Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Szkoła Doktorska Nauk o Języku i Literaturze

Wydział Neofilologii

Instytut Orientalistyki

Radosław M. Nowak

Eksplicytne nauczanie wewnętrznej struktury znaków *kanji* a rozwój świadomości grafemicznej w procesie uczenia się języka japońskiego jako obcego

Rozprawa doktorska napisana pod opieką naukową:

promotora prof. dr. hab. Arkadiusza Jabłońskiego

oraz promotor pomocniczej dr Aleksandry Wąsowicz-Peinado

Poznań 2026

Spis treści

Wstęp 5
Rozdział 1. Język a pismo. Podstawy terminologiczne rozprawy 9
1.1. Cechy i rodzaje komunikacji językowej 9
1.1.1. Rodzaje komunikacji wśród zwierząt 9
1.1.2. Definicje języka, znaku, mowy i pisma obecne w literaturze przedmiotu 12
1.1.2.1. Język jako pełny system komunikacji 13
1.1.2.2. Język jako system znaków konwencjonalnych 14
1.1.2.3. Język jako zespół mowy i pisma 17
1.1.3. Cechy komunikacji językowej 18
1.1.4. Mowa a pismo jako elementy języka 20
1.1.4.1. Różnice między mową a pismem 21
1.1.4.2. Rodzaje znaków należących do mowy i pisma 24
1.1.5. Definicja języka i terminów pokrewnych na potrzeby rozprawy 27
1.2. Komunikacja pisana. Pisma i systemy pisma 29
1.2.1. Komunikacja pisana 30
1.2.2. Pismo 32
1.2.3. System pisma 34
1.2.4. Znak, grafem, sinogram 35
1.3. Pismo a język. Typologia pism i systemów pisma 38
1.3.1. Typologie jednowymiarowe 41
1.3.2. Typologie dwuwymiarowe 47
1.3.3. Typologie trójwymiarowe 49
1.3.4. Problemy typologiczne a typologia przyjęta w rozprawie 50
1.4. Rozstrzygnięcia terminologiczne 53
Rozdział 2. Cechy japońszczyzny a system pisma 59
2.1. Język japoński 59
2.1.1. Status polityczny japońszczyzny 60
2.1.2. Fonologia i fonetyka 62
2.1.3. Morfologia 66
2.1.3.1. Zarys japońskich zjawisk fleksyjnych i ich typologia 67
2.1.3.2. Japońskie części mowy 77
2.1.3.3. Różnorodność opisów morfologii japońskiej 81
2.1.4. Składnia i organizacja struktury wypowiedzi 96
2.1.5. Leksyka 101
2.1.6. Inne zagadnienia 105
2.2. Japoński system pisma — ujęcie diachroniczne 110
2.2.1. Początki pisania w Japonii 111
2.2.2. Rozwój fonografii 113
2.2.3. Rozwój stylu mieszanego 118
2.2.4. Kształtowanie się współczesnego systemu pisma 120
2.3. Japoński system pisma – ujęcie synchroniczne 126
2.3.1. Pisma *hiragana* i *katakana* oraz japońskie pismo Braille'a 126
2.3.2. Sinogramy 131
2.3.2.1. Typologia morfologiczna sinogramów a ich wykorzystanie w piśmie japońskim 132
2.3.2.2. Struktura wewnętrzna sinogramów 150
2.3.3. *Romanizacja* i alfabet łaciński 155
2.4. Podsumowanie. Japoński system pisma jako system mieszany 159
Rozdział 3. Uczenie się i nauczanie japońskiego systemu pisma 163

3.1. Przetwarzanie informacji grafemicznych i subgrafemicznych 167
3.1.1. Czytanie znaków *kanji* i jednostek nimi zapisywanych 168
3.1.1.1. Standardowy model czytania 168
3.1.1.2. Ścieżki przetwarzania znaków *kanji* i jednostek nimi zapisywanych 172
3.1.2. Świadomość grafemiczna 174
3.1.2.1. Świadomość grafemiczna natywnych użytkowników japońszczyzny 176
3.1.2.2. Rozwój świadomości grafemicznej osób uczących się języka japońskiego jako obcego 178
3.2. Dydaktyka znaków *kanji* 180
3.2.1. Strategie uczenia się i nauczania 184
3.2.1.1. Strategie uczenia się w ujęciu ogólnym 185
3.2.1.2. Strategie uczenia się i nauczania znaków *kanji* 186
3.2.1.3. Implicytne i eksplicytne uczenie się i nauczanie 191
3.2.2. Strategie kompensacyjne 193
3.2.3. Przekonania uczących się i nauczających a różne inne aspekty procesu dydaktycznego 195
3.2.4. Wpływ rodzimego systemu pisma 201
3.2.5. Teoria a praktyka dydaktyczna — materiały dydaktyczne 203
3.2.6. Dydaktyka znaków *kanji* w środowisku natywnym 206
3.2.7. Dydaktyka pism pokrewnych — przypadek znaków *hànzì* 210
3.3. Aktualny stan wiedzy dotyczącej dydaktyki znaków *kanji* 214
Rozdział 4. Eksplicytne nauczanie o strukturze znaków *kanji* — badanie empiryczne 218
4.1. Podstawy metodologiczne 218
4.2. Metodyka eksperymentu 223
4.2.1. Ogólne założenia metodyczne 224
4.2.2. Proces tworzenia znaków do eksperymentu 226
4.2.3. Konstrukcja arkuszy badawczych 228
4.2.4. Grupy badawcze 231
4.2.5. Przebieg eksperymentu 233
4.3. Wyniki 235
4.3.1. Wyniki w grupie eksperymentalnej 240
4.3.1.1. Podgrupa początkująca 240
4.3.1.2. Podgrupa niższa średnio zaawansowana 263
4.3.1.3. Podgrupa średnio zaawansowana 292
4.3.2. Wyniki w grupie kontrolnej 304
4.3.2.1. Podgrupa początkująca 304
4.3.2.2. Podgrupa niższa średnio zaawansowana 326
4.3.2.3. Podgrupa średnio zaawansowana 345
Rozdział 5. Podsumowanie i wnioski 358
5.1. Wnioski z badania empirycznego 358
5.1.1. Grupa eksperymentalna 359
5.1.1.1. Podgrupa początkująca 359
5.1.1.2. Podgrupa niższa średnio zaawansowana 361
5.1.1.3. Podgrupa średnio zaawansowana 362
5.1.2. Grupa kontrolna. Porównanie grup 364
5.1.2.1. Podgrupa początkująca 364
5.1.2.2. Podgrupa niższa średnio zaawansowana 365
5.1.2.3. Podgrupa średnio zaawansowana 366
5.1.3. Podsumowanie 367
5.2. Ograniczenia badania i jego implikacje dla praktyki dydaktycznej 368

5.2.1. Ograniczenia badania 368
5.2.2. Implikacje badania dla praktyki dydaktycznej 370
Zakończenie 373
Podziękowania 375
Aneks 1. Szczegółowe konwencje romanizacji fraz japońskich przyjęte w niniejszej rozprawie 376
Aneks 2. Lista skrótów stosowanych w transkrypcji morfemicznej 378
Aneks 3. Teoria samookreślania Ryana i Deci 379
Aneks 4. Szczegółowy opis arkuszy badawczych 381
Aneks 5. Przykłady wypowiedzi uczestników badania empirycznego 392
Aneks 5.1. Podgrupa początkująca eksperymentalna 392
Aneks 5.2. Podgrupa niższa średnio zaawansowana eksperymentalna 413
Aneks 5.3. Podgrupa średnio zaawansowana eksperymentalna 448
Aneks 5.4. Podgrupa początkująca kontrolna 463
Aneks 5.5. Podgrupa niższa średnio zaawansowana kontrolna 485
Aneks 5.6. Podgrupa średnio zaawansowana kontrolna 503
Aneks 6. Glosariusz 520
Bibliografia 527
Streszczenie 547
Abstract 548

Spis tabel

Tabela 1-1 Terminologia stosowana w rozprawie....58
Tabela 2-1 Tabela spółgłosek i półsamogłosek japońskich....63
Tabela 2-2 Tabela samogłosek japońskich....64
Tabela 2-3 Tabela japońskich części mowy. 80
Tabela 2-4 Tabela tradycyjnej klasyfikacji japońskich części mowy 82
Tabela 2-5 Tabela postaci deklinacyjnych japońskich elementów imiennych....89
Tabela 2-6 Tabela tematów sylabicznych japońskich czasowników.....92
Tabela 2-7 Tabela podstawowych znaków i dwuznaków morariuszy *kana*....129
Tabela 2-8 Przykłady leksemów zapisywanych przy użyciu techniki jukujikun....144
Tabela 2-9 Przykłady leksemów zapisywanych przy użyciu techniki ateji 147
Tabela 2-10 Relacje *grafem–morfem* w różnych jednostkach języka japońskiego 149
Tabela 2-11 Klasyfikacja znaków chińskich Xu Shena 151
Tabela 2-12 Najważniejsze różnice między różnymi systemami romanizacji japońszczyzny 157
Tabela 4-1 Wykaz znaków fikcyjnych wykorzystanych w badaniu 238
Tabela 4-2 Wykaz zdań z części II arkuszy badawczych....240

Spis rysunków

Rysunek 1-1 Typologia pism/systemów pisma Sampsona 42
Rysunek 1-2 Typologia pism/systemów pisma DeFrancisa....44
Rysunek 1-3 Typologia pism/systemów pisma Sproata....48
Rysunek 1-4 Typologia pism/systemów pisma Rogersa....50
Rysunek 3-1 Standardowy model czytania 169
Rysunek 4-1 Przykład znaku z części I arkuszy badawczych o prawidłowej strukturze.....229
Rysunek 4-2 Przykład znaku z części I arkuszy badawczych o nieprawidłowej strukturze....229
Rysunek 4-3 Przykład zdania z części II arkuszy badawczych 230
Rysunek 4-4 Przykład znaku z części III arkuszy badawczych....231
Rysunek 4-5 Struktura tożsamości płciowej uczestników eksperymentu.....232
Rysunek 0-1 Typy motywacji według modelu SDT 379

5:6170528971

Wstęp

Konieczność opanowania podsystemu znaków *kanji* (znanych również jako sinogramy, por. Handel 2019: 1–2 lub Wasilewska 2019: 17) jest często uważana przez osoby uczące się języka japońskiego jako obcego za najtrudniejszy element nauki tego języka (Mori i Shimizu 2007: 472; Iventosch 2012: 239; Matsunaga 2016: 245). Trudności wymieniane przez uczących się tych znaków to między innymi: mnogość odczytań przypisanych jednemu grafemowi, graficzne podobieństwo znaków, ich graficzna złożoność, wielość morfemów przypisanych poszczególnym sinogramom oraz sama liczba znaków koniecznych do opanowania (Mori i Shimizu 2007: 472–473). Z tego także względu proces przyswajania sobie znaków *kanji* jest obiektem badań naukowych od wielu lat.

Jednym z komponentów kompetencji językowej w zakresie posługiwania się japońskim systemem pisma jest tak zwana świadomość grafemiczna, omówiona szczegółowo w Podrozdziale 3.1.2. Sprawność ta jest kluczowa dla sprawnego i efektywnego posługiwania się japońskim systemem pisma, a rozwija się stopniowo wraz z nabywaniem kompetencji językowych (Tollini 1994: 109; Chikamatsu 2005: 75, 78, 81–82; Chikamatsu 2006: 79–80; Toyoda 2009: 16; Everson 2011: 258). Mimo że istnieją badania poruszające kwestię rozwoju świadomości grafemicznej na przestrzeni czasu, zarówno u natywnych użytkowników japońszczyzny (por. Saito i in. 2002, Taniguchi 2017), jak i osób uczących się tego języka jako obcego (por. Toyoda 1998, Toyoda 2009), korpus publikacji dotyczących wpływu różnych sposobów nauczania znaków *kanji* na efekty procesu uczenia się jest nadal stosunkowo niewielki. W szczególności uwidocznia się brak badań skupiających się na zależnościach między eksplicytnym nauczaniem o strukturze sinogramów a rozwojem świadomości grafemicznej. Eksperymentem przeprowadzonym na potrzeby tej rozprawy jej autor ma nadzieję przynajmniej częściowo wypełnić tę lukę.

Głównym celem badawczym niniejszej rozprawy jest odpowiedź na pytanie: „W jaki sposób eksplicytne nauczanie o wewnętrznej strukturze znaków *kanji* wpływa na rozwój świadomości grafemicznej w zakresie posługiwania się znakami *kanji* u osób uczących się języka japońskiego jako obcego na wybranych poziomach kompetencji grafemicznej?” Eksplicytne nauczanie jest tutaj rozumiane jako nauczanie polegające na prezentowaniu osobom uczącym się informacji na temat zasad i regularności w omawianym materiale językowym przez osobę nauczającą lub autora materiałów dydaktycznych (Maeng 2020: 12–13; Roehr-Brackin 2022: 2). By osiągnąć tak zarysowany cel, sformułowano trzy szczegółowe pytania badawcze dotyczące poszczególnych aspektów świadomości grafemicznej:

6:6677585068

1. Jak rozwija się świadomość dozwolonych pozycji i kombinacji części składowych sinogramów?
2. Jak rozwija się świadomość funkcji części składowych sinogramów?
3. Jak rozwija się świadomość ograniczonej przydatności informacji niesionych przez części składowe sinogramów?

Jako narzędzie udzielenia odpowiedzi na te pytania wybrano eksperyment przeprowadzony w nurcie badań jakościowych z udziałem grupy eksperymentalnej i kontrolnej, opisany szczegółowo w Rozdziale 4. Dodatkowo charakter zebranych danych pozwolił na zrealizowanie dwóch pobocznych celów badawczych. Pierwszy z nich to sformułowanie opisu poziomu świadomości grafemicznej na analizowanych poziomach kompetencji językowej; drugi cel wynika bezpośrednio z trzeciego pytania szczegółowego. By zbadać świadomość ograniczonej przydatności informacji niesionych przez części składowe sinogramów, przed uczestnikami postawiono między innymi zadanie odgadnięcia odczytania i znaczenia znaku *kanji* osadzonego w kontekście zdaniowym. Pozwoliło to na zbadanie zastosowania tak zwanych *strategii kompensacyjnych* (szczegółowo opisanych w Sekcji 3.2.2.) w tak obszernym zakresie, że kwestii tej poświęcone są odrębne śródtytuły w Podrozdziale 4.3., a dane na ten temat poddane są analizie w Rozdziale 5.

By ułatwić czytelnikowi poruszanie się po obszernym tekście rozprawy, zastosowano w niej czteropoziomowy podział zawartości głównej. Najwyższym poziomem struktury wywodu są rozdziały (numerowane pojedynczymi cyframi z podążającą kropką, na przykład: *1.*), które dzielą się na podrozdziały (numerowane odpowiednio, na przykład: *2.1.*), te z kolei na sekcje (numerowane odpowiednio, na przykład: *3.1.2.*), a te — na podsekcje (numerowane odpowiednio, na przykład: *4.2.1.2.*). Odniesienia do numerowanych części rozprawy rozpoczyna się dla ich wyróżnienia od dużej litery (na przykład: *Rozdział 2.*, *Sekcja 1.2.1.*). Dodatkowo w poszczególnych podsekcjach Podrozdziału 4.3., ze względu na ich długość, zastosowano wspomniane już wcześniej nienumerowane śródtytuły, nieuwzględniane w spisie treści.

Rozdziały od 1. do 3. stanowią część teoretyczną rozprawy. W Rozdziale 1. skupiono się na tematyce języka, pisma oraz systemów pisma, a także opisie problemów terminologicznych powiązanych z tymi konceptami. Poruszona jest w nim też kwestia niejednolitości typologii systemów pisma; na jego końcu przedstawiono rozwiązania terminologiczne przyjęte na potrzeby rozprawy. Rozdział 2. zawiera opis synchroniczny języka japońskiego, zarys diachronicznego rozwoju japońskiego systemu pisma oraz jego obecnego kształtu. Zaprezentowane są tu też rozważania o typologii języka japońskiego oraz japońskiego systemu pisma, jak również dyskusja

7:9240706709

na temat relacji między jednostkami warstwy mówione i pisanej języka. W Rozdziale 3. przedstawiono zaś przegląd literatury przedmiotu w zakresie dydaktyki japońskiego systemu pisma ze skupieniem się na podsystemie znaków *kanji* w nauczaniu i uczeniu się nienatywnych użytkowników języka japońskiego.

Rozdziały 4. i 5. to część praktyczna rozprawy. Rozdział 4. zawiera opis autorskiego eksperymentu przeprowadzonego na potrzeby rozprawy — przyjęte podstawy metodologiczne oraz metodykę badania, charakterystykę grup badawczych, konstrukcję narzędzie badawczych, harmonogram zadań badawczych oraz same wyniki eksperymentu. Rozdział 5. to wreszcie podsumowanie rozprawy. Zawiera on przede wszystkim analizę wyników badania z podkreśleniem różnic i podobieństw między poszczególnymi grupami uczestników oraz wnioski z niej płynące. Opisano tu też ograniczenia przeprowadzonego badania oraz implikacje wyników eksperymentu dla praktyki dydaktycznej. Rozprawa zwieńczona jest Zakończeniem, w którym zwięźle podsumowano wnioski z części empirycznej i zaprezentowano potencjalne kierunki dalszych badań.

Po głównym tekście rozprawy znajdują się aneksy. Aneksy są numerowane i ujęte jako takie w spisie treści. Zawierają one informacje przydatne dla pełniejszego zrozumienia rozprawy, a pominięte w tekście głównym, by nie zaburzać głównej myśli przewodniej wywodu. W Aneksie 1. przedstawiono szczegółowe konwencje romanizacji wyrazów japońskich przyjęte w niniejszej rozprawie; w Aneksie 2. — listę skrótów stosowanych w transkrypcji morfemicznej; w Aneksie 3. — kwestie związane z motywacją w uczeniu się; w Aneksie 4. — arkusze badawcze wykorzystane w eksperymencie; w Aneksie 5. — dodatkowe przykłady wypowiedzi uczestników badania nieprzywoływane w tekście głównym Rozdziału 4.; Aneks 6. to zaś glosariusz pojęć i terminów stosowanych w rozprawie. Po aneksach przedstawiono spis źródeł przywoływanych w rozprawie. Źródła internetowe wyróżnione są wersalikami zarówno w tekście rozprawy, jak i w sekcji bibliograficznej. Podano przy nich datę utworzenia, jeśli była dostępna, a jeżeli nie — rok ostatniego dostępu do źródła.

Wszelkie tłumaczenia cytatów i terminów obcojęzycznych, a także wszystkie tabele i rysunki są autorskie, chyba że zaznaczono inaczej. Cytaty dłuższe niż trzy linijki tekstu podane są w formie cytatów blokowych. Oryginalne brzmienie cytatów dłuższych niż pojedyncze słowa lub frazy umieszczane jest w odpowiednich przypisach dolnych. Przywoływane w tekście ciągłym terminy i frazy w języku japońskim przedstawione są w następującej konwencji — najpierw zapisuje się kursywą daną frazę alfabetem łacińskim, po niej następuje zapis w znakach *kanji* lub *kana*, a następnie tłumaczenie na język polski w cudzysłowach pojedynczych (chyba że znaczenie frazy wynika bezpośrednio z tekstu ciągłego), na przykład: *nihongo* 日本語 ‘język japoński’. Sporadycznie stosuje się transkrypcję fonemiczną analizowanych jednostek językowych ujętą między ukośnikami.

8:6009039615

Symbole głosek w niej używane zaczerpnięte są z Międzynarodowego Alfabetu Fonetycznego (dalej: IPA, od angielskiej nazwy tego systemu *International Phonetic Alphabet*), na przykład /dɔm/ dla polskiego słowa *dom*.

Zapis fraz japońskich alfabetem łacińskim podąża za zasadami zmodyfikowanej romanizacji Hepburna. Sposób romanizacji podstawowych mor japońszczyzny według tego systemu znajduje się w Tabela 2-7 zawartej w Sekcji 2.3.1. poświęconej pismom *kana*; szczegółowe konwencje pisowni można znaleźć w Aneksie 1. Przykłady językowe analizowane poza tekstem bieżącym pod kątem struktury morfemicznej i grafemicznej numerowane są według najniższego poziomu struktury rozprawy, w którym występują (na przykład trzeci przykład językowy w Podsekcji 2.1.3.1. będzie miał numer *2.1.3.1.c*). Zawierają one sześć linijek: pierwsza zawiera analizowaną frazę w romanizacji Hepburna, druga — rozkład morfemiczny frazy, trzecia — objaśnienie znaczeń poszczególnych morfemów, czwarta — rozkład grafemiczny frazy, piąta — zapis frazy w japońskim systemie pisma, a szósta — tłumaczenie frazy na język polski. W linijce pierwszej poszczególne jednostki leksykalne składające się na frazę zawarte są w odrębnych komórkach. W linijkach drugiej i trzeciej dywizy oznaczają granice między morfemami, a kropki oddzielają różne znaczenia zawarte w jednym morfemie. Przykładowo, zapis w drugiej linijce *gakkō-ja* i jego objaśnienie w trzeciej jako *szkoła-INS.THE* oznacza, że morfem *ja* jest jednocześnie znacznikiem dwóch przypadków symbolizowanych przez powyższe skróty. Rozkład grafemiczny frazy zorganizowany jest w sposób następujący: kapitaliki symbolizują zapis danej części frazy znakami *kanji*, a zwykłe małe litery — części zapisywane morariuszem. Granice między poszczególnymi znakami *kanji* oraz między znakiem *kanji* a częścią frazy zapisaną morariuszem symbolizowane są przez pionowe kreski. Na przykład czasownik *dekiru* 出来る ‘być możliwym, pozostawać w granicach umiejętności’ będzie w transkrypcji grafemicznej zapisany jako DE|KI|ru.

Dodatkowo, kiedy omawiane są poszczególne grafemy pisma *kanji* bez odwołania do konkretnych morfemów, które mogą być zapisane za ich pomocą, przedstawione jest przy nich ich przybliżone znaczenie w kapitalikach, na przykład: 語 JĘZYK; SŁOWO. Takie znaczenie jest wypadkową znaczeń morfemów, które dany znak może zapisywać bądź znaczeniem najbardziej relewantnym w danej sytuacji. Nie oznacza to, że dany znak zapisuje podane w ten sposób znaczenie bezpośrednio; jest ono przytaczane wyłącznie dla wygody czytelnika, który nie zna języka japońskiego i przypisanych poszczególnym grafemom morfemów (kwestie relacji między komunikacją mówioną i pisaną, typologii znaków *kanji* oraz tego, co one faktycznie zapisują, omówiono w Rozdziałach 1. i 2.). Podobny zabieg stosuje się w przypadku elementów i komponentów znaków.

9:1021201888

Rozdział 1. Język a pismo. Podstawy terminologiczne rozprawy

Głównym celem tej rozprawy doktorskiej jest — zgodnie z jej wstępem — zbadanie wpływu eksplicytnego nauczania o wewnętrznej strukturze znaków *kanji* na rozwój świadomości grafemicznej wśród osób uczących się języka japońskiego jako obcego. Cel ten realizowany jest w ramach dyscypliny językoznawstwa, a konkretnie — na polu badań nad pismem. Ich pozycja nie jest jednak dobrze ugruntowana w ramach szerzej pojętych badań językoznawczych. Przyczyną takiej sytuacji są między innymi rozbieżne podejścia różnych badawczy do natury języka jako takiego, a w szczególności do pytania: jakie rodzaje komunikacji należy do niego zaliczać?

Próbie odpowiedzi na nie poświęcony jest ten rozdział. Należy przy tym zaznaczyć, że niniejsza rozprawa nie dotyczy tematyki ogólnojęzykoznawczej ani językoznawczej teorii ogólnej. Z tego względu kwestie podnoszone w tym rozdziale są opisane w takim zakresie, w jakim jest to istotne dla podstawowego celu rozprawy zawartego wyżej, czyli odpowiedzi na postawione pytanie badawcze w ramach wybranej dyscypliny. W szczególności zatem niniejszy rozdział ma za cel ustalenie, komunikację za pomocą *jakich typów znaków* należy zaliczyć do języka, oraz odpowiedź na pytanie, jakie relacje zachodzą między tymi znakami — co jednak pociąga za sobą konieczność zdefiniowania wszelkich terminów pokrewnych.

1.1. Cechy i rodzaje komunikacji językowej

Jako przedmiot badań językoznawczych zazwyczaj wskazuje się język. Dokładna definicja języka nie jest jednak kwestią zamkniętą i problem ten jest nadal obiektem rozważań wielu teoretyków językoznawstwa. Aby uchwycić istotę języka, należy z jednej strony oddzielić go od form porozumiewania się stosowanych przez zwierzęta inne niż *homo sapiens*, a z drugiej określić, które przejawy komunikacji ludzkiej są językowe, a które nie. Terminy używane na polu badań nad komunikacją bywają ponadto wieloznaczne, a na opisanie tych samych konceptów używa się czasem różnych terminów. Desygnat słowa *język* w sformułowaniu *gatunek ludzki posługuje się językiem* nie jest do końca tym samym, co we frazie *język polski*. Podobną polisemię wykazują terminy *mowa* czy *pismo*, a kwestią sporną pozostaje, czy powinno się uznawać je za równoprawne przedmioty badań lingwistycznych. Próbę zdefiniowania tych oraz pokrewnych pojęć podejmuje ten podrozdział.

1.1.1. Rodzaje komunikacji wśród zwierząt

Problem fundamentalnego rozgraniczenia komunikacji ludzkiej od komunikacji zwierząt podejmują przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych zajmujący się badaniami nad komunikacją. Na podstawie porównań sposobów komunikowania się ludzi oraz innych gatunków wyróżniono jej dwa podstawowe typy: *komunikację intencjonalną* (zamierzoną) oraz *nieintencjonalną*

10:1147440421

(niezamierzoną) (Scott-Phillips 2015: 57; Tomasello 2008: 13). W ramach tej pierwszej można dodatkowo wyróżnić *komunikację ostentacyjną*, inaczej zwaną też *komunikacją opartą na współpracy* lub *wspólnocie intencji* (Scott-Phillips 2015: 58, 61; Tomasello 2008: 11); interakcje międzyludzkie charakteryzuje przede wszystkim jej wykorzystanie. Różnice między tymi typami komunikacji omówiono niżej.

W królestwie zwierząt *komunikacja nieintencjonalna* obejmuje przede wszystkim wokalne sposoby porozumiewania się gatunków innych niż homo sapiens. Oto jeden z przedstawicieli naczelnych, kotawiec sawannowy, posiada repertuar różnorakich okrzyków ostrzegających otoczenie między innymi o obecności drapieżników takich jak węże czy orły. Okrzyki te nie są wyuczone, a ich wykonanie bez obecności konkretnego bodźca jest dla przedstawicieli tego gatunku praktycznie niemożliwe, co sugeruje, że działają one jako głęboko zakorzeniony mechanizm biologiczny. Dodatkowo nie odnoszą się one do konkretnych elementów rzeczywistości, a całych sytuacji — znaczą one nie tyle *wąż* czy *orzeł*, co raczej stanowią komunikaty, które można by przetłumaczyć jako „Uwaga, niebezpieczne zwierzę pełza po ziemi!" lub „Uwaga, zagrożenie u góry!" (Rozov 2023: 85; Tomasello 2008: 15–17). Sprawia to, że zakres ich użyteczności pozostaje niezwykle ograniczony.

Reakcje tego typu są automatyczne i następują nawet wtedy, gdy brak jest potencjalnych odbiorców, jako swego rodzaju reakcje na doświadczane silne emocje. Jednocześnie nadawca nie ma kontroli nad tym, co komunikuje i do kogo — wszyscy potencjalni odbiorcy komunikatu otrzymują dokładnie te same informacje niezależnie od intencji nadawcy. Co więcej, okrzyki odtworzone z głośników bez obecności faktycznego zagrożenia wywołują dokładnie te same reakcje u odbiorców, co autentyczne ostrzeżenia (Tomasello 2008: 15–19). Sugeruje to zdecydowany brak osadzenia tego typu komunikatów w kontekście sytuacyjnym. Wiele innych wokalnych sposobów ekspresji wśród zwierząt, na przykład wśród ptaków, również należy do tej kategorii.

Naczelne posługują się jednak również formami *komunikacji intencjonalnej*[1]. Różni badacze podają odmienne zestawy kryteriów uznania danego komunikatu za intencjonalny, jednak na ogół można wyróżnić następujące przesłanki podstawowe:

- kierowanie komunikatu do odbiorcy lub odbiorców, wykorzystanie sygnałów zwracających uwagę odbiorcy i jej podtrzymywanie,

[1] Niektóre przejawy komunikacji intencjonalnej wśród zwierząt mogą wykazywać niektóre cechy właściwe komunikacji językowej (por. Sekcja 1.1.3.), jednak tylko język spełnia je wszystkie. Więcej na ten temat niżej.

11:1124332694

- wytrwałość w nadawaniu komunikatu i jego modyfikacja w przypadku nieuzyskania pożądanych efektów,
- antycypowanie reakcji ze strony odbiorcy,
- elastyczne wykorzystanie tych samych sygnałów w różnych sytuacjach lub różnych sygnałów w celu osiągnięcia tego samego celu (Scott-Phillips 2015: 57).

Niektóre formy komunikacji naczelnych spełniają takie kryteria. Nie są to jednak sygnały werbalne, a system zrytualizowanych, wyuczonych gestów mających dwie funkcje: po pierwsze, wywołać u odbiorcy pożądane zachowanie; po drugie, zwrócić na siebie uwagę odbiorcy w celu przekazania mu żądania wykonania określonej czynności. Sygnały pierwszego typu obejmują między innymi podniesienie kończyny górnej w kierunku odbiorcy, by zasygnalizować chęć zabawy, a drugiego typu — uderzanie kończyną w ziemię, we własną pierś bądź rzucanie przedmiotami w potencjalnych odbiorców; są one wykonywane zazwyczaj jako wstęp do sygnałów typu pierwszego (Scott-Phillips 2015: 62; Tomasello 2008: 22–25, 32).

Szczególnie interesujący jest drugi z wyżej wymienionych typów sygnałów — jest on bowiem niejako dowodem na to, że niektóre naczelne rozpoznają potrzebę zwrócenia na siebie uwagi odbiorcy w celu przekazania mu komunikatu (Tomasello 2008: 32–34). Co więcej, sygnały te są wykonywane wielokrotnie, aż do czasu uzyskania pożądanego rezultatu, a także adaptowane do różnych sytuacji; w przeciwieństwie do wspomnianych wcześniej okrzyków są one skierowane do konkretnych odbiorców (Tomasello i Call 2019: 462). Spełniają one zatem warunki konieczne do zakwalifikowania ich jako przejawów komunikacji intencjonalnej.

Nawet tego typu komunikacja u naczelnych ma jednak jeden konkretny cel — przekonanie innego przedstawiciela gatunku, aby wykonał czynność pożądaną przez nadawcę (Tomasello 2008: 29). W komunikacji z ludźmi naczelne są w stanie nauczyć się wskazywania rzeczy palcami — gestu normalnie nieobecnego w ich repertuarze znaków komunikacyjnych (Tomasello 2008: 34) — jednak podstawowa funkcja tego typu sygnałów pozostaje taka sama jak przy gestach opisanych w poprzednim akapicie i jest nią zachęcenie odbiorcy do wykonania czynności pożądanej przez nadawcę, na przykład podania pożywienia. Naczelne, które nauczyły się pokazywać przedmioty palcami, nie stosują tej techniki w obecności przedstawicieli własnego gatunku, prawdopodobnie rozumiejąc, że nie są oni skorzy do wzajemnej pomocy lub współpracy — w przeciwieństwie do ludzi (Tomasello 2008: 37–38). Co więcej, naczelne zdają się nie pojmować, że jakiś człowiek mógłby chcieć im bezinteresownie pomóc, na przykład poprzez wskazanie palcem wiadra, w którym ukryte jest jedzenie (Tomasello 2008: 38–39). Komunikacja naczelnych jest więc ostatecznie skupiona

12:7019988572

na nadawcy i pozbawiona chęci bądź umiejętności interpretacji intencji innych uczestników procesu, podczas gdy ludzka koncentruje się na wspólnych obiektach kolektywnej uwagi (Tomasello 2019: 129).

To właśnie odróżnia *komunikację opartą na współpracy* czy też *wspólnocie intencji* (ang. *shared intentionality* lub *joint intentionality*), inaczej zwaną *ostentacyjną*, od pozostałych form komunikacji intencjonalnej. Wszelkie komunikaty, jakie ludzie wymieniają między sobą, opierają się na dzielonych przez nich wyobrażeniach o rzeczywistości oraz założeniu istnienia wspólnych celów komunikacyjnych. Ludzie nie komunikują się ze sobą tylko po to, aby zażądać od odbiorcy wykonania danej (korzystnej dla nadawcy) czynności — choć takie komunikaty istnieją — ale również w celu przekazania informacji, które mogą być interesujące bądź pomocne dla odbiorcy, a także aby zakomunikować swoje stany myślowe bądź emocjonalne. Odbiorcy zaś są świadomi, że za każdym komunikatem stoi jakaś intencja — choćby było to zwykłe budowanie wspólnoty przez sam fakt wchodzenia w interakcje interpersonalne. Dzięki temu komunikacja międzyludzka nie polega na zwykłym *odszyfrowywaniu znaczenia* czy treści komunikatu, a raczej na jego *interpretacji* w szerszym kontekście. Powyższe założenia nie są ponadto wrodzone, a nabywane przez dzieci w procesie stopniowej socjalizacji (Rozov 2023: 92; Scott-Phillips 2015: 58; Tomasello 2008: 72, 87–89, 342–344). Język jest tylko jednym z wielu rodzajów komunikacji intencjonalnej opartej na współpracy wykorzystywanej przez nasz gatunek, a jej wykształcenie prawdopodobnie poprzedzało powstanie języka i było warunkiem do tego koniecznym (Rozov 2023: 10, 118; Tomasello i Call 2019: 468).

1.1.2. Definicje języka, znaku, mowy i pisma obecne w literaturze przedmiotu

Jak wzmiankowano wyżej, *język* oraz terminy pokrewne nie mają do końca utartych definicji. Taki stan rzeczy nie jest jednak przejawem niedbałości naukowej, a wynika raczej z faktu, że komunikacja językowa jest zjawiskiem społecznym o ogromnej skali, którego operacjonalizacja jako przedmiotu badań wymaga pewnych uproszczeń i organizacji niezliczonych aktów językowych w ramach ograniczonego zbioru abstrakcyjnych pojęć. Jak zauważa Zawadowski (1966: 39), „języki indywidualne osób należących do jednego społeczeństwa mają zespół cech wspólnych, a opisać wszystkich języków indywidualnych niepodobna”. Do zadania konceptualizacji języka badacz może podejść jednak z kilku różnych punktów wyjścia, co z kolei może doprowadzić go odmiennych wniosków na temat natury języka w zależności od obranej drogi. Kilka takich ścieżek rozumowania przedstawiono niżej.

13:9461457556

1.1.2.1. Język jako pełny system komunikacji

Jeżeli język jest tylko jednym z wielu typów komunikacji intencjonalnej opartej na współpracy, należy zadać pytanie, co go na tym tle wyróżnia. Definicje języka w pracach ogólnojęzykoznawczych bywają dość ogólnikowe. Zazwyczaj dotyczą one komunikacji językowej jako elementu ludzkiego doświadczenia i fizjologii. Na przykład Robins (2013: 2) definiuje język następująco:

> „[…] uniwersalna i rozpoznawalna część ludzkiego zachowania, być może najbardziej kluczowy element ludzkiego życia w takiej formie, w jakiej je znamy, a także jedna z tych umiejętności, które wywarły największy wpływ na sukcesy naszego gatunku na przestrzeni wieków. Jako że wszystkie języki mają ze sobą coś wspólnego, czy to wymowę, strukturę gramatyczną czy też siłę ekspresji, można mówić o języku ludzkim jako abstrakcyjnym zestawie cech, które, być może, odzwierciedlają części struktury mózgu lub umysłu dziedziczone biologicznie."[2] (Robins 2013: 2)

Nieco podobną, ogólną definicję podaje Milewski (2005: 5), przedstawiając język jako wspólny, społeczny element komunikacji międzyludzkiej[3]:

> „Przysłuchując się mowie ludzi w różnych krajach, jednych z nich rozumiemy, innych zaś nie rozumiemy zupełnie. Stwierdzamy wówczas, że ci, których nie rozumiemy, wychowali się w innej tradycji społecznej, że mówią innym niż my, przekazanym im przez przodków, językiem. Bez wspólnego języka nie ma zrozumiałej mowy. Widzimy więc, że język wchodzi w skład mowy i przejawia się w niej, że jest niezbędnym składnikiem mowy. Językiem nazywamy to, co w mowie jest równocześnie społeczne, trwałe i abstrakcyjne." (Milewski 2005: 5)

Jeszcze bardziej społeczny aspekt komunikacji językowej podkreśla Halliday (1978: 1–2), praktycznie nie odnosząc się do sfery abstraktu:

> „Język powstaje w życiu jednostki poprzez nieustanną wymianę znaczeń z bliskimi. Dziecko wpierw wykształca swój dziecięcy język, a potem język ojczysty w procesie interakcji z tym wąskim kręgiem osób, które tworzą jego grupę znaczącą. W tym

[2] „[…] a universal and recognizable part of human behaviour and of the human faculties, perhaps one of the most essential to human life as we know it, and one of the most far-reaching of human capabilities in relation to the whole span of mankind's achievements. In so far as all languages share some features in common, whether in pronunciations, grammatical organization, or expressive power, one may speak of human language as an abstract set of characteristics, perhaps reflecting part of the biologically inherited structure of the human mind or brain."

[3] Jak zauważają Bańczerowski i in. (1982: 18–19), to podejście do języka jako czegoś społecznego i abstrakcyjnego jest powszechne we współczesnej lingwistyce. Nie jest to jednak jedyne możliwe ujęcie, jako że język można też rozumieć jako zespół rzeczywistych, obserwowalnych aktów jego użycia. Podobny pogląd przedstawiają Paolo i in. (2018: 7).

14:3253146666

> sensie język jest produktem procesu społecznego. […] Rzeczywistość społeczna (lub *kultura*) jest sama w sobie budowlą ze znaczeń — konstruktem semiotycznym. W tej perspektywie język jest jednym z systemów semiotycznych które tworzą kulturę; systemem o tyle wyjątkowym, że służy on jednocześnie jako narzędzie kodujące dla wielu (choć nie wszystkich) innych systemów semiotycznych."[4] (Halliday 1978: 1–2).

Tak sformułowane definicje ogólne nie dają jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, co odróżnia język od innych typów komunikacji opartej na współpracy. Dostarczyć jej mogą za to rozważania DeFrancisa (1989: 4–7), które zdają się trafnie przedstawiać fundamentalną różnicę między językowymi a niejęzykowymi sposobami komunikacji na poziomie ogólnym. DeFrancis wywodzi tę różnicę przede wszystkim z rozważań nad naturą pisma (która to kwestia jest szerzej omówiona w kolejnym podrozdziale), a kieruje nim chęć znalezienia kryterium, które pozwalałoby odróżnić faktyczną komunikację pisaną od innych systemów komunikacji wizualnej. Mimo to z powodzeniem podobny tok rozumowania można zastosować do komunikacji wykorzystującej znaki akustyczne; kryterium, które podaje DeFrancis, to siła ekspresji.

DeFrancis dzieli mianowicie sposoby komunikacji na dwa typy: pełne i niepełne. Objaśnienie tej dychotomii jest proste: *systemy pełne* są w stanie wyrazić wszystko, co przedstawiciel gatunku ludzkiego jest w stanie pomyśleć lub doświadczyć; *systemy niepełne* tej zdolności nie posiadają. Obecnie istnieje tylko jeden pełny system komunikacji: język — lub też, ujmując sprawę nieco inaczej, do tej pory nie odkryto innego sposobu realizacji systemu pełnego niż w postaci języka. Do niepełnych systemów komunikacji zaliczają się zaś między innymi: gesty, mowa ciała lub pozajęzykowe sygnały wokalne, a w warstwie graficznej — notacja matematyczna bądź znaki drogowe. Co ważne dla dalszych części tej rozprawy, DeFrancis zaznacza tu, że umiejętność posługiwania się językiem może być realizowana za pomocą różnych typów znaków: akustycznych — inaczej zwanych fonicznymi (Rutkowski 2016: 62) — graficznych, kinetycznych i sensorycznych[5] (DeFrancis 1989: 4–7).

1.1.2.2. Język jako system znaków konwencjonalnych

W swoich rozważaniach DeFrancis przywołuje termin powszechnie wykorzystywany w językoznawstwie: *znak.* Najogólniejsze znaczenie tego terminu to „zjawisko fizyczne,

[4] „Language arises in the life of the individual through an ongoing exchange of meanings with significant others. A child creates, first his child tongue, then his mother tongue, in interaction with that little coterie of people who constitute his meaning group. In this sense, language is a product of the social process. […] A social reality (or a 'culture') is itself an edifice of meanings — a semiotic construct. In this perspective, language is one of the semiotic systems that constitute a culture; one that is distinctive in that it also serves as an encoding system for many (though not all) of the others."

[5] Typy znaków językowych są szerzej omówione w Podsekcji 1.1.4.2.

15:4283666513

percypowane zmysłowo, które odsyła do czegoś innego niż ono samo, które coś znaczy, komunikuje" (Grzegorczykowa 2008: 15). Podobnie rzecz ujmuje Milewski (2005: 8):

> „W życiu człowieka dużą rolę odgrywają zjawiska, które mają dla nas znaczenie nie przez to, czym są, ale dzięki temu, że zwracają naszą uwagę na coś zupełnie innego, co znajduje się poza nimi często w całkiem innej dziedzinie rzeczywistości. Zjawiska te nazywamy znakami. Istotą ich jest połączenie dwóch zjawisk: formy *oznaczającej*, która nas odsyła, i treści *oznaczanej*, na którą nasza uwaga się zwraca." (Milewski 2005: 8)

Bańczerowski i in. (1982: 31) piszą zaś, że „[…] znakiem może być dowolny przedmiot (czynność ludzka, zjawisko itp.) pod warunkiem, że wykorzystany on zostanie właśnie w funkcji znakowej". Wobec tego w ramach semiotyki, dziedziny, która zajmuje się wszelkimi znakami, można znaleźć rozmaite propozycje klasyfikacji typów znaków. W odniesieniu do badania komunikacji językowej najistotniejsze są konkretnie *znaki konwencjonalne*, to znaczy znaki „dwustronne (mające nadawcę i odbiorcę), zamierzone jako nośniki informacji" (Grzegorczykowa 2008: 16). Znaki należące do języka są ponadto arbitralne, to znaczy ich formy — akustyczne, graficzne bądź inne — nie przypominają przedmiotów, które można za ich pomocą określić (Bańczerowski i in. 1982: 83; Zawadowski 1966: 6). Mimo to nawet przy zawężeniu pola rozważań do znaków językowych konwencjonalnych można natknąć się na odmienne podejścia do ich definicji; niżej przedstawiono kilka z nich: klasyczny dualizm Ferdinanda de Saussure'a, triadę Charlesa Peirce'a i kwadrat semiotyczny Algidrasa Greimasa.

W binarnie i pierwszorzędnie psychologicznie zorientowanym rozumieniu de Saussure'a (2007: 89–91) znak językowy składa się z dwóch elementów: *pojęcia* i *obrazu akustycznego*. *Pojęcie* to abstrakcyjny koncept obecny w umysłach ludzi, odnoszący się do jednego lub wielu elementów rzeczywistości, ale nimi niebędący (np. pojęcie drzewa); jest to tak zwany *element znaczony* lub *desygnat* (fr. *signifié*). *Obraz akustyczny* zaś to — również abstrakcyjny — mentalny model elementu mowy powiązanego z konkretnym pojęciem (np. leksem *drzewo*); jest to tak zwany *element znaczący* (fr. *signifiant*). Podobny podział elementów znaku przedstawia Milewski (2005: 8), używając terminów *forma oznaczająca* i *treść oznaczana* korespondujących z wyżej wymienionymi *signifiant* oraz *signifié*. Procesy fonacji (nadania posiadanego w zasobach umysłowych znaku w warstwie dźwiękowej) oraz audycji (odczytania znaku dźwiękowego poprzez odniesienie go do zasobów umysłu) składają się na komunikację międzyludzką.

16:7950238561

Koncepcja triady Charlesa Peirce'a jest nieco podobna do definicji de Saussure'a, ale wdraża inną terminologię i dodaje nowy, pozapsychologiczny element do klasyfikacji dwuelementowej. Pierce (1932: 227–233, 274) odnosi pojęcie *znaku* (ang. *sign*) do poszczególnych elementów modelu de Saussure'a. Pierwszym z takich elementów jest *reprezentamen*, czyli odpowiednik tego, co de Saussure nazywa *obrazem akustycznym*, a drugim *interpretant* (ang. *interpretant*), który odpowiada *pojęciu*. Peirce zarazem włącza do swojego układu jednak coś, co de Saussure wyraźnie odrzuca, a mianowicie *przedmiot* (ang. *object*), czyli pozajęzykowy fragment rzeczywistości, do którego odnosi się reprezentamen. W tym rozumieniu zatem znak językowy jest zbiorem trzech elementów, jakie pozostają w stosunku wzajemnej zależności — reprezentamen (np. sekwencja dźwięków *drzewo*) odnosi się do przedmiotu (fizycznego drzewa lub drzew), a oba te elementy są interpretowane w kontekście mentalnego pojęcia (drzewo jako koncept).

Kwadrat semiotyczny Greimasa skupia się zaś na nieco innym aspekcie teorii znaku, który pomijają dwie poprzednie koncepcje, a mianowicie na tym, że znaków językowych[6] nie należy rozpatrywać w izolacji, a raczej w kontekście systemu, w którym w funkcjonują. Znaki językowe wpływają bowiem na siebie wzajemnie poprzez relacje opozycji i zaprzeczenia. Znaki *dobro* oraz *zło* nie istnieją w zawieszeniu; jeden istnieje, dlatego że istnieje drugi — stoją one w opozycji do siebie. Z drugiej zaś strony nie wszystko, co nie jest dobre, jest automatycznie złe. Oprócz opozycji w systemie znaków językowych należy też zatem wyróżnić relacje zaprzeczenia — pozostają w nich odpowiednio *dobro* oraz *niedobro*, a także *zło* oraz *niezło* (Greimas 1983: xxxii–xxxiii, 26). Innymi słowy znak językowy można umieścić w kwadracie, w którym jeden róg będzie zajmował on sam (na przykład *dobro*), drugi — znak pozostający z nim w relacji opozycji (*zło*), trzeci — znak pozostający w relacji zaprzeczenia z pierwszym ze znaków (*niedobro*), a czwarty — znak pozostający w relacji zaprzeczenia z drugim ze znaków, a jednocześnie wykazujący opozycję do trzeciego ze znaków (*niezło*). Na tę cechę znaków, warunkujących wzajemnie swoje istnienie poprzez relacje opozycji i zaprzeczenia, zwraca uwagę również Milewski (2005: 8).

Niezależnie jednak od tego, które podejście do pojęcia znaku przyjąć — można by pokusić się nawet o stwierdzenie, że nie wykluczają się one wzajemnie, akcentując jedynie odmienne aspekty tego skomplikowanego pojęcia — można uznać, że język sam w sobie jest *systemem znaków*, czyli *kodem* (Bańczerowski i in. 1982: 29; Grzegorczykowa 2008: 14; Milewski 2005: 8). Jeśli uzna się wyżej przedstawione definicje znaku jako pewnego abstraktu, język również można uznać za byt abstrakcyjny, ogólny, a przez to oddzielny od konkretnych, jednostkowych aktów mowy.

[6] Greimas używa tutaj pojęcia *sememu*, ale rozważania nad naturą tego terminu i powiązanego z nim konceptu wykraczają znacznie poza zakres niniejszej rozprawy — stąd pewne uproszczenie w przywołaniu tej koncepcji.

17:3710821421

Badacze opisują go również jako byt społeczny, na ogół wspólny wszystkim jego użytkownikom i synchronicznie stabilny. Taka stabilność i wspólność języka to jednak wyraźne uproszczenia konceptualne w odniesieniu do zjawisk rzeczywistych. Społeczny charakter języka prowadzi nieuchronnie do niepełnej zgodności kodu między użytkownikami. Nieco odmienne rozumienie poszczególnych znaków języka spowodowane jest przez to, że każdy z jego użytkowników ma nieco inne doświadczenia z nimi związane, co prowadzi czasem do nieporozumień (de Saussure 2007: 36–37; Grzegorczykowa 2008: 14). Niemniej jednak operacjonalizacja języka w postaci bytu abstrakcyjnego, wykraczającego poza granice poszczególnych, praktycznie nieskończenie licznych aktów mówienia, jest pomocna, jeżeli chce się wskazać jeden konkretny przedmiot badań lingwistycznych.

1.1.2.3. Język jako zespół mowy i pisma

W Podsekcji 1.1.2.1. przedstawiono podstawowe typy znaków językowych według DeFrancisa ze względu na medium, w jakim są one przekazywane. W kontekście tematu niniejszej rozprawy szczególnie istotne jest rozpoznanie komunikacji za pomocą znaków graficznych jako pełnoprawnego elementu języka, jako że takie podejście osadza jednoznacznie prace badawcze nad pismem w dyscyplinie językoznawstwa. Wagę prowadzenia badań zarówno nad tym, co słyszalne oraz tym, co widzialne, zauważył już de Saussure (2007: 33) na przełomie XIX i XX w.:

> „Materiał językoznawstwa stanowią w pierwszym rzędzie wszystkie przejawy mowy ludzkiej […], przy czym […] należy brać pod uwagę nie tylko mowę poprawną, »język wykwintny«, ale wszystkie bez wyjątku formy ekspresji. I to jeszcze nie koniec: ponieważ mowa najczęściej wymyka się spod obserwacji, językoznawca musi zająć się także tekstami pisanymi, gdyż tylko one pozwolą mu poznać języki oddalone w czasie lub przestrzeni.” (de Saussure 2007: 33)

Argumentacja, że język pisany zasługuje na uwagę wyłącznie z tego względu, iż „mowa wymyka się spod obserwacji”, jest w dużej mierze nieaktualna. W przypadku badań synchronicznych nad językami współczesnymi oraz badań diachronicznych niesięgających dalej jak około 100 lat wstecz od dnia dzisiejszego, dzięki pojawieniu się technologii rejestracji dźwięku, mowę można poddać obecnie stosunkowo bezpośredniej analizie. Mimo to badania nad warstwą graficzną języka są nadal obecne w dyskursie językoznawczym tam, gdzie jest to stosowne — w badaniach diachronicznych lub dotyczących problematyki komunikacji pisanej. Również z rozważań DeFrancisa wynika, że uważa on komunikację pisaną za rodzaj komunikacji językowej.

Milewski (2005: 10) proponuje następujące rozwiązanie konceptualno-terminologiczne problemu opozycji mowa–pismo w ramach jednego języka — według niego należy traktować je jako

18:7712892444

subkody kodu nadrzędnego. W ten sposób „subkod wzrokowy trwały — pismo" oraz „subkod główny wokoalno-audycyjny — język mówiony" można uznać za elementy tego samego kodu nadrzędnego, na przykład języka polskiego, jeśli tylko znaki wykorzystywane w obu subkodach (lub przynajmniej ich większość) są wobec siebie analogiczne poza oczywistą różnicą medium komunikacji. Autor rozprawy zgadza się z tym stanowiskiem ze względów przedstawionych w kolejnych sekcjach (por. głównie Sekcja 1.1.4.).

1.1.3. Cechy komunikacji językowej

Definicje języka przedstawione w poprzedniej sekcji są dość ogólnikowe. By je nieco uściślić, niektórzy badacze podjęli się próby wyznaczenia konkretnych cech, które charakteryzują komunikację językową; przedstawione są one w tej sekcji i obejmują *dyskretność, zdalność, umowność, produktywność, zwrotność* oraz *transmisję kulturową*.

Najbardziej charakterystycznymi cechami dla języka spośród powyższych są dyskretność, zdalność oraz zwrotność. *Dyskretność* — czy też *wielopoziomowość* (ang. *discreteness* bądź *duality*) — polega na tym, że mniejsze jednostki języka tworzą większe, a elementy nieznaczące (*cenemy*) składają się na znaczące (*peleremy*). W ten sposób fonemy formują morfemy, z morfemów tworzy się słowa i wyrazy, z wyrazów wypowiedzenia[7] (Bańczerowski i in. 1982: 83–84; Fromkin i in. 2017: 17; Grzegorczykowa 2008: 25; Milewski 2005: 13–15; Yule 2020: 18). *Fonem* definiuje się jako najmniejszą, abstrakcyjną, kontrastywną jednostkę mowy, której rzeczywiste realizacje — *fony* — zachowują podobieństwo fonetyczne (Lass 1984: 15–21), zaś *morfem* — jako najmniejszą możliwą do wyróżnienia abstrakcyjną, kontrastywną i powtarzalną jednostką języka posiadającą znaczenie lub funkcję[8] (Fábregas i Scalise 2025: 1, 26; Matthews 1991: 103; Milewski 2005: 63); jego rzeczywiste

[7] Dokładne definicje terminów *słowo* oraz *wyraz* mogą różnić się w zależności od autora (Bańczerowski i in. 1982: 19; Elbourne 2011: 1; Polański 1999: 645–648); podobnie jest z pokrewnym pojęciem *leksemu*. Na potrzeby niniejszej rozprawy przyjmuje się, że *słowo* to spójna, obserwowalna sekwencja diakrytów, interpretowalna jako jednostka znacząca języka; stoi ona w opozycji do *leksemu*, czyli abstrakcyjnej jednostki leksykalnej języka zawierającej w sobie różne *wyrazy* — jej odmienione postaci (Matthews 1991: 24–31). Znaczenie terminów *słowo* i *wyraz* będzie się zatem często pokrywać, ale nie zawsze. Na przykład pojedyncze słowo *wina* może być interpretowane jako dwa odmienne wyrazy w zależności od kontekstu: mianownik liczby pojedynczej leksemu *wina* lub mianownik liczby mnogiej leksemu *wino* (Matthews 1991: 27–28). Jeszcze bardziej problematyczne okazuje się dokładne zdefiniowanie pojęć dotyczących składni, takich jak *wypowiedzenie, wypowiedź* czy *zdanie*. Jako *wypowiedzenie* rozumie się najogólniej „zamkniętą i ukształtowaną składniowo jednostkę komunikatywną"; jest to jednostka abstrakcyjna, a jej konkretne realizacje przez użytkowników języka nazywa się *wypowiedziami* (Polański 1999: 645).
Wypowiedzenia składają się ze *zdań* — ten ostatni termin jest szeroko dyskutowany przez językoznawców i pozostaje bez jednej utartej definicji (Bańczerowski i in. 1982: 19; Matthews 1981: 26–47; Matthews 1993: 91–92; Polański 1999: 669–671). Z tego względu autor niniejszej rozprawy unika jego stosowania, o ile nie jest to konieczne. Tam, gdzie jednak zachodzi potrzeba jego użycia, stosowana będzie definicja wywodzona z tradycyjnej składni polskiej: zamknięta i spójna składniowo jednostka komunikatywna zawierająca (jedno) orzeczenie (Polański 1999: 671). Powyższe definicje należy rozumieć jako robocze, przyjęte na potrzeby aparatu terminologicznego rozprawy i używane z pełną świadomością ich częściowej niejednoznaczności; rozważania nad ich prawdziwą naturą wykraczają poza zakres tematyczny tej pracy.
[8] Zbiór morfemów języka nazywa się czasem *leksykiem* (Zawadowski 1966: 284).

19:5529067701

realizacje noszą miano *morfów* (Fábregas i Scalise 2025: 15). Z tych samych części składowych można formułować różne jednostki złożone; na przykład te same fonemy /d/, /ɔ/, /m/ mogą złożyć się zarówno na morfem *dom*, jak i *mod*; morfemy *en* oraz *shutsu* mogą złożyć się na słowo *enshutsu* 演出 ‘reżyseria’, jak i *shutsuen* 出演 ‘występ’, i tak dalej.

Komunikaty językowe nie są ograniczone do opisywania obiektów i doświadczeń dostępnych wyłącznie tu i teraz. W przeciwieństwie większości komunikacji zwierzęcej mogą się one odnosić do przeszłości, przyszłości oraz miejsc położonych poza zasięgiem zmysłów nadawcy i odbiorcy. Tę cechę języka nazywa się *zdalnością* (ang. *displacement*, dosłownie „oderwanie od miejsca [i czasu]”). Pewne rodzaje ekspresji zdalnej można zaobserwować w innych typach komunikacji — Tomasello (2008: 80) podaje przykład, w którym, w odpowiednim kontekście sytuacyjnym, wskazanie palcem na puste plecy odbiorcy może zasygnalizować mu, że zapomniał zabrać ze sobą plecaka, tym samym odwołując się do obiektu, którego nie ma w pobliżu. Zdalność występuje też w komunikacji pszczół, które za pomocą odpowiednich ruchów wykonywanych w powietrzu mogą zasygnalizować innym przedstawicielom swojego gatunku, jak daleko znajduje się źródło pożywienia, które znalazły (Fromkin i in. 2017: 18; Yule 2020: 15). Oba te przykłady są jednak przejawami komunikacji bardzo ograniczonej — pierwszy z nich kontekstualnie, drugi tematycznie. Język takich ograniczeń nie wykazuje lub posiada je w bardzo niewielkim stopniu.

Trzecią z najważniejszych cech języka — wyłączną dla niego — jest *zwrotność*, czyli możliwość autoopisu (Bańczerowski i in. 1982: 85; Yule 2020: 14). Powszechnym zjawiskiem w społecznościach ludzkich jest opisywanie języka za pomocą samego języka, w tym również w charakterze naukowym. Przejawem aktualności tej cechy jest chociażby niniejsza rozprawa doktorska. Pozostałe cechy wymienione na początku tej sekcji — umowność, produktywność oraz transmisja kulturowa — charakteryzują zarówno język, jak i wiele pozajęzykowych rodzajów komunikacji ludzkiej. *Umowność* w kontekście języka wskazuje na fakt, że znaki językowe nie wykazują co do zasady naturalnego, obiektywnego powiązania z obiektami i pojęciami, które symbolizują. Choć istnieją w językach świata sformułowania ikoniczne, to jest wzorowane na rzeczywistych, obiektywnie doświadczalnych zjawiskach, jak na przykład onomatopeje, ostateczny produkt takiego naśladownictwa nadal pozostaje umownym znakiem regulowanym przez uzus językowy (Yule 2020: 15–16).

Produktywność oznacza, najbardziej ogólnie, zdolność adaptacji języka do nowych sytuacji. Jego użytkownicy są w stanie wykorzystywać znane im znaki językowe lub zasady gramatyczne, by sformułować nigdy wcześniej niewypowiedziane ani niezasłyszane wypowiedzenia.

20:1158099826

Odpowiednie kombinacje lub modyfikacje istniejących morfemów pozwalają na wyrażanie nowych pojęć, co oznacza, że język jako taki jest systemem otwartym, a liczba możliwych wypowiedzeń jest właściwie nieskończona (Bańczerowski i in. 1982: 84–85; Yule 2020: 17).

Wreszcie, w przeciwieństwie do wielu przejawów komunikacji zwierzęcej, które wydają się wrodzone, przekazywane genetycznie i obecne u przedstawicieli danego gatunku od momentu narodzin, język jest swego rodzaju technologią przekazywaną kulturowo, z pokolenia na pokolenie, przy aktywnym udziale starszych pokoleń w nauczaniu młodszych. Choć ogólna zdolność do komunikacji językowej bez wątpienia zakorzeniona jest w biologii ludzkiego mózgu, na co wskazuje chociażby niemożność nabycia tej umiejętności przez przedstawicieli innych gatunków, to konkretne języki muszą zostać każdorazowo nabyte przez ludzkie dzieci w procesie *transmisji kulturowej* (Bańczerowski 1982: 85; Yule 2020: 16).

W kontekście przekazywania języka z pokolenia na pokolenie należy nadmienić, że ludzie dorastający w kompletnej izolacji nie wykształcają spontanicznie żadnego własnego języka; co więcej, nie są też w stanie przyswoić żadnego języka w dorosłości. Okres, w którym dziecko musi nabyć umiejętności językowe, by być w stanie posługiwać się językiem w przyszłości, nosi nazwę *okresu krytycznego*. Badania dość jasno wskazują na jego istnienie, choć nie ma konsensusu co do konkretnego wieku, przed którym język musi zostać nabyty. Nie ma nawet pewności, czy w ogóle możliwym jest jednoznaczne określenie takiej granicy (Fromkin i in. 2017: 461–464; Yule 2020: 16).

Jak zaznaczono, wiele z cech języka wymienionych w niniejszej sekcji można odnaleźć w innych przejawach ludzkiej komunikacji pozajęzykowej; niektóre z nich da się zaobserwować również w interakcjach między przedstawicielami innych gatunków niż *homo sapiens*. Tym, co wyróżnia język spośród nich, jest współwystępowanie ich wszystkich jednocześnie. Podsumowując rozważania zawarte w ostatnich trzech sekcjach tego podrozdziału, można zatem stwierdzić, że *język* to system komunikacji opartej na współpracy, powstały w wyniku ewolucji gatunku ludzkiego, umożliwiający przekazywanie informacji w sposób efektywny, dokładny i pełny za pomocą znaków akustycznych, graficznych, kinetycznych i sensorycznych, wykazujący cechy wielopoziomowości, zdalności, umowności, produktywności, zwrotności oraz przekazywany w procesie transmisji kulturowej.

1.1.4. Mowa a pismo jako elementy języka

Choć niektórzy badacze nie uznają komunikacji pisanej za rodzaj komunikacji językowej ze względu na powszechne uznanie prymatu mowy nad pismem[9] we współczesnym językoznawstwie, jest to stanowisko trudne do obrony, bowiem komunikacja pisana spełnia wszystkie cechy komunikacji

[9] Dokładne definicje terminów *mowa* oraz *pismo* stosowane w tej rozprawie można znaleźć w Sekcji 1.1.5.

21:7730279785

językowej przedstawione w Sekcji 1.1.3. W rzeczywistości powszechna jest ponadto praktyka uznawania warstw mówionej oraz pisanej danego lektu jako należących do tego samego języka. Aby móc w przekonujący sposób uargumentować zupełny rozdział pisma od języka, należałoby postawić znak równości między językiem a mową, a mowa i pismo musiałyby być systemami komunikacji w zupełności od siebie oderwanymi — tak nie jest (Coulmas 2013: 3–4, 18). Z drugiej strony nie sposób nie dostrzec fundamentalnej różnicy medium, w jakim te dwie warstwy przekazu są realizowane — akustycznym w przypadku mowy, a graficznym w przypadku pisma (Coulmas 2003: 11) oraz rozbieżności w procesie ewolucji i sposobie wykorzystania tych dwóch sposobów komunikacji. Warto zatem zastanowić się, jakie konsekwencje dla samego języka niesie fakt jego realizacji w dwóch tak odmiennych formach[10].

1.1.4.1. Różnice między mową a pismem

Jak zauważa Halliday (1989: 92), oba systemy znaków — akustycznych i graficznych — posiadają podobną siłę ekspresji; przynajmniej na poziomie czysto semantycznym wszystko, co można powiedzieć, można też zapisać. Nie oznacza to jednak, że analogiczne komunikaty nadane za pomocą tych dwóch mediów komunikacji będą przekazywały dokładnie to samo w ten sam sposób. Zamiana wiadomości w jednym medium na drugie przypomina często bardziej proces przekładu intersemiotycznego niż automatyczną konwersję jeden do jednego. Wynika to z kluczowych różnic — poza samym rodzajem używanych znaków — dzielących warstwę mówioną i pisaną języka.

Pierwsza dychotomia zachodzi na płaszczyźnie pragmatycznej. Każdy język przystosowany jest przede wszystkim do wyrażania znaczeń właściwych dla kultury, w której jest osadzony (Halliday 1989: 92). Ta sama zasada obowiązuje różne rejestry tego samego języka — każdy z nich przystosowany jest do opisywania innego zakresu sytuacji, faktów czy idei. Język pisany i mówiony, należące do tego samego nadrzędnego systemu językowego, również przystosowane są do spełniania na ogół różnych, choć częściowo pokrywających się funkcji. Można wręcz posunąć się do stwierdzenia, że jest to pewnego rodzaju różnica na poziomie dialektalnym — sposób konstrukcji wypowiedzi na piśmie jest często odmienny od mowy pod względem leksyki czy składni, a powszechnie jest uznawany za bardziej „poprawny” i cieszy się wyższym społecznym prestiżem (Coulmas 2013: 5, 57), wbrew prymatowi mowy nad pismem dominującemu w badaniach naukowych z dyscypliny językoznawstwa.

[10] W tej sekcji nacisk położony jest na pragmatyczne różnice między komunikacją językową w formie mówionej oraz pisanej; więcej o naturze pisma i relacjach pismo-język w Podrozdziale 1.2.

22:3339457032

Ta rozbieżność jest po części pokłosiem drugiej z istotnych różnic, wynikającej z drogi rozwoju komunikacji językowej. Pismo wyewoluowało później, jako wtórny podsystem języka, i wywodzi się prawdopodobnie z symboli mających na celu ułatwienie handlu czy pobieranie podatków poprzez sporządzanie stosownych list i spisów, oznaczanie własności; język pisany był następnie wykorzystywany do utrwalania przepisów prawa, a dopiero później przejął on część funkcji zarezerwowanych pierwotnie dla mowy takich jak tworzenie i przekazywanie literatury lub role sakralne[11]. Również obecnie raczej nie zapisuje się rozmów między członkami rodziny przy obiedzie ani wymiany zdań między klientem a ekspedientem przy kasie; z drugiej strony tego typu interakcje praktycznie nigdy nie są przeprowadzane na piśmie. Taka rozbieżność funkcji mowy oraz pisma wynika z kolejnej podstawowej różnicy między nimi — w tym wypadku przestrzenno-temporalnej — a mianowicie z faktu, że ta pierwsza jest *wydarzeniem*, a drugie — *obiektem.* Innymi słowy, wypowiedzi mówione są nietrwałe, ograniczone do danego kontekstu sytuacyjnego, postrzegalne wyłącznie w momencie nadania komunikatu. Wypowiedzi pisane zaś są trwałe, ponadczasowe (Coulmas 2003: 11; Fischer 2001: 22–30; Halliday 1989: 39–40; Sampson 1985: 26).

Trzecia fundamentalna różnica między mową a pismem leży w ich strukturze. Obie te warstwy języka eksponują jego odmienne elementy, jednocześnie zaniedbując lub zupełnie pomijając inne. Najbardziej oczywistym przykładem będzie tutaj obecność cech prozodycznych w mowie — intonacji lub rytmu wypowiedzi — które to elementy zaznaczane są z reguły w piśmie w bardzo niewielkim zakresie lub wcale. Pismo pomija ponadto warstwę paralingwistyczną wypowiedzi, do której należą na przykład gesty czy mimika twarzy[12], a także cechy indywidualne właściwe każdemu użytkownikowi języka, takie jak barwa głosu bądź szybkość wykonywania znaków migowych (Coulmas 2013: 48, 51; Halliday 1989: 31, 93).

Z drugiej strony pismo kładzie nacisk na elementy języka, które w mowie, choć obecne, nie zajmują pozycji prominentnej — jest ono samo w sobie pewnego rodzaju *modelem języka*, eksponując jego strukturę fonetyczną, morfologiczną oraz syntaktyczną. W przeciwieństwie do nieprzerwanego strumienia fonemów i morfemów, jakim jest mowa[13], warstwa pisana języka —

[11] Niektórzy badacze wskazują jednak na odwrotny przebieg ewolucji pisma — od funkcji religijno-magicznych do handlowych bądź finansowych (por. Stauder 2022)

[12] Należy nadmienić, że wymienionych tu cech paralingwistycznych pozbawiona jest też komunikacja telefoniczna oraz inne pokrewne formy komunikacji głosowej. Konsekwencje takiej sytuacji, takie jak możliwość błędnego zinterpretowania intencji nadawcy wynikająca z braku dostępu do informacji przekazywanych przez mimikę twarzy, są podobne zarówno w komunikacji telefonicznej, jak w piśmie. Różnica polega jedynie na tym, że w przypadku komunikacji w czasie rzeczywistym łatwiej jest wyjaśniać na bieżąco takie nieporozumienia, oraz na obecności informacji prozodycznych.

[13] Jak zauważa Coulmas (2013: 7), samo pojęcie *języka* jako abstrakcyjnego tworu, który można jakkolwiek badać i opisywać, jest wytworem językoznawstwa w takiej czy innej formie. Żaden *język* nie istnieje bowiem w obiektywnej rzeczywistości — zaobserwować można jedynie poszczególne akty mówienia lub pisania wykonywane przez jego

23:6356576881

przynajmniej w większości systemów pisma — organizuje te morfemy w grupy zwane *słowami* i *wyrazami* (Coulmas 2013: 7; Halliday 1989: 33); w polszczyźnie dokonuje się tego za pomocą *odstępów międzywyrazowych* zwanych potocznie *przerwami* bądź *spacjami*. Nawet w systemach pisma, które tego typu organizacji nie wykorzystują — jak na przykład system chiński i japoński — nadal dochodzi do segmentacji elementów przekazu na poziomie fonologicznym i morfemicznym. Za pomocą interpunkcji zaś pismo może eksponować strukturę składniową wypowiedzi, dzieląc ją na *wypowiedzenia* (m.in. kropki, średniki) i *zdania składowe* (m.in. przecinki)[14]. Interpunkcja może być też sposobem na oddanie pewnego, dość ograniczonego zakresu cech prozodycznych obecnych w warstwie mówionej języka czy też na zasygnalizowanie funkcji danego wypowiedzenia (na przykład poprzez użycie znaku zapytania zamiast kropki) (Halliday 1989: 33–37). Dokładne zasady stosowania znaków interpunkcyjnych oraz to, jakie cechy komunikacji językowej one eksponują, różnią się między poszczególnymi systemami pisma.

Warstwę pisaną języka cechuje ponadto wyższa gęstość leksykalna, to jest większa liczba morfemów leksykalnych w stosunku do gramatycznych w porównaniu z analogicznymi wypowiedziami mówionymi (Halliday 1989: 61–63). Wynika to najprawdopodobniej z faktu, że na ogół tekst pisany jest produktem dłuższego i bardziej złożonego procesu myślowego, niż jest to możliwe w mowie. Wymazane są z niego również — w miarę możliwości — wszelkie pomyłki oraz ślady etapu planowania tekstu, które o wiele trudniej ukryć jest w warstwie mówionej języka (Coulmas 2013: 13; Halliday 1989: 77, 80–81, 100–101).

Na podstawie wskazanych różnic można stwierdzić, że pismo nie jest wyłącznie sposobem reprezentacji mowy w formie znaków graficznych, a raczej równoległym do mowy i niezastępowalnym przez nią podsystemem języka (Coulmas 2013: 10). Odmienne są nie tylko pełnione przez nie funkcje, jego rola społeczna, ale również konstrukcja należących do nich znaków językowych. Komunikacja pisana zasługuje zatem na status pełnoprawnego, choć specyficznego

pojedynczych użytkowników. Podobnie koncepty *fonemu, morfemu* czy nawet *znaczenia*, choć przydatne w badaniach, są raczej przejawami prób segmentacji i uporządkowania ciągłej komunikacji językowej za pomocą możliwych do zoperacjonalizowania abstraktów niż obiektywnymi jednostkami języka. Pismo, swą konstrukcją odwołując się do tych abstrakcyjnych jednostek, ze swej natury zatem *opisuje* język w mniejszym lub większym stopniu.

[14] Nawiązując do terminologii morfologiczno-syntaktycznej, której problem został poruszony w poprzedniej sekcji, można zatem wyróżnić dodatkowe pojęcia służące konkretnie porządkowaniu tekstu pisanego: *słowo ortograficzne* rozumiane jak zespół grafemów oddzielony odstępami międzywyrazowymi od otaczających go słów w systemach pisma, które takowe stosują, a także *zdanie ortograficzne* oraz *wypowiedzenie ortograficzne* rozumiane jako jednostki składniowe pisma oddzielane za pomocą odpowiednich znaków interpunkcyjnych (Coulmas 2013: 52; Fábregas i Scalise 2025: 30; Halliday 1989: 33; Polański 1999: 646). Jednocześnie należy zauważyć, że w takim ujęciu pojęcie *słowa ortograficznego* nie ma praktycznego zastosowania w badaniach nad japońskim systemem pisma; ważniejszy okazuje się koncept *znaku* omówiony dokładniej w Sekcji 1.2.3.

24:1687259632

obiektu rozważań językoznawczych i z tego względu niniejsza rozprawa uznaje zarówno mowę, jak i pismo za równoprawne elementy języka.

Należy jeszcze zaznaczyć, że nowoczesne technologie nagrywania i odtwarzania dźwięku oraz komunikacji pisemnej w czasie rzeczywistym w postaci na przykład chatów internetowych częściowo zacierają wyżej wymienione różnice między mową a pismem. Niemniej przedstawiony wyżej podział ról między mowę a pismo pozostawał w mocy przez zdecydowaną większość pisanej historii ludzkości i ma wymierne konsekwencje dla tego, jak używane są wspomniane wyżej technologie. Teksty mówione przeznaczone do utrwalenia i późniejszego odtworzenia często tworzone są w rejestrze zbliżonym do tradycyjnych tekstów pisanych, podczas gdy, analogicznie, krótkie wiadomości pisane, wymieniane w czasie rzeczywistym lub do rzeczywistego zbliżonym, nawiązują stylem raczej do komunikatów mówionych (Coulmas 2013: 58, 147–148).

Jednocześnie nowe sposoby komunikacji na odległość zmieniają zarówno pismo, jak i mowę, prowadząc do coraz bardziej intensywnego przenikania się tych dwóch systemów języka. Powoduje to na przykład rozpowszechnienie się czynności pisania do sfer życia tradycyjnie przez nią nieobejmowanych; coraz powszechniejsze staje się też użycie niestandardowych pisowni poszczególnych leksemów. Grafemiczne oraz niegrafemiczne elementy komunikacji pisanej wywierają coraz większy wpływ również na mowę, na przykład poprzez adaptację skrótowców stosowanych w piśmie takich jak PKP bądź NHK jako powszechnie używanych elementów komunikacji akustycznej. Coraz mniej przydatna staje się zarazem umiejętność pisania odręcznego, zmieniając relację między pismem a jego użytkownikami (Coulmas 2013: 130, 132–135). Koegzystencja różnych warstw jednego języka — różnych subkodów — które mogą na siebie wzajemnie wpływać, jest sytuacją typową dla wielu współczesnych języków (Milewski 2005: 192).

1.1.4.2. Rodzaje znaków należących do mowy i pisma

Ustaliwszy pozycję pisma jako elementu języka, należy rozważyć, jakie rodzaje znaków [15] językowych należą do pisma, a jakie do mowy. Mimo że sytuacją typową w językach świata jest podział na mowę i pismo w ich potocznym znaczeniu — rozumianych jako sygnały akustyczne oraz graficzne — nie jest to jedyna możliwa opcja. Istnieją bowiem języki migowe, które spełniają identyczną rolę dla ich użytkowników jak mowa w znaczeniu potocznym dla osób, które się nią posługują. Należy tu zaznaczyć, że choć zakres terytorialno-etniczny użytkowników poszczególnych

[15] Dokładne definicje terminu *znak* w jego różnych znaczeniach przyjmowanych w tej rozprawie znajdują się w Sekcjach 1.1.5., 1.2.4. oraz Podrozdziale 1.4.

25:9172440313

języków migowych często pokrywa się z „odpowiadającymi" im językami fonicznymi[16], nie oznacza to, że zachodzi między nimi relacja genealogiczna. Języki migowe bowiem to odrębne języki naturalne, które powstają spontanicznie w różnych społecznościach osób głuchych, a ich akwizycja przebiega podobnie, acz nie w sposób tożsamy w porównaniu do języków fonicznych (Rutkowski 2016: 62; Sandler i Lillo-Martin 2007: 3).

Kody migowe wykorzystują znaki natury kinetycznej — wykonywane rękoma, bazujące na mimice twarzy lub ruchach całego ciała. Od gestykulacji paralingwistycznej odróżnia zarazem te znaki fakt, że relacja między elementem znaczącym a znaczonym jest konwencjonalna i umowna, nawet jeśli często ikoniczna, zaś wszelkie wariacje w ich realizacji noszą raczej znamiona idiolektu. Systemy migowe stanowią złożone środki komunikacji zapewniające pełne i skuteczne porozumienie ich użytkowników (por. Podsekcja 1.1.2.1.); są one wykorzystywane w różnorodnych kontekstach społecznych i zawierają zarówno elementy leksykalne, jak i gramatyczne (DeFrancis 1989: 14; Sandler i Lillo-Martin 2004: 4). Ich sytuacyjna, ulotna natura wpasowuje się w definicję mowy w kontekście opozycji między mową a pismem wspomnianą wyżej.

Osobno omówić należy kwestię znaków sensorycznych, czy, jak ujmuje to DeFrancis (1989: 11), *języka dotyku* (ang. *touch language*). Badacz ten podaje dwa podtypy znaków: tak zwany alfabet Braille'a oraz znaki komunikacji dotykowej używanej przez osoby głuchoniewidome. Opisuje on alfabet Braille'a jako system „łatwy w adaptacji do dowolnego języka mówionego lub dowolnego systemu pisma opartego na alfabecie lub prostym sylabariuszu."[17] Komunikacja dotykowa to z kolei system przekazywania znaczeń językowych poprzez skonwencjonalizowane gesty wykonywane przez nadawcę bezpośrednio na skórze odbiorcy, wykorzystywany przez osoby głuchoniewidome, a obrazowany przez cytowanego autora przypadkiem Helen Keller (DeFrancis 1989: 11–12). Ten typ komunikacji zwany jest inaczej *dotykowym językiem migowym* bądź *językiem taktylnym* (Grabowska 2015: 123). Jest on używany również współcześnie przez osoby głuchoniewidome obok innych sposobów komunikacji obejmujących między innymi: wykorzystanie warstwy pisanej języka osób słyszących poprzez pisanie liter lub znaków palcem na dłoni odbiorcy, komunikację za pomocą znaków Braille'a „wystukiwanych" na dłoni odbiorcy, tak zwany system Tadoma polegający na śledzeniu za pomocą dłoni ruchów mięśni oraz wibracji okolic twarzy nadawcy, które powstają

[16] Przez *języki foniczne* rozumie się tutaj za Rutkowskim (2016) języki, w których warstwa mówiona realizowana jest za pomocą znaków akustycznych (por. Sekcja 1.1.5.). Oczywiście nie musi to być jedyny typ znaków wykorzystywanych w danym języku, jako że wiele języków fonicznych posiada również warstwę pisaną realizowaną za pomocą znaków graficznych lub sensorycznych (patrz: dalsze akapity tej podsekcji); podobną warstwę mogą posiadać również języki migowe.
[17] „[Braille is] readily adaptable to any spoken language or any system of writing based on an alphabet or simple syllabary."

26:8390563307

podczas normalnej mowy akustycznej, a także — do pewnego stopnia — języki migowe oraz komunikację akustyczną (Hersch 2013: 447; Rönnberg i Borg 2001: 72–73).

Komunikacja za pomocą znaków sensorycznych pozostaje w równym stopniu poza zakresem specjalizacji autora tej rozprawy co języki migowe. Niemniej jednak należy zwrócić uwagę na fundamentalną różnicę między dwoma podtypami znaków dotykowych opisywanych przez DeFrancisa. Widoczne są ponadto pewne niedomówienia w jego wywodzie. Pierwszy z wymienionych typów znaków dotykowych — znaki Braille'a — to faktycznie podrodzina pism właściwych dla wykorzystujących je alternatywnych technik zapisu przekazów w językach fonicznych. Jako takie nie stanowią zatem one oddzielnego podtypu języków naturalnych (w przeciwieństwie do języków migowych), a raczej osobny typ znaków. Komunikację z ich użyciem należy jednoznacznie przyporządkować do warstw pisanych języków, w ramach których one funkcjonują, ze względu na zgodność kodu językowego, ich trwałą naturę oraz funkcje, jakie spełniają. Błędnym jest też używanie pojęcia *alfabet Braille'a* w odniesieniu do tej rodziny pism, bowiem w ujęciu ścisłym nie wszystkie pisma bazujące na znakach Braille'a wykazują cechy alfabetów[18]. Do niealfabetycznych systemów o takiej charakterystyce zaliczyć można japońskie pismo Braille'a zwane powszechnie *tenji* 点字 , dosłownie 'znaki-kropki' (por. Sekcja 2.3.1.).

Drugi z typów komunikacji sensorycznej wymienianych przez DeFrancisa — komunikacja dotykowa — nosi z kolei znamiona mowy ze względu na swoją sytuacyjność oraz ulotną naturę stosowanych w niej znaków. Wykorzystanie ich można ponadto kwalifikować jako przypadek wysoce marginalny[19] i, jak przyznaje sam DeFrancis (1989: 13), stosunkowo słabo zbadany ze względu na relatywnie niewielką liczbę osób posługujących się tego typu systemami, a zarazem znaczną różnorodność tego typu systemów, wynikającą między innymi z różnicy w naturze ubytków wzroku lub słuchu u ich użytkowników (mogą one być wrodzone, nabyte, kompletne albo jedynie częściowe itd.). Z tego względu, w rozprawie autor odnosi się do *znaków sensorycznych* lub *komunikacji sensorycznej* w kontekście systemów bazujących na znakach Braille'a i podobnych.

Gwoli podsumowania — w językowych systemach komunikacji można wyróżnić cztery typy znaków: akustyczne, graficzne, kinetyczne i sensoryczne. Znaki akustyczne oraz kinetyczne (odpowiednik tych pierwszych w językach migowych) należą ze swej natury do mowy,

[18] Definicję terminu *alfabet* wykorzystywaną w niniejszej rozprawie można znaleźć w Podrozdziałach 1.3. oraz 1.4.
[19] Autor niniejszej rozprawy nie odnosi się tu pod żadnym pozorem do wagi społecznej czy językoznawczej wymienionych typów komunikacji, a jedyne do liczby ich użytkowników w porównaniu z komunikacją graficzną i akustyczną.

27:6399012061

warstw mówionych poszczególnych języków. Znaki graficzne i sensoryczne zaś wykorzystywane są w pismach i warstwach pisanych poszczególnych języków.

1.1.5. Definicja języka i terminów pokrewnych na potrzeby rozprawy

De Saussure (2007: 36–37, 41) proponował rozróżnienie między *mową* a *językiem*, a dokładniej między *language* ‘mową’*, langue* ‘językiem’ i *parole* ‘mówieniem’. Zgodnie z tą propozycją *mowa* to ogólny zespół zachowań ludzi związanych z komunikacją werbalną, *mówienie* to konkretne, możliwe do zaobserwowania realizacje tej umiejętności, a *język* — byt abstrakcyjny, „społeczny wytwór zdolności mowy oraz ogół niezbędnych konwencji przyjętych przez grupę społeczną, aby jednostki mogły z tej zdolności korzystać”.

Biorąc pod uwagę wymienione w Sekcji 1.1.3. cechy charakteryzujące komunikację językową, do grona języków ludzkich należałoby włączyć również języki migowe. Komunikację z ich użyciem można rozpoznać jako element desaussurowskiego *mówienia*, zaś samą zdolność posługiwania się nimi — jako *mowę*, jakkolwiek nieintuicyjne te pojęcia by w tym kontekście nie były. Podobnie *mową* byłaby zdolność posługiwania się językiem na piśmie, a komunikaty pisemne — mówieniem. Należy przy tym przyznać, że różnice w naturze medium — akustycznego w przypadku potocznie rozumianego mówienia, kinetycznego w przypadku języków migowych i graficznego w przypadku pisania — mają wpływ na to, w jaki dokładnie sposób umiejętność *mowy* byłaby za ich pomocą realizowana (Halliday 1989: 92, 99; por. Sekcja 1.1.4.).

Można zatem zauważyć pewne nieścisłości w praktycznym zastosowaniu terminów takich jak *język, mowa* czy *pismo*. Czasem *język* oznacza ogólną zdolność gatunku ludzkiego do komunikacji spełniającej kryteria przedstawione w Sekcji 1.1.3., czasem ogół języków świata i cechy dla nich wspólne, a czasem konkretne języki, takie jak język polski czy japoński, które same w sobie nie istnieją przecież w obiektywnej rzeczywistości w innej formie niż jako amalgamat idiolektów ich użytkowników. Okazuje się, że mowa może być realizowana za pomocą różnych mediów, podobnie jak pismo, które z kolei według niektórych należy do języka, jakkolwiek by ten termin rozumieć, a według innych niekoniecznie. Dodatkowo, przynajmniej w języku polskim, termin *pismo* może oznaczać ogół aktywności związanych z pisaniem lub technologię do tego celu używaną ogólnie (jest to odpowiednik angielskiego terminu *writing*) albo konkretny zestaw znaków graficznych lub sensorycznych szczególnie (to z kolei odpowiednik angielskiego terminu *script*).

Autor rozprawy podjął zatem próbę uporządkowania terminologii stosowanej w tym zakresie. Przede wszystkim odrzuca on termin *język* jako termin zbiorczy obejmujący ogólną zdolność gatunku

28:5674845725

ludzkiego do komunikacji w sposób spełniający kryteria zawarte w Sekcji 1.1.3.[20] Zamiast niego w rozprawie mowa będzie o *komunikacji językowej* i zdolności istot ludzkich do jej przeprowadzania, czyli komunikacji opartej na współpracy powstałej w wyniku ewolucji gatunku ludzkiego, umożliwiającej przekazywanie informacji w sposób efektywny, dokładny i pełny za pomocą znaków akustycznych, graficznych, kinetycznych i sensorycznych, wykazującej cechy wielopoziomowości, zdalności, umowności, produktywności, zwrotności oraz przekazywanego w procesie transmisji kulturowej. Komunikacja językowa odbywa się zawsze za pomocą jakiegoś *języka¸* to jest systemu znaków (kodu), komunikacja za pomocą którego wykazuje cechy właściwe dla komunikacji językowej[21]. Takie rozróżnienie w odczuciu autora pomoże odróżnić stwierdzenia odnoszące się do konkretnego języka, na przykład japońskiego, a właściwości komunikacji językowej ogólnie.

Języki w powyższym rozumieniu składają się ze znaków. *Znak* jest tu definiowany najbardziej ogólnie, jako „zjawisko fizyczne, percypowane zmysłowo, które odsyła do czegoś innego niż ono samo, które coś znaczy, komunikuje", zgodnie z definicją Grzegorczykowej (2008: 15), lub też abstrakcyjną jednostkę zawierająca w sobie wszystkie tego typu zjawiska współdzielące formę fizyczną i znaczenie — na zasadzie podobnej opozycji, co odpowiednio *morf* i *morfem* czy *fon* i *fonem*. *Znak językowy* to zaś znak będący częścią jakiegoś języka. Taki ujęcie mieści się w ramach propozycji oryginalnej de Saussure'a, zachowując elementy fizyczne (na przykład obraz akustyczny) oraz znaczeniowe (na przykład pojęcie, do którego obraz akustyczny się odwołuje). Umożliwia ono przy tym nieco bardziej elastyczne stosowanie terminu *znak* poprzez nieco większy dystans między tym, co znaczące, a tym, co znaczone. Ta cecha okaże się kluczowa w dyskusji nad znakami pisma i ich desygnatami (por. Sekcja 1.2.4.).

Komunikacja w językach naturalnych może być dodatkowo realizowana w formie pisanej i mówionej, czyli graficznej (lub sensorycznej) i akustycznej (lub kinetycznej) odpowiednio; mowa tu będzie o *komunikacji pisanej* i *komunikacji mówionej*. Języki będą zatem również posiadać (zawsze[22]) warstwę mówioną i (nie zawsze) pisaną. Warstwa mówiona realizowana jest za pomocą *mowy* (rozumianej jako podsystem języka wykorzystujący znaki akustyczne lub kinetyczne

[20] Jest to poniekąd podejście znajdujące precedens w pracach z zakresu teorii językoznawstwa — Bańczerowski i in. (1982: 11) jako przedmiot badań językoznawczych podają nie ogólnie *język*, a jednostkowe *języki*, szczególnie te naturalne. Podobnie czyni Zawadowski (1966: 5).

[21] Najbardziej typowe rodzaje znaków językowych to znaki akustyczne oraz graficzne. Znaki kinetyczne są — w swej sytuacyjnej, ulotnej naturze, pomijając technologię rejestracji obrazu — odpowiednikami znaków akustycznych w językach migowych. Znaki sensoryczne (dotykowe) to zaś — ze względu na swą trwałość i podobne funkcje — odpowiedniki znaków graficznych w alfabecie Braille'a i pismach pokrewnych.

[22] Z perspektywy synchronicznej można stwierdzić, że niektóre języki współcześnie martwe nie posiadają warstwy mówionej, choć wciąż istnieją teksty należące do ich warstwy pisanej. Niemniej w perspektywie diachronicznej warstwa mówiona zawsze poprzedza pisaną.

29:4484390617

w rozumieniu Podsekcji 1.1.4.2. w celu realizacji komunikacji językowej), a warstwa pisana — za pomocą *systemu pisma* (rozumianego jako podsystem języka wykorzystujący znaki graficzne lub sensoryczne w rozumieniu Podsekcji 1.1.4.2. w celu realizacji komunikacji językowej), który wykorzystuje *pismo* lub *pisma* oraz inne elementy organizacji graficznej tekstu takie jak znaki interpunkcyjne czy odstępy wyrazowe (dokładne definicje tych terminów omówione są w kolejnych podrozdziałach). Wreszcie, czerpiąc z prac de Saussure'a, termin *mówienie* oraz analogicznie *pisanie* należy uznać za ogół aktów komunikacji za pomocą mowy lub systemu pisma odpowiednio, obserwowalnych w obiektywnej rzeczywistości.

1.2. Komunikacja pisana. Pisma i systemy pisma

O ile zdefiniowanie języka i komunikacji językowej, omówionych w poprzednim podrozdziale, nie jest z wielu względów rzeczą prostą, o tyle sama terminologia w tym zakresie (to jest: wykorzystywane słownictwo specjalistyczne, abstrahując od detali poszczególnych definicji) wydaje się stosunkowo dobrze ugruntowana — być może pomijając kwestie języka *sensu largo* (w tej rozprawie zwanego komunikacją językową) i *sensu stricto* oraz pokrewnych wieloznacznych terminów, którym poświęcono Sekcję 1.1.5. Tego samego nie można niestety stwierdzić wobec terminologii stosowanej w obszarze badań nad pismem, szczególnie w języku polskim.

W polszczyźnie powszechnej funkcjonuje leksem określający technologię komunikacji językowej w formie trwałej zwaną *pismem* — często mówi się chociażby o „wynalezieniu pisma". Ten sam leksem jest jednak również używany, kiedy mówi się o „piśmie chińskim" czy nawet „piśmie japońskim". Ewidentnie nie określa on zatem wyłącznie uniwersalnej technologii pisania jako takiej, lecz również konkretny sposób jej realizacji, a mianowicie w odniesieniu do poszczególnych języków naturalnych.

Rozróżnienie między tymi dwoma zastosowaniami leksemu *pismo* — choćby kontekstowe — jest jednak konieczne w dyskursie naukowym, by wyraźnie określić obiekt lub obiekty badań albo rozważań teoretycznych. Istnieje ono chociażby w języku angielskim, w którym, ogólnie rzecz biorąc, *pismo* jako rodzaj komunikacji językowej określa się mianem *writing*, a *pismo* jako konkretne narzędzie służące realizacji jednostek przynależnych do warstwy *writing* — terminem *script*. W pracach polskich naukowców wprowadza się czasem, na modłę angielską, termin *skrypt* (Wasilewska 2019: 375; Wnuk 2023: 40) celem tego rozróżnienia.

Autor tej rozprawy nie uważa, by wprowadzanie całkowicie nowego terminu było konieczne do zachowania klarowności dyskursu proponowanego niżej. Niezbędne jest jednak rygorystyczne przestrzeganie rozróżnienia między *pismem* (ang. *script*) a *systemem pisma*, a także rozróżnienie

30:3750879751

komunikacji pisanej jako szeroko pojętego podtypu komunikacji językowej od poszczególnych narzędzi jej realizacji. Między innymi tym kwestiom poświęcony jest ten podrozdział.

1.2.1. Komunikacja pisana

DeFrancis (1989: 4) oraz Handel (2019: 4) zwracają uwagę na dwa możliwe podejścia do definicji komunikacji pisanej, nazywane odpowiednio inkluzywnym i ekskluzywnym (u DeFrancisa) lub szerokim oraz wąskim (u Handla). W pierwszym z nich jako przejaw komunikacji pisanej zdefiniować należy każdy wizualny system komunikacji, który może wyrazić *pewną liczbę* konceptów, w drugim zaś — tylko te systemy, które są w stanie zapisać *wszystkie koncepty, o jakich można pomyśleć*. Jako że pełność systemu leży w definicji języka, a komunikacja językowa jest jedynym znanym rodzajem komunikacji, który jest w stanie spełnić ten warunek (DeFrancis 1989: 6; Vernus 2022: 21), definicja ekskluzywna automatycznie w sposób ścisły wiąże komunikację pisaną z komunikacją językową; jest to zresztą podejście stanowiące główną oś rozważań poprzedniego podrozdziału rozprawy. Definicja inkluzywna obejmowałaby poza tym między innymi notację matematyczną czy znaki drogowe, będące systemami niespełniającymi wszystkich cech komunikacji językowej (por. Sekcja 1.1.3.). Część tak rozumianej „komunikacji pisanej" nie byłaby zatem językowa.

Mimo to, nawet jeśli przyjąć podejście inkluzywne do definiowania pisma, nietrudno zauważyć, że systemy takie jak znaki drogowe nie stoją na równi z systemami pisma zapisującymi wyrażenia językowe. DeFrancis (1989: 5) zwraca zatem uwagę na konieczność wyróżnienia systemów niepełnych oraz pełnych, co wzmiankowano w Podsekcji 1.1.2.1. Systemy pełne są w stanie wyrazić pełną gamę możliwych do pomyślenia konceptów, systemy niepełne — nie.

Niezależnie zatem od tego, które podejście — wąskie czy szerokie — uznać za odpowiednie do badań nad pismem, ta podstawowa różnica między systemami pełnymi i niepełnymi pozostanie aktualna. Z tego względu autor rozprawy uznaje za stosowne przyjęcie definicji wąskiej (ekskluzywnej), szczególnie w kontekście badań nad językami naturalnymi, które, jak ustalono w poprzednim podrozdziale, charakteryzuje między innymi zdolność do wyrażenia pełnej gamy ludzkich myśli i doświadczeń. Komunikacja pisana jest tu konsekwentnie uznawana przede wszystkim za formę komunikacji językowej, której wypowiedzi formułowane są w medium trwałym, z zastrzeżeniami Sekcji 1.1.4.1.

Powyższe zdanie zdaje się podzielać większość badaczy komunikacji pisanej (Handel 2019: 4). Wobec tego można posunąć się do stwierdzenia, że termin *komunikacja pisana* jest określeniem pewnego rodzaju technologii przekazywania znaczeń językowych za pomocą znaków graficznych (lub sensorycznych) wynalezionej najprawdopodobniej w kilku różnych miejscach na świecie

31:5347269572

niezależnie od siebie (Coulmas 2003: 192). Rogers (2005: 2) definiuje ją najogólniej jako „użycie znaków graficznych w celu przedstawienia konkretnych wypowiedzeń językowych”[23]. Najbardziej kluczowym elementem powyższej definicji jest ścisłe powiązanie komunikacji pisanej i językowej, bowiem wyklucza to inne formy ekspresji wizualnej stosowane przez człowieka, a niespełniające tego warunku.

Oto na przykład malarstwo również wykorzystuje wizualne środki przekazu w celu przekazania pewnych informacji lub komunikatu odbiorcy. Relacje między formami graficznymi używanymi w malarstwie figuralnym a jednostkami języka nie są jednak konwencjonalne, zaś w malarstwie abstrakcyjnym nie są jednoznaczne. Zwykle nie sposób przełożyć obrazu na jeden konkretny komunikat językowy, co do brzmienia którego wszyscy użytkownicy języka jednomyślnie by się zgodzili. Malunek Noego wchodzącego ze zwierzętami na arkę można „przełożyć” na język za pomocą takich odmiennych od siebie wypowiedzeń jak: „Noe wchodzi na arkę ze zwierzętami”, „Noe zabiera zwierzęta na arkę” czy wielu innych. Z drugiej strony, sekwencja liter polskiego alfabetu *Noe wchodzi na arkę ze zwierzętami* to konkretne wyrażenie językowe sporządzone zgodnie z zasadami tego języka. Co więcej, jej wokalizacja przez użytkowników języka polskiego (czyli niejako przełożenie warstwy pisanej języka na jego warstwę mówioną) również będzie przebiegać na ogół zawsze tak samo (pomijając różnice idiolektalne czy potencjalne przejęzyczenia) (Rogers 2005: 2)[24]. Można stwierdzić, że „komunikacja” malarska — o ile ten typ ekspresji można nazwać *komunikacją* — do języka nie należy, zaś komunikaty pisemne — tak. Co więcej, ścisłe zależności między powyższym wypowiedzeniem w formie mówionej i pisanej pozwalają na przyporządkowanie obu jego postaci do tego samego języka.

Tę fundamentalną różnicę między komunikacją pisaną a innymi sposobami komunikacji wizualnej podkreśla również Sampson (1985: 26). Należy jednocześnie ponownie podkreślić, że każde pismo jest sposobem utrwalania jakiegoś *języka*, nie *mowy*, choć w niektórych źródłach z zakresu językoznawstwa ogólnego można znaleźć zupełnie odmienne na ten temat postulaty (Polański 1999: 433). Niezaprzeczalne jest pierwszeństwo diachroniczne mowy w procesie rozwoju języków świata, jednak równie oczywistym faktem jest, że często nie da się nakreślić relacji jeden do jednego między diakrytami mowy a pisma (Huszcza 2012: 95), szczególnie w przypadku systemów bazujących na jednostkach znaczących takich jak znaki *kanji*[25], ale nie tylko. Jeśli zatem warstwa pisana języka różni się od jego warstwy mówionej na tak podstawowym poziomie jak diakrytowy,

[23] „[…] the use of graphic marks to represent specific linguistic utterances.”
[24] Przykłady za podanym źródłem, z adaptacjami autora rozprawy.
[25] Definicję diakrytu można znaleźć w Sekcji 1.2.4.; więcej na temat relacji między jednostkami mowy i pisma w Podrozdziale 1.3., a szczegółowe rozważania nad typologią znaków *kanji* znajdują się w Podrozdziale 2.3.

32:5513490783

definiowanie jakiegokolwiek pisma jako sposobu utrwalania *mowy* wydaje się niestosowne, tym bardziej biorąc pod uwagę inne rozbieżności w sposobie realizacji komunikacji językowej opisane w Sekcji 1.1.4.

Pozycje komunikacji mówionej i pisanej w ramach komunikacji językowej omówiono w Sekcji 1.1.4. Podstawowe różnice między nimi można podsumować następująco: komunikacja mówiona jest nietrwała, ograniczona do kontekstu sytuacyjnego, postrzegalna wyłącznie w momencie nadania komunikatu. Komunikacja pisana zaś jest trwała, ponadczasowa, interpretowalna poza kontekstem sytuacyjnym (Coulmas 2003: 11; Halliday 1989: 39–40). Niektóre definicje dodają do tego repertuaru cech słyszalność w przypadku komunikacji mówionej oraz widzialność w przypadku komunikacji pisanej (Coulmas 2003: 11). Jak jednak zaznaczono w Podsekcji 1.1.4.2., choć jest to sytuacja typowa, w rozważaniach nad naturą komunikacji mówionej i pisanej należy uwzględnić też przypadki bardziej marginalne takie jak języki migowe czy znaki Braille'a. Z tego względu definicja komunikacji pisanej w niniejszej rozprawie odrzuca te dodatkowe cechy i poprzestaje na stwierdzeniu następującym: *komunikacja pisana* to rodzaj komunikacji językowej wykorzystujący znaki graficzne lub sensoryczne w rozumieniu Podsekcji 1.1.4.2. w celu przekazania znaczeń językowych.

1.2.2. Pismo

Różnica między pismem a komunikacją pisaną jest do pewnego stopnia podobna do różnicy między językiem a komunikacją językową — pierwszy element każdej z tych par jest narzędziem do realizacji drugiego. Pismo będzie zatem rozumiane w tej rozprawie jako konwencjonalny zasób grafemów[26] współdzielących ze sobą pewne cechy formalne i funkcjonalne, będący narzędziem realizacji komunikacji pisanej (Handel 2019: 6). Termin ten odpowiada angielskiemu terminowi *script*.

Proponowana definicja pociąga za sobą kilka ważnych konsekwencji. Po pierwsze, rozumienie pisma wyłącznie jako zasobu grafemów automatycznie wyłącza z jego zakresu warstwę zasad rządzących jego zastosowaniem — co jest domeną systemu pisma (patrz: Sekcja 1.2.3.). Po drugie, kryterium współdzielenia przez grafemy jednego pisma cech formalnych i funkcjonalnych pozwala na analizowanie pism pod kątem relacji *grafem–jednostka języka*, a co za tym idzie — ich typologii (więcej o tym w Podrozdziale 1.3.).

Po trzecie zaś, kryterium konwencjonalności akcentuje pewną umowność w definiowaniu poszczególnych zasobów grafemów jako oddzielnych pism. Pisma mogą bowiem tworzyć kontinua,

[26] Definicja terminu *grafem* omówiona jest szczegółowo w Sekcji 1.2.4. Na ten moment można go rozumieć jako najmniejszą, abstrakcyjną, kontrastywną jednostkę pisma.

33:9996589340

podobnie jak ma to miejsce w przypadku kontinuów dialektalnych, zatem ich rozgraniczanie — przynajmniej w przypadku pism pokrewnych — zawsze będzie nacechowane pewną dozą arbitralności. Na przykład alfabet łaciński funkcjonuje w świadomości większości swoich użytkowników jako jedno pismo, a jego różne wersje (na przykład polska i angielska) jako warianty, mimo że dla celów typologicznych należałoby uznać je za dwa odrębne, acz spokrewnione pisma. Trafniejszym określeniem na tego typu podobne graficznie i spokrewnione diachronicznie zestawy grafemów byłoby zatem być może sformułowanie *rodzina pism*.

Pisma — podobnie jak języki — mogą być poddawane klasyfikacji genealogicznej oraz typologicznej. Ta pierwsza jest typowo diachroniczna i jako taka nie będzie obiektem zainteresowania niniejszej rozprawy poza Podrozdziałem 2.2. dotyczącym historii japońskiego systemu pisma. Tę drugą umożliwia definicyjne powiązanie pisma z językiem ustalone wyżej; będzie się ona opierać na metajęzykowych relacjach między jednostkami pisma i jednostkami języka. Więcej o niej wzmiankuje się w Podrozdziale 1.3.

Relacja między komunikacją pisaną i pismem nie jest jednak zupełnie analogiczna do relacji między komunikacją językową i językiem. Język składa się bowiem nie tylko z zasobów jednostek podstawowych — fonemów, morfemów, leksemów — ale też zasad nimi rządzących — fonologicznych, morfologicznych, składniowych oraz pragmatycznych. Na gruncie nauk nad pismem często rozdziela się zaś poziom jednostek pisma jako takich od zasad dotyczących ich zastosowania i organizacji. Zespół pisma, zasad nim rządzących oraz innych pokrewnych elementów niektórzy badacze nazywają *systemem pisma* — termin ten omówiony jest szczegółowo w kolejnej sekcji.

W literaturze przedmiotu można się ponadto spotkać z takimi terminami jak *pismo wielkopieczęciowe, pismo małopieczęciowe, pismo trawiaste, pismo biegnące* i tym podobne. Dwa pierwsze z nich określają kroje bądź style pisma chińskiego będące kolejnymi etapami jego standaryzacji, a dwa ostatnie — odręczne kroje pisma chińskiego oraz znaków japońskich. Tego rodzaju terminologia unaocznia zarówno wspomnianą dozę umowności, która charakteryzuje próby jasnego zdefiniowania poszczególnych pism jako zamkniętych i rozdzielnych zasobów grafemów, jak i wieloznaczność terminu *pismo* w jego powszechnym zastosowaniu.

Nie jest celem niniejszej rozprawy ustalanie, które grafemy — bądź nawet które grafy — należą do którego pisma. Należy tu jednak wyraźnie zaznaczyć, że kiedy autor będzie odnosił się do pewnego zasobu alografów odróżniających się wyraźnie stylem graficznym od innych realizacji tych samych grafemów, a które nadal powszechnie uznaje się za elementy tego samego pisma ze względu

34:1138186252

na jednakową relację *grafem–jednostka języka*, stosowany będzie termin *wariant pisma*[27]. Przykłady tego typu wariantów to między innymi wspomniany wyżej wariant wielkopieczęciowy pisma chińskiego, wariant trawiasty znaków *kanji* lub rozmaite kroje pism alfabetycznych.

1.2.3. System pisma

Pismo jako zbiór grafemów może być rozpatrywane zarówno na płaszczyźnie intrajęzykowej, jak i interjęzykowej — i jako takie być obiektem rozważań typologicznych oraz genealogicznych. Samo przypisanie jednostek języka do poszczególnych grafemów nie wystarczy jednak, by sprawnie i jednoznacznie przekazywać znaczenia językowe za pomocą znaków graficznych. Potrzebne jest ustalenie zasad, które będą rządziły sposobem zapisu języka z wykorzystaniem określonego zasobu grafemów — tak właśnie można zdefiniować *system pisma*.

Wobec powyższego *system pisma* w niniejszej rozprawie będzie rozumiany jako pismo lub pisma oraz inne elementy służące organizacji tekstu pisanego wraz zasadami regulującymi ich użycie w obrębie danego języka (Handel 2019: 6). Odpowiada on angielskiemu terminowi *writing system.* Marginalnym użyciem tego terminu będzie odniesienie do abstrakcyjnej kategorii w typologii systemów pisma obecne w sformułowaniach typu *alfabetyczny system pisma* czy *moraiczny system pisma* (Coulmas 2003: 35).

Co więcej, system pisma danego języka może zawierać elementy nienależące do głównego wykorzystywanego przezeń pisma. Są to między innymi elementy wewnątrzsystemowe, takie jak znaki interpunkcyjne czy odstępy wyrazowe (Rogers 2005: 10), służące porządkowaniu tekstów pisanych, które nie spełniają definicji grafemu. Chociaż można dopatrywać się powiązań między wykorzystaniem tego typu znaków graficznych a składnią lub morfologią języka, trudno wyznaczyć konkretne jednostki składni czy morfologii, jakie mogłyby one kodować. To podaje w wątpliwość możliwość ich klasyfikacji jako grafemów (patrz niżej).

Jak nadmieniono, system pisma obejmuje też abstrakcyjne, umowne zasady dotyczące wykorzystania należących do niego elementów, czy to grafemicznych czy pozagrafemicznych. Są to między innymi reguły wykorzystania odstępów międzywyrazowych, używania konwencjonalnych sekwencji grafemów typu dwuznaki bądź grafemów homofonicznych, zasady stosowania znaków interpunkcyjnych oraz wielkich i małych liter, kierunek pisania i tym podobne.

[27] W literaturze przedmiotu czasem można spotkać się z innymi terminami na określenie tego fenomenu, np. *skrypt* (Wnuk 2023: 56). W kontekście głównego celu niniejszej rozprawy zastosowanie powszechnego i stosunkowo jednoznacznego terminu *wariant* wydaje się jednak w zupełności wystarczać.

35:1533305811

Tego typu normy wraz z ogólnymi zasadami zestawiania ze sobą grafemów w określony sposób noszą miano *ortografii* (Cook i Bassetti 2005: 4; Pae 2018: 4).

Systemy pisma poszczególnych języków również mogą być obiektem rozważań typologicznych. Różnica między typologią pism oraz systemów pisma polega na o wiele szerszej gamie możliwych kryteriów klasyfikacji w przypadku tych drugich. Ponadto wiele systemów pisma wykorzystuje elementy pochodzące z innych pism niż ich główne, co sprawia, że rozważania typologiczne muszą być w ich przypadku o wiele ostrożniejsze i szerzej zakrojone. Niektóre systemy pisma wykorzystują bowiem więcej niż jedno pismo, a poszczególne pisma do nich należące mogą wykazywać zupełnie odmienne typy relacji *grafem–jednostka języka*. Taka sytuacja ma miejsce chociażby w japońskim systemie pisma (por. Podrozdziały 1.3. oraz 2.3.), lecz również w mniejszym stopniu w polskim systemie pisma poprzez wykorzystanie, na przykład, cyfr arabskich. Z tego względu niektórzy badacze wyrażają wątpliwości co do celowości i zasadności klasyfikacji typologicznej systemów pisma (Handel 2019: 8) i jest to być może jeden z powodów, dla których w badaniach nad komunikacją pisaną podkreśla się różnicę między pismem a innymi elementami systemu pisma, za pomocą którego przebiega komunikacja pisana w danym języku.

1.2.4. Znak, grafem, sinogram

W literaturze przedmiotu dotyczącej badań nad pismem powszechnie używany jest termin *grafem*. Jego definicja nie pozostaje jednak pozbawiona kontrowersji. Ta sekcja zawiera próbę zdefiniowania tego terminu w sposób użyteczny dla celu rozprawy, podejmując jednocześnie problematykę relacji między nim a innym terminem stosowanym powszechnie przez badaczy pisma — terminem *znak.*

Na ogół w literaturze przedmiotu *grafem* definiuje się jako najmniejszą abstrakcyjną kontrastywną jednostkę pisma, której można przypisać element języka. Termin ten nawiązuje do pojęć z zakresu fonetyki i fonologii — grafem jest rozumiany jako jednostka abstrakcyjna, umowny wzór obrazu graficznego funkcjonujący w uzusie językowym; jego fizyczne realizacje nazywane są *grafami*. Pojedynczy grafem może ponadto posiadać *alografy* — warianty, które występują w dystrybucji komplementarnej bądź są wzajemnie wymienne. Dobrym przykładem będą tutaj różne formy tych samych liter alfabetu takie jak „a” (proste) i „*a*” (kursywne) (Crystal 2008: 219–220, 313; Rogers 2005: 10–11; Handel 2019: 6). Huszcza (2012: 119) posługuje się dodatkowo w kontekście grafemu pojęciem *artykulacji grafemicznej*, oznaczającym proces pisania danego grafu, ukutym na wzór analogicznego pojęcia z zakresu fonetyki i fonologii. Różne grafy jednego grafemu będą zatem efektem odmiennych aktów artykulacji grafemicznej. Powyższa definicja grafemu nie jest jednak pozbawiona kontrowersji.

36:8329556416

Należy w pierwszej kolejności zastanowić się, czym może być *element języka*, który grafem miałby kodować. Zazwyczaj — wbrew postulatom wyrażonym wyżej — wskazuje się tu *de facto* na elementy mowy, czyli fonemy, mory, sylaby, w pewnym sensie też morfemy. Na tej podstawie można utrzymywać, że każde pismo w rzeczywistości zapisuje nie język, a mowę. Taka interpretacja niesie ze sobą jednak kolejny szereg problemów. Jeśli bowiem uznać, że każdy grafem musi kodować jakiś element mowy, pojawia się pytanie o status grafemiczny chociażby poszczególnych elementów różnorakich dwuznaków, tak powszechnie stosowanych w systemach pisma świata. Samodzielnie nie reprezentują one przecież żadnej jednostki mowy. Problem taki nasila się wraz ze stopniem złożoności ortografii stosowanej przez dany system pisma, omówionej dokładniej w kolejnym podrozdziale — w systemach pisma takich jak angielski trudno jest przyporządkować jednoznacznie fonemy lub grupy fonemów do poszczególnych liter alfabetu łacińskiego, powszechnie uważanych za grafemy. Przykładem może być chociażby leksem, który w warstwie pisanej angielszczyzny ma formę *queue*, wymawiany w jednej z odmian języka angielskiego jako /kjuː/[28].

Częściowo zatem autor niniejszej rozprawy popiera stanowisko badaczy twierdzących, że komunikacja mówiona i pisana to równorzędne rodzaje komunikacji językowej ze względu na różnice opisane w poprzednim podrozdziale. Jednocześnie prawdą jest, że wiele klasycznych jednostek języka, jak fonem, mora czy sylaba, wyznaczane jest we współczesnym językoznawstwie na podstawie mowy. Ponadto zdecydowana większość języków naturalnych świata (jeśli nie wszystkie), która posiada warstwę pisaną, ma też warstwę mówioną i to ona wykształciła się jako pierwsza. By uniknąć sprzeczności między tymi dwoma faktami, należy tu wyraźnie rozdzielić dwa warunki uznania znaku trwałego za grafem. Po pierwsze, musi on kontrastować z innymi znakami pisma funkcjonalnie — tak jak każdy fonem musi być kontrastywny w jakiś sposób wobec każdego innego fonemu. Po drugie, taki znak musi wykazywać pewien stopień powiązania z inną jednostką języka niż on sam. W ten sposób staje się możliwe uznanie komunikacji pisanej i znaków pisma za sferę odrębną od mowy, ale powiązaną z nią za pośrednictwem nadrzędnego systemu języka. Jednocześnie daje to podstawy do rozważań na temat typologii pism w kolejnym podrozdziale.

Wobec powyższego stosownym wydaje się przyjęcie definicji grafemu analogicznej do definicji fonemu przytoczonej w Sekcji 1.1.3. *Grafem* należy zatem definiować jako najmniejszą, abstrakcyjną, kontrastywną jednostkę pisma, której rzeczywiste realizacje — grafy — zachowują podobieństwo graficzne, a której można przypisać inny element języka. Pojedynczy grafem może ponadto posiadać *alografy* — warianty, które występują w dystrybucji komplementarnej bądź są

[28] Sprawę komplikuje dodatkowo fakt, że leksem mający tę samą postać w warstwie pisanej języka może być realizowany na różne sposoby w różnych wariantach jego warstwy mówionej.

37:4454221978

wzajemnie wymienne. Tak rozumiany grafem jest przede wszystkim jednostką analizy lingwistycznej pism i systemów pisma.

Jednocześnie, podobnie jak cechy artykulacyjne poszczególnych fonemów nie są uznawane za samodzielne jednostki języka, należy poczynić rozróżnienie między poziomem grafemicznym i subgrafemicznym. Można się tu odwołać do cech komunikacji językowej opisanych wyżej — język musi być w stanie za pomocą skończonej liczby elementów formować nieskończoną liczbę kombinacji służących wyrażaniu pełnej gamy ludzkich doświadczeń. Takiej cechy nie noszą poszczególne cechy artykulacyjne głosek. Nie noszą jej też poszczególne kreski tworzące grafemy albo, w szczególności, elementy i komponenty składowe znaków chińskich oraz *kanji*. Liczba ich kombinacji jest skończona w danym punkcie w czasie, a diachronicznie, nawet jeśli nowe znaki chińskie czy *kanji* są sporadycznie tworzone — podobnie jak czasem w języku pojawiają się nowe fonemy — są to raczej przypadki jednostkowe niż systemowe. Więcej informacji na ten temat zamieszczono w kolejnym podrozdziale. Warto tu też nadmienić, że o ile w przypadku elementów i komponentów znaków *kanji* można w pewnym sensie wyznaczyć desygnaty, do których się one odwołują (por. Sekcja 2.3.2.), kreski tworzące grafemy noszą znamiona diakrytów — jednostek kodu nieposiadających żadnego konkretnego desygnatu (Grzegorczykowa 2008: 25).

Innym terminem wykorzystywanym powszechnie w literaturze przedmiotu dotyczącej japońskiego systemu pisma jest *znak* (por. Nowak 2009: 11; Wasilewska 2019: 182). W praktyce termin *znak* jest traktowany jako synonim terminu *grafem* (Handel 2019: 6). Jeśli przyjąć definicję znaku stosowaną w rozprawie, z uwzględnieniem faktu, że na ogół poszczególnym grafemom przypisuje się jednostki języka, do których się one odnoszą, użycie terminu *znak* w odniesieniu do grafemu wydaje się uzasadnione. Szczególnie w przypadku znaków *kanji*, które prawie zawsze odwołują się do konkretnej części leksemu (najczęściej morfemu leksykalnego, pomijając sytuacje marginalne takie jak tak zwane *jukujikun* noszące znamiona wieloznaków; więcej na ten temat w kolejnym rozdziale), oraz znaków morariuszy *kana*, którym z łatwością można przypisać odpowiadające im mory, takie podejście można uznać za stosowne. Termin *znak* jest zatem stosowany w tym znaczeniu również w tej rozprawie, odzwierciedlając jednocześnie jego powszechne użycie w badaniach nad znakami chińskimi i *kanji*.

Należy jeszcze nadmienić, że w literaturze przedmiotu dotyczącej systemów pisma japońskiego oraz chińskiego można natknąć się na termin *sinogram* (Handel 2019: 2; Honda 2019: 186; Jabłoński 2022: 19; Wasilewska 2019: 17; Wnuk 2023: 74). Termin ten jest różnie definiowany w zależności od autora. Wasilewska (2019: 17) podaje następującą definicję: „wszystkie grafemy wykorzystywane w omawianych systemach [to znaczy: w systemach pisma bazujących na piśmie

38:5993878705

chińskim będących obiektem pracy autorki], zarówno bezpośrednio zapożyczone z pisma chińskiego jako systemu źródłowego, jak i od nich pochodzące znaki nowo utworzone". Handel (2019: 1–2) przedstawia termin *sinogram* jako synonim terminu *znak chiński*, jednak dalej definiuje sinogramy jako „jednostki graficzne używane w pismach sinograficznych dowolnego rodzaju"[29] (Handel 2019: 16). Wnuk (2023: 60) podąża za definicją Handla i podaje termin *sinogram* jako synonim terminu *znak systemu pisma chińskiego* na potrzeby swojej pracy; przyznaje jednak, że terminu tego można używać również do określania znaków *kanji* z japońskiego systemu pisma oraz znaków *hanja* z koreańskiego systemu pisma.

Wśród powyższych definicji można zatem wyróżnić ujęcie szerokie oraz wąskie. W ujęciu szerokim (definicja Wasilewskiej oraz druga z podanych definicji Handla) sinogramem byłby każdy znak pisma genealogicznie wywodzący się z pisma chińskiego; wtedy sinogramami byłyby również znaki pism *hiragana* i *katakana*. Ujęcie wąskie (Wnuk) ogranicza zaś zastosowanie terminu *sinogram* do grafemów zachowujących graficzne oraz typologiczne podobieństwo do oryginalnych znaków pisma chińskiego. Jest to użycie podążające za konwencjami przyjętymi przez samego Handla wbrew temu, co sugerowałaby przedstawiana przez niego szeroka definicja przytoczona wyżej. Z całości jego opracowania wynika bowiem jasno, że stosuje on ten termin wyłącznie w odniesieniu do jednostek zapożyczonych bezpośrednio z pisma chińskiego bądź jednostek nowo utworzonych, lecz przestrzegających zasad wewnętrznej budowy grafemów pisma chińskiego (Nowak 2022: 9).

Ze względu na tematykę rozprawy termin *sinogram* będzie używany w ujęciu wąskim, na określenie dowolnego grafemu wywodzącego się bezpośrednio z pisma chińskiego lub grafemów pokrewnych utworzonych z zastosowaniem zasad wewnętrznej budowy grafemu znaków pisma chińskiego. W praktyce oznacza to, że termin ten obejmować będzie znaki pisma chińskiego (zwane po chińsku *hànzì* 汉字), koreańskie znaki *hanja* oraz japońskie znaki *kanji*, zaś wykluczać pisma genealogicznie wywodzące się z pisma chińskiego, jednak niepowiązane z nim typologicznie i graficznie, jak na przykład morariusze[30] *hiragana* i *katakana*. Ze względu na tematykę tej rozprawy najczęściej odnosić się on będzie do japońskich znaków *kanji.*

1.3. Pismo a język. Typologia pism i systemów pisma

W Sekcji 1.1.4. opisana została ogólna relacja między komunikacją mówioną a pisaną jako rodzajami komunikacji językowej. Jak jednak ustalono w poprzednim podrozdziale, pisma świata można

[29] "…graphic units used in Sinographic writing of any sort."
[30] Pisma *hiragana* i *katakana* często określane są jako *sylabiczne*, czyli *sylabariusze*. Takie ujęcie rozmija się jednak z rzeczywistością, jako że jednostką języka, do której odwołują się poszczególne grafemy tych pism, jest *mora* — stąd zastosowany tu termin *morariusz*. Kwestię tę omówiono szczegółowo w Sekcji 2.3.1.

39:5063056752

analizować w ramach języków, do zapisu których są one wykorzystywane, oraz w kontekście relacji między ich poszczególnymi grafemami a jednostkami języka (często wyznaczanymi na podstawie mowy), do których się one odnoszą. Na tej podstawie sformułowano wiele typologii pism obecnych w literaturze przedmiotu.

Typologie pism i systemów pisma można najogólniej podzielić według liczby wymiarów uwzględnianych w klasyfikacji. Najprostsze z nich przyjmują zazwyczaj postać typowego „drzewka" rozłożonego od góry do dołu, w którym nadrzędne kategorie typologiczne rozgałęziają się na kolejne. Można je nazwać typologiami jednowymiarowymi. Typologie dwuwymiarowe rozkładają pisma lub systemy pisma na wykresie składającym się z dwóch osi — jedna z nich zazwyczaj określa typ jednostki fonologicznej języka, którą kodują grafemy, a druga — poziom odwołania do morfologii języka. Istnieją też typologie trójwymiarowe, które dodają do powyższej konwencji jeszcze jedną oś odzwierciedlającą głębię ortografii.

Typologie opisywane w niniejszym podrozdziale zachowują oryginalne terminy ich autorów. Dodatkowo należy zaznaczyć, że terminologia dotycząca opozycji *pismo—system pisma* może być w tym podrozdziale nieco mniej konsekwentna niż w pozostałych częściach rozprawy. Wynika to stąd, że niektórzy autorzy nie rozróżniają tych pojęć, a sam kontekst nie zawsze pozwala stwierdzić, o czym dokładnie dany autor w danym momencie wzmiankuje. Jednocześnie nasuwa się tu zatem pytanie: co *powinno* być obiektem rozważań typologicznych — pisma czy systemy pisma? Jak zauważa Handel (2019: 8):

> „Technicznie rzecz biorąc, niewłaściwym jest prowadzanie klasyfikacji typologicznej pism w izolacji. Bez powiązania grafemów z elementami języka mówionego nie da się zastosować definicji poszczególnych kategorii typologicznych. Z drugiej zaś strony, niektóre systemy pisma wykorzystują kilka różnych pism, z których każde pełni inne funkcje typologiczne w obrębie systemu, więc bezsensownym jest kategoryzowanie systemów pisma w całości. Ściśle mówiąc, obiektem typologii jest zatem *pismo w kontekście konkretnego systemu pisma*. W praktyce jednak nie należy się zbytnio przejmować tym rozróżnieniem i można czasem mówić o *fonograficznych pismach*, a czasem o *fonograficznych systemach pisma*; dodatkowe uściślenia będą umieszczane tam, gdzie to konieczne."[31]

[31] "Technically, it is not appropriate to typologize a script in isolation, because without the conventions that relate the graphs of a script to elements of spoken language, it is not possible to apply the definitions of the typological categories. On the other hand, some writing systems make use of multiple scripts with different typological functions within the system, so that it is meaningless to categorize the writing system as a whole. Strictly speaking, then, the proper object of typological categorization is *a script within the context of a particular writing system*. In practice we will not be overly

40:4883682255

Spostrzeżenia Handla wydają się w dużej mierze trafne. Autor rozprawy nie zgadza się jedynie ze stwierdzeniem, że typologie całych systemów pisma muszą ze swej natury być pozbawione sensu. Jak zauważa sam Handel w ostatnim zdaniu cytatu, w wielu przypadkach badacze używają zamiennie terminów *pismo* i *system pisma* w kontekście rozważań typologicznych. Wynika to stąd, że zdecydowania większość systemów pisma wykorzystuje co do zasady jedną główną technikę zapisu (jako przykład podać można polski system pisma i wdrożenie w nim alfabetu łacińskiego z odpowiednimi modyfikacjami). Wszelkie odstępstwa od wiodącej techniki zapisu (na przykład wykorzystanie cyfr arabskich) uznaje się wobec tego za marginalne. Wyjątki jednak istnieją i w opinii autora rozprawy zasługują na uwagę. Co więcej, opis wyraźnie mieszanego charakteru typologicznego systemu pisma wykorzystującego równolegle kilka pism (na przykład japońskiego systemu pisma) również może być wartościowy poznawczo. Autor rozprawy nie odrzuca zatem możliwości klasyfikacji typologicznej systemów pisma jako całości. Nie zmienia to uznania prymatu typologii pojedynczych pism jako podstawy dla bardziej szczegółowych rozważań typologicznych.

Przedstawiane typologie będą rozpatrywane w kontekście czterech podstawowych pojęć odnoszących się do charakteru komunikacji pisanej. Są to kolejno: *semazjografia*, *morfografia*, *fonografia* oraz *głębia ortografii/głębia ortograficzna*. Ich definicje pochodzące z różnych źródeł, zestawionych tu w ramach jednej autorskiej propozycji, można przedstawić, jak następuje.

Pojęcie *semazjografii* rozumiane jest jako możliwość przekazywania znaczeń przy zupełnym pominięciu warstwy językowej przekazu. Jako przykład tego typu komunikacji przytaczano system komunikacji graficznej wykorzystywany przez ludność jukagirską (Sampson 1985: 28–31), który jednak ostatecznie okazał się nie spójnym systemem, a raczej rodzajem gry towarzyskiej (DeFrancis 1989: 32). Innym przykładem semazjografii mogą być znaki drogowe, jednak są one systemem niepełnym i nie wykazują cech właściwych komunikacji językowej. Systemy tego typu nie wpisują się zatem w ogóle w definicję komunikacji pisanej przyjętą w niniejszej rozprawie.

Właściwość *morfografii* oznacza — zgodnie z definicją Rogersa (2005: 14, 275) — wykorzystanie różnych grafemów do zapisu różnych morfemów języka bądź rozróżnianie morfemów homofonicznych za pomocą odmiennych kombinacji grafemów. Przykładem morfografii będzie zatem zapis słów *hashi* 端 ‘krawędź’ oraz *hashi* 橋 ‘most’ innymi grafemami mimo jednakowej wymowy w języku japońskim, rozróżnienie między *two* ‘dwa’ oraz *to* ‘do’ w języku angielskim bądź opozycja między *może* a *morze* lub *Bóg* a *Bug* w języku polskim.

concerned about the distinction, and will sometimes speak of *phonographic scripts* and sometimes of *phonographic writing systems*; further clarification will be made when necessary.”

41:6729840793

W opozycji do właściwości morfografii umiejscawia się właściwość *głębi ortograficznej*. Ta ostatnia odnosi się do techniki zapisu alomorfów (wariantów tego samego morfemu). W ortografii głębokiej alomorfy pozostaną zapisane jednakowo pomimo różnic fonetycznych. W tak zwanych ortografiach płytkich wszelkie takie różnice są oddawane na piśmie. Przykładem ortografii płytkiej będzie zatem pisownia *stół* ale *stole*, uwzględniająca zmiany w temacie tego polskiego rzeczownika. Przykładem ortografii głębokiej będzie zaś pisownia angielskiego morfemu liczby mnogiej rzeczownika *-s* jednako, niezależnie od jego dźwięcznej (jak w *doors* '[dwoje lub więcej] drzwi') lub bezdźwięcznej wymowy (jak w *cakes* 'ciasta').

Właściwość *fonografii* z kolei odnosi się do stosowania odrębnych grafemów dla celów zapisu fonemów lub ich grup z pominięciem warstwy morfemicznej (Rogers 2005: 13). Właściwość tę umiejscowić można jako przeciwstawną morfografii, choć mogą one współistnieć ze sobą w ramach jednego systemu. Przykładem pisma fonograficznego są japońskie morariusze *hiragana* i *katakana*, w których każdy grafem odpowiada grupie głosek zwanej morą.

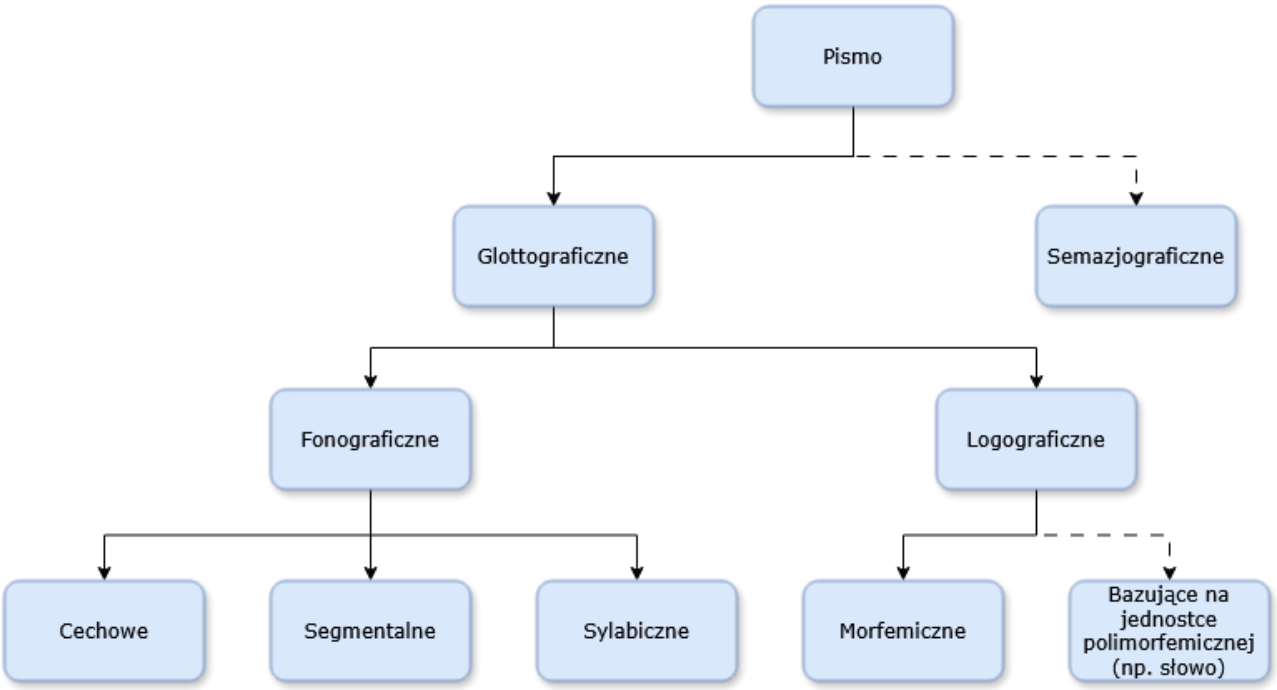
1.3.1. Typologie jednowymiarowe

Typologie jednowymiarowe wykorzystują tylko jeden wymiar kategoryzacji. Jest to wymiar *góra–dół* — typy nadrzędne dzielą się na podrzędne, te na kolejne i tak dalej. Jednym ze starszych i prostszych przykładów takiej klasyfikacji systemów pisma jest typologia Sampsona (1985: 32). Mimo swej prostoty uwzględnia ona jednak kilka problematycznych kwestii, których rozstrzygnięcie będzie konieczne w niniejszej rozprawie. Zaprezentowana jest ona na Rysunku 1-1.

Jako że Sampson nie odrzuca możliwości przyjęcia szerokiej definicji pisma wspomnianej w Sekcji 1.2.1., jego typologia uwzględnia systemy semazjograficzne, to jest oparte bezpośrednio na znaczeniu, z pominięciem języka. Sam Sampson (1985: 29) przyznaje, że powszechniejszą praktyką jest ograniczenie definicji pisma do systemów glottograficznych, to jest zapisujących język, i wskazuje na wątpliwy status semazjografii jako typu pisma, oznaczając go na wykresie linią przerywaną. Ze względu na wąską definicję pisma przyjętą w tej rozprawie, rozważania nad typologią Sampsona skupiają się na klasyfikacji glottograficznych systemów pisma. Dwa główne typy glottografii u Sampsona pozwalają rozróżnić fonograficzne i logograficzne systemy pisma. Sampson (1985: 33) nawiązuje tutaj do wielopoziomowości języka opisanej w Sekcji 1.1.3.: grafemy mogą zatem kodować odpowiednio albo jednostki języka nieposiadające same w sobie znaczenia, czyli diakryty (Sampson nazywa je jednostkami fonologicznymi), albo jednostki je posiadające (przede wszystkim morfemy).

42:4235485188

Rysunek 1-1 Typologia Sampsona (na podstawie: Sampson 1985: 32). Linie ciągłe wskazują typy systemów pisma rzeczywiście istniejące, linie przerywane — typy hipotetyczne lub o wątpliwym statusie klasyfikacyjnym.

Typ logograficzny można podzielić na dwa podtypy: morfemiczny i polimorfemiczny. Sampson (1985: 39) zwraca tutaj uwagę na wielopoziomowość samych jednostek języka wykazujących znaczenie. Zaznacza on, że większe z nich — wypowiedzenia, zdania, frazy — funkcjonują jako zbiory otwarte z nieskończoną liczbą potencjalnych elementów, wobec czego niemożliwym jest uczynienie z nich podstawy pisma. Największą jednostką, jaka teoretycznie mogłaby stanowić punkt odniesienia, w opinii Sampsona (1985: 39) jest słowo (ang. *word*), przy czym nie definiuje on dokładnie, co rozumie przez ten termin. Z podanych przez niego przykładów — *walk, walked, walking* — można wywnioskować, że ma on na myśli *wyrazy* według definicji stosowanej w niniejszej rozprawie, czyli warianty fleksyjne jednostek słownikowych.

Sampson (1985: 39) przyznaje zarazem, że typ polimorfemiczny systemów pisma pozostaje czysto hipotetyczny. On sam deklaruje nieznajomość ani jednego takiego systemu i stwierdza, że system taki byłby niezwykle niepraktyczny z punktu widzenia ekonomii grafemów. Istnieją wobec tego raczej systemy morfemiczne, w których poszczególne grafemy kodują morfemy — najmniejsze jednostki języka, jakim można przypisać znaczenie (odniesienie) leksykalne lub gramatyczne[32].

[32] Należy jednocześnie zaznaczyć, że zdarzają się odstępstwa od jednolitej relacji *grafem–morfem* w tego typu pismach w postaci grafemów zapisujących więcej lub mniej niż jeden morfem (por. Podsekcja 2.3.2.1.).

43:2872346349

Nawet jednak takie systemy wymagają tysięcy grafemów, aby być w stanie odwzorować każdy morfem języka, przez co są trudne do opanowania (Sampson 1985: 39).

W ramach typu fonograficznego Sampson wyróżnia z kolei systemy sylabiczne, segmentalne i cechowe. Systemy sylabiczne, zgodnie ze swoją nazwą, bazują na sylabach, segmentalne (alfabety) — na fonemach, zaś cechowe — na cechach artykulacyjnych poszczególnych głosek (Sampson 1985: 39–41, 77).

Typ cechowy okazuje się jednak problematyczny z punktu widzenia spójności kryteriów typologicznych stanowiących podstawę przypisania danego systemu pisma do określonej kategorii w ramach modelu. W przypadku wszystkich innych typów dla Sampsona liczy się przede wszystkim relacja *grafem–jednostka języka*. To takie powiązanie decyduje o zakwalifikowaniu znaków chińskich jako logograficzne albo liter alfabetu łacińskiego jako segmentalne w przypadku „ortografii europejskich" (Sampson 1985: 39, 145). Nie sposób jednak wykazać istnienia żadnych grafemów, jakie kodowałyby w sensie ścisłym pojedyncze cechy artykulacyjne głosek. Zamiast tego Sampson skupia się na umotywowaniu (ikoniczności[33]) grafemów nazywanych przez niego cechowymi, podając jako przykład podobieństwo znaków koreańskiego alfabetu *hangul* do pozycji, jakie przyjmują ludzkie narządy mowy podczas artykulacji poszczególnych głosek (Sampson 1985: 125–126).

Takie mieszanie kryteriów typologicznych i niejednolite ich wdrożenie w ramach poszczególnych definicji negatywnie wpływają na wiarygodność klasyfikacji. Z tego powodu większość badaczy odrzuca typ cechowy jako samodzielną kategorię typologiczną. Jak zauważa Rogers (2005: 277–278), sama obecność pewnych właściwości cechowych w systemie pisma nie oznacza jeszcze, że jest to główna oś relacji *grafem–jednostka języka*, a status kształtu poszczególnych elementów pisma jako samodzielnych grafemów jest co najmniej wątpliwy.

Inna szeroko znana typologia jednowymiarowa widoczna jest w klasyfikacji DeFrancisa (1989: 58) (Rysunek 1-2). Autor ten za podstawę swojej propozycji uznaje dwie fundamentalne właściwości pisma: fonograficzność oraz morfograficzność, klasyfikując każde pismo pod kątem obecności jednej lub obu tych cech. Zdecydowaną zaletą typologii DeFrancisa jest uszczegółowienie typu nazwanego przez Sampsona segmentalnym. DeFrancis wyodrębnia systemy spółgłoskowe i alfabetyczne. Ponadto widoczne jest także pominięcie w tej klasyfikacji typu cechowego; uzasadnienie takiego podejścia zostało przedstawione wyżej.

[33] Umotywowanie lub ikoniczność, najprościej rzecz ujmując, to „właściwość odwzorowywania rzeczywistości" przez znak (Boltz 2006: 43), czyli podobieństwo fizycznej formy znaku do pojęcia, do którego się odwołuje. Więcej o ikoniczności w kontekście znaków *kanji* w Sekcji 2.3.2.

44:7560450840

Rysunek 1-2 Typologia pism DeFrancisa (na podstawie: DeFrancis 1989: 58).

Fundamentalna różnica między typologią DeFrancisa a Sampsona to twarda deklaracja absolutnej prymarności fonografii nad morfografią zaproponowana przez tego pierwszego. DeFrancis (1989: 56) stwierdza, że „niedostrzeganie [tego], iż w sercu każdego systemu pisma znajduje się baza fonetyczna, od zawsze zacierało prawdziwe relacje między systemami pisma”[34]. Wobec tego DeFrancis nie uznaje istnienia systemów „czysto” morfograficznych, utrzymując, że istnieją co najwyżej systemy morfosylabiczne, to jest takie, w których podstawową jednostką odniesienia jest sylaba z uwzględnieniem poziomu morfemicznego w konstrukcji grafemów

[34] „The failure to see that the heart of all writing system is its phonetic base has tended to confuse people about the relationships among systems of writing.”

45:4818311877

(DeFrancis 1989: 56–59). Nietrudno też zauważyć, że klasyfikacja DeFrancisa jest w równiej mierze typologiczna, jak i ewolucyjna. Wskazuje ona na jasną hierarchię, w ramach której, mimo że systemy sylabiczne nie muszą ewoluować dalej, systemy spółgłoskowe zawsze wywodzą się od sylabicznych, a alfabetyczne — od spółgłoskowych.

Stosunek DeFrancisa do kwestii morfografii i propozycja podporządkowania jej fonografii w każdym możliwym wypadku są zrozumiałe, jeśli wziąć pod uwagę widoczne niezadowolenie tego autora wyrażane wobec niedokładnych opisów pisma chińskiego, ignorujących wewnętrzną strukturę sinogramów, a w szczególności elementy fonetyczne (DeFrancis 1989: 64). Argumentacja DeFrancisa przemawiająca za uznaniem znaków chińskich za pismo morfosylabiczne, w którym jednostką odniesienia jest jednocześnie morfem, jak i sylaba, jest na swój sposób przekonująca. DeFrancis wskazuje bowiem, że zdecydowana większość znaków chińskich obecnych współcześnie w systemie pisma chińskiego (97%) jest zbudowana na zasadzie rebusów semantyczno-fonetycznych, w których jeden element wskazuje na wymowę (jest to tak zwany *element fonetyczny*), a drugi pełni rolę markera przybliżającego kategorię znaczeniową grafemu, przyporządkowując go jednocześnie do konkretnego morfemu (nazywa się go *elementem semantycznym*) (DeFrancis 1989: 98–99).

Z punktu widzenia relacji *grafem–jednostka języka* takie podejście do klasyfikacji typologicznej jest jednak nieco problematyczne. Podobnie jak kształt znaku w typologii Sampsona, elementy semantyczne i fonetyczne, o których pisze DeFrancis, to jednostki raczej subgrafemiczne niż grafemiczne. Gdyby uznać wymienione jednostki za pełnoprawne grafemy, rodziłoby się bowiem pytanie o to, jakie jednostki języka one kodują. O ile elementy fonetyczne można przyporządkować w pewnym stopniu do poszczególnych sylab lub ich części, o tyle relacje *element fonetyczny–sylaba* nie noszą znamion systemowych. Istnieje bowiem wiele elementów fonetycznych kodujących te same sylaby, a także przypadki, w których do jednego elementu fonetycznego przyporządkowane jest więcej niż jeden, dwa lub nawet więcej wariantów jego wymowy (DeFrancis 1989: 102–103). Wybór danego elementu fonetycznego do zapisu określonej sylaby w danym kontekście wydaje się w wielu przypadkach zupełnie losowy, przynajmniej z synchronicznego punktu widzenia.

Dodatkowo powstaje pytanie, z jaką jednostką języka miałyby być powiązane elementy semantyczne znaków chińskich. Nie można ich bowiem powiązać bezpośrednio z morfemami, do których odnosi się cały znak. Być może dałoby się dostrzec pewne relacje pomiędzy abstrakcyjnymi jednostkami znaczenia wskazywanymi przez cały znak i jego element semantyczny. Niemniej relacje takie nie są do końca systematyczne, jako że nie wszystkie znaki pisma chińskiego zawierają elementy semantyczne, a w przypadku tych, w których występują, relacja między jednostką znaczenia przypisaną do danego elementu a znaczeniem całego znaku jest zwykle co najmniej niejasna, jeśli

46:5350109967

nie arbitralna (por. 笑 ŚMIECH i jego element semantyczny 竹 BAMBUS). W związku z tym elementy semantyczne i fonetyczne trudno jest uznać za samodzielne grafemy, a co za tym idzie — za podstawę formułowania typologii pisma.

Niemniej nie ulega wątpliwości, że znaki chińskie w kontekście chińskiego systemu pisma wykazują w zdecydowanej większości przypadków relację jeden do jednego zarówno w stosunku do sylab, jak i morfemów języka. Nadal można zatem uznać pismo chińskie za morfosylabiczne, jednak z nieco innych względów niż twierdzi sam DeFrancis. W swej klasyfikacji ujednolica on bowiem diachronię z synchronią, co widać wyraźnie już po samym ujęciu klasyfikacji typologicznej i genealogicznej na jednym schemacie, oraz zjawiska o charakterze jednostkowym i systemowym. Zgodnie z definicjami przyjętymi w tej rozprawie komunikacja językowa za pomocą grafemów jako część języka musi nosić cechę produktywności — możliwości wyrażenia niekończonej liczby wypowiedzeń za pomocą skończonej liczby elementów składowych. Zbiór grafemów wchodzących w skład danego pisma w danym momencie jest skończony, nawet jeśli ich liczba jest ogromna, jak ma to miejsce w przypadku systemów morfograficznych. Za pomocą tej skończonej liczby grafemów można stworzyć nieskończoną liczbę ich kombinacji, z zastosowaniem zasad gramatycznych języka oraz jego systemu pisma. Tego samego nie można orzec o elementach semantycznych i fonetycznych. Nie wykazują one cech produktywności w zakresie pozwalającym na kwalifikowanie ich jako podstawowych jednostek graficznej komunikacji językowej.

Co prawda można tworzyć nowe znaki pisma chińskiego za pomocą istniejącego zbioru elementów, jednak takie neologizmy (czy, być może bardziej dosłownie, *neografizmy*) noszą znamiona zjawisk jednostkowych, nie systemowych, które mogą, lecz nie muszą przyjąć się w uzusie językowym. Nie da się zrozumieć nowo utworzonego sinogramu wyłącznie na podstawie jego części składowych, jako że nie istnieją konwencjonalne relacje między nimi a możliwymi do wyróżnienia elementami języka. Można analizować wewnętrzną strukturę znaków pisma chińskiego, podobnie jak można analizować poszczególne cechy artykulacyjne fonemów. W przypadku tych pierwszych można niekiedy dostrzec umotywowanie etymologiczne decyzji o umieszczeniu takiego, a nie innego elementu w danym znaku. Nieuzasadnione jednak wydaje się uznawanie ich za podstawy dla całościowo zorientowanej typologii pisma. Ponadto fundamentalny mechanizm formułowania nowych wypowiedzeń językowych w warstwie pisanej języka chińskiego nie polega na tworzeniu nowych kombinacji elementów sinogramów, bowiem w jego ramach zestawia się ze sobą całe jednostki sinograficzne. Elementy znaków nie są zatem odpowiednimi jednostkami dla celów analizy wypowiedzeń pisanych na poziomie funkcjonalnym akcentowanym przez definicję grafemu przyjętą w niniejszej rozprawie.

47:4076721667

Kolejny problem z typologią DeFancisa ujawnia się przy dokładniejszej lekturze rozdziału jego pracy poświęconego japońskiemu systemowi pisma (DeFrancis 1989: 131–143). Autor ten bowiem zupełnie nie porusza problemu typologii znaków *kanji* w kontekście japońskiego systemu pisma. Skupia się on zamiast tego na historii pisma japońskiego, na sylabicznych cechach pism *kana* oraz na negatywnej ocenie systemu pisma wykorzystującego jednocześnie trzy pisma, określając go w całości jako „mieszany". By zapewnić pełność i wiarygodność typologii pism i systemów pisma, nie można automatycznie przenosić typologii znaków pisma chińskiego na japońskie znaki *kanji* mimo ich ścisłego powiązania genetycznego. Przy dokładniejszej analizie typologicznej znaków *kanji* dość oczywiste staje się, że w ich przypadku podstawową jednostką odniesienia jest w rzeczy samej sam morfem[35], a nie morfem i sylaba jednocześnie, jak ma to miejsce w przypadku chińskiego systemu pisma. DeFrancis zresztą zauważa, że morfemy przyporządkowane do poszczególnych grafemów *kanji* bywają zarówno jedno-, jak i wielosylabowe; na przykład do grafemu 食 JEDZENIE przyporządkowany jest nie tylko monosylabiczny morfem *shi*, ale też dwusylabowe *shoku* oraz *jiki* (DeFrancis 1989: 138). Nie ma zatem jednej nieznaczącej jednostki języka takiej jak sylaba, którą można by wskazać jako desygnat większości znaków *kanji*.

W obliczu wzmiankowanych faktów hipoteza DeFrancisa, jakoby warstwa fonograficzna pisma zawsze dominowała nad morfograficzną, okazuje się wątpliwa, przynajmniej w odniesieniu do japońskiego systemu pisma. Jednocześnie autor rozprawy nie twierdzi, że znaki *kanji* nie noszą cech fonograficznych. Morfem to nadal jednostka języka wyznaczana tradycyjnie na podstawie mowy i jako taka składająca się z fonemów. Niemniej pominięcie w typologii pism lub systemów pisma sytuacji, w której to morfem jest jednostką prymarną, do jakiej odwołują się grafemy, stanowi istotną niedoskonałość. Typologie jednowymiarowe obarczone są zatem ostatecznie problemem nie do końca przekonującego ujęcia dwóch podstawowych cech pism i systemów pisma świata — fonograficzności i morfograficzności — przy wykorzystaniu wyłącznie prostego schematu drzewa. Problem ten mogą rozwiązać typologie dwuwymiarowe, opisane w następnej sekcji.

1.3.2. Typologie dwuwymiarowe

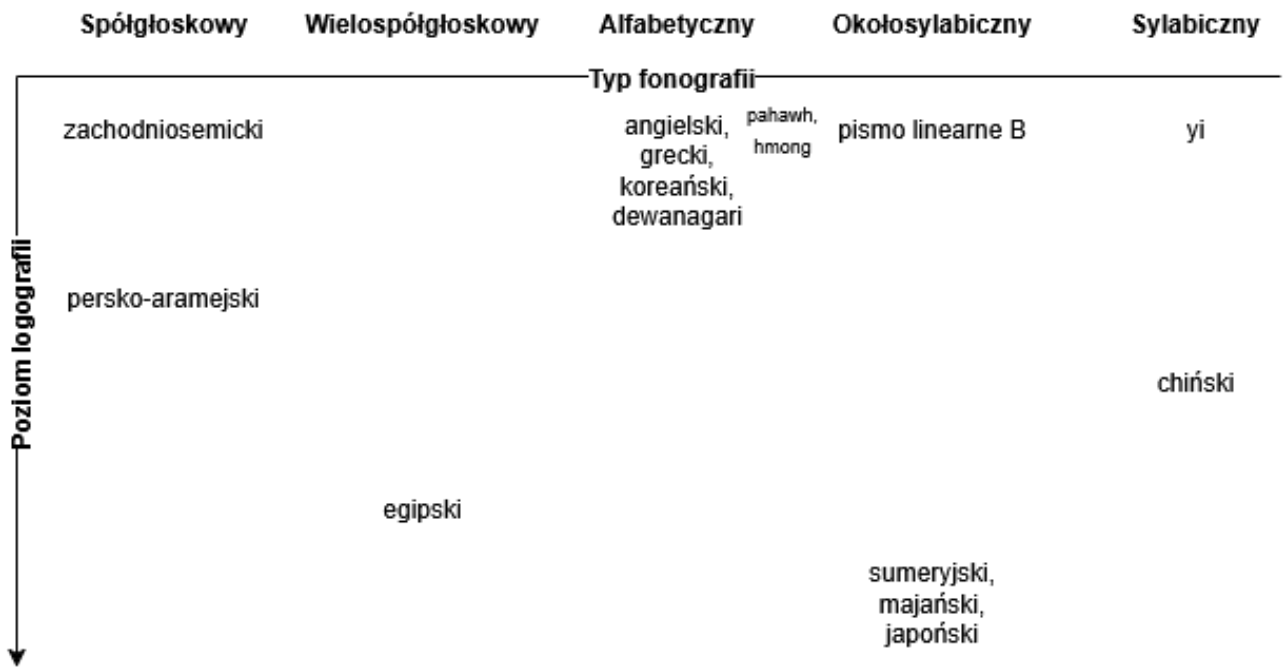
Typologie dwuwymiarowe są co do zasady nowsze od jednowymiarowych i przyjmują formę wykresu z dwiema osiami, z których jedna wskazuje na typ fonografii, a druga — na poziom morfografii w piśmie lub systemie pisma. Takie ujęcie pozwala na wypracowanie bardziej przejrzystej typologii bez konieczności wydzielania podtypów dla każdej kombinacji tych dwóch cech.

[35] Relacje *grafem–morfem* w podsystemie znaków *kanji* w japońskim systemie pisma są omówione szerzej w Sekcji 2.3.2.; okazują się one bowiem zdecydowanie bardziej skomplikowane niż w przypadku pisma chińskiego.

48:9665851678

Pozwala to także na ujęcie typów mieszanych lub pośrednich. Prawdopodobnie najbardziej znaną typologię tego typu zawiera propozycja Sproata (2000) przedstawiona na Rysunek 1-1.

Rysunek 1-3 Typologia Sproata (na podstawie Sproat 2000: 138; tłumaczenia typów fonografii za Wnuk 2023: 51).

Sproat pozostaje w granicach terminologii dotyczącej fonografii wyznaczonej przez swoich poprzedników, nieznacznie ją modyfikując. Z typu spółgłoskowego wyodrębnia on dodatkowo typ *wielospółgłoskowy*, wskazując na istnienie grafemów kodujących więcej niż jedną spółgłoskę w piśmie egipskim. Wprowadza ponadto nowy typ *okołosylabiczny*, by ująć w nim pisma takie jak japońskie morariusze *kana*, w których podstawowym punktem odniesienia nie są sylaby, lecz jednostki do nich zbliżone, na przykład mory[36], lub takie, w których niektóre niesylabiczne fonemy lub sekwencje fonemów zapisywane są za pomocą niekonwencjonalnych zastosowań grafemów sylabicznych, na przykład w piśmie linearnym B czy sumeryjskim (Sproat 2000: 135–137). Logografię definiowaną jako kodowanie pozafonologicznych, semantycznych cech języka Sproat przedstawia zaś na osi wskazującej na wagę wspomnianych cech jako punktu odniesienia w danym systemie pisma. Nie wyklucza on też dodania w przyszłych typologiach trzeciej osi odnoszącej się do głębi ortograficznej (Sproat 2000: 131, 138).

Tego typu typologia ma zdecydowaną przewagę poznawczą nad jednowymiarową nie tylko ze względu na większą liczbę kategorii fonograficznych wprowadzonych przez Sproata, ale i poprzez

[36] Więcej na ten temat w Sekcjach 2.1.2. oraz 2.3.1.

49:3715099349

uwzględnienie logografii jako pewnego ciągłego spektrum w miejsce rozróżnienia zerojedynkowego, charakterystycznego dla wcześniejszych klasyfikacji. Zarazem użycie terminu *logografia* w rozumieniu podanym przez Sproata zbliża się niebezpiecznie do pojęcia semazjografii, którego problematyczność jako wykraczającego poza granice języka i co za tym idzie — poza definicje pisma i komunikacji pisanej wzmiankowano już we wstępie do tego podrozdziału oraz w Sekcji 1.3.1. Autor ten sam to poniekąd zauważa (Sproat 2000: 131), decydując się mimo to pozostawić ten termin. Ponadto definicja Sproata bazuje na cechach subgrafemicznych (Sproat 2000: 10), co zdecydowanie odbiega od prymatu relacji *grafem—jednostka języka* przyjmowanej jako podstawa typologii w niniejszej rozprawie.

1.3.3. Typologie trójwymiarowe

Kwestia omówiona w ostatnim akapicie poprzedniej sekcji może zostać rozwiązana poprzez zastąpienie pojęcia logografii konceptem morfografii oraz uwzględnienie trzeciej osi klasyfikacyjnej wspomnianej przez samego Sproata. Dokładnie taki zabieg stosuje Rogers (2005). Autor ten bazuje otwarcie i świadomie na typologii Sproata, uznając przewagę przedstawienia fonografii i morfografii (szczególnie tej drugiej) na osiach nad zwykłym schematem typu drzewo (Rogers 2005: 274). Dodaje on jednak jednocześnie — mimo że w raczej uproszczonej formie — trzecią oś, odwołującą się do wspomnianej głębi ortograficznej. Jego typologia przedstawiona jest na Rysunku 1-4.

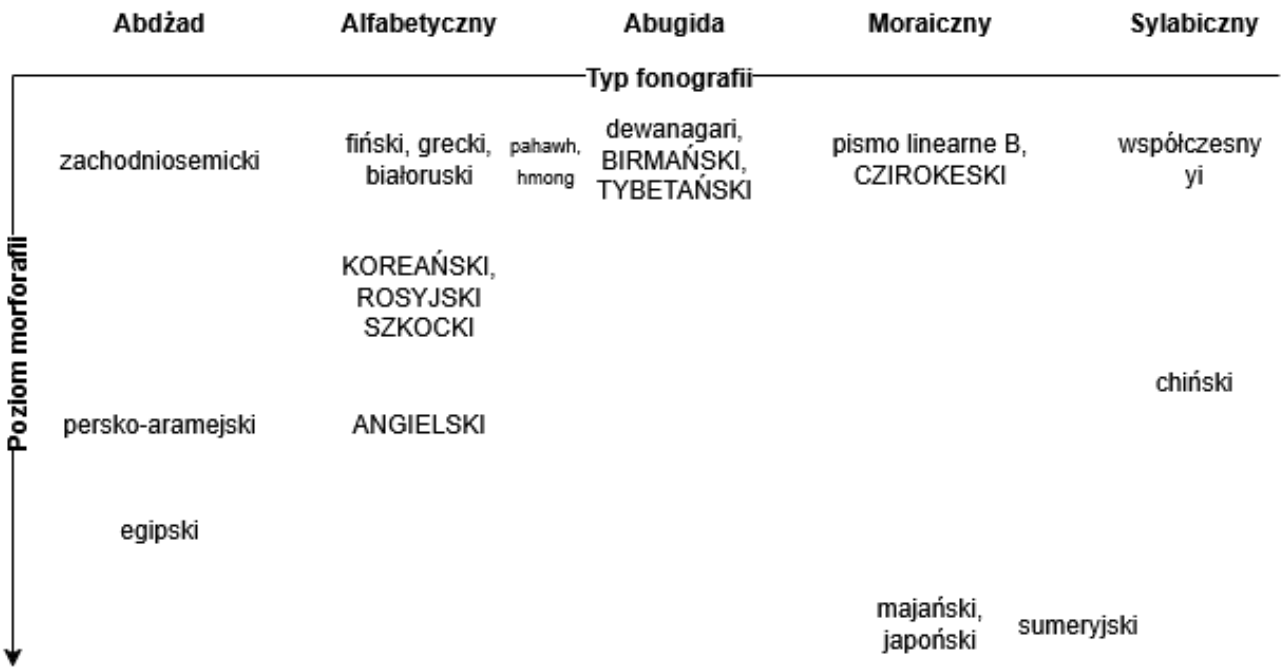
Rogers (2005: 274) modyfikuje terminologię Sproata dotyczącą fonografii. Przede wszystkim usuwa z niej kategorię systemów wielospógłoskowych, wskazując na fakt, że grafemy tego typu pojawiają się tylko w egipskim systemie pisma, a i w nim występują obok grafemów jednospółgłoskowych. Z tego względu egipski system pisma klasyfikuje jako spółgłoskowy, jednocześnie zmieniając nazwę tego typu systemów na *abdżad*[37]. Ujęcie to uwzględnia również problematykę uporządkowania graficznego systemu, przedstawiając nielinearne abugidy [38] jako oddzielny typ. Wreszcie rezygnuje się z terminu *okołosylabiczny* na rzecz *moraiczny* (Rogers 2005: 274).

Rogers (2005: 14) odrzuca termin *logografia* ze względów objaśnionych w poprzedniej sekcji; zamiast tego używa terminu *morfografia* zgodnie z definicją przedstawioną we wstępie do tego podrozdziału. Pozwala to na uchwycenie różnic między systemami skrajnie fonograficznymi, takimi jak fiński, a rozróżniającymi homofoniczne grafemy poprzez użycie różnych zestawów grafemów, jak ma to miejsce w angielskim.

[37] Termin *abdżad* wywodzi się od arabskiego słowa oznaczającego tradycyjną kolejność grafemów w piśmie arabskim (Daniels 1990: 730).
[38] Termin *abugida* wywodzi się od etiopskiego słowa oznaczającego kolejność grafemów spółgłoskowych w piśmie etiopskim. *Abugida* to pismo, w którym podstawowa forma grafemu wykorzystywana jest do zapisu sylaby zawierającej zazwyczaj spółgłoskę oraz domyślną samogłoskę. Grafemy zapisujące sylaby zawierające tę samą spółgłoskę, ale inną samogłoskę, są modyfikacjami tego kształtu podstawowego (Daniels 1990: 730).

50:1024109266

Rysunek 1-4 Typologia Rogersa (na podstawie Rogers 2005: 275). Ortografie głębokie zaznaczone są poprzez zapis wersalikami.

Ostatnia znacząca zmiana polega na wprowadzeniu trzeciej osi typologicznej — głębi ortograficznej — w bardzo uproszczonej, zerojedynkowej formie. Według definicji Rogersa, ortografie głębokie — zaznaczone na schemacie poprzez zapis wersalikami — zachowują jednolity zapis alomorfów tego samego morfemu, ignorując potencjalne zmiany fonetyczne (dobrym przykładem będzie tu jednolita pisownia różnych alomorfów morfemu znaczącego liczbę mnogą rzeczowników w języku angielskim jako *-s* niezależnie od jego faktycznej wymowy). Analogicznie ortografie płytkie oddają te zmiany stosunkowo dokładnie w grafii (por. polskie *pies*, ale *psa*[39]) (Rogers 2005: 14).

1.3.4. Problemy typologiczne a typologia przyjęta w rozprawie

Żadna z omówionych typologii nie oddaje w pełni różnorodności pism i systemów pisma świata. Obrazuje to, że badania typologiczne w tym zakresie nie osiągnęły dotychczas etapu dojrzałości ani stabilizacji terminologicznej. Przed podjęciem decyzji o przyjęciu danej typologii jako efektywnej dla potrzeb rozprawy należy zatem w pierwszej kolejności wskazać na problemy, jakimi jest ona obarczona.

[39] W rzeczywistości zjawisko to ma charakter bardziej złożony i na wybór zapisu płytkiego lub głębokiego mogą wpływać różne czynniki, jak na przykład to, czy dany wyraz powstaje wyłącznie w wyniku dodania afiksu, czy wymagane są też zmiany w obrębie tematu. Przytoczone przykłady podano jedynie doraźnie i obrazowo, bowiem cechy jednostkowe morfemów nie zawsze muszą być oddawane w taki sam sposób w jednym języku.

51:1554445003

Typologie jednowymiarowe w ocenie autora rozprawy okazują się zbyt ograniczone, by móc spełniać swą rolę jako narzędzia klasyfikacji naukowej. Pisma i systemy pisma świata są zbyt zróżnicowane i niejednorodne, by każdemu z nich przypisać jeden definitywny typ możliwy do ujęcia na prostym schemacie drzewa. Ujęcia spektralne zaprezentowane w dwóch poprzednich sekcjach (Rysunki 1-3 i 1-4) mają tę zaletę, że są w stanie uchwycić typy pośrednie lub mieszane bez konieczności „przypisywania ich na siłę" pod jedną kategorię.

Jednakże nawet typologia Rogersa (2005: 275), najbardziej precyzyjna ze wszystkich, wymaga dopracowania. Przede wszystkim pozostaje problem uproszczonego, zerojedynkowego sposobu przedstawienia głębi ortograficznej. Współczesna technologia pozwala już na przedstawienie trójosiowej typologii w przestrzeni elektronicznej. Gradację głębi ortograficznej można zresztą uwzględnić również w przestrzeni dwuwymiarowej, jeśli zrezygnować z koncepcji jednego schematu. Zamiast tego można pozostać przy podstawowym, dwuwymiarowym schemacie podobnym do propozycji Sproata (Rysunek 1-3), umieszczając obok niego lub niżej oddzielne spektrum głębi ortografii. Nie jest to problem wymagający natychmiastowego rozwiązania, jednak z pewnością należy z nim się zmierzyć w przyszłości.

Oprócz tego pozostaje kwestia poruszona we wstępie tego podrozdziału — co należy uczynić obiektem klasyfikacji: pismo czy system pisma? Wszyscy czterej autorzy przywołani wyżej używali tych terminów niekonsekwentnie, skłaniając się jednak ku rozważaniom nad *systemami pisma*. Jak zauważono wcześniej, typologie dwu- i trójwymiarowe pozwalają na ujęcie typów mieszanych i pośrednich, umożliwiając, technicznie rzecz biorąc, sformułowanie typologii systemów pisma, które to ze swej natury zazwyczaj zawierają grafemy lub elementy pozagrafemiczne o różnej typologii jednostkowej. Niemniej szczególnie w przypadku japońskiego systemu pisma będącego przedmiotem niniejszej rozprawy nawet takie ujęcie pozostaje problematyczne.

Nie jest jasne, na jakiej dokładnie zasadzie Sproat (2000) i Rogers (2005) określają poziom morfografii w systemie, a także w jaki sposób należy rozumieć kategorię typu fonografii. Gdy porówna się sylabiczny typ fonografii chińskiego systemu pisma oraz moraiczny japońskiego, widoczna staje się niezwykle istotna różnica — w chińskim systemie pisma rzeczywiście, jak twierdził przywołany wcześniej DeFrancis, każdy grafem zapisuje w danym kontekście dokładnie jedną sylabę[40], z niezwykle nielicznymi wyjątkami takimi jak grafem 儿 zapisujący retrofleksyjne zabarwienie wygłosu sylaby. W japońskim systemie pisma zaś moraiczny charakter mają wyłącznie

[40] Jednocześnie należy zaznaczyć, że do jednego sinogramu może być przyporządkowana więcej niż jedna sylaba — por. na przykład *huì* 会 'spotykać' oraz *kuài* 会 w *kuàijì* 会计 'rachunkowość'.

52:7212509216

pisma *hiragana* i *katakana*, podczas gdy typ fonografii znaków *kanji* jest niezwykle trudny do jednoznacznego określenia (więc o tym w Sekcji 2.3.2), jednak z całą pewnością nie zapisują one pojedynczych mor — a przynajmniej nie jest to sytuacja typowa.

Nie sformułowano także kryteriów, według których należałoby ustalać poziom morfografii w systemie. Na podstawie typologii Sproata (2000) i Rogersa (2005) można jedynie przypuszczać, że nie chodzi o częstotliwość użycia grafemów morfograficznych w tekstach, jako że pod tym względem chiński system pisma powinien mieć zdecydowaną przewagę nad japońskim. Nie jest to też na pewno regularność relacji *grafem–morfem*, jako że ponownie w przypadku chińszczyzny jest ona zdecydowanie stabilniejsza niż w przypadku japońszczyzny.

Można zatem przypuszczać (szczególnie po dokładniejszej lekturze prac wymienionych autorów), że w powyższych typologiach scharakteryzowano japoński system pisma jako moraiczny (okołosylabiczny) z wysokim poziomem morfografii (logografii) odrębnie na podstawie cech przypisywanych pismom *kana* oraz znakom *kanji*. Jest to podejście zdecydowanie odmienne od holistycznego opisu stosowanego w przypadku pozostałych systemów pisma i wynika zapewne z faktu, że japoński system pisma jest ekstremalnie nietypowy, wykorzystując aż trzy podstawowe pisma, z których jedno wykazuje bardzo odmienne cechy typologiczne od pozostałych dwóch. Dla zachowania zupełnej przejrzystości opisu przedmiotem klasyfikacji typologicznej powinny być zatem przede wszystkim *pisma w kontekście danego systemu pisma*, a nie systemy pisma w całości.

Wreszcie należy nadmienić, że nie wszyscy badacze zgadzają się co do tego, że typologia pism i systemów pisma świata powinna opierać się wyłącznie na relacjach między jednostkami pisma a jednostkami mowy. Jak można zauważyć na przykładzie wyżej opisanych typologii, zdecydowana większość zawartych w nich kategorii odwołuje się do jednostek nieposiadających znaczenia — diakrytów takich jak głoski czy sylaby — poza jedną, mofograficzną. Niektórzy badacze (Huszcza 2012: 95–110) różnicują z tego względu diakryty foniczne — *diakrytofony* — oraz diakryty grafemiczne — *diakrytografy* — wskazując na szczególny brak pokrycia między jednymi i drugimi w pismach morfograficznych. Tym samym w obrębie systemów tego typu niewystarczające wydaje się określenie typu fonografii i poziomu morfografii; należy też zauważyć różnicę między morfografią wyrażaną za pomocą różnych zestawień grafemów od tej polegającej na zróżnicowaniu samych grafemów (przykład tej pierwszej stanowić może angielski system pisma, a drugiej — japońskie znaki *kanji*). W przypadku tej ostatniej należy zatem zastosować analizę wielopoziomową, wykraczającą poza opozycję *znak–diakryt* (Huszcza 2012: 95–110, 115). Kwestia ta rozwinięta jest w Podrozdziale 2.3. na przykładzie znaków *kanji*.

53:7018937541

Z punktu widzenia językoznawcy-filologa zajmującego się przede wszystkim językiem własnej specjalności, typologie przedstawione w tym podrozdziale, niezależnie od stopnia ich dokładności, dostarczają przede wszystkim aparatu terminologicznego, podobnie jak bardziej teoretyczne rozważania nad językiem, których fragmenty można znaleźć w poprzednich podrozdziałach. Sformułowanie nowej holistycznej typologii pism lub systemów pisma zdecydowanie wykracza poza zakres rozprawy. Terminologia w niej stosowana będzie zatem bazować na propozycji Rogersa (2005: 275) — szczególnie w zakresie terminów wyszczególnionych we wstępie do tego podrozdziału. Należy tu jednak podkreślić po raz kolejny, że klasyfikacji typologicznej należy poddawać przede wszystkim poszczególne pisma i pojedyncze grafemy, a nie całe systemy pisma. Typologia systemu pisma powinna być wypadkową typologii jego elementów składowych. W związku z tym japoński system pisma będzie określany w tej rozprawie zamierzenie niejasnym określeniem *mieszany*.

1.4. Rozstrzygnięcia terminologiczne

Celem tego rozdziału było przedstawienie rozważań prowadzących do wyodrębnienia jednolitej, przejrzystej terminologii dotyczącej komunikacji językowej, który to cel, jak ma nadzieję autor, udało się w pewnym stopniu zrealizować. Jednocześnie należy tu jeszcze raz przypomnieć, że przyjęte terminy i ich definicje mają przede wszystkim wymiar funkcjonalny; ich głównym celem jest zapewnienie autorowi narzędzi opisu zjawisk związanych z uczeniem się i nauczaniem znaków *kanji* oraz przeprowadzonego eksperymentu. Z tego względu problemy natury teoretycznej zostały omówione w tym rozdziale tylko w ograniczonym zakresie. Pozycja komunikacji pisanej w ramach komunikacji językowej nie wydaje się przy tym ugruntowana w dyscyplinie badań językoznawczych. Choć autor stoi na stanowisku, że pisanie *jest* przejawem komunikacji językowej, a system pisma danego języka stanowi jego część równoległą do mowy, acz pozostającą z nią w bardzo bliskich relacjach, kwestia ta z pewnością wymaga bardziej zaawansowanych metodologicznie rozważań. Rozdział ten nie poruszał także problematyki pozajęzykowego wykorzystania elementów graficznych pism, czyli problematyki, która czyni pozycję komunikacji pisanej w ramach dyscypliny językoznawstwa jeszcze bardziej złożoną i niepodatną na jednoznaczne klasyfikacje.

Dla przejrzystości wywodu wszystkie rozwiązania terminologiczne opisane w rozdziale zebrane są w Tabeli 1-1. Nie znajdują się w niej wszystkie terminy omawiane wyżej. W szczególności pominięto odniesienia do niektórych typów fonografii nieprzywoływanych dalej w rozprawie, na rzecz wzmiankowania tych, które konieczne są do poprawnego zrozumienia kolejnych rozdziałów.

54:4726876040

Tabela 1-1 zawiera terminy w formie rzeczowników ułożone w porządku alfabetycznym wraz z definicjami, a także przymiotniki z nimi powiązane tam, gdzie takowe istnieją. Podano w niej też synonimy niektórych terminów stosowane dla wygody i przejrzystości stylistycznej tam, gdzie stosowanie restrykcyjnych rozróżnień terminologicznych nie jest konieczne. Wszystkie informacje zawarte w tabeli są też powtórzone w glosariuszu, obok terminów z innych części pracy.

Termin podstawowy (głównie rzeczownikowy)	Przymiotnik pochodny (o ile niezbędny)	Definicja (o ile osiągalna, z odniesieniami do źródeł językoznawczych ogólnych i grafemicznych, na których oparte są te definicje tam, gdzie to możliwe)
alfabetyczność	alfabetyczny	Typ fonografii, w którym podstawą relacji *grafem–jednostka języka* jest fonem. Pismo wykazujące ten typ fonografii to *alfabet*, a znak takiego pisma to *litera* (Sampson 1985: 39–41, 77).
desygnat (także: element znaczony)		To, do czego odwołuje się znak (De Saussure 2007: 89–91).
diakryt	diakrytyczny	Jednostka kodu nieposiadająca żadnego konkretnego desygnatu (Grzegorczykowa 2008: 25).
diakrytofon		Diakryt warstwy mówionej języka (Huszcza 2012: 115).
diakrytograf		Diakryt warstwy pisanej języka (Huszcza 2012: 115).
fonem	fonemiczny	Najmniejsza, abstrakcyjna, kontrastywna jednostka mowy, której rzeczywiste realizacje — fony — zachowują podobieństwo fonetyczne (Lass 1984: 15–21).
fonografia	fonograficzny	Stosowanie odrębnych grafemów do zapisu fonemów lub ich grup z pominięciem warstwy morfemicznej. Znak pisma fonograficznego to *fonogram* (Rogers 2005: 13).

55:7835123462

głębia ortografii (także: głębia ortograficzna)		Sposób zapisu alomorfów — w ortografii głębokiej są one pisane jednakowo mimo zmian fonetycznych, w ortografiach płytkich — zmiany są oddawane w piśmie (Rogers 2005: 275).
grafem	grafemiczny	Najmniejsza abstrakcyjna kontrastywna jednostka pisma, której można przypisać element języka (Crystal 2008: 219–220, 313; Rogers 2005: 10–11; Handel 2019: 6).
język	językowy	Każdy system znaków (kod), komunikacja za pomocą którego wykazuje cechy właściwe dla komunikacji językowej (Bańczerowski i in. 1982: 29; Grzegorczykowa 2008: 14; Milewski 2005: 8).
komunikacja językowa		Komunikacja oparta na współpracy powstała w wyniku ewolucji gatunku ludzkiego, umożliwiająca przekazywanie informacji w sposób efektywny, dokładny i pełny za pomocą znaków akustycznych, graficznych, kinetycznych i sensorycznych, wykazująca cechy wielopoziomowości, zdalności, umowności, produktywności, zwrotności oraz przekazywana w procesie transmisji kulturowej (m.in. Fábregas i Scalise 2025; Fromkin i in. 2017; Yule 2020).
komunikacja mówiona		Rodzaj komunikacji językowej wykorzystujący znaki akustyczne lub kinetyczne w celu przekazania znaczeń językowych (DeFrancis 1989: 4–7).
komunikacja pisana		Rodzaj komunikacji językowej wykorzystujący znaki graficzne lub sensoryczne w celu przekazania znaczeń językowych (DeFrancis 1989: 4–7).

56:3968588090

leksem		Abstrakcyjna jednostka znacząca języka zawierająca w sobie różne postaci gramatyczne (wyrazy) (Matthews 1991: 24–31).
moraiczność (także: morograficzność)	moraiczny (także: morograficzny)	Typ fonografii, w którym podstawą relacji *grafem–jednostka języka* jest mora. Pismo wykazujące ten typ fonografii to *morariusz*, a znak takiego pisma to *morogram* (Jabłoński 2021a: 38; Rogers 2005: 274).
morfem	morfemiczny	Najmniejsza możliwa do wyróżnienia abstrakcyjna, kontrastywna i powtarzalna jednostka języka posiadająca znaczenie (Fábregas i Scalise 2025: 1, 26; Matthews 1991: 103; Milewski 2005: 63).
morfografia	morfograficzny	Wykorzystanie różnych grafemów do zapisu różnych morfemów języka bądź rozróżnianie homofonicznych morfemów za pomocą odmiennych kombinacji grafemów. Znak pisma morfograficznego to *morfogram* (Rogersa 2005: 14, 275).
mowa		System znaków i diakrytów akustycznych lub kinetycznych będący narzędziem realizacji komunikacji mówionej.
mówienie		Ogół aktów komunikacji mówionej obserwowalnych w obiektywnej rzeczywistości (De Saussure 2007: 36–37, 41).
ortografia	ortograficzny	Zestaw zasad rządzących zestawianiem grafemów i elementów pozagrafemicznych w ramach danego systemu pisma (Cook i Bassetti 2005: 4; Pae 2018: 4).
pisanie		Ogół aktów komunikacji pisanej obserwowalnych w obiektywnej rzeczywistości.

57:3873795724

pismo		Konwencjonalny zestaw grafemów współdzielących ze sobą pewne cechy formalne i funkcjonalne, będący jednym z narzędzi realizacji komunikacji pisanej (Handel 2019: 6).
semazjografia	semazjograficzny	Przekazywanie znaczeń z całkowitym pominięciem warstwy językowej (Sampson 1985: 28–31).
sinogram	sinograficzny	Dowolny grafem wywodzący się bezpośrednio z pisma chińskiego lub grafem pokrewny utworzony z zastosowaniem zasad wewnętrznej budowy grafemu znaków pisma chińskiego. Do sinogramów należą znaki *kanji*, znaki *hanja* i znaki pisma chińskiego (Handel 2019: 1–2, 16; Wasilewska 2019: 17; Wnuk 2023: 60).
słowo		Spójna, obserwowalna sekwencja diakrytów, interpretowalna jako jednostka znacząca języka (Matthews 1991: 24–31).
sylabiczność (także: sylabograficzność)	sylabiczny (także: sylabograficzny)	Typ fonografii, w którym podstawą relacji *grafem–jednostka języka* jest sylaba. Pismo wykazujące ten typ fonografii to *sylabariusz*, a znak takiego pisma to *sylabogram* (Sampson 1985: 39–41, 77).
system pisma		Pismo lub pisma oraz inne elementy służące organizacji tekstu pisanego wraz zasadami regulującymi ich użycie w obrębie danego języka. Zespół pisma lub pism, elementów pozagrafemicznych oraz ortografii. Także: określenie abstrakcyjnej kategorii w typologii systemów pisma obecne w sformułowaniach typu *alfabetyczny system pisma* czy *moraiczny system pisma* (Coulmas 2003: 35; Handel 2019: 6).

58:5090439950

wariant pisma		Spójny styl graficzny pisma, którego nie uznaje się za odrębne pismo ze względu na jednakową relację *grafem–jednostka języka* co w innych wariantach tego samego pisma.
warstwa mówiona języka		Te elementy języka, które służą realizowaniu komunikacji mówionej za jego pomocą.
warstwa pisana języka		Te elementy języka, które służą realizowania komunikacji pisanej za jego pomocą.
wypowiedzenie		Abstrakcyjna, zamknięta i ukształtowana składniowo jednostka komunikatywna (Polański 1999: 645).
wypowiedź		Realizacja wypowiedzenia w obiektywnej rzeczywistości (Polański 1999: 645).
wyraz		Odmieniona postać leksemu (Matthews 1991: 24–31).
zdanie		Zamknięta i spójna składniowo jednostka komunikatywna zawierająca (jedno) orzeczenie (Polański 1999: 671).
znak		Zjawisko fizyczne, percypowane zmysłowo, które odsyła do czegoś innego niż ono samo, które coś znaczy, komunikuje lub abstrakcyjna jednostka zawierająca w sobie wszystkie tego typu zjawiska współdzielące formę fizyczną i znaczenie (Grzegorczykowa 2008: 15; Milewski 2005: 8).

Tabela 1-1 Terminologia stosowana w rozprawie w porządku alfabetycznym wypracowana w toku rozważań w niniejszym rozdziale.

59:5187962088

Rozdział 2. Cechy japońszczyzny a system pisma

Jak ustalono w Rozdziale 1., każde pismo *sensu stricto* wykorzystywane jako narzędzie komunikacji językowej pozostaje głęboko osadzone w pewnym języku i systemie pisma. Wobec tego wydaje się niezbędne przedstawienie typologii językoznawczej japońszczyzny. Co prawda kompleksowy opis języka japońskiego nie jest celem rozprawy, jednak cechy typologiczne języka wywierają bezpośredni wpływ na to, jak działa system pisma, a w kontekście japońskim: również na przetwarzanie znaków *kanji* w procesie uczenia się języka. Z tego względu w tym rozdziale zebrano podstawowe informacje dotyczące tej tematyki.

Szczególnie istotne dla typologii japońskiego systemu pisma są leksyka oraz morfologia języka. Niestety, opisy morfologiczne dostępne w literaturze przedmiotu nierzadko wzajemnie się wykluczają. Niezmiennie zarazem w przypadku pisma morfograficznego — a jako takie opisywane są znaki *kanji* — nie sposób ustalić, jaka relacja zachodzi między morfemami a grafemami języka bez właściwego scharakteryzowania zjawisk i cech morfologicznych. Z tego względu sekcja poświęcona morfologii japońskiej jest dość obszerna jak na tematykę rozprawy. Pozostałe aspekty japońszczyzny, takie jak fonetyka i fonologia, składnia lub pragmatyka opisano bardziej pobieżnie, głównie w zakresie niezbędnym do zapewnienia kompletności i spójności opisu w perspektywie ogólnej.

2.1. Język japoński

Język japoński jest bez wątpienia dominującym językiem w Japonii. Pozostaje on faktycznym językiem urzędowym państwa i zdecydowana większość populacji posługuje się właśnie nim lub jego różnorakimi odmianami w codziennej komunikacji. Liczbę użytkowników japońszczyzny szacuje się na co najmniej 128 milionów osób (stan na rok 2013) (Gottlieb 2012: 8; Hasegawa 2015: 3; Shibatani i Kageyama 2015: vii). Choć niniejsza rozprawa skupia się na zapisie języka japońskiego w jego odmianie standardowej, stosownym wydaje się poświęcić choć kilka akapitów różnorodności językowej Japonii (Sekcja 2.1.1.) przed przystąpieniem do opisu tak zwanej japońszczyzny standardowej (pozostałe sekcje podrozdziału). Dalsze sekcje tego podrozdziału obejmują opisy fonetyki i fonologii (Sekcja 2.1.2.), morfologii (Sekcja 2.1.3.), składni (Sekcja 2.1.4.), leksyki (2.1.5.) oraz innych zagadnień (Sekcja 2.1.6.) koniecznych do zapewnienia czytelnikowi ogólnego oglądu na różne podsystemy języka japońskiego. W szczególności w Sekcjach 2.1.2. i 2.1.3. skonfrontowano cechy podsystemów fonologicznego i morfologicznego z właściwościami typologicznymi japońskiego systemu pisma i wskazano na rozbieżności między nimi, wpływające na kształt opisów japońszczyzny w literaturze przedmiotu. Zagadnienia zawarte w Sekcjach 2.1.5 oraz 2.1.6. omówione są głównie ze strony grafemicznej, zgodnie z tematyką rozprawy.

60:1038255267

2.1.1. Status polityczny japońszczyzny

Tereny obejmowane obecnie przez państwo japońskie charakteryzowane są jako zróżnicowane pod względem językowym i dialektalnym[41] (Hasegawa 2015: 17; Jabłoński 2013: 59). Różne źródła podają odmienne liczby języków obecnych w Japonii; widoczny jest rozdźwięk szczególnie między opracowaniami starszym oraz nowszymi ze względu na różne podejścia do opozycji *język–dialekt*, a wpływ na tę sytuację mają nie tylko względy językoznawcze, ale i polityczne (Jabłoński 2013: 59). By zobrazować skalę tych rozbieżności, niżej przedstawiono dwa skrajne podejścia do klasyfikacji lektów[42] Japonii.

Jeszcze pod koniec XX w. niektórzy badacze postrzegali japońskie środowisko językowe jako stosunkowo ubogie pod względem językowym. Na przykład Shibatani (1990: 189–196) podawał tylko dwa odrębne języki — ajnuski i japoński — klasyfikując wszystkie inne lekty jako ich warianty, zaś lekty riukiuańskie jako grupę dialektów japońszczyzny. Brak rozdziału między językiem japońskim a riukiuańskimi argumentował on względami historycznymi i etymologicznymi, podając przykłady podobieństw fonetycznych, leksykalnych oraz składniowych wynikających z ich wspólnego pochodzenia. Postulował również, by lekty riukiuańskie oraz język japoński uznawać za jeden „wspólny język japoński" (ang. *common Japanese*), ze względu na to, że są one relatywnie o wiele bardziej do siebie podobne niż chociażby japońszczyzna i koreańszczyzna[43]. Jednocześnie autor ten nie wykluczał pozycji riukiuańszczyzny jako samodzielnego języka bądź grupy języków, przyznając, że lekty japońskie oraz riukiuańskie nie spełniają kryterium wzajemnej zrozumiałości.

Diametralnie inne stanowisko proponuje *World Atlas of Languages* UNESCO (2010). Publikacja ta wymienia aż 15 lektów używanych na terenie Japonii, z czego jedynie 2 są niezagrożone (japoński oraz japoński język migowy), 1 zagrożony (język migowy miyakubo), 8 zdecydowanie zagrożonych (kikai, kunigami, południowy amami-oshima, północny amami-oshima, okinoerabu, tokunoshima, yaeyama, yoron), 3 poważnie zagrożone (środkowy okinawski, miyako, yonaguni)

[41] *Dialekt* można zdefiniować jako „odmianę języka charakterystyczną dla danego regionu lub społeczności" (Crystal 2008: 142). Na ogół uznaje się dialekt za byt podrzędny w stosunku do języka — to język dzieli się na dialekty — jednak rozróżnienie to, choć powszechne, nie pozostaje bez kontrowersji (Van Rooy 2002: 1–12).

[42] Termin *lekt* jest wykorzystywany przez niektórych badaczy jako określenie systemu znaków służącego komunikacji językowej bez wskazywania na jego status jako dialektu lub języka — bytu nadrzędnego dla dialektów (Crystal 2008: 272). Podobnie używany jest on w rozprawie.

[43] Shibatani nawiązuje tutaj do hipotezy istnienia rodziny języków ałtajskich, do której przynależeć miałyby między innymi japoński oraz koreański, sugerując, że skoro japońszczyzna i koreańszczyzna uznawane są za odrębne, choć spokrewnione języki przy tak ogromnych różnicach leksykalno-gramatycznych, lekty japońskie i riukiuańskie można uznać za jeden język, biorąc pod uwagę ich względne podobieństwo w ramach rodziny ałtajskiej. Wiarygodność teorii o istnieniu tej rodziny językowej jest jednak kwestionowana ze względu na brak narzędzi, które pozwalałyby na jej weryfikację — metodologia badań diachronicznych umożliwia ustalenie genealogii języków do 5000–6000 lat wstecz, podczas gdy lekty japońskie oddzieliły się od swoich krewnych najprawdopodobniej jeszcze wcześniej (Hasegawa 2015: 7).

61:3985351926

i 1 krytycznie zagrożony (ajnuski z Hokkaido)[44] (UNESCO 2010). Tak ukształtowane ujęcie opisowe jest zgodne ze współczesnymi trendami w językoznawstwie japońskim. Shibatani, autor wspomniany w poprzednim akapicie, w swoich nowszych pracach otwarcie uznaje już istnienie rodziny języków japońskich (zwanych też *japonicznymi*) podzielonej na dwie odrębne gałęzie — japońską i riukiuańską — w ramach których wyróżnić można poszczególne języki (Shibatani i Kageyama 2015: viii). Autor rozprawy podziela ten pogląd, co wydaje się zgodne z treścią także innych współczesnych źródeł (Shimoji 2022: 1). Nadal pojawiają się jednak opisy podtrzymujące tradycyjną klasyfikację lektów Japonii (Hasegawa 2015: 18–21). Również rząd japoński reprezentowany przez *Bunkachō* 文化庁 ‘Agencję ds. Kultury’ na swojej podstronie internetowej poświęconej japońskim językom i dialektom zagrożonym uznaje w momencie pisania tych słów (kwiecień 2025) klasyfikację UNESCO, jednocześnie zaznaczając, że wiele lektów rozpoznawanych jako odrębne języki na arenie międzynarodowej jest postrzeganych jako dialekty na gruncie japońskim (BUNKA 2025a).

Z pewnością interesującym i użytecznym przedsięwzięciem byłoby rozważanie pozycji pism *kanji, katakana* oraz *hiragana* w systemach pisma innych języków Japonii, jednak przedsięwzięcie to pozostaje zdecydowanie poza zakresem rozprawy. System pisma języka japońskiego jest w niej ujmowany zatem odrębnie od języka ajnuskiego czy riukiuańskich. W szczególności obejmuje on tak zwaną odmianę standardową języka znaną jako *hyōjungo* 標準語 i opartą na dialekcie tokijskim. To także ona jest w praktyce podstawą nauczania i uczenia się języka japońskiego jako obcego — również przez uczestników badania opisanego w Rozdziale 4.

Faktyczna przewaga języka standardowego nad innymi dialektami japońszczyzny jest bardzo zauważalna w komunikacji oficjalnej. Mimo opisanej różnorodności językowej odmiana standardowa języka — dzięki stosunkowo rygorystycznej polityce językowej prowadzonej na poziomie centralnym — absolutnie dominuje w mediach audiowizualnych, prasie, literaturze, systemie edukacji oraz prawodawstwie. Taki stan rzeczy utrzymuje się pomimo formalnego braku instrumentów prawnych regulujących formalny status języka japońskiego w Japonii. Można to uznać za efekt prowadzonej od dekad polityki językowej rządu japońskiego (Gottlieb 2012: 8–9). Elementy tej polityki związane bezpośrednio z systemem pisma opisano w Podrozdziale 2.2. Kolejne sekcje odnoszą się do japońszczyzny standardowej, chyba że wyraźnie zaznaczono inaczej.

[44] UNESCO przyjmuje pięciostopniowy system klasyfikacji języków zagrożonych wymarciem (w kolejności od najmniej zagrożonego do najbardziej zagrożonego; w nawiasach podano oryginalne brzmienie angielskich terminów klasyfikacyjnych): zagrożone (*unsafe/vulnerable*), zdecydowanie zagrożone (*definitely endangered)*, poważnie zagrożone (*severly endangered)*, krytycznie zagrożone (*critically endangered*) oraz wymarłe (*extinct)*. Ponadto wyróżnia się języki niezagrożone (*safe*), a wśród nich potencjalnie zagrożone (*potentially vulnerable*) (UNESCO 2010).

62:9648769250

2.1.2. Fonologia i fonetyka

Jak można ogólnie stwierdzić za jednym z polskich źródeł dotyczących gramatyki języka japońskiego, „w językoznawstwie japońskim istnieje wiele rozmaitych koncepcji opisu fonologicznego japońszczyzny współczesnej i wiele wzajemnie rozbieżnych modeli inwentarza fonemów tego języka" (Huszcza i in. 2003: 17). Definicja fonemu jako najmniejszej, abstrakcyjnej, kontrastywnej jednostki mowy nie jest jednoznaczna. Poszczególne opisy fonologii japońskiej różnią się w zależności od cech artykulacyjnych uznawanych za relewantne. Jednoznaczne określenie zasobu fonemicznego oraz jego typologii nie jest konieczne do zrealizowania celów obranych przez autora rozprawy; tematyka ta jest tutaj wprowadzana głównie dla uzyskania kompletności opisu językoznawczego. Transkrypcja fonetyczna lub fonemiczna również nie są na ogół stosowane w rozprawie ze względu na nikłe powiązanie między poziomem fonemów a grafemów w japońskim zapisie. O wiele ważniejsze dla rozważań nad warstwą pisaną japońszczyzny są jednostki nieco innego rzędu istotności, a mianowicie mory oraz, w mniejszym zakresie, jednostki suprasegmentalne, jakie stanowią sylaby. Wymienione jednostki analizy fonologicznej języka omówiono kolejno niżej.

W Tabelach 2-1 oraz 2-2 zamieszczono (bez szerzej zakrojonych komentarzy na temat szczegółów proponowanych rozwiązań klasyfikacyjnych) zestawienie fonemów japońskich według źródła polskiego cytowanego wyżej (Huszcza i in. 2003: 20–21). Jest to koncepcja raczej maksymalistyczna, gdyż jej autorzy uznają tak zwane spółgłoski geminowane oraz długie samogłoski za oddzielne fonemy, co daje 12 fonemów samogłoskowych, 3 półsamogłoski oraz 29 fonemów spółgłoskowych (nie licząc 6 rzadkich spółgłosek geminowanych oraz 2 fonetycznie wyróżniających się alofonów). Należy zaznaczyć, że wbrew swej nazwie geminacja spółgłoski nie oznacza jej podwójnego wymówienia. Spółgłoska geminowana to „jedn[a] silnie napięt[a] spółgłosk[a] o przedłużonym czasie trwania" (Huszcza i in. 2003: 57). Długie samogłoski to z kolei, zgodnie ze swą nazwą, samogłoski wymawiane stosunkowo dłużej w porównaniu z ich krótkimi odpowiednikami. Długość samogłoski jest w japońszczyźnie cechą dystynktywną i wymówienie samogłoski krótkiej zamiast długiej lub krótkiej zamiast długiej może prowadzić do nieporozumień językowych (Huszcza i in. 2003: 23–24).

Istnieją ujęcia nieuznające fonemicznego statusu spółgłosek geminowanych i długich samogłosek, a także samogłosek bezdźwięcznych, opisujące je w pozafonemicznych, choć nadal kontrastywnych kategoriach długości oraz dźwięczności głoski (Hasegawa 2015: 30–34; Shibatani 1990: 159–160; Tsujimura 2014: 17–27). Na przykład Tsujimura (2014) wyróżnia tylko 23 spółgłoski — w tym 3 dźwięki traktowane przez źródło cytowane w pierwszej kolejności (Huszcza i in. 2003) jako półsamogłoski — 3 wyróżniające się fonetycznie alofony spółgłoskowe

63:5634898706

oraz 5 samogłosek. Shibatani (1990: 159–160) to z kolei przykład źródła, które proponuje rozwiązanie kwestii spółgłosek geminowanych poprzez wyróżnienie pojedynczego, odrębnego fonemu geminacji, realizowanego różnie w zależności od tego, przed jaką spółgłoską występuje. Długość samogłoski to samo źródło uznaje za cechę pozafonemiczną.

Sposób artykulacji	Miejsce artykulacji											
	Dwuwargowe		Przednio-językowe		Środkowo-językowe		Tylno-językowe		Języczkowe		Krtaniowe	
Zwarte	p ^{p}p	b (^{b}b)	t ^{t}t	d (^{d}d)			k ^{k}k	g (^{g}g)				
Szczelinowe	ɸ (^{ɸ}ɸ)		s ^{s}s		ɕ ^{ɕ}ɕ						h [ç] (^{h}h)	
Zwarto-szczelinowe			ts ^{ts}ts	$_{d}$z [z]	tɕ ^{tɕ}tɕ	dʑ (^{dz}dʑ)						
Płynne				ɾ								
Ślizgi		u̯ ̯				j						
Nosowe		m ^{m}m		n ^{n}n				ŋ		ɴ		

Tabela 2-1 Tabela spółgłosek i półsamogłosek japońskich opracowana na podstawie: Huszcza i in. (2003: 22). Symbole głosek zaczerpnięto z IPA. W kolumnach wskazujących na miejsce artykulacji umieszczenie danego fonemu w lewej komórce oznacza, że jest on bezdźwięczny, a w prawej — dźwięczny. Spółgłoski geminowane oznaczone są poprzez reduplikację symbolu fonemu w indeksie górnym. W nawiasach okrągłych ujęte są spółgłoski występujące sporadycznie lub o wątpliwym statusie fonemicznym. W nawiasach kwadratowych podane są szczególnie częste alofony; umieszczone są one przy spółgłosce, której alofon stanowią, bez względu na faktyczny sposób i miejsce artykulacji. Zapis spółgłoski zwarto-szczelinowej /dz/ jako /$_{d}$z/ wskazuje na słabszy efekt zwarcia w japońszczyźnie niż w polszczyźnie (Huszcza i in. 2003: 40). Fonemy uznawane przez autorów opracowania za półsamogłoski umieszczono na szarym tle.

64:1487482843

	Przednie	Środkowe	Tylne	
			Płaskie	Zaokrąglone
Wysokie	i, iː, i̥		ɯ, ɯː, ɯ̥	
Średnie	e,eː			o, oː
Niskie		a,aː		

Tabela 2-2 Tabela samogłosek japońskich opracowana na podstawie: Huszcza i in. (2003: 21). Symbole głosek zaczerpnięte z IPA. Symbol ː (przypominający dwukropek) oznacza samogłoskę długą, natomiast symbol ̥ (kółko umieszczone pod symbolem samogłoski) — samogłoskę bezdźwięczną.

Według jednej z typologii fonologicznych przeciętna liczba głosek w językach świata wynosi od 21 do 44 fonemów (Majewicz 1989: 181–182). W szczególności przyjmuje się (Song 2018: 204–210), że średnia liczba spółgłosek w językach świata wynosi od 19 do 25, a samogłosek — od 5 do 6. Języki ubogie w spółgłoski mają od 6 do 14 tego typu fonemów, umiarkowanie ubogie — od 15 do 18, umiarkowanie bogate — od 26 do 33, a bogate — powyżej 34. Języki ubogie w samogłoski to te posiadające od 2 do 4, a bogate — od 7 do 14 (Song 2018: 204–210). Należy przy tym zaznaczyć, że wymieniona klasyfikacja samogłoskowa jednoznacznie wykluczała samogłoski długie jako oddzielne fonemy (Song 2018: 204–210; Velupillai 2012: 69). W zależności od przyjętego inwentarza fonemów japońszczyzna mogłaby być zatem klasyfikowana jako umiarkowanie uboga w spółgłoski (Huszcza i in. 2003, przy klasyfikacji spółgłosek geminowanych jako oddzielnych fonemów i wykluczeniu półsamogłosek), przeciętna (według koncepcji Tsujimury 2014 lub przy włączeniu półsamogłosek w ujęciu Huszczy i in. 2003), a nawet umiarkowanie bogata (według oryginalnej propozycji Huszczy i in. 2003). Pod względem samogłosek zaś japońszczyzna wykazuje ilościowo cechy przeciętności lub bogactwa — jeśli uwzględnić bezdźwięczne warianty samogłosek.

Jak wzmiankowano wyżej, rozpatrując relacje *mowa–pismo*, w przypadku japońszczyzny należy brać przede wszystkim pod uwagę jednostki wyższego rzędu niż fonemy. Moraiczność to cecha suprasegmentalna, którą jedynie częściowo odnieść można do sylabiczności. Przy tym także pojęcie *sylaby* nie znajduje jednoznacznej definicji w literaturze (Davenport i Hannahs 2005: 73–74; Lass 1984: 248–249; Polański 1999: 575). Najogólniej sylabę można zdefiniować jako „minimalny segment temporalnej organizacji artykulacyjnego kontinuum" (Bańczerowski i in. 1982: 181). Najczęściej opisuje się tę jednostkę w kontekście jej struktury fonemicznej: obowiązkowego *ośrodka sylaby* (zwanego również *szczytem*), na który zawsze przypada maksimum otwarcia supraglotalnych narządów mowy, oraz nieobowiązkowych *marginaliów.* Marginalia występują przed ośrodkiem —

65:3331601482

noszą one miano *następu* lub *nagłosu* — lub znajdują się po nim — jako *zestęp* lub *wygłos*; czasem ośrodek i wygłos traktuje się zbiorczo jako *rym.* Ośrodkiem sylaby jest zwykle samogłoska, choć według pewnych źródeł może to być także spółgłoska — szczególnie płynna lub nosowa, rzadziej szczelinowa — która cechuje się maksimum donośności. Nagłos i wygłos mogą składać się z więcej niż jednego fonemu; często są to grupy (zbitki) spółgłoskowe (Bańczerowski i in. 1982: 186; Davenport i Hannahs 2005: 74–75; Lass 1984: 252; Polański 1999: 575).

Wedle takiego rozumienia sylaby japońskie słowo *hon* 本 'książka' składa się zatem z jednej sylaby z prostym nagłosem i wygłosem: następ stanowi fonem /h/, ośrodek — samogłoska /o/, a zestęp — głoska /ɴ/ zapisywana w transkrypcji literą *n*. Zarazem taka cecha suprasegmentalna jak akcent wyrazowy, w japońszczyźnie toniczny, manifestowana jest poprzez podwyższenie lub obniżenie wysokości tonu w określonych miejscach danego zestroju akcentowego (Huszcza i in. 2003: 61–62), które wyróżnić można nie na poziomie sylabicznym, a na poziomie moraicznym. Jako że głoska /ɴ/ stanowi odrębną morę (por. kolejny akapit), w przykładowej jednostce *hon* ton opada po ośrodku sylaby; innymi słowy, głoski /ho/ wymawiane są na tonie wysokim, a /ɴ/ — na niskim (Matsumura 1995).

Jak widać, japońskie zjawiska prozodyczne można zaobserwować na poziomie moraicznym, jedynie częściowo pokrywającym się z segmentacją sylabiczną. *Mora* to najmniejsza jednostka suprasegmentalna będąca nośnikiem cech prozodycznych, w uproszczeniu równa sylabie krótkiej lub części sylaby długiej (Polański 1999: 375). W japońszczyźnie morę mogą stanowić: pojedyncza krótka samogłoska, połączenie krótkiej spółgłoski i krótkiej samogłoski, głoska /ɴ/, pierwsza część spółgłoski geminowanej, a także druga część długiej samogłoski (Huszcza i in. 2003: 62). Wiele zjawisk nie tylko prozodycznych, ale też gramatycznych w języku japońskim przebiega w poprzek sylaby, a zgodnie z granicami wyznaczanymi przez mory. Dla japońskiej fonologii oraz leksyki duże konsekwencje ma ponadto cecha ograniczonej kombinatoryczności spółgłosek w ciągach fonicznych. Zbitki spółgłoskowe występują zdecydowanie rzadziej niż na przykład w języku polskim. W konsekwencji realizacja pojedynczej spółgłoski obligatoryjnie wiąże się z wydatkiem jednej mory. Ta właściwość, odzwierciedlana w piśmie (por. Sekcja 2.3.1.), wpływa znacząco między innymi na fonetyczny kształt zapożyczeń z języków obcych oraz na interpretację oryginalnie często występujących w takich jednostkach zbitek spółgłoskowych (Jabłoński 2013: 142–143).

Dla tematyki niniejszego opracowania szczególnie ważny jest fakt, że to właśnie do struktury moraicznej japońszczyzny odwołują się, mimo ich pobieżnego uznania za sylabiczne, podstawowe elementy pism *hiragana* oraz *katakana*. W ujęciu ścisłym ich poszczególne grafemy składowe służą zapisowi poszczególnych mor. Porównując warstwę mówioną oraz pisaną japońszczyzny, można

66:2180387032

zauważyć, że we fragmentach tekstów zapisanych jednym z wymienionych pism zachowana jest praktycznie idealna relacja jeden do jednego między morami a grafemami. Jedyny wyjątek stanowią dwuznaki typu きゃ *kya* lub シャ *sha* składające się z dwóch grafemów, a w mowie realizowane jako jedna mora (co z kolei znaczone jest mniejszą czcionką elementu drugiego takich dwuznaków). Z tego właśnie względu, choć w literaturze przedmiotu można często natknąć się na określenie *sylabariusz* w odniesieniu do pism *kana*, znacznie bardziej adekwatnym terminem wydaje się *morariusz* (Jabłoński 2021a: 38) (por. Sekcja 2.3.1).

Jednocześnie należy zaznaczyć, że choć fonologiczne zjawiska suprasegmentalne, takie jak akcent wyrazowy i zdaniowy, zachodzą na poziomie moraicznym, zjawiska morfologiczne są często łatwiejsze do wytłumaczenia na poziomie fonemicznym, jako że granice morfemów często przebiegają w poprzek mory (por. Sekcja 2.1.3.). Moraiczny charakter pism *hiragana* i *katakana* maskuje niejako ten fakt w warstwie pisanej języka. Z drugiej strony, wszelkie zjawiska fonetyczne i fonologiczne stają się właściwie niewidoczne, jeśli zastosować zapis sinograficzny jednostek, w których występują. Jest to konsekwencja faktu, że cechy i procesy artykulacyjne takie jak długość lub geminacja głosek, upodobnienia zachodzące między głoskami, ograniczona łączliwość fonemów bądź moraiczny charakter japońskiej prozodii nie są relewantne na poziomie analizy morfemicznej języka. Znaki *kanji*, których desygnatami są właśnie morfemy, skutecznie te cechy i procesy maskują, na przykład poprzez brak odzwierciedlenia różnic alomorficznych (por. *kokuritsu* 国立 ‘państwowy’ a *kokka* 国家 ‘państwo’ lub *mabataku* 瞬く ‘mrugać’ a *matataku* 瞬く ‘mrugać’).

2.1.3. Morfologia

Podobnie jak ustalenie definicji mory i jej pozycji w japońskim systemie fonologicznym jest konieczne do trafnego określenia typologii pism *kana*, tak omówienie pewnych zjawisk morfologicznych okazuje się wręcz niezbędne do określenia relacji *grafem–jednostka języka* w podsystemie jednostek zapisywanych sinograficznie (por. Podsekcja 2.3.2.1.). W szczególności jako kluczowe jawi się wyznaczenie granic między morfemami wyrazów fleksyjnych. W tym celu ustalić należy zasób japońskich części mowy oraz opisać zjawiska fleksyjne zachodzące w ich obrębie, czemu poświęcona jest ta sekcja.

W ramach opisu morfologicznego niżej w Podsekcji 2.1.3.1. przedstawiono typologię morfologiczną japońszczyzny i przesłanki do jej klasyfikacji jako języka aglutynacyjnego w odniesieniu do werbalnych i nominalnych zjawisk gramatycznych. Podsekcja 2.1.3.2. zawiera przyjętą w niniejszej rozprawie koncepcję japońskich części mowy z omówieniem poszczególnych kategorii. W Podsekcji 2.1.3.3. rozwiązania zastosowane w rozprawie skonfrontowano z innymi

67:1617333750

ujęciami tematyki. W miejscach wymagających porównania niektóre kwestie wzmiankowane w pierwszych dwóch podsekcjach zostały dodatkowo rozwinięte.

2.1.3.1. Zarys japońskich zjawisk fleksyjnych i ich typologia

Japoński jest powszechnie opisywany jako język z przewagą zjawisk aglutynacyjnych (Hasegawa 2015: 3; Huszcza i in. 2003: 113; Jabłoński 2021: 14; Kindaichi i in. 1988: 116). *Aglutynację* można jedynie w dużym uproszczeniu rozumieć jako „doklejanie" (zgodnie ze źródłosłowem) stosunkowo regularnych morfemów gramatycznych do tematu leksemu (Hasegawa 2015: 3–4)[45]. W przeważającej liczbie opisów współczesnych sygnalizowanie w ten sposób wartości różnych kategorii gramatycznych (fleksja) nie jest wystarczająco precyzyjnie odróżniane od znaczenia kategorii leksykalnych (słowotwórstwo). W ścisłych terminach językoznawczych aglutynacja stanowi podtyp fleksji (z jednoznacznym wyłączeniem z tej ostatniej zjawisk słowotwórczych), w którym morfemy gramatyczne są jednofunkcyjne (więcej o tym niżej), co pozwala umiejscowić japońszczyznę w kategorii języków syntetycznych (Comrie 1989: 45; Huszcza i in. 2003: 115–116). W opozycji do fleksji stoi wzmiankowane słowotwórstwo (derywacja), którego efektem są jednostki słownikowe, czyli nowe elementy leksykonu języka (Nagórko 2007: 171).

Fleksja rozumiana jest jako regularny i kategorialny wzorzec dołączania afiksów do morfemów leksykalnych w celu wyrażenia znaczeń gramatycznych, co do zasady bez zmiany klasy gramatycznej leksemu (Crystal 2008: 243–244; Fromkin i in. 2017: 46–48). Istnieją jednak poboczne klasy graniczne, takie jak na przykład polskie imiesłowy lub rzeczowniki odczasownikowe, których umieszczenie w paradygmacie odmiany czasowników budzi kontrowersje. Zarazem wyrazy należące do tych klas granicznych tworzone są z regularnością właściwą koniugacji, czyli fleksji (Nagórko 2007: 77). Fleksja to zatem pewna abstrakcja, użyteczna w językach wykazujących regularne i kategorialne wzorce odmiany jednostek słownikowych. W wielu językach wzorce takie mają charakter szczątkowy lub niewiodący. Jeśli język wykazuje cechy fleksyjne, można je opisać w terminach zjawisk klasyfikowanych jako zjawiska *fuzyjne* oraz *aglutynacyjne*. We fleksji fuzyjnej jeden morfem gramatyczny komunikuje więcej niż jedną kategorię gramatyczną, podczas gdy morfemy aglutynacyjne definiuje się jako niosące wyłącznie jedną funkcję gramatyczną (Bybee 2010: 3; Grzegorczykowa 2008: 187–188; Huszcza i in. 2003: 115).

[45] Ta autorka w charakterystyczny dla źródeł z nurtu językoznawstwa japońskiego sposób wzmiankuje jedynie doklejanie „jednostek znaczenia", nie precyzując ich leksykalnego lub gramatycznego charakteru.

68:8115000145

Różnicę między aglutynacją a fuzją wartości gramatycznych można zaobserwować na poniższych przykładach. W języku japońskim (przykład 2.1.3.1.a[46]) znaczniki uprzejmości oraz czasu stanowią odrębne morfemy: odpowiednio *-imas-* oraz *-u*; w polszczyźnie zaś (przykład 2.1.3.1.b) dochodzi do kumulacji funkcji — morfem *-m* wskazuje jednocześnie na liczbę pojedynczą, pierwszą osobę gramatyczną oraz czas teraźniejszy. Oprócz tego w językach o cechach fuzyjnych częste jest realizowanie tych samych funkcji gramatycznych za pomocą różnych końcówek (por. przykłady 2.1.3.1.b oraz 2.1.3.1.c). W porównaniu z językami aglutynacyjnymi częstsze są również oboczności w temacie fleksyjnym leksemu (por. przykład 2.1.3.1.c z formą bezokolicznika tego samego leksemu: *iść*), podczas gdy tematy form aglutynacyjnych wydają się bardziej stabilne (Grzegorczykowa 2008: 187–188).

2.1.3.1.a *kaerimasu*
kaer-imas-u
wracać-POL-NPST
KAE|rimasu
帰ります
‘[kto?] wraca’

2.1.3.1.b *wracam*
wraca-m
wracać-1.SING.PRES
‘[ja] wracam’

2.1.3.1.c *idę*
id-ę
iść-1.SING.PRES
‘[ja] idę’

[46] Konwencja prezentacji przykładów językowych opisana jest ogólnie we Wstępie rozprawy. Gwoli przypomnienia, poszczególne morfemy postaci wyrazowych rozdziela się dywizami. Spis stosowanych glos znajduje się w Aneksie 2. Glosy różnych wartości gramatycznych realizowanych w obrębie tego samego morfemu rozdziela się kropkami.

69:8778219047

Fleksja nosi znamiona zjawiska w znacznym stopniu systemowego, z nielicznymi wyjątkami. Słowotwórstwo wykazuje ograniczoną regularność systemową. W ramach fleksji obowiązują ogólne zasady tworzenia form wyrazowych, aktualne dla wszystkich jednostek danej klasy gramatycznej, na przykład dla wszystkich rzeczowników lub czasowników bądź ich podgrupy. Przykładowo, w odniesieniu do rzeczowników polskich można sformułować uproszczoną zasadę „temat rzeczownika + *-om* = celownik liczby mnogiej". Procesy słowotwórcze są zdecydowanie mniej regularne. W ramach derywacji (urabiania nowych jednostek leksykalnych poprzez formanty słowotwórcze) w polszczyźnie tworzone są stosunkowo regularnie leksemy oznaczające ogólnie wykonawców czynności (*nosiciel*, *palacz*, *piekarz*). Nie jest jednak możliwe sformułowanie zasady, która pozwalałaby przewidzieć, jaką formę przyjmie nowo utworzony leksem tego typu wyłącznie na podstawie kanonicznej postaci czasownika, od którego się on wywodzi (Grzegorczykowa 2008: 94–97).

Niesystemowe formy nie należą zatem do *paradygmatu* odmiany leksemu — zestawu możliwych form wyrazowych utworzonych na drodze zastosowania zasad fleksyjnych. Liczne elementy, takie jak *kierowca*, *budowniczy* lub *grajek*, trudno uznać za tworzone według tych samych reguł i technik słowotwórczych co wzmiankowane *nosiciel*, *palacz* lub *piekarz*. Wartość „wykonawcy czynności" trudno zatem uznawać za gramatyczną. Ponadto przynajmniej jednostki takie jak *nosiciel* 'ktoś, kto wykonuje czynność noszenia', ale i 'ktoś, kto został zarażony wirusem' tudzież *palacz* 'ktoś, kto pali w piecu' lub 'ktoś, kto zaciąga się celowo dymem' wykazują dalej zarysowaną wieloznaczność leksykalną. Jeszcze znaczniejsze zróżnicowanie można stwierdzić w procesie formułowania złożeń (łączenia mniej regularnych jednostek o często równym statusie leksykalnym w ramach jednostki docelowej, jak w polskich rzeczownikach *samochód*, *całopalenie* lub *przedsiębiorstwo*).

Jedynie ustaliwszy granice fleksji, można podjąć próbę kategorialnej klasyfikacji występujących w jej obrębie zjawisk o naturze paradygmatycznej. Tradycyjnie wyróżnia się *deklinację* oraz *koniugację*. *Deklinację* rozumie się jako odmianę przez kategorie imienne, czyli właściwe rzeczownikom, a *koniugację* — przez kategorie werbalne, czyli właściwe czasownikom. Wśród kategorii imiennych wyróżnia się między innymi liczbę lub przypadek, przy czym na gruncie japońszczyzny relewantna będzie właściwie wyłącznie kategoria przypadka. Tradycyjne kategorie werbalne to osoba, liczba, czas oraz tryb; jest to jednak zestaw opracowany przede wszystkim na podstawie języków indoeuropejskich i nie do końca przystaje do opisu japońszczyzny. (Grzegorczykowa 2008: 101–106; Jabłoński 2021: 152, 393; Jabłoński 2021a: 74). Trudno uznać za relewantne w japońskiej koniugacji kategorie osoby oraz liczby, w dużej mierze również trybu. Wyróżnić można za to kategorie nieposiadające w językach indoeuropejskich odrębnych

70:8346070087

wykładników morfologicznych takie jakie uprzejmość. Można zatem stwierdzić, że — przynajmniej na potrzeby opisu języka japońskiego — deklinacja to odmiana przez przypadki, a koniugacja — nie przez przypadki. Jednostki leksykalne podlegające deklinacji będą niezmiennie nosić miano *elementów imiennych*, a te podlegające koniugacji — *elementów werbalnych* (Jabłoński 2021: 152, 393).

Japońskie elementy imienne przyjmują różne morfemy w formie sufiksów znaczących ich przypadek gramatyczny. Wśród badaczy nie ma konsensusu co do liczby przypadków ani jednolitego paradygmatu odmiany. Za reprezentatywne można uznać pomijanie fleksji imiennej, w imię uznania, że „gramatyczna kategoria przypadka w obrębie rzeczownika japońskiego nie jest wyrażana za pomocą końcówek gramatycznych w ogólnie przyjętym sensie tego terminu, partykuły bowiem, morfologiczne rzecz traktując, nie należą tu do leksemu rzeczownikowego […]" (Huszcza i in. 2003a: 42). Autorzy cytowanej propozycji nie rozwijają jednak tej koncepcji i nie podają kryteriów ustalania granic leksemu czy też ogólnie przyjętego znaczenia terminu *końcówka gramatyczna*. Interesujące na tym tle może być odniesienie tej propozycji do zapisu japońskiego, w którym to sylabariusze służą zwykle dopisaniu do tematów imiennych — zapisywanych sinograficznie — przyrostków gramatycznych, o czym niżej.

Próbę opracowania takich kryteriów podjął Jabłoński (2021: 18), który wskazuje, że zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami morfologii morfemy jednoznacznie gramatyczne nie powinny być podnoszone do statusu części mowy, a ponadto możliwe jest przede wszystkim ich ilościowe uporządkowanie, według jakościowego przyłączania określonych elementów przez kategorialne tematy leksykalne, które taki status w sposób wyłączny wykazują. Dla 34 wykładników gramatycznych imiennych japońszczyzny wyróżniono konsekwentnie 15 podstawowych, jednowykładnikowych japońskich przypadków ujętych w stosunkowo spójny paradygmat odmiany przedstawiony dokładniej w Podsekcji 2.1.3.3. wraz z innymi podejściami do morfologii japońskiej (Jabłoński 2021: 27–28). Ujęcie to wydaje się przydatne do celów opisu japońskiej morfologii oraz składni, choć zapewne w przyszłości będzie wymagało dalszego dopracowywania.

Na gruncie japońszczyzny można zaobserwować także inne cechy aglutynacji według definicji Grzegorczykowej (2008: 187–188). Na przykład na granicy tematu i końcówki gramatycznej prawie nigdy nie dochodzi do zmian fonetycznych, co widać w przytaczanych niżej frazach od 2.1.3.1.d do 2.1.3.1.f[47]. Nie jest to cecha pierwszorzędna aglutynacji jako takiej, acz jest ona typowa dla japońszczyzny:

[47] W tej sekcji stosuje się nazwy przypadków i ich skróty opracowane przez cytowane źródło (Jabłoński 2021: 155). Wykaz skrótów stosowanych w niniejszej rozprawie można znaleźć w Aneksie 2.

71:6683815264

2.1.3.1.d *sake-ga*
sake-ga
alkohol-RHE
SAKE|ga
酒が
‘[kto? co?] alkohol’

2.1.3.1.e *sake-o*
sake-o
alkohol-ACC
SAKE|wo
酒を
‘[kogo? co?] alkohol’

2.1.3.1.f *sake-de*
sake-de
alkohol-INS
SAKE|de
酒で
‘[kim? czym?] alkoholem’

Jednocześnie, rozpoznając zjawiska aglutynacyjne jako *dominujące* w japońskim systemie gramatycznym, można wskazać wyjątki od tej reguły. Są to przypadki rzadkie, w których dochodzi niejako do zlania się morfemu leksykalnego i gramatycznego prowadzącego do zmian fonetycznych na ich granicy i utworzenia formy ściągniętej (por. regularna forma z przykładu 2.1.3.1.g i ściągnięta w 2.1.3.1.h). Ściągnięciu mogą ulec również niektóre morfemy gramatyczne między sobą, w szczególności morfem tematu z innymi znacznikami przypadka (patrz: przykłady 2.1.3.1.i oraz 2.1.3.1.j). Takie upodobnienia fonetyczne na granicy morfemów, uniemożliwiające ich separację, jak zauważają Huszcza (2001: 137–138) oraz Jabłoński (2021: 14), można nazywać zjawiskami fuzyjnymi. Zjawiska takie, podobnie jak warunkowane słabszą siłą połączeń składników ciągu

72:1957228222

aglutynacyjnego opuszczenia pewnych elementów tych ciągów — co do reguły pod rygorem jednoznacznej ich odtwarzalności — nie podważają dominującej roli aglutynacji w japońskiej fleksji.

2.1.3.1.g *ore-wa*
ore-wa
ja-THE
ORE|ha
俺は
‘ja [jeśli chodzi o mnie]’

2.1.3.1.h *orya*
(?) ory-a, (?) or-ya
ja-THE
orya
おりゃ
‘ja [jeśli chodzi o mnie]’

2.1.3.1.i *gakkō-de-wa*
gakkō-de-wa
szkoła-INS-THE
GAKKŌ|deha
学校では
‘[jeśli chodzi o to, co dzieje się w [związku z] kim? czym?] szkołą, w szkole’[48]

2.1.3.1.j *gakkō-ja*
gakkō-ja
szkoła-INS.THE
GAKKŌ|ja
学校じゃ
‘[jeśli chodzi o to, co dzieje się w [związku z] kim? czym?] szkołą, w szkole’

[48] Oddanie w języku polskim kategorii tematu wypowiedzi poza kontekstem składniowym jest niezwykle trudne, a przy połączeniach znaczników tematu z innymi wykładnikami przypadka wręcz niemożliwe, stąd podejmowane tu próby tłumaczeniowe należy traktować jako umowne i eksperymentalne.

73:5200883854

W japońskiej koniugacji, podobnie jak w koniugacji polskiej, można zaobserwować znaczenie nawet większe gamy opozycji i wartości gramatycznych niż w deklinacji. Obejmują one między innymi kategorie czasu, aspektu, jakości sądu (twierdzenie lub przeczenie), perceptywności, strony, trybu oraz honoryfikatywności. Brak za to w koniugacji japońskiej typowych dla polszczyzny kategorii osoby, liczby czy rodzaju. Koniugacji podlegają elementy werbalne, co w przypadku japońszczyzny odnosi się do czasownika, przymiotnika odmiennego oraz tak zwanej spójki — elementu spełniającego role analogiczne do funkcji łącznika w polskim orzeczeniu imiennym. Formy wyrazowe elementów werbalnych są z definicji fleksyjne, czyli w wypadku japońszczyzny aglutynacyjne i syntetyczne, lecz jednocześnie niektóre kategorie gramatyczne japońszczyzny znaczone są też w konstrukcjach analitycznych (Jabłoński 2021: 394–395). Ponadto szczególnie w mowie potocznej pojawiają się sporadycznie morfemy fuzyjne, łączące kilka funkcji jednocześnie.

Każdy element werbalny wykazuje *temat fleksyjny*, do którego w formie sufiksów dodawane są morfemy gramatyczne (Jabłoński 2021: 393). W leksykografii japońskiej wyróżnia się tak zwaną *formę słownikową*, która często uznawana jest za postać wyjściową paradygmatu koniugacji; w rzeczywistości składa się ona jednak z dwóch morfemów: tematu oraz końcówki gramatycznej wskazującej na czas nieprzeszły (Jabłoński 2021a: 232; Jabłoński 2021b: 195) (por. przykłady 2.1.3.1.k oraz 2.1.3.1.l). Wszystkie postaci koniugacyjne czasowników oraz przymiotników odmiennych stanowią zespół pojedynczego wyróżnialnego tematu oraz ciągu morfemów gramatycznych, które mogą być dodawane po sobie, według stałej kolejności, aż do wyczerpania zasobu możliwych do afiksacji morfemów (Huszcza i in. 2003: 248) (por. przykłady 2.1.3.1.n oraz 2.1.3.1.o)[49]. Wyjątek stanowią niektóre postaci fuzyjne spójki, w których trudno wyróżnić odrębny temat (przykład 2.1.3.1.m)[50].

2.1.3.1.k *utau*
uta-u
śpiewać-NPST
UTA|u
歌う
‘[kto] śpiewa’

[49] Afiksy te zapisywane są zazwyczaj morariuszem, przy czym ustalenie granicy między tematem fleksyjnym a końcówką gramatyczną bywa utrudniane przez morfograficzno-moraiczny charakter japońskiego systemu pisma (por. Podsekcja 2.1.3.3.).
[50] Warto tu nadmienić, że postaci spójki w tak zwanej gramatyce szkolnej bywają przedstawiane jako część paradygmatu odmiany części mowy, do której są dołączane, na przykład przymiotnika nieodmiennego (Jabłoński 2021b: 38). Być może wynika to po części z analogii do innych rzeczywiście odmiennych części mowy takich jak czasowniki, w przypadku których końcówki gramatyczne zapisywane są na ogół morariuszem.

74:6024180487

2.1.3.1.l *itai*
ita-i
bolesny-NPST
ITA|i
痛い
‘[co] boli, jest bolesne’

2.1.3.1.m *da*
da
być.NPST
da
だ
‘[co] jest [jakieś lub czymś]’

2.1.3.1.n *utawaseraretakunakatta*
utaw-ase-rare-ta-ku-na-katta
śpiewać-CAU-PAS-VOL-ADV-NEG-PST
ITA|i
歌わせられたくなかった
‘[kto] nie chciał być zmuszony do śpiewania’

2.1.3.1.o *shirokunakatta*
shiro-ku-na-katta
biały-ADV-NEG-PST
SHIRO|kunakatta
白くなかった
‘[co] nie było białe’

Japońskie elementy werbalne wykazują zmiany fonetyczne na granicy tematu i końcówki gramatycznej w przypadku niektórych postaci koniugacyjnych. Podczas gdy w paradygmacie deklinacji jest to zjawisko marginalne, w koniugacji jest ono stosunkowo powszechne (Jabłoński 2021: 395, 415; Jabłoński 2021b: 122) i warunkowane dwiema podstawowymi

75:1124342798

zależnościami. Po pierwsze, podczas gdy w przypadku rzeczowników granica tematu i końcówki gramatycznej przebiega zazwyczaj między morami (nie licząc form ściągniętych), w czasownikach może przebiegać ona w poprzek pojedynczej mory. Po drugie, zasady fonologiczne japońszczyzny nie pozwalają na niektóre połączenia fonemów w kontekście leksemów rodzimych, co wymusza zmiany fonetyczne (por. przykłady 2.1.3.1.p oraz 2.1.3.1.r). W koniugacji spółgłoskowej można wyróżnić dwa tematy — przeszły i nieprzeszły. Wybór tematu zależy od morfemu gramatycznego, który następuje bezpośrednio po nim (Huszcza i in. 2003: 169–176; Jabłoński 2021b: 119) (por. przykłady 2.1.3.1.s oraz 2.1.3.1.t).

2.1.3.1.p *matsu*
mats-u
czekać-NPST
MA|tsu
待つ
‘[kto] czeka’

2.1.3.1.r *matanai*
mat-ana-i
czekać-NEG-NPST
MA|tanai
待たない
‘[kto] nie czeka’

2.1.3.1.s *kaku*
kak-u
pisać-NPST
KA|ku
書く
‘[kto] pisze’

76:9082593246

2.1.3.1.t *kaita*
kai-ta
pisać-PST
KA|ita
書いた
‘[kto] pisał’

Zmiany w strukturze tematów fleksyjnych nadal można rozpatrywać w terminach aglutynacji, jako że mimo większej spójności fonetycznej między tematem a końcówką nie dochodzi tu do kumulacji funkcji gramatycznych, choć rzeczywiście jest to pewne odstępstwo od definicji Grzegorczykowej (2008: 187–188). W koniugacji japońskiej pojawiają się jednak również sporadycznie elementy fuzji, szczególnie w mowie potocznej, powstałe między innymi w wyniku ściągnięcia postaci fleksyjnej elementu werbalnego z innym składnikiem konstrukcji analitycznej, na przykład czasownikiem posiłkowym (Jabłoński 2021: 415), co prowadzi do komunikacji znaczenia gramatycznego w obrębie pojedynczego morfemu (por. przykłady 2.1.3.1.u oraz 2.1.3.1.v).

2.1.3.1.u *wasurete* *shimau*
wasure-te shima-u
zapominać-NFIN kończyć-NPST
WASU|reteshimau
忘れてしまう
‘[kto] niefortunnie zapomina’

2.1.3.1.v *wasurechau*
wasure-cha-u
zapominać-NFIN.kończyć-NPST
WASU|rechau
忘れちゃう
‘[kto] niefortunnie zapomina’

Niektóre wartości kategorii gramatycznych realizowane są w postaci odmiennych morfemów — alomorfów. Na przykład wartość nieprzeszła wymiaru czasu może być wyrażona zarówno poprzez

77:1044945813

znacznik *-u*, jak i *-i* (patrz przykłady 2.1.3.1.k oraz 2.1.3.1.l). Wynika to z istnienia dwóch różnych podstawowych paradygmatów odmiany japońskich elementów werbalnych: czasownikowego oraz przymiotnikowego. Odmienność tych paradygmatów polega przede wszystkim na obecności dwóch równoległych zestawów morfemów gramatycznych wyrażających te same wartości kategorii gramatycznych. Paradygmaty te nie są jednak zupełnie równoważne — leksemy przymiotnikowe nie wykazują niektórych postaci obecnych w odmianie czasowników. Na przykład, jako że przymiotniki nie wykazują cech przechodnich i nie przyjmują dopełnienia bliższego, nie łączą się też z wykładnikami strony biernej (Jabłoński 2021a: 336).

Analiza morfemiczna zastosowana w powyższych przykładach przez autora rozprawy nie jest jedynym możliwym ujęciem rozkładu morfologicznego wyrazów japońskich. Według przyjętej tu koncepcji wartość negacji w wymiarze jakości sądu może być realizowana za pomocą dwóch alomorfów: *-na-* lub *-ana-* w zależności od paradygmatu odmiany (por. przykłady 2.1.3.1.n oraz 2.1.3.1.r). Jabłoński (2021b: 301–304) prezentuje alternatywne podejście, wykluczające alomorfy poprzez wyróżnienie dodatkowej klasy *znaczników technicznych*, to jest elementów rozkładu morfologicznego wyrazu, które same w sobie nie niosą znaczenia gramatycznego, a których obecność w ciągu aglutynacyjnym jest wymagana ze względu na strukturę fonologiczną japońszczyzny, wykluczającą liczne zbitki spółgłoskowe.

Konsekwentnie przykład 2.1.3.1.r należałoby analizować jako wykazujący znacznik techniczny *-a-* między tematem a morfemem negacji *-na-*; w przykładzie 2.1.3.1.n jako znacznik techniczny występujący przed morfemem negacji należałoby potraktować element *-ku-*, który w innych kontekstach pełni funkcję końcówki tworzącej postaci przysłówkowe od przymiotników odmiennych oraz innych elementów gramatycznych odmieniających się według paradygmatu przymiotnikowego. Takie ujęcie pozwala na zachowanie spójności postaci morfemów gramatycznych niezależnie od paradygmatu odmiany, a także na wprowadzenie syntetycznego rozumienia niektórych form na pierwszy rzut oka wyglądających na analityczne. Ze względu na tematykę niniejszej rozprawy niżej wdrożona zostanie uproszczona analiza morfologiczna postaci elementów odmiennych, uwzględniająca istnienie alomorfów, jako że wyróżnienie znaczników technicznych nie wydaje się konieczne do celów analizy grafemiki japońskiej.

2.1.3.2. Japońskie części mowy

Z morfologicznego punktu widzenia w japońszczyźnie można wyróżnić dwa podstawowe rodzaje leksemów: odmienne oraz nieodmienne; te pierwsze można dalej podzielić na imienne (podlegające deklinacji) oraz werbalne (podlegające koniugacji). Definiując inwentarz części mowy danego języka,

78:2587835899

trzeba jednak brać pod uwagę także aspekty semantyczne oraz pragmatyczne. Jabłoński (2021: 142), wychodząc w swej klasyfikacji z domeny morfologii, lecz uwzględniając wyżej wymienione przesłanki, podaje następujący podział:

1. Rzeczowniki
    a) Rzeczowniki właściwe
    b) Zaimki
    c) Liczebniki
2. Czasowniki
    a) Czasowniki właściwie
    b) Spójka[51]
3. Przymiotniki
    a) Przymiotniki odmienne
    b) Rzeczowniki przymiotne
    c) Przymiotniki nieodmienne
4. Przysłówki

Odmienne części mowy obejmują klasy od punktu 1a do 3b. Z morfologicznego punktu widzenia wszystkie części mowy nazywane zbiorczo *rzeczownikami* oraz *rzeczowniki przymiotne* klasyfikowane tutaj jako podrodzaj przymiotników zaliczają się morfologicznie do *elementów imiennych*. Zaimki wyróżnia się przede wszystkim ze względów semantycznych; poza tym funkcjonalnie są one tożsame z rzeczownikami właściwymi. Liczebniki stanowią samodzielną podklasę zarówno ze względów semantycznych, jak i funkcjonalnych — choć mogą podlegać deklinacji, mogą również występować bez znaczników przypadka w funkcji okolicznika.

Elementy werbalne obejmują części mowy wymienione w punktach od 2a do 3a, a także potencjalnie 3c (patrz dalsze akapity i Tabela 2-3). Czasowniki właściwe, spójka oraz przymiotniki odmienne podlegają koniugacji, jednak według różnych paradygmatów. Przymiotniki odmienne klasyfikuje się w oddzielnej od czasownika kategorii nadrzędnej przymiotnika ze względów

[51] *Spójka* to część mowy, która w jej podstawowym zastosowaniu spełnia funkcję analogiczną do polskiego łącznika w orzeczeniu imiennym (Jabłoński 2021: 394–395). Choć spójka koniuguje się według kategorii werbalnych, podobnie jak inne czasowniki, wyróżniana jest ona spośród nich ze względu na jej tylko właściwy paradygmat odmiany oraz pełnioną rolę.

79:6187522266

semantycznych. Podobnie przesłanki semantyczne i syntaktyczne dyktują wyróżnienie podklasy rzeczowników przymiotnych jako części mowy umiejscawianej na granicy rzeczowników i przymiotników, jednak semantycznie bardziej przypominającej wyróżniane tradycyjnie przymiotniki. Rzadko występują one w roli części zdania charakterystycznych dla elementów imiennych, takich jak podmiot czy dopełnienie bliższe, o wiele częściej przyjmując pozycję przydawki, orzecznika lub okolicznika. Ich postać przydawkowa zawiera znacznik dopełniacza, tak jak ma to miejsce w przypadku rzeczowników, jednak wykazują one również postać przysłówkową ze znacznikiem *-ni*, przypominając pod tym względem przymiotniki nieodmienne. Takiej funkcji nigdy nie spełnia homofoniczny znacznik miejscownika *-ni* należący do paradygmatu deklinacji rzeczowników właściwych (Jabłoński 2021a: 396–397).

Rzeczowniki przymiotne umiejscawiają się na granicy nie tylko samych rzeczowników i przymiotników, ale także odmiennych i nieodmiennych części mowy w ogóle ze względu na istnienie w przypadku niektórych z nich ograniczonych paradygmatów deklinacyjnych. Jako jednoznacznie nieodmienne części mowy klasyfikuje się zaś przymiotniki nieodmienne oraz przysłówki. W przypadku tych pierwszych można proponować wyróżnienie szczątkowego paradygmatu odmiany z postacią przydawkową i przysłówkową, jednak znaczniki te można również interpretować jako szczególne postaci spójki. Taką interpretację można uzasadnić również poprzez wzmiankowanie faktu, że w razie konieczności znaczenia kategorii czasu i jakości sądu o wartościach innych niż domyślne (czas nieprzeszły w twierdzeniu) stosuje się w ich miejscu standardowe formy spójki (Jabłoński 2021a: 331–333).

Nieodmienne co do zasady są przysłówki — w szczególności tak zwane *przysłówki wyspecjalizowane* to jest jednostki leksykalne spełniające funkcje prawie wyłącznie przysłówkowe i bardzo rzadko łączące się z innymi morfemami gramatycznymi. W japońszczyźnie oznacza to również niemożność pełnienia funkcji orzecznika w orzeczeniu imiennym, mimo że w polszczyźnie jest to funkcja dla przysłówków raczej typowa. Są to jednostki takie jak *mō* もう ‘już’, *daitai* 大体 ‘mniej więcej’, *totemo* とても ‘bardzo’, *takusan* たくさん ‘wiele, dużo’, *mada* まだ ‘jeszcze’, czy *tabun* 多分 ‘chyba’; te trzy ostatnie to przykłady jednostek przysłówkowych wyspecjalizowanych, które wyjątkowo mogą pełnić rolę orzecznika, jednak często w formie wyrażeń o utartym znaczeniu, jak na przykład *takusan da* たくさんだ ‘mam dość’, *mada da* まだだ ‘jeszcze nie (zrobiłem tego/stało się to)’ czy *tabun da kedo…* 多分だけど… ‘chyba (tak jest), ale…’. Drugą podklasę przysłówków stanowią *przysłówki przystosowane*, to jest używane przysłówkowo postaci rzeczowników oraz przymiotników; od tych ostatnich są one tworzone w sposób regularny (Jabłoński 2021a: 351–355).

80:4312414459

<table>
<tr><th rowspan="2">ELEMENTY NADRZĘDNE</th><th rowspan="2">ELEMENTY PODSTAWOWE</th><th colspan="3">WŁAŚCIWOŚCI SZCZEGÓŁOWE</th></tr>
<tr><th>Morfologiczne (wzór odmiany)</th><th>Semantyczne (znaczenie)</th><th>Składniowe (funkcja w zdaniu)</th></tr>
<tr><td rowspan="4">ELEMENTY IMIENNE</td><td>RZECZOWNIK</td><td rowspan="4">deklinacja</td><td rowspan="3">obiekty konkretne lub abstrakcyjne</td><td rowspan="3">podmiot, temat, dopełnienie, okolicznik, przydawka, orzecznik</td></tr>
<tr><td>ZAIMEK</td></tr>
<tr><td>LICZEBNIK</td></tr>
<tr><td>RZECZOWNIK PRZYMIOTNY</td><td rowspan="3">cechy desygnatów imiennych</td><td rowspan="3">pozycja orzeczeniowa, przysłówkowa lub przydawkowa, przymiotnik odmienny samodzielne, pozostałe jako orzecznik</td></tr>
<tr><td rowspan="3">ELEMENTY WERBALNE</td><td>PRZYMIOTNIK NIEODMIENNY</td><td>nieodmienne</td></tr>
<tr><td>PRZYMIOTNIK ODMIENNY</td><td rowspan="2">koniugacja</td></tr>
<tr><td>CZASOWNIK</td><td>czynności i stany desygnatów imiennych</td><td>pozycja orzeczeniowa, przysłówkowa lub przydawkowa</td></tr>
<tr><td>Poza klasyfikacją imienno-werbalną</td><td>PRZYSŁÓWEK</td><td>nieodmienne</td><td>cechy desygnatów werbalnych</td><td>pozycja przysłówkowa</td></tr>
</table>

Tabela 2-3 Tabela japońskich części mowy opracowana na podstawie: Jabłoński 2021: 145. Komórki białe oznaczają elementy imienne właściwości dla nich typowe; komórki jasnoszare — elementy przejściowe i właściwości dla nich typowe; komórki ciemnoszare — elementy werbalne i właściwości dla nich typowe; komórki czarne — elementy poza klasyfikacją imienno-werbalną i właściwości dla nich typowe.

81:8717958609

Przysłówki przystosowane nie są przysłówkami *sensu stricto*, podobnie jak ostatnia podklasa *przysłówków zdaniowych*, które można rozumieć jako utarte frazy różnego rodzaju, posiadające pierwotnie znaczenie leksykalne, jednak używane współcześnie funkcjonalnie jak przysłówki. Mogą to być wyspecjalizowane formy czasowników, jak na przykład przysłówek *amari* 余り '(nie) za bardzo, nadmiernie, zbytnio' będący rzeczownikiem odczasownikowym od jednostki *amaru* 余る 'pozostawiać, zbywać', dłuższe frazy, jak na przykład *ka to itte* かと言って 'ale, jednak' składająca się ze znacznika pytania, cytowania oraz formy niefinitywnej czasownika *iu* 言う 'mówić', a także innego rodzaju jednostki leksykalne i składniowe (Jabłoński 2021a: 359–374).

Przysłówki zamykają spis japońskich części mowy według Jabłońskiego (2021, 2021a, 2021b). Propozycja ta przedstawiona jest tu jako użyteczna do analizy japońskich wypowiedzeń pod kątem morfologicznym oraz składniowym, pomimo niektórych otwartych kwestii wzmiankowanych wyżej. W Tabela 2-3 można zaobserwować przy tym brak niektórych klas tradycyjnie wyróżnianych w polszczyźnie lub w klasycznych opisach gramatyki japońskiej takich jak spójniki (o nich więcej w kolejnej podsekcji) czy partykuły. Ze względu na to, a także dla zapewnienia wieloaspektowego opisu tej problematyki, warto skonfrontować ją z innymi opisami japońskich części mowy.

2.1.3.3. Różnorodność opisów morfologii japońskiej

Koncepcje omówione wyżej można przeciwstawić innym ujęciom japońskiej morfologii. W Tabeli 2-4 przedstawiono tradycyjną japońską klasyfikację części mowy opracowaną przez Shinkichiego Hashimoto (1948: 56–83). Również współcześnie stanowi ona podstawę tak zwanej gramatyki szkolnej, czyli kanonu gramatycznego przedstawianego uczniom japońskich szkół w ramach edukacji obowiązkowej. Analiza schematu podziału części mowy ujętego w Tabela 2-4 ujawnia nierównomierne wykorzystanie kryteriów morfologicznych, składniowych oraz semantycznych, co kwalifikuje taki opis jako niejednorodny i nieprecyzyjny (Huszcza i in. 2003: 135; Jabłoński 2021: 143–144).

W oryginalnej klasyfikacji wykorzystano kryteria takie jak: samodzielność składniowa, możliwość pełnienia funkcji podmiotu, możliwość pełnienia funkcji określenia innych części zdania, możliwość pełnienia funkcji spójnika (składnia), odmienność fleksyjna, możliwość utworzenia formy trybu rozkazującego (morfologia) czy też pełnienie funkcji nazywającej, wskazującej, określającej ilość, kolejność lub miarę (semantyka) (Hashimoto 1948: 56–83). Kryteria te zostały ukształtowane pod silnym wpływem oglądu gramatyki japońszczyzny klasycznej. W rezultacie ten sam wyraz może być zakwalifikowany do dwóch części mowy w zależności od kontekstu. Oto czasownik *aru* 'być, egzystować' w wyrażeniu *okane-ga aru* pieniądze-RHE być-NPST お金が有る 'mam pieniądze' będzie klasyfikowany jako czasownik, ale już w *aru hi* być-NPST dzień 或る日 'pewien dzień' —

82:1021501205

jako określnik przyimienny[52]. W klasycznej japońszczyźnie elementy werbalne wykazywały odrębne morfologicznie postaci przydawkowe traktowane niekiedy jako elementy odrębnej klasy części mowy, To rozróżnienie zupełnie zanikło w japońszczyźnie współczesnej (Huszcza i in. 2003: 135–137).

<table>
<tr><td rowspan="14">go 語 ‘jednostki słownikowe’</td><td rowspan="13">jiritsugo 自立語 ‘samodzielne’</td><td rowspan="3">katsuyō-ga aru
活用がある
‘koniugowalne’</td><td rowspan="3">yōgen
用言
‘elementy werbalne’</td><td>udan’on-de owaru
ウ段音で終わる
‘kończą się na -u’</td><td>dōshi
動詞
‘czasownik’</td></tr>
<tr><td>idan’on-de owaru
イ段音で終わる
‘kończą się na -i’</td><td>keiyōshi
形容詞
‘przymiotnik’</td></tr>
<tr><td>da-de owaru
ダで終わる
‘kończą się na -da’</td><td>keiyōdōshi
形容動詞
‘czasownik przymiotny’</td></tr>
<tr><td rowspan="10">katsuyō-ga nai
活用がない
‘niekoniugowalne’</td><td rowspan="3">shugo-ni naru
主語になる
‘mogą stanowić podmiot’</td><td rowspan="3">taigen
体言
‘elementy imienne’</td><td>meishi
名詞
‘rzeczownik’</td></tr>
<tr><td>daimeishi
代名詞
‘zaimki</td></tr>
<tr><td>sūshi
数詞
‘liczebniki’</td></tr>
<tr><td rowspan="7">shugo-ni naranai
主語にならない
‘nie mogą stanowić podmiotu’</td><td>ren’yōshūshokugo-ni naru
連用修飾語になる
‘określają elementy werbalne’</td><td>fukushi
副詞
‘przysłówek’</td></tr>
<tr><td>ren’taishūshokugo-ni naru
連体修飾語になる
‘określają elementy imienne’</td><td>rentaishi
連体詞
‘określnik przyimienny’</td></tr>
<tr><td>setsuzokugo-ni naru
接続語になる
‘spójniki’</td><td>setsuzokushi
接続詞
‘spójnik’</td></tr>
<tr><td>dokuritsugo-ni naru
独立語になる
‘niezależne części mowy’</td><td>kandōshi
感動詞
‘wykrzyknik’</td></tr>
<tr><td rowspan="2">fuzokugo 付属語
‘zależne’</td><td colspan="3">katsuyō-ga aru
活用がある
‘koniugowalne’</td><td>jōdōshi
助動詞
‘czasownik posiłkowy’</td></tr>
<tr><td colspan="3">katsuyō-ga nai
活用がない
‘niekoniugowalne’</td><td>jōshi
助詞
‘partykuła’</td></tr>
</table>

Tabela 2-4 Tabela tradycyjnej klasyfikacji japońskich części mowy opracowana na podstawie: Jabłoński 2021: 144 oraz Huszcza i in. 2003: 137.

[52] Rozróżnienie to odzwierciedlane jest na piśmie poprzez użycie innego sinogramu. Współcześnie rzadko spotyka się sinograficzny zapis tego czasownika, jednak przytoczono go w przykładach w celu zobrazowania powyższego faktu.

83:8574625520

Jeden z zabiegów stosowanych w klasyfikacji szkolnej to wyróżnienie jako samodzielnej klasy tak zwanych *zależnych części mowy*, do których zaliczają się według terminologii tradycyjnej *czasowniki posiłkowe* oraz *partykuły*. Kwestia partykuł została pobieżnie omówiona również w Podsekcji 2.1.3.2. Niektóre źródła podają *de facto* jako dogmat stwierdzenie, że japońskie elementy imienne nie podlegają fleksji (Kindaichi i in. 1988: 118; Tanaka i in. 1988: 77). W tych samych źródłach można znaleźć definicje fleksji jako procesu afiksacji zachodzącego w ramach leksemu dla oddania jego znaczeń gramatycznych, która obejmuje także zjawiska aglutynacyjne, niewymagające kumulacji znaczeń ani zmian w temacie (Tanaka i in. 1988: 18–20, 303).

W językoznawstwie japonistycznym można dostrzec próby pogodzenia zakładanej z góry nieodmienności japońskich elementów imiennych z powszechnie uznawanym na poziomie terminologii (partykuły przyimienne uznawane są w większości za *kakujoshi* 格助詞 ‘partykuły przypadka’) występowaniem w japońszczyźnie kategorii przypadka gramatycznego. Jednym ze sposobów rozwiązania tej sprzeczności jest wyróżnienie *niezależnych leksykalnie* znaczników przypadka zwanych *partykułami*. Elementy imienne zatem nie odmieniają się. To partykuły przyłączane są w strukturze składniowej zdania, aby wskazać na relacje między jego poszczególnymi składnikami. Jednym z argumentów na rzecz tak ukierunkowanego opisu jest fakt, że „inne elementy”, to znaczy: jednostki nieuznawane tradycyjnie za partykuły przypadka (na przykład *dake* だけ tłumaczone zazwyczaj jako ‘tylko’), mogą wypełniać składniową lukę między elementem imiennym a partykułą (por. 2.1.3.3.a) (Hasegawa 2015: 91; Nakamura 2018: 249; Tsujimura 2014: 126).

2.1.3.3.a[53]	*Tarō-to*	*Hanako-dake-ga*	*eki-kara*	*aruita.*
	Tarō-to	Hanako-dake-ga	eki-kara	arui-ta
	Tarō-oraz	Hanako-tylko-NOM	dworzec-ABL	chodzić-PAST

TA|RŌ|to|HANA|KO|dakega|EKI|kara|ARU|ita.

太郎と花子だけが駅から歩いた。

‘Tylko Tarō i Hanako poszli piechotą z dworca.’

Podobne podejście można zaobserwować również w innych źródłach. Poszczególni autorzy nie zgadzają się jednak co do tego, które wykładniki gramatyczne należy uznać za partykuły przypadka. Oto Tsujimura (2014: 134–137) wyróżnia pięć takich jednostek: *ga* が (mianownik), *o* を

[53] W tym przykładzie wyjątkowo zachowano oryginalne glosy za: Nakamura 2018: 249 w celu zobrazowania także ogólniej zarysowanych problemów z tak proponowaną analizą morfemiczną japońszczyzny.

84:7519133535

(biernik), *ni* に (celownik), *no* の (dopełniacz) oraz *wa* は (temat), inne morfemy przyrzeczownikowe opisując w kategoriach leksykalnych. Nakamura (2018: 249–257) podaje dziesięć jednostek: *ga* が (mianownik), *o* を (biernik), *ni* に (celownik), *no* の (dopełniacz), *e* へ (allatyw), *de* で (narzędnik), *yori* より (ablatyw), *kara* から (również ablatyw), *made* まで (terminatyw) oraz *to* と (komitatyw). Huszcza i in. (2003a: 266–327) wymieniają jedenaście takich jednostek, w tym dwie pary partykuł homofonicznych: *ga* が (mianownik), *no* の (dopełniacz), *ni*$_1$ に (celownik), *ni*$_2$ に (miejscownik stanu), *o* を (biernik), *e* へ (wykładnik kierunku lub celu), *kara* から (wykładnik punktu początkowego), *yori* より (nacechowany stylistycznie odpowiednik *kara*), *de*$_1$ で (narzędnik), *de*$_2$ で (miejscownik czynności) oraz *to* と (komitatyw).

Mimo że w takich opisach występują elementy wspólne, zasób znaczników przypadka może znacznie się różnić, podobnie jak wartości tej kategorii gramatycznej, na które według poszczególnych autorów one wskazują. Trudno jest określić, jakie kryteria stanowią podstawy powyższych wyliczeń i według jakich przesłanek jedne znaczniki przyrzeczownikowe zostały uznane za wykładniki przypadka, a inne za leksykalne partykuły nieprzypadkowe czy też poimki[54]. Można odnieść wrażenie, iż niektórzy gramatycy przyjmują z góry założenie, że *partykuły istnieją*, a także wywodzony z klasycznej gramatyki japońskiej ich standardowy zestaw, dopiero potem podejmując próby uzasadnienia takiego ujęcia. Można też zauważyć dominację kryteriów funkcjonalnych — to nimi motywowane jest chociażby wyróżnienie odrębnych znaczników homofonicznych w koncepcji Huszczy i in. (2003a). Podnoszone są również różne argumenty za samodzielnością leksykalną partykuł, jak luźne powiązanie z tematem wyrazu (Nakamura 2018: 249), możliwość pominięcia niektórych znaczników (Tsujimura 2014: 136), możliwość użycia niektórych znaczników samodzielnie [55] (Shibatani 2020: 168) bądź brak przynależności morfologicznej do leksemu (Huszcza i in. 2003a: 42).

W wyraźnej opozycji do tych argumentów rysuje się ogólnojęzykoznawcza definicja fleksji. Luźna łączliwość z tematem wyrazu nie doprowadziła przecież na przykład polskich językoznawców do odrzucenia końcówki trybu przypuszczającego *-by* jako znacznika gramatycznego. A jednak, jako wykładnik aglutynacyjny, może ona odłączać się od modyfikowanego morfemu leksykalnego

[54] *Poimek* (ang. *postposition*) to samodzielna część mowy, analogiczna do *przyimka* (ang. *preposition*), jednak występująca po określonej frazie, a nie przed nią (Crystal 2008: 377). W niektórych ujęciach status takich samodzielnych poimków nadaje się nie tylko znacznikom przyimiennym, ale też przywerbalnym (por. Katsuki-Pestemer 2003: 14).

[55] Shibatani (2020: 168) zwraca tu uwagę, że zachodzą przypadki użycia tak zwanych partykuł w pozycji inicjalnej wypowiedzenia. Dzieje się tak sporadycznie, kiedy mówiący uzupełnia swoją poprzednią wypowiedź o nowe informacje, a znacznik użyty w pozycji inicjalnej bieżącej wypowiedzi odnosi się wtedy do ostatniego elementu leksykalnego w poprzedniej wypowiedzi. Przykłady tego fenomenu można znaleźć w cytowanym źródle.

85:3064671742

i występować samodzielnie (por. *zrobiłby to od razu* oraz *od razu by to zrobił*) lub dołączać się do innych elementów wypowiedzi (*jeśliby to zrobił*). Podobnie wykładnik pierwszej osoby liczby pojedynczej *-(e)m* wykazuje wyraźne cechy ruchomości (*zrobiłem to* a *żem to zrobił*) (Bańko 2007: 49–52; Nowak 2026: 31–33). Nie uzasadnia to jednak pomijania w opisie wyraźnych cech koniugacyjnych i gramatycznych tych elementów. Zarazem elementy te, pomimo ich ruchomości, wykazują odniesienie do werbalnych kategorii odmiany i obligatoryjność użycia ich we frazach z obecnością elementów werbalnych w określonych formach wyrazowych. Konsekwentnie spójnik zdaniowy warunkowy *jeśli* trudno uznać za odmienny przez wartości koniugacyjne ze względu na możliwość przyłączenia do niego znacznika przypuszczającego *-by*.

Także możliwość pominięcia niektórych znaczników japońskich przyimiennych wyjaśnić można jednoznacznością funkcji elementu zdania. Często pomijane znaczniki *ga* が oraz *o* を, znaczące między innymi funkcje składniowe podmiotu oraz dopełnienia bliższego, występują typowo właśnie w tej kolejności w zdaniu, co ułatwia interpretację funkcji składniowych nawet w sytuacji ich pominięcia (są one jednoznacznie możliwe do zrekonstruowania). Ponadto jest to wyjątek, a nie reguła, jeśli wziąć pod uwagę ogół japońskich wykładników przyimiennych. Wreszcie brak przynależności morfologicznej wykładnika do leksemu (Huszcza i in. 2003a: 42) jest trudny do wykazania ze względu na ogólnie nieścisłe definicje leksemu obecne w literaturze językoznawczej. Poniekąd w taki sam sposób można by uznawać, że polskie znaczniki koniugacyjne i deklinacyjne nie przynależą do morfemu leksykalnego odpowiednich postaci wyrazowych. W polskiej tradycji opisowej propozycja taka nie pojawia się jednak zapewne także ze względu na fuzyjny charakter takich wykładników oraz na zapis co do zasady fonetyczny zarówno morfemów leksykalnych, jak i gramatycznych postaci wyrazowych.

W klasyfikacji tak zwanych partykuł również występują nieścisłości. Tsujimura (2014: 134–135) w sposób niezmiernie uproszczony przyrównuje partykułę dopełniacza *no* の do angielskiego morfemu *‘s*, tak zwanego dopełniacza saksońskiego, a partykuły *ga* が oraz *o* を odpowiednio do łacińskiego mianownika i biernika. Stąd proponuje się ich odrębność jako partykuł przypadka od innych poimków przyrzeczownikowych. Taka ekwiwalencja semantyczna nie przesądza jednak o tym, jak system wielu uporządkowanych znaczników przyrzeczownikowych działa w japońszczyźnie. Spójny wewnętrznie opis języka wykracza poza doraźne analogie komparatywne. Co więcej, argumentacja taka wykazuje istotne niekonsekwencje. Mimo porównań partykuł przypadka do łacińskich przypadków, autorka cytowanego opracowania klasyfikuje morfem *kara* から,

86:3745799606

odpowiadający łacińskiemu ablatywowi jako zwykły poimek. Innym argumentem na rzecz odrębności klasy partykuły przypadka przywoływanym przez Tsujimurę jest założenie, że:

> „Poimki, ogólnie rzecz biorąc, posiadają własne znaczenie. Na przykład *de* ‘w’ wskazuje na miejsce, a *to* ‘z’ ma znaczenie komitatywne. Partykuły przypadka zaś nie mają konkretnej zawartości semantycznej; ich role są raczej określane w obrębie zdania, jako że wskazują one, w kontekście danego zdania, na funkcję rzeczownika jako podmiotu, dopełnienia, i tak dalej.”[56] (Tsujimura 2014: 136)

Funkcje morfemów *de* で i *to* と można opisać jako *stricte* gramatyczne. Znacznik *de* で wskazuje na okolicznik miejsca, sposobu lub przyczyny, a znacznik *to* と między innymi na okolicznik sposobu. Morfem *de* で ponadto występuje w ściśle gramatycznej funkcji jako część orzeczenia imiennego, nietożsamy bynajmniej z wykładnikiem przypadkowym rzeczownika.

Z drugiej zaś strony można dopatrywać się — jeśli przyjąć propozycję autorki — znaczenia leksykalnego elementów klasyfikowanych przez nią jako gramatyczne. Oto użycie morfemu *ni* に, uznawanego za partykułę celownika (Tsujimura 2014: 134), pokrywa się częściowo z funkcją morfemu *e* へ — klasyfikowanego jako poimek[57] (Tsujimura 2014: 133), przynajmniej w zakresie, w jakim wskazują one na okolicznik allatywny miejsca. Przez to morfemy te mogą w pewnych sytuacjach być używane wymiennie: frazy *gakkō-e ikimasu* 学校へ行きます oraz *gakkō-ni ikimasu* 学校に行きます mają podobne znaczenie — ‘pójdę do szkoły’. Stosując kryteria Tsujimury należałoby zatem dopatrywać się w morfemie *ni* に „leksykalnego” znaczenia lokacji i włączyć go do kategorii poimków. Brak zarazem jasnego określenia kryteriów odróżniających morfemy będące i niebędące częścią postaci wyrazowej leksemu. Wynika to z domyślnego zaniechania jednoznacznego wyróżnienia wyrazu fleksyjnego.

Takie niespójne ujęcia japońskiej deklinacji mogą mieć swe źródło w systemie pisma, w którym elementy leksykalne są z zasady zapisywane innym pismem (sinogramy) niż gramatyczne (morariusz *hiragana*) (Nowak 2026: 38–39). Opis morfologii jednostek japońskich sporządzany pierwszorzędnie z perspektywy ich zapisu znajduje wyraz w oficjalnych zasadach zastosowania

[56] „Postpositions, in general, bear an inherent meaning. For example, *de* “at” implies location, and *to* “with” has comitative meaning. Case particles, in contrast, do not have specific semantic content; rather, their roles are more functionally determined within a sentence in that they indicate that in a sentence the accompanying noun functions as subject, object, and so forth.” (Tsujimura 2014: 136).

[57] Nawiasem mówiąc, kategoria poimków wzmiankowana jest też u Hasegawy (2015: 4). Ta autorka jednak w przeciwieństwie do Tsujimury element *ni* przyporządkowuje właśnie do nich, a nie do elementów *stricte* gramatycznych. Unaocznia to tym bardziej niejednolitość kryteriów przyjmowanych w licznych opisach morfologii japońskiej.

87:1145761268

dopisków *okurigana* 送り仮名, czyli części leksemów zapisywanych morariuszem *hiragana* w mieszanej pisowni *kanji-kana*. Ogólny zamysł tych reguł można streścić, jak następuje (Kindaichi i in. 1988: 315):

1. „Do słów koniugowalnych dopisywane są końcówki koniugacyjne.

2. W przypadku derywatów i innych wyrazów pochodnych bierze się pod uwagę powiązania między nimi i do dopisku [*okurigana*] włącza się również część poprzedzającą końcówkę koniugacyjną. Tę samą regułę stosuje się w wypadku słów, które można by [w przeciwnym razie] odczytać błędnie.

3. Dopisków *okurigana* nie dodaje się do rzeczowników.

4. W przypadku przysłówków, określników przyimiennych oraz spójników dopisuje się ostatnią sylabę słowa.

5. [Dopiski *okurigana*] należy [stosować tak, by] ograniczać liczbę słów trudnych do odczytania bądź takich, które trudno odczytać.

6. Należy uwzględniać tradycyjne zastosowania dopisków *okurigana*." [58] (Kindaichi i in. 1988: 315)

Wzmiankowane zasady stosowane są w japońskim systemie pisma faktycznie od co najmniej VIII w. n.e. To wtedy w tekstach *senmyō* 宣命 'edykty cesarskie' oraz *norito* 祝詞 'modlitwy' pojawiły się prawdopodobnie po raz pierwszy japońskie jednostki zapisywane przede wszystkim morfograficznie, do których jednak dopisywano morfemy gramatyczne za pomocą sinogramów użytych fonograficznie. Ich rola jako dopisków sygnalizowana była poprzez użycie mniejszej czcionki. Podobne zabiegi można odnaleźć w dziele z VIII w. *Man'yōshū* 万葉集 'Antologia 10 000 liści' (Seeley 1991: 54; Vovin 2020: 8–16, 28). W okresie Heian (794–1185) zaczęła upowszechniać się hybrydowa ortografia *kanji kana majiribun*, w której z zasady morfemy leksykalne zapisywane były morfograficznie, a morfemy gramatyczne fonograficznie (Frellesvig 2010: 157, 266).

[58] 「①活用のある語は、活用語尾を送る。
②派生・対応する語との関係を考慮し、また、誤読のおそれのあるものは、活用語尾の前の部分から送る。
③名詞は送らない。
④副詞・連体詞・接続詞は、語の最後の音節を送る。
⑤誤読・難読をさける。
⑥慣用的な表記も尊重する。」

88:2339649202

Początków systematycznych opisów języka japońskiego można upatrywać zaś dopiero w XVII w. (Frellesvig 2010: 302) (por. Podrozdział 2.2., w szczególności Sekcja 2.2.2.).

W tym kontekście szczególną uwagę zwracają punkty 1. i 3. przedstawionych wyżej reguł dopisków *okurigana*. Mimo że uwzględniają one koniugację, otwartym tekstem wykluczają dopisywanie końcówek do elementów imiennych, czyli deklinację. Jeżeli dopiski *okurigana* zapisują końcówki gramatyczne (Hasegawa 2015: 52), a z definicji rzeczownikom takie dopiski nie mogą towarzyszyć, dochodzi tu do pewnego rozdzielenia na poziomie konceptualnym rdzenia wyrazu zapisywanego sinograficznie od elementów gramatycznych po nim następujących zapisywanych fonograficznie. Jeśli uwzględnić dodatkowo fakt, że morfemy gramatyczne pojawiające się przy japońskich elementach imiennych zawsze stanowią odrębną morę (lub mory), stosunkowo łatwo dokonać ich segmentacji. W ten sposób można uzyskać wniosek, że elementy zapisywane za pomocą dopisków *okurigana* nie stanowią części wyrazu fleksyjnego (por. Nowak 2026: 39). Możliwe, że taki tok rozumowania stoi za uznaniem fleksyjnych morfemów przyimiennych za samodzielne części mowy, czyli partykuły.

W opozycji do ujęć analitycznych można zaproponować morfologiczny paradygmat deklinacji, opracowany z założenia poprzez wyliczenie na pierwszym miejscu wykładników przyjmowanych w taki sam sposób w syntetycznie ujmowanych postaciach wyrazowych przypadków imiennych (Jabłoński 2021: 155; 2022: 55). Propozycję taką przedstawiono w Tabeli 2-5. Inni autorzy również podejmują próby ustalenia spójnego zbioru japońskich wykładników przyrzeczownikowych, przy czym ujęcia takie nie dotyczą opisu przypadków ani wzorca deklinacji (Katsuki-Pestemer 2003: 13–14). Prezentowane tu ujęcie wszystkie morfemy gramatyczne tego samego typu morfologicznego rozpatruje się jako znaczniki przypadka w jednowykładnikowych imiennych wyrazach fleksyjnych.

Proponowane ujęcie zapewnia jasność kryteriów rozróżniania morfemów gramatycznych od leksykalnych. Jeżeli dany znacznik przyimienny nigdy nie występuje samodzielnie, lecz pojawia się wyłącznie jako element dołączany do morfemów leksykalnych, wolno uznać go za wykładnik fleksyjny i w ten sposób opisywać. Pozwala to włączyć do paradygmatu fleksji imiennej wiele elementów tradycyjnie interpretowanych jako leksykalne poimki, takich jak *dake* だけ czy *shika* しか. Wykazują one cechy typowe dla morfemów fleksyjnych: ich pozycja w strukturze zdania jest ustalona — muszą one występować po temacie elementu imiennego, a w przypadku ich współwystępowania z innymi wykładnikami przypadka kolejność ich pojawiania się jest stała. Na przykład gdy w jednym wyrazie współwystępują *dake* だけ oraz *ga* が, pojawiają się one w tej właśnie kolejności, co ilustruje przykład 2.1.3.3.b, a także przykład 2.1.3.3.a, w którym tradycyjnie element *dake* だけ uznano za nie do końca zrozumiały „leksykalny wypełniacz luki między partykułą przypadka a rzeczownikiem”.

89:3532819945

Tabela postaci deklinacyjnych elementów imiennych				
Nazwa polska	Nazwa łacińska	Nazwa japońska	Nazwa angielska	Postać wyrazowa
MIANOWNIK*	*nominativus*	*shukaku* 主格	NOMinative	*R0: zero morfologiczne*
PODMIOTNIK	*propositivus*	*daikaku* 題格	THEmative	*Rwa*
PRZEDMIOTNIK	*nucleativus*	*shikaku* 指格	RHEmative	*Rga (Rbakari, Rdake, Rhodo, Rkoso, Rkurai/Rgurai, Rnomi, Rshika)*
WYRÓŻNIK	*distinctivus*	*chūkaku* 中格	DIStinctive	*Rmo (Rdatte, Rsae, Rsura)*
WYLICZNIK	*comitativus*	*renkaku* 連格	ENUmerative	*Rto*
OGÓLNIK	*exemplificativus*	*reikaku* 例格	EXEmplificative	*Rya (Rdano, Rnado, Rnanka, Rnante, Rnari, Ryara)*
PYTAJNIK	*dubitativus*	*gikaku* 疑格	INTerrogative	*Rka*
WOŁACZ	*vocativus*	*kokaku* 呼格	VOCative	*Ryo*
DOPEŁNIACZ*	*genitivus*	*zokkaku* 属格	GENitive	*Rno*
BIERNIK*	*accusativus*	*taikaku* 対格	ACCusative	*R‘o*
NARZĘDNIK*	*instrumentalis*	*gukaku* 具格	INStrumental	*Rde*
MIEJSCOWNIK*	*locativus*	*tenkaku* 点格	LOCative	*Rni (Rgoro, Rnite)*
OGRANICZNIK	*terminativus*	*genkaku* 限格	TERminative	*Rmade*
ODSYŁACZ	*allativus*	*kikaku* 寄格	ALLative	*R‘e*
ODDALACZ	*ablativus*	*rikaku* 離格	ABLative	*Rkara (yori)*

Tabela 2-5 Tabela postaci deklinacyjnych japońskich elementów imiennych opracowana na podstawie: Jabłoński 2021: 155. Pierwsze trzy litery angielskiej nazwy przypadka wyróżnione wielkimi literami stanowią jednocześnie skróty stosowane przy analizie morfologicznej wyrazów. Gwiazdka przy nazwie polskiej oznacza *przypadek główny*; *przypadki poboczne*, czyli te nieoznaczone gwiazdką, powiązane są semantycznie i syntaktycznie (ale nie morfologicznie) z przypadkami głównymi, pod którymi są podane (podmiotnik, przedmiotnik, wyróżnik, wylicznik, ogólnik, pytajnik i wołacz to przypadki poboczne mianownika, a ogranicznik, odsyłacz i oddalacz — miejscownika). W kolumnie postaci wyrazowych litera R symbolizuje temat leksemu; apostrof oznacza, że dany wykładnik w połączeniu z tematem leksemu zawsze stanowi odrębną morę; umieszczenie danego wykładnika w nawiasie wskazuje na jego drugorzędny status wobec znacznika głównego. Znaczki drugorzędne można traktować jako alomorfy znaczników pierwszorzędnych, choć często nacechowane stylistycznie lub semantycznie.

90:6984765453

Takie elementy nie mogą być rozdzielone od tematu leksemu żadnym innym składnikiem leksykalnym — podobnie jak ma to miejsce w przypadku polskich końcówek fleksyjnych. Odróżnia je to od przyimków w języku angielskim, do których niektóre z japońskich partykuł bywają porównywane[59] — angielskie przyimki mogą być bowiem oddzielane od określanego leksemu przez inne elementy leksykalne, a nie tylko gramatyczne, takie jak przymiotniki czy przysłówki.

2.1.3.3.b	*Meishi-ni-wa*	*denwa bangō-dake-ga*	*kakarete*	*ita.*
	Meishi-ni-wa	denwa bangō-dake-ga	kak-are-te	i-ta.
	wizytówka-LOC-THE	numer telefonu-RHE-RHE	pisać-PAS-NFIN	być-PST
	MEI|SHI|niwa|DEN|WA|BAN|GŌ|dakega|KA|kareteatta.			
	名刺には電話番号だけが書かれてあった。			

‘Na wizytówce zapisany był tylko numer telefonu.’

Grupowanie różnych elementów gramatycznych o podobnej, lecz ostatecznie nieco odmiennej funkcji pociąga za sobą jednak konsekwencje, które widać w przykładzie 2.1.3.3.b, gdzie rzeczownik *denwa bangō* 電話番号 ‘numer telefonu’ otrzymuje dwa różne wykładniki przedmiotnika. W rzeczywistości te dwa znaczniki mają nieco odmienne funkcje. *Ga* が odsyła tu do składniowej roli podmiotu zdania, natomiast *dake* だけ, będąc niesamodzielnym morfemem gramatycznym wskazującym na remat wypowiedzi, odpowiada funkcjonalnie polskiej partykule *tylko*. Co więcej, morfem ten, podobnie jak inne drugorzędne wykładniki przedmiotnika takie jak *dake* だけ, *nomi* のみ czy *koso* こそ, może również współwystępować z wykładnikami innych przypadków, takich jak biernika (zobacz przykład 2.1.3.3.c), narzędnika czy miejscownika; jest to własność, której *ga* が nie posiada. Innymi słowy pierwszorzędne i drugorzędne znaczniki przypadka wykazują nieco odmienne właściwości morfosyntaktyczne, o czym sam autor przedstawianej koncepcji wspomina w opisie pierwszorzędnych i drugorzędnych form przypadków (Jabłoński 2021b: 275–276).

[59] Katsuki-Pestemer (2003: 13) posuwa się do stwierdzenia, że angielskie przyimki typu *from* czy *to* są znacznikami przypadka i przyrównuje je do analogicznych japońskich morfemów takich jak *kara* から (znacznika ablatywu tudzież oddalacza). Takie podejście zupełnie zaciera granicę między przyimkami a morfemami fleksyjnymi, a co za tym idzie — między tym, co analityczne, a tym, co syntetyczne.

91:9278147715

2.1.3.3.c	*Ongaku-o*	*kiku koto-dake-o*	*mokuteki-to*	*suru*
	ongaku-o	kik-u koto-dake-o	mokuteki-to	su-ru
	muzyka-ACC	słuchać-NPST rzecz-RHE-ACC	cel-ENU	robić-NPST
	tabi-ni	*manekareta.*		
	tabi-ni	manek-are-ta.		
	podróż-LOC	zapraszać-PAS-PST.		
	ON|GAKU|wo|KI|kukotodakewo|MOKU|TEKI|tosuru|TABI|ni|MANE|kareta.			
	音楽を聴くことだけを目的とする旅に招かれた。			

‘Zostałem zaproszony na wycieczkę, której jedynym celem było słuchanie muzyki.’

Nieintuicyjne mogą okazać się również polskie nazwy przypadków zaproponowane w opisie Jabłońskiego (2021: 155). Tradycyjnie element wypowiedzi wskazywany przez *podmiotnik* określany jest mianem *tematu*[60], elementu oddzielnego od *podmiotu gramatycznego*, natomiast *przedmiotnik* może budzić skojarzenia z funkcją przedmiotu czynności — czyli składnikiem zdania typowym dla dopełnienia bliższego w stronie czynnej. Tymczasem przypadek ten — przynajmniej w swojej podstawowej realizacji morfemicznej, to jest *ga* が — z syntaktycznego punktu widzenia wskazuje najczęściej na podmiot gramatyczny zdania.

Takie nazewnictwo wynika z przyjętej przez autora (Jabłoński 2021a: 125–132) koncepcji, w której *podmiot wypowiedzi* utożsamiany jest z *tematem*, pozostając w opozycji do *podmiotu zdania*, czyli klasycznego *podmiotu gramatycznego*[61]. W analogiczny sposób *przedmiot wypowiedzi* określany jest jako informacja nowa, czyli element tradycyjnie zwany *rematem*. W tym ujęciu wykładnik *ga* が, oprócz funkcji ściśle syntaktycznych, może również sygnalizować pozycję wyrazu w strukturze informacyjnej wypowiedzi — co znajduje wyraz w terminie *przedmiotnik*.

Mimo pomniejszych wątpliwości morfologiczna klasyfikacja przypadków pozostaje prawdopodobnie najbardziej spójnym opisem morfologii japońskich elementów imiennych dostępnym obecnie. Także podział wyrazów imiennych na morfemy składowe w niniejszej rozprawie przeprowadza się z zachowaniem systemu przypadkowego przedstawionego w Tabeli 2-5. Pełen spis glos znajduje się w Aneksie 2.

[60] Funkcję tę dobrze oddaje angielska nazwa tego przypadka *themative* odwołująca się do terminu *theme*; więcej o terminologii dotyczącej struktury informacyjnej zdania w Sekcji 2.1.4.
[61] Nawiasem mówiąc, autor ten rozróżnia również *podmiot semantyczny* (czyli tak zwany *agens*) jako semantycznego wykonawcę czynności. Terminologia ta jest wewnętrznie spójna, jednak odbiega nieco od powszechnych praktyk obserwowalnych w literaturze przedmiotu.

92:7086319748

Kwestię sporną w opisach japońskiej koniugacji, czyli odmiany elementów werbalnych, stanowi status tak zwanych *czasowników posiłkowych*, elementów wymienianych także w tradycyjnie proponowanej tabeli części mowy (Tabela 2-4). Na ogół można wyróżnić dwa podstawowe podejścia do opisu tego aspektu fleksji japońskiej.

Nazwa tematu sylabicznego	'umierać'	'patrzeć'	Przyłączane czasowniki posiłkowe
mizen 未然 'irrealis'[62]	*shin-a*	*mi*	*nai, n(u), seru, saseru, reru, rareru*
ren'yō 連用 'przysłówkowy'	*shin-i*	*mi*	*ta, masu, tai, sō, tari, te, tsutsu, nagara*
shūshi 終止 'końcowy'	*shin-u*	*mi-ru*	*rashii, sō, to, kara, ga*
katei 仮定 'przypuszczający'	*shin-e*	*mi-re*	*ba*
meirei 命令 'rozkazujący'	*shin-e*	*mi-ro/mi-yo*	

Tabela 2-6 Tabela tematów sylabicznych japońskich czasowników opracowana na podstawie: Shibatani 1990: 224-226. W pierwszej kolumnie znajdują się nazwy poszczególnych tematów. W drugiej i trzeciej kolumnie znajdują się ich przykłady z tak zwanej koniugacji spółgłoskowej i samogłoskowej; dywiz oddziela w nich faktyczny temat wyrazu od końcówki gramatycznej. W kolumnie czwartej podano przykłady tak zwanych czasowników posiłkowych dołączanych do poszczególnych tematów. Należy tu jednocześnie nadmienić, że ujęcie przedstawione w tabeli to zmodyfikowana stosunkowo nieznacznie przez Shibataniego wersja podejścia klasycznego [63] (Shibatani 1990: 224-226).

Tradycyjne ujęcie sylabiczne fleksji ogranicza zjawisko koniugacji do zdolności tworzenia przez elementy werbalne kilku różnych *tematów sylabicznych*[64] (zwanych po japońsku *katsuyōkei* 活用形 'postaciami koniugacyjnymi') będących połączeniem tematu czasownika oraz, ewentualnie,

[62] Polskie nazwy tematów sylabicznych przedstawione w Tabela 2-6 są tłumaczeniami angielskich terminów stosowanych przez Shibataniego (1990: 224). Choć wymienione w tabeli japońskie nazwy tematów są powszechnie przyjęte i stosunkowo utarte, ich tłumaczenia na inne języki mogą różnić się w zależności od publikacji i autora.

[63] Według klasycznego ujęcia japońskiej koniugacji do końcówek tematów czasowników spółgłoskowych należałoby włączyć ostatnią spółgłoskę tematu, czyli na przykład *shi-na, shi-ni, shi-nu* itd. Wynika to bezpośrednio z moraicznego charakteru pism kana, który nie pozwala rozdzielić jednej mory na dwa znaki. Podobnie w przypadku czasowników samogłoskowych za końcówkę koniugacyjną uznaje się klasycznie ostatnią morę tematu, to znaczy na przykład w czasowniku *taberu* 食べる 'jeść' jako temat należałoby wyróżnić *ta-*, a *-be-* uznać za końcówkę koniugacyjną (w rzeczywistości temat tego czasownika stanowi *tabe-*). Według tego ujęcia czasowniki o jednomorowych tematach takie jak *miru* 見る 'patrzeć' nie posiadają wyróżnialnego tematu (BUNKA 2025b; Shibatani 1990: 225).

[64] Polska terminologia w tym zakresie nie jest jednolita. Termin *temat sylabiczny* zaczerpnięto z: Jabłoński 2021b: 191.

93:2857286542

pojedynczej samogłoski lub mory doń dodawanej. Wszelkie elementy następujące po tak rozumianym temacie traktowane są jako wspomniane czasowniki posiłkowe, które same mogą podlegać dalszej koniugacji (Kindaichi i in. 1988: 122, 175–176; Shibatani 1990: 221, 224–225). Takie ujęcie, preferujące w dużej mierze podejście analityczne, przedstawiono w Tabeli 2-6 wyżej. W opozycji do niego umiejscowić można podejście syntetyczne, postulowane przede wszystkim przez autorów niejapońskich (Shibatani 1990: 227), w którym wszelkie niesamodzielne morfemy następujące po temacie elementu werbalnego traktowane są jako końcówki fleksyjne, czyli morfemy gramatyczne, nie zaś leksykalne (na przykład: Huszcza i in. 2003: 160–165).

Przykłady analizy morfemicznej japońskich wyrazów werbalnych według ujęcia syntetycznego podano w Podsekcji 2.1.3.1. Mimo że status gramatyczny lub leksykalny elementów dodawanych po temacie elementu werbalnego nadal jest kwestią sporną, dostępne źródła pozostają zasadniczo zgodne co do ich zasobu. Dokładny opis morfemów przywerbalnych nie wydaje się wobec tego w tym miejscu konieczny, poza wzmianką, że w piśmie znaczą je dopiski morograficzne do tematów leksykalnych elementów werbalnych. Prowadzi to do licznych niekonsekwencji opisowych.

Przede wszystkim ujęcie zobrazowane w Tabeli 2-6 narusza tradycyjny podział form fleksyjnych na tematy fleksyjne i znaczniki gramatyczne. Samogłoski finalne jednostek moraicznych, które składają się na tak wyróżniane pięć tematów sylabicznych, nie wykazują odrębnego statusu morfemicznego — niemożliwe jest przyporządkowanie im jakichkolwiek znaczeń samodzielnych. Nazwy tematów nawiązują co do zasady do tak zwanych czasowników posiłkowych, które można po nich dołączać. Na przykład, nazwę tematu przypuszczającego może wywodzić z faktu, że jednym z „czasowników posiłkowych" doń dołączanych jest „czasownik" *ba* wyrażający tryb przypuszczający. Dwa główne argumenty za utrzymaniem klasy czasowników posiłkowych to: fakt, że morfemy takie jak *-(r)are* (znaczący stronę bierną) mogą „samodzielnie podlegać koniugacji", oraz podobieństwo semantyczne znaczników takich jak *-te* (znacznik postaci niefinitywnej) lub *-tari* (wykładnik postaci ogólnikowej) do spójników w innych językach świata, to jest: pełnienie funkcji głównie syntaktycznych (Jabłoński 2021: 402; Kiyose 1995: 6; Shibatani 1990: 227–228). Omówiono je szczegółowo niżej.

Podobne zjawiska można zaobserwować w polszczyźnie, acz na zdecydowanie mniejszą skalę. Na przykład morfem czasu przeszłego w języku polskim, *-ł*/*-l*, jest znacznikiem, jaki można opisać analogicznie do japońskiego „czasownika posiłkowego" czasu przeszłego *-ta*. Ten niesamodzielny element gramatyczny wykazuje cechy aglutynacyjne (tylko jedną funkcję) oraz „może podlegać dalszej koniugacji" — formy czasownika typu *zrobił* mogą dodatkowo przyjmować znaczniki osoby (*zrobiłem*) lub trybu *(zrobiłby*), lub oba na raz (*zrobiłbym*). Mimo to polscy badacze

94:5289234639

raczej jednomyślnie uznają to zjawisko jako syntetyczną aglutynację, podtyp fleksji (Bańko 2007: 48–52), nie zaś na przykład za użycie analitycznych czasowników *łyć* lub *łbyć* z ich odrębnymi wzorcami odmiany. W pracach na temat japońszczyzny można z kolei odnaleźć wyjaśnienia, że analogiczny morfem *-ta* wykazuje funkcje leksykalne i nie stanowi części postaci wyrazowej czasownika, samodzielnie się odmieniając (Shibatani 1990: 228).

Takie analityczne ujęcie japońskiej koniugacji można również wyjaśnić hybrydowym systemem pisma japońszczyzny. Problem ustalenia granicy tematu czasownika wynikający z moraicznego charakteru fonografii japońskiej omówiono wyżej (por. Tabela 2-6 i jej opis). Ponadto praktyka zrównywania statusu końcówek gramatycznych z dopiskami *okurigana* widoczna w niektórych opracowaniach japońskiej morfosyntaktyki (Hasegawa 2015: 52) może prowadzić do segmentacji wyrazów japońskich bazującej na ich formach pisanych. O tym problemie niejasnej z pozoru segmentacji postaci czasowników wzmiankuje na przykład Shibatani (1990: 221), jednocześnie nie przedstawiając właściwie jego spójnego rozwiązania. Także zasady dopisków *okurigana* omawiane wyżej nie określają, które znaki morariuszy dopisywane po sinogramach stanowią końcówki fleksyjne, a które należy uznać za niepowiązane z sinogramem, jakiemu towarzyszą. W połączeniu ze stosunkowo łatwą do przeprowadzenia segmentacją odmiennych postaci japońskich elementów werbalnych interpretacja zjawisk morfologicznych przez pryzmat grafemiki może prowadzić do uznania morfemów oddalonych od sinograficznego rdzenia elementu werbalnego oraz odróżniających się od niego wizualnie za samodzielne części mowy, czyli „czasowniki posiłkowe” (Nowak 2026: 40–41).

Z perspektywy ujęcia językoznawstwa ogólnego jako spójne jawi się uznanie japońskich „czasowników posiłkowych” za znaczniki gramatyczne wyrazów fleksyjnych, w których strukturze stosunkowo łatwo wyodrębnić jednofunkcyjne elementy gramatyczne. W przeciwieństwie do analitycznych czasowników posiłkowych, takich jak angielskie *do* ‘robić’ czy *have* ‘mieć’, nigdy nie są one używane samodzielnie w funkcji leksykalnej i nie sposób ich interpretować bez uwzględnienia znaczenia leksemu, którego część stanowią. Sekwencje morfemów typu *rare-ta* (powierzchownie dwa samodzielne leksykalnie czasowniki posiłkowe w jednym linearnym ciągu) nie wykazują znaczenia leksykalnego (por. przykłady 2.1.3.3.d i 2.1.3.3.e niżej).

Jednocześnie końcówki koniugacyjne takie jak *-te* czy *-tari* i ich alomorfy uznawane są tradycyjnie i odgórnie za elementy niefleksyjne, jako że pełnią one funkcje uznawane za składniowe. Taką samą funkcję pełni jednak polski morfem *-ąc* tworzący postaci imiesłowu przysłówkowego współczesnego, którego jedyną funkcją jest wskazywanie na relacje temporalne między różnymi czynnościami oraz łączenie zdań składowych (na przykład *Mama gotowała, śpiewając*).

95:1143220734

Przy rozróżnianiu klasy gramatycznej elementów takich jak *-ąc* czy *-te* oraz *-tari* na pierwszym planie powinna zawsze znajdować się ich niezależność bądź zależność morfologiczna od innych morfemów, czyli w tym wypadku brak możliwości użycia wymienionych elementów samodzielnie, podobnie jak elementu *-rare-* z przykładu 2.1.3.3.e. Należy zatem klasyfikować je inaczej, niż samodzielne elementy takie jak *i, oraz* czy *and* lub *because*, nawet jeśli pełnią podobne funkcje.

2.1.3.3.d *taberareta*
tabe-rare-ta
jeść-PAS-PST
TA|berareta
食べられた
‘[co] zostało zjedzone’

2.1.3.3.e *rareta*
rare-ta
PAS-PST
rareta
られた
‘???’

Formy fleksyjne analogiczne do japońskich postaci czasownikowych zakończonych na *-te* czy *-tari* w innych językach traktowane są jako regularne postaci wyrazowe — tak czyni się z angielskimi formami zakończonymi na *-ing*, mimo że wykazują one szerszy wachlarz funkcji niż na przykład polskie imiesłowy (Castairs-McCarthy: 39–40; Don 2014: 23, 80). Taką samą interpretację można zastosować do japońskich elementów werbalnych (Jabłoński 2021b: 196–199). Wszystkie takie formy można rozpatrywać w terminach znaczenia wartości wymiaru niefinitywności (Crystal 2008: 189–190) — kategorii czasownika często pomijanej w analizach gramatycznych. Podejście takie pozwala uniknąć niepożądanych i mylących porównań ze spójnikami. Niektóre nowsze prace zdają się przynajmniej częściowo przyjmować taką interpretację japońskiej koniugacji (Hasegawa 2015: 75–77), przy czym nadal można zaobserwować przewagę podejścia semantycznego nad morfologicznym (Hasegawa 2015: 78; Nowak 2026: 34–37).

96:1087128955

Niesylabiczne podejście syntetyczne do japońskiej koniugacji umożliwia wyróżnienie kompleksowych paradygmatów koniugacji elementów werbalnych (Huszcza i in. 2003: 248; Jabłoński 2021: 396–403). Skutecznie eliminuje ono z tradycyjnej klasyfikacji japońskiej paradoksalnie niesamodzielne części mowy, takie jak partykuły oraz czasowniki posiłkowe. Na tych samych podstawach można odrzucić wzmiankowane wcześniej określniki przyimienne, w znacznym stopniu niewykazujące adekwatności w ramach opisu japońszczyzny współczesnej. Dwie inne tradycyjne klasy części mowy, spójniki oraz wykrzykniki, z punktu widzenia potrzeb rozprawy można ogólnie uznać za mało zróżnicowane morfologicznie.

W niniejszej rozprawie przyjmuje się klasyfikację części mowy zorientowaną morfologicznie i synchronicznie (Tabela 2-3) wraz ze wszelkimi konsekwencjami tego faktu. Podobnie autor rozprawy stosuje syntetyczne ujęcie fleksji japońskiej, odrzucając w szczególności klasy czasowników posiłkowych oraz partykuł przypadka; jest to zabieg potrzebny jednak przede wszystkim w tym rozdziale, dla zapewnienia spójności opisu samej japońszczyzny oraz typologii znaków *kanji* (por. Podsekcja 2.3.2.1.), a o znaczeniu marginalnym dla części praktycznej. Skróty gramatyczne nawiązują do zjawisk fleksyjnych i stosowane są zgodnie z *Leipzig Glossing Rules* ‘Lipskimi Zasadami Glosowania’ (MPG 2015), przedstawionymi w Aneksie 2.

Jednocześnie należy tu podkreślić, że ustalenie gramatycznego i fleksyjnego statusu elementów uznawanych tradycyjnie za „partykuły” i „czasowniki” posiłkowe było konieczne, by jasno zdefiniować funkcję pisma *hiragana* jako zapisującego przede wszystkim elementy gramatyczne, a rolę znaków *kanji* jako pisma zapisującego głównie elementy leksykalne, co omówione jest dokładniej w Podrozdziale 2.3. Bez takiego omówienia należałoby uznać, że morariusz *hiragana* stosuje się równie często do zapisu leksykalnych „partykuł” bądź też „czasowników posiłkowych”. Podobnie określenie granicy między tematem a końcówką japońskich elementów werbalnych okazuje się niezbędne do ustalenia, jakie podtypy morfografii można zaobserwować w japońskim systemie pisma. Kwestia ta omówiona jest szczegółowo w Podsekcji 2.3.2.1.

2.1.4. Składnia i organizacja struktury wypowiedzi

Składnia, której domenę badawczą stanowią zdania, wypowiedzenia i relacje międzywyrazowe, przejawia zdecydowanie mniejszą wagę dla badań cech pojedynczych jednostek składowych grafemiki japońskiej niż morfologia. Niemniej kilka aspektów morfologii elementów imiennych wymienionych w poprzedniej sekcji wykazuje ścisłe powiązania ze składnią, co pociąga za sobą konieczność nieco szerszego ich omówienia w celu zachowania spójności wywodu. Dodatkowo poruszone zostanie kilka kwestii koniecznych dla pełności opisu.

97:1112554891

Z drugiej strony należy zaznaczyć, iż struktury wyższego rzędu, takie jak rozbudowane teksty i relacje między wypowiedzeniami wchodzącymi w ich skład, pozostają poza zakresem syntaktyki i, w konsekwencji, tej sekcji (Jabłoński 2021b: 188, 248; Stechow 1993: 1). *Zdanie* zdefiniowano wcześniej jako „zamkniętą i spójną składniowo jednostkę komunikatywną zawierającą (jedno) orzeczenie" i taka definicja stosowana jest prymarnie w tej rozprawie. Jabłoński (2021b: 248) uściśla nieco tę definicję, rozumiejąc zdanie jako zespół wyrazów połączonych relacjami syntaktycznymi z możliwym do wyznaczenia związkiem głównym — orzeczeniem i powiązanym z nim, choćby domyślnym, podmiotem; ujęcie to pozostaje jednak w granicach przytoczonej wyżej definicji.

Niezależnie od powyższego rozróżnienie między relacjami morfologicznymi a składniowymi jest stosunkowo jasne: te pierwsze rozpatruje się w ramach związków i opozycji między poszczególnymi elementami paradygmatu fleksyjnego[65] (na przykład między różnymi wartościami przypadka), a te drugie — w ramach relacji między samodzielnymi częściami zdania (na przykład między orzeczeniem a dopełnieniem bliższym) (Jabłoński 2021b: 98). Mniej jasne jest, jak wykazano w poprzedniej sekcji, ustalenie wyraźnej granicy między elementami wypowiedzi stanowiącymi pojedynczy wyraz a tworzącymi *syntagmę*, czyli związek syntaktyczny.

Pod względem składniowym języki świata często klasyfikuje się według tego, w jakiej kolejności występują w jego zdaniach zazwyczaj podmiot, orzeczenie oraz dopełnienie. Oto język angielski kwalifikuje się zwykle do typu SVO (od angielskiego *subject-verb-object*, czyli podmiot-orzeczenie-dopełnienie), to jest taki, w którym na pierwszym miejscu w zdaniu występuje podmiot, po nim następuje orzeczenie, a dopiero potem dopełnienie. Pozostałe typy obejmują: SOV (podmiot-dopełnienie-orzeczenie), VSO (orzeczenie-podmiot-dopełnienie), VOS (orzeczenie-dopełnienie-podmiot), OSV (dopełnienie-podmiot-orzeczenie), OVS (dopełnienie-orzeczenie-podmiot) (Dryer 2007: 61–73).

Język japoński zazwyczaj przyporządkowywany jest do typu SOV, to jest takiego, w którego zdaniach najpierw występuje podmiot, orzeczenie występuje na końcu, a pomiędzy nimi znajdują się pozostałe części zdania, w tym dopełnienie (Hasegawa 2015: 4, Jabłoński 2021a: 385). Nie jest to zarazem typologia ścisła wobec języków, w których szyk może podlegać mniej rygorystycznym ograniczeniom lub w których mogą na poziomie podstawowym być znaczone nieco inne opozycje składników zdania. Mimo że finalna pozycja orzeczenia w japońskiej składni jest stosunkowo stała (nie licząc tak zwanych znaczników frazowych i zdaniowych, które mogą po nim wystąpić) (Jabłoński 2021: 147; Jabłoński 2021a: 104), pozostałe części zdania (z wyjątkiem tematu, o czym

[65] Dla uproszczenia pomija się tu morfologię słowotwórczą, która nie wykazuje raczej powiązań ze składnią.

98:3204828008

niżej) mogą wykazywać szyk luźniejszy, co zarazem nie niesie często konsekwencji dla zrozumiałości wypowiedzenia jak naruszenie pozycji orzeczenia. W tym kontekście japońszczyzna może być kwalifikowana jako język z finalną pozycją orzeczenia. Mimo to konwencjonalny szyk zdania, nienacechowany emfatycznie, to w języku japońskim rzeczywiście szyk według schematu SOV. W tym miejscu zarazem warto skupić się na pierwszym elemencie tak zarysowanego układu części zdania, który w języku japońskim nie zawsze odpowiada argumentowi podmiotu zdania.

Odrębnym poziomem organizacji wyrazów w zdaniu, choć zazębiającym się z podziałem na części zdania, jest jego struktura informacyjna. W wielu językach można wskazać znaczoną gramatycznie strukturę *temat–remat* (lub inaczej: *informacja znana–informacja nowa*) czy *element opisywany–opis* (Foley 2007: 402–409; Jabłoński 2021a: 132). Takie rozróżnienie istnieje również w japońszczyźnie (Jabłoński 2021: 147, Jabłoński 2021a: 134, 313–314). Różnicą między chociażby polszczyzną czy angielszczyzną a językiem japońskim jest fakt, że w tym ostatnim temat wypowiedzi znaczony jest zazwyczaj morfologicznie (Hasegawa 2015: 102; Jabłoński 2021a: 132). Ponadto struktura wypowiedzi w japońszczyźnie opiera się w dużej mierze właśnie o umiejscowienie tematu, czego nie uwzględnia typologia składniowa omówiona wyżej. Mówić tutaj można o *prominencji tematycznej*, co oznacza, że temat japońskiej wypowiedzi znaczony jest gramatycznie, co wiąże się także w pewnym stopniu z jego występowaniem niemal zawsze na pozycji inicjalnej w jednostkach przekazu takich jak zdanie. *Prominencja podmiotowa*, czyli znaczenie argumentu podmiotu w opozycji do innych argumentów na poziomie zdania, również zachodzi, jednak pierwszeństwo ma temat (Li i Thompson 1976: 460–462). Innymi słowy, w japońskiej wypowiedzi inicjalna pozycja tematu i finalna pozycja orzeczenia są stosunkowo stałe, a szyk pozostałych części zdania pozostaje częściowo luźny z tendencją do wymieniania podmiotu jako pierwszego. Zjawiska prominencji podmiotowej i tematycznej zostaną dalej omówione na przykładzie znaczenia podmiotu zdania i tematu wypowiedzi.

Temat i podmiot gramatyczny wypowiedzi mogą być ze sobą tożsame (patrz: przykład 2.1.4.a), przy czym nie jest to jedyna możliwość (Jabłoński 2021a: 126). Stosunkowo często te dwa elementy występują obok siebie niezależnie (patrz: przykład 2.1.4.b), a przy tym podlegają fleksyjnemu znaczeniu jako elementy struktury prominencji tematycznej. Wobec tego możliwe jest uznanie tematu za dodatkową część zdania, która czasem może, choć nie musi, pokrywać się z innymi jego częściami. Struktura informacyjna wypowiedzi może jednak wykazywać znacznie większą złożoność.

Pewne zdania mogą zawierać dwa występujące po sobie argumenty zawierające znaczniki tematnika lub rematnika (por. 2.1.4.c oraz 2.1.4.d). Zdanie 2.1.4.c zawiera dwa argumenty tematu

99:5724606895

wprowadzane stopniowo z zawężeniem do orzeczenia nowej informacji w orzeczeniu: „jeśli chodzi o mnie, to w temacie pieniędzy jest taka sprawa, że…” — jedyną informacją nową jest brak gotówki. Pewne zdania mogą być pozbawione tematu wyróżnianego morfologiczne lub za pomocą szyku zdania — jak w 2.1.4.d. Zwykle zdania takie stanowią odpowiedzi na pytania o konkretny element zdania, w tym wypadku *dare-ga okane-ga nai?* 誰がお金がない？ ‘kto nie ma pieniędzy?’. Wtedy element stojący w pozycji typowej dla tematu, na początku wypowiedzenia, to remat — informacja nowa. Taki remat znaczony jest zazwyczaj przedmiotnikiem (przypadkiem deklinacyjnym z syntetycznym znacznikiem *-ga*), podobnie jak podmiot gramatyczny, co sprawia, że zdanie zdaje się wykazywać dwa podmioty (Jabłoński 2021a: 128–130).

2.1.4.a	*Watashi-wa*	*gakusei*	*da*.
	watashi-wa	gakusei-Ø	da.
	ja-THE	uczeń-NOM	być.NPST
	WATASHI|wa|GAKU|SEI|da.		
	私は学生だ。		
‘Jestem uczniem.’			

2.1.4.b	*Watashi-wa*	*okane-ga*	*nai*.
	watashi-wa	okane-ga	na-i.
	ja-THE	pieniądze-RHE	nieistniejący-NPST
	WATASHI|wao|KANE|ganai.		
	私はお金がない。		
‘Nie mam pieniędzy.’			

2.1.4.c	*Watashi-wa*	*okane-wa*	*nai*.
	watashi-wa	okane-wa	na-i.
	ja-THE	pieniądze-THE	nieistniejący-NPST
	WATASHI|wao|KANE|wanai.		
	私はお金はない。		
‘Pieniędzy to nie mam.’			

100:7598021979

2.1.4.d	*Watashi-ga*	*okane-ga*	*nai*.
	watashi-ga	okane-ga	na-i.
	ja-RHE	pieniądze-RHE	nieistniejący-NPST
	WATASHI|gao|KANE|ganai.		
	私がお金がない。		

‘To ja nie mam pieniędzy.’

Fakt, że w zdaniach od 2.1.4.a do 2.1.4.d pewne zjawiska wykazano na przykładach bardzo prostych, nie znosi możliwości opisu bardziej złożonych struktur tematyczno-rematycznych w połączeniu także ze znaczeniem podmiotu i innych elementów zdania. Tematem wypowiedzi nie musi być wyłącznie jeden składnik — możliwe jest występowanie kilku elementów oznaczonych jako temat, z których każdy przyjmuje znacznik podmiotnika (znacznik syntetyczny *-wa*). Po rozstrzygnięciu potencjalnych dylematów dotyczących znaczenia tematu i rematu wypowiedzi, zdania japońskie można na ogół analizować z wykorzystaniem kategorii odpowiadających strukturom języków o prominencji podmiotowej, takich jak podmiot, orzeczenie, przydawka, dopełnienie (bliższe i dalsze) oraz okolicznik (Jabłoński 2021: 146–147).

Jabłoński (2021: 146–147) obok propozycji rozdziału struktury składniowej od informacyjnej, uwzględnia temat/remat jako pełnoprawną część zdania, mogącą występować samodzielnie lub tożsamą z podmiotem. Funkcję tematu i rematu mogą jednak pełnić również inne elementy, takie jak dopełnienie bliższe. Na przykład dopełnienie bliższe zdania *ocha-o nomimasu* お茶を飲みます ‘wypiję herbatę’ może pojawić się jako temat, z pominięciem morfologicznego znacznika biernika: *ocha-wa nomimasu* お茶は飲みます ‘herbatę wypiję’. W przykładzie 2.1.4.d widoczna jest dwojaka funkcja przedmiotnika z wykładnikiem *-ga*. Może on znaczyć zarówno podmiot gramatyczny, jak i inny element będący rematem wypowiedzi i obie te funkcje mogą współwystępować w jednym zdaniu.

W pewnych przypadkach trudno jednoznacznie określić tradycyjną funkcję syntaktyczną elementu występującego na początku zdania jako temat lub remat, jak ma to miejsce w przypadku leksemu *watashi* 私 ‘ja’ w cytowanych wcześniej przykładach. W zdaniach 2.1.4.b i 2.1.4.c pełni on funkcję tematu, a w 2.1.4.d — rematu, przy czym w żadnym z przypadków nie daje się go precyzyjnie zaklasyfikować jako podmiot, dopełnienie, przydawkę czy okolicznik. Jabłoński (2021a: 128–130) przewiduje takie sytuacje, wprowadzając pojęcie tematu/rematu jako składników wypowiedzi odrębnych od podmiotu zdania. W zdaniach od 2.1.4.b do 2.1.4.d związek główny zachodzi między elementem *okane-wa/okane-ga* お金は／お金が ‘pieniądze’ a orzeczeniem, podczas gdy element

101:1156953758

watashi-wa/watashi-ga 私は／私が stanowi wyłącznie temat lub remat wypowiedzi. Zdania wykazujące prominencję tematyczną, w których temat jednocześnie nie pełni funkcji podmiotu, są typowe w języku japońskim i z tego względu zostały one wykorzystane również w materiałach badawczych (por. Tabela 4-2, między innymi zdanie 207A).

2.1.5. Leksyka

Opisowi zasobu leksykalnego języka służą źródła leksykograficzne, jednak nawet one nigdy nie realizują tego celu w pełni, gdyż lista słownictwa podlega nieustannym zmianom. W tej sekcji poruszono przede wszystkim kwestie o naturze leksykalnej związane z tematyką rozprawy. Pośród tych można wymienić przede wszystkim różnorodność etymologiczną słownictwa japońskiego, która bezpośrednio wpływa także na wdrożenie różnych technik zapisu. Ponadto niektóre obszary słownictwa pozostające na granicy leksyki i grafemiki, takie jak słowotwórstwo związane *stricte* z naturą pisma *kanji*, wzmiankuje się w Podrozdziale 2.3.

Słownictwo japońskie wyróżnia się dużą liczbą zapożyczeń z innych języków. To także tendencja do zapożyczania słów z innych języków doprowadziła do sytuacji, w której japońszczyzna na przestrzeni wieków wykształciła trzy wyspecjalizowane rejestralnie warstwy leksykalne. Zaszeregowanie jednostki słownictwa do określonej warstwy wiąże się zarazem w dużej mierze jego techniką jej zapisu. Uznawane powszechnie za podstawowe trzy warstwy słownictwa to:

1. *wago* 和語 ‘słownictwo japońskie’ — substrat uznawany za rodzimy;
2. *kango* 漢語 ‘słownictwo chińskie’ — substrat sinojapoński obejmujący zapożyczane na przestrzeni wieków słownictwo pochodzące z chińszczyzny;
3. *gairaigo* 外来語 ‘słownictwo obce’ — substrat ksenojapoński, napływowy, obejmujący stosunkowo niedawno przyswojone zapożyczenia z języków innych niż chiński. Choć ich najczęściej używaną współcześnie częścią są leksemy pochodzenia angielskiego, obejmują one też elementy zaczerpnięte z innych języków (Frellesvig 2010: 403; Hasegawa 2015: 61; Huszcza i in. 2003a: 17–21; Jabłoński 2013: 60–61, 63; Kindaichi i in. 1988: 422–424, 449).

Wzmiankowana klasyfikacja tradycyjna nie wydaje się całkowicie zgodna z rzeczywistością pod względem odpowiedniości proponowanej terminologii wobec jej desygnatów. Oto warstwa *kango* nie jest zazwyczaj rozpoznawana jako równie obca japońszczyźnie rdzennej jak warstwa *gairaigo*, mimo że elementy składowe obu tych warstw to jednoznacznie zapożyczenia. Słownictwo sinojapońskie jest zwykle ponadto odróżniane od pozostałych zasobów słownictwa przede wszystkim na podstawie kryterium morfologiczno-grafemicznego. Jednostki sinojapońskie

102:8479579273

składają się z wyłącznych dla tej warstwy leksyki, odrębnych od rdzennie japońskich i ksenojapońskich morfemów, zazwyczaj zapisywanych wyłącznie za pomocą pisma *kanji*. Klasyfikowane w jego obrębie są również leksemy niezapożyczone, stworzone w Japonii z użyciem morfemów sinojapońskich, jak na przykład *tetsugaku* 哲学 ‘filozofia’. W ramach substratu powszechnie uznawanego za rdzennie japoński można natomiast historycznie wyróżnić także leksemy będące zapożyczeniami z języków obcych (Jabłoński 2013: 61; Kindaichi i in. 1988: 422–423, 452). Dodatkowo sztywny rozdział podstawowych trzech kategorii leksyki możliwy jest raczej na poziomie zaszeregowania poszczególnych morfemów niż jednostek słownikowych jako takich. Istnieją złożone leksemy hybrydowe będące połączeniem składników morfemicznych z różnych substratów leksyki (Frellesvig 2010: 404; Kageyama i Saito 2016: 13; Kindaichi i in. 1988: 424–425, 449; Taylor i Taylor 2014: 278), na przykład *anpan* あんパン ‘bułka z pastą z fasoli’ (morfem rdzennie japoński i ksenojapoński), *jūbako* 重箱 ‘piętrowe pudełko na jedzenie’ (morfem sinojapoński i rdzennie japoński) lub *kopīki* コピー機 ‘kserokopiarka’ (morfem ksenojapoński i sinojapoński).

We współczesnej japońszczyźnie wykorzystuje się elementy wszystkich wymienionych warstw słownictwa. Można jednak zaobserwować pewne tendencje dystrybucyjne różnych grup leksyki w różnych rejestrach języka. W przypadku triad leksemów podobnych do siebie znaczeniowo na płaszczyźnie *wago–kango–gairaigo*, element rodzimy można uznać na ogół za najbardziej uniwersalny semantycznie, zaś element ksenojapoński — za najbardziej ograniczony dystrybucyjnie, a jednocześnie przejawiający tendencję do występowania w środkach masowego przekazu, wypowiedziach związanych z nowoczesnymi technologiami i często wykorzystywany metaforycznie. Substrat *kango*, mimo że semantycznie podobny rodzimemu, jest zaś wykorzystywany z większym natężeniem w sytuacjach komunikacyjnych o charakterze specjalistycznym i oficjalnym, szczególnie w tekstach pisanych; przez to leksemy z tej warstwy leksykonu miewają węższy zakres semantyczny, a w niektórych przypadkach noszą znamiona terminów specjalistycznych. Takie zastosowanie tej warstwy słownictwa można porównać do funkcji pełnionej przez zapożyczenia z łaciny i greki w wielu językach europejskich (Hasegawa 2015: 61–62; Huszcza i in. 2003a: 21; Jabłoński 2013: 62–63). Huszcza (2003a: 20) podaje przykłady triad tego typu takie jak: *yado* 宿 ‘zajazd’ (leksem rdzennie japoński), *ryokan* 旅館 ‘zajazd, hotel w stylu japońskim’ (leksem sinojapoński) oraz *hoteru* ホテル ‘hotel’ (leksem ksenojapoński) bądź *kazu* 数 ‘liczba’ (leksem rdzennie japoński), *sū* 数 ‘liczba’ (leksem sinojapoński) oraz *nanbā* ナンバー ‘liczba, numer’ (leksem ksenojapoński).

103:1063230335

Substrat *kango* charakteryzuje się ponadto ogromną liczbą homofonicznych morfemów, zapisywanych różnymi grafemami. Taki zapis, przynajmniej w przypadku języka pisanego, pozwala uniknąć niejasności lub nieporozumień (Jabłoński 2013: 98). W mowie należy w tym przypadku polegać przede wszystkim na kontekście zdaniowym oraz sytuacyjnym. Dodatkowo warstwa rdzennie sinojapońska, jako najbardziej przejrzysta semantycznie i morfologicznie ze względu na charakter pisma *kanji*, jest jednocześnie najbardziej rozczłonkowana semantycznie, zawierając wiele bliskoznacznych leksemów, które mimo bliskości semantycznej nie mogą często być używane wymiennie. Z tego względu jeden leksem ksenojapoński może mieć wiele wyspecjalizowanych odpowiedników w substracie sinojapońskim (Huszcza i in. 2003a: 19–20). Przykłady i tłumaczenia tychże podano niżej za cytowanym źródłem:

ksenojapońskie: *chiketto* チケット ‘bilet; kwit, kupon, talon’

sinojapońskie: *kippu* 切符 ‘bilet’, *ken* 券 ‘bilet, kupon, kwit’, *jōshaken* 乗車券 ‘bilet kolejowy, autobusowy’, *jōsenken* 乗船券 ‘bilet na statek’, *tōjōken* 搭乗券 ‘karta wstępu na pokład samolotu’, *kōkūken* 航空券 ‘bilet lotniczy’, *nyūjōken* 入場券 ‘bilet wstępu’, *shokken* 食券 ‘kupon, kartka obiadowa’, *azukarishō* 預かり証 ‘kwit bagażowy’

Morfemy z warstwy sinojapońskiej pozostają zarazem wciąż produktywne słowotwórczo, choć na zdecydowanie mniejszą skalę niż jeszcze 100-150 lat temu (więcej na ten temat w Sekcji 2.2.4.). Niektóre morfemy sinojapońskie zapisywane za pomocą znaków *kanji* nadal funkcjonują we współczesnej japońszczyźnie w roli produktywnych przedrostków lub przyrostków, jak na przykład prefiks *kon-* 今 ‘ten, teraźniejszy, obecny’. Jest on wykorzystywany w leksemach takich jak jednostka *konkai* 今回 ‘tym razem’, *kongetsu* 今月 ‘ten miesiąc, obecny miesiąc’ lub *konshū* 今週 ‘ten tydzień, obecny tydzień’, ale także w jednostce *konshiizun* 今シーズン ‘ten sezon’, w której morfem *shiizun* シーズン ‘sezon’ jest zapożyczeniem z angielszczyzny. Także sinojapoński sufiks *-chū* 中 ‘w trakcie; w, wewnątrz’ pojawia się w rzeczownikach konwencjonalnych takich jak *bunchū* 文中 ‘w tekście’ czy *shiyōchū* 使用中 ‘w użyciu’, a zarazem występować może w połączeniu z morfemami nowszymi, jak w jednostce hybrydowej *aidoringuchū* アイドリング中 ‘[praca silnika] na biegu jałowym’[66] (Jabłoński 2013: 73).

[66] Tłumaczenie za: Jabłoński 2013: 73.

104:5808775868

Modularne cechy grafomorfemów[67] sinojapońskich są ponadto często wykorzystywane w skrótowcach. Takie jednostki wykazują regularne zasady ich formowania. Na przykład grafemy 東 WSCHÓD z *Tōkyō* 東京 ‘Tokio’ oraz 名 IMIĘ z *Nagoya* 名古屋 ‘Nagoja’ — a co za tym idzie również powiązane z nimi morfemy *tō* ‘wschód’ oraz *mei* ‘imię’ — obok oryginalnych znaczeń uległy niejako resemantyzacji, wskazując obecnie także na miasta, element nazw których stanowią. Przykładem mogą być takie jednostki jak *Tōmei kōsoku* 東名高速 ‘autostrada Tōmei’ czy też dokładniej ‘autostrada Tokio-Nagoja’. Innymi przykładami grafemów używanych w tego typu skrótowcach są znaki 大 DUŻY używany w znaczeniu ‘uczelnia’ (od *daigaku* 大学 ‘uczelnia’), 浜 PLAŻA używany w znaczeniu ‘miasto Jokohama’ (od *Yokohama* 横浜 ‘Jokohama’), a także szeroki wachlarz znaków odwołujących się do nazw państw takich jak 波 FALA wykorzystywany w znaczeniu ‘Polska’ (od rzadkiego sinograficznego zapisu *Pōrando* 波蘭 ‘Polska’) czy też 独 SAMOTNY na oznaczenie ‘Niemiec’ (od rzadkiego sinograficznego zapisu *Doitsu* 独逸 ‘Niemcy’) (Huszcza 2001: 144; Jabłoński 2013: 72–73), jak również grafemy 京 STOLICA oraz 阪 ZBOCZE zaczerpnięte z toponimów *Kyōto* 京都 ‘Kioto’ oraz *Ōsaka* 大阪 ‘Osaka’ w nazwie *Keihan Denki Tetsudō* 京阪電気鉄道 ‘Kolej Elektryczna Keihan’, co można przetłumaczyć też bardziej dosłownie jako ‘kolej elektryczna Kioto–Osaka’. Takie zastosowanie sinogramów jest możliwe dzięki regularnej relacji *grafem–jednostka języka*, która w przypadku grafomorfemów *kanji* w warstwie leksykalnej *kango* zachodzi w jednolitym stosunku *jeden morfem–jeden grafem* (por. Podsekcja 2.3.2.1.).

Mimo że wskazane wyżej techniki słowotwórcze można uznać za po części zarzucone współcześnie na rzecz bezpośrednich zapożyczeń fonetycznych zapisywanych morariuszem *katakana*, sporadycznie można też napotkać neologizmy urabiane z morfemów sinojapońskich a niezaliczające się do skrótowców ani rzeczowników afiksowanych. Do nowszych terminów wzmiankowanego typu można zaliczyć jednostki takie jak *keitai denwa* 携帯電話 ‘telefon komórkowy’ lub *ningen kōgaku* 人間工学 ‘ergonomia’. Oba te terminy powstały w drugiej połowie XX wieku. Pod koniec XX wieku, na zasadzie analogii do terminu *kyōkenbyō* 狂犬病 ‘wścieklizna’ (dosłownie: ‘choroba wściekłych psów’) utworzono termin *kyōgyūbyō* 狂牛病 ‘choroba wściekłych krów’. Prom kosmiczny zazwyczaj nazywany jest za pomocą zapożyczenia *supēsu shatoru* スペースシャトル od angielskiego *space shuttle*, jednak istnieje też neologizm *uchū renrakusen* 宇宙連絡船 o identycznym znaczeniu (Jabłoński 2013: 109–110).

[67] Termin *grafomorfem* określa jednostkę języka, w której zachodzi funkcjonalna jedność między morfemem i zapisującym go grafemem, a także jednolita relacja *grafem–morfem* na zasadzie jeden do jednego (Jabłoński 2021: 125).

105:1089881429

Wreszcie szczególną pozycję w obrębie substratu sinojapońskiego zajmują elementy idiomatyczne funkcjonujące jako „cytowane […] slogany, maksymy, powiedzenia czy różne »złote myśli«" (Jabłoński 2013: 71). Z punktu widzenia morfologiczno-syntaktycznego elementy te można uznać na ogół za rzeczowniki, choć mogą też znaleźć zastosowanie w formie pytań zależnych czy podrzędnych zdań względnych. Pełnią one rolę erudycyjnych wtrąceń nie tylko w języku pisanym, ale też mówionym, a zdecydowaną większość z nich stanowią tak zwane *yoji jukugo* 四字熟語 'złożenia czteroznakowe' (Jabłoński 2013: 70–71), zwane także *tetradami sinojapońskimi* (Huszcza 2000: 60), których znajomość jest uznawana za obowiązkową dla każdego użytkownika języka japońskiego na poziomie szkoły średniej lub wyższym (Jabłoński 2013: 70).

Mimo że nominalnie takie elementy idiomatyczne przypisywane są do warstwy *kango*, nie wszystkie stanowią zapożyczenia z języka chińskiego. Na przykład czteroznakowiec *sonnō jōi* 尊王攘夷 'czcić cesarza i przepędzić barbarzyńców' jest pseudozapożyczeniem stworzonym w Japonii w XIX wieku z dostępnych morfemów sinojapońskich (Jabłoński 2013: 70–71). Obszerne omówienie tych tak zwanych „czteroznakowców" oraz możliwych do zaobserwowania w ich strukturze powtarzalnych wzorców, a także wiele przykładów jednostek tego typu zamieszczono w źródle polskim (Huszcza 2000). Na gruncie japońskim istnieje wiele publikacji leksykograficznych poświęconych w całości złożeniom czteroznakowym (por. Huszcza 2000: 47–48).

2.1.6. Inne zagadnienia

Ta podsekcja zamyka podstawowy opis cech języka japońskiego istotnych dla potrzeb teoretycznych i praktycznych w zakresie odnoszącym tematyki niniejszej rozprawy. Poświęcono ją kwestiom związanym głównie z pragmatyką języka umiejscawianych przez jedno ze źródeł na granicy językoznawstwa i nauk społecznych (Yngve 1975: 48–51). Ze względu na tematykę rozprawy pominięto niżej pragmatyczne aspekty komunikacji językowej wymieniane typowo przez badaczy w opisach japońszczyzny, takie jak honoryfikatywność (Huszcza i in. 2003: 493; Jabłoński 2021: 323) bądź zróżnicowanie mowy kobiecej i męskiej (Jabłoński 2013: 78; Tsujimura 2014: 415). Opozycje takie realizowane są w podobny sposób w mowie oraz na piśmie. Z tego względu niżej wzmiankowane są zagadnienia związane z komunikacją w języku japońskim właściwe dla warstwy pisanej języka i nieznajdujące odzwierciedlenia w mowie, dotyczące pragmatyki grafemiki i leksyki japońskiej w zakresie specyfiki wykorzystania elementów japońskiego systemu pisma.

Ideograficzne, semazjograficzne wręcz użycia sinogramów, o których będzie mowa niżej, obrazuje stosunkowo ogólne przekonanie o tym, że każdy taki znak odsyła użytkownika języka do jakiegoś znaczenia. Skutkuje to czasem wykorzystaniem odmiennych sinogramów do zapisu tego

106:8090189540

samego leksemu w zależności od kontekstu zdaniowego. Zarazem nie jest oczywiste użycie konkretnych znaków w konkretnych kontekstach, gdyż może występować, motywowane leksyką chińską, ale i praktyką japońską różnicowanie zakresu wykorzystania pewnych jednostek leksykalnych, które w ich odczytaniu japońskim pozostają nierozróżnialne. Na przykład japoński czasownik *miru* ‘widzieć, patrzeć, oglądać’, zapisywany na co najmniej sześć różnych sposobów:

1. *miru* 見る ‘widzieć, patrzeć’;
2. *miru* 看る ‘widzieć, patrzeć, oglądać’;
3. *miru* 覧る ‘widzieć, przyglądać się’;
4. *miru* 観る ‘widzieć, patrzeć, oglądać’;
5. *miru* 診る ‘widzieć [pacjenta], badać, diagnozować’;
6. *miru* 視る ‘widzieć, patrzeć, oglądać’ (przykłady oraz ich tłumaczenia zaczerpnięte z: Jabłoński 2013: 94–95, zweryfikowane w: Matsumura 1995 i Matsumura 1997).

Ze względu na zbliżony zakres semantyczny przytaczanych jednostek warstwy pisanej języka trudno argumentować, że każdy z odrębnych sinogramów zapisuje inny, acz homofoniczny morfem. Rozróżnienie wzmiankowanych jednostek przejawia się zatem wyłącznie na poziomie grafemicznym. Jednocześnie należy zaznaczyć, że do każdego z powyższych znaków przypisane są różne odczytania sinojapońskie, które warunkują ich opozycje semantyczne w złożeniach elementów tej warstwy języka. Zarazem odczytania rdzennie japońskie tych jednostek pozostają tożsame.

Podobne zjawisko dostrzec można w przypadku alternatywnego zapisu czasowników takich jak *kiku* 聞く ‘słuchać, słyszeć’ oraz 聴く ‘słuchać [muzyki, radia]’, *kaku* 書く ‘pisać’ oraz *kaku* 描く ‘rysować, kreślić’ bądź *iku* 行く ‘iść’ oraz *iku* 逝く ‘odchodzić, umierać’. Niekiedy zapis alternatywny nie wykazuje łatwo zauważalnych niuansów semantycznych, jak w przypadku *karada* ‘ciało’ zapisywanego na trzy sposoby: 体, 躯 lub 身体 (Matsumura 1995), przy czym pierwszy zapis należy uznać za najmniej nacechowany stylistycznie i stosunkowo neutralny. Wzmiankowane zjawisko wynika z charakterystyki procesu adaptacji sinogramów, w którym w pierwszej kolejności zapożyczano znaki, a dopiero w dalszej kolejności przypisywano im jednostki języka japońskiego. W rezultacie niektórym grafemom, zapisującym na gruncie chińskim odrębne morfemy, w japońszczyźnie przyporządkowano tę samą jednostkę języka — to samo odczytanie (Jabłoński 2013: 94; por. Sekcja 2.2.1.). W szczególny sposób takie niejednoznaczne realizacje fonetyczne elementów sinojapońskim przejawiają się w ich użyciu w antroponimach oraz w toponimach.

107:4663997298

Homofoniczne nazwiska lub imiona japońskie, co do zasady w zdecydowanej większości zapisywane sinograficznie, można nierzadko zapisać na kilka różnych sposobów (na przykład *Watanabe* jako 渡辺, 渡邊 lub 渡部) (Jabłoński 2013: 115–116). Jednocześnie homograficzny antroponim może mieć kilka różnych odczytań (na przykład 和人 jako *Kazuto, Kazuhito, Masato, Aito* i inne) (B-NAME 2026a). W mowie takie wątpliwości można wyjaśnić poprzez odwołanie do innych sinograficznie zapisywanych jednostek języka. Na przykład, nazwisko *Watanabe* 渡辺 można wytłumaczyć za pomocą wyrażenia *„wataru”-no ji-ni „umibe”-no „be”* 「渡る」の字に「海辺」の「辺」 ‘sinogram od czasownika *wataru* ‘przechodzić’ i [sinogram zapisujący] część *be* słowa *umibe* ‘brzeg morza’’. W razie dalszych wątpliwości problematyczny sinogram można objaśnić, odwołując się do jego komponentów (por. Podsekcja 2.3.2.2.), często posiadających nazwy znane powszechnie użytkownikom japońszczyzny, na przykład znak 辺 BRZEG; OKOLICA to *„shinnyō”-ni „katana”* 「しんよう」に「刀」 ‘[komponent] *shinnyō*[68] oraz [sinogram na] słowo *katana* ‘ostrze’’.

Zastosowanie różnych sinogramów do zapisu tego samego antroponimu lub tych samych znaków *kanji* do zapisu różnych imion wiąże się między innymi z przypisywaną im treścią semantyczną (na ogół preferuje się sinogramy o pozytywnym wydźwięku) lub funkcją talizmaniczną czy też mimetyczną odnoszącą się do jakości życia nosiciela imienia (Barešová 2016: 28–29). Przynajmniej według niektórych użytkowników języka na podstawie znaków użytych do zapisu antroponimu można wywróżyć życiową pomyślność osoby noszącej takie imię (B-NAME 2026b). W Japonii popularne są także wróżby dotyczące zapisu sinograficznego imion, z czym związane są praktyki doradztwa co do imion nadawanych dzieciom, ale także i zmiany, oficjalne lub mniej oficjalne, imienia własnego na rokujące lepiej co do przyszłości jego nosiciela.

Pokrewne zjawisko rysujące się w ostatnich latach w Japonii to tak zwane *kirakira nēmu* キラキラネーム ‘imiona robiące wrażenie’, czyli antroponimy trudne do odczytania wyłącznie na podstawie ich zapisu sinograficznego, często wykorzystujące elementy ksenojapońskie (Barešová 2016: 62). Antroponimy tego typu zapisywane są znakami *kanji* wybieranymi ze względu na zawartość semantyczną, talizmaniczną bądź wręcz przeciwnie — wyłącznie fonetyczną, a którym przypisuje z zasady dowolne odczytanie. Przykładem takiego imienia może być 勇斗 *Faito*, zapisywane sinogramem 勇 ODWAGA wykorzystanym semantycznie, znakiem 斗 CHOCHLA głównie fonograficznie wskazującym na odczytanie *-to*, a wymowa *Faito* wywodzi się najpewniej od angielskiego leksemu *fight* ‘walka’ (Yamanishi 2015: 31–32).

[68] Komponent ten 辶 RUCH jest jedną z częściej występujących w sinogramach części składowych.

108:9224063131

Niezmiernie liberalne podejście do odczytań sinogramów w antroponimach jest możliwe dzięki temu, że choć znaki *kanji* dopuszczalne do użytku w imionach są przedmiotem regulacji (por. Sekcja 2.2.4.), podobne ograniczenia nie obowiązują ich odczytań (Barešová 2016: 30). Użytkownicy języka japońskiego nie są bynajmniej nieświadomi luźnego powiązania między sinogramami a ich odczytaniami i poza antroponimami wykorzystują ten fakt również w kontekstach artystycznych. Nierzadką praktyką jest tworzenie neologizmów na potrzeby różnych tekstów kultury, opisujących elementy specyficzne dla danego świata przedstawionego. Mogą one adaptować istniejące odczytania sinogramów, jak na przykład w jednostce *jūjin* 獣人 ‘antropomorficzne zwierzę, istota łącząca w sobie sylwetkę ludzką i cechy odzwierzęce’ (BNA 2026), lub też przyporządkowywać im zupełnie nowe sposoby odczytu, jak w neologizmie *anomarī* 異象 ‘anomalia’ wykorzystującym w zapisie znaki 異 INNY; DZIWNY oraz 象 ZJAWISKO; OBRAZ, zaś w wymowie będącym kalką z angielskiego leksemu *anomaly* ‘anomalia’ (PERFECTWORLD 2026)

Także toponimy zapisywane sinograficzne wykazują często odczytania, których nie sposób odnaleźć na normatywnych listach znaków *kanji* (por. Sekcje 2.2.4. i 2.3.2.). W efekcie użytkownik języka stykający się po raz pierwszy z toponimami takimi jak *Okachimachi* 御徒町 czy *Kōnodai* 国府台 może w najlepszym wypadku zgadywać ich wymowę na podstawie ich odczytań kanonicznych [69] . Trafność takich osądów można potwierdzić jedynie w drodze kontaktu z użytkownikiem języka, który zna wymowę danej nazwy własnej, lub ze źródłem zawierającym zapis fonograficzny toponimu, jak na przykład słownikiem nazw własnych lub znakiem drogowym podającym daną nazwę własną w zapisie alfabetem łacińskim (Jabłoński 2013: 113–114).

Nadmiarowe, wykraczające poza sam zapis jednostek języka odwołania do warstwy grafemicznej w jego rozmaitych subkodach nie są niczym nadzwyczajnym (por. Podsekcja 1.1.4.1.) i w japońszczyźnie przyjmują one czasem formę leksemów utworzonych na podstawie cech znaków *kanji*. Oto na przykład jednostka *ikomiki* 已己巳己 oznaczająca ‘rzeczy niezwykle podobne do siebie’ powstała wskutek zestawienia ze sobą sinogramów o łudząco podobnym wyglądzie oraz ich odczytań. Podobnie jednostkę *kunoichi* くノ一 ‘kobieta wojownik *ninja*’ wywodzić można z rebusowego właściwie zabiegu rozkładu sinogramu 女 KOBIETA na kreski i odczytaniu ich jako samodzielnych znaków morariuszy *hiragana* (*ku* く), *katakana* (*no* ノ) oraz znaku *kanji* (*ichi* 一 ‘jeden’).

[69] Elementy o odczytaniach niekanonicznych w wymienionych przykładach to 徒 OSOBA NIŻSZA RANGĄ; BEZUŻYTECZNOŚĆ, 国 KRAJ oraz 府 RZĄD. 徒 ma przypisane kanoniczne odczytania *to, ada* oraz *itazura*, w przypadku 国 są to *koku* oraz *kuni*, a 府 odczytuje się zazwyczaj jako *fu*. Żadne z tych odczytań nie pokrywa się z odczytaniami przywoływanych toponimów.

109:8196475087

Jeszcze innym przykładem może być leksem *jūji* 十字 ‘krzyż’ odwołujący się do kształtu znaku 十 DZIESIĘĆ (Matsumura 1995). Zabiegi graficzne, w tym kaligraficzne, ale i artystyczne, związane z wykorzystaniem elementów odchińskiego pisma stanowią ogromne dziedzictwo kulturowe dotyczące nie tylko Japonii, ale całej części Azji objętej przemożnym wpływem kultury i grafii chińskiej, czasem zwanej *sinografosferą* (Handel 2019: 10–11; Wasilewska 2019: 17). Opis tych zjawisk wykracza poza ścisłą tematykę pisma i z tego względu pominięto go praktycznie w całości w niniejszej rozprawie. Zarazem dziedzictwo to pozostaje niedostępne lub dostępne jedynie częściowo dla odbiorców pozbawionych kompetencji sinograficznej. Obrazuje ono powiązania zapisu języka z tłem kulturowym funkcjonowania języka i cywilizacji.

Talizmaniczną rolę, podobną do zastosowania znaków *kanji* w antroponimach, można przypisywać także organizacji konkursu na *kotoshi-no kanji* 今年の漢字 ‘sinogram roku’, który wybierany jest w plebiscycie organizowanym od 1995 roku przez Japońskie Stowarzyszenie Certyfikacji Kompetencji Sinograficznych (jap. *Nihon Kanji Nōryoku Kentei Kyōkai* 日本漢字能力検定協会). Sinogram wybierany dla każdego roku kalendarzowego ma na celu „wyrażać nastroje społeczne danego roku”[70] oraz „być wyrazem piękna i głębokiego znaczenia znaków *kanji*”[71]. Jego ogłoszenie odbywa się w formie uroczystego wykaligrafowania wybranego znaku na planszy umieszczonej w buddyjskiej świątyni Kiyomizu (jap. *Kiyomizudera* 清水寺) w Kioto (KANKEN 2026a). Sztuka kaligrafii jest w Japonii niezwykle żywotna, a jej status społeczny odznacza się wysokim prestiżem, jeśli nie wręcz mistycyzmem z bogatą obudową estetyczną, filozoficzną i religijną (Huszcza 2012: 146). Zarazem również sama ściśle techniczna kompetencja sinograficzna, także w oderwaniu od jej cech estetycznych, cieszy się w Japonii bardzo wysokim poważaniem.

Wzmiankowane Stowarzyszenie organizuje poza tym *Nihon kanji nōryoku kentei* 日本漢字能力検定 ‘japoński egzamin kompetencji sinograficznej’, w sinograficznym skrócie *kanken* 漢検. Egzamin ten przeprowadzany jest na dwunastu poziomach, z czego najwyższy wymaga znajomości około 6000 znaków. Weryfikuje on znajomość słownictwa zapisywanego sinogramami, odczytań znaków, wzorcowej kolejności kresek, tak zwanych kluczy (por. Podsekcja 2.3.2.2.) oraz umiejętności wykorzystania tej wiedzy w praktyce. Zgodnie z deklaracją Stowarzyszenia uzyskiwany w drodze egzaminu certyfikat jest szeroko uznawany i jego uzyskanie może okazać się pomocne w aplikowaniu na uczelnie wyższe lub poszukiwaniu pracy. Pewnego rodzaju rękojmią tego statusu jest fakt, że egzamin uzyskał oficjalne wsparcie japońskiego Ministerstwa Edukacji, Kultury, Sportu,

[70] 「1 年の世相を表す」。
[71] 「漢字の素晴らしさや奥深い意義を伝える」。

110:3794211684

Nauki i Technologii oraz lokalnych komitetów ds. kształcenia (organów samorządu terytorialnego Japonii) z całego kraju (por. KANKEN 2026b). Istnienie tego typu plebiscytów i egzaminów niejako wskazuje na szczególną pozycję sinogramów w japońskim środowisku językowym. Można posunąć się do stwierdzenia, że stanowią one coś więcej niż tylko narzędzie zapisu języka. Kompetencja sinograficzna stanowi przejaw ogólnej ogłady oraz oczytania jednostki i może być źródłem dumy i poważania.

Na zarysowanym wyżej tle praktycznym wyłania się obraz sinogramów jako bytu społecznego wymykającego się w wielu aspektach ich praktycznego zastosowania rozumieniu *stricte* językowemu. Na tle innych pozajęzykowych instancji użycia znaków *kanji* (por. Podsekcja 2.3.2.1.), wyłania się pytanie o pole zainteresowań grafemiki oraz wątpliwość, czy pokrywają się one w pełni z granicami wytyczonymi w badaniach grafemicznych przez językoznawstwo. Autor rozprawy powstrzymuje się od odpowiedzi na to pytanie, jednocześnie akceptując związaną z tym niepewność i rozpoznając potrzebę prowadzenia dalszych rozważań teoretycznych w przyszłości.

W ramach podsumowania całości tego podrozdziału należy zatem stwierdzić, że bliskie relacje między warstwą mówioną a pisaną języka, omawiane w Rozdziale 1., zaobserwować można również na gruncie języka japońskiego. W toku rozważań tego podrozdziału szczególnie wyraźnie rysuje się powiązanie między formą graficzną jednostek japońszczyzny a ich opisami morfologicznymi bądź leksykalnymi. Zauważyć tu można pewnego rodzaju uzależnienie podziału morfologicznego wyrazów japońskich w niektórych ujęciach od dychotomii między morfograficznym pismem *kanji* a fonograficznymi morariuszami, a także, w mniejszym stopniu, od moraicznej struktury pism *kana*. Zależność tę wykazano wyżej na wielu przykładach zarówno językowych, jak i porównując różne koncepcje opisu morfologii japońskiej. W szczególności zasady dopisków *okurigana* omawiane w Sekcji 2.1.3.3. wskazują na silne skojarzenie konceptu słowa czy nawet wyrazu z elementami sinograficznymi zapisu. Pogłębiona analiza japońskiej morfologii nominalnej i werbalnej okazuje się zatem konieczna, jak wzmiankowano wyżej, dla właściwej charakteryzacji elementów języka zapisywanych morfograficznie oraz fonograficznie, a także dla ustalenia relacji między znakami *kanji* a jednostkami języka zapisywanymi sinograficznie. Kwestie te rozwinięte są w kolejnych dwóch podrozdziałach.

2.2. Japoński system pisma — ujęcie diachroniczne

Wskazanie momentu, w którym język japoński zaczął być utrwalany na piśmie, nie jest łatwe. Ten podrozdział ma na celu prześledzenie historii adaptacji znaków chińskich do zapisu japońszczyzny oraz rozwoju warstwy pisanej tego języka — procesu, który ma wpływ na charakterystykę użytkową japońskiego systemu pisma współcześnie. Niżej omówiono kluczowe

111:7172722933

aspekty tego procesu — pierwsze przypadki użycia znaków graficznych w komunikacji językowej silnie zakorzenione jeszcze wtedy w języku chińskim, stopniowy rozwój zapisu fonograficznego oraz kształtowanie się mieszanej ortografii morfograficzno-fonograficznej, wyróżniającej współczesny japoński system pisma. Pominięto tu jednocześnie kwestie związane z rozwojem sinogramów na chińskim gruncie rodzimym jako niezwiązane bezpośrednio z tematem rozprawy. Szczegółowe omówienie znaków chińskich od momentu ich powstania, a także procesów zapożyczania ich do innych języków Azji Wschodniej, można znaleźć między innymi u Künstlera (1970), Handla (2019) lub Wasilewskiej (2019).

2.2.1. Początki pisania w Japonii

Na przełomie XVIII i XIX wieku niektórzy badacze postulowali, że technologia pisania była obecna w Japonii od zarania dziejów. W szczególności Hirata Atsutane (1775–1843) wysunął hipotezę, że przed przybyciem znaków chińskich ludy zamieszkujące ówcześnie archipelag wykorzystywały *kamiyo-no moji* 神代の文字, zwane również *jindai moji* 神代文字 ‘znaki ery bogów’, pismo fonograficzne oparte na zasobie sylab japońskich. *Kamiyo-no moji* miały być rzekomo stopniowo zastępowane przez sinogramy, te ostatnie używane zarówno fonograficznie, jak i morfograficznie, aż wreszcie popadły w niepamięć. Już współcześni Hiraty podchodzili do jego postulatów z dużym sceptycyzmem. Wskazywano między innymi na podejrzanie duże podobieństwo grafemów tego pisma do liter *hangul*, koreańskiego alfabetu opracowanego w XV wieku. Ze względu na to, a także na fakt, że *kamiyo-no moji* odzwierciedlać mogły w najlepszym razie fonologię japońszczyzny z X wieku, propozycję Hiraty uznaje się powszechnie za zmyśloną. Wynikała ona najprawdopodobniej z niechęci do zaakceptowania tego, że naród japoński w jakimś stopniu od zawsze zależny był od chińskich i koreańskich zdobyczy cywilizacyjnych (Seeley 1999: 3–4; Taylor i Taylor 2014: 271–272).

Pierwsze faktyczne ślady obecności pisma na obszarze Wysp Japońskich pochodzą z I wieku naszej ery i mają formę chińskich artefaktów, takich jak monety czy pieczęci darowane japońskim władcom przez chińskiego cesarza, opisanych po chińsku i odnalezionych w drodze badań archeologicznych. Nic nie wskazuje jednak na to, żeby na tym etapie historii mieszkańcy archipelagu zdawali sobie sprawę z rzeczywistej funkcji pisma. Ten stan rzeczy utrzymywał się przez kolejne kilkaset lat — chińskie znaki pojawiające się na lustrach z brązu i innych przedmiotach użytkowych wytworzonych w Japonii aż do IV wieku naszej ery to najprawdopodobniej imitacje faktycznego pisma chińskiego umieszczane na nich wyłącznie w celach dekoracyjnych. Wiedza o faktycznej komunikacji pisanej przybyła do Japonii za pośrednictwem koreańskiego królestwa Paekche dopiero w V wieku dzięki posłom z kontynentu oraz tekstom zapisanym ówczesną chińszczyzną. Kroniki japońskie *Nihon Shoki* 日本書紀 oraz *Kojiki* 古事記 z VIII wieku przypisują tę zasługę konkretnie

112:4150464940

skrybom, których imiona romanizuje się jako Atikisi lub Achiki oraz Wanikisi lub Wani. Choć nie ma pewności co do tego, jak wiernie opisy te odwzorowują rzeczywistość, nie ulega raczej wątpliwości, że koreańscy skrybowie odgrywali kluczową rolę w przekazaniu technologii pisania do Japonii (Frellesvig 2010: 11; Handel 2019: 166–168; Seeley 1999: 4–5, 9–13; Taylor i Taylor 2014: 272–274).

Minęło kilka wieków, zanim pismo zaczęło być używane w Japonii na szerszą skalę. Z początku miało to miejsce w formie tak zwanych *kinsekibun* 金石文, dosłownie ‘tekstów w metalu i kamieniu’, choć termin ten obejmuje także inskrypcje w innych materiałach trwalszych od papieru, takich jak glina czy bambus, powstających między V a VII wiekiem. Były to zapiski między innymi na przedmiotach użytkowych, opisujące kto dla kogo i kiedy daną rzecz wykonał lub zlecił jej wykonanie. Od VII wieku postępująca centralizacja państwa japońskiego zaczęła zaś sprzyjać sporządzaniu dokumentów, kodeksów, kronik, przyniosła narodziny pisanej literatury, a rozprzestrzenianie się buddyzmu niosło ze sobą konieczność importu i powielania tekstów sakralnych. Wszystkie wymienione zabytki piśmiennictwa były jednak sporządzane w języku chińskim, a konkretnie — w chińszczyźnie klasycznej. Niemniej pojawiały się w nich już ewidentne wpływy języka japońskiego, takie jak elementy japońskiej składni, szczególnie pod względem szyku zdania, a także koreanizmy stanowiące zarazem kolejne dowody na koreańską drogę importu pisma (Frellesvig 2010: 13; Handel 2019: 168; Seeley 1999: 16–31).

Jednymi z pierwszych tekstów tego rodzaju były *Sangyō Gisho* 三経義疏 ‘Komentarz do trzech sutr’ pochodzący z pierwszych dwóch dekad VII wieku oraz *Taihō Ritsuryō* 大宝律令 ‘Kodeks *Taihō*’ z 702 roku — kompendium prawa karnego i cywilnego, które przetrwało jednak tylko we fragmentarycznych kopiach. Z późnego VII oraz VIII wieku pochodzi również wiele tak zwanych *mokkan* 木簡 ‘drewnianych tabliczek’. Były one wykorzystywane do znakowania bagaży i towarów, a także do ćwiczeń pisania (Frellesvig 2010: 22; Seeley 1990: 40–41; Taylor i Taylor 2014: 322). Z podobnego okresu (z około 751 roku) pochodzi *Kaifūsō* 懐風藻, czyli antologia poezji chińskiej zebrana i spisana w Japonii (Frellesvig 2010: 11).

Lektura tego typu tekstów wymagała ze swej natury znajomości języka chińskiego, przez co ich status jako autonomicznej warstwy pisanej japońszczyzny pozostaje wątpliwy. Niemniej wypracowane w Japonii sposoby ich odczytywania prezentują ciekawy przypadek relacji *pismo–język* oraz *mowa–pismo*. Wokalizacja tekstów (a także ich interpretacja semantyczna) mogła przebiegać na dwa sposoby: w drodze *ondoku* 音読 ‘czytania według dźwięku’ lub *kundoku* 訓読 ‘czytania wyuczonego’. Technika *ondoku* polega na odczytywaniu tekstów „po chińsku”, aczkolwiek ze zniekształconą wymową poszczególnych sinogramów. Technika *kundoku* zaś oznacza

113:9435198175

odczytywanie chińskich tekstów „po japońsku" — proces, który *de facto* przypomina bardziej tłumaczenie symultaniczne chińskich wypowiedzi pisanych na japońskie ustne, często wspomagany wyspecjalizowanymi oznaczeniami dopisywanymi obok lub między linijkami chińskiego tekstu na modłę znaków diakrytycznych, które sygnalizowały między innymi docelowy szyk zdania japońskiego. Nosiły one miano *kunten* 訓点 'symbole wspomagające czytanie wyuczone'[72] (Frellesvig 2010: 11, 258–259, 274–276; Handel 2019: 179; Joyce i Masuda 2018: 180–181; Künstler 1970: 155). Praktyka ta podkreśla pewną niezależność komunikacji pisanej od mówionej, czyniąc niezwykle trudnym jednoznaczne przyporządkowanie tego typu tekstów do konkretnego języka.

Frellesvig (2010: 264–265) wywodzi właśnie z praktyki *kundoku* wykształcenie się warstwy pisanej języka japońskiego. Według tego autora dopiero wtedy, gdy chiński grafomorfem *mù* 目 'oko'[73] zaczął być jednolicie tłumaczony na japoński jako analogiczny leksem *me* 'oko', mogło dojść do dalszej konwencjonalizacji skojarzenia grafemu 目 z japońską jednostką *me*, co umożliwiło jego dalsze użycie w tekstach pisanych sporządzanych już po japońsku. Handel (2019: 184–185) polemizuje z tą hipotezą, wskazując, że ów proces mógł przebiegać na bazie czysto semantycznej — poprzez skojarzenie znaczenia chińskiego grafomorfemu *mù* 目 'oko' z japońskim leksemem o tym samym znaczeniu. W rzeczywistości przypadki zastosowania sinogramów do zapisu lokalnego języka zarówno w Korei, jak w i Japonii poprzedzają najstarsze dowody na istnieje praktyk takich jak *kundoku*. Nie ulega zarazem wątpliwości, że to ustanowienie konwencjonalnej relacji między znakami warstwy mówionej japońszczyzny a sinogramami było kluczowe do wykształcenia się w umysłach ówczesnych użytkowników obu systemów skojarzenia mowy oraz pisma, a co za tym idzie — do powstania japońskiej fonografii.

2.2.2. Rozwój fonografii

Równolegle z tekstami sporządzanymi (głównie) po chińsku i odczytywanymi na różne sposoby, które jednak w znacznej większości odwoływały się do chińskiej morfografii, sinogramy coraz częściej były wykorzystywane na modłę fonograficzną, z początku przede wszystkim do zapisu nazw własnych. Tego typu elementy pojawiają się już we wspomnianych wcześniej zapisach *kinsekibun*. Podobnie na wymienionych wyżej tabliczkach *mokkan* niektóre często używane

[72] Tradycja czytania w powyższy sposób tekstów *kanbun* 漢文, czyli tekstów w chińszczyźnie klasycznej przeznaczonych do odczytywania po japońsku, wciąż jest żywa w japońskiej współczesnej edukacji językowej. Obok tych tekstów, charakteryzowanych przez znaki diakrytyczne ułatwiające ich odczytanie, funkcjonują często ich wersje *hakubun* 白文 'biały tekst', to jest tekst oryginalny bez diakrytów, oraz *yomikudashibun* 読み下し文, czyli tekst przepisany zgodnie z regułami japońskiej składni i dodanymi końcówkami gramatycznymi w sylabariuszu, który można już uznać za swego rodzaju tłumaczenie (Jabłoński 2013: 82–83).

[73] Czyli grafem 目 i odpowiadający mu morfem *mù* 目 'oko'; więcej o pojęciu i definicji grafomorfemu w Podsekcji 2.3.2.1.

114:7766757781

rzeczowniki oraz elementy gramatyczne były zapisywane fonograficznie. Najstarszym zachowanym tekstem japońskim o znacznej objętości pozostaje *Kojiki* 古事記 ‘Kronika dawnych wydarzeń’, datowana na 712 rok. Jednocześnie jest to pierwszy przykład szerzej zakrojonego użycia znaków chińskich w roli fonogramów jednoznacznie utrwalających tekst w języku japońskim (Seeley 1990: 23, 41, 44; Taylor i Taylor 2014: 284).

W kronice *Kojiki* fonograficznie zapisane są nie tylko niektóre rzeczowniki oraz elementy gramatyczne, ale także czasowniki, przymiotniki, zaimki, a sporadycznie — całe zdania. Wartość fonetyczna poszczególnych grafemów mogła wywodzić się zarówno z ich konwencjonalnych odczytań w praktyce *ondoku* (tak zwanych *on’yomi* 音読み ‘odczytań według dźwięku’, opartych na zniekształconej wymowie chińskiej) oraz *kundoku* (tak zwanych *kun’yomi* 訓読み ‘odczytań wyuczonych’, ustalonych w procesie przypisywania konwencjonalnych leksemów japońskich do poszczególnych sinogramów). W ten sposób zapisanych zostało 112 różnych utworów lirycznych zawartych w kronice. Jednocześnie obserwuje się preferencję autora tego dzieła do używania konkretnych znaków *kanji* do zapisu konkretnych sylab języka japońskiego. Podobne elementy można odnaleźć w dwóch innych obszernych tekstach napisanych w ósmowiecznej Japonii. We fragmentach zapisanych morfograficznie, tam, gdzie mogło być niejasne, który japoński leksem powinien być przyporządkowany do danego grafemu, miejscami stosowało się praktykę *kunchū* 訓注, czyli dopisywania słowa japońskiego obok tekstu właściwego w sposób fonograficzny — nielinearnego elementu tekstu przypominającego późniejsze dopiski *furigana* 振り仮名 (Frellesvig 2010: 24; Handel 2019: 185; Jabłoński 2013: 82; Seeley 1990: 41–46).

Osiem lat po *Kojiki* ukazała się kolejna kronika zwana *Nihon Shoki* 日本書紀 lub *Nihongi* 日本紀 ‘Kronika japońska’. Podobnie jak *Kojiki*, chociaż zasadnicza większość jej tekstu była morfograficzna, pojawiały się w niej utwory liryczne zapisane fonograficznie — 128 poematów. W porównaniu z *Kojiki* można zaobserwować zdecydowanie większą różnorodność znaków stosowanych do zapisu poszczególnych sylab (Frellesvig 2010: 24; Seeley 1990: 46–49). Dziełem, które ukształtowało fonograficzne zastosowanie sinogramów do zapisu język japońskiego, było jednak pochodzące z drugiej połowy VIII wieku — prawdopodobnie z roku 759 lub kilku następnych lat opracowanie pod tytułem *Man’yōshū* 万葉集 ‘Antologia 10 000 liści’. Jest to antologia 4516 poematów zebranych w 20 tomach, z których najstarszy datuje się na połowę V wieku, a najnowszy — na około rok 759. Zawiera ona wiersze w zapisie morfograficznym, fonograficznym oraz mieszanym. Jak wspomniano, zapis morfograficzny stanowi pewnego rodzaju problem klasyfikacyjny. Mimo bycia przeznaczonym do czytania między innymi w praktyce *kundoku*,

115:2090522091

przestrzegał on składni chińskiej i nawet japońskie elementy gramatyczne były w nim reprezentowane za pomocą analogicznych konstrukcji chińskich. Pozostałe dwa typy zapisu — szczególnie fonograficzny — można za to postrzegać jako jednoznacznie należące do języka japońskiego (Frellesvig 2010: 24; Joyce i Masuda 2018: 181; Seeley 1990: 49–50; Taylor i Taylor 2014: 284; Vovin 2020: 8, 28).

To od tytułu antologii *Man'yōshū* bierze nazwę *man'yōgana* 万葉仮名 ‘nazwy zastępcze[74] [z Antologii] 10 000 liści’, czyli morariusz japoński wykorzystujący sinogramy wyłącznie fonograficznie. Wartości fonetyczne poszczególnych grafemów tego pisma mogły wywodzić się zarówno od ich wymowy chińskiej, jak i japońskiej. Na przykład, fonogram *ka* 加 wykorzystywany w zapisie morariuszem *man'yōgana* wywodzi się od sinogramu 加 DODAWAĆ, a odczytanie *ka* zostało do niego przyporządkowane ze względu na jego ówczesną chińską wymowę. Ten typ fonogramów nosi nazwę *ongana* 音仮名 ‘morogramy odczytywane według dźwięku’ i dominuje w korpusie *Man'yōshū*. Fonogram *ta* 田 wywodzi się od sinogramu 田 POLE RYŻOWE, który został też zaadaptowany do japońskiego systemu pisma jako morfogram zapisujący jednostkę *ta* 田 ‘pole ryżowe’. Gwoli porównania, jego współczesne sinojapońskie odczytanie to *den*. Ten typ fonogramów nazywa się *kungana* 訓仮名 ‘morogramy o odczytaniach wyuczonych’. Morariusz *man'yōgana* był oprócz tego — zgodnie z trendami obserwowanymi już we wcześniejszych kronikach — pismem *polifonicznym*. W konsekwencji jeden znak morariusza mógł wykazywać zupełnie różne realizacje fonetyczne w zależności od kontekstu, a z drugiej strony — tę samą morę lub sekwencję mor można było również zapisywać na wiele sposobów. Jednocześnie można wyróżnić dużą grupę fonogramów dwu-, a nawet trójmoraicznych (Handel 2019: 179, 188; Joyce i Masuda 2018: 181–182; Seeley 1990: 49–53; Taylor i Taylor 2014: 285, 329; Vovin 2020: 28–38). Stanowi to właściwie unikatowy podtyp fonografii, nieuwzględniany przez autorów typologii pism opisanych w Podrozdziale 1.3.

Rozwój fonograficznego wykorzystania sinogramów zachodził na jeszcze jednej płaszczyźnie. Już w 702 roku w dokumentach z prowincji Mino można zaobserwować użycie uproszczonej formy znaku 牟 w formie graficznej zbliżonej do współczesnego znaku morariusza *katakana mu* ム, by zapisać tę właśnie morę. W innych dokumentach z późniejszego wieku VIII stosowane są podobne zabiegi, między innymi zastąpienie fonograficznie użytego sinogramu *ta* 多

[74] Termin *kana* 仮名 określający zbiorczo japońskie morariusze można przetłumaczyć właśnie jako ‘nazwy zastępcze’. Przeciwstawia się im współcześnie rzadko używany termin *mana* 真名 ‘nazwy prawdziwe’ odwołujący się do znaków *kanji* w użyciu morfograficznym (Jabłoński 2021: 335). Niżej termin *kana* tłumaczony jest jako ‘morariusz’ lub, gdy określa pojedynczy znak morariusza, jako ‘morogram’.

116:3322098527

jego uproszczoną postacią przypominającą współczesny morogram *ta* 夕. Tego typu praktyki doprowadziły w IX wieku do powstania zalążków morariuszy *hiragana* 平仮名 ‘morogramy płaskie’ oraz *katakana* 片仮名 ‘morogramy częściowe’, zwanych zbiorczo *kana* 仮名, wyraźnie odróżniających się od sinogramów formą graficzną oraz tym, że wykorzystywano je wyłącznie fonograficznie. W zabytkach piśmienniczych z drugiej połowy IX wieku można już zaobserwować grafemy przypominające współczesne morogramy *hiragana*. Z około 905 roku pochodzi zaś antologia poezji *Kokin Wakashū* 古今和歌集 ‘Antologia japońskich pieśni dawnych i współczesnych’ zapisana prawie w całości fonograficznie pismem, które uprawnionym wydaje się rozpoznawać jako morariusz *hiragana* (Frellesvig 2010: 158, 179; Handel 2019: 180; Seeley 1990: 59–60, 71–75; Taylor i Taylor 2014: 285).

Nie bez znaczenia dla rozwoju morariuszy była wspomniana wcześniej praktyka dopisywania do tekstów w języku chińskim tak zwanych *kunten* 訓点 ‘symboli wyuczonych’, czyli symboli mających na celu ułatwienie ich tłumaczenia na japoński. W IX wieku w ramach dopisków *kunten* zaczęły być stosowane fonogramy mające na celu wskazanie odczytania co trudniejszych znaków *kanji*. Wiele z nich miało formę uproszczonych sinogramów przypominających późniejsze znaki morariuszy *kana*. W szczególności w tekstach opatrzonych dopiskami *kunten* można zaobserwować wiele fonogramów powstałych w wyniku wyizolowania komponentów poszczególnych sinogramów, podobnych do współczesnych morogramów *katakana*. Z początku można zaobserwować dużą różnorodność stosowanych znaków, jednak od X wieku widoczny jest proces stopniowej standaryzacji fonogramów (Handel 2019: 182; Seeley 1990: 62–70). Ostateczne oficjalne ujednolicenie zasobu grafemicznego morariuszy *kana* nastąpiło dopiero w 1900 roku. Wcześniej w użyciu było wiele różnych wariantów zapisu tych samych mor znanych jako *hentaigana* 変体仮名 ‘morogramy o dziwnych lub zmiennych formach’ (Frellesvig 2010: 160; Künstler 1970: 156; Taylor i Taylor 2014: 286).

Nieco później wykształciła się praktyka dodawania do tekstów buddyjskich elementów diakrytycznych *okototen* 乎古止点 ‘symboli *o* i *koto*’[75] — kropek i kresek, które umieszczone w konkretnym miejscu w przestrzeni wokół sinogramu wskazywały na elementy gramatyczne danego wyrazu (Frellesvig 2010: 260; Seeley 62, 201–202). Trudno ocenić, w jakim stopniu tego typu symbole — szczególnie przy braku ich standaryzacji i ograniczonym zakresie kodowanych jednostek — można uznać za pełnoprawne pismo morfo- lub fonograficzne, jednak praktyka ta

[75] Nazwa ta pochodzi od elementów gramatycznych, do których odwoływały się te symbole, czyli między innymi znacznika biernika *o* oraz morfemu nominalizacji *koto*.

117:3437466907

przypomina nieco sporządzanie tekstów za pomocą mieszanki morfo- i fonogramów, stanowiącej podstawy współczesnego japońskiego systemu pisma. Można zatem wnioskować, że japońska fonografia w swoim współczesnym kształcie jest efektem kilku różnych, przeplatających się ścieżek rozwoju.

W dużym uogólnieniu uznać można, że pismo *hiragana* powstało w wyniku uproszczenia graficznego *całości* znaków *kanji* należących do pisma *man'yōgana*, natomiast *katakana* — wyodrębnienia ich *części* jako samodzielnych grafemów. Przy tym należy pamiętać, że źródłem znaków morariusza *katakana* były raczej odręczne, nieco prostsze odmiany sinogramów niż ich formy wzorcowe; stąd pewna rozbieżność w kształtach morogramów *katakana* i elementów znaków *kanji*, od których się wywodzą[76]. Zazwyczaj wybierano komponenty lub ich fragmenty pisane jako pierwsze lub ostatnie według tradycyjnej artykulacji grafemicznej. Jednocześnie wiele form sinogramów zaadaptowanych do morariusza *hiragana* można też zaobserwować w dokumentach chińskich jako warianty odręczne poszczególnych grafemów. Same kształty morogramów nie są zatem wynalazkiem wyłącznie japońskim, natomiast technika adaptacji ich jako odrębnego, fonograficznego i jednoznacznie japońskiego pisma — już tak. Należy przy tym zaznaczyć, że fonogramy identyfikowane obecnie jako *hiragana* i *katakana* nie powstawały jako z założenia oddzielne pisma; ich zróżnicowanie funkcjonalne wyłoniło się nieco później. Ponadto między fonograficznie używanymi sinogramami a formami znaków morariuszy istniało całe spektrum fonogramów częściowo uproszczonych. Niektóre z nich przypominały bardziej znaki *kanji*, inne zaś znaki współczesnych pism *kana* (Frellesvig 2010: 160–162; Handel 2019: 180–181; Seeley 1990: 67–68, 90, 99; Taylor i Taylor 2014: 285–286).

W ostatniej kolejności należy nadmienić, że opisywane wyżej morariusze odwzorowywały warstwę mówioną japońszczyzny z różną dokładnością. Współcześnie w obu morariuszach *kana* mory zawierające spółgłoski dźwięczne (oraz głoskę /p/) nie posiadają własnych grafemów, a zapisywane są za pomocą morogramów na mory rozpoczynające się od ich bezdźwięcznych odpowiedników opatrzonych odpowiednim znakiem diakrytycznym (na przykład *sa* さ i *za* ざ) — oczywiście z wyjątkiem spółgłosek dźwięcznych, które takich par nie wykazują. Rozróżnienie mor ze spółgłoskami dźwięcznymi i bezdźwięcznymi można zaobserwować już w piśmie *man'yōgana* w VIII i IX wieku, gdzie realizowane ono było — choć niejednolicie — w drodze użycia odmiennych, niepowiązanych ze sobą sinogramów. Na przykład, mora *ka* mogła być zapisywana była znakiem 加, zaś mora *ga* — znakiem 我. W morariuszach *kana* jednak takiego rozróżnienia zazwyczaj nie

[76] Dla przykładu, morogram *a* ア pochodzi od komponentu 𠂢 sinogramu 阿, który w formie odręcznej pozbawiony jest jednak jednego „brzuszka" — kształt zdecydowanie bliższy grafemowi docelowemu (Seeley 1990: 67).

118:1022405378

czyniono — przynajmniej w pierwszych wiekach ich istnienia. Oznacza to, że pary sylab takie jak *sa* i *za* zapisywane były tym samym grafemem, a podczas ich odczytywania trzeba było kierować się kontekstem semantycznym lub fonologicznym. Rozróżnienie to zanikło również w morariuszu *man'yōgana* w późniejszych wiekach (Frellesvig 2010: 162–163; Seeley 1990: 80–81).

Mimo że język japoński — również w początkowym okresie rozwoju pisma w Japonii — można było bez problemu zapisywać w całości fonograficznie, nie był to kierunek, w którym rozwijał się dalej system pisma tego języka. Z biegiem czasu standardem stało się sporządzanie tekstów w języku japońskim za pomocą systemu mieszanego — wykorzystującego zarówno morfograficzne znaki *kanji*, jak i fonogramy *kana* czy *man'yōgana*. Ten sposób realizacji japońszczyzny na piśmie jest wykorzystywany powszechnie również dzisiaj — aczkolwiek w zmodyfikowanej i bardziej ustandaryzowanej formie.

2.2.3. Rozwój stylu mieszanego

Zgodnie z ustaleniami, pierwsze zalążki stylu mieszanego pojawiały się już w *kinsekibun* — czyli między V a VII w. n.e. — w miejscach, gdzie niektóre elementy trudne do wyrażenia za pomocą pisma morfograficznego takie jak japońskie antroponimy były zapisywane fonograficznie. Jednym z ważniejszych i wcześniejszych zabytków istotnych dla historii rozwoju współczesnego japońskiego systemu pisma są edykty cesarskie *senmyō* 宣命 z VII i VIII wieku. Stosowane w nich zasady zapisu przypominają współczesną warstwę pisaną japońszczyzny — dominuje w nich zapis morfograficzny, jednak końcówki gramatyczne wyrazów odmiennych oraz niektóre sufiksy zapisane są morariuszem *man'yōgana* i — dla rozróżnienia od reszty tekstu — mniejszymi znakami. Tego typu ortografię nazywa się *senmyōgaki* 宣命書き 'zapis typowy dla edyktów cesarskich', jednak nie była ona stosowana tylko w nich. Podobne zjawisko można zaobserwować w pochodzących z X wieku *norito* 祝詞 'modlitwach' sintoistycznych, a także sporadycznie w niektórych dokumentach państwowych (Frellesvig 2010: 24; Handel 2019: 187; Seeley 1990: 54–55; Vovin 2020: 16).

Z biegiem czasu w niektórych tekstach morogramy *man'yōgana* zaczęły być zastępowane znakami *hiragana*. Jednocześnie wdrażane wcześniej (głównie) fonograficzne adnotacje typu *kunten* stawały się coraz dłuższe, przez co coraz częściej wygodniejszym rozwiązaniem okazywało się ich umieszczanie nie obok opisywanego znaku, a po nim, w głównym biegu tekstu, zazwyczaj pomniejszonymi graficznie znakami dla oznaczenia ich specjalnej roli. Z reguły były to jednak nadal adnotacje krótkie — w opozycji do nich stoi chociażby pochodzący z przełomu VIII i IX wieku *Tōdaiji fujumonkō* 東大寺諷誦文稿 'Manuskrypt do recytacji ze świątyni Tōdai', tekst buddyjski, w którym do morfograficznie zapisywanych tematów wyrazów dopisane są fonograficznie końcówki

119:4550574363

fleksyjne oraz niektóre sufiksy w głównym biegu tekstu. Dodatkowo można zaobserwować przypadki fonograficznego zapisu glos podających wymowę poszczególnych znaków *kanji*. W przeciwieństwie jednak do adnotacji *kunten*, które dopisywane były do istniejących tekstów, wzmiankowane dzieło zostało sporządzone od samego początku właśnie w tego typu ortografii, która zaczęła być stosowana na szerszą skalę w literaturze typu *setsuwa* 説話 ‘opowieści, legendy’ z drugiej połowy okresu Heian (794–1185 r.) (Frellesvig 2010: 157–158, 181; Seeley 1990: 90–96).

Inną ścieżką rozwoju stylu mieszanego była korespondencja, tradycyjnie, od momentu wykształcenia zapisu fonograficznego, zapisywana pismem *hiragana* w ówczesnej formie. Sporadycznie jednak w dokumentach z X i XI wieku można zaobserwować elementy w zapisie morfograficznym. Jednocześnie w japońszczyźnie coraz szersze zastosowanie znajdywały zapożyczenia z języka chińskiego, których struktura sylabiczna znacznie różniła się od prostych sylab japońskich, do których zapisu przystosowane były japońskie morariusze. Jednym z rozwiązań tego problemu stosowanym przez współczesnych skrybów było zachowanie oryginalnego chińskiego zapisu morfograficznego bez fonograficznego oddawania przybliżonej wymowy. Taki zapis pozwalał — po nabyciu umiejętności posługiwania się znakami *kanji* — łatwiej odczytywać znaczenie poszczególnych zapożyczeń bez bezpośredniego odwołania do warstwy mówionej języka. Z tych względów od późnego okresu Heian (794–1185 r.) odsetek sinogramów w tekstach pierwotnie sporządzanych w morariuszu zaczął rosnąć, a ich użycie — poprzez proces kojarzenia semantycznego — było stopniowo rozszerzane również na rdzennie japońskie leksemy (Seeley 1990: 96–98).

W okresie Heian stopniowo wykształcał się również swego rodzaju podział funkcji morariuszy *hiragana* i *katakana*. Pierwszy z nich używany był głównie w korespondencji, literaturze oraz zapiskach sporządzanych na użytek własny, a drugi — w adnotacjach *kunten*, słownikach czy komentarzach do tekstów. Wraz z ustanowieniem władzy siogunatu w XII wieku styl mieszany zaczął przenikać również do oficjalnych dokumentów — z początku stosowano w nich głównie pismo *man’yōgana*, nieco później zastosowanie znalazły w nich pozostałe dwa morariusze. Praktyka ta ugruntowała się w japońskim systemie pisma na tyle, że w okresie Edo (1600–1868 r.), mimo promowania neokonfucjanizmu i chińskiej nauki przez ówczesny siogunat, teksty w stylu mieszanym znajdowały zastosowanie zarówno w kontekstach oficjalnych, jak i nieoficjalnych. Jednocześnie rósł udział zapożyczeń z języka chińskiego w ogólnej japońszczyźnie. Od XVII wieku styl mieszany pojawiał się w druku, także w publikacjach przeznaczonych dla szerszego grona odbiorców, w których znaki *kanji* opatrzone były adnotacjami fonograficznymi wskazującymi na ich wymowę — praktyka znana współcześnie jako *furigana* 振り仮名 dosł. ‘posypana, doczepiona *kana*’ (Seeley 1990: 100–101, 126; Taylor i Taylor 2014: 290).

120:9398240258

W oglądzie ogólnym japoński system pisma przed okresem nowoczesnym — jak wiele innych systemów pisma świata — pozostawał niejednolity i przede wszystkim wysoce nieuregulowany. Sprawia to, że przedstawienie jego ewolucji — zarówno w zakresie fonografii, jak i morfografii — jako liniowego procesu rozwoju jest praktycznie niemożliwe. W ostatnich trzech sekcjach przedstawiono główne trendy oraz punkty zwrotne tego procesu, jednak należy pamiętać, że sam fakt pojawienia się jakiegoś rozwiązania w kwestii zapisu języka japońskiego nie oznaczał jeszcze, że zostanie ono powszechnie przyjęte oraz że sposób jego zastosowania nie będzie znacznie różnił się w zależności od użytkownika. Standaryzację pisma na większą skalę przyniosły dopiero wieki XIX i XX, o czym w kolejnej sekcji.

2.2.4. Kształtowanie się współczesnego systemu pisma

Obecnie w zapisie języka japońskiego dominuje styl mieszany zwany *kanji kana majiribun* 漢字かな交じり文 ‘tekst mieszający znaki *kanji* oraz *kana*’, z zasady podobny do wspomnianego wcześniej stylu *senmyō* 宣命. Stanowi on właściwie wypadkową różnych sposobów użycia grafemów doń należących przez najróżniejszych autorów na przestrzeni wieków oraz prób standaryzacji zapisu japońszczyzny i dostosowywania go do potrzeb języka danej epoki, zarówno w sferze fonograficznej, jak i morfograficznej.

Zmieniający się system fonologiczny warstwy mówionej języka japońskiego sprawiał, że zasób grafemów pism *kana* z biegiem czasu coraz mniej odpowiadał repertuarowi moraicznemu japońszczyzny. Powodowało to zmiany w zapisie niektórych leksemów, co z kolei motywowało do prób standaryzacji i stabilizacji systemu. Jednym z pierwszych w pewnym sensie standardowych zasobów znaków morariuszy *kana* był jedenastowieczny poemat *Iroha* いろは zawierający 47 morogramów; każdy z nich występował w wierszu dokładnie jeden raz[77]. Żyjący na przełomie XII i XIII wieku Fujiwara no Teika podjął próbę eliminacji nieregularności w zapisie, a jego rekomendacje oparte były głównie na pisowni historycznej. Mimo krytyki wysuwanej wobec jego ortografii przez innych uczonych, była ona stosowana przez wielu autorów, szczególnie w utworach lirycznych, aż do okresu Edo (1600–1868 r.) (Frellesvig 2010: 165–169, 173–174; Seeley 1990: 104–117; Taylor i Taylor 2014: 286).

Od okresu Kamakura (1185–1333 r.) na popularności zaczęły zyskiwać znaki diakrytyczne używane do rozróżniania mor z głoskami dźwięcznymi (ze znakiem) i bezdźwięcznymi (bez znaku) zwane *dakuten* 濁点. Przez kilkaset lat znaki te, podobnie jak zasób stosowanych grafemów *kana*

[77] Taki rodzaj tekstu można nazwać *pangramem sylabicznym* (Jabłoński 2021b: 168) lub analogicznie *pangramem moraicznym*.

121:1085150680

oraz *kanji*, pozostawały niejednorodne w zależności od tekstu i autora, aczkolwiek w okresie Edo można zaobserwować coraz powszechniejsze użycie ich współczesnej formy, to jest dwóch kreseczek umieszczanych w prawym górnym rogu morogramu. Z XVI wieku pochodzi pierwszy przykład zastosowania innego znaku diakrytycznego, tak zwanego *handakuten* 半濁点, w postaci małego kółeczka umieszczanego w tym samym miejscu co *dakuten*. Pojawia się on w słowniku *Rakuyōshū* 落葉集 powstałym w 1598 roku pod redakcją jezuickich misjonarzy w Japonii i ma na celu odróżnienie mor zaczynających się na głoskę /h/ (bez *handakuten*) od tych zaczynających się na /p/ (z *handakuten*). Zarówno *dakuten*, jak i *handakuten* są obowiązkowymi elementami współczesnego japońskiego systemu pisma (Frellesvig 2010: 163–165; Seeley 1990: 134–135). Jezuiccy misjonarze z tego okresu odpowiedzialni są również za pierwsze próby zapisu języka japońskiego alfabetem łacińskim, wczesne europejskie opisy japońskiej gramatyki i leksyki oraz napływ zapożyczeń z portugalskiego i łaciny do japońskiego leksykonu (Irwin 2011: 29–32). Niektóre z nich, takie jak *pan* パン ‘chleb’ (od portugalskiego *pão* ‘chleb’) bądź *misa* ミサ ‘msza’ (od portugalskiego *missa* ‘msza’), używane są również współcześnie.

Kolejną szeroko zakrojoną próbę standaryzacji pisowni morariuszy *kana* podjął mnich Keichū 契沖 (1640—1701). W swoich rekomendacjach dążył on do jak najwierniejszego oddania struktury moraicznej języka japońskiego z okresu powstania antologii *Man'yōshū*. Jego propozycja stosowana była początkowo przede wszystkim w wąskim gronie osób zajmujących się *kokugaku* 国学 ‘nurtem nauki osadzonym w tradycji narodowej’, której celem było pielęgnowanie wartości rdzennie japońskich i stawianie oporu importom kulturowym i językowym z kontynentu — czyli z Chin. Szerszą popularność rozwiązania opracowane przez Keichū zyskały dopiero w drugiej połowie XIX wieku, kiedy zaczęły być powszechnie stosowane w podręcznikach szkolnych oraz w ustawodawstwie. W XX wieku zdominowały one zapis fragmentów tekstów sporządzanych w morariuszach *kana* i pozostawały *de facto* w mocy do 1946 i kolejnych, oficjalnych już reform ortograficznych (Frellesvig 2010: 174–175; Seeley 1990: 117–125).

Od roku 1868 miała miejsce formalna restauracja władzy cesarskiej i zniesienie trwających od wieków rządów siogunatu oraz, co ważniejsze, idące za tym otwarcie Japonii na świat, szczególnie na kulturę i język tak zwanego Zachodu. Jednocześnie postępująca centralizacja państwa umożliwiła, a wręcz uczyniła koniecznym z politycznego punktu widzenia standaryzację ortografii wspomnianą wyżej. Grafomorfemy sinojapońskie — czyli *de facto* znaki *kanji* — stanowiły w tym okresie główne narzędzie słowotwórcze; zaistniała bowiem konieczność stworzenia nowych leksemów na zaadaptowane z zachodniej nauki i sfery społecznej pojęcia takie jak ‘parlament’ (*kokkai* 国会),

122:6772591125

‘estetyka’ (*bigaku* 美学) czy ‘ciśnienie’ (*atsuryoku* 圧力). Tego typu słowotwórstwo praktykowane było już wcześniej, jednak gwałtowna westernizacja Japonii w okresie Meiji (1868–1912) uczyniła je szczególnie potrzebnym i użytecznym. Jednocześnie coraz powszechniejsze stawało się użycie morariusza *katakana* do zapisu obcych nazw własnych (Frellesvig 2010: 409; Kindaichi i in. 1988: 423; Seeley 1990: 136–138). Z tego okresu pochodzi też współczesny standardowy porządek morariuszy *kana* zwany *gojūonzu* 五十音図 ‘tabela 50 dźwięków’ (Frellesvig 2010: 177).

Pod koniec XIX wieku, również pod wpływem kontaktu z językami Zachodu, pojawiały się ruchy dążące do usunięcia z japońskiego systemu pisma znaków *kanji* i przejścia na zapis w pełni fonograficzny morariuszami *kana*, a nawet alfabetem łacińskim. Żaden z nich nie odniósł sukcesu (Seeley 1990: 138–139; Taylor i Taylor 2014: 293, 298–299). Z różnym powodzeniem przeprowadzano zaś kolejne reformy systemu pisma projektowane przez ówczesne *Monbushō* 文部省 ‘Ministerstwo Edukacji’, umożliwione między innymi przez wprowadzenie państwowego i powszechnego systemu szkolnictwa. Głównym celem zmian było ograniczenie liczby używanych w edukacji wariantów znaków morariuszy oraz znaków *kanji* nauczanych w szkołach i stosowanych w komunikacji publicznej, a także unormowanie ortografii pism *kana* (która do końca II wojny światowej bazowała na japońszczyźnie z okresu Heian). W 1923 roku wprowadzono również oficjalną listę sinogramów rekomendowanych do powszechnego użytku zwaną *Jōyō kanji hyō* 常用漢字表; w wersji zmodyfikowanej z 1925 roku zawierała ona 2108 znaków, a grafemy spoza tej listy miały być dozwolone tylko w przypadku nazw własnych. Lista ta była wielokrotnie modyfikowana w kolejnych dekadach, zarówno pod względem nazwy, jak i liczby sinogramów (z jej rozszerzeniami oraz redukcjami) (Seeley 1990: 143–150).

Reformy napotykały często opór silnych wówczas w japońskim społeczeństwie pierwiastków nacjonalistycznych i tradycjonalistycznych, przez co zakres ich faktycznego zastosowania w tekstach pisanych pozostawał ograniczony. Dopiero okres powojenny przyniósł zmiany w japońskim systemie pisma, które można nazwać jednoznacznie udanym przedsięwzięciem standaryzacyjnym. Pewną rolę grały tu też naciski amerykańskiego zarządu okupacyjnego. W 1945 dowództwo sojuszniczych wojsk okupacyjnych w Japonii wysunęło prośbę do japońskiego Ministerstwa Edukacji o ograniczenie używanych powszechnie sinogramów do około 1500. Efektem prac ministerstwa było promulgowanie 16 listopada 1946 roku *Tōyō kanji hyō* 当用漢字表 ‘Listy znaków *kanji* do współczesnego użytku’ zawierającej 1850 sinogramów (Seeley 1990: 149–155, 158–160, 178; Taylor i Taylor 2014: 275).

W ramach listy wyróżniono dodatkowo *Tōyō kanji beppyō* 当用漢字別表 ‘Odrębną listę znaków *kanji* do współczesnego użytku’, czyli 881 sinogramów, które uczniowie szkół

123:6563197308

podstawowych mieli za zadanie opanować przez pierwsze 6 lat swojej obowiązkowej edukacji. Równolegle ogłoszono reformę ortografii pism *kana* zrywającą z pisownią etymologiczną na rzecz zdecydowanie uproszczonej ortografii fonetycznej (z małymi wyjątkami) bazującej na współczesnej warstwie mówionej japońszczyzny w wariancie tokijskim; w 1959 roku doprecyzowano też zasady zapisu *okurigana* 送り仮名, czyli tej części wyrazów, którą zapisuje się po sinogramach morariuszem *hiragana* w mieszanej pisowni *kanji-kana*. Ortografia ta, zwana *gendai kanazukai* 現代仮名遣い ‘współczesne użycie morariuszy *kana*’, jest używana w Japonii obecnie z pomniejszymi modyfikacjami (Frellesvig 2010: 173; Seeley 1990: 149–155, 158–160, 178; Taylor i Taylor 2014: 275, 289).

Reformy z roku 1946 nie były jednak tak rygorystyczne, jak można by się spodziewać po dokumencie regulującym system pisma współczesnego państwa narodowego. Lista *Tōyō kanji hyō* nie zawierała żadnych wskazówek na temat odczytań zawartych w niej sinogramów, czyli jednostek mowy, jakie powinny być do nich przypisane. To niedopatrzenie zostało skorygowane w 1948 roku *Tōyō kanji onkunhyō* 当用漢字音訓表 ‘Listą odczytań sinojapońskich i rdzennie japońskich do współczesnego użytku’. Ponadto, choć wytycznych zawartych w *Tōyō kanji hyō* przestrzegano na ogół w prasie, literaturze, tekstach urzędowych oraz podręcznikach szkolnych, państwo nie posiadało, i nadal nie posiada, narzędzi, które mogłyby powstrzymać użytkownika japońskiego systemu pisma od wykorzystywania sinogramów spoza listy w kontekstach trudniejszych do uregulowania. W 1949 roku Ministerstwo Edukacji opublikowało spis akceptowalnych w druku wariantów znaków *kanji*, adaptując do niego jako standard wiele powszechnie używanych odręcznych, uproszczonych wariantów znaków zwanych odtąd *shinjitai* 新字体 ‘nowymi formami znaków’. Mimo tego obecnie wciąż zdarzają się rozbieżności pomiędzy formą drukowaną sinogramu a jego postacią odręczną (Seeley 1990: 155–157; Taylor i Taylor 2014: 275), jak na przykład w przypadku znaku 令 ROZKAZ i jego postaci używanej w piśmie odręcznym , znaku 道 DROGA i jego postaci używanej w piśmie odręcznym bądź znaku 心 SERCE i jego postaci używanej w piśmie odręcznym .

Wbrew temu, czego można by się potencjalnie spodziewać, biorąc pod uwagę pierwotne intencje twórców *Tōyō kanji hyō*, dalsze modyfikacje zasobu znaków *kanji* rekomendowanych do powszechnego użytku, które podejmowano w następnych dekadach, nie zmniejszały, a raczej zwiększały liczbę dopuszczalnych sinogramów. W maju 1951 roku japoński rząd opublikował *Jinmeiyō kanji beppyō* 人名用漢字別表 ‘Odrębną listę znaków *kanji* do użytku w imionach’ zawierającą 92 sinogramy spoza *Tōyō kanji hyō*; zbiór ten był w kolejnych latach stopniowo

124:8037074763

powiększany i po dodaniu w 2017 roku znaku 渾 CAŁY, WSZYSTKO liczy 863 grafemów (stan na sierpień 2025 roku), przy czym nie zreformowano dotychczasowego zapisu japońskich nazwisk i toponimów, a także niektórych innych nazw własnych (Seeley 1990: 157–158; Taylor i Taylor 2014: 275; NIKKEI 2025).

Kolejna szerzej zakrojona reforma systemu pisma miała miejsce na przełomie lat 70. i 90. XX wieku. W 1981, po prawie dekadzie prac, opublikowano nową listę sinogramów do użytku w prasie, mediach i dokumentach urzędowych zwaną *Jōyō kanji hyō* 常用漢字表 'Listą znaków *kanji* do powszechnego użytku'. Zawierała ona 1945 grafemów (wszystkie z listy *Tōyō kanji hyō* uzupełnione o 95 nowych) i wedle deklaracji jej autorów miała być mniej restrykcyjna niż jej poprzedniczka, stanowiąc wyłącznie zbiór *meyasu* 目安 'wskazówek' co do użycia sinogramów (Seeley 1990: 161, 166–168, 171; Taylor i Taylor 2014: 275). Na modłę *Tōyō kanji hyō*, z nowej listy również wyodrębniono elementarny zbiór znaków do nauczania w szkołach podstawowych zwany *kyōiku kanji* 教育漢字 'znaki *kanji* [do użytku w] edukacji', liczący wówczas 1006 grafemów. W roku 2010 do *Jōyō kanji hyō* włączono 191 nowych znaków, co daje obecnie obowiązującą liczbę 2136, zaś od roku szkolnego 2020/21 zaś rozszerzono zbiór *kyōiku kanji* o 20 znaków używanych w nazwach japońskich prefektur (stan na sierpień 2025 roku) (Joyce i Masuda 2018: 185; MEXT 2017: 42–45; Taylor i Taylor 2014: 275; ASAHI 2025).

Obecny stan japońskiego systemu pisma przedstawia się zatem, jak następuje. Teksty w języku japońskim sporządzane są co do ogólnej zasady z użyciem mieszanego systemu pisma wykorzystującego morfograficzne sinogramy oraz morariusze *kana*, z których każde wykazuje inną, wyspecjalizowaną rolę (więcej na ten temat w Podrozdziale 2.3.). Zarówno zasób grafemów, jak i zasady ich użycia w ramach pism *kana* są regulowane dokumentami rządowymi, które są ogólnie przestrzegane w użytku publicznym. Zbiór znaków *kanji* przeznaczonych do powszechnego użytku zawiera 2136 różnych grafemów, z których 1026 muszą opanować uczniowie szkół podstawowych, co jest częścią systemu edukacji obowiązkowej w Japonii. Dodatkowo użycie 863 sinogramów spoza *Jōyō kanji hyō* jest dopuszczalne w pisowni imion. Szacuje się, że faktyczna liczba znaków używanych w prasie pozostaje na poziomie około 3000 różnych znaków *kanji*. Niemniej w obecnym momencie już znajomość 2000 najczęściej używanych grafemów wystarczy do odczytania około 99% tekstu w zapisie sinograficznym (Seeley 1990: 157–158; Taylor i Taylor 2014: 275). W komunikacji osobistej, literaturze, sztuce i tekstach specjalistycznych wykorzystuje się ponadto znaki *kanji* oraz ich odczytania nieujęte w powyższych zasobach, co czyni podsystem sinogramów otwartym na kreatywne, niestandardowe zastosowania.

125:6335373032

Jak można wnioskować na podstawie opisu w niniejszym podrozdziale, japoński system pisma jest dość mało ustandaryzowany w porównaniu z innymi systemami pisma świata. Jego współczesna forma, choć kształtowana przez stulecia stopniowej ewolucji, nabrała stosunkowo jednolitego kształtu dopiero w ciągu ostatnich niecałych dwóch wieków. Spekulacje dotyczące jego dalszego rozwoju obarczone są dużą dozą niepewności. Jednak biorąc pod uwagę przeszłe nieudane próby zarzucenia znaków *kanji* na rzecz pisowni fonograficznej za pomocą pism *kana* czy też przejścia na alfabet łaciński oraz brak szerzej zakrojonych wysiłków reformatorskich, można wysunąć ostrożne założenie, że współczesna ortografia mieszana — *kanji kana majiribun* 漢字かな交じり文 'tekst mieszający znaki *kanji* oraz *kana*' — pozostanie standardem co najmniej przez najbliższe dekady.

Należy zaznaczyć, że z językoznawczego punktu widzenia nie istnieją żadne przesłanki, które uniemożliwiałyby przekształcenie japońskiego systemu pisma na fonograficzny lub nawet alfabetyczny. Problem homofonii różnych leksemów, szczególnie sinojapońskich, podawany czasem jako główny argument za zachowaniem znaków *kanji* (Taylor i Taylor 2014: 303) jest przeszkodą tylko z pozoru, jako że ich użycie w mowie bez powodowania większych nieporozumień świadczy o tym, że zarzucenie rozróżnienia grafemicznego byłoby jak najbardziej możliwe; w przypadku niejasności zastosowanie znaleźć mogą zaś strategie negocjacyjne w celu wyjaśnienia nieporozumienia[78]. Mimo że tak radykalne zmiany w systemie pisma języka japońskiego na pewno wpłynęłyby w dłuższej perspektywie w jakiś sposób na jego warstwę mówioną, główny argument przeciwko reformie systemu pisma ma zatem naturę konserwatywną i wynika z przyzwyczajeń oraz względów estetycznych, podobnie jak opór użytkowników systemów fonograficznych wobec ewentualnych reform ortografii (Jabłoński 2013: 131). Zarazem od końca II wojny światowej można zauważyć, przynajmniej w perspektywie ilościowej tendencję raczej zwyżkową niż zniżkową zarówno w liczbie sinogramów przeznaczonych do powszechnego użytku, nauki w szkołach podstawowych, jak i dopuszczalnych do użytku w antroponimach; japońska morfografia pozostaje więc póki co stałym i zauważalnym elementem języka japońskiego. Weryfikacja jakościowa rzeczywistych kompetencji grafemicznych i ich przemian na przestrzeni lat wymagałaby uwzględnienia dodatkowych czynników, w tym także cyfryzacji komunikacji pisemnej. Problematyka ta wykracza poza zakres tematyczny rozprawy i nie będzie tutaj szerzej omawiana.

[78] W przypadku porzucenia zapisu sinograficznego potencjalnie trudniejsze do zrozumienia mogłyby stać się teksty specjalistyczne, jako że nagromadzenie słownictwa z warstwy *kango* jest w nich zazwyczaj większe niż w języku codziennym. Prawdopodobnie jednak możliwe byłoby rozwiązanie również tego problemu, na przykład poprzez urabianie nowych terminów w celu zastąpienia homofonicznych terminów.

126:1709249808

2.3. Japoński system pisma – ujęcie synchroniczne

Obecnie japoński system pisma to z punktu widzenia typologicznego zdecydowanie system mieszany (Coulmas 2003: 182–183; Handel 2019: 6, 196; Hasegawa 2015: 50; Rogers 2005: 275; Seeley 1991: 1). Pomijając teksty sporządzane dla odbiorców nieznających wcale lub w dostatecznym stopniu znaków *kanji*, w materiałach japońskojęzycznych dominuje wspomniana wyżej ortografia *kanji kana majiribun* 漢字かな交じり文 ‘tekst mieszający znaki *kanji* oraz *kana*’, w której część elementów zapisana jest morfograficznym pismem *kanji*, a część — fonograficznymi morariuszami *hiragana* oraz *katakana*; pojawiają się w nich także cyfry arabskie, znaki interpunkcyjne oraz bardziej sporadycznie — litery alfabetu łacińskiego i inne, niekoniecznie grafemiczne symbole. Z wyliczonych względów zapis taki jest powszechnie uznawany za najbardziej skomplikowany system pisma zarówno synchronicznie, jak i diachronicznie (Joyce i Masuda 2018: 179–180). W tym podrozdziale przedstawiono synchroniczny opis japońskiego systemu pisma w takiej formie, w jakiej jest on używany obecnie, ze szczególną uwagą poświęconą typologii poszczególnych pism wchodzących w jego skład.

2.3.1. Pisma *hiragana* i *katakana* oraz japońskie pismo Braille’a

Hiragana i *katakana* to dwa odrębne pisma o praktycznie idealnej wzajemnej korespondencji grafemicznej. Prawie każdy grafem morariusza *katakana* ma swój odpowiednik w piśmie *hiragana* zapisujący ten sam dźwięk i *vice versa*. W literaturze przedmiotu panuje raczej ogólna zgoda co do relacji *grafem–jednostka języka* w obrębie pism *kana*. Mimo niewielkich rozbieżności terminologicznych opisywane są one zwykle jako sylabiczne (DeFrancis 1989: 58; Hasegawa 2015: 47; Rose 2017: 14), choć współcześnie bardziej trafnym określeniem wydaje się przymiotnik *moraiczny* (Handel 2019: 221; Rogers 2005: 61; Taylor i Taylor 2014: 286); stąd stosowany w tej rozprawie termin pochodny *morariusz* na określenie tego typu pisma.

W mowie wagę sylaby zwiększają samogłoski i spółgłoski geminowane, co na piśmie zostaje odwzorowane poprzez wykorzystanie dodatkowych grafemów, jak na przykład w *gakkō* がっこう, gdzie sylaba *kkō*, w której skład wchodzi zarówno samogłoska długa, jak i spółgłoska geminowana, realizowana jest jako 3 mory w mowie, a w piśmie — jako trzy odrębne grafemy. Jedynym odstępstwem od relacji *jedna mora–jeden grafem* jest pisownia sylab krótkich z rozbudowanym nagłosem zawierającym półsamogłoskę /j/ takich jak *kyo* きょ lub nagłosem prostym w postaci spółgłoski /ɕ/, /t͡ɕ/ lub /d͡ʑ/ takich jak *sha* しゃ, *cha* ちゃ lub *ja* じゃ — realizowane są one w formie dwuznaków, w których jeden z grafemów zapisywany jest mniejszą czcionką w celu zaznaczenia jego niemoraicznego statusu. W piśmie *katakana* w formie dwuznaków zapisuje się również dźwięki

127:5103810446

sylab wchodzących w skład wyrazów niejapońskich, na przykład *du* デゥ, *di* ディ, *fa* ファ, *kwo* クォ bądź *ve* ヴェ. Tabela korespondujących znaków obu morariuszy znajduje się niżej.

Podstawowe 47 morogramów *kana*				
a あ ア	*i* い イ	*u* う ウ	*e* え エ	*o* お オ
ka か カ	*ki* き キ	*ku* く ク	*ke* け ケ	*ko* こ コ
sa さ サ	*shi (si, si)* し シ	*su* す ス	*se* せ セ	*so* そ ソ
ta た タ	*chi (ti, ti)* ち チ	*tsu (tu, tu)* つ ツ	*te* て テ	*to* と ト
na な ナ	*ni* に ニ	*nu* ぬ ヌ	*ne* ね ネ	*no* の ノ
ha は ハ	*hi* ひ ヒ	*fu (hu, hu)* ふ フ	*he* へ ヘ	*ho* ほ ホ
ma ま マ	*mi* み ミ	*mu* む ム	*me* め メ	*mo* も モ
ya や ヤ		*yu* ゆ ユ		*yo* よ ヨ
ra ら ラ	*ri* り リ	*ru* る ル	*re* れ レ	*ro* ろ ロ
wa わ ワ				*o*[79] *(o, wo)* を ヲ
				n[80] ん ン
Morogramy z znakami diakrytycznymi *dakuten* (znak udźwięcznienia spółgłoski w nagłosie) oraz *handakuten* (znak wskazujący na głoskę /p/ w nagłosie)				
ga が ガ	*gi* ぎ ギ	*gu* ぐ グ	*ge* げ ゲ	*go* ご ゴ

[79] W pierwotnej wersji romanizacji Hepburna wykorzystywano tu zapis *wo* (Unger 1996: 54) (por. Sekcja 2.3.3.).
[80] W pierwotnej wersji romanizacji Hepburna wykorzystywano zapis *m* przed głoskami /m/, /b/ oraz /p/ (Unger 1996: 54) (por. Sekcja 2.3.3.).

128:2666867329

za ざ ザ	*ji (zi, zi)* じ ジ	*zu* ず ズ	*ze* ぜ ゼ	*zo* ぞ ゾ
da だ ダ	*ji (zi, di)* ぢ ヂ	*zu (zu, du)* づ ヅ	*de* で デ	*do* ど ド
ba ば バ	*bi* び ビ	*bu* ぶ ブ	*be* べ ベ	*bo* ぼ ボ
pa ぱ パ	*pi* ぴ ピ	*pu* ぷ プ	*pe* ぺ ペ	*po* ぽ ポ
Podstawowe dwuznaki				
kya きゃ キャ		*kyu* きゅ キュ		*kyo* きょ キョ
sha (sya, sya) しゃ シャ		*shu (syu, syu)* しゅ シュ		*sho (syo, syo)* しょ ショ
cha (tya, tya) ちゃ チャ		*chu (tyu, tyu)* ちゅ チュ		*cho (tyo, tyo)* ちょ チョ
nya にゃ ニャ		*nyu* にゅ ニュ		*nyo* にょ ニョ
hya ひゃ ヒャ		*hyu* ひゅ ヒュ		*hyo* ひょ ヒョ
mya みゃ ミャ		*myu* みゅ ミュ		*myo* みょ ミョ
rya りゃ リャ		*ryu* りゅ リュ		*ryo* りょ リョ
Dwuznaki z znakami diakrytycznymi *dakuten* oraz *handakuten*				
gya ぎゃ ギャ		*gyu* ぎゅ ギュ		*gyo* ぎょ ギョ
ja (zya, zya) じゃ ジャ		*ju (zya, zya)* じゅ ジュ		*jo (zyo, zyo)* じょ ジョ
ja (zya, dya) ぢゃ ヂャ		*ju (zyu, dyu)* ぢゅ ヂュ		*jo (zyo, dyo)* ぢょ ヂョ

129:1889132956

bya びゃ ビャ		*byu* びゅ ビュ		*byo* びょ ビョ
pya ぴゃ ピャ		*pyu* ぴゅ ピュ		*pyo* ぴょ ピョ

Tabela 2-7 Tabela podstawowych znaków i dwuznaków morariuszy *kana* uszeregowanych według klasycznej kolejności *gojūnzu* 五十音図 ‘tabela 50 dźwięków’ (Taylor i Taylor 2014: 286–287).
Zbiór grafemów współdzielących tę samą spółgłoskę nazywa się „rzędem” (jap. *gyō* 行, na przykład *ka-gyō* か行 „rząd *k*”), a zestaw znaków dzielących tę samą samogłoskę — „kolumną” (jap. *dan* 段, na przykład *u-dan* う段 ‘kolumna *u*’).
Pod morą zapisaną w zmodyfikowanej romanizacji Hepburna najpierw umieszczony jest odpowiedni zapis w piśmie *hiragana*, a potem — w piśmie *katakana*. Jeśli zapis w innych systemach romanizacji różni się od romanizacji Hepburna, podany on jest w nawiasie w kolejności: *kunreishiki*, *nihonshiki* (patrz: Sekcja 2.3.3.). Morogramy ぢ i ヂ oraz づ i ヅ używane są rzadko w zapisie leksemów rodzimych; dwuznaki z wyszarzonego rzędu nie są wykorzystywane wcale w ortografii standardowej, jednak istnieją jako formy potencjalne i występują w ortografii historycznej.
Spółgłoski geminowane zapisywane są poprzez umieszczenie pomniejszonego grafemu っ lub ッ przed odpowiednim morogramem, np. *gakkō* がっこう／ガッコウ ‘szkoła’. Samogłoski długie zapisywane są poprzez dopisanie grafemu zapisującego daną samogłoskę samodzielnie po odpowiednim morogramie, na przykład *okā-san* おかあさん／オカアサン ‘mama’, z wyjątkiem samogłoski *o* przedłużanej zazwyczaj poprzez dodanie po niej *u*, np. *gakkō* がっこう／ガッコウ ‘szkoła’, ale z wyjątkami, na przykład *tōi* とおい／トオイ ‘odległy’, oraz samogłoski *e* przedłużanej zazwyczaj przeze dodanie po niej *i*, również w romanizacji, np. *kōtei* こうてい／コウテイ ‘cesarz’, ale z wyjątkami, na przykład *onēsan* おねえさん／オネエサン ‘starsza siostra’.
W zapisie zapożyczeń współczesnych za pomocą morariusza *katakana* wykorzystuje się dodatkowo znak ー w celu oznaczenia samogłosek długich, na przykład *manējā* マネージャー ‘menedżer’.
Oprócz znaków i dwuznaków ujętych w tabeli w użytku są również niestandardowe grafemy oraz połączenia grafemów (głównie w morariuszu *katakana*) wykorzystywane do zapisu zapożyczeń zawierających głoski i połączenia głosek niewystępujące w rdzennym japońskim systemie fonologicznym, jak na przykład *vu* ヴ czy *ti* ティ.

Morariusze *hiragana* i *katakana* wykazują wyspecjalizowaną funkcję w konkretnych tekstach. Morariusz *hiragana* jest używany przede wszystkim do zapisu afiksów gramatycznych (użycie to jest określane przywoływanym już wcześniej terminem *okurigana* 送り仮名), niektórych przysłówków leksykalnych, a także innych leksemów, które mogłyby zostać zapisane znakami *kanji*, ale których zapis sinograficzny autor tekstu uznaje za zbyt trudny dla zamierzonego odbiorcy lub nieodpowiedni z innych względów pragmatycznych lub estetycznych (Handel 2019: 196–197; Huszcza 2012: 112; Seeley 1991: 1–2). Morariusz *hiragana* w odbiorze rodzimego użytkownika japońskiego systemu pisma jest pismem najwcześniej przyswojonym, najbardziej japońskim, nieco dziecinnym lub typowym dla kobiet. Część żeńskich imion do dziś dnia zapisywanych jest wyłącznie morogramami *hiragana*. Charakterystyczne jest również wykorzystanie tych morogramów w nazwach marek

130:5580477505

japońskich produktów rolnych. Wychodowany w Japonii ryż często sprzedawany jest pod nazwą zapisaną wyłącznie tym morariuszem.

Morariusz *katakana* wykorzystywany jest przede wszystkim do zapisu terminów naukowych, zaznaczenia pewnego rodzaju grafemicznej desemantyzacji (zapis ze wskazaniem na sam dźwięk, bez znaczenia wyrazów), zapożyczeń z języków innych niż chiński, obcych antroponimów i toponimów, niektórych leksemów japońskich takich jak onomatopeje oraz w celu wyróżnienia danego wyrazu w tekście (Hasegawa 2015: 54; Huszcza 2012: 112), jak również po to, aby w swoisty sposób „odjaponizować" wyrazy, które nabrały charakteru ogólnoświatowego, na przykład *Fukushima* フクシマ '[katastrofa w elektrowni atomowej] Fukushima'. Wykorzystanie pisma *katakana* konotuje zatem naukowość, oficjalność, obcość, desemantyzację lub resemantyzację (Wąsowicz-Peinado 2019: 143).

Morogramy morariusza *hiragana* oraz częściej morariusza *katakana* bywają jednak wykorzystywane nie tylko fonograficznie, ale w pewnym sensie również symbolicznie. W spisach i wyliczeniach stosowany jest, podobnie jak w polskim systemie pisma, sposób szeregowania odwołujący się do wewnętrznej kolejności morogramów w ich zbiorach. Podobnie jak w polskim korzysta się z uszeregowania alfabetycznego a), b), c), itd., w systemie japońskim może być to odpowiednio kolejność współczesna *a* ア, *i* イ, *u* ウ, itd., lub historyczna, pochodząca ze wcześniej wspomnianego pangramu *i* イ, *ro* ロ, *ha* ハ, itd.

W warstwie pisanej języka istnieje jeszcze jedno pismo fonograficzne niewymieniane często w opracowaniach, prawdopodobnie ze względu na ograniczony zakres jego użycia. Jest to sensoryczne pismo Braille'a zwane *tenji* 点字 'znaki-kropki' bazujące na międzynarodowym alfabecie Braille'a, ale podobnie jak morariusze *kana* dostosowane do moraicznej struktury japońszczyzny. Jego grafemy zbudowane są z dotykalnych kropek umieszczanych na matrycy o szerokości dwóch jednostek i wysokości trzech (BRAILLE 2025). Dokładniejsza analiza struktury grafemicznej znaków tego pisma pozwala jednak stwierdzić, że typologicznie jest ono raczej abugidą niż morariuszem. W morariuszach i sylabariuszach grafemy odwołujące się do podobnych jednostek mowy, to znaczy na przykład mor zawierających samogłoskę /a/, nie są podobne graficznie — nie da się w nich wyróżnić elementów, które mogłyby wskazywać na odrębne głoski danej mory (por. morogramy *a* あ, *ka* か, *sa* さ, *ta* た, *na* な i tak dalej). W znakach abugidy zaś, choć stanowią one spójny blok graficzny i pisane są linearnie, jest to możliwe (por. Sekcja 1.3.3.) — dla przykładu, wszystkie mory zawierające samogłoskę /a/ (z wyjątkiem tych zaczynających się od głoski /ɾ/ lub /ɯ/) w japońskim

131:1924038388

Braille'u zapisywane są z kropką umieszczoną w lewym górnym rogu matrycy, zaś wszystkie zaczynające się spółgłoską /k/ — z kropką umieszczoną w prawym dolnym rogu.

Powszechne wykorzystanie tego pisma potwierdza, że nic nie stoi na przeszkodzie, by język japoński zapisywać wyłącznie fonograficznie. W japońskim Braille'u nie występują odpowiedniki znaków *kanji*, pomimo że teksty sporządzane w medium graficznym w klasycznej ortografii wykorzystują je na szeroką skalę, mimo stosunkowo nieregularnej relacji *grafem-jednostka języka*, która w nich występuje.

2.3.2. Sinogramy

Fundamentalnym zadaniem badacza pisma jest jednoznaczne określenie przedmiotu badań, czyli zestawu grafemów. Przykładem zamkniętego zbioru grafemów jest tabela morariuszy (Tabela 2-7). Co prawda napływ zapożyczeń z języków o odmiennym systemie fonologicznym niż japoński może skłaniać użytkowników pism *kana* do tworzenia nowych zestawień grafemów oraz znaków diakrytycznych, lecz podstawowy zasób grafemów składowych tych zestawów pozostaje niezmienny. Jednocześnie niezwykle trudne, o ile nie niemożliwe, jest dokonanie skończonej formalizacji zbioru znaków *kanji* czyli obecnie wykorzystywanych w piśmie japońskim sinogramów o czym autor rozprawy wspominał wcześniej (Sekcja 2.2.4).

Trudno spodziewać się w literaturze przedmiotu jednoznacznego określenia dokładnej liczby tego typu grafemów używanych w japońszczyźnie. Wiele zależy od przyjętych kryteriów kalkulacji, na przykład od tego, czy warianty znaków — czasem różniące się tylko drobnym elementem, czasem praktycznie niepowiązane na pierwszy rzut oka — uznać za jeden czy kilka odrębnych grafemów. Ogólna liczba sinogramów może też radykalnie różnić się w zależności od tego, czy uwzględni się znaki obecne w tekstach historycznych, które dawno już wyszły z powszechnego użycia. Duże słowniki znaków *kanji* zawierają nawet kilkadziesiąt tysięcy haseł, przy czym już pobieżny ogląd ujawnia, że większość z nich to grafemy wykorzystywane rzadko lub praktycznie nieużywane (Jabłoński 2013: 90–91). Przykładem takiej maksymalistycznego kompilacji sinogramów może być słownik *Dai kanwa jiten* 大漢和辞典 'Wielki słownik chińsko-japoński'[81], który powstał pod redakcją japońskiego sinologa Morohashiego Tetsujiego 諸橋轍次, a był rozszerzany o kolejne treści hasłowe także po jego śmierci. Źródło to zawiera ponad 50 000 haseł z obszernymi wyjaśnieniami (Morohashi 2000).

Duża liczba grafemów składowych tego pisma wynika przynajmniej po części z pierwszorzędnie leksykalnej charakterystyki sinogramów jako pisma używanego zarówno

[81] Należy tu jednak nadmienić, że człon *kan* 漢 zawarty w tym tytule, choć nominalnie odnoszący się do dynastii Han i Chin ogólnie, w tym wypadku wskazuje przede wszystkim na sinogramy.

132:6909256913

w chińskim, jak i japońskim systemie pisma. W przeciwieństwie do pism fonograficznych, nawet tych, które wykorzystują morfografię w postaci zastosowania różnych kombinacji grafemicznych w celu rozróżnienia homofonów, w przypadku sinogramów odwołanie do elementów znaczących języka jest nieodłączną cechą poszczególnych grafemów. System (przy czym zasadniczo raczej mowa tu o nie do końca uporządkowanym zestawie, często o cechach zbiorów rozmytych) jednostek znaczących dowolnego języka z naturalnych względów będzie zawsze bardziej rozbudowany niż jego system fonologiczny. Jego wewnętrzna struktura może w najlepszym razie prowadzić do wyróżnienia podsystemów leksykalnych, z raczej nikłym prawdopodobieństwem wyznaczenia ogólnych zasad dotyczących wszystkich jego elementów. Chęć eksplicytnego wyróżnienia tego poziomu struktury wypowiedzi na piśmie pociąga za sobą zatem konieczność stworzenia o wiele większej liczby grafemów. Niemniej wśród badaczy nie ma jednoznacznego konsensusu co do tego, do jakich elementów znaczących języka poszczególne sinogramy (tak w chińskim, jak i w japońskim) się odwołują (Unger 2014; Handel 2015). Rozważania typologiczne na ten temat przedstawione są niżej.

2.3.2.1. Typologia morfologiczna sinogramów a ich wykorzystanie w piśmie japońskim

Zarówno pismo chińskie, jak i japońskie znaki *kanji* opisywane bywają w rozmaitych terminach: jako *ideograficzne* (Hasegawa 2015: 43), *logograficzne* (Hagiwara 2016: 800; Hasegawa 2015: 43; Joyce 2013: 31) czy też *morfograficzne* (Hatta i in. 1998: 457; Joyce i Masuda 2018: 182; Rogers 2005: 272; Wasilewska 2019: 201). Zarazem pierwszy z tych terminów wykazuje cechy szczególnie problematyczne. Wykorzystywany był on dawniej powszechnie w dyskursie naukowym, szczególnie na szeroko pojętym Zachodzie (Coulmas 1999: 82, 224–225; Wnuk 2023: 44) i dotąd można go odnaleźć w niektórych publikacjach na temat japońskiego lub chińskiego pisma, szczególnie tych o charakterze nienaukowym. Jego krytyka opiera się przede wszystkim na niepożądanych skojarzeniach, jakie może on wywoływać. Morfem składowy *ideo-* sugeruje, że grafemy ideograficzne zapisują bezpośrednio idee czy też pojęcia lub koncepty niekoniecznie należące do języka (Handel 2019: 4, 41; Taylor i Taylor 2014: 306). W rzeczywistości jednak użycie sinogramów w tych systemach pisma jest *stricte* językowe. Do każdego elementu sinograficznego przypisane są konkretne jednostki języka, które dany grafem może zapisywać. Termin ten należałoby zatem raczej usunąć z precyzyjnie orientowanego dyskursu naukowego (poza jednym potencjalnym, zdecydowanie węższym użyciem, o czym niżej) na rzecz wykorzystania raczej jednego z dwóch pozostałych terminów.

Zarówno termin *logograficzny*, jak i *morfograficzny* odwołują się do jednostek *stricte* językowych. Pierwszy z nich odsyła do słowa lub wyrazu, ewentualnie leksemu, a drugi — do morfemu. Jak wskazano w Rozdziale 1, definicje słowa, wyrazu oraz leksemu obecne w literaturze

133:6246556867

przedmiotu nie mogą być uznane za jednoznaczne. W rozprawie uznano raczej w perspektywie ogólnej, że *słowo* to spójna, obserwowalna sekwencja diakrytów, interpretowalna jako jednostka znacząca języka, *wyraz* — jedna z form leksemu, zaś *leksem* — abstrakcyjna jednostka leksykalna języka, na którą składają się jej różne (odmienione) formy (Matthews 1991: 24–31). Definicje takie pozostają zamierzenie szerokie w ich konkretnym odniesieniu i pod tym względem nie odbiegają zbytnio od tych wykorzystywanych przez innych językoznawców, z czego termin *słowo* wydaje się najbardziej arbitralnym pojęciem z nich wszystkich, a przez to nie do końca przydatnym do celów definicji pojęcia logografii. Termin *wyraz* z kolei niejako z definicji implikuje możliwość składania się jednostki odniesienia z więcej niż jednego morfemu. Trudno jednak wykazać istnienie pism, w których regularnie wykorzystywano by odrębne grafemy do zapisu poszczególnych postaci wyrazowych jednego leksemu (Rogers 2005: 14; Sampson 1985: 39), chociaż można odnaleźć pojedyncze przykłady tego typu znaków (Handel 2019: 61).

Ostatni z wymienionych terminów wskazuje na *morfograficzny* charakter sinogramów. W ten sposób opisuje pismo chińskie na przykład DeFrancis (1989: 115–116). Badacz ten, wskazuje, że około 89% sinogramów używanych w chińszczyźnie zapisuje monosylabiczne morfemy, a tylko 11% używanych jest czysto fonograficznie. Monosylabiczność większości chińskich morfemów skłania tego badacza do postąpienia krok dalej, a mianowicie opisania znaków chińskich jako *morfosylabiczne*, to jest takie, w których podstawową jednostką odniesienia jest jednocześnie morfem oraz sylaba. Podobną perspektywę przedstawiają także między innymi Handel (2019: 31) czy Coulmas (2003: 203). DeFrancis (131–143) unika jednak wysunięcia podobnego argumentu w kierunku japońskich *kanji*; rozdział jego pracy dotyczący japońszczyzny nie zawiera *de facto* żadnego jednoznacznego orzeczenia o typologii japońskich sinogramów. Trafne jest zaś jego spostrzeżenie, że w wielu przypadkach znaki *kanji* „nie [zapisują] nawet morfemów" (DeFrancis 1990: 138, 140). By prawidłowo ustalić typologię sinogramów wykorzystywanych w japońskim systemie pisma, należy w pierwszej kolejności przeanalizować różne typy relacji *grafem–jednostka języka*, jakie w nim zachodzą.

W japońszczyźnie każdy powszechnie używany znak *kanji* posiada przypisane mu kanonicznie tak zwane *odczytania*. Odzwierciedlają one przyporządkowane do niego jednostki języka lub ich części składowe, jakie dany sinogram może zapisywać. Pojedynczy znak *kanji* może mieć więcej niż jedno odczytanie i jest to sytuacja w języku japońskim typowa (Künstler 1970: 157–158), a dzielą się on na dwa rodzaje: *kun'yomi* 訓読み 'odczytania wyuczone' oraz *on'yomi* 音読み 'odczytania według dźwięku', co wynika ze sposobu adaptacji pisma chińskiego na potrzeby japońszczyzny opisanego w poprzednim podrozdziale. Odczytania typu *kun'yomi* wykorzystywane

134:9789369593

są w leksemach rodzimych lub za takie uznawanych, a typu *on'yomi* — w mnogich zapożyczeniach z języka chińskiego lub leksemach utworzonych na gruncie japońszczyzny z wykorzystaniem morfemów zaczerpniętych z chińszczyzny (Rose 2017: 21–22; Taylor i Taylor 2014: 276–277); zdarzają się też leksemy mieszane z oboma typami odczytań (por. Sekcja 2.1.5.).

Jeden znak może mieć więcej niż jedno odczytanie *kun'yomi* a także więcej niż jedno odczytanie typu *on'yomi*. Odczytania tego ostatniego typu są dalej dzielone na wykazujące powiązania genetyczno-geograficzne podkategorie *goon* 呉音 'odczytania Wu', *kan'on* 漢音 'odczytania Han', *tōon* 唐音 'odczytania Tang' tudzież *kan'yōon* 慣用音 'odczytania zwyczajowe' w zależności od okresu, w którym je zapożyczono (kolejno: między wczesnym V wiekiem a połową VII wieku; późny VII i VIII wiek; od VIII do około XII wieku; zapożyczenia późniejsze) (Handel 2019: 177–178; Taylor i Taylor 2014: 277). Dodatkowo obecne w zestawie odczytań są niestandardowe, warunkowane zwyczajowo, odczytania używane w toponimach i antroponimach. Prowadzi to w rezultacie do sytuacji, gdzie w niektórych przypadkach jeden grafem może odpowiadać nawet kilku dziesiątkom jednostek języka, a do ich odpowiedniej interpretacji wymagany jest kontekst wyrazowy i zdaniowy. Przypadki takie można uznać za skrajne, jednak więcej niż jedno odczytanie to cecha większości elementów sinograficznych w ich użyciu japońskim.

Leksemy wykorzystujące odczytania *on'yomi* stanowią zdecydowanie najbardziej regularną grupę słownictwa, jeśli chodzi o relację *grafem–jednostka języka*. Dla większości z nich wraz z pismem zapożyczono także odpowiadające im morfemy; innymi słowy, doszło tu do przeniesienia części systemu morfemicznego chińszczyzny na grunt japoński. Dowodem głębokiego zakorzenienia morfemów sinojapońskich w japońskim systemie językowym jest chociażby wzmiankowana w Sekcji 2.2.4. praktyka tworzenia neologizmów, zwykle rzeczowników, na określenie nowych przedmiotów oraz idei imitujących strukturą morfemiczną leksemy sinojapońskie, powszechna w Japonii na przełomie XIX i XX wieku. Przykład rozbudowanej jednostki imiennej, w strukturze wewnętrznej której zachodzi właściwie idealna relacja jeden do jednego między grafemami a morfemami sinojapońskimi, znajduje się niżej (2.3.2.1.a).

2.3.2.1.a	*Kokka*	*Kōan*	*Iinkai*
	kok-ka	kō-an	i-in-kai
	państwo-dom	oficjalność-spokój	powierzenie-członek-zebranie
	KOK|KA|KŌ|AN|I|IN|KAI		
	国家公安委員会		

'Komisja Bezpieczeństwa Wewnętrznego'

135:6822918063

Tak sformułowana nazwa własna japońskiej instytucji publicznej składa się z trzech skądinąd niezależnych leksemów: *kokka* 国家 ‘państwo’, *kōan* 公安 ‘porządek publiczny’ oraz *iinkai* 委員会 ‘komisja, komitet’. Zarazem rzeczowniki złożone, takie jak powyższy, pozbawione są na ogół, zgodnie z zasadami formowania ciągów elementów składowych w sinojapońskim podsystemie gramatycznym, obligatoryjnych w podsystemie rodzimym znaczników gramatycznych takich jak chociażby wykładnik dopełniacza, jakie mogłyby wskazywać na relacje między poszczególnymi członami takiego złożenia. Z tego względu można je uznać za samodzielne jednostki leksykalne złożone z mniejszych, również na ogół niezależnych leksemów, które z kolei można rozbić na jeszcze mniejsze morfemy sinojapońskie.

Innym argumentem wskazującym na status morfemiczny tych jednostek może być fakt, iż zachowują one taki sam lub podobny kształt fonetyczny oraz semantyczny w różnych leksemach, w których są wykorzystywane. Na przykład morfem (oraz grafem) *kok(u)* 国 ‘państwo’ obecny w przykładzie 2.3.2.1.a pojawia się również w leksemach takich jak *kokka* 国歌 ‘hymn państwowy’, *gaikoku* 外国 ‘zagranica’, *takoku* 他国 ‘inne państwo’ czy *ōkoku* 王国 ‘królestwo’. Otwarte pozostaje zarazem pytanie, czy tego typu elementy zachowałyby status morfemiczny przez kilkaset lat swojej obecności w japońszczyźnie, gdyby nie były ściśle powiązane z określonymi grafemami. Z tego względu niektórzy badacze używają terminu *grafomorfem* na określnie takich jednostek, podkreślając ich funkcjonalną jedność oraz jednolitą relację *grafem–morfem* na zasadzie jeden do jednego (Jabłoński 2021: 125).

Podobnie jednoznaczna relacja między morfemami a grafemami języka japońskiego zachodzi w przypadku wielu podstawowych rzeczowników i przymiotników rdzennie japońskich, a także niektórych przysłówków. Leksemy takie jak *uso* 嘘 ‘kłamstwo’, *wake* 訳 ‘powód’, *hito* 人 ‘człowiek’, *kuchi* 口 ‘usta’ czy *mata* 又 ‘ponownie’ są monomorfemiczne w swej podstawowej formie, a ich postaci zawierające znaczniki przypadka zachowują tę relację, jako że elementy gramatyczne są do nich dopisywane pismem *hiragana* jako wcześniej wzmiankowany dopisek *okurigana*, na przykład *hito-o* 人を ‘człowieka’, a dzięki temu również łatwo segmentowalne (por. Tabela 2-5). W przymiotnikach odmiennych takich jak *hayai* 早い ‘wczesny’, *kowai* 怖い ‘straszny; boję się’ czy też *itai* 痛い ‘bolesny; boli’ temat przymiotnika zapisywany jest znakiem *kanji*, natomiast widoczny w powyższych przykładach znacznik czasu nieprzeszłego *-i* い oraz inne końcówki gramatyczne zapisywane są morariuszem *hiragana*.

136:1613961876

Nie jest to jednak reguła absolutna, jeśli chodzi o rzeczowniki, przymiotniki i przysłówki. Choć powojenne reformy systemu pisma dążyły do odejścia od pisowni historycznej (Seeley 1991: 153), zachowano jej elementy w niektórych przypadkach. Istnieje podklasa przymiotników zakończonych na *-shii*, w których część tematu — klasycznie zapisywanego znakiem *kanji* — włączana jest do niesinograficznej końcówki *okurigana* (patrz przykład 2.3.2.1.b). Przymiotniki tego typu wykazywały dawniej przynależność do odrębnej klasy koniugacyjnej — jako tak zwane przymiotniki typu *-shiku*, od których wywodzić można współczesne leksemy takie jak *atarashii* 新しい ‘nowy’, *kuyashii* 悔しい ‘pełen żalu; żal mi [utraconej szansy]’, *kanashii* 悲しい ‘smutny; smutno mi [mentalnie]’ lub *ashii* 悪しい ‘niedobry’ (Frellesvig 2010: 90–93). Przyczynę przyjętych współcześnie konwencji ortograficznych w zakresie ich zapisu można wyjaśnić na przykładzie ostatniego z wymienionych przykładów — w przypadku przymiotników *-shiku* czas nieprzeszły wyrażany był za pomocą morfemu zerowego (patrz przykład 2.3.2.1.c), co przy zapisie całości tematu znakiem *kanji* dawałoby zapis **ashi* 悪. To z kolei mogłoby prowadzić do homograficzności z leksemem rzeczownikowym *aku* 悪 ‘zło’. Współczesna pisownia stanowi zatem dowód na preferencję zachowania tego funkcjonalnego, grafemicznego rozróżnienia między częściami mowy, mimo że w praktyce nie zawsze jest ono możliwe do osiągnięcia.

2.3.2.1.b *atarashii*
atarashi-i
nowy-NPST
ATARA|shii
新しい
‘[jest] nowy’

2.3.2.1.c *ashi*
ashi-Ø
niedobry-NPST
A|shi
悪し
‘[jest] niedobry’

137:3790766325

Również w innych przypadkach można wskazać dążenie do zachowania pisowni etymologicznej. Na przykład, dla przymiotnika odmiennego *ōkii* 大きい ‘big’ tylko część *ō-* jego tematu fleksyjnego *ōki-* jest zapisywana sinogramem. Dawniej mora *-ki* oddawała morfem gramatyczny, który został później włączony do struktury tematu leksykalnego (Matsumura 1995).

Z drugiej strony współczesna pisownia zdaje się dążyć do zachowania jednolitej realizacji fonicznej poszczególnych znaków *kanji*, nawet jeśli oznacza to odejście od zasady morfograficzności. W leksemach pokrewnych par przymiotników odmiennych oraz odpowiadających im czasowników, takich jak *urayamashii* 羨ましい ‘zazdrosny’ i *urayamu* 羨む ‘zazdrościć’ czy *natsukashii* 懐かしい ‘nostalgiczny; tęskno mi’ i *natsuku* 懐く ‘przywiązywać się’ do odczytu znaku *kanji* „włączana” jest tylko część wspólna — odpowiednio *uraya-* oraz *natsu-*. Nawet gdyby wyróżnić przymiotnikotwórczy morfem *–(a)shi-* (nieproduktywny współcześnie) i traktować powyższe przymiotniki odmienne jako pochodne czasowników, nadal z zapisu sinograficznego wykluczona byłaby ostatnia spółgłoska tematu słowotwórczego (odpowiednio /m/ oraz /k/), To zjawisko wiąże się z przestrzeganą praktycznie bez wyjątków zasadą nierozdzielania na dwa grafemy pojedynczych mor w japońskim systemie pisma.

Wskazana zasada minimalizacji liczby odczytań, jakie można przypisać danemu znakowi *kanji*, poprzez włączanie do zapisu sinograficznego wyłącznie części wspólnej wszystkich pokrewnych leksemów z zachowaniem zakazu dzielenia mor, jest zresztą wyrażona otwarcie w oficjalnych zasadach dopisywania niesinograficznych końcówek *okurigana*. Sformułowano ją jednak nieco enigmatycznie, z nie do końca konsekwentnym użyciem ogólnej terminologii fleksyjnej, a konkretnie: bez odwołania do struktury znaczników gramatycznych w ciągach aglutynacyjnych, za to z odwołaniem do domyślnej struktury grafemicznej leksemów wyróżniającej jako ich główny element sinogram oraz dopisek do sinogramu (BUNKA 2025b):

> „Słowa odmienne zawierając wewnątrz swojego tematu inne słowo otrzymują końcówkę *okurigana* zgodnie z zasadami obowiązującymi słowo, które zawierają. (Zawarte [w taki sposób w ich strukturze] słowo podano [w poniższych przykładach] w nawiasie kwadratowym.):
>
> Przykłady:
>
> 1. Słowa zawierające odmienione postaci czasownika lub jednostki im odpowiadające:
>
> *ugokasu* 動かす ‘ruszać’ [*ugoku* 動く ‘ruszać się’]

138:3447003988

terasu 照らす ‘oświetlać’ [*teru* 照る ‘świecić’]

[…]

2. Słowa zawierające temat przymiotnika:

omonzuru 重んずる ‘cenić’ [*omoi* 重い ‘ciężki’]

omotai 重たい ‘ciężki’ [*omoi* 重い ‘ciężki’][82]

Odstępstwa od regularnej relacji *grafem–morfem* można również zaobserwować w przypadku niektórych rzeczowników, w szczególności rzeczowników odczasownikowych. Z jednej strony jako zasadę nadrzędną przyjmuje się zwykle wymóg wyłączania ostatniej mory takich jednostek z zapisu sinograficznego (por. 2.3.2.1.d). Jednocześnie istnieją wyjątki, w których oba morfemy zapisuje się jednym sinogramem (por. 2.3.2.1.e) (BUNKA 2025b). W obu przypadkach nie można stwierdzić odpowiedniości jeden do jednego między warstwą grafemiczną a morfemiczną języka.

2.3.2.1.d *ugoki*
ugok-i
ruszać się-NMN
UGO|ki
動き
‘ruch’

[82] 活用語尾以外の部分に他の語を含む語は,含まれている語の送り仮名の付け方によって送る。（含まれている語を〔 〕の中に示す。）
〔例〕
(1)動詞の活用形又はそれに準ずるものを含むもの。
動かす〔動く〕
照らす〔照る〕
[…]
(2)形容詞・形容動詞の語幹を含むもの。
重んずる〔重い〕
[…]
重たい〔重い〕
[…]

139:7806561951

2.3.2.1.e *hanashi*
hanash-i
rozmawiać-NMN
HANASHI
話
‘rozmowa’

Ponadto przynajmniej niektóre rzeczowniki złożone z kilku morfemów leksykalnych — a nawet fleksyjnych — zapisywane są pojedynczym znakiem *kanji* bez względu na ich etymologię (por. 2.3.2.1.e – 2.3.2.1.g). Prowadzi to do sytuacji, w której jeden sinogram może służyć zapisowi nawet trzech morfemów składowych takich jednostek. Należy przy tym podkreślić, że wszystkie morfemy leksykalne obecne w poniższych przykładach są nadal w powszechnym użyciu jako samodzielne leksemy i posiadają własne znaki *kanji* przeznaczone do ich zapisu — *mizu* 水 ‘woda’, *umi* 海 ‘morze’, *kokoro* 心 ‘serce, dusza’ oraz *sasu* 指す ‘wskazywać’. Nic prócz uzusu językowego nie stoi zatem teoretycznie na przeszkodzie, by do zapisu rzeczowników złożonych, które je zawierają, stosować pisownię regularną.

2.3.2.1.e *mizuumi*
mizu-umi
woda-morze
MIZUUMI
湖
‘jezioro’

2.3.2.1.f *kokorozasu*
kokoro-zas-u
serce-wskazywać-NPST
KOKOROZA|su
志す
‘aspirować, dążyć do’

140:1144739975

2.3.2.1.g *kokorozashi*
kokoro-zash-i
serce-wskazywać-NMN
KOKOROZASHI
志
‘aspiracja’

W przypadku przysłówków leksykalnych (w odróżnieniu od regularnych form przysłówkowych przymiotników odmiennych) ich ostatnia mora — niezależnie od ich wewnętrznej struktury morfemicznej — niekiedy pojawia się w zapisie jako niesinograficzna końcówka *okurigana*, jak na przykład w *kanarazu* 必ず ‘koniecznie’, *mattaku* 全く ‘całkowicie, w ogóle’, *mottomo* 最も ‘najbardziej’ bądź *futatabi* 再び ‘ponownie’. W perspektywie ogólnej zasady pisowni japońskich części mowy z łącznym użyciem znaków *kanji* oraz morariuszy *hiragana* zdają się mieć dwa główne cele. Po pierwsze, mają one minimalizować liczbę odczytań, jakie można potencjalnie przyporządkować do danego znaku, poprzez włączanie do zapisu sinograficznego wyłącznie wspólnych części leksemów pokrewnych i z zachowaniem zakazu dzielenia mor (jak wzmiankowano wyżej). Po drugie, mają one ograniczać możliwość błędnego odczytania znaku (Kindaichi i in. 1988: 315), do jakiego mogłoby dojść na przykład poprzez pomylenie rzeczownika z przysłówkiem, jak chociażby w wypadku *subete* 全て ‘wszystko’ i *mattaku* 全く ‘całkowicie, w ogóle’.

Najbardziej nieregularna grupa słownictwa pod względem relacji *grafem–morfem* to jednostki czasownikowe rdzennie japońskie. Z morfologicznego punktu widzenia można je podzielić na dwie podstawowe grupy (pomijając czasowniki nieregularne). Wyróżnia się zatem *czasowniki spółgłoskowe* (zwane także potocznie czasownikami zakończonymi na *-u*, na przykład *kaku* 書く ‘pisać’) oraz *czasowniki samogłoskowe* (potocznie czasowniki zakończone na *-ru*, na przykład *taberu* 食べる ‘jeść’) nazwane tak ze względu na fakt, że temat tych pierwszych kończy się zazwyczaj na spółgłoskę, natomiast tych ostatnich — na samogłoskę (Hasegawa 2015: 65). W zapisie czasowników spółgłoskowych regułą jest wyłączanie ostatniej spółgłoski tematu (przykład 2.3.2.1.h) lub większej jego części (przykłady 2.3.2.1.i oraz 2.3.2.1.m) z zapisu sinograficznego, co stanowi właściwie konieczność ze względu na moraiczny charakter pisma *hiragana* (Handel 2019: 192). Jednocześnie pisownia czasowników samogłoskowych niekiedy uwzględnia granice między morfemami (przykład 2.3.2.1.l), przy czym częściej występuje w niej zabieg włączenia ostatniej mory tematu do niesinograficznego zapisu *okurigana* (przykłady 2.3.2.1.j oraz 2.3.2.1.k).

141:8244825029

2.3.2.1.h *shimeru*

shimer-u

robić się wilgotnym-NPST

SHIME|ru

湿る

‘[co] robi się wilgotne’

2.3.2.1.i *hiromaru*

hiromar-u

rozszerzać się-NPST

HIRO|maru

広まる

‘[co] rozszerza się’

2.3.2.1.j *hiromeru*

hirome-ru

rozszerzać-NPST

HIRO|meru

広める

‘[kto] rozszerza’

2.3.2.1.k *shimeru*

shime-ru

zamykać-NPST

SHI|meru

閉める

‘[kto] zamyka’

2.3.2.1.l *iru*

i-ru

być-NPST

I|ru

居る

‘[kto] jest’

142:7092418993

2.3.2.1.m *shimaru*
shimar-r
zamykać się-NPST
SHI|maru
閉まる
‘[co] zamyka się’

Wyznaczenie relacji *grafem–morfem* w tego typu przypadkach jest dodatkowo obarczone pewną dozą niejasności w zależności od tego, czy przyjąć perspektywę synchroniczną, czy też diachroniczną. Oto w 2.3.2.1.i oraz 2.3.2.1.j morfem *-mar-* i jego alomorf *-me-* z historycznego punktu widzenia stanowią formanty słowotwórcze (derywacyjne) wykorzystywane do stosunkowo regularnego tworzenia czasowników odprzymiotnikowych (Kiyose 1995: 13). To umożliwia interpretację, w której grafem 広 ROZLEGŁOŚĆ rzeczywiście zapisuje w całości wyłącznie pojedynczy morfem *hiro-*. Jednocześnie morfem ten nie jest współcześnie produktywny, a tematy wymienionych czasowników w ich wersjach synchronicznych to bez wątpienia odpowiednio *hiromar-* oraz *hirome-*. Ponadto w przypadkach takich jak 2.3.2.1.h sinogram 湿 WILGOĆ jednoznacznie zapisuje tylko część morfemu, w tym wypadku część *shime-* z *shimer-*.

W pisowni czasowników złożonych oraz pochodnych rzeczowników odczasownikowych dość częste jest zjawisko odwrotne. Polega ono na włączaniu do zapisu sinogramem części leksemu czasownikowego nienależącej do tematu, przy czym źródła normatywne zezwalają tu często na kilka alternatywnych sposobów zapisu. W każdej z nich relacja *grafem–morfem* może być nieco inna (patrz przykłady od 2.3.2.1.n do 2.3.2.1.r).

2.3.2.1.n *tachi-* *-agaru*
tach-i- -agar-u
stawać-NFIN- -wznosić się-NPST
TA|chi|A|garu, TACHI|A|garu, TACHI|AGA|ru
立ち上がる、立上がる、立上る
‘[kto] wstaje’

143:7546219743

2.3.2.1.o *mōshi-* *-de*
mōsh-i- -de-Ø
mówić-NFIN- -wychodzić-NMN
MŌ|shi|DE, MŌSHI|DE
申し出、申出
‘oferta’

2.3.2.1.p *oshi-* *-ire*
osh-i- -ire-Ø
pchać-NFIN- -wkładać-NMN
O|shi|I|re, OSHI|I|re, OSHI|IRE
押し入れ、押入れ、押入
‘szafa [wbudowana w ścianę pomieszczenia w stylu japońskim]’

2.3.2.1.r *tachi-* *-iri*
tach-i- -ir-i
stać-NFIN- -wchodzić-NMN
TA|chi|I|ri, TACHI|I|ri, TACHI|IRI
立ち入り、立入り、立入[83]
‘wstęp, wchodzenie’

Wiele z takich jak wyżej wzmiankowane konwencji zapisu można wyjaśnić, jak już wspomniano, pragmatycznymi potrzebami minimalizowania liczby odczytań przypisanych do pojedynczego znaku *kanji* oraz unikania niejasności co do tego, jak dany znak w danym kontekście należy odczytać (Handel 2019: 192–193, 205–206). Tą ostatnią tendencją można wytłumaczyć również dopuszczanie alternatywnych, „skondensowanych” pisowni zawartych w przykładach od 2.3.2.1.n do 2.3.2.1.r. W przypadku, kiedy dany leksem czasownikowy występuje jako część utartego, powszechnie znanego złożenia, zminimalizowane jest niebezpieczeństwo błędnego odczytania. W perspektywie ogólnej japońskie zasady ortograficzne zdają się dążyć raczej do stworzenia jak najbardziej utylitarnego zapisu w ramach obowiązującego systemu i klaryfikacji odczytania

[83] Ostatnia z wymienionych tu możliwości zapisu jest ograniczona kontekstowo i występuje praktycznie wyłącznie w utartej frazie *tachiiri kinshi* 立入禁止 ‘zakaz wstępu’.

144:9313936759

poszczególnych sinogramów za pomocą odpowiednich dopisków *okurigana* niż dokładnego odwzorowania wewnętrznych struktur jednostek językowych.

Wyjątkowo specyficzna relacja między mową, pismem i językiem zachodzi jednakże w ramach tak zwanych *jukujikun* 熟字訓 , w dosłownym tłumaczeniu tego terminu ‘utrwalonych odczytaniach znaków’. Jednostki leksykalne tego typu można opisać w ogólnych terminach nieregularnych technik zapisu niektórych leksemów, w ramach których ich grafemy składowe zestawiane są wyłącznie ze względu na ich zawartość semantyczną (Sato 2018: 314, 320; Taylor i Taylor 2014: 279), właściwie bez odniesienia do obowiązujących w innych kontekstach ich odczytań samodzielnych. Ta technika zapisu dotyczy na ogół jednostek leksykalnych monomorfemicznych lub morfemicznie nieprzejrzystych co do ich struktury wewnętrznej. Cecha taka uniemożliwia zatem jednoznaczne i przejrzyste przypisanie konkretnych morfemów do poszczególnych grafemów używanych do ich zapisu. Niepełna lista tego typu leksemów znajduje się na *Jōyō kanji hyō* 常用漢字表 ‘Liście znaków *kanji* do powszechnego użytku’ (Bunkachō 2010). Przykłady takich jednostek przedstawione są w Tabeli 2-8.

Leksem	Grafemy
asatte 明後日 ‘pojutrze’	明 JASNOŚĆ; ŚWIT, 後 POTEM, 日 DZIEŃ
itoko 従兄弟 ‘kuzyn’	従 PODLEGŁOŚĆ, 兄 STARSZY BRAT, 弟 MŁODSZY BRAT
kesa 今朝 ‘dziś rano’	今 TERAZ, 朝 RANEK
ototoi 一昨日 ‘przedwczoraj’	一 JEDEN, 昨 WCZORAJ, 日 DZIEŃ
tabako 煙草 ‘papieros; tytoń’	煙 DYM, 草 TRAWA
Tanabata 七夕 ‘japoński festiwal Tanabata’	七 SIEDEM, 夕 WIECZÓR
tsuitachi 一日 ‘pierwszy dzień miesiąca’	一 JEDEN, 日 DZIEŃ
Yamato 大和 ‘Japonia’	大 WIELKOŚĆ, 和 HARMONIA, POKÓJ

Tabela 2-8 Przykłady leksemów zapisywanych przy użyciu techniki *jukujikun*. Znaczenia leksemów oraz ich pisownie zweryfikowano w słowniku *Daijirin* 大辞林 (Matsumura 1995).

Dążenie do wyjaśnienia motywacji takiego zapisu jednostek może prowadzić do interesujących kompromisów na granicach semantyki, grafii i fonologii. Niektórzy badacze zdają się oto utrzymywać w sposób ontologicznie wysoce ryzykowny, że poszczególne grafemy w tego typu

145:8047552080

złożeniach zapisują bezpośrednio jednostki semantyczne języka. Na przykład Sato (2018: 320) proponuje wyjaśnienie, zgodnie z którym we wzmiankowanej wyżej jednostce *kesa* 今朝 ‘dziś rano’: “znaczenia tych dwóch znaków, *teraz* (今) oraz *ranek* (朝), reprezentują znaczenie słowa *dzisiaj rano*” [84]. Ustalenie jednoznacznego zbioru podstawowych jednostek semantycznych języka, do których mogłyby się odwoływać poszczególne grafemy, pozostaje jednak zadaniem niezwykle trudnym, być może trudniejszym nawet niż sformułowanie podobnego zestawu morfemów. Ponadto nie wszystkie jednostki typu *jukujikun* mogą zyskać tak samo logiczne wytłumaczenie ich struktury jak przykład przytaczany przez Sato. Trudno, poza wyjaśnieniem wspieranym przez odwołanie do specyficznej metonimii lub wręcz funkcji talizmanicznych sinogramów, uzasadnić powiązanie konceptów *wielkości* (大) oraz *harmonii* (和) z klasyczną nazwą państwa japońskiego *Yamato* 大和. Z punktu widzenia relacji *grafem–jednostka języka* prostszym rozwiązaniem zdaje się uznanie tego typu przypadków za dwu- lub trójznaki (Honda 2019: 2003), w których poszczególne grafemy co prawda zostały zapewne dobrane ze względu na kojarzoną z nimi, intuicyjnie lub zwyczajowo, treść semantyczną. Ostatecznie stanowią one jednak odwołania do całości konkretnego leksemu wspólnie, bez względu na jego wewnętrzną strukturę morfemiczną.

Niektórzy badacze (Halliday 1989: 24–26) wskazują ponadto na jeszcze jeden potencjalny argument na rzecz semazjograficznej interpretacji znaków *kanji*. Oto za ich pomocą można zapisać różne morfemy niepowiązane ze sobą etymologicznie, acz wykazujące podobny zakres znaczeniowy. Na przykład znak 美 PIĘKNO w leksemach takich jak rdzennie japoński przymiotnik odmienny *utsukushii* 美しい ‘piękny, ładny’ lub rzeczownik sinojapoński *bijo* 美女 ‘piękna kobieta’ reprezentuje dwa zupełnie odrębne morfemy — w pierwszym część rdzennie japońskiego morfemu *utsukushi-* ‘piękny’, a w drugim — zapożyczony z chińszczyzny morfem *bi* ‘piękno’. Oba jednak łączy podobny zakres semantyczny, co ma sprawiać, że zbliżają się one w pewnym sensie do grafemów zapisujących znaczenie bezpośrednio, które Halliday nazywa *semogramami* (Halliday 1989: 24–26). Choć właściwość taka rzeczywiście zdaje się stanowić specyficzną cechę znaków *kanji*, potencjalnie nawet być może wyjątkową na tle systemów pisma świata, nie zmienia to stosunkowo łatwo weryfikowalnego faktu, że każdy sinogram wykazuje (zgodnie poniekąd z wyróżnionymi zasobami sinogramów i odczytań zalecanych do powszechnego użytku) utartą, ograniczoną grupę konkretnych morfemów mu przypisanych — poza sporadycznymi, niestandardowymi ich zastosowaniami w sztuce bądź grach słownych. Przybliżone znaczenia, jakie można przyporządkować znakom *kanji* (co czyni też autor rozprawy dla wygody czytelnika przy omawianiu

[84] “[…] the meanings of the two characters, *now* (今) and *morning* (朝), represent the word meaning *this morning*.”

146:5741480000

jednostek sinograficznych niejako *in abstracto*, w oderwaniu od skojarzonych z nimi morfemów), wynikają raczej ze znaczeń morfemów z nim powiązanych, a nie są cechą grafemu samą w sobie. Czyni to interpretację semazjograficzną mniej przekonującą niż morfograficzna[85].

W przypadku znaków *kanji* można zatem mówić nie tyle o zjawisku semazjografii, co raczej o bardzo częstej homografii, to jest w tym przypadku zapisie kilku różnych morfemów z użyciem tego samego grafemu. Problem poprawnego odczytywania homograficznych morfemów jest w pewnym stopniu rozwiązywany w praktyce (a raczej: ukrywany) poprzez zastosowanie wspomnianego już systemu dopisków morograficznych *okurigana*. Stąd w wyrazie *deru* 出る ‘wychodzić; [kto] wychodzi’[86], pierwszy grafem 出 WYCHODZIĆ; WYJMOWAĆ zapisuje temat czasownika, a drugi, *ru* る, sufiks czasu nieprzeszłego. Jednocześnie taki zapis wymusza interpretację grafemu 出 WYCHODZIĆ; WYJMOWAĆ jako *de*, jako że nie istnieje inny wyraz zapisywany za pomocą tych grafemów ułożonych w tej kolejności. Podobnie jednostka *dasu* 出す ‘[kto] wyjmuje; wyjmować’ może być odczytana tylko w taki sposób z podobnych względów. Przypadki tego typu są mnogie.

Dopiski *okurigana* mogą jednak pełnić funkcję ujednoznaczniającą odczytanie tylko w tych wyrazach, w których możliwe jest ich zastosowanie. Morfemy sinojapońskie są zapisywane bez tych dopisków, podobnie jak tematy wielu rzeczowników rdzennie japońskich, a wśród nich również zdarzają się przypadki homografii. Można wskazać pary homograficznych morfemów japońskich o odrębnych odczytaniach i znaczeniach takie jak: *kō* 行 ‘iść; wykonywać’ oraz *gyō* 行 ‘iść; wykonywać; rząd’; *mon* 門 ‘brama’ oraz *kado* 門 ‘brama’; *in* 印 ‘znak; pieczęć’ oraz *shirushi* 印 ‘znak’. Podobne opozycje występują w zapisie innych części mowy, na przykład heterofonicznych ale homograficznych rdzennie japońskich jednostek czasownikowych *sasaou* 誘う ‘zapraszać’ oraz *izanau* 誘う ‘zapraszać; wabić’. Ujednoznaczniająca rola dopisków *okurigana* może zatem w dużej mierze podlegać ograniczeniom (Honda 2009: 226–231).

Marginalnym, acz obecnym w japońskim systemie pisma zastosowaniem znaków *kanji* jest ich użycie fonograficzne. Jednostki docelowe to tak zwane *ateji* 当て字, dosłownie ‘znaki dostosowane’, czyli wybrane do zapisu danego leksemu ze względu na ich wartość fonetyczną, ze znacznym (choć także w praktyce stopniowalnym) pominięciem ich warstwy semantycznej. Technika ta wykazuje podobieństwa do zapisu *man’yōgana* wzmiankowanego wyżej (Taylor i Taylor

85 Termin *semogram* Hallidaya (1989: 26) i możliwe do utworzenia pochodne *semografia* czy *semograficzny* zdają się odpowiadać terminowi *semazjografia* i pochodnym u Sampsona (por. Rozdział 1.).

86 Postaci czasowników zawierające wyłącznie temat i morfem czasu nieprzeszłego *-(r)u* można tłumaczyć różnie, jako że są one jednocześnie formami słownikowymi o statusie leksykograficznym podobnym do polskich bezokoliczników.

147:9943294402

2014: 279). Jednym z powszechniejszych leksemów zapisywanych w ten sposób jest *sewa* 世話 ‘opieka, zajmowanie się’. Obok powszechniejszych zapisów morariuszem *katakana* wersję w zapisie *ateji* posiada też wiele niejapońskich toponimów. Przykłady jednostek zapisywanych techniką *ateji* znajdują się w Tabeli 2-9.

Leksem	Grafemy
Ajia 亜細亜 ‘Azja’	亜 PODKATEGORIA, 細 CIENKI, 亜 PODKATEGORIA
Roshia 露西亜 ‘Rosja’	露 ROSA, 西 ZACHÓD, 亜 PODKATEGORIA
sewa 世話 ‘opieka, zajmowanie się’	世 ŚWIAT, 話 ROZMOWA
Shina 志那 ‘Chiny’	志 ASPIRACJA, 那 CO? KTÓRY?
yatara 矢鱈 ‘niezwykle’	矢 STRZAŁA, 鱈 DORSZ

Tabela 2-9 Przykłady leksemów zapisywanych przy użyciu techniki *ateji*.

W odniesieniu do typologii całości podsystemu znaków *kanji* w ramach japońskiego systemu pisma można w tym miejscu podsumować kilka istotnych wątków. Oto mimo licznych rozbieżności między granicami grafemicznymi a morfemicznymi (Huszcza 2012: 113), jakie można zaobserwować szczególnie w zapisie jednostek czasownikowych, a także niektórych przymiotników, przysłówków oraz rzeczowników, tudzież występowania także marginalnych przykładów fonografii, można orzec, że japoński system pisma co do ogólnej zasady dąży do zapisu za pomocą sinogramów przynajmniej niezmiennych części poszczególnych leksemów. Części te odpowiadają często tematom lub dużym fragmentom tematów odmiennych części mowy, a zatem morfemom leksykalnym.

Równolegle można zarysować cele praktyczne, do osiągnięcia których ortografia japońska bynajmniej *nie* dąży. Trudno mianowicie stwierdzić ukierunkowanie grafii japońskiej na ustawiczny i regularny zapis konkretnych *zestawów* morfemów w określony sposób. Przedstawione wyżej wyjątki, w ramach których pojedynczy znak *kanji* zapisuje mniej lub więcej niż jeden morfem, mimo że liczne, wynikają raczej z moraicznego charakteru fonografii japońskiej, a ponadto fleksyjności tego języka. Niezmiennie jednak można potwierdzić aktualność praktyki stawiania na pierwszym miejscu jasności odczytania znaku w danym kontekście niż dążenia do regularnego zapisywania wielu morfemów za pomocą pojedynczego grafemu.

Z tego względu zaszeregowanie znaków *kanji* jako pisma ogólnie morfograficznego — szczególnie biorąc pod uwagę ogromną liczbę grafomorfemów sinojapońskich — wydaje się stosowne i uprawnione. Termin ten jest stosowany w literaturze przedmiotu (Rose 2017: 14;

148:2659973155

Tajima 2006: 6). Należy zarazem pamiętać, że nie jest to decyzja typologiczna tak oczywista, jak w przypadku oryginalnego chińskiego systemu pisma, a to ze względu na liczne odstępstwa od jednoznaczności relacji między morfemami a grafemami języka. W praktyce japońskiego zapisu ten sam grafem może w zależności od kontekstu zapisywać dokładnie jeden morfem, więcej niż jeden morfem lub jedynie część morfemu (Coulmas 2003: 183). W analizie pojedynczych sinogramów mogą okazać się zatem przydatne terminy takie jak *monomorfemiczny* (zapisujący dokładnie jeden morfem), *polimorfemiczny* (zapisujący więcej niż jeden morfem) oraz *semimorfemiczny* (zapisujący tylko część morfemu) (Nowak 2026: 42). Wszystkie trzy podtypy morfografii występujące w japońskim systemie pisma są podsumowane i zobrazowane w Tabeli 2-10 niżej. Te fakty przekładają się zarazem na liczne trudności związane z praktycznym wykorzystaniem japońskiego pisma, a w dalszej kolejności na problemy w jego opanowaniu.

Pośrednią, acz aktualną i zwracającą uwagę w rzeczywistej praktyce zapisu właściwością sinogramów stanowią ponadto ich użycia, które można uznać przynajmniej po części za ideograficzne w rozumieniu nieetymologicznym, to jest przekazujące znaczenie z pominięciem języka. Mowa tu o użyciu pojedynczych znaków w formie skondensowanych komunikatów. Takie użycie wykazuje na przykład sinogram 危 NIEBEZPIECZEŃSTWO wykorzystywany na tablicach służących do oznakowania pojazdów przewożących niebezpieczne ładunki (Jabłoński 2013: 128). W jego zastosowaniu w zapisie jednostek leksykalnych można go odczytać jako sinojapoński morfem *ki* 危 oznaczający ‘niebezpieczeństwo’ lub rdzennie japoński przymiotnik odmienny *abunai* 危ない ‘niebezpieczny’, kanonicznie zapisywany zazwyczaj z częścią *-nai* w dopisku *okurigana*. Wzmiankowany morfem sinojapoński nie funkcjonuje jednak jako samodzielna jednostka leksykalna, a w przypadku oddania jednostki przymiotnikowej *abunai* jej zapis pojedynczym sinogramem byłby jednoznacznie uznany za niekanoniczny. Komunikat ten mogą ponadto niejako intuicyjnie zrozumieć użytkownicy języka chińskiego, w którym sinogram ten jest używany do zapisu jednostek o podobnych znaczeniach. Podobnie, w oderwaniu od języka, używane są między innymi znaki 開 OTWIERAĆ i 閉 ZAMYKAĆ na przyciskach w windzie, znaki 出 WYPUSZCZAĆ i 止 ZATRZYMYWAĆ przy kranie z wodą oraz 押 PCHAĆ i 引 CIĄGNĄĆ na drzwiach. Tak zarysowane zastosowanie znaków *kanji* można ostrożnie uznać za pozajęzykowe ze względu na brak powiązania grafemu z konkretną jednostką języka. Stanowi ono marginalny, acz istotny przykład sprzeczności z definicją grafemu przyjętą w niniejszej rozprawie. Na taką jego kwalifikację nie wpływa fakt, że symboliczne użycie sinogramów, takie zastosowanie znaków *kanji* jak wyżej opisane przypadki znaków 危 NIEBEZPIECZEŃSTWO czy 開 OTWIERAĆ, powiązane jest z regularnym językowym użyciem znaku.

149:1146879614

Liczba morfemów zapisywanych sinogramem	Przykład	Komentarz
1	*mon* 門 ‘brama’ mon MON	Rzeczownik sinojapoński; grafomorfem(y) sinojapoński(e).
	kyūshi 急死 ‘nagła śmierć’ kyū-shi KYŪ|SHI	
	kado 門 ‘brama’ kado KADO	Rzeczownik rdzennie japoński.
	akai 赤い ‘czerwony’ aka-i AKA|i	Przymiotnik odmienny.
	miru 見る ‘patrzeć, oglądać’ mi-ru MI|ru	Czasownik samogłoskowy.
	mata 又 ‘ponownie’ mata MATA	Przysłówek.
<1	*kaku* 書く ‘pisać’ kak-u KA|ku	Czasownik spółgłoskowy. Do dopisku *okurigana* włączona jest ostatnia spółgłoska tematu.
	taberu 食べる ‘jeść’ tabe-ru TA|beru	Czasownik samogłoskowy. Do dopisku *okurigana* włączona jest ostatnia mora tematu.
	natsukashii 懐かしい ‘nostalgiczny’ natsuk-ashi-i NATSU|kashii	Przymiotnik odmienny derywowany od czasownika *natsuku* 懐く ‘przywiązywać się’. Do dopisku *okurigana* włączona ostatnia spółgłoska tematu pierwotnego czasownika, współcześnie nieproduktywny morfem derywacyjny *-ashi-* oraz końcówka fleksyjna *-i*.
	mazu 先ず ‘najpierw’ mazu MA|zu	Przysłówek. Do dopisku *okurigana* włączona jest ostatnia mora morfologicznie niepodzielnego przysłówka.
>1	*mizuumi* 湖 ‘jezioro’ mizu-umi MIZUUMI	Rzeczownik złożony rdzennie japoński.
	hanashi 話 ‘rozmowa’ hanash-i HANASHI	Rzeczownik odczasownikowy rdzennie japoński.

Tabela 2-10 Relacje *grafem–morfem* w różnych jednostkach języka japońskiego. Pierwsza linijka każdej komórki w kolumnie przykładów zawiera analizowaną jednostkę, druga jej rozkład na morfemy, a trzecia jej transkrypcję grafemiczną zgodnie z zasadami przedstawionymi we wstępie rozprawy.

150:5706382170

2.3.2.2.Struktura wewnętrzna sinogramów

Podstawową jednostką struktury grafemicznej znaków *kanji*, podobnie jak znaków chińskich, od których się one wywodzą, jest *kreska* (Wasilewska 2019: 42). Można ją zdefiniować jako element sinogramu pisany odręcznie jednym pociągnięciem przyrządu do pisania. Faktyczna liczba kresek obecnych w grafie może się diametralnie różnić w zależności od wariantu pisma lub piszącego go użytkownika, jednak źródła leksykograficzne podają wzorcowe kształty oraz liczby kresek dla poszczególnych grafemów wraz z kolejnością ich kreślenia. Jeden znak może zawierać od jednej do nawet kilkudziesięciu kresek (Huszcza 2012: 199; Taylor i Taylor 2014: 51–53). Na przykład sinogram o największej wzorcowej liczbie kresek na liście *Jōyō kanji hyō*, 鬱 DEPRESJA, MELANCHOLIA, składa się z 29 kresek, przy czym poza tym zasobem występują znaki *kanji* jeszcze bardziej skomplikowane graficznie.

Pismo składające się z tysięcy grafemów będących losowymi zbiorami kresek byłoby jednak wysoce niepraktyczne, o ile w ogóle możliwe do opanowania. Między poziomem kresek a całością grafemu można zatem wyróżnić płaszczyznę powtarzalnych części znaków zwanych *elementami*, *komponentami* lub *kluczami* w zależności od przyjętego sposobu analizy strukturalnej (Wasilewska 2019: 43–44; Wnuk 2023: 63–68). Należy podkreślić, że powyższe terminy nie powinny być traktowane jako synonimy ze względów omówionych niżej.

Elementy [87] znaków *kanji* stanowią podstawowe jednostki analizy etymologicznej. Tradycyjny podział znaków chińskich pod tym względem, zwany *rikusho* 六書 po japońsku, a *liùshū* 六书 po chińsku, pochodzi z dzieła *Shuōwén jiězì* 说文解字 ‘Omówienie znaków prostych i wyjaśnienie znaków złożonych’[88], po japońsku zwanego *Setsumon kaiji* 説文解字, autorstwa żyjącego na przełomie I i II wieku n.e. Xu Shena 许慎. Jego typologia jest nadal powszechnie cytowana w literaturze przedmiotu (Wasilewska 2019: 31–32). Podział ten przedstawiono w Tabeli 2-11.

W ramach poniższej klasyfikacji (Tabela 2-11) można zauważyć łączne wdrożenie dwóch heterogenicznych opisów etymologii znaków. Pierwsze cztery kategorie odnoszą się do sposobu wyłonienia się poszczególnych grafemów. Dwie ostatnie kategorie opisują techniki adaptacji już istniejących sinogramów do zapisu nowych jednostek językowych. Ostatecznie zatem także pochodzenie znaków przypisanych do kategorii *kasha* oraz *tenchū* można zaszeregować do jednej

[87] *Elementy* sinogramów w rozumieniu przedstawionym w tej rozprawie figurują czasem w literaturze przedmiotu również pod innymi nazwami. Na przykład, Huszcza (2012: 166) nazywa je *subideogramami*.
[88] Tłumaczenie za: Wasilewska 2019: 32.

151:1957111668

z czterech pierwszych kategorii. Ta sprzeczność wewnętrzna na ogół motywuje współczesnych badaczy do odrzucenia dwóch ostatnich kategorii.

KATEGORIA	TYP	OBJAŚNIENIE
shōkei 象形	ZNAKI PROSTE	Dosłownie ‘znaki odwzorowujące kształt’; *znaki piktograficzne* lub *piktogramy*. Kategoria znaków wywodzących się od uproszczonych rysunków obiektów lub fragmentów obiektów z fizycznej rzeczywistości. Przykłady: 日 SŁOŃCE, 木 DRZEWO.
shiji 指事		Dosłownie ‘znaki wskazujące na rzeczy’; czasami zwane *ideogramami*. Kategoria znaków wywodzących się od uproszczonych rysunków w sposób ikoniczny przedstawiających pojęcia abstrakcyjne. Przykłady: 上 NA GÓRZE, 三 TRZY.
kaii 会意	ZNAKI ZŁOŻONE	Dosłownie ‘znaki o połączonych znaczeniach’; *złożenia semantyczno-semantyczne*. Kategoria znaków powstałych w wyniku połączenia znaków prostych na zasadzie rebusu — ich znaczenie wynika z odpowiedniej interpretacji znaczeń części składowych. Przykłady: 尖 OSTRY, 信 WIERZYĆ.
keisei 形声		Dosłownie ‘znaki łączące kształt i dźwięk’; *złożenia semantyczno-fonetyczne*. Kategoria znaków powstałych w wyniku połączenia dwóch elementów, z których jeden wskazuje na ogólną kategorię semantyczną grafemu (*element semantyczny*), a drugi — na jego wymowę[89] (*element fonetyczny*). Przykłady: 江 RZEKA; ZATOKA, 河 RZEKA.
kasha 仮借		Dosłownie ‘znaki zapożyczone’. Kategoria znaków, które w procesie ewolucji pisma chińskiego uległy resemantyzacji. Dla przykładu, znak 来, pierwotnie piktogram zapisujący morfem o znaczeniu ‘pszenica’, zaczął być wykorzystywany do zapisu zbliżonego fonetycznie morfemu ‘przychodzić’; ostatecznie nowe użycie wyparło oryginalne.
tenchū 転注		Dosłownie ‘odwrócone objaśnienia’. Znaczenie ich jest niejasne. Jedna z hipotez głosi, że to znaki etymologiczne powiązane ze sobą pod względem kształtu, wymowy oraz znaczenia, jak na przykład *kǎo* 考 STARY oraz *lǎo* 老 STARY.

Tabela 2-11 Klasyfikacja znaków chińskich Xu Shena opracowana na podstawie: Handel 2019: 48–50, Künstler 1970: 68–71 oraz Wasilewska 2019: 31–32. Dosłowne tłumaczenia nazw kategorii za: Wasilewska 2019: 31–32.

Ponadto kategorie *shōkei* oraz *shiji* można uznać za grupujące *znaki proste*, stanowiące swoistą podstawę szerzej zarysowanego systemu graficznego. Jako takie jej elementy składowe nie

[89] Należy tu zaznaczyć, że elementy fonetyczne wskazują przede wszystkim na chińską wymowę znaku. Więcej o dokładności, z jaką elementy fonetyczne pozwalają wywnioskować odczytanie sinogramu w języku japońskim, w kolejnych akapitach tej podsekcji.

152:2144380216

wykazują zaawansowanej struktury wewnętrznej poza możliwym ich technicznym podziałem na kreski. Także ich rozróżnienie na *piktogramy* oraz *ideogramy* odzwierciedla ich cechy czysto semantyczne. Z tego względu zatem można opisywać ich etymologię zbiorczo jako *ikoniczną*[90]. Z kolei znaki zaliczane do kategorii *kaii* oraz *keisei* to *znaki złożone* ze *znaków prostych*, aczkolwiek stworzone za pomocą bardziej złożonych mechanizmów opisanych w Tabeli 2-11 (Handel 2019: 49; Wasilewska 2019: 44–45).

Spośród wzmiankowanych kategorii szczegółowo omówić warto przede wszystkim złożenia semantyczno-fonetyczne, których udział w zasobie grafemów pisma chińskiego według jednego szacunku wynosi co najmniej 80% (Handel 2019: 50). Jak zaznaczono w Tabeli 2-11, zbudowane są one na ogólnej zasadzie dwuczęściowej. Jedna z takich części — element fonetyczny — wskazuje w sposób mniej lub bardziej dokładny na wymowę sinogramu. Część druga — element semantyczny — pełni funkcję znacznika odróżniającego dany grafem od innych oraz wskazującego na jego ogólny zakres znaczeniowy. Na przykład znak zapisujący chiński morfem *fāng* 芳 ‘pachnący’ składa się z elementu semantycznego ⁺⁺ (postaci obocznej chińskiego samodzielnego grafomorfemu *cǎo* 艸 ‘trawa’ używanej w znakach złożonych). Element ten występuje często w sinogramach o znaczeniu powiązanym z desygnatami flory. Element fonetyczny znaku nadrzędnego pochodzi od chińskiego grafomorfemu *fāng* 方 ‘kwadrat; kierunek’ (Handel 2019: 45, 50; Joyce i Masuda 2018: 190; Perefetti i Dunlap 2008: 20–21). Taki element fonetyczny na ogół nie wykazuje powiązania ze znaczeniem danego znaku. Nawet w przypadkach, w jakich można dostrzec skojarzenia semantyczne między elementem fonetycznym a znaczeniem całego sinogramu (Wasilewska 2019: 65) — jak na przykład w chińskim grafomorfemie *qīng* 清 ‘przejrzysty’, w którym można dopatrywać się powiązania między znaczeniem elementu fonetycznego *qīng* 青 ‘niebieski’ jako samodzielnego grafomorfemu a kolorem czystej, przejrzystej wody — kryterium podobieństwa wymowy pozostaje niezmiennie prymarne wobec semantyki.

W użyciu japońskim elementy fonetyczne wskazują na wymowę znaku wyłącznie w warstwie sinojapońskiej zasobu morfemów, którą docelowo zapożyczono. Odczytania *kun'yomi* były im przypisywane z pominięciem ich wewnętrznej struktury. Przywołany wyżej znak 芳 ZAPACH posiada *on'yomi* realizowane jako *hō*, tak samo jak znak 方 KWADRAT; KIERUNEK. Dokładność, z jaką

[90] Jednocześnie należy tu podkreślić, że termin *ikoniczny* odnosi się *wyłącznie* do pochodzenia tych grafemów — współczesne postaci tych znaków wykazują jednak nikłe bądź tylko umowne podobieństwo do obiektów lub konceptów, do których się odnoszą. Problematyczność terminu *ideogram* w odniesieniu do całości pisma chińskiego i znaków *kanji* została omówiona wyżej; z tych samych względów niektórzy badacze unikają używania go także w odniesieniu do etymologicznej kategorii *shiji*, preferując inne określenia (Wasilewska 2019: 31–32).

153:1253780797

elementy fonetyczne wskazują na wymowę całego grafemu, bywa zróżnicowana zarówno na gruncie chińskim, jak i japońskim. Na przykład, znak 少 NIEWIELE posiadający *on'yomi* o postaci *shō* występuje jako element fonetyczny między innymi w znakach 省 MINISTERSTWO oraz 砂 PIASEK, których odczytania typu *on'yomi* to odpowiednio: *sei* lub *shō* oraz *sa* lub *sha*. Taka niespójność może wynikać z pierwotnego wyboru na element fonetyczny znaku o zbliżonej, lecz nie identycznej wymowie, jak również z diachronicznych zmian fonetycznych w języku chińskim lub w języku japońskim, a także z modyfikacji struktury grafemu. Znak 省 MINISTERSTWO pierwotnie zawierał jako element fonetyczny sinogram 生 ŻYCIE, który rzeczywiście wykazuje odczytania typu *on'yomi* takie jak *sei* lub *shō* (Ogawa i in. 1991: 561, 697, 709). Tego rodzaju modyfikacje graficzne kształtu sinogramów spowodowały, że podobnie niektóre elementy semantyczne mogą być współcześnie nierozpoznawalne — sinogram 左 LEWO pierwotnie zawierał element semantyczny oznaczający rękę (Ogawa i in. 1991: 310). Inne, nowe lub zmodyfikowane, elementy sinogramów mogły pojawić się później w wyniku przekształceń o rozmaitym podłożu. Na przykład, znak 望 SPOGLĄDAĆ; PRAGNĄĆ, w którym współczesne źródła leksykograficzne wyróżniają element 月 KSIĘŻYC stanowiący jego prawą górną część, pierwotnie nie zawierał ani tego elementu, ani umieszczonej w lewym górnym rogu grafemu części 亡 UMIERAĆ, ani dolnej części 王 KRÓL. Zamiast tego dawniej przedstawiał on człowieka spoglądającego w dal, a wyżej wymienione części powstały wskutek późniejszych zmian w formie graficznej znaku. Mimo to współcześnie wyróżnia się w nim element semantyczny 月 KSIĘŻYC oraz element fonetyczny 亡 UMIERAĆ wskazujący na odczytanie sinojapońskie *bō* (Ogawa i in. 1990: 483).

Elementy fonetyczne wchodzą w relacje nie tylko na płaszczyźnie znak-element, ale też znak-znak. Nawet jeśli odczytanie typu *on'yomi* znaku zawierającego dany element fonetyczny nie jest zgodne z wymową tego elementu w jego użyciu samodzielnym, może być ono jednolite w różnych sinogramach zawierających ten element. Na przykład mimo że znak 是 TEN (*on'yomi*: *ze*) może jawić się jako niezbyt przydatny w odczycie znaku 提 PREZENTOWAĆ (*on'yomi*: *tei*), jako element fonetyczny jednolicie wskazuje on na wymowę sinojapońską *tei* w sinogramach takich jak 提 PREZENTOWAĆ, 醍 RODZAJ PRODUKTU MLECZNEGO czy 堤 WAŁ. Elementy fonetyczne można zatem analizować w terminach *jednolitości* i *spójności* odczytania. Cecha *spójności* oznacza tu, że dany znak jako samodzielny grafem ma taką samą wymowę jak znak, w którym występuje jako element fonetyczny. Cecha *jednolitości* odnosi się zaś do sytuacji, w której różne grafemy zawierające ten sam element fonetyczny mają taką samą wymowę. Na przykład element 長 DŁUGI z odczytaniem *on'yomi* o postaci *chō* w sposób spójny i jednolity wskazuje na sinojapońskie odczytanie *chō*

154:7726256183

w znakach 腸 JELITO, 張 NAPINAĆ lub 帳 ZASŁONA (Masuda i Saito 2002: 448–451). Elementy, szczególnie fonetyczne, wykazują też zróżnicowaną częstotliwość występowania w sinogramach — niektóre pojawiają się tylko w kilku, niektóre w kilkunastu lub kilkudziesięciu. Tę cechę elementów czasem nazywa się ich *produktywnością* (Wnuk 2023: 76).

Segmentacja znaków *kanji* na elementy składowe wymaga szerokiej wiedzy z dziedziny etymologii pisma chińskiego. Sinogramy można analizować jednak w jeszcze jeden, zupełnie synchroniczny sposób — na ich częściowo systemowe komponenty. *Komponent* to podstawowa, wizualnie spójna część znaku *kanji* większa od kreski, nieniosąca ze sobą informacji na temat znaczenia lub wymowy grafemu (Wnuk 2023: 63). Niektórzy badacze dodają do tej definicji warunek wizualnej odrębności od innych komponentów wprowadzanej przez pustą przestrzeń (Shen i Ke 2007: 99). Zarazem istnieją powtarzalne części sinogramów rozpoznawalne w wielu grafemach, które mogą być uznane za komponenty, mimo że stykają się z innymi komponentami, jak na przykład komponent 儿 CZŁOWIEK wyróżnialny między innymi w znakach 兄 STARSZY BRAT, 先 PRZÓD, 免 UNIKAĆ; WYBACZAĆ, USPRAWIEDLIWIAĆ, 光 ŚWIATŁO czy 空 NIEBO; PUSTKA.

Konsekwentnie zasadne wydaje się uznać *komponent* za jednostkę czysto funkcjonalną, umożliwiającą rozmaite segmentacje sinogramów bez względu na ich faktyczną etymologię. Na przykład znak 空 NIEBO; PUSTKA można postrzegać jako dwa (穴＋工) lub trzy komponenty (宀＋儿＋工), zaś znak 商 HANDEL segmentować na trzy (亠＋丷＋冏), cztery (亠＋丷＋冂＋台) lub na pięć komponentów (亠＋丷＋冂＋儿＋口). *Komponent*, obok *elementu*, może ponadto być uznawany za jednostkę analizy sinogramu szczególnie przydatną do konstrukcji technik mnemonicznych lub strukturalnych w kontekście uczenia się i nauczania znaków *kanji* (więcej na ten temat w Rozdziale 4.). Właściwość taka wynika stąd, że choć komponent sam w sobie jest funkcjonalną jednostką wizualnego podziału grafemu, niektórym komponentom można przypisywać synchroniczne znaczenia na podstawie ich etymologii, podobieństwa do innych samodzielnych znaków lub samej ich formy graficznej.

Stosunkowo marginalną rolę z punktu widzenia analizy strukturalnej znaków *kanji*, ale znaczącą w nauczaniu i uczeniu się japońskiego systemu pisma oraz w porządkowaniu materiału grafemicznego w źródłach leksykograficznych odgrywają tak zwane *klucze*, na gruncie sinologicznym czasem zwane również *pierwiastkami* (Wnuk 2023: 67). *Klucz* można zdefiniować jako część sinogramu istotną w kontekście ściśle leksykograficznym. W procesie kompilacji słownika znakowego wyznacza się w każdym znaku jeden komponent kluczowy, a następnie grupuje się

155:1140755199

grafemy wykazujące ten sam klucz. Ponadto kolejność prezentowania znaków zawierających ten sam klucz w ramach grupy może być oparta na przykład na liczbie kresek wyróżnialnych w jego wzorcowej artykulacji grafemicznej. Jako *klucz* dla danego sinogramu najczęściej wybierany jest element semantyczny — jeśli takowy jest możliwy do wyróżnienia w danym znaku, acz nie jest tak zawsze (Handel 2019: 43). Znajomość kluczy, a nierzadko nawet znajomość ich numerów przyporządkowanych im na liście kluczy określonego źródła leksykograficznego, jest praktycznie niezbędna do sprawnego korzystania ze słowników papierowych. Pozostaje ona także przydatna w pracy ze słownikami elektronicznymi. Przynajmniej niektóre z nich oferują funkcję wyszukiwania znaków według kluczy lub komponentów wpisywanych za pomocą klawiatury, wprowadzanych odręcznie bądź wybieranych z listy.

W perspektywie ogólnej stwierdzić można zarazem, że nie istnieje utarta terminologia dotycząca części składowych sinogramów. Konkluzja ta aktualna jest zarówno na gruncie badań nad językiem japońskim, jak i chińskim. W literaturze przedmiotu można spotkać się z każdym z wymienionych wyżej terminów, a także z licznymi innymi terminami, w dodatku wdrażanymi raczej liberalnie. Oto kilka przykładów. Toyoda i in. (2013: 235) wzmiankują o *komponentach fonetycznych* (ang. *phonetic components*). Hagiwara (2016: 881) oraz Chen (2022: 73) używają terminu *klucz* (ang. *radical*) w znaczeniu odpowiadającym wyżej przedstawionym *elementom*. Chen i in. (2021: 2) podają ten termin jako synonim terminu *komponent semantyczny* (ang. *semantic component*). Omori i Yamamoto (2018: 190) wykorzystują terminy *komponent* (ang. *component*) lub po prostu *część* (ang. *part*) na określenie dowolnego składnika znaku *kanji*. Shen i Ke (2007: 99) preferują termin *jednostka percepcyjna* (ang. *perceptual unit*) zamiast *komponent*. Rose (2017: 59) rozróżnia z kolei *klucze* (ang. *radicals*) od *komponentów* (ang. *components*), jednak jako synonim tych ostatnich podaje termin *grafem* (ang. *grapheme*).

Co więcej, nie każdy autor proponuje własne dokładne definicje wykorzystywanych terminów. Istnieje tu zatem szerokie pole do dalszych prac ściśle teoretycznych, mających na celu ujednolicenie terminologii naukowej w tym zakresie. Niniejsza rozprawa stosuje terminologię przedstawioną wyżej, z rozróżnieniem analizy synchronicznej od diachronicznej oraz leksykograficznej. Wybór taki motywowany jest dużej mierze propozycjami zawartymi w opracowaniu autorstwa Wnuk (2023: 62–77).

2.3.3. *Romanizacja* i alfabet łaciński

Język japoński zapisywany jest czasem za pomocą *romanizacji*. *Rōmaji* ローマ字 ‘romanizacja’ to sposób zapisu japońszczyzny z użyciem liter alfabetu łacińskiego z modyfikacjami takimi jak dodanie

156:8248963072

odpowiednich znaków diakrytycznych zaznaczających długość samogłoski. W języku polskim nie przyjął się powszechnie ten termin, obecny w dyskursie anglojęzycznym w formie *romanization*. Alternatywnie w tekstach polskich wzmiankuje się raczej o *tranksrypcji* (Huszcza i in. 2003: 18).

Z lingwistycznego punktu widzenia nie można jednak mówić ani o transkrypcji — rozumianej jako proces oddawania dźwięków mowy na piśmie lub jego produkt — ani o transliteracji tekstów japońskich na zapis alfabetem łacińskim (Crystal 2003: 490–491, 494; Jabłoński 2013: 135). Powszechnie używane „transkrypcje" nie mają bowiem za zadanie wiernie oddawać japońskiej wymowy, a raczej strukturę moraiczną języka japońskiego i kształt japońskich wyrazów w zapisie morariuszami *kana*. W tym sensie zbliżają się one do transliteracji, jednak nie spełniają jej definicji ze względu na brak korespondencji jeden do jednego między grafemami obu systemów. Z tego względu w niniejszej rozprawie przyjmuje się niepopularny, ale neutralny typologicznie termin *romanizacja*.

Najstarsze romanizacje japońszczyzny pochodzą z XVI wieku, zostały opracowane przez europejskich misjonarzy i noszą łatwe do zidentyfikowania cechy ortografii portugalskiej, hiszpańskiej i łacińskiej. Współcześnie trzy najpowszechniej używane sposoby romanizacji to: *Hebonshiki* ヘボン式 'romanizacja Hepburna', *Nihonshiki* 日本式 'romanizacja japońska' oraz *kunreishiki* 訓令式 'romanizacja gabinetowa'. Pierwsza z tych technik jest szczególnie popularna w materiałach przeznaczonych do nauki języka japońskiego jako obcego, a ostatnia — zgodnie z nazwą — ma formalne wsparcie rządu japońskiego. Jednocześnie anglopochodny system Hepburna w jego współczesnej formie dominuje *de facto* w materiałach przeznaczonych dla turystów, na japońskich znakach drogowych oraz informacyjnych, prasie, paszportach, a także wielu innych dokumentach rządowych[91] (Gottlieb 2010: 78; Huszcza i in. 2003: 18–19; Nowak 2009: 13; Rose 2017: 17–18; Taylor i Taylor 2014: 296). Z tego też względu alfabet łaciński w jego zmodyfikowanej formie można w pewnym sensie uznać za czwarty komponent japońskiego systemu pisma, mimo że praktyka taka często jest pomijana ze względu na ograniczone zastosowanie tego alfabetu w komunikacji pisanej natywnych użytkowników języka.

Wzorowana na pisowni angielskiej romanizacja Hepburna dąży do bardziej fonetycznego odwzorowania mowy japońskiej, a system *Nihonshiki* — do przeniesienia regularnej struktury morariuszy *kana* na zapis alfabetem łacińskim. System *kunreishiki* to pewnego rodzaju kompromis między tymi dwoma podejściami. Sposoby romanizacji podstawowych mor japońszczyzny we wszystkich trzech wariantach można znaleźć w Tabeli 2-7. W zdecydowanej większości

[91] Romanizacja Hepburna to główny system romanizacji wykorzystywany w rozprawie. Jej dokładny opis zamieszczono we wstępie oraz w Aneksie 1.

157:5963581638

przypadków systemy te pokrywają się. Jednakowo romanizuje się samogłoski krótkie i większość spółgłosek. Rozbieżności pojawiają się przede wszystkim przy romanizacji rzędów morogramów *kana*, w których występuje więcej niż jedna możliwa spółgłoska w nagłosie. W ten sposób mora *shi* romanizowana jest w *nihonshiki* oraz *kunreishiki* jako *si*, by zachować regularność rzędu *sa, shi (si), su, se, so*, mora *tsu* — jako *tu* na zasadzie analogii do *ta, te* oraz *to*, i tak dalej. Różnice występują również w zapisie samogłosek długich — w systemach Hepburna i *kunreishiki* znaczone są one makronem, na przykład *ō*, podczas gdy w systemie *Nihonshiki* umieszcza się w tym miejscu cyrkumfleks, na przykład *ô* (Hasegawa 2015: 55; Unger 1996: 54; Taylor i Taylor 2014: 297).

Najważniejsze różnice między trzema systemami romanizacji ujęto w Tabeli 2-12. Poza tym istnieją też inne, niestandardowe sposoby romanizacji japońszczyzny. Na przykład edytor IME firmy Microsoft — oprogramowanie służące wprowadzaniu znaków japońskich do tekstu cyfrowego na komputerach z oprogramowaniem Windows za pomocą klawiatury opartej na alfabecie łacińskim — przyjmuje sekwencję *jya* jako jeden ze sposobów na uzyskanie informacji wyjściowej *ja* じゃ. Inny przykład to sporadyczne zapisywanie długich samogłosek poprzez umieszczenie litery *h* po literze danej samogłoski, co daje chociażby *Satoh* w miejscu standardowego *Satō* 佐藤 (popularne nazwisko japońskie).

Najważniejsze różnice między systemami romanizacji japońszczyzny			
Morogram *hiragana*	Hepburn	*Kunreishiki*	*Nihonshiki*
し	*shi*	*si*	
しゃ、しゅ、しょ	*sha, shu, sho*	*sya, syu, syo*	
じ	*ji*	*zi*	
じゃ、じゅ、じょ	*ja, ju, jo*	*zya, zyu, zyo*	
ち	*chi*	*ti*	
ちゃ、ちゅ、ちょ	*cha, chu, cho*	*tya, tyu, tyo*	
ぢ	*ji*	*zi*	*di*
ぢゃ、ぢゅ、ぢょ	*ja, ju, jo*	*zya, zyu, zyo*	*dya, dyu, dyo*
つ	*tsu*	*tu*	
づ	*zu* (dawniej *dzu*)	*zu*	*du*
ふ	*fu*	*hu*	
を	*o* (dawniej *wo*)	*o*	*wo*

Tabela 2-12 Najważniejsze różnice między systemami romanizacji japońszczyzny opracowane na podstawie: Unger 1996: 54.

Oprócz zastosowania w romanizacji, grafemy alfabetu łacińskiego określane po japońsku jako *Rōmaji* ローマ字 albo *Raten moji* ラテン文字 ‘znaki łacińskie’ mogą pojawiać się w bieżącym

158:8751452907

tekście w ortografii *kanji kana majiribun*. Jednostki zapisywane w ten sposób to przede wszystkim akronimy nazw własnych, takie jak *JTB* (od *Japan Travel Bureau* ‘Japońskie Biuro Podróży’), *NTT* (od *Nippon Telegraph and Telephone Co.* ‘Japońska Korporacja Telefoniczno-Telegraficzna’) bądź *NHK* (od *Nippon Hōsō Kyōkai* 日本放送協会 ‘Japońskie Stowarzyszenie Nadawców’), a także rzadziej od rzeczowników pospolitych, na przykład *ATM* ‘bankomat’ (od ang. *automated teller machine* ‘bankomat’) oraz jednostek miary, na przykład *cm* ‘centymetr’ czy *kg* ‘kilogram’ (Gottlieb 2010: 76; Taylor i Taylor 2014: 294). Istnieją też skrótowce zbudowane z liter alfabetu łacińskiego, które powstały i funkcjonują wyłącznie w Japonii bądź charakteryzuje je tam charakterystyczny uzus. Są to na przykład *LDK* ‘pokój dzienny i stołowy z aneksem kuchennym’ (od ang. *living-dining-kitchen*), *JK* ‘licealistka’ (od jap. *joshi kōsei* 女子高生) lub *NG* ‘nie wolno, zabronione’ (od ang. *no[t] good*).

Powszechne jest również zapisywanie nazw własnych za pomocą romanizacji równolegle do tekstu oryginalnego na różnych znakach obecnych w przestrzeni publicznej, takich jak oznakowania nazw ulic lub stacji kolejowych, by umożliwić ich odczytanie osobom nieznającym japońskiego systemu pisma bądź ogólnie języka japońskiego. Nierzadko można też spotkać tablice i oznaczenia typu: *TAXI, TAX Free, Cash only, OPEN, CLOSE, Danger!, No!* itp., które funkcjonują bez japońskich odpowiedników i są doskonale zrozumiałe dla Japończyków. Takie jednostki należałoby zatem uznać za elementy japońskiej komunikacji pisanej.

W skrótowcach wykorzystywane są też litery nieobecne w systemach romanizacji, takie jak *X* (na przykład w JAXA pochodzącym od angielskiego *Japan Aerospace Exploration Agency* będącego tłumaczeniem *Uchū Kōkū Kenkyū Kaihatsu Kikō* 宇宙航空研究開発機構 ‘Japońska Agencja Eksploracji Aerokosmicznej’). Z tego względu do zasobu grafemicznego *alfabetu japońskiego* należy poczynić tu jeszcze jedną uwagę. Otóż jeśli definiować zasób grafemów takiego pisma, należałoby doń włączyć wszystkie litery tradycyjnie przypisywane do alfabetu łacińskiego (w tym alografy wielkie i małe, drukowane i pisane odręcznie) z dodatkiem grafemów samogłoskowych opatrzonych makronami — poziomymi kreskami powszechnie dodawanymi nad grafemem pierwotnym w celu oznaczenia długości samogłoski w następujący sposób: *Ā ā, Ē ē, Ī ī, Ō ō* oraz *Ū ū*. Pytaniem otwartym pozostaje, czy tak ustalony zestaw grafemów powinien być analizowany jako integralna część japońskiego systemu pisma, czy też raczej jego komponent poboczny, którego funkcję można porównać z zastosowaniem cyfr arabskich w systemach pisma różnych języków.

159:7937176242

2.4. Podsumowanie. Japoński system pisma jako system mieszany

Współczesny japoński system pisma to system mieszany, wykorzystujący trzy główne pisma składowe: morfograficzne znaki *kanji* oraz morograficzne pisma *hiragana* oraz *katakana*. Można do tego zestawu zaliczyć również zapis japoński bazujący na alfabecie łacińskim. Relacja *grafem–morfem* w japońskich sinogramach, w przeciwieństwie do chińszczyzny, nie zawsze opiera się na formule korespondencji jeden do jednego. Pisane teksty japońskie sporządzane są w ortografii *kanji kana majiribun*, wykorzystującej te trzy główne pisma z domieszką liter alfabetu głównie w formie akronimów.

Krótki przykład wypowiedzenia — nagłówka artykułu prasowego — zapisanego z wykorzystaniem wszystkich czterech pism zaczerpnięty z małą modyfikacją z Gottlieb (2010: 76) znajduje się niżej (2.4.a).

2.4.a *Sumitomo Shintaku Ginkō, shisutemu shōgai-de ichiji ATM torihiki sutoppu.*

Sumitomo	Shintaku	Ginkō-Ø	shisutemu	shōgai-de
Sumitomo	powierzanie	bank-NOM	system	awaria-INS
ichiji	ATM	tor-i-hik-i-Ø		sutoppu-Ø
tymczasowo	bankomat	brać-NMN-ciągnąć-NMN-NOM		stop-NOM

SUMI|TOMO|SHIN|TAKU|GIN|KŌ|, *shisutemu*|SHŌ|GAI|de|ICHI|JI|ATM|TORI|HIKI|*sutoppu*.

住友(すみとも)信託銀行、システム障害で一時 ATM 取引ストップ。

‘Ze względu na awarię systemu w Banku Sumitomo zatrzymano tymczasowo transakcje z wykorzystaniem bankomatów.’

W tym przykładzie (2.4.a) znaki *kanji* wykorzystane są do zapisu tematów sinojapońskich jednostek leksykalnych (w przykładzie 2.4.a: *Sumitomo Shintaku Ginkō* 住友信託銀行 ‘Bank Sumitomo’, *shōgai* 障害 ‘awaria’, *ichiji* 一時 ‘tymczasowo’) oraz całości tematu deklinacyjnego leksemu będącego rzeczownikiem odczasownikowym pochodzącym od czasownika złożonego, zawierającym dwa morfemy leksykalne i dwa gramatyczne (*torihiki* 取引 ‘transakcja’). Morariusz *hiragana* użyty jest do zapisu znacznika narzędnika (*de* で). Morariusz *katakana* służy do zapisu tematów leksemów ksenojapońskich (*shisutemu* システム ‘system’ , *sutoppu* ストップ ‘stop, zatrzymanie’). Alfabet występuje w zapisie tematu akronimu (*ATM* ‘bankomat’). Dodatkowo nad częścią nazwy wzmiankowanego banku widoczny jest nielinearny element japońskiego systemu pisma — notacja *furigana* 振り仮名 umieszczana nad znakiem (w piśmie horyzontalnym) lub po

160:4193647240

prawej stronie znaku (w piśmie wertykalnym) lub znaków *kanji* i podająca ich odczytanie w morariuszu (zwykle *hiragana*) (Taylor i Taylor 2014: 290). Poza tym w japońskim systemie pisma wykorzystuje się cyfry arabskie (Rose 2017: 14), zwykle pomijane jednak w analizach jako potencjalnie samodzielne pismo ze względu na ograniczony zakres ich zastosowania.

Dodatkowo nieco uwagi należy poświęcić pozagrafemicznym elementom japońskiego systemu pisma, to jest jednostkom graficznym niezapisującym żadnego wyróżnialnego elementu języka, a służącym porządkowaniu tekstu pisanego. Przede wszystkim są to znaki interpunkcyjne, których standardowe użycie jest regulowane zaleceniami rządowymi. Zestaw takich znaków w jego kształcie synchronicznym (z pewnymi różnicami diachronicznymi, które niżej pominięto) zawiera między innymi:

- przecinek (、) oraz kropkę (。) używane podobnie jak ich polskie odpowiedniki; przecinek stosuje się jednak czasem dodatkowo do wydzielenia tematu lub innej frazy wprowadzającej od reszty wypowiedzenia, a zasady oddzielania zdań składowych nie są tak rygorystyczne jak w standardowej ortografii polskiej;
- kropkę działową (・) wykorzystywaną między innymi do rozdzielania obcojęzycznych imion i nazwisk czy wyliczanych elementów;
- nawiasy (między innymi （）, ［］, 〈〉);
- cudzysłowy (「」, 『』);
- znak zapytania (？) oraz wykrzyknik (！); w przeciwieństwie do polszczyzny, ich użycie nie jest obligatoryjne;
- znaki wyróżnienia (丶 lub ◦) stawiane pod, nad (w zapisie horyzontalnym) lub po prawej stronie (w zapisie wertykalnym) grafemów w wyróżnianym fragmencie tekstu; odpowiednik polskiego podkreślenia;
- znak powtórzenia sinogramu (々) używany w leksemach składających się z tego samego morfemu powtórzonego dwukrotnie, aby uniknąć powtórnego pisania tego samego znaku *kanji*, na przykład *hitobito* 人々 ‘ludzie’;
- znaki powtórzenia jednego morogramu (ゝ, ゞ oraz 〳), na przykład *suzu* すゞ ‘dzwonek’;
- znaki powtórzenia dwóch morogramów (〱 oraz 〲) stosowane w piśmie pionowym;
- inne znaki interpunkcyjne takie jak średnik (；), myślnik (—), dywiz (‐), tylda (〜), wielokropek (…), gwiazdki (między innymi ＊, ※), ukośniki (／, /), strzałki (między innymi ⇒, ↓) i tym podobne o różnorakich funkcjach (Bunkachō 2021: 19–20; Seeley 1990: 183–185).

161:7102377208

Pośród pozagrafemicznych cech japońskiego systemu pisma można ponadto wyróżnić kierunek zapisu tekstu oraz zastosowanie odstępów międzywyrazowych. Tradycyjnie japońszczyzna zapisywana była w kolumnach biegnących od góry do dołu, uporządkowanych od prawej do lewej. Taki zapis odpowiada także uszeregowaniu stron w publikacjach wykorzystujących ten typ ortografii — je również czyta się „od prawej do lewej". Od lat 40. XX wieku coraz powszechniejsze stawało się jednak pisanie w wierszach od lewej do prawej, uporządkowanych od góry do dołu. Ten sposób zapisu dominuje współcześnie w tekstach najróżniejszej maści; tradycyjna pisownia w kolumnach stosowana jest zdecydowanie rzadziej, głównie w prasie, literaturze pięknej, listach oraz oficjalnych dokumentach jak na przykład dyplomy (Seeley 1990: 181). Podobnie jak w systemach pisma innych języków, stosowane bywają również podziały na akapity oraz wcięcia w tekście.

Odstępy międzywyrazowe nie są właściwie stosowane w ortografii *kanji kana majiribun*; wszystkie grafemy pisane są mniej więcej w tej samej odległości od siebie. Niekiedy odstęp międzywyrazowy o szerokości połowy kwadratu grafemicznego, który zajmuje pojedynczy znak *kanji* lub *kana*, stosowany jest jako swoisty przecinek, szczególnie aby wyróżnić temat zdania lub wizualnie rozdzielić dłuższe zbitki sinograficzne. Tego typu praktyka jest popularna w korespondencji mailowej, także oficjalnej i służbowej, oraz w dyskusjach na forach internetowych jako wskazówka prozodyczna oddająca przerwy, które pojawiłyby się naturalnie w wypowiedzi ustnej. Tak zwane spacje znajdują regularne zastosowanie tylko w tekstach romanizowanych oraz tych zapisanych głównie bądź wyłącznie morariuszami, na przykład w książeczkach dla młodszych dzieci oraz w podręcznikach na poziomie początkującym dla nienatywnych użytkowników japońszczyzny. Tego rodzaju zapis zwany jest *wakachigaki* 分かち書き i należy zaznaczyć, że nie istnieją sztywne zasady dzielenia wypowiedzeń na słowa (Seeley 1990: 182). Odstępy międzywyrazowe są też stałym elementem japońskiego systemu pisma w wersji dla niewidomych, jako że japońskie pismo Braille'a nie wykorzystuje znaków *kanji* ani ich odpowiedników (Unger 1996: 51). Niewielki odstęp stosowany jest również po znakach interpunkcyjnych takich jak przecinek lub kropka. Co ciekawe, w przypadku znaków wprowadzanych komputerowo odstęp ten jest niejako wbudowany w strukturę symbolu (na przykład 、; przerwa widoczna między tym przecinkiem a następującym po nim średnikiem nie została wprowadzona ręcznie).

Podsumowując, japoński system pisma, choć do pewnego stopnia uporządkowany, pełen jest nieregularności oraz zawiłości, zarówno na poziomie wewnątrzgrafemicznym, jak i międzygrafemicznym. Poszczególne drobne wyjątki i niekonsekwencje, w dużej części opisane wyżej, mogą być w efekcie postrzegane jako konglomerat niejasności i skomplikowania, a także

162:9521677539

przekładać się na nie do końca uzasadnione przekonania dotyczące języka i kultury japońskiej, które w rozprawie co do zasady pominięto.

Biorąc dodatkowo pod uwagę niejednolitość opisów morfologicznych japońszczyzny opisaną w Podrozdziale 2.1., utrudniającą sformułowanie jednolitej, zrozumiałej typologii grafemów japońskich, nietrudno wywnioskować, że osoby przyswajające sobie taki system, czy to jako język ojczysty, czy to jako język obcy, mogą istotnie napotykać w tym procesie rozmaite problemy akwizycyjne. Trudności wynikające w takich sytuacjach, a także inne pokrewne wyzwania dotyczące japońskiego pisma opisano w kolejnym rozdziale rozprawy.

163:2843105571

Rozdział 3. Uczenie się i nauczanie japońskiego systemu pisma

Opanowanie japońskiego systemu pisma, w szczególności zaś podsystemu znaków *kanji*, jest powszechnie uznawane przez uczących się tego języka jako obcego za największą przeszkodę do przezwyciężenia na drodze do biegłości językowej (Iventosch 2012: 239; Mori i Shimizu 2007: 472). To prawdopodobnie jeden z powodów, dla których wielu badaczy decyduje się badać różne aspekty akwizycji znaków *kanji*, zarówno w kontekście edukacji japońszczyzny jako języka obcego, jak i wśród natywnych użytkowników tego języka. Wybór dostępnych prac na ten temat jest szeroki. Obejmują one badania jakościowe, ilościowe oraz opisowe. W tym rozdziale przedstawiono przegląd takich opracowań celem zobrazowania szerokiego kontekstu autorskiego badania empirycznego omówionego w Rozdziale 4.

Podrozdział 3.1. zawiera przegląd badań dotyczących przetwarzania informacji niesionych przez sinogramy same w sobie. Omówiono potencjalne ścieżki przetwarzania leksyki zapisywanej za pomocą sinogramów w świetle badań przeprowadzonych głównie wśród dorosłych natywnych użytkowników języka japońskiego. Kwestie te odniesiono do standardowego modelu czytania oraz teoretycznych ścieżek przetwarzania pisma, jakie można hipotetycznie zaobserwować we wszystkich systemach pisma świata. Przedstawiono w nim również koncept świadomości grafemicznej, uważanej za jeden z kluczowych elementów kompetencji językowej w zakresie posługiwania się znakami *kanji*. Jej rozwój omówiono zarówno na podstawie treści prac skupiających się na użytkownikach natywnych, jak i nienatywnych. W Podrozdziale 3.2. dążono do ukazania szerokiego zakresu badań dotyczących dydaktyki znaków *kanji*, głównie w kontekście uczenia się i nauczania języka japońskiego jako obcego. Wzmiankowane publikacje opisują i eksplorują między innymi korelacje między kompetencją grafemiczną, świadomością grafemiczną lub różnymi poglądami uczestników procesu dydaktycznego a strategiami uczenia się, strategiami kompensacyjnymi tudzież rodzajami motywacji. Podrozdział 3.3. stanowi podsumowanie ustaleń rozdziału. Zawiera on zarazem ogólne zestawienie danych na temat obecnego stanu wiedzy z zakresu uczenia się i nauczania znaków *kanji*.

W rozdziale przyjęto pewne konwencje terminologiczne mające na celu zapewnienie jednolitości opisu niezależnie od przywoływanego źródła. Przede wszystkim, jako że zdecydowaną większość badań dotyczących uczenia się i nauczania języka japońskiego jako obcego omawianych niżej przeprowadzono z udziałem osób uczących się go w środowisku instytucjonalnym — w szkole, na uczelni, w ramach zorganizowanego kursu językowego — a także ze względu na fakt, że w środowisku instytucjonalnym osadzone jest badanie przeprowadzone na potrzeby części

164:6509862759

empirycznej rozprawy, terminologię dotycząca procesu dydaktycznego zaczerpnięto głównie z prac glottodydaktycznych.

Glottodydaktyka to „dziedzina nauk humanistycznych zajmująca się procesem *uczenia się/nauczania języków drugich* [92] , [to jest] nieprymarnych dla uczącego się" (Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 282) lub też jako sam proces uczenia się i nauczania języków obcych (Andrychowicz-Trojanowska 2018: 30–31; Pfeiffer 2001: 13). Innymi słowy, wyróżnić można glottodydaktykę jako naukę o pewnych podstawach teoretycznych oraz glottodydaktykę stosowaną, ujmowaną głównie jako proces. Glottodydaktykę jako naukę uznaje się za dziedzinę w dużym stopniu interdyscyplinarną, czerpiącą podstawy teoretyczne oraz metodologiczne z różnych gałęzi wiedzy naukowej i łączącą teorię z nauczycielską praktyką oraz z autonomiczną aktywnością uczniów, której przedmiot stanowi nauczanie i uczenie się języków obcych (Jaroszewska 2014: 58–59). Do jej głównych zadań należy między innymi:

- wyjaśnianie rozmaitych aspektów procesów uczenia się i nauczania języków obcych w różnych kontekstach kształcenia,
- wyróżnianie czynników istotnych dla procesów uczenia się i nauczania poszczególnych sprawności językowych,
- ustalanie najbardziej efektywnych metod, środków i strategii uczenia się i nauczania języków obcych,
- opracowywanie sposobów zarządzania motywacją uczących się w celu usprawnienia procesu uczenia się,
- opracowywanie sposobów równoległego zaspokajania innych potrzeb uczących się (przynależności, uznania, samorealizacji, ogólnego rozwoju intelektualnego) w celu utrzymania efektywności procesu uczenia się,
- opracowywanie sposobów kształcenia innych kompetencji komunikacyjnych powiązanych z podstawową kompetencją językową (na przykład kompetencji międzykulturowej) (Jaroszewska 2020: 248–249).

Zdecydowana większość z omawianych publikacji nie jest przyporządkowywana przez ich autorów do tej dyscypliny, a i nie wszyscy badacze prowadzący badania glottodydaktyczne identyfikują się jako glottodydaktycy. Jest to zrozumiałe, jako że sam termin *glottodydaktyka* nie

[92] Użyty przez Wilczyńską i Michońską-Stadnik termin *język drugi* rozumiany jako język nieprymarny dla uczącego się należy rozumieć jako synonimiczny z terminem *język obcy* używanym w niniejszej rozprawie.

165:5065984643

wydaje się utrwalony w użytku ogólnoświatowym czy nawet ogólnopolskim. Jednocześnie rozpatrywanie omawianych źródeł w odniesieniu do podstaw terminologicznych i pojęciowych opracowanych przez polskich glottodydaktyków wydaje się stosowne ze względu na zbieżny przedmiot tak zakreślanych badań. Istota zaproponowanej wyżej definicji glottodydaktyki odróżnia tę dziedzinę badań i wiedzy od innych ujęć procesu przyswajania języka przez przedstawicieli gatunku ludzkiego. Jako znaczącą różnicę jakościową należy widzieć głównie wdrożenie terminów *uczenie się* i *nauczanie* w bardzo konkretnym ich rozumieniu. Wilczyńska i Michońska-Stadnik (2010: 32) definiują *uczenie się* w sposób następujący:

> „[…] to nie tyle czynność automatyczna i/lub niezamierzona, będąca prostym efektem [nauczania], lecz wszelkie *działanie* będące zasadniczo, bezpośrednio lub pośrednio, wyrazem celowej, osobistej aktywności uczącego się, stymulowanej poprzez określone zabiegi (auto)glottodydaktyczne. Szczególnie istotnym typem działania, co naturalne, będzie tu szeroko podjęte *działanie komunikacyjne* ukierunkowane mniej lub bardziej świadomie na rozwój [kompetencji komunikacyjnej]."

Podobna definicja w zasadzie przyjęta została bez większych jej zmian w rozprawie. *Uczenie się* oznacza zatem wszelkie czynności podejmowane w celu nabycia i przyswojenia sobie przez jednostkę pewnej wiedzy lub umiejętności — w przypadku badań prezentowanych w tej rozprawie jest to w szczególności szeroko pojęta kompetencja komunikowania się (głównie będąca jej częścią kompetencja językowa; por. niżej) za pomocą warstwy pisanej języka japońskiego. Efekt uczenia się to stopniowa *akwizycja języka* (czy inaczej *przyswajanie języka*), która jednak nie jest tego efektu synonimem. Obejmuje ona szerszą gamę procesów, zarówno świadomych, jak i nieświadomych, prowadzących do nabycia zdolności posługiwania się danym językiem[93] (Jaroszewska 2014: 60; Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 279). Uwzględnienie przy tym zabiegów autoglottodydaktycznych (podejmowanych przez uczących się samodzielnie, bez udziału nauczyciela) w powyższej definicji podkreśla fakt, że proces glottodydaktyczny może zachodzić zarówno w środowisku formalnym (na przykład w szkole), jak i nieformalnym. Dodatkowo aktywności nieformalne uznać można za równie ważne dla sprawnego przebiegu procesu jak formalne (Jaroszewska 2020: 249–250). *Uczenie się* nie jest ponadto jednoznaczne z *nauką*; ta ostatnia bowiem odnosi się do czynności podejmowanych w celu wytworzenia nowej wiedzy za pomocą metod naukowych stosowanych przez uczonych z całego świata czy, ujmując rzecz jeszcze szerzej, przez

[93] W literaturze przedmiotu można też napotkać stanowiska postulujące włączenie nieświadomego języka w środowisku naturalnym, w tym języka ojczystego, do zakresu badań glottodydaktycznych (Andrychowicz-Trojanowska 2018: 31–33). Mimo to w niniejszej rozprawie stosuje się powszechniejsze, węższe rozumienie tej dyscypliny przedstawione wyżej.

166:9311755959

cały gatunek ludzki, a także do owoców tych działań (Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 16; Zając 2010: 42).

Nauczanie definiowane jest przez Wilczyńską i Michońską-Stadnik (2010: 32) jako:

> „[…] wszelakie, zasadniczo intencjonalne działanie, które rzeczywiście kształtuje — pośrednio lub bezpośrednio — kompetencję komunikacyjną uczącego się. Wynika stąd, że podmiotem takich celowych zabiegów może być zarówno nauczający (najczęściej zawodowy nauczyciel), inne osoby występujące w tej roli, ale także pośrednio, i to zapewne coraz częściej, specjalnie zaprojektowane materiały (zwłaszcza te interaktywne), wykorzystywane przez osoby samodzielnie uczące się."

Definicja tę przyjęto w rozprawie. *Nauczanie* oznacza zatem wszelkie czynności podejmowane w celu przekazania przez jednostkę pewnej wiedzy lub umiejętności innej jednostce, a także pomoc w ich przyswojeniu. Podmiot procesu uczenia się nazywany jest *osobą uczącą się*, *uczącym się* (Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 32) lub *uczniem* (Dakowska 2014: 38); podmiot procesu nauczania nazywany jest *osobą nauczającą*, *nauczającym* (Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 32) lub *nauczycielem* (Dakowska 2014: 38). Osoba ucząca się i nauczająca stanowią tym samym dwa podstawowe elementy układu dydaktycznego[94] (Pfeiffer 2001: 19–22). Uczenie się i nauczanie są zbiorczo określane mianem *dydaktyki*, a procesy z nimi związane — *procesami dydaktycznymi* (Andrychowicz-Trojanowska 2018: 21). W przypadku konieczności zaakcentowania języka obcego jako przedmiotu procesu dydaktycznego zastosowanie mogą znaleźć analogiczne terminy *glottodydaktyka* oraz *proces glottodydaktyczny* (Pfeiffer 2001: 14; Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 53). Innymi słowy, *glottodydaktyka* obejmuje przede wszystkim procesy wynikające z intencjonalnych, zamierzonych przez osoby uczące się i nauczające języka obcego, w przeciwieństwie do pojęcia *akwizycji języka*, które obejmuje zarówno procesy świadome, jak i nieświadome, tak nabywanie języka obcego, jak i ojczystego.

Wreszcie *kompetencja komunikacyjna* wzmiankowana w powyższych definicjach rozumiana jest jako ogólna umiejętność komunikowania się oraz wiedza do tego celu konieczna. Jak pisze Janowska (2015: 42–43), według antropologa i socjolingwisty Della Hymesa obejmuje ona zarówno

[94] Układ ten w rzeczywistości jest zdecydowanie bardziej złożony i zawiera również: materiały dydaktyczne, metody uczenia się i nauczania, a także sam język będący przedmiotem procesu glottodydaktycznego. Ponadto na przebieg procesu uczenia się i nauczania mają zazwyczaj wpływ czynniki mniej i bardziej zewnętrzne takie jak: warunki nauczania, środowisko szkolne, środowisko społeczne, polityka edukacyjna państwa czy wreszcie ogólnie pojęta obiektywna rzeczywistość, w której operują uczestniczy procesu. Wszystkie te elementy można zatem uznać za część szerzej pojętego układu glottodydaktycznego (Pfeiffer 2001: 21).

167:1576015405

wiedzę *stricte* lingwistyczną, jak i socjolingwistyczną; użytkownik języka musi być nie tylko świadom tego, jakie wypowiedzi są poprawne, ale też kiedy, gdzie i jak należy ich użyć. Ogólnie rzecz biorąc, współczesne definicje glottodydaktyczne kompetencji komunikacyjnej opierają się na tym stwierdzeniu. Brak zarazem jednomyślności wśród badaczy co do szczegółów, a w szczególności co do sposobu podziału tak rozumianej kompetencji na kompetencje składowe (Janowska 2015: 42–43).

Mimo że najbardziej typowe podziały kompetencji komunikacyjnej są natury głównie społecznej (por. Janowska 2015: 43–47), w kontekście rozprawy szczególnie ważne jest wydzielenie z niej komponentu *stricte* językowego (kompetencji językowej), a w jego ramach z kolei — kompetencji związanych z przetwarzaniem znaków *kanji* i ogólnie tekstów pisanych. By to osiągnąć, kompetencję językową można podzielić według medium komunikacji (trwałego lub nietrwałego) oraz aktywności procesu komunikacyjnego (czynnego lub biernego). Podział ten zaczerpnięty jest z pracy Wilczyńskiej i Michońskiej-Stadnik (2010: 53–54) i obejmuje cztery podstawowe kompetencje składowe: mówienie, słuchanie, pisanie i czytanie. Mówienie i pisanie opisać można zbiorczo jako *kompetencje czynne* (*aktywne*), a słuchanie i czytanie — jako *kompetencje bierne* (*pasywne*).

Tak zarysowane ogólne kompetencje można dalej szeregować na kompetencje szczegółowe, w zależności od, między innymi, typu sytuacji komunikacyjnych, typu dyskursu, tematyki, celu komunikacyjnego i podobnych czynników. Jednocześnie, jak nadmieniono wyżej, można je również grupować ze względu na medium komunikacji: trwałe (czytanie i pisanie) lub nietrwałe (słuchanie i mówienie). Biorąc pod uwagę tematykę rozprawy, kompetencje czytania i pisania określane są zbiorczo mianem *kompetencji grafemicznej*, jako że umiejętność operowania grafemami stanowi jej podstawowy, acz nie jedyny element. Inne konwencje terminologiczne i pojęciowe przyjęte w tym rozdziale na podstawie cytowanych źródeł opisano w głównym tekście rozdziału w odniesieniu do konkretnych potrzeb.

3.1. Przetwarzanie informacji grafemicznych i subgrafemicznych

Rozpatrując kwestie związane z uczeniem się i nauczaniem znaków *kanji*, należy przede wszystkim ustalić, jakie informacje niosą one ze sobą i w jaki sposób użytkownicy japońskiego systemu pisma wykorzystują je, by zapisywać i odczytywać komunikaty. Jak zaznaczono w Podrozdziale 2.3., chociaż podstawowa relacja między znakami pisma a jednostkami języka zachodzi na poziomie grafemów, elementy wewnętrznej struktury sinogramów mogą również nieść pewne informacje na temat wymowy oraz znaczenia danego grafemu.

W Sekcji 3.1.1. przedstawiono podstawowe procedury formalne, zgodnie z którymi można rozpatrywać przebieg procesu przetwarzania znaków *kanji*. Przetwarzanie takie zachodzi przy tym

168:8482693771

zarówno biernie (podczas czytania), jak i czynnie (podczas pisania). Sekcja 3.1.2. zawiera treści skupione na konkretnym aspekcie przetwarzania sinogramów, jakim jest wykorzystanie informacji zawartych w ich wewnętrznej strukturze, zwane świadomością grafemiczną. Omówiono w niej cechy świadomości grafemicznej u natywnych użytkowników japońszczyzny oraz jej rozwój wśród osób uczących się języka japońskiego jako obcego.

3.1.1. Czytanie znaków *kanji* i jednostek nimi zapisywanych

Niezależnie od typologii pism i systemów pisma przedstawionych w Rozdziale 1., których podstawami są rozważania przede wszystkim natury teoretyczno-językoznawczej, badacze zajmujący się pismem, a w szczególności procesem czytania, wyróżniają dwie podstawowe ścieżki przetwarzania tekstu już zapisanego przez czytających taki tekst — leksykalną i fonologiczną. Model ten, opracowany pod koniec XX wieku, nazywany jest niekiedy *standardowym modelem czytania* (Cook i Bassetti 2005: 13–14). Jest on niezwykle ogólny, lecz to ta ogólność sprawia, że na jego podstawie można opisać proces czytania w dowolnym systemie pisma i znajduje on nadal zastosowanie we współczesnych badaniach. Przedstawiono go niżej wraz z wynikami badań nad przetwarzaniem sinogramów nań bazujących.

3.1.1.1. Standardowy model czytania

Według standardowego modelu czytania proces odczytywania słowa[95] przebiega następująco: po odbiorze w kanale wzrokowym jednostki słownikowej osoba czytająca może rozpoznać jej formę graficzną jako całość; to z kolei prowadzi do aktywacji znaczenia oraz wymowy danej jednostki w leksykonie osoby czytającej i umożliwia odczytanie jednostki na głos. Tak przedstawia się *ścieżka leksykalna*. W *ścieżce fonologicznej* zaś po odbiorze wzrokowym słowa dochodzi najpierw do rozpoznania poszczególnych „symboli" (grafemów), co w dalszej kolejności umożliwia wykorzystanie wiedzy na temat relacji *grafem–jednostka języka* w danym piśmie w celu aktywacji znaczenia oraz wymowy jednostki w leksykonie osoby czytającej i odczytanie słowa na głos. Należy tutaj zaznaczyć, że odczytanie słowa za pomocą ścieżki fonologicznej może zajść wyłącznie na podstawie relacji *grafem–jednostka języka*, z pominięciem aktywacji mentalnego leksykonu — w tej sytuacji osoba czytająca jest w stanie wyartykułować słowo, jednocześnie nie rozumiejąc jego znaczenia (Cook i Bassetti 2005: 13–14). Model ten przedstawiono na Rysunku 3-1.

[95] Modele czytania obecne w literaturze przedmiotu odwołują się zazwyczaj do pojęcia *słowa* lub *wyrazu* jako znaków językowych, a zarazem do języka jako systemu takich znaków konwencjonalnych powiązanych z ich desygnatami. Jak wzmiankowano wyżej, segmentacja wypowiedzenia na słowa bądź wyrazy nie jest bynajmniej pozbawiona dylematów, toteż jednostki takie należy traktować przede wszystkim funkcjonalnie (por. Sekcja 1.1.2.).

169:3537499472

Według badaczy stopień wykorzystania jednej albo drugiej ścieżki może zależeć od typologii danego pisma lub systemu pisma. W przypadku pism fonograficznych, o niewielkiej ilości morfografii i płytkiej ortografii, w których relacja między grafemami a fonemami języka jest stosunkowo przejrzysta. O wiele łatwiejsze jest wtedy wdrożenie w procesie czytania ścieżki fonologicznej. Do odczytania słowa może dojść z zupełnym pominięciem ścieżki leksykalnej; z tego powodu możliwa jest też bezproblemowa artykulacja słów zupełnie zmyślonych (Cook i Bassetti 2005: 15) — prawdopodobnie każdy użytkownik języka polskiego odczyta ciąg liter *azkrumbowigna* w dokładnie taki sam sposób, mimo że taki leksem w języku polskim nie istnieje.

Rysunek 3-1 Standardowy model czytania (na podstawie: Cook i Bassetti 2005: 14).

Przebieg procesu czytania komplikuje się w przypadku pism o wysokim poziomie morfografii i/lub głębokiej ortografii. Bez uprzedniej znajomości leksemów angielskich takich jak *queue*, *schedule* lub *demesne* poprawne odczytanie ich na głos może okazać się niemożliwe. Podobnie wiele leksemów japońskich — w szczególności nazw własnych — przetwarzanych jest zapewne głównie ścieżką leksykalną, jak na przykład toponim *Sapporo* 札幌. Cook i Bassetti (2005: 15) twierdzą wręcz, że wykorzystanie ścieżki fonologicznej jest w przypadku tego typu zapisu morfograficznego niemożliwe, jako że „nowe lub nieznane symbole nie zawierają żadnych wskazówek co do ich wymowy". Nie jest to jednak do końca prawda ze względu na obecność elementów fonetycznych w wielu sinogramach — które, jak można wykazać na podstawie wyników badań prezentowanych w dalszych częściach tego rozdziału — odgrywają ważną rolę w realizacji ścieżki fonologicznej wśród użytkowników japońskiego systemu pisma. Ponadto przywołani tu autorzy traktują właściwie łącznie poziomy grafemiczny i subgrafemiczny. Zatem jeśli użytkownik języka zna grafemy

170:9766950552

札 ETYKIETA oraz 幌 ZASŁONA wraz z ich odczytaniami, będzie on w stanie zestawić te odczytania ze sobą i doprowadzić proces czytania do końca. W pewnych wypadkach artykulacja motywowana wyłącznie ścieżką fonologiczną może okazać się błędna, w realizacjach fonetycznych takich jak na przykład *Satsuhoro*, *Fudahoro* lub *Sakkō*[96].

Równolegle, jeżeli użytkownik języka angielskiego napotka w angielskim tekście grafem nieużywany standardowo w alfabecie angielskim, jak na przykład *å*, zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że nie odczyta go on w sposób poprawny. Główna różnica między prezentowanymi przez Cook i Bassetti (2005: 15) przypadkami polega zatem raczej przede wszystkim na liczbie grafemów, która występuje w poszczególnych pismach. O wiele bardziej prawdopodobnie jest natknięcie się na nieznany grafem w piśmie chińskim lub *kanji* niż w dowolnym alfabecie. Ponadto wzmiankowane zjawisko dotyczy także homografii wielu japońskich morfemów wzmiankowanej w Rozdziale 2. Jednocześnie, z czysto teoretycznego punktu widzenia, w przypadku systemów pisma takich jak japoński czy angielski nie można zupełnie wykluczyć przebiegu procesu czytania wyłącznie na drodze leksykalnej — pewne leksemy mogą być znane niektórym użytkownikom języka tylko w formie pisanej.

Mimo powyższego, ogólnie rzecz biorąc, obie ścieżki można najprawdopodobniej uznać za wykorzystywane w przetwarzaniu wszystkich pism świata. Ustalenie, która z nich dominuje w określonym przypadku, okazuje się jednak znacznie trudniejsze i wśród badaczy brak na ten temat konsensusu. Niektórzy postulują, że ścieżka fonologiczna ma pierwszeństwo nawet w przypadku systemów z dominującą rolą znaczących jednostek języka. Niekiedy nazywa się taką hipotezę *uniwersalną zasadą fonologiczną*. Jej zwolennicy uważają, że czytanie zawsze aktywuje wiedzę na temat warstwy fonologicznej języka na najniższym poziomie, na jaki pozwala dane pismo — na poziomie fonemu, sylaby, morfemu lub słowa, rozumianego tutaj prawdopodobnie jako zbitki fonemów lub sylab (Cook i Bassetti 2005: 15; Perfetti i Dunlap 2008: 14). Inni badacze postrzegają proces czytania jako swego rodzaju „wyścig" między obiema ścieżkami. W niektórych przypadkach szybciej do odczytania słowa dojdzie za pośrednictwem ścieżki leksykalnej, a w innych — fonologicznej. Niektórzy sugerują też, że wykorzystanie danej ścieżki może zależeć od poziomu przetwarzania tekstu — na ogół panuje zgoda co do tego, że czytanie całych zdań czy wypowiedzeń wymaga aktywacji ścieżki fonologicznej niezależnie od pisma, w którym są one zapisane. Zarazem nie jest jasne, czy rozpoznawanie pojedynczych słów bądź morfemów rzeczywiście może przebiegać z jej pominięciem

[96] Grafem 札 ETYKIETA posiada odczytanie *fuda* typu *kun'yomi* oraz odczytanie *satsu* typu *on'yomi*, zaś 幌 ZASŁONA — odczytanie *horo* typu *kun'yomi* oraz odczytanie *kō* typu *on'yomi*. Mora *tsu* w leksemach złożonych wykorzystujących odczytania sinojapońskie często zanika na rzecz geminacji kolejnej głoski przed niektórymi spółgłoskami, w tym /k/.

171:4244594957

(Cook i Bassetti 2005: 15–16). Jeśli efektem procesu czytania musi być artykulacja wokalna słowa — zapewne tak nie jest. Jednocześnie, jeśli wziąć pod uwagę możliwość rozpoznania wyłącznie znaczenia danego ciągu grafemów — zapewne tak właśnie jest, przynajmniej w niektórych przypadkach.

W ramach hipotezy o wyścigu między ścieżkami można wyróżnić dodatkowo kilka czynników wpływających na szybszą lub późniejszą aktywację danej ścieżki. Na przykład w pismach morfograficznych ogólny zakres semantyczny danego grafemu może być rozpoznany, zanim dojdzie do aktywacji przypisanej mu wymowy. Podobnie w takim przypadku większe znaczenie może mieć ogólna znajomość formy graficznej danego leksemu, prowadząc do szybszej aktywacji ścieżki leksykalnej. Analogicznie w systemach bardziej przejrzystych fonologicznie (o niskim poziomie morfografii i płytkiej ortografii) to ścieżka fonologiczna może okazać się bardziej efektywnym sposobem odczytywania słów (Cook i Bassetti 2005: 16).

Jednocześnie do tego typu modeli teoretycznych należy podchodzić z pewną dozą ostrożności. Jeszcze do stosunkowo niedawna większość badań dotyczących rozwoju i zaburzeń kompetencji czytania była prowadzona głównie z udziałem jednojęzycznych użytkowników języka angielskiego pochodzących ze Stanów Zjednoczonych Ameryki, Kanady oraz Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. Szacuje się z kolei, że jedynie 20% populacji świata posługuje się językiem angielskim, z czego zaledwie 5,5% stanowią użytkownicy rodzimi. Angielski system pisma wykorzystuje u jego podstaw fonograficzny alfabet, jednak z dużą rolą konwencji morfograficznych w zapisie i ortografią głęboką (McBride 2018: X). To sytuacja raczej nietypowa w porównaniu z morfograficznymi u ich podstaw pismami *kanji* czy *hanzi*, ale i z przejrzystymi fonologicznie alfabetami, takimi jak polski czy fiński z drugiej. Dominacja uczestników anglojęzycznych w badaniach w tym zakresie jest zauważalna również w literaturze dotyczącej nauczania i uczenia się znaków *kanji* zaprezentowanej w tym rozdziale. Ponad połowa dzieci na świecie uczy się ponadto czytać w dwóch językach jednocześnie, co więcej — nierzadko w pierwszej kolejności w języku dla nich obcym i często w dwóch heterogenicznych technikach zapisu (McBride 2018: X–XI).

McBride (2018: X–XII) twierdzi zatem, że trudno mówić o uniwersalnych modelach czytania, dopóki nie zostaną uwzględnione dane dotyczące różnych typów użytkowników pisma. W szczególności dużo pracy pozostaje do wykonania na polu badań nad systemami pisma chińskim, koreańskim i japońskim, których użytkownicy stanowią co najmniej 20% populacji świata. Niemniej, jako że standardowy model czytania oparty na dwuścieżkowym przetwarzaniu informacji stanowi często podstawę do rozważań na temat czytania i pisania znaków *kanji*, terminologia zeń zaczerpnięta znajduje zastosowanie również w niniejszej rozprawie, a także — jak opisano niżej — w wielu badaniach nad przetwarzaniem sinogramów.

172:5027334967

3.1.1.2. Ścieżki przetwarzania znaków *kanji* i jednostek nimi zapisywanych

Już badania z XX wieku wskazują, że ścieżka fonologiczna rzeczywiście stanowi jeden ze sposobów odczytywania jednostek języka japońskiego zapisywanych za pomocą znaków *kanji*. Istnieją bowiem badania sugerujące, że natywni użytkownicy języka japońskiego przynajmniej częściowo polegają na bezpośrednich wskazówkach dotyczących wymowy znaków — to jest; elementach fonetycznych — w procesie ich odczytywania. Co więcej, im mniej znany użytkownikowi znak, tym większa szansa, że będzie on szukał tego typu wskazówek w strukturze sinogramu (Leong i Tamaoka 1995: 390–391).

Z drugiej strony wspomniana wcześniej mnogość możliwych odczytań poszczególnych znaków *kanji* zdaje się nie mieć wpływu na zdolność natywnych użytkowników japońszczyzny do odczytywania prezentowanych im rzeczywistych leksemów, a leksemy fikcyjne zbudowane ze znaków posiadających tylko jedno *on'yomi* nadal odczytywane są wolniej niż leksemy prawdziwe o podobnych właściwościach. Sugerowałoby to, że natywni użytkownicy języka japońskiego przetwarzają wymowę znaków *kanji* na poziomie całego słowa tam, gdzie to możliwe (Wydell i in. 1995: 1165–1168). Pośrednio potwierdza to fakt, że natywni użytkownicy języka japońskiego częściej zauważają błędy w zapisie w przypadku znaków *kanji* o różnych odczytaniach, niż kiedy pomyłka polega na użyciu również błędnego, ale homofonicznego sinogramu. Stosunkowo rzadko zauważają oni też błędy polegające na użyciu niewłaściwego elementu semantycznego w danym znaku złożonym semantyczno-fonetycznie (Matsunaga 2016: 254–255).

Na ogół leksemy zapisane konwencjonalnym pismem (to jest w taki sposób, w jaki zazwyczaj są one zapisywane w tekstach w ortografii *kanji kana majiribun* przeznaczonych dla kompetentnych użytkowników japońszczyzny) są rozpoznawane szybciej, niż kiedy są one w piśmie niekonwencjonalnym (na przykład zapisane za pomocą pisma *hiragana* zamiast *kanji* czy za pomocą pisma *katakana* zamiast *hiragana*) (Matsunaga 2016: 251–252). Nawet w przypadku zapisu zupełnie konwencjonalnego leksemy zapisywane znakami *kanji* są jednak rozpoznawane[97] szybciej przez natywnych użytkowników japońszczyzny niż leksemy zapisywane fonograficznym pismem *katakana*, mimo że oba pisma są w japońskiej konwencji zapisu powszechnie używane. Taka sytuacja ma miejsce jednak jedynie w przypadku leksemów prawdziwych (Yamada i in. 1991: 139–141).

Wyniki przedstawione wyżej mogą naprowadzać na konkluzję, że istnieje odrębna od fonologicznej ścieżka rozpoznawania leksemów, która może znaleźć zastosowanie w procesie odczytywania jednostek zapisywanych znakami *kanji*. Może być to zarówno ścieżka leksykalna (leksemy są rozpoznawane wizualnie jako całość, a znaki *kanji* dzięki swemu graficznemu

[97] Uczestnicy przywoływanego badania byli tu proszeni o stwierdzenie „co zobaczyli lub co myślą, że zobaczyli" po uprzedniej informacji, że niektóre z prezentowanych im leksemów są prawdziwe, a inne zmyślone (Leong i Tamaoka 1991: 138).

173:4990766569

skomplikowaniu tworzą bardziej charakterystyczne kombinacje niż relatywnie powtarzalne morogramy *katakana*), jak i leksykalno-strukturalna (leksemy są rozpoznawane na podstawie określonych konfiguracji ich części składowych, np. leksem *kisoku* 規則 ‘zasada’ może być rozpoznany na podstawie samych lewych komponentów składających się na niego znaków, to jest 夫 MĄŻ i 貝 MUSZLA, jako że niewiele jest leksemów, które zawierają konkretnie te komponenty w tej kolejności i w tym położeniu) (Yamada i in. 1991: 139–141).

Na wielorakość ścieżek przetwarzania znaków *kanji* i leksemów zapisywanych za ich pomocą wskazuje też dość wyraźnie badanie Hatty i in. (1998: 460–463). Analiza błędów popełnianych przez 2200 natywnych użytkowników, którzy spędzili co najmniej 12 lat w systemie formalnej edukacji, wykazała, że przypadki użycia nieistniejącego znaku lub zamiany kolejności grafemów w leksemie umiejscawiały się w mniejszości, a w badanym korpusie zdecydowanie dominowały błędy podyktowane wymową i strukturą znaku, często jednocześnie. Oznacza to, że większość pomyłek polegała na użyciu znaku o tej samej wymowie co poprawny i powiązanego z nim semantycznie (25,9%, na przykład 心 SERCE zamiast 神 BÓG; DUCH, PSYCHE w słowie *seishin* 精神 ‘psychika’) lub na użyciu znaku o tej samej wymowie i posiadającego w swej budowie taki sam element co poprawny (23,5%, na przykład 織 TKANINA zamiast 識 WIEDZA w słowie *ishiki* 意識 ‘świadomość’), lub na użyciu znaku niepowiązanego z poprawnym pod względem wymowy, ale współdzielącego z nim jakiś komponent (17,9%, na przykład 委 KOMITET zamiast 季 PORA w słowie *kisetsu* 季節 ‘pora roku’), lub na użyciu znaku niepowiązanego z poprawnym strukturalnie, ale współdzielącego z nim wymowę (9,1%, na przykład 回 OKRĄŻENIE zamiast 会 SPOTKANIE w słowie *shakai* 社会 ‘społeczeństwo’).

Występowały co prawda pojedyncze pomyłki polegające na zastosowaniu znaku niepowiązanego z poprawnym ani pod względem wymowy, ani struktury, ale o podobnym znaczeniu (1,6%). Same błędy powiązane w jakiś sposób z wymową stanowiły jednak ponad 50% wszystkich pomyłek. Wskazywałoby to na dominację fonologicznej ścieżki przetwarzania znaków z mocną rolą elementów fonetycznych[98]. Ścieżka semantyczna zdaje się pełnić funkcję sekundarną, jednak niemożliwą do zignorowania. Mimo że błędy oparte wyłącznie na znaczeniu elementu są rzadkie, użytkownicy natywni japońszczyzny najczęściej mylą znaki, gdy podobna jest zarówno ich wymowa, jak i zakres semantyczny (Hatta i in. 1998: 460–463).

Podsumowując wyniki przytaczanych badań, można dojść do wniosku, że choć przetwarzanie wymowy poszczególnych znaków może zależeć wysoce od kontekstu leksykalnego i tym samym

[98] Więcej na temat roli elementów fonetycznych w przetwarzaniu wymowy znaków *kanji* w Podsekcji 3.1.2.1.

174:7332784480

przebiegać głównie na poziomie całego leksemu. Informacje niesione przez elementy fonetyczne pełną swego rodzaju rolę pomocniczą w tym procesie, a w jego tle znajduje się także zakres semantyczny poszczególnych grafemów. Szczególne funkcje elementów subgrafemicznych w tymże procesie opisane są w kolejnej sekcji.

3.1.2. Świadomość grafemiczna

Jak ustalono w Rozdziale 1., ortografia to zespół zasad dotyczących wykorzystania elementów grafemicznych i pozagrafemicznych należących do danego systemu pisma. Z tego względu *świadomość ortograficzną* danego systemu pisma można rozumieć jako „znajomość zasad ortograficznych odnoszących się do danego systemu pisma" (Wnuk 2023: 92), czyli reguł dotyczących stosowania wyżej wymienionych elementów.

Definicja taka jest niezwykle ogólna. Nie precyzuje ona, czy uwzględnia ona wyłącznie poziom intergrafemiczny (to jest: sposoby łączenia ze sobą poszczególnych grafemów oraz innych równorzędnych jednostek systemu), czy może również poziom intragrafemiczny (dotyczący wewnętrznej struktury poszczególnych grafemów) [99]. Na gruncie chińskim, ze względu na charakterystykę pisma *hanzi*, termin *świadomość ortograficzna* używany jest przez większość badaczy w odniesieniu do wiedzy dotyczącej poziomu intragrafemicznego, a także relacji między informacjami zawartymi w subgrafemicznych elementach znaku a jednostkami zapisywanymi przez poszczególne grafemy (Wnuk 2023: 92–93).

Tego typu podejście może wynikać z faktu, że chiński system pisma wykorzystuje tylko jedno pismo — znaki *hanzi*, pomijając oczywiście elementy pozagrafemiczne oraz użycie cyfr arabskich czy alfabetu łacińskiego. Sprawia to, że zasady użycia grafemów tego pisma oraz zasady regulujące chiński system pisma ogólnie są w dużej mierze tożsame. Tego samego nie można jednak stwierdzić o japońskim systemie pisma, gdzie świadomość ortograficzna oznacza nie tylko świadomość funkcji znaków *kanji*, ale też zasad wykorzystania pism *hiragana* i *katakana*, reguł stosowania dopisków *okurigana* oraz *furigana*, konsekwencji wykorzystania takiego a nie innego zapisu w danej sytuacji oraz wielu innych aspektów systemu o charakterze hybrydowym. Stąd na potrzeby rozprawy stosownym wydaje się wyróżnienie w ramach świadomości ortograficznej pojęcia *świadomości grafemicznej* dotyczącej funkcjonowania poszczególnych grafemów, w szczególności znaków *kanji*.

[99] Przegląd terminologii używanej w pracach dotyczących uczenia się i nauczania (głównie) pisma chińskiego, a także przykłady niejednolitości terminologicznej w tym zakresie można odnaleźć u Wnuk (2023: 88–100). Ze względu na pokrewieństwo systemów, większość przedstawionych tam pojęć i terminów można bezpośrednio lub pośrednio odnieść również do pisma *kanji*.

175:4792576079

Termin ten definiowany jest najogólniej w odniesieniu do wewnętrznej struktury znaków *kanji*, świadomości tego, że sinogramy mogą być dzielone na mniejsze jednostki, oraz tego, jakie funkcje pełnią ich poszczególne części (Toyoda 1998: 77; Wnuk 2024: 6). Toyoda (2009: 6–7) wyróżnia *de facto* trzy podstawowe aspekty tak zarysowanej świadomości grafemicznej:

- świadomość dozwolonych pozycji i kombinacji części składowych sinogramów — obejmuje ona świadomość ogólnych schematów strukturalnych znaków *kanji* (istnienia znaków prostych i złożonych, a także sposobów konstrukcji tych ostatnich takich jak struktury góra-dół czy prawo-lewo), jak i pozycji, w jakich poszczególne elementy czy komponenty zazwyczaj się pojawiają (na przykład element semantyczny 言 MOWA, JĘZYK w tej funkcji pojawia się zwykle po lewej stronie grafemu);

- świadomość funkcji części składowych sinogramów — jak wspomniano w Rozdziale 2., elementy jako jednostki analizy etymologicznej mogą również współcześnie nieść ze sobą informacje na temat ogólnie pojętego znaczenia grafemu (elementy semantyczne i ich świadomość) oraz jego (sinojapońskiej) wymowy (elementy fonetyczne i ich świadomość); ten aspekt świadomości grafemicznej dotyczy wiedzy z tego właśnie zakresu a także — rozszerzając definicję Toyody — świadomości, że nie wszystkie części składowe znaków *kanji* muszą zawierać tego typu informacje (patrz: definicja komponentu w Podsekcji 2.3.2.2.);

- świadomość ograniczonej przydatności informacji niesionych przez części składowe sinogramów — świadomość, że na informacjach niesionych przez elementy znaku *kanji* nie zawsze można polegać; elementy semantyczne wskazują wyłącznie na ogólny zakres znaczeniowy znaku, a i tu zdarzają się przypadki, gdzie powiązanie między semantyką elementu a całego grafemu jest niejasne (np. element 言 MOWA, JĘZYK w 誰 KTO?), zaś elementy fonetyczne nie dostarczają żadnych informacji na temat potencjalnych *kun'yomi* danego znaku, a te dotyczące *on'yomi* mogą być przydatne tylko w ograniczonym zakresie (na przykład grafem 毎 KAŻDY odczytywany w sinojapońskich leksemach jako *mai* pełni funkcję elementu fonetycznego w znakach takich jak 梅 MORELA oraz 悔 ŻAL, FRUSTRACJA — oba odczytywane w *on'yomi* jako *kai* — a także w znaku 侮 POGARDA — jego *on'yomi* to *bu*).

Innymi słowy, świadomość grafemiczna jako pojęcie nadrzędne odnosi się do dwóch szczegółowych aspektów wiedzy: dotyczących sinogramu jako jednostki wizualnej organizacji

176:6877023061

kresek (wiedza na temat sposobów organizacji przestrzennej komponentów i elementów oraz obowiązujących ją ograniczeń) oraz wiążących elementy subgrafemiczne z warstwą semantyczną i fonetyczną języka, a także umiejętnością wykorzystania tej wiedzy i rozpoznawania jej ograniczeń. Takie rozumienie świadomości grafemicznej przyjęto niżej.

3.1.2.1. Świadomość grafemiczna natywnych użytkowników japońszczyzny

Fundamentów do zrozumienia wyżej wymienionych aspektów świadomości grafemicznej dostarczają w pierwszej kolejności badania przeprowadzane z udziałem rodzimych użytkowników japońszczyzny. Poziom świadomości grafemicznej koreluje tu z poziomem ogólnej znajomości znaków. Innymi słowy, znający większą liczbę sinogramów ogólnie zdają się być bardziej świadomi rozmaitych możliwych połączeń elementów, szczególnie jeśli dany element występuje w stosunkowo dużej liczbie grafemów (Saito i in. 2002: 506–507). W przypadku znaków fikcyjnych poprawność strukturalna sinogramu ma wpływ na efektywność procesu uczenia się grafemów „na pamięć" przez natywnych użytkowników japońszczyzny (znaki poprawne strukturalnie zapamiętywane są skuteczniej niż niepoprawne), z czego wywnioskować można, że wiedza o poprawnych i niepoprawnych pozycjach poszczególnych części składowych znaków *kanji* rzeczywiście jest elementem ich świadomości grafemicznej (Taniguchi 2017: 18). Podobnych wniosków dostarcza badanie Toyody (2009: 12).

Przytaczane badanie Hatty i in. (1998: 460–463) oprócz informacji na temat sposobów przetwarzania całych grafemów *kanji* dostarcza również wskazówek co do roli świadomości grafemicznej w posługiwaniu się tym podsystemem. Obecność wspólnego elementu semantycznego lub (w szczególności) fonetycznego w ponad połowie wszystkich analizowanych błędów w pisaniu znaków *kanji* pośrednio wskazuje na wysoki poziom świadomość funkcji części składowych sinogramów. Podobne wnioski można wysnuć z badania Chikamatsu (2005: 81–82), w ramach którego wykazano, że nawet znaki zapisane błędnie przez natywnych użytkowników języka w 2/3 przypadków zawierały poprawny element fonetyczny lub semantyczny. Równolegle komentarze samych uczestników badania Toyody (2009: 15–16) wskazują na to, że są oni świadomi zakresów znaczeniowych poszczególnych elementów semantycznych. Stosunkowo niski (15%) odsetek błędów w postaci zapisu znaku nieistniejącego pozwala zaś wnioskować o wysokiej świadomości dozwolonych pozycji i kombinacji części składowych sinogramów wśród rodzimych użytkowników języka (Hatta i in. 1998: 460–463).

Prawidłowość taka staje się szczególnie widoczna, gdy powyższe wyniki porównać z danymi pozyskanymi od grupy uczących się języka japońskiego na poziomie początkującym. Zdecydowaną

177:1050596035

większość (76%) stanowiły w tej grupie błędy polegające na zapisie znaku nieistniejącego. Wśród błędów polegających na zapisie takiego grafemu w grupie użytkowników rodzimych prym wiodły błędne kombinacje komponentów (67,9%), podobnie jak w grupie nierodzimej (40%). Pomyłki polegające na dodaniu albo pominięciu jednej lub dwóch kresek były jednak zdecydowanie częstsze w grupie nienatywnej (32,2%) niż natywnej (7,1%) (Hatta i in. 1998: 466–468). Znaki zapisane błędnie przez nierodzimych użytkowników języka japońskiego na poziomie początkującym tylko w 1/3 przypadków zawierały poprawny element semantyczny lub fonetyczny. Co więcej, w przypadku błędów opartych na wymowie, rodzimi użytkownicy języka japońskiego zdecydowanie częściej niż nierodzimi wybierali znak zawierający taki sam element fonetyczny jak znak docelowy (Chikamatsu 2005: 82, 86).

Innym szczególnym aspektem świadomości grafemicznej rodzimych użytkowników języka japońskiego jest rozpoznawanie relacji między wymową znaku a obecnym w nim elementem fonetycznym nie tylko na podstawie odczytania elementu fonetycznego samego w sobie, ale też innych sinogramów, które go zawierają. Jak wzmiankowano w Sekcji 2.3.2.1., poziom użyteczności informacji niesionych przez dany element fonetyczny zależy w dużej mierze od jednolitości[100] jego wymowy w różnych grafemach. Efekt jednolitości okazuje się nawet ważniejszy w procesie odczytywania znaków *kanji* niż spójność wymowy danego znaku jako samodzielnego grafemu i jako elementu. Spójność okazuje się jednak ważna w przypadku znaków używanych rzadko (Masuda i Saito 2002: 448–451).

Ogólnie rzecz biorąc, badania dotyczące różnych aspektów świadomości grafemicznej zdają się potwierdzać aktualność wyróżnionych wyżej ścieżek przetwarzania sinogramów, jednocześnie akcentując rolę, jaką pełnią w tym procesie części składowe znaków *kanji*. Mimo że przy wysokiej automatyzacji procesów czytania i pisania u użytkowników japońskiego systemu pisma wymowa danego znaku może być rzeczywiście interpretowana na poziomie całego leksemu, przywołane wyżej eksperymenty potwierdzają, że informacje niesione przez części składowe sinogramów pozostają nie bez znaczenia. Szczególnie dotyczy to przypadków, gdy użytkownik ma problem z przypomnieniem sobie formy graficznej danego grafemu lub jego wymowy. Poza wszelką wątpliwością pozostaje zarazem fakt, że zaawansowani użytkownicy japońskiego systemu pisma na pewnym poziomie

[100] Gwoli przypomnienia, jak opisano w Sekcji 2.3.2.1, *jednolitość* odnosi się do sytuacji, w której różne grafemy zawierające ten sam element fonetyczny mają taką samą wymowę. Wzmiankowana dalej *spójność* w tym kontekście oznacza zaś, że dany znak jako samodzielny grafem ma taką samą wymowę jak znak, w którym występuje jako element fonetyczny. Dla przykładu, 長 DŁUGI z *on'yomi* o postaci *chō* w sposób spójny i jednolity wskazujący na sinojapońskie odczytanie *chō* w znakach 腸 JELITO, 張 NAPINAĆ czy 帳 ZASŁONA.

178:7989695450

kompetencji postrzegają znaki *kanji* jako składające się z mniejszych części — komponentów i elementów — a nie jako całości niepodzielne.

3.1.2.2. Rozwój świadomości grafemicznej osób uczących się języka japońskiego jako obcego

Można przyjąć doraźnie za oczywistość, że osoby niezaznajomione z japońskim systemem pisma wykazują zerową świadomość grafemiczną znaków *kanji*, wyłączając naturalnie z tej grupy przypadki użytkowników pism *hanzi* czy *hanja*[101]. Słuszność tego założenia potwierdza eksperyment Tolliniego (1994: 111–112), w którym uczestnikom nieznającym sinogramów zlecono ich podział w dowolny sposób. W zdecydowanej większości znaki były dzielone przez uczestników badania na dwie części wertykalnie bądź horyzontalnie, często wzdłuż osi symetrii, jeśli takowa istniała. Podziały te nie uwzględniały w zupełności elementów ani komponentów. Niektóre sinogramy zostały ponadto uznane za niepodzielne.

W perspektywie ogólnej wraz z rozwojem kompetencji językowej oraz konkretnie grafemicznej rośnie też świadomość grafemiczna osób uczących się języka japońskiego jako obcego i nic nie stoi na przeszkodzie, by ostatecznie osiągnęła ona poziom zbliżony do rodzimego. Jedną z szerzej zakrojonych prac w tym zakresie jest badanie Toyody (2009: 9–17) z udziałem uczących się języka japońskiego jako obcego na poziomie początkującym, średnio zaawansowanym i zaawansowanym. Podczas wywiadów częściowo ustrukturyzowanych uczestnicy udzielali komentarzy na temat zadań, które wcześniej wykonali. Polegały one na ocenie, czy dane sinogramy są powiązane ze sobą pod względem znaczenia lub wymowy, czy prezentowane znaki zawierają wspólny element, czy dany znak jest grafemem prawdziwym czy fikcyjnym, oraz czy podana w romanizacji wymowa zaprezentowanego znaku do niego pasuje.

Na poziomie początkującym (do 300 znanych sinogramów) poziom świadomości grafemicznej był dość niski. Uczestnicy badania byli czasem w stanie poprawnie ocenić prawdziwość prezentowanego znaku *kanji*, jednak zazwyczaj polegali na intuicji i nie byli w stanie uzasadnić swojej decyzji. Można było u nich zaobserwować zalążki świadomości funkcji elementów semantycznych oraz oznaki ograniczonej wiedzy o zakresie semantycznym poszczególnych elementów, lecz zasób znanych im elementów semantycznych był niewielki. Nie zdawali się oni w ogóle świadomi roli czy nawet obecności elementów fonetycznych. Pewni uczestnicy wprost stwierdzali, że nie wiedzą, na jakich podstawach mieliby odgadnąć wymowę prezentowanych znaków. Niektórzy zdawali się też jednak świadomi ograniczonej przydatności elementów semantycznych,

[101] Więcej na temat transferu wiedzy z rodzimego systemu pisma na docelowy w Sekcji 3.2.4.

179:8807677723

wzmiankując, że czasem znaki współdzielące ten sam element nie muszą być powiązane znaczeniowo. Uwagi tego typu mogły niemniej wynikać z niskiego poziomu wiedzy w tym zakresie (Toyoda 2009: 9, 11–15).

Na poziomie średnio zaawansowanym (między 300 a 1000 znanych sinogramów) uczestnicy badania bez wahania wskazywali grafemy błędne strukturalnie. Część z nich była również świadoma, że konkretne elementy semantyczne pojawiają się typowo w danej części znaku, na przykład po lewej stronie lub w górnej części grafemu. Większość uczestników była świadoma ich funkcji i polegała na ich znaczeniu, gdy musiała odgadnąć sens nieznanego sobie sinogramu. Tylko niektóre z komentarzy wskazywały na świadomość obecności i funkcji elementów fonetycznych, co sugeruje, że świadomość tych dwóch klas elementów nie rozwija się równolegle. Jednocześnie niektórzy uczestnicy otwarcie stwierdzali, że znaki wykazujące ten sam element semantyczny lub fonetyczny nie muszą być powiązane znaczeniowo ani pod względem wymowy (Toyoda 2009: 9, 11–15).

Na poziomie zaawansowanym (ponad 1000 znanych sinogramów) uczestnicy badania również wskazywali grafemy błędne strukturalnie bez zawahania, a większość z nich była świadoma typowych pozycji poszczególnych elementów. Niektórzy w swoich wypowiedziach używali metajęzyka typowego dla opisu struktury znaków, szczególnie elementów semantycznych (na przykład wykorzystując terminy takie jak *ninben* na określenie elementu semantycznego 亻 CZŁOWIEK czy *gyōninben* na 彳 IDĄCY CZŁOWIEK). Mimo to tylko niektórzy z nich rzeczywiście korzystali ze wskazówek dostarczanych przez elementy semantyczne w ocenie znaczenia danego sinogramu. Najprawdopodobniej wynikało to stąd, że przy dużej liczbie opanowanych znaków *kanji* proces przetwarzania ich znaczenia przebiega na poziomie całego grafemu, a nie części składowych. Podobnie w przypadku elementów fonetycznych, mimo że niektóre komentarze uczestników wskazywały na ich wykorzystanie w odczytywaniu znaków *kanji*, większa liczba uczestników (12 na 27) czyniła uwagi sugerujące, że kojarzą oni odczytanie poszczególnych sinogramów z całością grafemu, a nie jego elementem. Niektórzy otwarcie przyznawali, że znaki wykazujące ten sam element semantyczny lub fonetyczny nie muszą być powiązane znaczeniowo lub posiadać podobnej wymowy. Pojawiały się też komentarze sugerujące świadomość tego, że niektóre elementy fonetyczne są bardziej przydatne od innych (Toyoda 2009: 9, 11–14).

Wzmiankowane tu ogólne tendencje w rozwoju świadomości grafemicznej znajdują potwierdzenie w innych badaniach. Wcześniejsze badanie Toyody (1998: 79–84) również wykazuje, że ogólna świadomość grafemiczna osób uczących się na poziomie początkującym jest niska, niemniej wyższa świadomość grafemiczna skorelowana jest z ogólnie lepszymi umiejętnościami czytania ze zrozumieniem. Co więcej, sposób nauczania sinogramów może mieć bezpośredni wpływ

180:6823253806

na kształtowanie się świadomości grafemicznej u uczących się. Wizualne wyróżnianie elementów fonetycznych w połączeniu z akcentowaniem ich wymowy pomaga w tworzeniu mentalnych połączeń między elementem fonetycznym, jego wymową oraz wymową całego znaku[102] (Hagiwara 2016: 889–891). Z kolei pewien poziom świadomości grafemicznej może zostać wykształcony nawet na początkowym etapie nauki, o ile funkcje części składowych sinogramów są przedmiotem eksplicytnego nauczania (Everson 2011: 258). Należy pamiętać, że poziom świadomości grafemicznej nie przekłada się na faktyczne umiejętności pisania i czytania w sposób równomierny — kompetencje bierne zawsze pozostają bardziej rozwinięte niż czynne (Everson 2011: 266–267).

3.2. Dydaktyka znaków *kanji*

Jak zaznaczono w Rozdziale 2., natura japońskiego systemu pisma jako systemu mieszanego wykorzystującego (co najmniej) trzy różne pisma czyni japońską ortografię niezwykle skomplikowaną w porównaniu z innymi systemami pism świata. Nic dziwnego, że uczący się języka japońskiego jako obcego postrzegają opanowanie japońskiego systemu pisma — a w szczególności podsystemu znaków *kanji* — jako największe wyzwanie akwizycyjne (Iventosch 2012: 239; Mori i Shimizu 2007: 472). Jako główne problemy szczegółowe wymienia się: liczbę grafemów koniecznych do opanowania, mnogość odczytań, graficzne podobieństwo poszczególnych grafemów, wieloznaczność sinogramów, złożoność wewnętrznej struktury, a także czynniki pozagrafemiczne i pozajęzykowe, takie jak tempo kursu językowego (Iventosch 2012: 239; Kobayashi 1998: 97; Mori i Shimizu 2007: 473).

Liczba grafemów koniecznych do opanowania wydaje się stanowić tu stosunkowo oczywisty problem natury ilościowej. Jak wzmiankowano w Rozdziale 2., globalna liczba istniejących znaków *kanji* jest trudna do określenia. Duże słowniki mogą zawierać nawet kilkadziesiąt tysięcy haseł, czego przykładem jest chociażby *Dai kanwa jiten* 大漢和辞典 zawierający ponad 50 000 haseł (Morohashi 2000). Faktyczna liczba znaków koniecznych do opanowania jest jednak zdecydowanie mniejsza. Zasób *kyōiku kanji* 教育漢字 ‘znaki *kanji* [do użytku w] edukacji’, czyli zestaw sinogramów obowiązujących absolwentów japońskich szkół podstawowych, liczy 1026 grafemów, zaś zestaw *jōyō kanji* — sinogramy do powszechnego użytku w prasie, edukacji i dokumentach rządowych — to 2136 elementów składowych (stan na sierpień 2025) (Joyce i Masuda 2018: 185; MEXT 2017: 42–45; Taylor i Taylor 2014: 275). Nawet w przypadku przyjęcia tej ostatniej liczby

[102] Wyróżnianie części składowych znaków *kanji* i kierowanie na nie uwagi osób uczących się zdaje się usprawniać proces uczenia się również w przypadku natywnych użytkowników języka, a przynajmniej u tych z zaburzeniami rozwojowymi (Omori i Yamamoto 2018: 198). Jest to eksplicytny sposób nauczania o wewnętrznej strukturze sinogramów; więcej o różnicach między nauczaniem implicytnym oraz eksplicytnym w Podrozdziale 3.2.

181:8998774464

jako standardu obowiązującego kompetentnych użytkowników japońskiego systemu pisma, jest to zasób grafemów o rozmiarach nieporównywalnych z żadnym innym współcześnie używanym pismem świata oprócz chińskiego. Jeśli uwzględnić do tego 863 dodatkowe sinogramy używane do zapisu imion i nazw własnych (stan na grudzień 2025; NIKKEI 2025), a także inne znaki nieobecne na oficjalnych listach, lecz wykorzystywane w komunikacji, faktyczna liczba znaków *kanji* niezbędnych do przynajmniej biernego opanowania oscyluje wokół 3000.

Duża liczba odczytań i wieloznaczność sinogramów to kwestie powiązane ze sobą i po części wynikające z homograficzności wielu japońskich morfemów. Jeszcze przed rozszerzeniem listy *Jōyō kanji* w 2010 roku 1945 grafemów wówczas na niej obecnych miało przypisane łącznie 2187 odczytań sinojapońskich i 1900 rdzennie japońskich (Taylor i Taylor 2017: 275). Odczytania te nie są jednak równomiernie rozłożone pomiędzy sinogramami, a w powszechnym użyciu bywają odczytania nieobecne na oficjalnych listach. Znak 生 wykazuje następujące odczytania (zapisuje następujące morfemy lub ich części) według słownika *Daijisen* 大辞泉 (Matsumura 1997) — *on'yomi*: *sei*, *shō* i *san* oraz *kun'yomi*: *u(mu)*, *u(mareru)*, *i(kiru)*, *i(kasu)*, *i(keru)*, *nama, ha(yasu)*, *ha(eru)*, *o(u)*, *na(ru)*, *ki*, *ubu* i *iki*[103]. Wyliczenie to jednak nie obejmuje wszystkich możliwych odczytań tego sinogramu, pomijając chociażby odczytanie *ai* obecne w leksemie *ainiku* 生憎 'niestety' oraz liczne inne odczytania dopuszczalne w antroponimach czy toponimach. Jak wspominano, ta homograficzność jest nieco redukowana przez zastosowanie zapisu *okurigana* — na przykład odczytanie znaku 生 ŻYCIE w czasownikach *ikiru* 生きる 'żyć' oraz *haeru* 生える 'kiełkować' jest raczej jednoznaczne dzięki zastosowaniu unikalnego zapisu *okurigana* w każdym z przypadków (*-kiru* 〜きる i *-eru* 〜える odpowiednio), pod warunkiem jednak, że osoba czytająca zna już oba te leksemy i ich konwencjonalny zapis. Wymusza to znaczniej intensywniejsze wykorzystanie ścieżki leksykalnej w procesie czytania, co, szczególnie dla osób przyzwyczajonych do systemów bardziej przejrzystych fonologicznie, może okazać się pewną trudnością.

Dodatkowo w wielu przypadkach dopiski *okurigana* nie mają na celu redukcji homografii. Nie są też one nigdy stosowane w rozróżnieniu homograficznych morfemów sinojapońskich, takich jak *kō* 行 'iść; wykonywać' lub *gyō* 行 'iść; wykonywać; rząd, linia'. Ponadto, jak wzmiankowano w Sekcji 2.3.2.1. znaki *kanji* często mają przypisane kilka różnych odczytań *on'yomi* (Handel 2019: 177–178; Taylor i Taylor 2014: 277). Zapis *okurigana* nie jest również co do zasady wykorzystywany w przypadku rzeczowników (por. Sekcja 2.3.2.), co sprawia, że mogą być one homograficzne niezależnie od rodzaju odczytania, jak na przykład sinojapoński element *mon* 門 'brama' i rdzennie

[103] Części odczytań *kun'yomi* podane w nawiasach zapisywane są jako *okurigana*.

182:8098671011

japoński element *kado* 門 ‘brama’ lub sinojapoński element *in* 印 ‘pieczęć’ i rdzennie japoński element *shirushi* 印 ‘znak, oznaczenie’ (Honda 2009: 226–231).

Uczących się może wprawiać w konsternację fakt, że niektóre leksemy zawierające ten sam sinogram częściowo lub wcale nie wykazują wspólnoty zakresu semantycznego. Wymieniany wyżej znak 生, którego podstawowe znaczenie zazwyczaj podaje się jako ŻYCIE, z pobocznymi znaczeniami SUROWY oraz RODZIĆ, znajduje zastosowanie w semantycznie pokrewnych leksemach takich jak *ikiru* 生きる ‘żyć’, *seimei* 生命 ‘życie (przeciwieństwo śmierci)’, *seikatsu* 生活 ‘życie [codzienne]’, *seibutsu* 生物 ‘istota żywa’, *namamono* 生物 ‘surowa żywność’, ale też w jednostkach leksykalnych takich jak: *umareru* 生まれる ‘rodzić się’, *tanjōbi* 誕生日 ‘urodziny’, *umu* 生む ‘tworzyć, produkować’, *seisan* 生産 ‘produkcja’, a nawet *sensei* 先生 ‘nauczyciel’, *seito* 生徒 ‘uczeń’, *ikebana* 生け花 ‘sztuka układania [żywych] kwiatów’, *kiji* 生地 ‘materiał’ albo wspomnianej wcześniej jednostce *ainiku* 生憎 ‘niestety’. Nawet jeśli między ogólnym znaczeniem znaku a danym leksemem można zauważyć pewne powiązania etymologiczne lub metaforyczne (na przykład *sensei* 先生 ‘nauczyciel’ to dosłownie ‘ktoś urodzony wcześniej[104]’), stosunkowo szeroki zakres semantycznego zastosowania elementu wspólnego z pewnością nie ułatwia zapamiętania, w którym leksemie należy użyć którego znaku.

Obok wieloznaczności sinogramów i wielości odczytań uczący się wymieniają trudności związane ze złożonością strukturalną znaków *kanji* oraz wizualnym podobieństwem niektórych grafemów (Iventosch 2012: 239). Nie są to być może przypadki statystycznie częste, acz niektóre znaki rzeczywiście różnią się między sobą tylko jedną bądź dwoma kreskami lub nawet zaledwie długością kreski. Dotyczy to na przykład par grafemów: 日 DZIEŃ i 目 OKO, 字 ZNAK, LITERA i 学 NAUKA, 田 POLE RYŻOWE i 由 POWÓD, 士 WOJOWNIK, SAMURAJ i 土 ZIEMIA, GLEBA lub 日 DZIEŃ i 曰 TAKO RZECZE. Problematyczne mogą okazać się także sinogramy odbierane jako złożone wizualnie ze względu na samą dużą liczbę obecnych w nich kresek, takie jak 鬱 DEPRESJA; MELANCHOLIA.

Można postulować, że grafemy tego typu nie muszą być przyswajane jako niepodzielne całości, a raczej jako grupy elementów i komponentów opisanych w Rozdziale 2. Jednak zdolność analizy strukturalnej sinogramów, ich podziału na części składowe oraz wykorzystania informacji niesionych przez te części do uczenia się znaków *kanji* rozwija się z czasem i swoją pełnię osiąga dopiero na poziomie zaawansowanym, przy czym mogą istnieć duże różnice w indywidualnym

[104] Do tego odnosi się znak 先 PRZÓD; WCZEŚNIEJ; PRZYSZŁOŚĆ.

183:6349069431

poziomie świadomości grafemicznej w zależności od uczącego się. Nic dziwnego, że początkujący uczniowie, szczególnie ci o słabiej wykształconej świadomości grafemicznej, a także osoby o wysokim poziomie świadomości grafemicznej, które pamiętają, jak długotrwały i wymagający wysiłku był dla nich proces jej wykształcania, podają zawiłości strukturalne sinogramów jako jeden z głównych problemów akwizycyjnych.

Jeśli z kolei chodzi o wzmiankowane pośród kwestii problematycznych tempo kursu językowego, trudno tu wysuwać daleko idące wnioski na temat wagi tego problemu bez odpowiednich badań, a to ze względu na ogromne różnice programowe między poszczególnymi kursami, kierunkami studiów czy nawet grupami zajęciowymi w ramach tego samego kursu. Niemniej można poczynić pewne ogólne porównania. Na opanowanie 1026 znaków *kanji* będących częścią zestawu *kyōiku kanji* uczniowie japońskich podstawówek mają 6 lat. Aby nauczyć się pozostałych 1110 grafemów z listy *Jōyō kanji hyō*, japońscy gimnazjaliści mają kolejne 3 lata, co daje 9 lat na opanowanie 2136 znaków należących do *jōyō kanji*[105] i kolejne kilka lat kształcenia na poziomie średnim i wyższym (jeśli zdecydują się na kontynuowanie edukacji), by nauczyć się kolejnych dziesiątek i setek znaków potrzebnych na wybranej ścieżce kształcenia i w życiu codziennym, na przykład do zapisu nazw własnych (Taylor i Taylor 2017: 336).

Dla porównania, przeciętny student japonistyki w Polsce ma około 5 lat (zakładając ukończenie studiów pierwszego i drugiego stopnia), by opanować sinogramy w stopniu pozwalającym na swobodne czytanie i pisanie, to jest około 2000 najczęściej używanych znaków *kanji* pozwalających na odczytanie mniej więcej 99% tekstu w zapisie sinograficznym (Taylor i Taylor 2014: 275). Jest to więc okres zdecydowanie krótszy, niż ma do dyspozycji przeciętny młody użytkownik języka japońskiego w Japonii. Co więcej, trudno sobie wyobrazić, by uczący się sinogramów w ramach studiów japonistycznych — dorosły mający również inne obowiązki oprócz samego uczenia się — a ponadto odbywający kurs poza japońskim środowiskiem językowym, bez dodatkowych bodźców grafemicznych wspierających rzeczywiste wykorzystanie kompetencji znakowych, miał szansę poświęcić tyle samo czasu i wysiłku na uczenie się znaków *kanji* co uczniowie japońskich szkół.

Ponadto uczący się japońszczyzny jako języka obcego równolegle z sinogramami uczą się języka, w ramach którego użycie elementów sinograficznych pozostaje w swoisty sposób osadzone.

[105] Tak jest przynajmniej w teorii, gdyż w praktyce ukończenie procesu uczenia się wszystkich sinogramów z zasobu *jōyō kanji* do końca gimnazjum nie jest obowiązkiem, a raczej rekomendacją dydaktyczną (Kakihana 2025: 2). W rzeczywistości zatem faktyczna liczba grafemów opanowanych przez absolwentów japońskich gimnazjów może różnić się w zależności od szkoły i poziomu wysiłków danego ucznia włożonych w uczenie się sinogramów.

184:7067020027

Już choćby z tego powodu opanowanie tego samego materiału, którego uczą się natywni użytkownicy japońskiego albo zajmie w takim modelu akwizycji języka więcej czasu, albo wymagać będzie bardziej intensywnego i skoncentrowanego wysiłku. Te wszystkie czynniki zachodzą łącznie w przypadku studentów specjalności japonistyka, których kształcenie koncentruje się na nauce japońszczyzny i sinogramów. Uczący się języka w mniejszym wymiarze godzin tygodniowo są w jeszcze mniej korzystnej sytuacji. W świetle tych faktów spostrzeżenia osób uczących się na temat roli tempa kursu w procesie akwizycji znaków *kanji* można uznać za przynajmniej w ogólnej perspektywie uzasadnione.

Dla przezwyciężenia tych oraz innych trudności napotykanych w uczeniu się znaków *kanji* konieczne staje się wdrożenie różnorakich strategii uczenia się i nauczania, sprawne zarządzanie motywacją oraz nastawieniem do przedmiotu uczenia się, a także uwzględnienie odpowiednich strategii rozwiązywania problemów komunikacyjnych w razie ich napotkania. Pomóc w akwizycji japońskiego systemu pisma może z pewnością również pozytywny transfer wiedzy i umiejętności uzyskanych już w odniesieniu do rodzimego systemu pisma. Badania dotyczące licznych kwestii powiązanych z dydaktyką znaków *kanji* omówiono w niniejszym podrozdziale. W Sekcji 3.2.1. przedstawiono podstawowe terminy oraz pojęcia związane z dydaktyką sinogramów. W Sekcji 3.2.2. omówiono rozmaite strategie kompensacyjne stosowane przez uczących się języka obcego w przypadku napotkania trudności komunikacyjnych ogólnie, a przez uczących się znaków *kanji* w szczególności. Sekcja 3.2.3 koncentruje się na przedstawieniu przekonań osób uczących się i nauczających związanych z sinogramami oraz na interakcjach między tymi przekonaniami a innymi aspektami procesu dydaktycznego. W Sekcji 3.2.4. omówiono wpływ rodzimego systemu pisma na proces uczenia się znaków *kanji*, zaś w Sekcji 3.2.5. przedstawiono krótkie zestawienie wyników badań prezentowanych w poprzednich sekcjach z przebiegiem praktyki dydaktycznej. Sekcje 3.2.6. oraz 3.2.7. zawierają kwestie marginalne z punktu widzenia głównego tematu niniejszej rozprawy, lecz warte wzmiankowania ze względu na powiązania z glottodydaktyką znaków *kanji*. Dotyczą one dydaktyki sinogramów w natywnym japońskim środowisku językowym oraz (glotto)dydaktyki znaków chińskich.

3.2.1. Strategie uczenia się i nauczania

Przed przystąpieniem do przeglądu literatury przedmiotu dotyczącej uczenia się i nauczania znaków *kanji* należy przedstawić kilka kwestii z zakresu teorii dydaktyki, niezbędnych dla uzyskania poprawnej interpretacji wyników omawianych badań. W Podsekcji 3.2.1.1. omówiono ogólne strategie uczenia się z podziałem na grupy: kognitywne, metakognitywne oraz afektywne i społeczne. W Podsekcji 3.2.1.2. zaprezentowano sposoby przenoszenia podstawowych grup

185:7470128573

strategii uczenia się na grunt dydaktyki sinogramów wraz z przykładami konkretnych strategii podawanymi przez badaczy. Podsekcja 3.2.1.3. zawiera krótką charakterystykę dwóch możliwych sposobów organizacji procesów uczenia się, zarówno przez osoby uczące się, jak i nauczające: eksplicytny oraz implicytny. Informacje zawarte w tych podsekcjach dobrano w oparciu o aparat terminologiczny i pojęciowy oraz modele zjawisk dydaktycznych stosowane przez autorów omawianych dalej badań.

3.2.1.1. Strategie uczenia się w ujęciu ogólnym

Niezależnie od przedmiotu procesu uczenia się oraz środowiska, w jakim się on odbywa, strategie uczenia się można podzielić na trzy podstawowe grupy w zależności od typu przetwarzanych informacji lub poziomu ich przetwarzania: strategie kognitywne, strategie metakognitywne oraz strategie afektywne i społeczne (O'Malley i Chamot, 1990: 44–45). Jako że typologia taka znajduje bezpośrednie przełożenie na strategie używane przez osoby uczące się znaków *kanji*, niżej omówiono pokrótce każdą z nich.

Strategie kognitywne to najbardziej podstawowy typ strategii uczenia się. Dotyczą one przetwarzania informacji będących przedmiotem procesu uczenia się samego w sobie. W kontekście uczenia się języka obcego obejmują one w szczególności następujące obszary aktywności:

- powtarzanie zasłyszanych bądź przeczytanych informacji, obejmujące przynajmniej faktyczne wokalne lub mentalne powtarzanie słówek czy terminów,
- organizowanie informacji między innymi poprzez grupowanie słówek, terminologii lub pojęć wedle przesłanek semantycznych albo syntaktycznych,
- wnioskowanie, na przykład z wykorzystaniem informacji już posiadanych, co do znaczeń nowych słów,
- podsumowywanie, na przykład poprzez kondensowanie informacji w taki sposób, aby były łatwiejsze do zapamiętania,
- dedukowanie, na przykład poprzez zastosowanie znanych zasad rządzących językiem, by zrozumieć nowe wypowiedzi,
- wyobrażanie i wizualizowanie sobie informacji, na przykład z wykorzystaniem skojarzeń między przetwarzanymi informacjami a bodźcami wizualnymi, aby je lepiej zapamiętać,
- adaptacja znanych informacji do nowych wyzwań językowych,

186:2076949366

- uszczegółowianie informacji poprzez uzupełnianie ich o informacje nowe (O'Malley i Chamot, 1990: 44–45).

Strategie metakognitywne wymagają zdolności przetwarzania informacji na wyższym poziome niż strategie kognitywne, to jest informacji dotyczących samego procesu uczenia się. Obejmują one planowanie, monitorowanie, oraz ocenianie podejmowanych aktywności mających na celu przyswojenie sobie informacji, jak na przykład:

- kierowanie uwagi na konkretne aspekty danego zadania, na przykład wybieranie kluczowych fraz lub słówek, których będzie się szukać w tekście;
- planowanie aktywności związanych z uczeniem się;
- monitorowanie własnego poziomu zrozumienia lub zapamiętania informacji;
- ocenianie własnego poziomu zrozumienia lub zapamiętania informacji albo efektów podejmowanej komunikacji językowej wedle przyjętych standardów (O'Malley i Chamot, 1990: 44).

Ostatni typ strategii, strategie afektywne i społeczne, obejmuje wykorzystywanie interakcji społecznych w celu wspomożenia procesu uczenia się, podwyższenia poziomu zrozumienia informacji będących przedmiotem tego procesu oraz ich zapamiętywania, a także kontrolowanie emocji, które mogą pomóc lub przeszkodzić w procesie uczenia się. Aktywności takie to między innymi:

- współpraca z innymi uczącymi się, by rozwiązać dany problem, wymieniać się informacjami, sprawdzać sobie wzajemnie notatki lub uzyskiwać obiektywną ocenę efektów swojego procesu uczenia się;
- zadawanie pytań dotyczących informacji będących przedmiotem procesu uczenia się, zarówno innym uczącym się, jak i nauczającym, a także wystosowywanie próśb o dalsze wyjaśnienia, parafrazowanie czy dodatkowe przykłady;
- mówienie do siebie lub wykorzystywanie innych narzędzi samokontroli psychicznej, by zapewnić powodzenie procesu uczenia się bądź zredukować niepokój związany z konkretnymi zadaniami (O'Malley i Chamot, 1990: 45).

3.2.1.2. Strategie uczenia się i nauczania znaków *kanji*

Typy strategii ogólnych uczenia się można w dużej mierze przenieść na grunt uczenia się i nauczania znaków *kanji*. Ze względu na specyfikę wyzwań, jakie napotykają osoby uczące się sinogramów, wielu badaczy adaptuje i uszczegóławia powyższy podział na potrzeby własnych badań. Jeden z tego

187:4417481229

typu szczegółowych podziałów w swojej pracy na temat wyzwań napotykanych przez uczących się znaków *kanji* prezentuje Rose (2017: 44). W autorskiej klasyfikacji pomija on strategie afektywne i społeczne. Jak się okazuje, jest to podejście typowe, jako że badań podejmujących temat tego typu strategii w kontekście uczenia się i nauczania sinogramów jest niewiele (por. dalsze sekcje tego podrozdziału). Według Rose'a (2017: 44) kognitywne strategie uczenia się znaków *kanji* można podzielić na następujące główne grupy:

- strategie skojarzeniowe,
- strategie mnemoniczne,
- strategie strukturalne,
- strategie wizualne i emocjonalne[106],
- strategie związane z kolejnością pisania kresek.

Przegląd literatury dotyczącej uczenia się i nauczania znaków *kanji* pozwala zauważyć, że pierwsze trzy grupy strategii kognitywnych wymienianych przez Rose'a można uznać za powszechnie przyjmowane. Rzadko z kolei napotyka się podział strategii na wizualno-emocjonalne i związane z kolejnością kresek. Zwykle alternatywnie wzmiankuje się o tak zwanym uczeniu się „na pamięć" (Everson 2011: 259; Gamage 2003: 7, 12–13; Mori i Shimizu 2007: 484; Mulekova 2025: 287; Nesbitt 2009: 69–71; Shimizu i Green 2002: 234, 239), które obejmuje głównie wielokrotne, mechaniczne pisanie lub przepisywanie sinogramów, według wzoru, na półprzezroczystym wzorze lub z pamięci (Mori 2014: 416), oraz o strategiach kontekstowych polegających na zapamiętywaniu sinogramów w kontekście leksykalnym lub zdaniowym (Mori 2014: 417; Mulekova 2025: 287).

W niniejszej rozprawie konsekwentnie przyjęto nieco inny podział strategii kognitywnych uczenia się sinogramów, opracowany na podstawie przeglądowego artykułu, którego autorem jest Mori (2014: 414–419). Tekst ten podsumowuje szeroki zakres badań nad uczeniem się i nauczaniem sinogramów. Niżej przedstawiono pięć podstawowych grup strategii kognitywnych przyjmowanych w rozprawie. Poszczególne strategie przyporządkowane do każdej z tych grup to przykłady (nie wyklucza się istnienia innych strategii) opracowane na podstawie prac Mori (2014: 414–419), Rose'a (2017: 44), Shimizu i Green (2002: 234) oraz Wąsowicz-Peinado (2016: 238–243) i obejmują:

[106] Poprzez strategie wizualne Rose (2017: 44) rozumie między innymi uczenie się sinogramu poprzez zapamiętanie jego dokładnej pozycji na liście znaków w podręczniku i skojarzenie go z grafemami, które następują przed nim i po nim, lub też poprzez skojarzenie go z konkretnym zdaniem przykładowym, w którym występuje w materiałach dydaktycznych. Jako przykład strategii emocjonalnej Rose (2017: 44) podaje zaś zapamiętanie sinogramu poprzez skojarzenie go z uczuciami, jakie towarzyszą jego pisaniu.

188:9737958952

- strategie uczenia się „na pamięć”, obejmujące między innymi mechaniczne pisanie lub przepisywanie sinogramów, zapamiętywanie ścisłej kolejności kresek oraz zapamiętywanie formy graficznej sinogramu jako całości, na przykład:
    - zapamiętywanie sinogramu na podstawie dokładnego zapamiętania kolejności pisania kresek,
    - wielokrotne przepisywanie sinogramu według wzoru,
    - wielokrotne pisanie sinogramu z pamięci;
- strategie strukturalne, oparte na wewnętrznej strukturze sinogramu i wykorzystujące ją, by powiązać znaczenie i/lub wymowę sinogramu z jego częściami składowymi lub by grupować znaki podobne strukturalnie, na przykład:
    - grupowanie sinogramów zawierających te same komponenty lub elementy,
    - zapamiętywanie sinogramu w oparciu o jego element semantyczny,
    - rozkład na części składowe i wykorzystanie ich do zapamiętania sinogramu,
    - tworzenie skojarzeń między sinogramem a znaczeniem jednego lub kilku jego komponentów;
- strategie skojarzeniowe, obejmujące wszelkiego rodzaju skojarzenia między sinogramem a informacjami już znanymi, na przykład:
    - tworzenie skojarzeń między sinogramem a obrazkiem powiązanym z jego znaczeniem,
    - tworzenie skojarzeń między nowym sinogramem a sinogramem już znanym,
    - tworzenie skojarzeń między nowym sinogramem a znakiem *katakana*,
    - tworzenie skojarzeń między nowym sinogramem a znanymi symbolami,
    - tworzenie skojarzeń między nowym sinogramem a literami alfabetu,
    - tworzenie skojarzeń między sinogramem a innymi sinogramami o podobnym znaczeniu,
    - tworzenie skojarzeń między sinogramem a innymi sinogramami o odwrotnym znaczeniu,

189:4726650576

    - tworzenie skojarzeń między sinogramem a innymi sinogramami o podobnym odczytaniu, lecz odmiennym wyglądzie,
    - tworzenie skojarzeń między sinogramem a innymi sinogramami o podobnym wyglądzie, lecz odmiennym odczytaniu,
    - porównywanie i kontrastowanie sinogramów o podobnym wyglądzie,
    - tworzenie skojarzeń między sinogramem a innymi sinogramami na liście, z której się go uczy,
    - tworzenie skojarzeń między sinogramem a jego odczytaniem w pierwszej kolejności, a dopiero potem z jego znaczeniem,
    - tworzenie skojarzeń między sinogramem a jego znaczeniem w języku ojczystym, a dopiero później z jego odczytaniem;
- strategie mnemoniczne, polegające na tworzeniu historyjek bądź rymowanek opisujących wygląd i/lub strukturę sinogramu, na przykład:
    - tworzenie własnych historyjek opartych na wyglądzie całego sinogramu,
    - tworzenie własnych historyjek opartych na komponentach sinogramów, zarówno z wykorzystaniem kanonicznych znaczeń i odczytań, jak i autorskich skojarzeń.
    - wykorzystywanie historyjek podawanych przez nauczyciela lub podręcznik,
    - tworzenie zdań w języku ojczystym wymieniających po kolei poszczególne komponenty sinogramu,
    - wykorzystywanie rymowanek,
    - wykorzystywanie żartów językowych i gier słownych;
- strategie kontekstowe, osadzające sinogram w kontekście leksykalnym i/lub zdaniowym, na przykład:
    - zapamiętywanie sinogramu w kontekście leksemu, do którego zapisu jest wykorzystywany,
    - umieszczanie sinogramu w zdaniu i zapamiętywanie go w tym kontekście,
    - zapamiętywanie sinogramu w kontekście autentycznego tekstu w języku japońskim, w którym jest on użyty.

190:5819432194

Poza tym warto nadmienić, że powyższe strategie kognitywne mogą być realizowane w formie różnych technik uczenia się obejmujących konkretne czynności podejmowane w celu wdrożenia danej strategii w życie, w tym wykorzystujących nowoczesne technologie (por. na przykład Keehl i Melcer 2021 lub Keehl 2023). Strategie metakognitywne obejmują zaś dwie podstawowe grupy: strategie związane z planowaniem procesu uczenia się oraz strategie związane z jego monitorowaniem. Rose (2017: 44–45) podaje następujące przykłady strategii z obu tych grup:

- strategie związane z planowaniem procesu uczenia się:
    - planowanie ustalonego okresu w ciągu dnia lub tygodnia na uczenie się sinogramów,
    - sporządzanie fiszek do regularnego uczenia się sinogramów,
    - wybieranie programów cyfrowych wspomagających uczenie się sinogramów,
    - kreowanie sposobności do używania sinogramów w praktyce,
    - wyszukiwanie dodatkowych materiałów do uczenia się sinogramów wykraczających poza materiał kursu językowego,
    - wyznaczanie sobie celów krótkoterminowych, na przykład: do osiągnięcia w ciągu tygodnia,
    - wyznaczanie sobie celów długoterminowych, na przykład: ile sinogramów chce się ogólnie opanować;
- strategie związane z monitorowaniem procesu uczenia się:
    - testowanie swojej wiedzy,
    - identyfikowanie sinogramów sprawiających największe problemy akwizycyjne,
    - skupianie się na sinogramach sprawiających największe problemy akwizycyjne,
    - sporządzanie własnych pomocy dydaktycznych do sinogramów sprawiających największe problemy akwizycyjne.

Tak wyróżniane strategie samodzielnego uczenia się znaków *kanji* można dość łatwo przenieść na płaszczyznę nauczania sinogramów. Na przykład, jeśli strategia związana z monitorowaniem procesu uczenia się polegająca na testowaniu swojej wiedzy to strategia uczenia się, analogiczną do niej strategią nauczania będzie testowanie wiedzy osób uczących się przez nauczającego. Jeśli strategia uczenia się „na pamięć” polega na wielokrotnym przepisywaniu danego

191:8228087221

grafemu, to analogiczną strategią nauczania „na pamięć” będzie zlecanie uczącym się takiego przepisywania przez nauczyciela. Strategie nauczania stosowane przez nauczających mogą jednak być realizowane na dwa podstawowe sposoby: implicytny i eksplicytny. Podział ten omówiony jest w kolejnej podsekcji.

3.2.1.3. Implicytne i eksplicytne uczenie się i nauczanie

Podział strategii na kognitywne i metakognitywne pomija jedną kluczową płaszczyznę. Jest to rozróżnienie między wiedzą implicytną i eksplicytną oraz — co za tym idzie — implicytnymi i eksplicytnymi sposobami uczenia się i nauczania. Wiedza eksplicytna to taka, której posiadacz jest świadom i potrafi ją opisać. Może być ona przetwarzana w sposób kontrolowany oraz wyrażona w sposób werbalny, o ile zajdzie taka potrzeba. Wiedza implicytna to wszelka wiedza, która nie jest eksplicytna; przetwarzana jest ona w sposób intuicyjny i może być wykorzystywana przez posiadacza w praktyce, jednak jej posiadacz nie potrafi jej opisać ani nie ma świadomości jej mechanizmów (Roehr-Brackin 2022: 1–2).

Analogicznie zatem, eksplicytne uczenie się polega na świadomym przyswajaniu sobie informacji potrzebnych do rozwiązania danego problemu bądź wykonania danego zadania. Uczący się jest świadom przedmiotu uczenia się, może formułować hipotezy dotyczące tego przedmiotu i je testować. Na przykład osoba ucząca się języka obcego może szukać regularnych wzorców w materiale językowym, do którego ma dostęp, i na tej podstawie zidentyfikować zasady rządzące językiem, uświadomić je sobie oraz zapisać je słownie lub sformułować je w swej pamięci. Eksplicytne uczenie się wymaga podejmowania wysiłków w sposób strategiczny, czasem specjalistyczny, a ważną rolę odgrywa w nim dostęp do znacznej ilości materiałów edukacyjnych. Ze względu na strategiczne wykorzystanie zasobów w celu uchwycenia istoty problemu w ramach eksplicytnego uczenia się, możliwe jest niekiedy uczenie się natychmiastowe, bez konieczności przechodzenia przez proces prób i błędów (Roehr-Brackin 2022: 2).

Implicytne uczenie się zaś to proces nieświadomej indukcji prowadzący do powstania wiedzy intuicyjnej. Jest to proces z natury stopniowy, wymagający znacznych ilości wejściowego materiału językowego, a przez to powolny. Zarazem wiedza powstała w ten sposób jest dostępna dla jej posiadaczy w sposób szybki i automatyczny (Roehr-Brackin 2022: 2).

Nauczanie eksplicytne obejmuje zatem strategie nauczania polegające na prezentowaniu uczącym się informacji na temat zasad i regularności w omawianym materiale językowym przez nauczającego lub autora materiałów dydaktycznych. Zalicza się do niego również praktyka kierowania uwagi uczących się na pewne formy językowe w celu doprowadzenia ich

192:7496376605

do sformułowania metajęzykowych uogólnień. Pierwsza z wymienionych tu praktyk jest dedukcyjna, a druga — indukcyjna, jednak obie są wyraźnie eksplicytne (Maeng 2020: 12–13; Roehr-Brackin 2022: 2). Analogicznie, nauczanie implicytne polega zatem na nieprezentowaniu informacji na temat zasad i regularności oraz na nienaprowadzaniu osób uczących się na metajęzykowe uogólnienia. Zamiast tego nauczający może dostarczać swoim podopiecznym okazji do kontaktu z autentycznym materiałem językowym i używania języka w praktyce, a także zlecać czynności związane z uczeniem się bez uprzedniego wyjaśnienia ćwiczonych mechanizmów językowych, korygując ponadto ich błędy bez wyraźnego wyjaśnienia tego, dlaczego konkretne wypowiedzi mają brzmieć tak, a nie inaczej. Wynika to z założenia, że uczący się intuicyjnie zinternalizują pewne wzorce i zasady (Maeng 2020: 12–13).

W perspektywie ogólnej oba podtypy nauczania i uczenia się wydają się niezbędne w procesie przyswajania języka obcego. Z jednej strony nauczanie i uczenie się eksplicytne prowadzą do szybszego zapamiętywania pewnych wzorców i zasad, które potem można ekstrapolować na wypowiedzenia nigdy wcześniej niezasłyszane. Z drugiej strony trudno wyobrazić sobie sprawne posługiwanie się językiem bez osiągnięcia pewnego poziomu automatyzacji procesów językowych, do których prowadzą przede wszystkim długotrwała praktyka i ekspozycja na autentyczny materiał językowy. Zarazem istnieją badania sugerujące istotną rolę nauczania eksplicytnego w procesie uczenia się, który staje się dzięki niemu bardziej usprawniony i efektywny (Hagiwara 2016: 889–891; Maeng 2020: 17–18).

Badania nad uczeniem się i nauczaniem nie zawsze znajdują odzwierciedlenie w praktyce dydaktycznej. Niektórzy nauczający wykazują tendencję do wykorzystywania tych metod, które subiektywnie uznają za najbardziej efektywne, nie zważając na wiedzę naukową, przez co niektóre środowiska nauczania niekiedy przypominają pod tym względem szkoły sprzed dwóch stuleci. Jednym z powodów takiego stanu rzeczy może być hermetyczny język publikacji naukowych, który bywa ekstremalnie nieprzystępny lub wręcz niezrozumiały dla osób niewtajemniczonych. Innym czynnikiem istotnym może być brak odpowiedniej komunikacji między środowiskiem dydaktycznym a naukowym, w której winę ponosi to ostatnie, nie biorąc pod uwagę, że większość nauczających wykazuje wsparte praktyką przekonania na temat tego, jakie działania są dydaktycznie skuteczne, a jakie nie. Z kolei ogólne rozwiązania, które prezentują naukowcy badający proces dydaktyczny, mogą nie znajdować prostego przełożenia na konkretne warunki, w jakich funkcjonują nauczyciele (Hattie 2009: 2–3).

Badacze obszaru dydaktyki znaków *kanji* wykorzystują na ogół terminologię omówioną w niniejszej sekcji i dotyczącą grup strategii kognitywnych oraz metakognitywnych, przyporządkowując

193:7597669663

do każdej z nich konkretne strategie interesujące danego autora, ale często też wykraczając poza zasób przykładów ujęty wyżej. W literaturze przedmiotu można również natknąć się na badania dotyczące efektywności eksplicytnych i implicytnych metod nauczania. W dalszych sekcjach tego podrozdziału omówiono zależności między wykorzystaniem poszczególnych grup i typów strategii a poglądami osób uczących się i nauczających, poziomem ogólnej kompetencji językowej lub motywacją oraz inne aspekty dydaktyki sinogramów.

3.2.2. Strategie kompensacyjne

Tak zwane strategie kompensacyjne obejmują aktywności podejmowane przez uczących się w celu realizacji danego zadania niezależnie od luk w posiadanej wiedzy bądź umiejętnościach. W kontekście uczenia się języków obcych w szczególności są to braki w słownictwie lub niedostateczna znajomość morfologii i składni, a także wynikające z nich niezrozumienie danego komunikatu albo jego części lub też niemożność jego nadania. Można te strategie podzielić na dwie główne grupy: odgadywanie oraz unikanie. Strategie związane z odgadywaniem polegają przede wszystkim na wykorzystaniu różnego rodzaju wskazówek, językowych bądź nie, w celu wywnioskowania znaczenia nieznanego słowa lub struktury morfosyntaktycznej (Oxford 1990: 47–48). Strategie związane z unikaniem obejmują wszelkie czynności dążące do usunięcia konieczności doraźnego uzupełnienia nieposiadanej wiedzy i zrealizowania zdania w inny sposób. Są to między innymi:

- przejście na język ojczysty lub inny zrozumiały dla odbiorcy;
- uzyskanie pomocy osoby bardziej kompetentnej;
- wykorzystanie gestykulacji bądź wyrazu twarzy;
- unikanie komunikacji częściowo lub całkowicie;
- zmiana tematu lub kierowanie przebiegiem rozmowy w sposób dla siebie komfortowy;
- dostosowanie treści komunikatu, na przykład przez jego uogólnienie;
- doraźne słowotwórstwo;
- zastosowanie omówienia lub synonimu (Oxford 1990: 48).

Strategie związane z unikaniem wydają się dość uniwersalne i z tego względu pomijane są często w badaniach nad uczeniem się i nauczaniem znaków *kanji*. Badacze procesu uczenia się warstwy pisanej języka japońskiego skupiają się przede wszystkim na strategiach związanych z odgadywaniem znaczenia leksemów zapisywanych sinogramami; te z kolei, ze względu na specyfikę japońskiego systemu pisma, można podzielić na dwie podstawowe podgrupy: strategie

194:1063110708

kontekstowe oraz strategie morfosemantyczne (Mori i Nagy 1999: 80–84). Strategie kontekstowe polegają na wykorzystaniu stosunkowo typowego rodzaju wskazówek, jakie zapewniają kontekst zdaniowy i wypowiedzeniowy, w celu odgadnięcia znaczenia nieznanego leksemu. Wdrożenie strategii morfosemantycznych umożliwia zaś morfograficzna natura znaków *kanji*, które poprzez powiązanie z konkretnymi morfemami posiadającymi zazwyczaj podobny zakres semantyczny same niejako nabywają znaczenie, a także powtarzalna struktura leksemów należących do sinojapońskiej warstwy słownictwa.

W przypadku, gdy uczący się musi odgadnąć znaczenie nieznanego sobie leksemu, ważną rolę zdają się grać wskazówki kontekstowe. Uczącym się łatwiej jest odgadnąć, co znaczy nieznane słowo, jeśli jest ono osadzone w kontekście, niż uczynić to poza kontekstem. Są oni pewniejsi wyciągniętych w ten sposób wniosków. Co więcej, poziom zdolności wykorzystania tego typu wskazówek jest skorelowany z ogólną kompetencją językową (Everson 2011: 258; Kondo-Brown 2006: 142; Mori 2003: 408–409). Sam kontekst może być jednak niewystarczający nawet do częściowego wywnioskowania znaczenia leksemu. Na przykład w wypowiedzeniu *Kyō-no yoru, ??-ga aru yo. Yoku mieru yō-ni yama-no ue-ni ikō*. 今日の夜、？？があるよ。よく見えるように山の上に行こう。 ‘Dzisiaj w nocy będzie ??. Wespnijmy się na górę, by [to] dobrze widzieć.’ sam kontekst może sugerować jedynie, że chodzi o jakieś wydarzenie. Jednocześnie bez kontekstu wypowiedzeniowego, a tylko na podstawie grafomorfemów składowych — *getsu* 月 ‘księżyc; miesiąc’ i *shoku* 食 ‘jeść, jedzenie’ — trudno wywnioskować, co oznacza leksem *gesshoku* 月食 ‘zaćmienie księżyca’, który może znaleźć się w luce w powyższym zdaniu (Everson 2011: 257–258; Mori i Nagy 1999: 84, 87).

Niektóre leksemy złożone bywają semantycznie i morfologicznie nieprzejrzyste (jak *gesshoku* 月食 ‘zaćmienie księżyca’), a i sam kontekst okazuje się nierzadko niewystarczający do odgadnięcia znaczenia nieznanego słowa. Proces kompensacyjny okazuje się zatem dwukrotnie bardziej efektywny, gdy uczący się mają dostęp do obu typów informacji i potrafią je wykorzystać, niż gdy obecne są tylko wskazówki kontekstowe lub tylko morfosemantyczne. Co ciekawe, choć umiejętności wykorzystania kontekstu postępują wraz z rozwojem ogólnej kompetencji językowej, podobnej zależności nie da się zaobserwować w przypadku wskazówek semantyczno-morfologicznych. Sugeruje to, że rozwój umiejętności analizy morfologicznej leksemu może wymagać więcej eksplicytnego nauczania niż umiejętność wykorzystania kontekstu. Na ogół jednak należałoby zachęcać uczących się do wykorzystania obu strategii, tym bardziej że wybór konkretnej

195:4178596600

strategii zdaje się zależeć w pewnej mierze od preferencji osobistych (Everson 2011: 258; Mori 2002: 381–383, 388–389; Mori 2003: 408–409; Mori 2012: 145, 148–149; Mori i Nagy 1999: 86–96).

Dostępność danego typu informacji ma ponadto wpływ na efekty procesu kompensacyjnego. Jak się bowiem okazuje, wskazówki kontekstowe pomagają uczącym się wyciągnąć prawidłowe wnioski na temat klasy gramatycznej nieznanego im leksemu (to znaczy: jaką częścią mowy jest); wskazówki morfosemantyczne (czyli znajomość znaczenia poszczególnych znaków w złożeniu) pomagają z kolei bardziej niż kontekst trafnie odgadnąć ogólne znaczenie nieznanego słowa. Nic zatem dziwnego, że integracja tych dwóch typów informacji prowadzi do najtrafniejszych wniosków. Niemniej przydatność tego typu procesu kompensacyjnego jest ograniczona. Nawet przy wykorzystaniu zarówno kontekstu, jak i wskazówek morfosemantycznych, uczący się są w stanie wskazać trafnie jedynie ogólny zakres semantyczny analizowanego leksemu, przynajmniej na poziomie średnio zaawansowanym ogólnej kompetencji językowej. Przypadki perfekcyjnego wywnioskowania znaczenia słowa są niezwykle rzadkie (Mori 2003: 406–410).

Marginalną strategią kompensacyjną wykorzystywaną przez użytkowników japońskiego systemu pisma, kiedy nie potrafią oni sobie przypomnieć danego sinogramu bądź nie są pewni jego dokładnej artykulacji grafemicznej, jest tak zwane *kūsho* 空書 ‘pisanie w próżni’. Jest to praktyka polegająca na „zapisaniu” danego grafemu, zazwyczaj opuszkiem palca, na wewnętrznej stronie drugiej dłoni, innej płaskiej powierzchni bądź w powietrzu. Ta sama praktyka bywa wykorzystywana do rozwiązywania potencjalnych nieporozumień — w przypadku użycia homofonicznego, ale heterograficznego z innym słowa nadawca komunikatu może pokazać odbiorcy znak *kanji* używany do jego zapisu. Praktyka ta jest powszechnie obserwowana w japońskim środowisku językowym niezależnie od natywnego systemu pisma danego użytkownika, aczkolwiek nie należy jej wykorzystania mitologizować ani uznawać za niezbędne. Zarazem jej użyteczność w zakresie wspomagania pamięci zdaje się ograniczona, ponieważ powstrzymywanie użytkowników języka od jej wykorzystania nie ma większego wpływu na efektywność procesu przypominania sobie znaków *kanji*. Sam fakt użycia tej praktyki skorelowany jest jednak z mniejszą dokładnością procesu przypominania, co sugeruje, że użytkownicy sinogramów rzeczywiście wykorzystują „pisanie w próżni” w sytuacjach, gdy pamięć zawodzi (Thomas 2013: 24–25, 45).

3.2.3. Przekonania uczących się i nauczających a różne inne aspekty procesu dydaktycznego

Procesu uczenia się nie można rozpatrywać w oderwaniu od środowiska mentalnego, w jakim on zachodzi. Z tego względu część badań nad nauczaniem i uczeniem się nakierowana jest na eksplorację gamy czynników psychologicznych, jakie mogą mieć wpływ na ten proces. Nie sposób

196:3236724763

w rozprawie omawiać szerszych kontekstów psychologicznych takich zależności, stąd kwestie motywacyjne zostaną tu poruszone jedynie w sposób bardzo schematyczny. Tak ukierunkowany psychologizm w pragmatycznej perspektywie glottodydaktyki proponowanej tutaj nie dotyczy zatem w bezpośrednim sensie szczegółów procesu akwizycji elementów języka, a powiązania pewnych przekonań z efektywnością procesu dydaktycznego. Głównym z uwzględnionych tutaj istotnych czynników jest postrzegana trudność poszczególnych grafemów oraz ogólne poglądy na temat japońskiego systemu pisma, które mogą istotnie wpływać na deklarowaną motywację[107] uczących się.

Na poziomie początkującym za najłatwiejsze do zapamiętania uważane są znaki ikoniczne, zazwyczaj proste strukturalnie i wizualnie. Subiektywnie łatwe okazują się również sinogramy zawierające komponenty przypominające morogramy *katakana* oraz znaki złożone semantyczno-semantycznie[108]. Początkującym najtrudniejsze wydają się jednak złożenia semantyczno-fonetyczne (Everson 2011: 265; Yamashita i Maru 2000: 164, 167–169). Biorąc pod uwagę etapy rozwoju świadomości grafemicznej u uczących się języka japońskiego jako obcego, nie jest to wcale fakt zaskakujący, jako że na tym etapie nierozwinięta jest jeszcze świadomość funkcji części składowych sinogramów, a szczególnie elementów fonetycznych (por. Sekcja 3.1.2.). Co szczególnie ważne w tym kontekście, postrzeganie znaków *kanji* jako ogólnie trudnych skorelowane jest z poczuciem bezsilności u uczących się na wszystkich poziomach, a także z mniejszą wiarą w skuteczność skojarzeniowych i strukturalnych (to jest: odwołujących się do wewnętrznej struktury grafemów) technik uczenia się i tym samym większym poleganiem na nauce „na pamięć" (Everson 2011: 259; Mori i Shimizu 2007: 484).

Ważnym aspektem procesu akwizycji sinogramów może zatem okazać się zarządzanie subiektywną trudnością przedmiotu uczenia się, by nie dopuścić do spadku motywacji. Wagę tego typu działań potwierdzają negatywne korelacje między poziomem faktycznych umiejętności czytania ze zrozumieniem oraz liczbą znanych znaków *kanji* a poziomem oceny własnych umiejętności czytania, przekonaniem o łatwości opanowania sinogramów oraz poziomem motywacji do ćwiczenia czytania. Innymi słowy, osoby o niskiej kompetencji w czytaniu ze zrozumieniem nisko oceniają też swoje

[107] *Motywacja* rozumiana jest tu jako siła skłaniająca ludzi do podejmowania określonych działań, nadająca im kierunek i zapewniająca energię do nich potrzebną. Obejmuje ona motywację wewnętrzną (podyktowaną przyjemnością czerpaną z danej czynności) oraz zewnętrzną (napędzaną przez czynniki pozostające poza podejmowanym działaniem) (Ryan i Deci 2000: 68–69, 71–72). Przykładowy podział tych dwóch rodzajów motywacji na bardziej szczegółowe podtypy można znaleźć referencyjnie w Aneksie 3.

[108] Należy tu zaznaczyć, że niektóre znaki ikoniczne mogą sprawiać uczącym się problemy akwizycyjne z innych względów, niezależnie od ich subiektywnie postrzeganej łatwości, na przykład ze względu na wielość przyporządkowanych im odczytań (por. omówienie licznych odczytań ikonicznego znaku 生 ŻYCIE; SUROWY; NARODZINY we wstępie do Podrozdziału 3.2.). Znaki złożone semantyczno-semantyczne bywają zaś nieprzejrzyste w zakresie relacji między znaczeniem ich elementów składowych a znaczeniem całego grafemu i wymagają poszerzonych skojarzeń, jak na przykład znak 男 MĘŻCZYZNA składający się z elementów 田 POLE RYŻOWE oraz 力 SIŁA.

197:3010958128

umiejętności czytania, uznają znaki *kanji* za trudne i wykazują tendencję do rzadszego ćwiczenia czytania — co tworzy pewnego rodzaju błędne koło, w którym osoby o niskiej kompetencji grafemicznej poświęcają mniej czasu na uczenie się, w konsekwencji odbierając sobie szansę na poprawę tejże. Ważnym zadaniem nauczyciela jest w takiej sytuacji zarządzanie motywacją uczących się poprzez zapewnianie materiałów ćwiczeniowych na odpowiednim poziomie oraz dbanie o to, by byli oni w stanie czerpać przyjemność z procesu uczenia się (Everson 2011: 262, 265; Kondo-Brown 2006a: 65–66).

Motywacja do uczenia się, a także do stosowania konkretnych technik przyswajania nowych informacji, zależy nie tylko od postrzeganej trudności sinogramów. Czynniki takie jak przyjemność czerpana z uczenia się znaków oraz pogląd o ich wysokiej wartości kulturowej skorelowane są z mocniejszym przekonaniem o skuteczności strategii skojarzeniowych i strukturalnych, a także z niższym poczuciem bezsilności wobec konieczności opanowania sinogramów. Mimo to uczenie się „na pamięć" pozostaje subiektywnie najbardziej efektywną techniką uczenia się niezależnie od wyżej wymienionych czynników. Najbardziej polegają na nim jednak uczący się przekonani o tym, że do opanowania sinogramów wymagane są pewnego rodzaju specjalne umiejętności, których oni sami nie wykazują. Jednocześnie takie osoby postrzegają sinogramy jako trudne i mają tendencję do przypisywania niepowodzeń w procesie uczenia się brakowi umiejętności, a nie wysiłku oraz słabiej radzą sobie z wywodzeniem zakresu semantycznego leksemów złożonych ze znaczenia ich części (Everson 2011: 259; Mori 2012: 155; Mori i Shimizu 2007: 484–486; Mori i in. 2007: 71, 77; Nesbitt 2009: 69–71).

Podobne przekonania wyrażają nauczający języka japońskiego. W ich przypadku również pogląd o wysokiej wartości kulturowej znaków *kanji* koreluje z silniejszym przekonaniem o skuteczności strategii skojarzeniowych, a także metakognitywnych. Nauczający przekonani o wartości i przydatności sinogramów, lubiący ich nauczać oraz uważający, że uczący się również lubią się ich uczyć, częściej korzystają ze skojarzeniowych i kontekstowych strategii nauczania. Niestety jednak zlecanie uczniom uczenia się „na pamięć" w formie między innymi wielokrotnego przepisywania sinogramów okazuje się najpowszechniej używaną strategią nauczania, chociaż nauczający często prezentują też uczącym się informacje dotyczące części składowych znaków *kanji* i ich przydatności w procesie uczenia się. Korelacja między subiektywnym postrzeganiem sinogramów jako trudnych a negatywną percepcją samego procesu nauczania i uczenia się znaków *kanji* sugeruje zaś, że nauczający dokonują pewnego rodzaju mentalnego przeniesienia swych poglądów na osoby uczące się. Nauczyciele, którzy uważają, że nauczanie sinogramów jest trudne, z reguły sami nie lubią ich uczyć, a także są przekonani o tym, że uczący się również nie czerpią przyjemności z uczenia się (Everson 2011: 258; Shimizu i Green 2002: 234, 239).

198:9433741799

Badania nad przekonaniami nauczających okazują się szczególnie ważne, jeśli wziąć pod uwagę, że mogą one mieć bezpośrednie przełożenie na opinie uczących się. Zostało to pośrednio wykazane poprzez eksplorację przekonań osób uczących się i nauczających w zakresie wyboru pisma używanego na początkowym etapie kształcenia. W grupach prowadzonych przez nauczycieli preferujących opóźnione wprowadzenie do autentycznej japońskiej ortografii uczący się również wykazywali tendencję do częstszego używania romanizacji, rzadziej korzystali z pism *kana* czy *kanji* we własnych notatkach i lepiej oceniali podręczniki wykorzystujące romanizację. Z drugiej strony, w grupach prowadzonych przez nauczycieli preferujących szybkie wprowadzenie do autentycznej japońskiej ortografii uczący się rzadziej wykorzystywali romanizację w swoich notatkach, a niektórzy wyrażali bardzo negatywne opinie na jej temat[109] (Dawey 2004: 572–573).

Osobiste przekonania uczących się korelują również z wykorzystywanymi przez nich strategiami kompensacyjnymi. Ci, którzy wierzą w większą przydatność wskazówek kontekstowych, częściej wykorzystują informacje zawarte w samej budowie leksemu przy odgadywaniu jego znaczenia. To przekonanie nie koreluje jednak z większą efektywnością tej strategii. Szczególnie w przypadku gdy poziom ogólnej kompetencji językowej danej osoby jest niski, samo przekonanie o przydatności kontekstu nie jest wystarczające do sprawniejszego jego wykorzystania. Z drugiej strony, ci, którzy wierzą w większą przydatność wskazówek morfosemantycznych, rzeczywiście częściej i efektywniej je wykorzystują, niezależnie od poziomu kompetencji językowej. Osoby przekonane o wadze integracji obu typów wskazówek posiadają zaś z reguły wyższe zdolności ich wykorzystania, jednak jednocześnie rzadziej korzystają z informacji morfosemantycznych. To z kolei może sugerować, że takie osoby są świadome ograniczonej przejrzystości morfosemantycznej leksemów złożonych zapisywanych znakami *kanji* i unikają nadmiernego polegania na tego rodzaju informacjach (Everson 2011: 258; Mori 2002: 388–389).

Wykorzystanie strategii kompensacyjnych zależy nie tylko od przekonania o skuteczności lub nieskuteczności danej strategii, ale też od ogólnych przekonań poznawczych. Niezdolność do integracji kilku różnych źródeł informacji — w tym wypadku kontekstu i struktury morfosemantycznej leksemu — koreluje bowiem z przekonaniem uczących się o prostocie wiedzy, którą mają sobie przyswoić. Innymi słowy, uczący się przekonani o tym, że proces uczenia się powinien przebiegać linearnie, zgodnie z podręcznikiem, a nauczyciel powinien zawsze udzielać

[109] Niezależnie od przekonań uczących się i nauczających, faktyczny wpływ opóźnionego wprowadzenia pism *kana* oraz *kanji* na rozwój kompetencji językowych nie jest jasny. Istnieją badania wskazujące na brak różnicy bez względu na moment ich wprowadzenia oraz takie, które sugerują, że wykorzystanie romanizacji na początkowych etapach procesu uczenia się może wpłynąć pozytywnie na rozwój kompetencji słuchania i mówienia na poziomie początkującym w przypadku uczniów, których natywny system pisma jest fonograficzny (Everson 2011: 263; Matsunaga 2016: 255).

199:7761182575

jasnych, jednoznacznych odpowiedzi na pytania, mają trudności z łączeniem informacji z różnych źródeł. Wykazują oni tendencję do zbytniego polegania na informacjach zawartych w samej strukturze leksemu i, co za tym idzie, mniejszego wykorzystywania kontekstu — podobnie jak osoby ceniące sobie unikanie niejasności, to znaczy stroniące od podejmowania wyzwań konwersacyjnych i doświadczające zdenerwowania, gdy podręcznik i nauczyciel prezentują różne wyjaśnienia tego samego zjawiska (Mori 1999: 541–543).

Przekonania na temat strategii uczenia się mogą wpływać na kształtowanie się samej świadomości grafemicznej. Przekonanie o skuteczności strategii strukturalnych w procesie uczenia się znaków *kanji* koreluje z faktycznym poziomem znajomości elementów semantycznych. Jeszcze silniejsza korelacja zachodzi jednak między poziomem znajomości elementów semantycznych a przekonaniem o efektywności strategii metakognitywnych, takich jak wybór odpowiednich technik uczenia się, planowanie tego procesu, monitorowanie własnych postępów i samodzielne nadawanie kierunku procesowi uczenia się. Z poziomem znajomości elementów semantycznych podobnie powiązane jest przekonanie o wysokiej wartości kulturowej sinogramów oraz ich użyteczności. Negatywna korelacja zachodzi natomiast między poziomem znajomości elementów semantycznych a przekonaniem, że uczenie się *kanji* wymaga specjalnych umiejętności. Powiązania te sugerują, że kształtowanie wyborów osób uczących się w kwestii preferowanych strategii uczenia się — szczególnie tych metakognitywnych — może mieć pośredni wpływ na rozwój świadomości grafemicznej (Everson 2011: 259; Mori i in. 2007: 67, 71, 75–80).

Przekonanie o skuteczności strategii metakognitywnych, a także skojarzeniowych i kontekstowych w procesie uczenia się znaków *kanji* koreluje ponadto z ogólnie wyższą kompetencją językową (Huan 2019: 71). Biorąc pod uwagę, że świadomość grafemiczna rośnie na ogół wraz ze wzrostem ogólnej kompetencji językowej, a umiejętność podziału sinogramu na części składowe i zrozumienie funkcji przez nie pełnionych wspomagają wykorzystanie strategii skojarzeniowych, można uznać ten związek za logiczny. Podobnie ma się rzecz w przypadku strategii polegających na uczeniu się znaków *kanji* w kontekście — do ich sprawnego wykorzystania potrzebna jest dobra znajomość języka ogólnie, co zostało wykazane również w badaniach dotyczących kontekstowych strategii kompensacyjnych opisanych w poprzedniej sekcji. Ogólnie rzecz biorąc, uczący się zdają się wykorzystywać strategie, do których mają dostęp, biorąc pod uwagę własną kompetencję językową, a strategie, które najczęściej wykorzystują, uważają też za najbardziej skuteczne (Huan 2019: 69–71).

Badania wskazują też na inne przekonania osób uczących się, które mimo braku korelacji z konkretnymi aspektami procesu uczenia się pozostają warte odnotowania. Uczniowie uważają między innymi, że znaki *kanji* jeszcze długo będą wykorzystywane w japońskim systemie pisma

200:7463087575

i raczej nie zostaną zastąpione przez żadne inne pismo. Jednocześnie nie są oni szczególnie przekonani o ich przydatności. Fakt ten może wynikać z cenienia sobie kompetencji związanych z komunikacją synchroniczną, takich jak mówienie i słuchanie bardziej niż komunikacji asynchronicznej (Everson 2011: 259; Mori i Shimizu 2007: 484–485). Rozpoznają oni też przydatność strategii mnemonicznych, jednak świadomi są ich ograniczeń, przyznając, że nie wszystkie znaki *kanji* mogą być efektywnie zapamiętane w ten sposób (Rasiban i in. 2019: 701); istnieją też badania sugerujące faktyczną przydatność strategii mnemonicznych w zapamiętywaniu znaków *kanji*, przynajmniej na krótką metę i przy niewielkiej liczbie w ten sposób zapamiętywanych sinogramów (Wąsowicz-Peinado 2016: 251).

Nieco inne opinie prezentują nauczyciele, przy czym podzielają oni przekonania osób uczących się, że sinogramy mają przed sobą długą przyszłość w japońskim systemie pisma i uważają, że są one przydatne. Według nich ważną rolę w uczeniu się i nauczaniu sinogramów stanowi motywacja czysto pragmatyczna, czyli świadomość faktu, że ogromna część japońskiego słownictwa zapisywana jest konwencjonalnie za pomocą sinogramów, a uczący się będą potrzebować tego słownictwa wykorzystując język japoński na piśmie (Everson 2011: 258; Shimizu i Green 2002: 237).

Pogląd ten nie znajduje jednak potwierdzenia w rzeczywistości. Wyższy poziom kompetencji językowej w zakresie używania znaków *kanji* koreluje z motywacją wewnętrzną[110], a nie zewnętrzną. Innymi słowy osoby, których motywacją do uczenia się sinogramów były przyjemność i satysfakcja czerpana z tej czynności, uczą się sinogramów efektywnej niż te, które zmotywowane są przez czynniki zewnętrzne, takie jak nagrody i kary (na przykład dobre i złe oceny na testach), poczucie obowiązku czy nawet takie, które traktują znaki *kanji* jako narzędzie do osiągnięcia obranego sobie celu. W szczególności motywacja przyjęta z zewnątrz, wywodzona z poczucia obowiązku czy poczucia wstydu w przypadku niepowodzenia, korelowała z niższym poziomem kompetencji w zakresie używania znaków *kanji*. Sam poziom motywacji również zdaje się zależny od różnych czynników. Na przykład pozytywne nastawienie do Japonii jako kraju koreluje z wyższymi poziomami motywacji wśród osób uczących się, zaś negatywne podejście do użytkowników języka japońskiego statystycznie powiązane jest z amotywacją, czyli brakiem motywacji. Co ciekawe, o ile pozytywne nastawienie do Japonii miało wpływ na większą motywację do uczenia się, nie korelowało ono z wyższym poziomem kompetencji językowej w zakresie używania znaków *kanji* (Tanaka 2013: 804–805, 811–813).

[110] Bardziej szczegółowy opis modelu motywacji oraz jej podtypów wykorzystanego przez Tanakę (2013) w jej badaniu można znaleźć w Aneksie 3.

201:1201178383

Ze stosunkowo oczywistych stosunkowo względów analiza statystyczna wykorzystywana w wyżej przywoływanych badaniach wskazuje wyłącznie na istnienie pewnych korelacji, a nie na ich niezaprzeczalne powiązanie przyczynowo-skutkowe czy na kierunek zależności. Jak zauważa jednak Mori (1999: 543–544), bardziej wiarygodna wydaje się interpretacja, zgodnie z którą przekonania uczących się wpływają na dobór strategii i technik uczenia się, a nie odwrotnie. Osoby mające doświadczenie w zakresie uczenia się — a większość uczących się języka japońskiego jako obcego podejmuje naukę w okresie co najmniej nastoletnim — z reguły nie wypróbowują różnych technik losowo, lecz wykazują już pewne przekonania na temat tego, co w ich przypadku działa, a co nie (Mori i in. 2007: 77). Z tego powodu kształtowanie tych przekonań może pośrednio wpłynąć na efekty procesu uczenia się, a w szczególności — uczenia się samodzielnego.

3.2.4. Wpływ rodzimego systemu pisma

Ze względu na założenie, że różne typy pism i systemów pisma wymagają różnych ścieżek przetwarzania informacji językowych zawartych w piśmie, część badaczy koncentruje wysiłki na ustaleniu różnic między sposobami przyswajania sobie japońskiego systemu pisma jako obcego przez użytkowników systemów z dominacją grafemów fonograficznych oraz użytkowników, którzy posługują się systemami o dominacji morfograficznej. Jako że jedynym współcześnie używanym systemem pisma świata z dominacją relacji morfograficznych na poziomie grafemicznym, obok japońskich *kanji*, jest chiński system pisma wykorzystujący *hanzi*, badania tego typu skupiają się zazwyczaj na porównaniach między uczącymi się, których językiem ojczystym jest chiński (a także czasem koreański, jako że morfograficzne znaki *hanja* są nadal sporadycznie używane w Korei Południowej), oraz tymi, których językiem ojczystym jest dowolny inny język, przy czym zazwyczaj są to natywni użytkownicy angielszczyzny. Krótki przegląd tego typu opracowań zawarto niżej.

Liczne badania zdają się sugerować, że istnieje transfer sposobów przetwarzania pisma z systemu natywnego na docelowy japoński, niezależnie od typologii pisma docelowego. Rodzimi użytkownicy języka chińskiego wykazują tendencję do postrzegania słów zapisanych morariuszem *katakana* jako spójnych całości i ogólnie rozpoznają je szybciej niż natywni użytkownicy angielszczyzny, którzy przykładają większą wagę do informacji zawartych w poszczególnych grafemach (Chikamatsu 1996: 423–427; Everson 2011: 257; Matsunaga 2016: 255). Podobnie okazuje się, że rodzimi użytkownicy chińszczyzny i koreańszczyzny są w stanie zapamiętywać fikcyjne znaki *kanji* w podobnym tempie niezależnie od tego, czy są one dla nich dostępne fonetycznie, czy nie — w przeciwieństwie do rodzimych użytkowników angielszczyzny, którzy radzą sobie z tym zadaniem widocznie lepiej, gdy fikcyjny znak zawiera komponent, któremu są w stanie

202:5138359200

przypisać wymowę[111] (Everson 2011: 257; Mori 1998: 73–79). Na tej podstawie można ostrożnie wnioskować, że osoby przyzwyczajone do fonograficznych metod zapisu stosunkowo bardziej polegają na wymowie znaków w procesie ich zapamiętywania niż badani zaznajomieni z morfografią.

Natywny system pisma na pierwszy rzut oka ma również wpływ na preferowane strategie uczenia się sinogramów. Osoby, których rodzime systemy pisma są tradycyjnie klasyfikowane jako fonograficzne, częściej wykorzystują strategie wizualne i motoryczne obejmujące takie techniki jak kojarzenie sinogramów z obrazkami czy wielokrotne przepisywanie znaków. Ci, których rodzime systemy pisma wykorzystują głównie morfogramy, wolą stosować techniki nakierowane na informacje fonetyczne zawarte w znakach *kanji*, takie jak grupowanie grafemów o podobnej samej wymowie bądź zawierających te same elementy fonetyczne; mimo to uczenie się „na pamięć" również było powszechne w tej grupie (Gamage 2003: 7, 12–13).

Pozytywny transfer niektórych kompetencji związanych z pisaniem i czytaniem z natywnego systemu pisma ma też dość oczywisty wpływ na kompetencje uczących się znaków *kanji.* Natywni użytkownicy języka chińskiego mają przewagę nad natywnymi użytkownikami angielszczyzny, nawet na poziomie średnio zaawansowanym, pod względem znajomości znaków *kanji*, a w szczególności umiejętności takich jak odczytywanie i pisanie znaków nieomówionych dotąd w ramach kursu językowego. Niemniej obie grupy uczestników badania robiły postępy w podobnym tempie, co sugeruje, że choć użytkownicy języka chińskiego startują z korzystniejszej pozycji, tempo przyswajania sobie znaków *kanji* jest mniej więcej takie samo, niezależnie od rodzimego systemu pisma. Ogólna kompetencja czytania w języku japońskim zdaje się zależeć głównie od ogólnej kompetencji językowej, bez względu na rodzimy system pisma (Machida 2013: 21, 29–32; Matsunaga 2016: 256).

Zarazem wyniki badań tego typu należy interpretować ostrożnie. Mimo że wszystkie z wyżej cytowanych prac odwołują się do różnic w akwizycji znaków *kanji* wynikających z *typologii* natywnego systemu pisma osób uczących się, należy pamiętać, że rozpatrywane tutaj pisma — to jest znaki *hanzi*, *kanji* oraz rzadziej *hanja* — są ze sobą blisko *spokrewnione* genetycznie. Wraz z formami graficznymi do języka japońskiego (i koreańskiego) zapożyczane z chińszczyzny były również morfemy — jednostki posiadające znaczenie. Dodatkowo proces adaptacji poszczególnych znaków

[111] Ze względu na to, że cytowane badanie było przeprowadzone wśród osób uczących się na poziomie początkującym, jako komponenty dostępne fonetyczne w fikcyjnych znakach *kanji* zastosowano morogramy *katakana*. Być może zatem główną rolę odgrywały tu dobra znajomość wymowy tych pseudoelementów fonetycznych oraz ich graficzna prostota, a nie ogólna dostępność fonetyczna. Badanie Hagiwary (2016: 889) sugeruje bowiem, że dostępność fonetyczna znaku nie ma większego wpływu na zapamiętywanie przynajmniej jego znaczenia — osoby, które słyszały wymowę nauczanych znaków, zapamiętywały jego znaczenie na podobnym poziomie co te, które jej nie słyszały.

203:6772191723

do zapisu morfemów niezaczerpniętych z chińszczyzny nie przebiegał losowo. Do sinogramu przypisywano zazwyczaj jednostki o podobnym znaczeniu co oryginalny chiński morfem doń przyporządkowany (por. Handel 2019). Aby badanie zwracało wyniki miarodajnie wykazujące wpływ rodzimej morfografii na akwizycję morfografii japońskiej, należałoby przeprowadzić je na przykład na natywnych użytkownikach pisma Majów (por. Rysunki 1-3 i 1-4 w Sekcjach 1.3.2. oraz 1.3.3.), co siłą rzeczy jest niemożliwe.

„Dostęp morfologiczny" do znaczenia nieznanych znaków *kanji*, który mieliby posiadać rodzimi użytkownicy morfograficznych systemów pisma, a o którym pisze Machida (2013: 30), w rzeczywistości nie wynika zatem zapewne z typologii pisma chińskiego, a raczej z jego genetycznego pokrewieństwa ze znakami *kanji*. Nawet jeśli według definicji pisma przyjętej w rozprawie znaki *hanzi* oraz *kanji* to dwa różne zestawy grafemów aktywne w ramach dwóch różnych systemów pisma, pokrewieństwo znaczeń morfemów przypisanych do analogicznych lub graficznie tożsamych grafemów w obu tych pismach niejako przekracza granice wyznaczane przez język. Autorzy cytowanych w tej sekcji badań są z pewnością tego faktu świadomi, przy czym rozpatrywanie tego typu pozytywnego transferu językowego w ramach typologii samych systemów pisma można być nieco mylące. Co więcej, mimo że poszczególne grafemy pisma łacińskiego wykorzystywanego w angielskim systemie pisma trudno sklasyfikować jako morfograficzne, angielskiemu systemowi pisma ujmowanemu w perspektywie ogólnej raczej daleko jest do czystej fonografii (por. Podrozdział 1.3.), zaś to głównie użytkownicy tego języka byli brani pod uwagę w badaniach jako „grupa fonograficzna".

3.2.5. Teoria a praktyka dydaktyczna — materiały dydaktyczne

Na podstawie przeglądu literatury przedmiotu można dostrzec, jak różnorodne strategie uczenia się i nauczania znaków *kanji* wykorzystują uczący się języka japońskiego jako obcego. Mimo indywidualnych różnic między uczestnikami procesu kształcenia i zauważalnej dominacji uczenia się „na pamięć" nad innymi grupami strategii nietrudno dojść do wniosku, że do najskuteczniejszej akwizycji japońskiego systemu pisma dochodzi wtedy, gdy uczący się mają dostęp do różnorakich strategii i je rzeczywiście stosują. Badania podkreślają też rolę motywacji, szczególnie tej wewnętrznej, wywodzonej z czystej fascynacji przedmiotem uczenia się i czerpania zeń przyjemności. Tak popularne uczenie się „na pamięć" wydaje się zatem niewystarczające do osiągnięcia celu efektywnej akwizycji japońskiego systemu pisma. Należy zadać w tym miejscu pytanie, czy wyniki przedstawionych w poprzednich sekcjach badań znajdują odbicie w rzeczywistości.

Poza opiniami uczących się i nauczających, które zostały szczegółowo omówione wyżej, kluczową rolę w procesie kształcenia instytucjonalnego — a w takim właśnie środowisku proces

204:5511972789

uczenia się sinogramów często ma miejsce i to ono jest głównym przedmiotem zainteresowań autora niniejszej rozprawy — odgrywają materiały dydaktyczne. To one często stanowią główną oś kursu językowego i to na nich opierają się osoby nauczające w planowaniu procesu nauczania. Jak się okazuje, materiały dostępne powszechnie dostępne na rynku wydawniczym nierzadko nie wdrażają dobrych praktyk dydaktycznych sugerowanych przez badaczy.

W analizie, której przedmiotem było 13 różnych podręczników do znaków *kanji* przeznaczonych dla nienatywnych użytkowników języka japońskiego (Kobayashi 1998: 91), materiały dydaktyczne zostały ocenione pod kątem tego, czy zapewniały one: objaśnienia znaczenia znaku, wyjaśnienia etymologii znaku, odczytania znaku, wzorcową kolejność kresek, leksemy zapisywane za pomocą danego znaku, zdania przykładowe wykorzystujące dany znak, ćwiczenia z czytania, ćwiczenia z pisania oraz inne rodzaje objaśnień. Jak się okazuje, większość z badanych materiałów nie wspiera w pełni zastosowania strategii kontekstowych przez uczących się. Tylko 4 z 13 analizowanych podręczników zawierały zdania przykładowe z omawianymi sinogramami; większość z nich (9 na 13) dawała przykłady leksemów, jednak zdarzały się pozycje, w których zaniechano nawet tego.

Wiele analizowanych materiałów w częściach ćwiczeniowych skupiało się na zadaniach polegających na dopisywaniu odczytań do leksemów zapisanych znakami *kanji* lub przepisywaniu wyrazów podanych w piśmie *hiragana* na sinogramy. Tego typu ćwiczenia, mimo że mogą pomóc w powiązaniu wymowy całego leksemu z jego formą graficzną, nie wspomagają raczej głębszego przetwarzania informacji ani rozwoju świadomości grafemicznej (Kobayashi 1998: 98). Niezależnie od tego, że badania dowodzą, iż przetwarzanie warstwy fonetycznej sinogramów przebiega co najmniej w pewnym stopniu na poziomie całego słowa wśród dorosłych, natywnych użytkowników języka japońskiego (por. Podsekcja 3.1.2.1.), na poziomie początkującym i średnio zaawansowanym tego typu ćwiczenia mogą być niewystarczające do skutecznego kształcenia innych ścieżek przetwarzania grafemów, na których istnienie również wskazują omawiane badania.

Co więcej, tylko 5 z 13 podręczników uwzględnionych w analizie (Kobayashi 1998: 91) dostarczało użytkownikom wyjaśnień dotyczących etymologii omawianych znaków *kanji*. Mimo że znajomość etymologii sinogramów sama w sobie nie jest może potrzebna do sprawnego posługiwania się japońskim systemem pisma, może ona stanowić ważny czynnik wspierający rozwój motywacji wewnętrznej ze względu na fakt, że dla niektórych uczących się jest ona zwyczajnie ciekawa, gdyż nierzadko odwołuje się do zwyczajów, zdarzeń i przedmiotów związanych z historią Chin i całego okołochińskiego kręgu kulturowego. Dodatkowo etymologia znaków złożonych ściśle powiązana jest z ich podziałem na elementy fonetyczne i semantyczne. Jak nadmieniono w Sekcji 3.1.2., rozwój

205:1138893441

świadomości grafemicznej jest kluczowy dla nabycia zdolności biegłego posługiwania się sinogramami, a ta z kolei nie może się wykształcić bez wiedzy na temat wewnętrznej struktury znaków *kanji*.

Niedocenianie roli nauczania o wewnętrznej strukturze sinogramów jest poniekąd cechą raczej typową dla materiałów dydaktycznych dotyczących tego aspektu japońszczyzny. Jak wskazuje Nowak (2022: 68–67, 88), nawet w przypadku podręczników holistycznych, mających na celu objęcie jak największego zakresu informacji i kompetencji związanych z użyciem znaków *kanji* w języku japońskim, kwestie związane z aktywnym kształceniem świadomości grafemicznej traktowane są „po macoszemu". Przykładem takiego podręcznika jest *Basic Kanji Book* — ujęty również w przytaczanym badaniu (Kobayashi 1998), który, choć zawiera podstawowe informacje dotyczące elementów semantycznych i fonetycznych, a także możliwych konfiguracji tychże elementów w ramach jednego grafemu, nie zdaje się zakładać ustawicznego kształcenia tego typu kompetencji. Elementy semantyczne i fonetyczne omówione są dokładnie tylko przy pierwszym ich wystąpieniu. Brak jest powtórzeń, podsumowań i systematyzacji raz zaprezentowanej wiedzy, innymi słowy ignorowana jest właściwie niezmiernie przecież istotna grupa strategii kognitywnych opisana w Sekcji 3.2.1.

Kształceniu świadomości grafemicznej nie sprzyja także kolejność wprowadzania sinogramów w podręczniku. Zdarza się, że znak będący elementem znaku złożonego (na przykład 石 KAMIEŃ czy 言 MOWA, MÓWIĆ) wprowadzany jest po znaku złożonym, który go zawiera (na przykład 岩 SKAŁA czy 読 CZYTAĆ) lub nie jest wprowadzany wcale (na przykład znak 各 KAŻDY mimo obecności w podręczniku znaku 客 GOŚĆ, KLIENT) (Nowak 2022: 65, 89). Mimo że szeregowanie omawianych sinogramów wedle innych przesłanek niż strukturalne, na przykład pragmatycznych, jest zrozumiałe, z całą pewnością nie wspomaga ono rozwoju świadomości grafemicznej ani wdrożenia strategii skojarzeniowych i mnemonicznych, a pominięcie czynników strukturalnych jest szczególnie trudne do zrozumienia w przypadku znaków stosunkowo często używanych, takich jak właśnie 言 MOWA, MÓWIĆ czy 各 KAŻDY.

Podręczniki skupiające się wyłącznie na jednej grupie strategii uczenia się sinogramów, których przykładem jest seria *Remembering the Kanji*, skoncentrowana na strategiach mnemonicznych, często zaniedbują z kolei wszystkie pozostałe ścieżki (auto)dydaktyczne. W serii tej brakuje przykładów użycia sinogramów w kontekście zarówno leksykalnym, jak i zdaniowym; pojawiają się one tylko sporadycznie. Nie wspomaga ona też kształcenia nawyków uczenia się „na pamięć" — które, jak wskazują badania, choć nadużywane, nadal pełni ważną funkcję w procesie akwizycji sinogramów — czy stosowania strategii metakognitywnych. W ten sposób tego typu

206:9626561270

materiały odbierają swoim użytkownikom okazję do zapoznania się z różnorakimi strategiami nauczania i wyboru tych najbardziej efektywnych dla danej osoby (Nowak 2022: 89).

W przypadku serii *Remembering the Kanji* jest to praktyka szczególnie rażąca, jeśli wziąć pod uwagę fakt, że jej autor otwarcie zachęca do wykorzystywania jej jako jedynego źródła wiedzy w procesie uczenia się, jednocześnie zniechęcając do zastosowania jej jako materiału uzupełniającego (Heisig 2007: 8), a taką rolę seria ta powinna w najlepszym wypadku pełnić. Jednocześnie autor ten opisuje sinogramy jako niezwykle trudne, wręcz niemożliwe do opanowania bez zastosowania jego autorskiej metody uczenia się (Heisig 2007: 2), co z kolei może prowadzić do ogólnego zniechęcenia uczących się oraz odwodzić ich od eksperymentowania z różnymi strategiami. Warto zaznaczyć, że nadmierne poleganie wyłącznie na wybranych strategiach uczenia się z pominięciem innych jest na ogół krytykowane przez badaczy (Kirk 2022: 29).

Tego typu tendencje można zaobserwować nie tylko w przywoływanych podręcznikach, ale także w innych im podobnych (Nowak 2022: 86–87). Ponadto w ogólnych podręcznikach do nauki języka japońskiego dominuje kolejność kontekstowa, w której priorytet nadaje się sinogramom potrzebnym do zapisu omawianych jednostek leksykalnych, bez względu na ich wewnętrzną strukturę (Paxton i Svetanant 2021: 40–54). Z tego względu można stwierdzić, że materiały do uczenia się znaków *kanji* obecne na rynku wydawniczym w momencie kompilacji rozprawy nie realizują dobrych praktyk dydaktycznych wynikających z badań nad dydaktyką sinogramów w sposób wystarczający. Przed środowiskiem naukowym, rozumianym jako reprezentujące podejście czysto teoretyczne, stoi poważne zadanie lepszej komunikacji z dydaktykami, autorami podręczników, osobami uczącymi się, osobami kształtującymi programy nauczania szkół i uczelni — w celu skutecznej implementacji wyników prezentowanych w tym rozdziale badań. Przed środowiskami dydaktycznymi z kolei stoi zadanie sięgnięcia po najnowsze opracowania teoretyczne i poczynienia wysiłku ku temu, aby odejść od utartych schematów nauczania.

3.2.6. Dydaktyka znaków *kanji* w środowisku natywnym

Nauczanie znaków *kanji* czy ogólnie japońskiego systemu pisma wobec rodzimych użytkowników japońszczyzny nie jest kwestią prymarną dla tematyki rozprawy. Przy tym krótkie omówienie tej problematyki może pozwolić na dokonanie pewnych porównań między procesem przyswajania sinogramów w obu środowiskach — rodzimym i nierodzimym.

Proces dydaktyczny japońskiego systemu pisma rozpoczyna się w środowisku rodzimym stosunkowo wcześnie. Według jednego z badań przeprowadzonych w drugiej połowie ubiegłego wieku średnio 1/3 dzieci w wieku 4 lat potrafi odczytać 60 znaków morariusza *hiragana*, a tylko 1/10

207:5192155747

nie potrafi przeczytać żadnego. W przypadku dzieci w wieku 5 lat te odsetki wynoszą odpowiednio 2/3 i 1/100 (Taylor i Taylor 2014: 333–334). Miesiąc przed planowanym wstąpieniem do szkoły podstawowej prawie wszystkie pięciolatki potrafią odczytać większość morogramów wspomnianego pisma, zaś średnia liczba biernie znanych im znaków *kanji* wynosi 53. Co ciekawe, zdołano ustalić, że dzieci w wieku przedszkolnym zapamiętują biernie pojedyncze znaki *kanji* szybciej niż morogramy. Zazwyczaj są to znaki często występujące na sprzętach domowych, jak na przykład 入 WŁĄCZAĆ i 切 WYŁĄCZAĆ na pilocie do telewizora lub 大 DUŻY oraz 小 MAŁY na spłuczce toaletowej. Jednocześnie łatwiejsze do zapamiętania zdają się formy znaków bliższe ich piktograficznym początkom (na przykład warianty z tak zwanych kości wróżebnych, jedne z najstarszych zabytków chińskiego piśmiennictwa) niż ich współczesne, mniej ikoniczne kształty (Taylor i Taylor 2014: 333–334). Może to dowodzić, że dzieci na tym etapie lepiej radzą sobie z przyswajaniem informacji bliżej powiązanych z otaczającym je światem niż ze znakami pisma odwołującymi się do bardziej abstrakcyjnych jednostek segmentacji języka, takich jak mora. Jednocześnie wnioski wysnuwane z badań nad zapamiętywaniem pojedynczych grafemów i pojedynczych jednostek leksykalnych z nimi powiązanych trudno jest bezpośrednio przełożyć na proces przyswajania całego systemu pisma.

Ostatecznie dzieci w wieku szkolnym opanowują oba morariusze *kana* zdecydowanie szybciej niż znaki *kanji*. Jak już wspomniano, na opanowanie całego zestawu *jōyō kanji* dzieci uczęszczające do japońskich szkół mają 9 lat. Na ten okres składa się 6 lat szkoły podstawowej na nauczenie się 1026 grafemów z podzestawu *kyōiku kanji* i 3 lata gimnazjum na przyswojenie sobie pozostałych 1110[112], a szybkość przyswajania grafemów przez uczniów koreluje z częstotliwością ich występowania. Co prawda niekiedy podręczniki używane na lekcjach języka japońskiego pomijają do kilkudziesięciu znaków teoretycznie obowiązkowych. Nie zawsze też omawiane są wszystkie odczytania danego grafemu, a raczej różne odczytania tego samego znaku wprowadzane są na różnych etapach edukacji — te częściej używane wcześniej, te rzadziej — później. Kolejność wprowadzania znaków zdaje się być przynajmniej po części dyktowana ich ogólną graficzną oraz strukturalną złożonością, stąd pierwszeństwo mają na ogół znaki ikoniczne. Akcentowana jest przy tym morfograficzna natura znaków *kanji* jako jednostek odwołujących się do warstwy leksykalnej języka. Już na początkowym etapie kształcenia wprowadzany jest koncept dopisków *okurigana* oraz

[112] Należy tu jeszcze raz podkreślić, że w praktyce opanowanie wszystkich sinogramów z zasobu *jōyō kanji* jest rekomendacją dydaktyczną, która nie zawsze jest realizowana (Kakihana 2025: 2), a utrwalenie znajomości poznanych w gimnazjum znaków może wymagać dalszych wysiłków na poziomie średnim oraz wyższym kształcenia.

208:1501816236

podstawowe zasady regulujące ich użycie. Dzięki temu uczniowie szybko oswajani są z mieszanym charakterem japońskiego systemu pisma (Huszcza 2012: 141–145; Taylor i Taylor 2014: 335–336).

Duża część procesu dydaktycznego znaków *kanji* w środowisku natywnym przypada na uczenie się poprawnej artykulacji grafemicznej poszczególnych sinogramów. Polega ono zwyczajowo na wielokrotnym przepisywaniu tego samego grafemu zgodnie z wzorcową kolejnością pisania kresek, w tym również w ramach lekcji kaligrafii odbywanych przy użyciu tradycyjnych narzędzi pisarskich, jakimi są pędzel i tusz. Mimo to, podobnie jak w przypadku uczących się języka japońskiego jako obcego, kompetencja pisania odręcznego rozwija się wolniej niż kompetencja czytania. Oprócz naturalnie wolniejszego rozwoju kompetencji czynnych w perspektywie ogólnej w porównaniu do kompetencji biernych, jedną z przyczyn tej rozbieżności mogą być zmiany powszechnie używanych narzędzi pisania z piór, pędzli i długopisów na klawiatury i ekrany dotykowe (Huszcza 2012: 119–120; Taylor i Taylor 2014: 337).

Znaki *kanji* są najczęściej wprowadzane w kontekście zdań i tekstów, w których się pojawiają. Zazwyczaj towarzyszą im wpisy przypominające hasła słownikowe i przedstawiające wzorcową artykulację grafemiczną sinogramu, jego odczytania, przykładowe leksemy, a często także informacje dotyczące jego etymologii oraz ogólnego znaczenia podawane w formie krótkiego zdania lub frazy opisowej. Niektóre z takich opisów znaczenia noszą znamiona wykorzystania strategii skojarzeniowych, mnemonicznych i strukturalnych. Na przykład, w jednym z zeszytów ćwiczeń obecnych na japońskim rynku wydawniczym znaczenie sinogramu 春 WIOSNA objaśnione jest w następujący sposób: *kusaki-no me-to ohi-sama-de haru-o arawasu* くさきの　めと　お日さまで　はるを　あらわす[113] ‘obrazuje wiosnę poprzez pędy roślin i słońce’, a towarzyszy mu rysunek słońca i roślin. Oprócz przekazania ogólnego zakresu semantycznego znaku i jego podstawowego odczytania rdzennie japońskiego, poprzez użycie leksemu *haru* はる ‘wiosna’, opis ten odwołuje się zatem do współczesnej struktury grafemu zawierającej komponent i zarazem element 日 SŁOŃCE oraz jego etymologii, poprzez ukazanie nieodróżnialnego właściwie współcześnie w grafemie elementu semantycznego 艸 ROŚLINNOŚĆ. Nie wszystkie tego typu opisy struktury znaku ani „etymologie” są intersubiektywnie weryfikowalne. Niektóre z nich to wyłącznie tworzone *ad hoc* narzędzia mnemoniczne. Na początkowym etapie dydaktyki powszechne jest ponadto stosowanie zapisu *wakachigaki* 分かち書き, czyli takiego, w którym poszczególne wyrazy tekstu rozdzielane są odstępami międzywyrazowymi — tak jak w powyższym przykładzie — oraz *mazegaki* 混ぜ書き,

[113] Odstępy międzywyrazowe za tekstem oryginału.

209:2499644546

czyli zapisu leksemu normalnie zapisywanego w całości sinogramami po części za pomocą znaków *kanji*, a po części — *hiragana*, jak na przykład w *kokumin* 国みん ‘obywatel’ zamiast bardziej typowego zapisu 国民. Na dalszych etapach edukacji *wakachigaki* oraz *mazegaki* ustępują powszechniej stosowanemu zapisowi hybrydowemu typu *kanji kana majiribun*, czyli bez odstępów z jednolitą sinograficzną pisownią wielu jednostek leksykalnych. Uczniowie uczą się sinogramów, czytając między innymi teksty literatury współczesnej i klasycznej je zawierające (w tym chińskiej, jako tak zwany zapis wyłącznie sinograficzny typu *kanbun*; por. Sekcja 2.2.1.) (Huszcza 2012: 121–140; Taylor i Taylor 2014: 338–340).

Na ogół zatem można dostrzec, że praktyki dydaktyczne oraz strategie uczenia się i nauczania stosowane w środowisku natywnym i nienatywnym są dość podobne. Główne różnice polegają na skali i sposobie ich zastosowania, a są podyktowane między innymi faktem, iż kompetencje mówienia i słuchania u osób uczących się języka japońskiego jako obcego rozwijają się zazwyczaj nie przed nabyciem kompetencji grafemicznej, a równocześnie z nią. Niemniej zapis z odstępami wyrazowymi *wakachigaki* (a w mniejszym stopniu także zmieszany zapis moraiczno-sinograficzny *mazegaki*) znajdują zastosowanie w glottodydaktyce japońszczyzny zarówno w podręcznikach o zastosowaniu ogólnym, jak i w tych nakierowanych w szczególności na dydaktykę znaków *kanji* (por. 3A Corporation 2008; 3A Corporation 2012; 3A Corporation 2012a; 3A Corporation 2013; Banno i in. 2020; Japan Foundation 2013; Japan Foundation 2014; Japan Foundation 2014a; Japan Foundation 2015; Kano i in. 2015; Oka i in. 2021). W niektórych materiałach zapis taki stosowany jest stosunkowo długo (por. 3A Corporation 2008; 3A Corporation 2012; 3A Corporation 2012a; 3A Corporation 2013; Japan Foundation 2013; Japan Foundation 2014; Japan Foundation 2014a; Japan Foundation 2015), a w innych zastępowany jest on stosunkowo szybko bardziej typowym, standardowym zapisem hybrydowym *kanji kana majiribun* (por. Banno i in. 2020; Kano i in. 2015; Oka i in. 2021).

Różnice można zaobserwować również w kolejności wprowadzania znaków. Na ogół podręczniki do języka japońskiego jako obcego wykazują tendencję do większego nacisku na prezentowanie sinogramów używanych w leksyce już znanej uczącym się, której zasób jest naturalnie zdecydowanie mniejszy niż w przypadku przeciętnego ucznia japońskiej szkoły podstawowej czy gimnazjum. Techniki wprowadzania znaków bywają podobne, jednak zauważyć można mniejszy nacisk na objaśnianie struktury sinogramów, a opisy znaczenia sporządzane są często w języku innym niż japoński (w przypadku przywoływanych wyżej źródeł jest to angielski) i przyjmują formę raczej pojedynczych wyrazów niż pełnych zdań czy wypowiedzeń. Ogólnie rzecz biorąc, można zatem stwierdzić, że autorzy podręczników do nauki japońskiego jako obcego wychodzą z założenia, iż strategie dydaktyczne stosowane w środowisku natywnym można przenieść

210:7116170449

na nauczanie nienatywne, z niezbędnym uwzględnieniem ograniczeń ogólnej kompetencji językowej osób uczących się.

3.2.7. Dydaktyka pism pokrewnych — przypadek znaków *hànzì*

Tak jak różne pochodne pierwotnego alfabetu łacińskiego używane w komunikacji pisanej w wielu językach całego świata są do siebie nadal podobne wizualnie i często postrzegane przez ich użytkowników jako warianty tego samego pisma, pismo *kanji* wykazuje również bliskiego krewnego, który w oczach laika może być nieodróżnialny od japońskich morfogramów. Jest to pismo chińskie zwane inaczej znakami *hànzì* 汉字. Z jednej strony, podobnie jak w przypadku chociażby polskiego i angielskiego systemu pisma, samo podobieństwo wizualne nie musi świadczyć o pokrewieństwie zasad rządzących relacjami *grafem–jednostka języka* i, co za tym idzie, o tożsamych mechanizmach czytania i pisania w danym systemie pisma. Z drugiej zaś strony faktyczne podobieństwa typologiczne między pismem chińskim a znakami *kanji* wzmiankowane w poprzednich rozdziałach sprawiają, że warto na koniec niniejszego podrozdziału pokrótce wspomnieć o zdobyczach badań dotyczących nauczania, uczenia się, pisania i czytania pisma chińskiego. Ze względu na fakt, że dydaktyka chińskiego systemu pisma nie jest ściśle związana z tematyką tej rozprawy, sekcja ta bazuje przede wszystkim na opracowaniach przeglądowych autorstwa specjalistów w tej dziedzinie.

Podobnie jak w przypadku znaków *kanji*, badacze podkreślają wagę rozwiniętej świadomości grafemicznej dla sprawnego przebiegu procesów czytana i pisania w języku chińskim. Wyróżnia się podobne elementy świadomości grafemicznej jak opisane w Podrozdziale 3.1. Obejmują one: konieczność opanowania struktury znaku na poziomie zarówno kresek, jak i komponentów oraz elementów, świadomość ich możliwych pozycji czy zależności między pozycją elementu a jego funkcją. Pozytywną korelację z kompetencją czytania ze zrozumieniem zaobserwowano zarówno w przypadku świadomości struktury morfemicznej poszczególnych wyrazów, jak i świadomości funkcji elementów semantycznych oraz fonetycznych. Podobnie jak w przypadku sinogramów japońskich, użytkownicy chińskiego systemu pisma wykorzystują ścieżkę fonologiczną w procesie czytania. Informacje na temat wymowy danego znaku mogą być często pozyskiwane bezpośrednio z jego elementu fonetycznego (Everson 2011: 255–256; Loh i in. 2021: 299–301; Wnuk 2023: 82–83, 89, 96).

Rozwój świadomości grafemicznej również zdaje się przebiegać w podobny sposób jak w Japonii. Natywni użytkownicy języka chińskiego zaczynają proces uczenia się od etapu, na którym postrzegają oni znaki chińskie jako niepodzielne jednostki, jednak etap ten trwa bardzo krótko — ich wiedza ulega szybkiej restrukturyzacji, podczas której nabywają umiejętność analizy struktury wewnętrznej sinogramów, w tym funkcji elementów semantycznych i fonetycznych. Świadomość

211:4102464896

tych pierwszych rozwija się wcześniej niż tych drugich i jest powiązana ze sprawniejszym przebiegiem procesu zapamiętywania znaków (Loh i in. 2021: 302; Wnuk 2023: 87–88, 98).

W przypadku natywnych użytkowników języka chińskiego wyróżnić można dwa główne podejścia do nauczania znaków: nakierowane na znaki i nakierowane na znaczenie. W pierwszym z nich proces dydaktyczny koncentruje się na poznaniu jak największej liczby sinogramów, ich struktury, znaczenia i etymologii, zanim zostaną one wykorzystane w praktyce. Drugie z nich kładzie nacisk na poznawanie znaków w kontekście naturalnych tekstów w języku chińskim, a kolejność ich przyswajania podyktowana jest leksyką używaną w omawianych materiałach. Oba podejścia wzajemnie się nie wykluczają; w obu jednak nadal ważną rolę gra tradycyjna metoda uczenia się sinogramów, czyli wielokrotne przepisywanie ich w sposób mechaniczny aż do opanowania ich formy. W nauczaniu nienatywnych użytkowników chińszczyzny dominuje podejście nakierowane na znaczenie leksykalne elementów pisma (Wnuk 2023: 102–104).

Na ogół wyróżnić można przy tym pięć sposobów wprowadzania sinogramów w procesie dydaktycznym języka chińskiego jako obcego. Pierwszy z nich zakłada uprzednie uczenie się warstwy mówionej chińszczyzny z opóźnionym wprowadzeniem warstwy pisanej; *de facto* metoda ta nadal posiłkuje się pismem w postaci romanizacji *hanyu pinyin*, która w odróżnieniu od sinogramów ma charakter fonograficzny.

Drugi sposób polega na jednoczesnym uczeniu się języka mówionego i pisanego. Zaletą tego podejścia jest szybsze rozpoczęcie uczenia się znaków chińskich, zaś wadą — poznawanie grafemów zazwyczaj w kolejności podyktowanej leksyką używaną w omawianych tekstach, co może oznaczać konieczność przyswojenia sobie znaków strukturalnie złożonych przed prostymi.

Trzeci sposób to nauczanie sinogramów od początku procesu dydaktycznego, jednak posiłkowanie się romanizacją *hanyu pinyin* w taki sposób, że teksty zapisywane są za pomocą mieszanki dwóch pism: morfemy, których zapis morfograficzny jest już znany uczącym się, zapisywane są za pomocą sinogramów, zaś pozostałe — za pomocą romanizacji *hanyu pinyin* (Wnuk 2023: 104–106). Podejście to przypomina nieco najpowszechniejszy chyba sposób wprowadzania znaków *kanji* w materiałach przeznaczonych do dydaktyki języka japońskiego jako obcego, w których zapis fonograficzny morariuszami *kana* jest stopniowo zastępowany znakami *kanji* wraz z poznawaniem przez uczniów nowych grafemów (wspomniane wyżej *mazegaki*). Wadą tego podejścia jest fakt, że w przeciwieństwie do wszechobecnego w japońszczyźnie zapisu *kanji kana majiribun* zapis mieszany nie jest w autentycznych chińskich tekstach stosowany nigdy, przez co

212:6834133770

uczący się nie są przyzwyczajani do styczności z rzeczywistym kształtem tekstów pisanych standardowo po chińsku (Wnuk 2023: 107).

Czwarty sposób zakłada rozdzielenie dydaktyki warstwy mówionej i pisanej języka chińskiego na odrębne zajęcia, w ramach których można osobno wprowadzać leksykę przydatną w naturalnej mowie, a osobno — wspomagającą systemowe przyswajanie pisma chińskiego. Przy tym takie podejście może zwiększać kognitywne obciążenie uczących się poprzez konieczność opanowania przynajmniej częściowo odrębnych zakresów materiału. Zmodyfikowaną wersją tego podejścia, mającą na celu rozwiązanie tego problemu, jest bardziej szczegółowe rozdzielenie zestawów znaków do opanowania biernie i czynnie. Uczący się mogą na zajęciach z warstwy pisanej języka skupiać się na mniejszej liczbie grafemów, które muszą nauczyć się pisać i czytać, a dodatkowo biernie opanowywać znaki konieczne do odczytania leksyki omawianej na zajęciach z mówienia i słuchania (Wnuk 2023: 107–108). Jest to podejście, które z pewnością przynajmniej do pewnego stopnia można by przenieść na grunt dydaktyki języka japońskiego jako obcego, szczególnie w obliczu rozwoju nowoczesnych technologii, które znacznie zmniejszają konieczność utrzymywania czynnej znajomości wielu grafemów.

Piąte i ostatnie podejście jest natury strukturalnej i zakłada koncentrację uwagi uczących się na elementach i komponentach sinogramów. Różne warianty tego podejścia obejmują nauczanie znaków chińskich, wychodząc od zamkniętego zbioru powtarzalnych komponentów i stopniowo przechodząc do nauczania o elementach, ich pozycjach i funkcji oraz konstruowania nowych sinogramów na ich podstawie. Zaletą tego podejścia jest przechodzenie do szybszego i bardziej eksplicytnego rozwoju świadomości grafemicznej oraz kompetencji leksykograficznej — umiejętności wyszukiwania znaków w słownikach — a także jej potencjał jako pośredniego środka rozbudzania w osobach uczących się zainteresowania chińskim systemem pisma, a co za tym idzie — motywacji. Główną wadą podnoszoną przez krytyków tego podejścia jest zaś to, że osoby uczące się zmuszone są do przyswojenia znacznych zasobów informacji związanych ze strukturą znaków, które niekoniecznie muszą okazać się przydatne w procesie akwizycji języka, jako że informacje językowe niesione przez elementy znaku są ograniczone (Wnuk 2023: 108–109).

Jeśli chodzi o nauczanie pisma chińskiego, wyróżnić można właściwie jeszcze fantomowe „szóste podejście” — zupełny brak nauczania eksplicytnego. W tym wypadku uczenie się sinogramów jest pozostawione w całości w gestii osób uczących się. Zwolennicy tej metody wychodzą z założenia, że przyswojenie pisma chińskiego jest zadaniem każdego ucznia z osobna i możliwe jest wyłącznie w drodze samodzielnego wielokrotnego przepisywania znaków i uczenia się ich „na pamięć”, a po opanowaniu pewnej „masy krytycznej” grafemów świadomość grafemiczna

213:1063550829

rozwinie się sama. Jej krytycy wskazują jednak na to, że zakłada to w praktyce porzucenie obowiązków dydaktycznych przez nauczycieli i zmuszanie uczących się do samodzielnego uporania się z tym aspektem kompetencji w zakresie języka chińskiego jako obcego, który przez wielu z nich uznawany jest za niezwykle trudny[114]. Pewien zakres podstawowej wiedzy grafemicznej jest absolutnie konieczny do dalszego samodzielnego rozwijania kompetencji grafemicznej i jako taki powinien być przedmiotem nauczania. Ponadto brak badań, które byłyby w stanie zweryfikować ilościowo, jaka liczba grafemów stanowi rzeczywiście wzmiankowaną „masę krytyczną" (Wnuk 2023: 109–110).

Jeśli chodzi zaś o konkretne strategie uczenia się i nauczania znaków chińskich jako obcych, to pokrywają się one w dużej mierze z wymienionymi wyżej strategiami uczenia się i nauczania znaków *kanji*. W tym zakresie również dominuje uczenie się „na pamięć", aczkolwiek strategie mnemoniczne, skojarzeniowe, strukturalne oraz kontekstowe również znajdują zastosowanie. Elementem chińskiej kompetencji grafemicznej, który nie znajduje odbicia w japońszczyźnie, jest kwestia równoległej aktualności znaków tradycyjnych i uproszczonych w chińskim systemie pisma. Uczący się stosują zatem również strategie porównawcze mające na celu skontrastowanie formy graficznej analogicznych grafemów w obu tych wariantach pisma chińskiego. Zastosowanie znajdują ponadto strategie metakognitywne oraz afektywne. Podobnie jak na gruncie japońskiego systemu pisma, można zaobserwować korelacje między wykorzystaniem strategii strukturalnych a lepszymi efektami procesu uczenia się, co sugeruje wysoką wagę eksplicytnego nauczania o wewnętrznej strukturze sinogramów. Badacze podkreślają przy tym konieczność zapoznawania uczących się z jak najszerszym wachlarzem strategii uczenia się (Everson 2011: 254; Wnuk 2023: 110–116; Xu i Stahl 2021: 2–3).

Analogie można dostrzec również w przypadku rozwoju poszczególnych aspektów świadomości grafemicznej wśród uczących się języka chińskiego jako obcego a japońskiego w rozumieniu stosowanym w rozprawie. W przypadku chińszczyzny najszybciej wykształca się świadomość, że sinogramy składają się z powtarzalnych części — komponentów — a także wiedza na temat ich dozwolonych pozycji i kombinacji, podczas gdy etap postrzegania znaków jako niepodzielnych całości trwa stosunkowo krótko. Kompetencja w tym zakresie rozwija się implicytnie wraz ze wzrostem liczby znanych grafemów, jednak nauczanie eksplicytne może ten rozwój wspomagać. Tu również początkową przewagę nad użytkownikami pism fonograficznych mają uczący się zaznajomieni już z pismami pokrewnymi do chińskiego — czyli w tym wypadku przede

[114] Trudności wymieniane przez osoby uczące się języka chińskiego jako obcego są w zasadzie tożsame z tymi przedstawionymi na początku tego rozdziału w kontekście japońszczyzny, z wyjątkiem mnogości odczytań (Wnuk 2023: 116; Wnuk 2024: 2).

214:1017490310

wszystkim natywni użytkownicy języka japońskiego — jednak przewaga ta zaciera się wraz z rozwojem ogólnej kompetencji językowej. Stosunkowo szybko rozwija się świadomość funkcji części składowych sinogramów w zakresie elementów semantycznych. Rozwój świadomości elementów fonetycznych jest w porównaniu z nią znacznie opóźniony. W obu przypadkach nauczanie eksplicytne może wspomagać ten proces. Świadomość roli elementów semantycznych pomaga uczącym się w efektywniejszym stosowaniu strategii kompensacyjnych (Everson 2011: 254–255; Loh i in. 2021: 300–302; Wnuk 2023: 120–135; Wnuk 2024: 6).

Można zatem dostrzec wiele analogii między procesem uczenia się i nauczania pisma chińskiego i japońskich *kanji*, szczególnie w zakresie rozwoju świadomości grafemicznej. Z tego względu wiele wniosków wyciąganych przez badaczy chińskiego systemu pisma można pośrednio lub bezpośrednio przenosić na grunt japońszczyzny — przykładem może tu być wspomagająca rola nauczania eksplicytnego w rozwoju kompetencji grafemicznej czy różne podejścia do wprowadzania sinogramów i porządkowania kolejności ich przyswajania w ramach procesu dydaktycznego. Z drugiej strony, japoński system pisma, jako system jednoznacznie mieszany, stawia przed uczącymi się swoiste wyzwania, których osoby uczące się chińszczyzny na swojej drodze nabywania kompetencji językowych nie napotykają właściwie wcale. Główną różnicę stanowią tu odmienne relacje *grafem–jednostka języka* oraz stosunkowo większa liczba odczytań poszczególnych sinogramów w języku japońskim w opozycji do ogólnie większej liczby grafemów koniecznej do opanowania w przypadku chińszczyzny. Z tego względu wyniki badań nad uczeniem się i nauczaniem chińskiego systemu pisma należy interpretować z uwzględnieniem pewnych różnic jakościowych w porównaniu z systemem japońskim. Nie znosi to użyteczności wielu możliwych do zaobserwowania analogii.

3.3. Aktualny stan wiedzy dotyczącej dydaktyki znaków *kanji*

Przegląd literatury zaprezentowany w tym rozdziale można podsumować w sposób następujący: badania przeprowadzone z udziałem natywnych użytkowników japońszczyzny wykazują, że przetwarzanie jednostek leksykalnych zapisywanych za pomocą znaków *kanji* przebiegać może na kilka różnych sposobów. Wykorzystując terminologię zawartą w standardowym modelu czytania, można stwierdzić, że zarówno ścieżka leksykalna, jak i fonologiczna znajdują praktyczne zastosowanie w procesie czytania po japońsku. Mimo że słowa dobrze znane osobom czytającym mogą być rozpoznawane jako jednostki jednolite, także analiza grafemiczna i subgrafemiczna leksemu okazuje się przydatna, szczególnie w przypadku jednostek o niższej częstotliwości użycia w języku.

Większa prędkość rozpoznawania słów zapisywanych znakami *kanji* od tych zapisywanych morariuszem *katakana*, przy czym należy tu zaznaczyć, że odnosi się to tylko do sytuacji, gdy są to

215:1007900268

słowa rzeczywiście aktualne w języku, wskazuje na ważną rolę ścieżki leksykalnej. Z drugiej strony, częste wykorzystanie znaku o tej samej wymowie lub tym samym elemencie fonetycznym zamiast znaku poprawnego sugeruje silną obecność ścieżki fonologicznej nie tylko w biernym procesie czytania, ale też w aktywnym procesie pisania. Jednocześnie świadczy ono o umiejętności podziału sinogramów na części składowe i o świadomości pełnionych przez nie funkcji.

Taka świadomość jest specyficzną częścią kompetencji językowej. Obejmuje ona wiedzę o sposobach podziału sinogramów na części składowe, ich możliwych pozycjach i konfiguracjach, funkcjach pełnionych przez elementy semantyczne i fonetyczne, a także o ograniczonej przydatności informacji przez nie zapewnianych oraz umiejętność wykorzystania powyższej wiedzy w praktyce. Jej wysoki poziom obserwowany jest zarówno u rodzimych użytkowników japońskiego systemu pisma, jak i u osób uczących się japońskiego jako języka obcego na poziomie zaawansowanym. Badania z udziałem nierodzimych użytkowników wskazują ponadto na stopniowy jej rozwój wraz z rozwojem ogólnych kompetencji językowych od poziomu początkującego do zaawansowanego. Nie bez znaczenia w kontekście jej kształtowania okazuje się przy tym eksplicytne nauczanie o wewnętrznej strukturze sinogramów oraz relacjach typu *grafem–morfem* i *grafem–grafem*.

Niezależnie od powyższego, dydaktyka znaków *kanji* pozostaje pełna wyzwań zarówno dla osób uczących się, jak i dla nauczających. Najczęściej podnoszonymi problemami są: liczba grafemów koniecznych do opanowania, mnogość odczytań, graficzne podobieństwo poszczególnych grafemów, wieloznaczność sinogramów, stopień złożoności ich struktury, a także czynniki pozagrafemiczne takie jak tempo kursu językowego. By je przezwyciężyć, uczący się i nauczający wdrażają szeroki wachlarz strategii uczenia się i nauczania — od strategii kognitywnych, takich jak uczenie się „na pamięć", strategie strukturalne, mnemoniczne, skojarzeniowe i kontekstowe, po strategie metakognitywne związane z planowaniem i monitorowaniem procesu uczenia się. Aktywności związane z uczeniem się i nauczaniem mogą przyjmować formę implicytną, w ramach której uczący się nabywają wiedzę w sposób intuicyjny na podstawie dużych partii materiału językowego, lub eksplicytną, w której wiedza prezentowana jest im w sposób regularny i systematyczny w postaci ogólnych i szczegółowych reguł użycia języka.

Uczący się stosują też różnorakie strategie kompensacyjne w celu likwidacji lub obejścia luk w ich wiedzy, które naturalnie napotykają w trakcie używania japońskiego systemu pisma w praktyce. Strategie te dzielą się przede wszystkim na strukturalne — polegające na wykorzystaniu informacji niesionych przez strukturę leksemu lub wewnętrzną strukturę sinogramu — i kontekstowe — polegające na wykorzystaniu kontekstu wypowiedzi. Badania dowodzą, że najlepsze efekty przynosi wykorzystanie informacji czerpanych z obu tych źródeł, acz często okazują się one niewystarczające do odgadnięcia

216:6774729039

znaczenia nieznanego leksemu. To z kolei w sposób pośredni ukazuje, jak ważną rolę w uczeniu się języka japońskiego i japońskiego systemu pisma odgrywa nauka słownictwa samego w sobie.

Kwestie wykorzystania poszczególnych strategii uczenia się oraz ich efektywności rozpatrywane są przez badaczy najczęściej w kontekście przekonań uczących się i nauczających, a także pod kątem problemu motywacji. Przekonani o wysokiej wartości kulturowej znaków *kanji* i czerpiący przyjemność z ich uczenia się wyżej oceniają efektywność strategii strukturalnych i skojarzeniowych we własnym procesie dydaktycznym. Mimo że strategie związane z uczeniem się „na pamięć" pozostają subiektywnie najbardziej efektywną grupą strategii zarówno wśród uczących się, jak i nauczających, najczęściej korzystają z nich uczestnicy procesu nauczania negatywnie nastawieni do sinogramów, którzy uważają, że ich akwizycja wymaga posiadania jakichś specjalnych zdolności, jakich im samym brakuje. Zaobserwowano również korelacje między poglądami nauczających znaków *kanji* i ich podopiecznych, co podkreśla dyskretną rolę nauczyciela wobec nastawienia studentów. Obrazuje to zarazem, że nauczyciel winien z należytą uwagą podchodzić do prezentowanych wobec uczniów postaw i opinii.

Faktycznie wyższa kompetencja grafemiczna koreluje z przekonaniem o efektywności strategii skojarzeniowych, kontekstowych i metakognitywnych, a także z wysokim poziomem motywacji wewnętrznej. Niższy poziom tej kompetencji sprzężony jest z motywacją przyjętą z zewnątrz, opartą na wstydzie z racji niepowodzeń lub niepokoju z nimi związanym. Świadczy to z jednej strony konieczności uzupełniania uczenia się „na pamięć" strategiami kognitywnymi innego typu i kształtowania w osobach uczących się umiejętności wykorzystywania strategii metakognitywnych, a z drugiej strony — o wadze pielęgnowania w uczących się zamiłowania do przedmiotu uczenia się oraz poszukiwania sposobów maksymalizacji czerpanej z tego procesu przyjemności.

Istnieją badania wskazujące na przewagę użytkowników chińskiego systemu pisma (oraz, w mniejszym zakresie, innych systemów pisma wykorzystujących grafemy morfograficzne takich jak koreański) w zakresie kompetencji grafemicznej na gruncie japońskim. Ta przewaga jednak ma raczej naturę „wcześniejszego startu". Rodzimi użytkownicy języka chińskiego znają już wiele form graficznych znaków *kanji*, które są takie same lub podobne do *hanzi*, a także wykazują zawczasu rozwiniętą świadomość grafemiczną na gruncie własnego systemu pisma, której niektóre elementy mogą oni bezpośrednio przenieść na japońskie sinogramy. Rozwój kompetencji grafemicznej w ramach samego procesu uczenia się japońskiego systemu pisma zdaje się przebiegać w mniej więcej równym tempie niezależnie od natywnego systemu pisma osób uczących się.

217:6870597530

Wyniki badań nad dydaktyką znaków *kanji* często nie znajdują przełożenia na faktyczne praktyki dydaktyczne. Analizy materiałów do nauczania i uczenia się sinogramów wykazują, że wiele materiałów nie proponuje swoim użytkownikom dostatecznie szerokiego wachlarza strategii uczenia się. W sposób szczególny zarysowuje się brak wysiłków podejmowanych na rzecz kształcenia sprawnego wykorzystania strategii metakognitywnych oraz ustawicznego pielęgnowania rozwoju świadomości grafemicznej. Nadal niedostateczna wydaje się liczba badań dotyczących wpływu eksplicytnego nauczania o strukturze znaków *kanji* a rozwojem świadomości grafemicznej. Być może z tego też względu informacje dotyczące struktury sinogramów zawarte w materiałach dydaktycznych również przejawiają liczne niedoskonałości. Część praktyczna niniejszej rozprawy — czyli jej kolejne dwa rozdziały — zawiera opis przebiegu oraz wyników próby przynajmniej częściowego wypełnienia tej luki. Tym samym w tym miejscu kończy się część teoretyczna wywodu.

218:4722205401

Rozdział 4. Eksplicytne nauczanie o strukturze znaków *kanji* — badanie empiryczne

Rozdział czwarty niniejszej rozprawy otwiera jej część praktyczną. Opisano w nim autorskie badanie empiryczne przeprowadzone na potrzeby rozprawy. Jego celem było zbadanie wpływu eksplicytnego nauczania o wewnętrznej strukturze znaków *kanji* na rozwój świadomości grafemicznej wśród uczących się języka japońskiego jako obcego. Dotychczasowe prace na ten temat przywoływane w Rozdziale 3. — mimo ich niewielkiej liczby — zdają się uprawniać do wstępnej konkluzji, że wybór eksplicytnych metod nauczania o strukturze sinogramów pozwala uczącym się nabywać wiedzę bardziej uporządkowaną i systemową w tym zakresie, co prowadzi ostatecznie do wykształcenia wyższego poziomu świadomości grafemicznej. Badanie przeprowadzone przez autora rozprawy ma zatem na celu rozszerzyć i pogłębić wiedzę w tym zakresie poprzez zastosowanie jakościowych metod badawczych, pozwalających na częściowy wgląd w procesy myślowe jego uczestników.

Części składowe rozdziału stanowią trzy podrozdziały. Podrozdział 4.1. zawiera podstawy metodologiczne przyjęte dla celów badawczych osadzenia przeprowadzonego badania w nurcie studiów glottodydaktycznych. Wymieniono w nim również publikacje, które posłużyły jako inspiracja dla autora w zakresie ustalenia struktury badania. W Podrozdziale 4.2. opisano metodykę badania, czyli narzędzia wykorzystane do jego przeprowadzenia, proces ich tworzenia, kryteria doboru uczestników oraz harmonogram realizacji poszczególnych zadań badawczych. W Podrozdziale 4.3. przedstawiono wyniki badania wraz z ich analizą.

4.1. Podstawy metodologiczne

Za główne źródło metodologiczne w niniejszym badaniu posłużyła autorowi praca Wilczyńskiej i Michońskiej-Stadnik (2010), którą można uznać za wzorcowy podręcznik do badań glottodydaktycznych. W szczególności przydatne przy ustalaniu formuły badania okazały się jej części dotyczące badań jakościowych. Autorki wyróżniają następujące cechy tego typu badań:

- „nastawienie na całościowe, w dużej mierze indukcyjne uchwycenie obrazu danego zjawiska, przy czym ważne miejsce zajmują powiązania tego zjawiska z właściwym mu kontekstem sytuacyjnym;

- dane zbierane są w sposób otwarty (przy pomocy narzędzi takich jak: wywiad swobodny, biografia, obserwacja nieustrukturyzowana) — widoczna jest tu dbałość o to, by nie ograniczać pola obserwacji zwłaszcza na początku napływu danych;

219:3353240392

- podobnie, w fazie analizy stopniowo wyłaniany jest pewien sposób interpretacji danych — mówi się w związku z tym o charakterystycznym, *lejkowatym modelu* dochodzenia do najbardziej trafnej interpretacji, przy czym same analizy jakościowe polegają na swoistym doszukiwaniu się swoistej spójności danego układu i *wyjaśnieniu* jego specyfiki;

- ponadto, zarówno na etapie zbierania danych, jak i ich analizy, ważne miejsce zajmuje często sposób postrzegania danego zjawiska przez osoby badane — co ma pozwolić badaczowi zrozumieć czy wręcz »wczuć się« we właściwe im postawy i logikę postepowania." (Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 139)

Autorki wskazują na kilka zalet badań jakościowych w porównaniu z ilościowymi. W przypadku zjawisk mniej wyeksplorowanych metodyka jakościowa pozwala na sporządzenie pierwszych opisów zjawiska umożliwiających dalszą eksplorację. W przypadku lepiej przebadanych obszarów badania jakościowe mogą ujawnić nowe, być może istotne zjawiska czy dotąd niezauważone zmienne. Dodatkowo pozwalają one uchwycić perspektywę uczestników badania, jednocześnie ukazując względność wielu zjawisk, co w przypadku tak zorientowanej społecznie tematyki jak komunikacja językowa może okazać się kluczowe do ich zrozumienia (Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 140).

Świadomość grafemiczna nienatywnych użytkowników języka japońskiego z całą pewnością zalicza się do sfer wciąż stosunkowo skromnie eksplorowanych. Jakościowy aspekt badania miał zatem na celu nie tylko opis wpływu eksplicytnego nauczania o strukturze znaków *kanji* na jej rozwój, ale też uchwycenie ogólnej specyfiki zjawiska wykształcania się świadomości grafemicznej wśród uczących się języka japońskiego jako obcego na różnych poziomach zaawansowania. Autor rozprawy był też zainteresowany sformułowaniem szczegółowego i dogłębnego opisu badanego zjawiska, na co z reguły nie pozwalają generalizujące metody ilościowe (Denzin i Lincoln 2005: 12).

Badanie opisywane niżej można zakwalifikować jako *eksperyment w grupach równoległych* w rozumieniu nauk społecznych, aczkolwiek z pewnymi ograniczeniami. Jak piszą Wilczyńska i Michońska-Stadnik (2010: 155), „[…] w klasycznym eksperymencie stosuje się porównanie dwu badanych grup, przy czym czynnik traktowany jako *zmienna niezależna*[115] wprowadzany jest tylko

[115] *Zmienna niezależna* jest tutaj rozumiana jako „czynnik, któremu przypisuje się wywoływanie zmiany w obrębie innego czynnika, zwanego *zmienną zależną*" (Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 293). W badaniach dydaktycznych zmienna taka może być zazwyczaj identyfikowana z „jakimś działaniem edukacyjnym, a więc wychowawczym, dydaktycznym lub opiekuńczym" (Muszyński 2018: 213).

220:1148675995

w grupie eksperymentalnej, co pozwala następnie porównać uzyskany efekt z grupą kontrolną". Ten klasyczny typ eksperymentu nazywa się *eksperymentem w grupach równoległych*, by odróżnić go od *eksperymentu w grupach rotacyjnych*, w którym uczestnicy grupy eksperymentalnej w pierwszej fazie badania przechodzą do grupy kontrolnej w drugiej i *vice versa*, a także od *eksperymentu w jednej grupie*, w której porównuje się wyłącznie wyniki badań wstępnych (przed wprowadzeniem zmiennej) oraz końcowych (po jej wprowadzeniu). Tego typu zabieg stanowi zatem pewną celową interwencję w rzeczywistość, pozwalając na zbadanie jego wpływu na nią. Dobór uczestników badania powinien być losowy, by móc uzyskać jak najbardziej obiektywny ogląd sytuacji, poprzez zapewnienie najbardziej typowego układu czynników (Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 155–157). W przypadku opisywanego badania zmienną niezależną będzie wprowadzenie wykładu o strukturze sinogramów między dwoma testami świadomości grafemicznej w grupie eksperymentalnej. Dobór uczestników nie mógł być jednak losowy ze względu na ograniczenia logistyczne zarówno po stronie badacza, jak i potencjalnych uczestników badania. Więcej na ten temat wzmiankuje się w kolejnym podrozdziale.

Techniką pozyskiwania danych zastosowaną w opisywanym eksperymencie był *wywiad w większości ustrukturyzowany* z elementami *introspekcji* i *głośnego myślenia*. Na ogół *wywiad* definiować można jako „bezpośredni kontakt ustny z osobą pytaną" (Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 159); *wywiad częściowo ustrukturyzowany* zakłada jego przeprowadzenie według wcześniej ustalonego planu, by zapewnić porównywalność wyników, jednak z pozostawieniem przestrzeni na zadawanie pytań dodatkowych i kierujących rozmowę w taki sposób, by pozyskać od respondenta (uczestnika wywiadu) odpowiednie informacje. *Wywiad całkowicie ustrukturyzowany* natomiast odbywa się według ściśle określonego planu, a respondent odpowiada na pytania w ściśle ustalonej kolejności; taką listę pytań nazwać można *kwestionariuszem* wywiadu. Każde badanie z zastosowaniem wywiadu powinno być poprzedzone pilotażem, który pozwala wyróżnić niewłaściwe, niepotrzebne lub źle sformułowane pytania, by je wyeliminować lub przeredagować. *Introspekcja* z kolei polega na wdrożeniu przez uczestnika badania ustnego lub pisemnego wyjaśnienia na temat własnych zachowań, odczuć, opinii lub ocen. *Głośne myślenie* to z kolei technika obejmująca uzewnętrznianie przez uczestnika badania wszelkich myśli, które mu się nasuwają podczas wykonywania danego zadania (Fontana i Frey 2005: 701–702, 705–706; Muszyński 2018: 180; Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 159–162).

Główną różnicą między klasycznymi formami wywiadu a techniką zastosowaną w opisywanym eksperymencie jest przeprowadzenie go w formie pisemnej. Mimo to trudno nazwać go *ankietą*, jako że zadane w nim pytania były wyłącznie natury otwartej (z wyjątkiem 10 kontrolnych pytań

221:7348412547

TAK/NIE, które miały posłużyć za bodziec do dalszego wywodu; więcej na ten temat w kolejnym podrozdziale) i miały na celu nie tyle pozyskanie konkretnych, kwantyfikowalnych informacji, a raczej zachęcić uczestników do zapisania własnych rozważań nad stawianym im zadaniem, co trudno uznać za okoliczności typowe dla ankiet (por. Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 167–172). Podobnego typu *wywiady pisemne* nie są zarazem niczym bezprecedensowym i znajdują zastosowanie na polu badań różnych dyscyplin społecznych. Pytania otwarte w kwestionariuszach pisemnych uznaje się za skuteczne narzędzie zbierania danych jakościowych na tematy słabo zbadane (Brown 2009: 201) — a takim z całą pewnością jest wpływ eksplicytnego nauczania na rozwój świadomości grafemicznej. W szczególności *szerokie pytania otwarte* pozwalają uczestnikom badania na luźne zapisywanie własnych myśli, co często generuje długie odpowiedzi zawierające wiele różnych, być może nie do końca oczekiwanych przez samego badacza danych (Brown 2009: 203; Braun i in. 2020: 1). W eksperymencie wykorzystano właśnie takie pytania, przy zachowaniu dobrych praktyk dotyczących ich formułowania (por. Braun i in. 2020: 7–9; Brown 2009: 206–209; Dörnyei i Taguchi 2010; Iwaniec 2020: 327–334) z tą tylko różnicą, że było ich stosunkowo dużo jak na wywiad pisemny. To z kolei wynikało z faktu, że na część z nich oczekiwano raczej krótkich odpowiedzi (przy czym, jak wskazano w Podrozdziale 4.3., uczestnicy badania nie zawsze to oczekiwanie spełniali).

Formę pisemną wybrano przede wszystkim z powodów o naturze ogólnie logistycznej. Po pierwsze, dzięki niej znacznie ograniczono czas potrzebny na przeprowadzenie badania oraz transkrypcję wywiadów. Po drugie, ułatwiła ona rezerwację miejsca wywiadu i umożliwiła przeprowadzenie go jednocześnie ze wszystkimi uczestnikami. To z jednej strony pozwoliło na upewnienie się, że wszyscy członkowie danej podgrupy badawczej wypełniali kwestionariusze na tym samym etapie swojego kształcenia, a z drugiej — zaplanowanie spotkań z uczestnikami w dogodnych dla nich godzinach, tym samym zmniejszając niebezpieczeństwo rezygnacji z udziału w badaniu. Ponadto pisemna forma wywiadów miała na celu zachęcenie do udziału w nich osób, które z różnych powodów mogły być negatywnie nastawione do bezpośredniej interakcji werbalnej z nieznanym odbiorcą, szczególnie identyfikowanym jako autorytet, badacz lub wykładowca, a także upewnienie się, że uczestnicy, którzy potrzebują więcej czasu na namysł nad poszczególnymi pytaniami i zebranie myśli, będą mieć na to odpowiednią przestrzeń pozbawioną presji, jaką mogłaby wywołać niezręczność odczuwana podczas dłuższych okresów ciszy w trakcie wywiadu ustnego. Oczywistą wadą wywiadu pisemnego jest z kolei niemożność zadawania pytań dodatkowych i wynikający z tego faktu wysoki stopień ustrukturyzowania kwestionariusza, jednak według

222:9465289907

niektórych badaczy negatywny wpływ tego aspektu wywiadów pisemnych jest często przeceniany, a zalety — niedoceniane (por. Braun i in. 2020; Pitura 2023: 1–3).

Inspirację i podstawę metodologiczną w sferze sinograficznej badania stanowiły inne badania dotyczące świadomości grafemicznej, osadzone zarówno w japońskim, jak i chińskim systemie pisma. W szczególności chodzi tu o prace Toyody (2009) i Wnuk (2023, 2024), badające poziom świadomości grafemicznej na różnych poziomach zaawansowania wśród uczących się języka japońskiego lub chińskiego jako obcego za pomocą wywiadów i z wykorzystaniem znaków fikcyjnych. Ich wyniki przywoływano w Rozdziale 3. Komponent eksplicytny eksperymentu był częściowo wzorowany na badaniu Wanga i in. (2004) ze zmianami mającymi na celu jego ulepszenie (więcej na ten temat w kolejnym podrozdziale). Badanie Wanga i in. (2004) składało się z dwóch eksperymentów, a w obu brała udział ta sama grupa 15 uczestników. W pierwszym z nich zaprezentowano im istniejące i nieistniejące sinogramy. Uczestników proszono o ocenę, czy dany znak jest prawdziwym grafemem pisma chińskiego — najwięcej błędnych odpowiedzi spośród znaków prawdziwych wywoływały grafemy o poprawnej strukturze. W drugim eksperymencie pokazano uczestnikom znaki istniejące, których jeszcze się nie uczyli, i poproszono o zapisanie wymowy w romanizacji *hanyu pinyin* oraz ich znaczenia w języku angielskim. Następowało to w trzech krokach. W pierwszym kroku nie udzielano uczestnikom podpowiedzi. W drugim kroku kierowano ich uwagę na ogólny fakt, że niektóre części sinogramów powtarzają się w wielu znakach. W trzecim kroku natomiast eksplicytnie tłumaczono rolę wybranych elementów semantycznych przed zaprezentowaniem znaków je zawierających. Analiza wyników badania wykazała, że najwięcej poprawnych odpowiedzi udzielano w kroku trzecim.

Analiza danych pozyskanych w ramach eksperymentu zorganizowanego na potrzeby niniejszej rozprawy przeprowadzona została zgodnie ze standardowymi procedurami analizy danych jakościowych (por. Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 223–230). Konkretnie wykorzystano tu tak zwaną *teorię ugruntowaną*, czyli trójfazowy sposób analizy danych. W pierwszej fazie, to jest w procesie *kodowania otwartego*, w tekście transkryptów komputerowych poszczególnych wywiadów wyróżniono segmenty, którym przypisano abstrakcyjną *kategorię* najlepiej oddającą w opinii autora rozprawy znaczenie lub funkcję danego segmentu. Następnie kategorie te pogrupowano w kategorie nadrzędne, bardziej ogólne, w ramach *kodowania teoretycznego* lub *osiowego*. W końcu przeprowadzano *kodowanie selektywne* polegające na wyróżnieniu spośród kategorii nadrzędnych kategorii głównej (lub głównych), wokół których umiejscawia się ostateczna interpretacja wyników i całego zjawiska (Dörnyei 2007: 257–261; Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 226). W procesie analizy posiłkowano się również publikacją Rädikera i Kuckartza (2020)

223:9376458635

skupiającą się na analizie wywiadów jakościowych za pomocą oprogramowania MAXQDA. Mimo wykorzystania innego programu (QDA Miner Lite) procedura analizy pozostaje analogiczna, w szczególności w zakresie Rozdziałów od 2. do 5. opracowania Rädikera i Kuckartza (2020) zawierających szczegółowe wskazówki dotyczące kodowania danych w ramach teorii ugruntowanej.

Na ogół uznaje się, że aby dane badanie można było uznać za naukowe, powinno być ono powielalne (*replicable*), a jego wyniki — pewne (*reliable*), prawdziwe (*valid*) oraz możliwe do uogólnienia (*generalizable*) na wszystkie sytuacje typowe dla badanego fenomenu. W przypadku badań jakościowych warunki te są jednak niezmiernie trudne do spełnienia ze względu na dużą rolę czynników indywidualnych u każdego uczestnika. Z tego względu lepszymi kryteriami wiarygodności badań jakościowych mogą okazać się wiarygodność (*credibility*) danych osiągana na drodze między innymi triangulacji różnych rodzajów danych czy eksploracji podłużnej[116], rzetelność (*dependability*) procesu ich zbierania i analizy, możliwość potwierdzenia jego wyników (*confirmability*), obejmująca między innymi upublicznienie zebranych danych oraz możliwość przeniesienia (*transferability*) wniosków zeń wyciągniętych na inne sytuacje w ramach danego fenomenu (Brown 2009: 215).

Wilczyńska i Michońska-Stadnik (2010: 128) nadmieniają ponadto, że każde badanie, niezależnie od typu, powinno być trafne i rzetelne. Trafność polega na odpowiednim doborze podstaw teoretycznych, technik zbierania danych, metod ich analizy i tym podobnych w stosunku do postawionego celu badawczego oraz sytuacji napotykanych w toku badania. Rzetelność zaś polega na takim ustalaniu kryteriów pomiaru i analizy, by po ponownym przeanalizowaniu tego samego zbioru danych według tych samych kryteriów możliwe było uzyskanie takich samych wyników. W celu spełnienia powyższych warunków naukowości badania autor rozprawy zastosował różne zabiegi metodyczne, opisane w kolejnym podrozdziale.

4.2. Metodyka eksperymentu

Dla realizacji celów badawczych opisanych we wstępie do rozprawy, z zachowaniem założeń metodologicznych przedstawionych wyżej, w latach 2024 i 2025 przeprowadzono eksperyment dydaktyczny z udziałem studentów japonistyki na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W tym podrozdziale zamieszczono dane na jego temat, które mogą pomóc we właściwej interpretacji wyników przedstawianych w podrozdziale kolejnym, a także w możliwej replikacji badania.

[116] Przez *badania podłużne* rozumie się tutaj taki typ badań, w którym dany fenomen badany jest w różnych punktach czasu i, o ile to możliwe, u tych samych uczestników. Przeciwstawić je można *badaniom poprzecznym*, które eksplorują dany fenomen tylko w jednym momencie na osi czasu.

224:2417127886

Sekcja 4.2.1. zawiera ogólne założenia metodyczne eksperymentu. W Sekcji 4.2.2. przedstawiono proces tworzenia znaków fikcyjnych do celów eksperymentalnych. W Sekcji 4.2.3. opisano konstrukcję testów świadomości grafemicznej wykorzystanych w badaniu. W Sekcji 4.2.4. znaleźć można charakterystykę demograficzną grup badawczych. Sekcja 4.2.5. zawiera szczegółowy harmonogram realizacji eksperymentu.

4.2.1. Ogólne założenia metodyczne

Głównym aspektem kompetencji językowej badanym w trakcie eksperymentu była świadomość grafemiczna (por. 3.1.2). Celem eksperymentu było zbadanie wpływu eksplicytnego nauczania o wewnętrznej strukturze znaków *kanji* na rozwój świadomości grafemicznej wśród osób uczących się języka japońskiego jako obcego. Uczestników badania podzielono na dwie grupy — eksperymentalną oraz kontrolną — z czego tylko w grupie eksperymentalnej wprowadzono zmienną niezależną w postaci elementów eksplicytnego nauczania o wewnętrznej strukturze znaków *kanji*. Zastosowano następujące narzędzia badawcze:

1. Wstępny test świadomości grafemicznej. Uczestnicy z obu grup wzięli w nim udział na podobnym etapie swojego kształcenia (por. Sekcja 4.2.4.). Arkusz zawierał przede wszystkim eksploracyjne pytania otwarte z niewielką rolą zamkniętych pytań kontrolnych (por. Sekcja 4.2.3.). Uczestnicy byli zachęcani do zapisywania swoich przemyśleń na temat zaprezentowanych im znaków oraz przebiegu swojego procesu myślowego w trakcie odpowiadania na zadane pytania. Zastosowanie testu wstępnego miało na celu upewnienie się, że pierwotny poziom świadomości grafemicznej w obu grupach był podobny. Test był prowadzony w formie audytoryjnej, to jest: był pisany przez wszystkich członków danej podgrupy jednocześnie, w sali uniwersyteckiej, przy obecności badacza, z zachowaniem dobrych praktyk z tym związanych (por. Muszyński 2018: 232–233).
2. Krótki (około 60 minut) wykład konwersacyjny na temat wewnętrznej struktury znaków *kanji*. W jego trakcie wyłącznie uczestnicy z grupy eksperymentalnej byli zapoznawani z: podstawowymi elementami i komponentami sinogramów oraz ich dozwolonymi pozycjami; funkcjami elementów semantycznych i fonetycznych; ograniczeniami informacji niesionych przez te elementy. Przeprowadzono także krótkie ćwiczenia polegające na rozpoznawaniu elementów znaku i niesionych przez nie informacji. Uczestnicy grupy eksperymentalnej wzięli udział w wykładzie udział tydzień po wstępnym teście świadomości grafemicznej.

225:3785260538

3. Końcowy test świadomości grafemicznej. Uczestnicy z obu grup wzięli w nim udział dwa tygodnie po teście wstępnym. Jego struktura była identyczna z testem wstępnym.

W arkuszach testowych wykorzystano 60 różnych znaków fikcyjnych, po 30 na arkusz wywiadu. Przez *znak fikcyjny* rozumiano znak nieistniejący obecnie w japońskim systemie pisma, ale mający w zamierzeniu imitować sinogram. Jak zaznaczono w rozdziałach poprzednich, globalna liczba znaków *kanji* jest niezmiernie trudna do określenia — być może nawet można by wykazać, że żaden istniejący słownik nie zawiera wszystkich wykorzystywanych historycznie grafemów. Zatem do konstrukcji znaków fikcyjnych wykorzystano słownik zawierający prawie 30 000 haseł (JITENON 2026; por. Sekcja 4.2.2.) i potwierdzono, że żaden ze stworzonych grafemów nie był w nim zawarty. Można zatem z dużą dozą pewności założyć, że nawet gdyby któryś znak fikcyjny użyty w badaniu rzeczywiście istniał w którymś momencie historii sinogramów, uczestnicy badania nie mieli z nim wcześniej kontaktu. Taki krok miał na celu zagwarantowanie wiarygodności pozyskanych danych poprzez upewnienie się, że żaden z uczestników nie znał żadnego z prezentowanych znaków i przez to nie miał dostępu do ścieżki przetwarzania znaków *kanji* jako całości. Przeprowadzone testy miały na celu ustalenie poziomu świadomości grafemicznej na różnych poziomach kompetencji językowej pod kątem wszystkich jej składowych, jak następuje:

- Świadomość dozwolonych pozycji i kombinacji części składowych sinogramów — w celu zbadania tej składowej wykorzystano w każdym arkuszu po 5 znaków o niemożliwym ułożeniu komponentów. Poprzez *ułożenie niemożliwe* rozumiano takie położenie jednego lub większej liczby komponentów wykorzystanych w sinogramie, które nie znajdowało poświadczenia w wykorzystanym słowniku, na przykład umieszczenie komponentu 亻 IDĄCY CZŁOWIEK w skrajnie prawej pozycji w strukturze grafemu fikcyjnego. Jako znaki kontrolne wykorzystano po 5 znaków fikcyjnych na arkusz, w ramach których wszystkie komponenty były w możliwych pozycjach.
- Świadomość funkcji części składowych sinogramów — uczestnicy badania byli proszeni o odgadnięcie znaczenia i odczytania 20 znaków na arkusz.
- Świadomość ograniczonej przydatności informacji niesionych przez części składowe sinogramów — tę składową świadomości grafemicznej badano przede wszystkim poprzez analizę poziomu pewności uczestników na temat udzielanych przez siebie odpowiedzi. Jednocześnie niektóre ze znaków umieszczono w kontekście leksykalno–zdaniowym, który wskazywał dość jednoznacznie na konieczność wykorzystania w danym przypadku odczytania *kun'yomi* — typu, którego nie da się wywnioskować

226:1813888078

z samej struktury sinogramu. Choć głównym celem tej części było sprawdzenie stopnia wykorzystania informacji niesionych przez elementy znaku, dostarczyła ona również obszernego zasobu danych na temat strategii kompensacyjnych używanych przez uczestników (por. Podrozdział 4.3.).

Eksperyment opisywany w rozprawie w zamierzeniu miał ulepszyć zastosowaną przez Wanga i in. (2004) metodę (por. Podrozdział 4.1.) na kilka sposobów. Po pierwsze, poprzez rozłożenie badania w czasie, z zachowaniem przerwy 1 tygodnia między elementem eksplicytnym a testem końcowym świadomości grafemicznej, planowano zminimalizować wpływ pamięci krótkotrwałej na wyniki badania. Wprowadzono też grupę kontrolną, w której nauczanie eksplicytne nie miało miejsca, nieobecną w eksperymencie Wanga i in. (2004). Jej włączenie do eksperymentu miało na celu upewnienie się, że potencjalne różnice w świadomości grafemicznej między testem wstępnym a końcowym nie wynikały z naturalnego jej rozwoju w ciągu 2 tygodni dzielących oba testy ani też z wprawy w rozwiązywaniu zadań zawartych w arkuszach nabytej przez uczestników w trakcie samego eksperymentu. Do udziału w eksperymencie zaproszono osoby o różnych poziomach kompetencji językowej, a ogólna liczba uczestników badania została zwiększona w porównaniu z eksperymentem Wanga i in. (2004) (por. Podrozdział 4.1. oraz Sekcja 4.2.4.). Ponadto należy zaznaczyć, że badanie Wanga i in. (2004) było przeprowadzane wśród osób uczących się języka chińskiego jako obcego — nie zdołano odnaleźć w materiale źródłowym danych na temat podobnego badania przeprowadzonego na gruncie dydaktyki japońszczyzny.

4.2.2. Proces tworzenia znaków do eksperymentu

W procesie tworzenia znaków użytych w badaniu, ujętych w Tabeli 4-1 w Podrozdziale 4.3., wykorzystano słownik internetowy oraz bazę danych o znakach *kanji* Jitenon dostępną pod adresem zawartym w bibliografii (JITENON 2026). W chwili tworzenia arkuszy (11 stycznia 2023) zawierała ona 27 693 sinogramy, co czyni ją jednym z najbardziej ekstensywnych słowników sinogramów (por. Podrozdział 2.3.), nawet w porównaniu ze źródłami tradycyjnymi. Wybrano ją nie tylko ze względu na liczbę haseł, ale także na funkcje pozwalające na wyszukiwanie znaków według kluczy, elementów oraz komponentów.

Sprawdzenie tak ogromnej liczby sinogramów pod kątem ich występowania lub fikcyjności z wykorzystaniem źródeł tradycyjnych z całą pewnością jest teoretycznie możliwe, jednak zdecydowanie wykracza poza możliwości autora rozprawy jako samodzielnego badacza. O ile słowniki papierowe zawierają indeksy haseł według kluczy, brakuje w nich wygodnych w użyciu indeksów znaków ułożonych według ich elementów oraz komponentów, szczególnie że co do wzmiankowania detali struktury niektórych sinogramów źródła wykazują pewne różnice. Ze względu

227:5423095248

na to, że celem tej rozprawy nie są badania etymologiczne czy też grafemiczne, a dydaktyczne, wykorzystanie internetowej bazy danych uznano za najkorzystniejsze, zarówno czasowo, jak i metodycznie, dla sprawnego i spójnego przebiegu całego badania.

Sam proces tworzenia znaków fikcyjnych na potrzeby części pierwszej testu zastosowanego w niniejszym badaniu przebiegał następująco. Wszystkie grafemy miały imitować prawdziwe sinogramy złożone semantyczno-fonetyczne. Jako elementy semantyczne wykorzystano 22 klucze występujące najczęściej[117] wśród znaków z listy *Jōyō kanji hyō* (BENRICHO 2025), ponieważ to właśnie klucze zazwyczaj stanowią element semantyczny w prawdziwych sinogramach (Handel 2019: 43). Na listę wpisano tylko te klucze, które wykazywały ograniczenia pozycyjne, a mianowicie mogły występować jedynie w określonej części znaku jako jego element semantyczny, na przykład tylko w skrajnie lewej pozycji bądź na samej górze sinogramu. Dzięki temu możliwe było stworzenie sinogramów obiektywnie niepoprawnych strukturalnie, to jest takich, które właściwie nigdy nie mogłyby powstać w praktyce bez złamania zasad wynikających ze struktury sinogramów już istniejących. W każdym znaku klucz uzupełniony został komponentem lub grupą komponentów mających imitować element fonetyczny. Komponenty te wybrano również spośród wspomnianego zestawu najczęściej występujących kluczy lub spośród innych znaków *kanji* o wysokiej częstotliwości użycia.

Znaki wykorzystane w drugiej części testu zostały opracowane w sposób następujący. W pierwszej kolejności wybrano sinogramy oraz towarzyszące im zdania przykładowe z podręcznika do nauki znaków *kanji* i słownictwa na poziomie N4 JPLT (Sasaki i Matsumoto 2017). Wybór stosunkowo niskiego poziomu kompetencji językowej potrzebnego do zrozumienia zdań podjęto, by zmaksymalizować szansę, że zdania te będą zrozumiałe dla każdego uczestnika badania (co, jak okazało się po analizie wyników badania, nadal nie było zbiegiem wystarczającym). Wybrane znaki zmodyfikowano tak, aby komponent niebędący kluczem został zastąpiony innym komponentem lub grupą komponentów mających imitować element fonetyczny w typowej dla niego pozycji, wskazujący na *on'yomi* modyfikowanego znaku (na przykład składnik 勿 NIE w znaku 物 RZECZ został zastąpiony komponentem 仏 BUDDA; znaki 物 RZECZ oraz 仏 BUDDA współdzielą odczytanie *on'yomi* realizowane jako *butsu*).

Dodatkowo w dwóch przypadkach element semantyczny został zastąpiony innym elementem semantycznym lepiej wskazującym na znaczenie znaku w kontekście zdaniowym, w którym wystąpił

[117] Jak pisano wcześniej, nie każdy klucz musi być elementem semantycznym, a nie każdy element semantyczny jest kluczem. Niemniej ze względu na częste nakładanie się tych funkcji zdecydowano poczynić się w procesie tworzenia znaków fikcyjnych takie uproszczenie.

228:2908273511

on w badaniu (w znaku 物 RZECZ użytym w leksemie *kimono* 着物 ‘tradycyjny japoński strój *kimono*’ element semantyczny 牛 KROWA, BYK zastąpiono komponentem 糸 NIĆ, a w znaku 降 WYSIADAĆ element semantyczny 阝 ZBOCZE zastąpiono komponentem 彳 IDĄCY CZŁOWIEK, KROK; ROZDROŻE, SKRZYŻOWANIE, jako że wystąpił on w leksemie *oriru* 降りる ‘wysiadać’). W jednym przypadku utworzono oryginalny znak zastępujący sinogram prosty (元 PODSTAWA, ŹRÓDŁO). Wszystkie znaki utworzone na potrzeby tej części arkusza, podobnie jak w przypadku części pierwszej, były znakami fikcyjnymi niepoświadczonymi w wykorzystanym źródle leksykograficznym. W przeciwieństwie do części pierwszej jednak wykorzystano tu wyłącznie znaki poprawne strukturalnie.

Znaki do części trzeciej testu utworzono, zestawiając pseudoelement semantyczny z listy kluczy wspomnianej w opisie tworzenia znaków do części pierwszej testu oraz pseudoelement fonetyczny będący jednocześnie samodzielnym znakiem o stosunkowo wysokiej częstości występowania w tekstach japońskich. Taki zabieg miał na celu zwiększenie szansy, że nawet uczestnicy na poziomie początkującym będą go znać. Szczegółowa konstrukcja testów świadomości grafemicznej wraz z przykładami wykorzystanych znaków opisana jest w następnej sekcji (Rysunki 4-1, 4-2, 4-3 i 4-4) oraz w Podrozdziale 4.3. (Tabela 4-1).

4.2.3. Konstrukcja arkuszy badawczych

Wszystkie arkusze badawcze zawierały następujące części składowe: tytuł badania, numer arkusza (I lub II), dane prowadzącego badanie, wprowadzenie zawierające podstawowe informacje o badaniu, trzyczęściowy test świadomości grafemicznej oraz podziękowania. Arkusz I między wprowadzeniem a testem zawierał dodatkowo ankietę demograficzną oraz oświadczenie o zgodzie na udział w badaniu i na przetwarzanie informacji osobowych z nim związanych w zakresie określonym przez RODO. Każda z trzech części testu świadomości grafemicznej rozpoczynała się ponadto krótkimi instrukcjami, co w danej części należy zrobić i na co zwracać szczególną uwagę. Te same informacje podano również uczestnikom w formie ustnej. Szczegółowy opis arkuszy badawczych, pozwalający na ich dokładne odtworzenie, zawarto w Aneksie 4.

Niżej w tej sekcji opisano dokładniej poszczególne części testu świadomości grafemicznej. W ankiecie demograficznej proszono uczestników o podanie informacji takich jak: wiek, tożsamość płciowa, rok i typ studiów, orientacyjny czas uczenia się języka japońskiego i liczbę znanych znaków oraz inne znane języki. Dane te nie były konieczne do analizy. Pozwoliły jednak wykluczyć potencjalnych uczestników badania o kompetencji językowej nieprzystającej do roku studiów bądź o rozwiniętej świadomości grafemicznej na gruncie chociażby języka chińskiego, co mogłoby w sposób niepożądany obniżyć wiarygodność wyników.

229:8077043421

Pierwsza część testu świadomości grafemicznej składała się z 10 stron. Na każdej z nich w jej części górnej umieszczono fikcyjny znak *kanji* wraz z przyporządkowanym mu numerem. Pod sinogramem znajdowało się pytanie zamknięte o brzmieniu: „Czy uważasz, że ten znak mógłby istnieć? TAK / NIE". Co do założeń wstępnych, to w 5 przypadkach spodziewaną odpowiedzią na to pytanie było TAK, a w 5 — NIE. Niżej pozostawiono puste pole przeznaczone do swobodnego zapisywania przez uczestników swoich przemyśleń lub uzasadnienia odpowiedzi na pytanie zamknięte. Głównym celem tej części testu było zbadanie świadomości dozwolonych pozycji i kombinacji części składowych sinogramów. Jest to jedyna część testu, w której uczestnicy zostali poinformowani o tym, że analizowane przez nich znaki są fikcyjne. Przykłady znaków poprawnych i niepoprawnych strukturalnie można znaleźć niżej (Rysunki 4-1 i 4-2), a ich pełen wykaz w Tabeli 4-1.

Znak 1.10.

Czy uważasz, że ten znak mógłby istnieć? TAK / NIE

Dlaczego?

Rysunek 4-1 Przykład znaku z części I o prawidłowej strukturze wraz z pytaniami.

Znak 1.4.

Czy uważasz, że ten znak mógłby istnieć? TAK / NIE

Dlaczego?

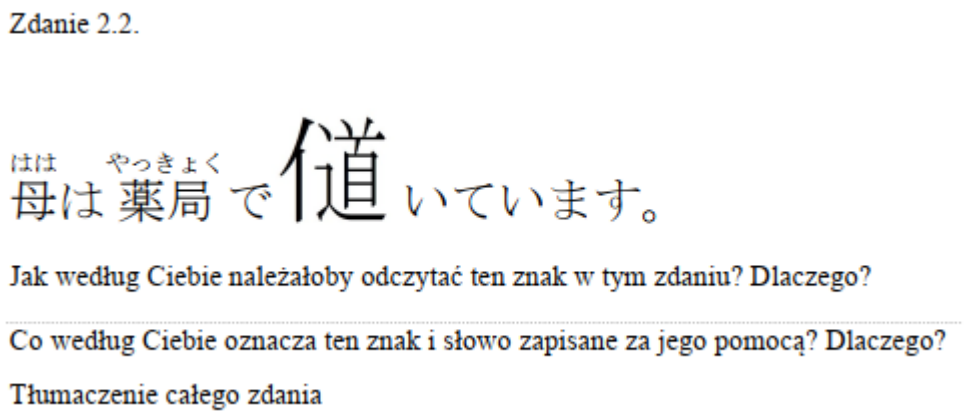
Rysunek 4-2 Przykład znaku z części I o nieprawidłowej strukturze wraz z pytaniami.

Druga część testu miała budowę nieco bardziej złożoną. Zawierała ona również 10 stron, a w górnej części każdej strony umieszczono proste zdanie w języku japońskim wraz z przypisanym mu numerem. W każdym zdaniu jeden znak *kanji* zastąpiono grafemem fikcyjnym utworzonym w sposób opisany wyżej i wyróżnionym na tle reszty zdania poprzez użycie większego rozmiaru

230:4397267749

czcionki. Niżej znajdowały się pytania o wymowę wyróżnionego znaku w tym kontekście leksykalnym i zdaniowym, znaczenie wyróżnionego znaku oraz słowa nim zapisanego oraz o uzasadnienie swoich odpowiedzi, a także pola na zapisanie odpowiedzi. Uczestnicy byli również proszeni o przetłumaczenie podanego zdania w całości, by skontrolować poziom zrozumienia tekstu.

Rysunek 4-3 Przykład zdania z części II, w którym jeden ze znaków został zamieniony na grafem fikcyjny, wraz z pytaniami (pola na odpowiedzi obecne pod każdym z pytań zostały pominięte). W tym wypadku w sinogramie 働 PRACOWAĆ' element fonetyczny 動 RUCH wskazujący na *on'yomi dō* został zastąpiony innym komponentem o tej samej wymowie: 道 DROGA. Jest to jednocześnie przykład przypadku, gdzie informacje niesione przez element fonetyczny są nieprzydatne, jako że docelowym odczytaniem, na które wskazuje kontekst morfosemantyczny oraz dopisek *okurigana*, jest odczytanie rodzime *kun'yomi* w wersji *hatara(ku)*.

Ta część miała na celu sprawdzić świadomość funkcji części składowych sinogramów oraz świadomość ograniczonej przydatności informacji niesionych przez części składowe sinogramów. Wszystkie znaki fikcyjne zawierały pseudoelement semantyczny o znaczeniu mającym wskazywać na zakres semantyczny pierwotnego grafemu (tego, który został zastąpiony) oraz pseudoelement fonetyczny, który w niektórych przypadkach był przydatny (wskazywał dokładnie na wymowę całego znaku), a w niektórych nieprzydatny, jako że słowo nim zapisane należałoby odczytać według *kun'yomi* (patrz: Rysunek 4-3). Zapewnienie wskazówek kontekstowych miało na celu weryfikację umiejętności ich wykorzystania głównie w zakresie doboru odczytania i ustalenia poziomu przydatności elementu fonetycznego. Dodatkowo część ta dostarczyła danych dotyczących poziomu wykorzystania i integracji wskazówek kontekstowych przy odgadywaniu znaczenia nieznanego słowa i/lub znaku.

231:8751804090

Znak 3.3.

Jakie odczytanie *on'yomi* według ciebie ma ten znak? Dlaczego?
Co może ten znak oznaczać? Dlaczego?

Rysunek 4-4 Przykład znaku z części III (pola na odpowiedzi pod każdym z pytań na wszystkich rysunkach w tej sekcji zostały pominięte).

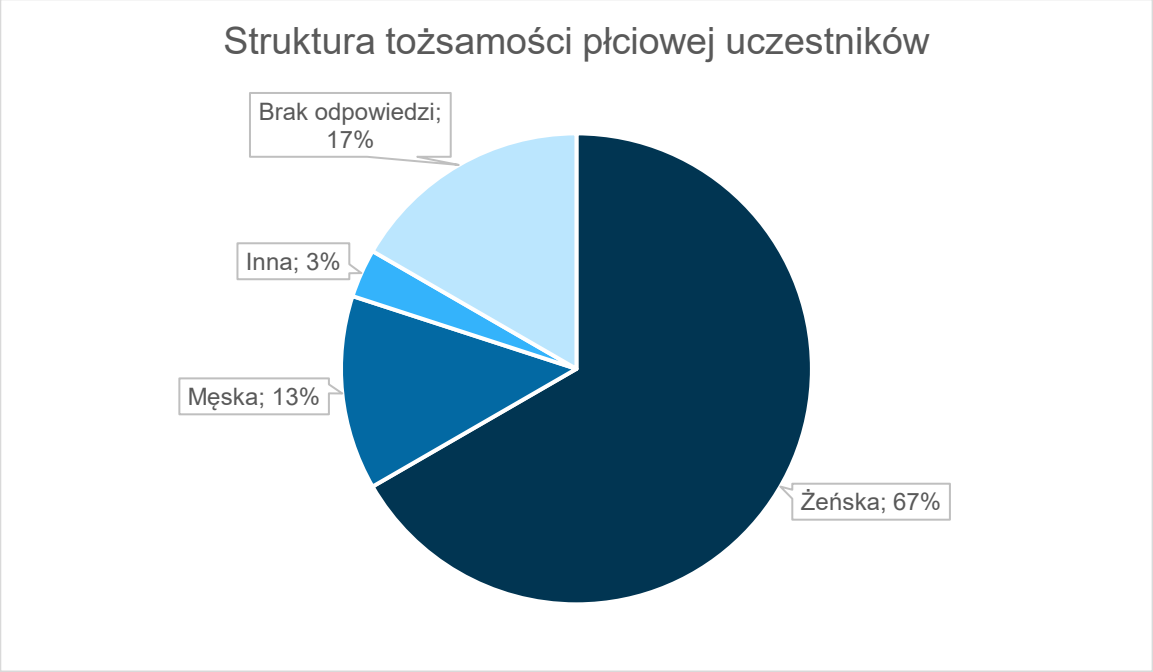
Trzecia część testu obejmowała 10 stron. Na górze każdej strony umieszczono fikcyjny, poprawny strukturalnie znak *kanji* wraz z przyporządkowanym mu numerem. Pod nim znajdowały się dwa pytania o znaczenie znaku oraz o odczytanie *on'yomi* znaku wraz z uzasadnieniem oraz przestrzenią na odpowiedzi. To zadanie również miało na celu sprawdzić świadomość funkcji części składowych sinogramów oraz świadomość ograniczonej przydatności informacji niesionych przez części składowe sinogramów, jednak bez możliwości posiłkowania się wskazówkami kontekstowymi. Jednocześnie weryfikowała ona elementy wiedzy metajęzykowej uczestników takie jak nazwy komponentów lub rozróżnienie między odczytaniami sinojapońskimi a rdzennie japońskimi.

4.2.4. Grupy badawcze

W badaniu wzięło udział łącznie 30 osób, z czego 27 uczestniczyło we wszystkich jego etapach. Liczba ta plasuje się na stosunkowo niskiej pozycji w porównaniu z innymi pracami opartymi o wywiady pisemne, jednak przekracza sugerowane minimum 20 uczestników dla typu badań (Braun i in. 2020: 9) i jest porównywalna lub nawet stanowi krok naprzód w porównaniu z innymi badaniami nad rozwojem świadomości grafemicznej o podobnym zakresie, którymi niniejszy eksperyment był inspirowany (por. Wnuk 2023 z 30 uczestnikami i Wang i in. 2004 z 15). 20 uczestników zadeklarowało płeć żeńską, 4 — męską, 1 — inną, a 5 nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. Średnia arytmetyczna wieku uczestników, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie, wynosiła niecałe 22 lata (21,72 z dokładnością do drugiego miejsca po przecinku), z czego najmłodsza osoba miała lat 18, a najstarsza — 29 lat. Mediana wieku wynosiła 22 lata. Jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi na pytanie o wiek. Dane demograficzne nie są jednak brane pod uwagę jako zmienna w analizie.

232:2503647960

Rysunek 4-5 Struktura tożsamości płciowej uczestników eksperymentu.

Zarówno uczestnicy grupy eksperymentalnej, jak i kontrolnej byli studentami studiów pierwszego stopnia na kierunku japonistyka w Instytucie Orientalistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zostali oni przyporządkowani do trzech podgrup według poziomu kompetencji językowej ocenianej na podstawie roku i typu studiów oraz odpowiadającej im liczbie zrealizowanych godzin zajęć z języka japońskiego oraz japońskiego systemu pisma: podgrupa początkująca (1 rok studiów dziennych; co najmniej 195 godzin lekcyjnych praktycznej nauki języka japońskiego i 60 godzin lekcyjnych dedykowanych zajęć z systemu pisma), podgrupa niższa średnio zaawansowana (3 rok studiów wieczorowych; co najmniej 750 godzin lekcyjnych praktycznej nauki języka japońskiego i 180 godzin lekcyjnych dedykowanych zajęć z systemu pisma) oraz podgrupa średnio zaawansowana (3 rok studiów dziennych; co najmniej 900 godzin lekcyjnych praktycznej nauki języka japońskiego i 285 godzin lekcyjnych dedykowanych zajęć z systemu pisma). Żaden z uczestników nie zadeklarował, że uczył się języka japońskiego poza studiami na poziomie, który uzasadniałby przyporządkowanie go do grupy wyższej, niż wskazywałby na to rok studiów. Żaden z uczestników nie zadeklarował też, że uczył się innego języka wykorzystującego morfograficzny system pisma przed rozpoczęciem nauki japońszczyzny.

Grupa eksperymentalna liczyła 17 uczestników, z czego 7 należało do podgrupy początkującej, 7 do niższej średnio zaawansowanej, a 3 do średnio zaawansowanej. Grupa kontrolna liczyła 13 uczestników, z czego 6 należało do podgrupy początkującej, 4 do niższej średnio zaawansowanej, a 3 do średnio zaawansowanej. W podgrupie eksperymentalnej początkującej

233:5295896980

1 uczestnik uczestniczył tylko w początkowym teście świadomości grafemicznej; pozostali ukończyli całe badanie. W podgrupie kontrolnej początkującej 2 uczestników uczestniczyło tylko w początkowym teście świadomości grafemicznej; pozostali ukończyli całe badanie. Dane zebrane od uczestników, którzy nie ukończyli badania, nadal jednak są brane pod uwagę w analizie ogólnego poziomu świadomości grafemicznej na poziomie początkującym, jako że żaden z nich nie wycofał zgody na wykorzystanie tych danych.

Jak nadmieniono, wywiady odbyły się w formie audytoryjnej z jednym wyjątkiem — jeden uczestnik podgrupy eksperymentalnej początkującej z powodu przedłużającej się choroby wypełnił początkowy test świadomości grafemicznej w formie zdalnej. Dodatkowo ze względów logistycznych jeden uczestnik podgrupy kontrolnej średnio zaawansowanej przystąpił do obu testów świadomości grafemicznej 2 tygodnie po terminach pierwotnych, w których przystąpiły do nich pozostałe dwie osoby.

4.2.5. Przebieg eksperymentu

Po ustaleniu planowanego przebiegu eksperymentu i zaprojektowaniu arkuszy badawczych oraz przeprowadzeniu pilotażu w roku 2023, z udziałem 3 osób, który potwierdził skuteczność wybranego narzędzia badawczego, na przełomie grudnia 2023 i stycznia 2024 roku przystąpiono do rekrutacji uczestników fazy eksperymentalnej badania. Nieoceniona okazała się tu pomoc wykładowców z Instytutu Orientalistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, którzy zgodzili się przekazać prośbę o udział w badaniu studentom I i III roku studiów dziennych wraz ze słowami zachęty do uczestnictwa. Studentom przekazane zostały podstawowe informacje o badaniu, szczególnie informacje o dobrowolności udziału w nim i nieodpłatności. Studentom III roku studiów wieczorowych te same informacje oraz prośbę przekazał autor niniejszej rozprawy, jako że osobiście prowadził zajęcia z praktycznej nauki języka japońskiego z tym rocznikiem. Samo badanie nie miało jednak związku z treścią tych zajęć.

Następnie podjęto kontakt z chętnymi do udziału w badaniu za pośrednictwem poczty elektronicznej, a następnie platformy MS Teams. W ten sposób uzgodniono najbardziej dogodne dla uczestników terminy. Wszystkie spotkania (wstępny test świadomości grafemicznej, wykład o strukturze znaków *kanji* oraz końcowy test świadomości grafemicznej) odbyły się na przełomie lutego i marca 2024 roku. Jak zakładano, między każdym spotkaniem z daną podgrupą uczestników zachowana była przerwa jednego tygodnia. Taką samą procedurę rekrutacji uczestników badania oraz jego realizacji przeprowadzono w przypadku grupy kontrolnej, z tą tylko różnicą, że rekrutacja miała miejsce na przełomie grudnia 2024 i stycznia 2025 roku, a spotkania (w tym wypadku tylko wstępny i końcowy test świadomości rozdzielone dwutygodniową przerwą) przeprowadzono w marcu 2025 roku.

234:1316319487

Przeprowadzenie badania w grupie kontrolnej rok po grupie eksperymentalnej miało kilka celów. Po pierwsze, dzięki temu udało się pozyskać większą liczbę uczestników badania; dodatkowo, poprzez zaproszenie do badania studentów I i III roku z różnych roczników dało też stosunkową pewność, że ta sama osoba nie weźmie udziału w badaniu dwukrotnie — i rzeczywiście takie przypadki nie miały miejsca. Co więcej, uwzględnienie w obu grupach zupełnie różnych roczników pozwoliło na ograniczenie potencjalnego kontaktu między grupami, który mógłby umożliwić przekazanie informacji o treści testów między grupą eksperymentalną a kontrolną.

Jak nadmieniano, wszystkie spotkania odbyły się w formie audytoryjnej. Autor niniejszej rozprawy spotkał się z uczestnikami na uczelni, w sali udostępnionej przez Instytut Orientalistyki UAM. W przypadku testów spotkania wyglądały w sposób następujący: przedstawienie się, przekazanie ustnie podstawowych informacji o badaniu, jego celu, odpowiedzenie na ewentualne pytania, przekazanie na ręce uczestników arkuszy, odpowiadanie na ewentualne pytania zadawane przez uczestników podczas wypełniania arkuszy, zebranie arkuszy. Wykład zaś, zgodnie ze wzmiankowanymi założeniami, skupiał się na zapoznaniu uczestników z podstawowymi elementami i komponentami sinogramów oraz ich dozwolonymi pozycjami, funkcjami elementów semantycznych i fonetycznych, a także ograniczeniami informacji niesionych przez poszczególne elementy.

Dane zebrane z obu grup zostały następnie zdigitalizowane. Każdemu arkuszowi przypisano sześcioelementowy kod, który stanowił potem również nazwę odpowiedniego pliku cyfrowego. Każdy kod składa się z trzech cyfr, dwóch liter i łącznika. Pierwsza cyfra oznacza poziom biegłości językowej: 1 — początkujący, 2 — niższy średnio zaawansowany, 3 — średnio zaawansowany. Kolejne dwie cyfry to numer konkretnego uczestnika w ramach danej podgrupy. Litera E lub K oznacza odpowiednio grupę eksperymentalną lub kontrolną; ostatnia litera kodu, A lub B, symbolizuje odpowiednio test początkowy lub końcowy i jest oddzielona od reszty składników kodu dywizem dla przejrzystości zapisu. Na przykład hipotetyczny kod 304E-B oznaczałby arkusz testu końcowego wypełnionego przez uczestnika nr 4 z podgrupy średnio zaawansowanej z grupy eksperymentalnej. W podrozdziale przedstawiającym wyniki badania poszczególne wypowiedzi uczestników również opatrzone są kodami arkuszy, z których pochodzą.

Proces digitalizacji polegał na przepisaniu wypowiedzi uczestników do pliku tekstowego, by umożliwić później jego opracowanie w programie do analizy jakościowej. W miarę możliwości starano się zachować wszystkie cechy tekstu źródłowego: zastosowaną interpunkcje, użycie dużych i małych liter, błędy ortograficzne, gramatyczne i językowe (por. niżej). Notowano też wszelkie nielinearne elementy wypowiedzi uczestników — niektórzy z nich bowiem robili notatki na marginesie, zaznaczali okręgami lub strzałkami poszczególne części analizowanych znaków,

235:2798688150

przepisywali zaprezentowany znak własnoręcznie na krawędzi strony i tym podobne. Tak utworzony tekst cyfrowy poddano analizie zgodnie z procedurą opisaną wyżej za pomocą bezpłatnego programu komputerowego do analizy jakościowej QDA Miner Lite. Uzyskane wyniki analizy opisano w kolejnym podrozdziale.

4.3. Wyniki

Niżej zawarto możliwie szczegółowy opis wyników badania przeprowadzonego na potrzeby rozprawy. Ze względu na treść głównego pytania badawczego podzielono go na dwie główne sekcje — wyniki w grupie eksperymentalnej i w grupie kontrolnej. Ich porównanie w kolejnym rozdziale ma na celu ujawnienie różnic wynikających z wprowadzenia zmiennej niezależnej w postaci wykładu o strukturze sinogramów w grupie eksperymentalnej.

Wyniki z poszczególnych podgrup przedstawiono w formie syntezy informacji pozyskanych z arkuszy, pogrupowanych według aspektów kompetencji językowej, do których się odnoszą. Dodatkowo omówiono je na podstawie konkretnych przykładów wypowiedzi uczestników badania, w celu lepszego zobrazowania analizowanych fenomenów. W każdym przypadku przywołuje się tylko ten fragment odpowiedzi, który dotyczy omawianego tematu. Jeśli między przytaczanymi wycinkami wypowiedzi oryginalnie znajdował się inny fragment, uznany w danym kontekście za zbędny, takie pominięcie oznaczono przez trzykropek w nawiasie kwadratowym […].

W wypowiedziach uczestników wprowadzono oznaczone i nieoznaczone zmiany oraz uzupełnienia mające na celu zwiększyć ich czytelność i przejrzystość. Zmiany techniczne, które w ocenie autora rozprawy nie mają wpływu na interpretację wyników badania, są nieoznaczone i obejmują:

- ujednolicenie wypowiedzi pod względem ortografii i interpunkcji (na przykład stosowanych nawiasów, myślników czy cudzysłowów, ale nie znaków przestankowych), o ile nie wpływało to na ich interpretację;
- dodanie romanizacji elementów zapisanych w znakach *kanji* lub *kana* tam, gdzie to możliwe;
- ujednolicenie odniesień do prezentowanych grafemów fikcyjnych za pomocą kodów znaków opisanych niżej.

Zmiany i uzupełnienia oznaczone, które w ocenie autora stanowią znaczniejszą ingerencję w treść wypowiedzi niż wymienione wyżej, ujęto w nawiasach kwadratowych. Obejmują one:

236:5282458873

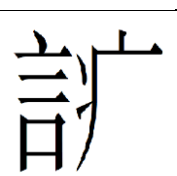
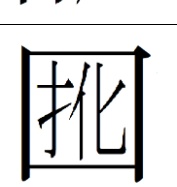
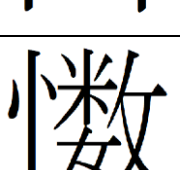
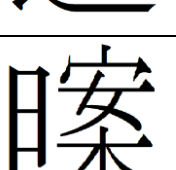
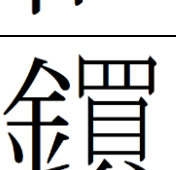
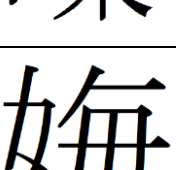
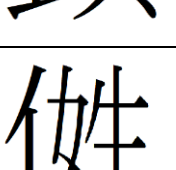
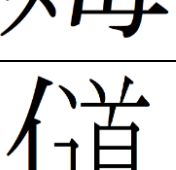
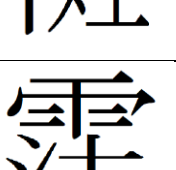
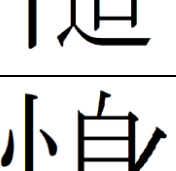
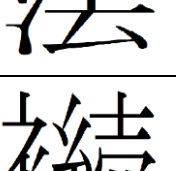
- komentarze od autora rozprawy odnoszące się do poszczególnych wypowiedzi, a mające na celu nadanie im szerszego kontekstu i ułatwienie ich zrozumienia;
- dopisanie znaczeń znaków i komponentów przywoływanych przez uczestników tam, gdzie nie wynikają one bezpośrednio z cytowanej wypowiedzi;
- opisy mające na celu odwzorowanie elementów nielinearnych zawartych w wypowiedziach uczestników, takich jak komentarze umieszczane bezpośrednio na znaku;
- poprawki błędów leksykalnych (na przykład nazwania lewej części znaku „prawą" i *vice versa*) i gramatycznych (na przykład użycia błędnej formy wyrazu).

W toku wywodu poszczególne znaki zamieszczone w arkuszach przywoływane są za pomocą przypisanych im kodów składających się z trzech cyfr oraz litery A lub B. Pierwsza cyfra wskazuje na część arkusza, w której znajduje się dany grafem — 1 na pierwszą, 2 na drugą, a 3 na trzecią. Kolejne dwie cyfry są numerem znaku w obrębie danej części, a litera oznacza numer arkusza — A to arkusz I, zaś B — arkusz II. Odniesienia do nich w komentarzach od autora przyjmują formę: *znak XXXX*, na przykład *znak 101A*. Jeśli uczestnik badania przepisał grafem fikcyjny odręcznie, taki znak reprezentowany jest w wypowiedzi uczestnika za pomocą jego kodu ujętego w nawias kwadratowy, na przykład *[101A]*. Wszystkie 60 znaków wraz z ich kodami ujęto ponadto w Tabeli 4-1 w celu ułatwienia interpretacji dalszych sekcji tego podrozdziału. Kolorem szarym wyróżniono kody znaków z części pierwszej, które zostały celowo utworzone jako niepoprawne strukturalnie.

	101A		201A		301A
	102A		202A		302A
	103A		203A		303A
	104A		204A		304A

237:8975094644

	105A		205A		305A
	106A		206A		306A
	107A		207A		307A
	108A		208A		308A
	109A		209A		309A
	110A		210A		310A
	101B		201B		301B
	102B		202B		302B
	103B		203B		303B
	104B		204B		304B

238:1012908004

	105B		205B		305B
	106B		206B		306B
	107B		207B		307B
	108B		208B		308B
	109B		209B		309B
	110B[118]		210B		310B

Tabela 4-1 Wykaz znaków fikcyjnych wykorzystanych w badaniu wraz z przypisanymi im kodami.

Te same kody odnoszą się do zdań, w których osadzono grafemy fikcyjne w części II arkuszy. Odniesienia do nich w komentarzach od autora przyjmują formę: *zdanie XXXX*, na przykład *zdanie 201A.* Ich wykaz znajduje się w Tabeli 4-2.

Kod zdania	Zdanie
201A	*Kimono-o kite mitai desu.* 着物を着てみたいです。 ‘Chciałbym [kiedyś] założyć *kimono*.’

[118] Komponent może występować jako element semantyczny w dwóch pozycjach: po lewej i po prawej stronie grafemu. Wskazywany przez niego zakres semantyczny różni się w zależności od umiejscowienia: w skrajnie lewej pozycji odnosi się on do ‘wzgórza, wzniesienia’, zaś w skrajnie prawej — do ‘muru, ściany, miasta’. Informacje na ten temat zostały przedstawione uczestnikom w trakcie wykładu eksplicytnego, toteż znaki zawierające ten element w dowolnej z wymienionych pozycji powinni oni rozpoznać jako poprawne strukturalnie.

239:5476076936

202A	*Koko-wa dōbutsu-no byōin desu.* ここは動物の病院です。 ‘Tutaj jest klinika weterynaryjna.’
203A	*Kazoku-wa minna genki desu.* 家族はみんな元気です。 ‘Wszyscy w rodzinie są zdrowi.’
204A	*Okane-ga attara, ie-o tatetai desu.* お金があったら、家を建てたいです。 ‘Jak będę miał pieniądze, to chcę zbudować dom.’
205A	*Oriru mae-ni okane-o haraimasu.* 降りる前にお金を払います。 ‘Przed wysiadaniem płaci się [opłatę za przejazd].’
206A	*Maiban osoku-made shukudai-o shimasu.* 毎晩遅くまで宿題をします。 ‘Co wieczór do późna odrabiam zadania domowe.’
207A	*Yūhan-wa nani-ni shimashō ka.* 夕飯は何にしましょうか。 ‘Co zjemy na kolację?’
208A	*Kono pēji-ga dekitara, tsugi-no pēji-ni susumimashō.* このページができたら、次のページに進みましょう。 ‘Jak skończymy tę stronę, to przejdźmy do następnej.’
209A	*Benkyō-wa kirai desu ga, undō-wa suki desu.* 勉強は嫌いですが、運動は好きです。 ‘Nienawidzę nauki, ale lubię sport.’
210A	*Kurai tokoro-de hon-o yomu to, me-ga waruku narimasu yo.* 暗いところで本を読むと、目が悪くなりますよ。 ‘Jak będziesz czytał w ciemnych miejscach, to zepsuje ci się wzrok.’
201B	*Imōto-san-wa genki desu ka.* 妹さんは元気ですか。 ‘Czy twoja siostra ma się dobrze?’
202B	*Haha-wa yakkyoku-de hataraite imasu.* 母は薬局で働いています。 ‘Moja mama pracuje w aptece.’
203B	*Buchō-no oku-san-wa totemo shinsetsu-na kata desu.* 部長の奥さんはとても親切な方です。 ‘Żona kierownika to bardzo miła osoba.’
204B	*Otera-no ike-ni aka-ya kiiro-no sakana-ga imasu.* お寺の池に赤や黄色の魚がいます。 ‘W świątynnym stawie są czerwone i żółte ryby.’

240:6738599847

205B	*Kono hon-wa toshokan-de karimashita.* この本は図書館で借りました。 ‘Tę książkę wypożyczyłem w bibliotece.’
206B	*Pātī-ni-wa donna yōfuku-o kite ikimasu ka.* パーティーにはどんな洋服を着ていきますか。 ‘Jakie ubranie założysz na imprezę?’
207B	*Yasumi-no hi-wa sōji-ya sentaku-o shimasu.* 休みの日は掃除や洗濯をします。 ‘W wolne dni sprzątam i robię pranie.’
208B	*Shukudai-o shite kara, terebi-o mimasu.* 宿題をしてから、テレビを見ます。 ‘Jak zrobię pracę domową, to pooglądam telewizję.’
209B	*Haha-wa byōin-de hataraite imasu.* 母は病院で働いています。 ‘Moja mama pracuje w szpitalu.’
210B	*Tomodachi-ga kuni-ni kaerimasu kara, kanashii desu.* 友だちが国に帰りますから、悲しいです。 ‘Ponieważ przyjaciel wraca do [swojego] kraju, smutno mi.’

Tabela 4-2 Wykaz zdań, w których osadzone były znaki fikcyjne w części II arkuszy badawczych. Podkreślone sinogramy zostały zastąpione grafemami fikcyjnymi o analogicznych kodach z Tabeli 4-1. Wszystkie znaki *kanji* oprócz podmienionego miały nad sobą dopisaną wymowę w morariuszu *hiragana*, by ułatwić ich zrozumienie uczestnikom o niższej kompetencji grafemicznej.

4.3.1. Wyniki w grupie eksperymentalnej

4.3.1.1. Podgrupa początkująca

Świadomość pozycji i części składowych. Arkusz I.

Już w podgrupie początkującej, nawet przed wykładem, odnotowano liczne wypowiedzi wskazujące na dość dobrą świadomość dozwolonych i niedozwolonych pozycji poszczególnych komponentów. Zjawisko to dotyczyło głównie komponentów o wysokiej częstotliwości występowania takich jak 辶 RUCH, 扌 RĘKA czy 亻 CZŁOWIEK, na przykład:

- 101E-A do 宀[119] 104A: Element znajdujący się na górze [to jest: 辶 RUCH] zazwyczaj „okala” znak z lewej i dolnej strony.

[119] Dla wygody czytelnika przy każdej odpowiedzi oprócz numeru znaku, do którego się ona odnosi, umieszczony jest dany grafem fikcyjny w postaci niewielkiego obrazka. Niestety, ze względu na ograniczenia technologiczne mogą one być czasem niewyraźne. W takich wypadkach zaleca się weryfikację grafemu bezpośrednio w Tabeli 4-1.

241:4609667918

- 102E-A do 108A: Zakreślony element [czyli 疒 CHOROBA] wygląda, jakby czegoś brakowało pod nim.
- 103E-A do 106A: Znak wygląda nienaturalnie, jest w jakiś sposób wydłużony panoramicznie, wizualnie średnio wpisuje mi się w kwadrat. [Na znaku zakreślony komponent 忄 SERCE w niepoprawnej pozycji z podpisem „może gdyby nie było tego, to byłoby ok”.]
- 104E-A do 108A: Bardziej spodziewałabym się, że element 言 [MOWA] będzie wpisany w ten drugi, w taki sposób: [znak składający się z tych samych elementów co podany, ale komponent 言 MOWA znajduje się pod komponentem 疒 CHOROBA].
- 105E-A do 105A: Element górny (w kółku) [czyli 灬 OGIEŃ] raczej kojarzy mi się ze znajdowaniem się w dolnej części znaku.
- 106E-A do 109A: Jest możliwość pisania znaków, gdzie reszta znajduje się w środku 口 [OGRODZENIE].
- 107E-A do 101A: Mam wrażenie, że *kanji* oznaczające dłoń (手) w bocznej formie występuje raczej z lewej strony znaków (jak np. w *motsu* 持つ [‘wziąć; mieć’]).

W porównaniu z pozostałymi poziomami kompetencji w podgrupie początkującej stosunkowo częste były przypadki, w których uczestniczący w badaniu nie rozpoznawali komponentów, rozpoznawali je błędnie lub nawet dokonywali nietypowego podziału grafemu na komponenty, na przykład dzieląc wizualnie spójny komponent na dwie części. Przykłady błędnego rozpoznania komponentu z części I arkusza obejmują:

- 101E-A do 101A: Znak 101A powstał z połączenia znaku na *ki* き (drzewo) i uproszczonego *sai* さい (wiek) [o komponencie 扌 RĘKA].
- 103E-A do 105A: Nie wydaje mi się, żeby element 灬 [OGIEŃ] mógł powtarzać się u góry, bo z tego, co kojarzę oznacza nogi.
- 104E-A do 103A: Dużo osobnych elementów — oko [o komponencie 罒 SIEĆ], nić i jeszcze część znaku na „iść”.
- 107E-A do 103A: Przedstawiony znak mógłby istnieć, chociaż wydaje się dziwny wizualnie przez umieszczenie elementu oka [o komponencie 罒 SIEĆ] nad nicią.

242:1648008529

Tego typu przypadki błędnego rozpoznania komponentu pojawiały się również w częściach II i III, na przykład:

- 101E-A do odczytania 鮮 207A: Oba elementy znaku odnoszą się do rdzenia. Pierwszy bezpośrednio do czasownika „jeść", a drugi do słowa „ryż" [o komponencie 半 POŁOWA].
- 101E-A do znaczenia 揉 301A: Stary las. Uproszczony znak *sai* さい na wiek [o komponencie 扌 RĘKA], 森 oznaczający las/puszczę mogłyby razem tworzyć „stary las".
- 103E-A do znaczenia 恠309A: Może palenie na polach? Wypalanie resztek roślinnych? Widzę coś przypominającego ogień [o komponencie 忄 SERCE] i znak na pole.
- 105E-A do znaczenia 吪 308A: Lewy element to woda [o komponencie 口 USTA], prawy to kwiat. Może gatunek kwiatu.

Przykłady nietypowego podziału grafemu na komponenty obrazują następujące komentarze:

- 101E-A do 疰 102A: Element sygnalizujący połączenie znaczenia znaku z wodą jest bezpośrednio połączony z elementem reprezentującym jaskinię, dodatkowo znak na wodę jest niekompletny. [Na znaku zakreślona część 广 komponentu 疒 CHOROBA z podpisem „jaskinia" oraz osobno dwie boczne kreski tego komponentu z podpisem „woda".]
- 102E-A do 疰 102A: [Na znaku zakreślona lewa część (trzy ostanie kreski) komponentu 疒 CHOROBA z podpisem „woda?" oraz prawa górna część (dwie pierwsze kreski) komponentu 疒 CHOROBA wraz z komponentem 中 ŚRODEK z podpisem „znajdująca się pod czymś?".]

Czasami uczestnicy otwarcie deklarowali, że nie rozpoznają danej części znaku, na przykład:

- 101E-A do 秋 106A: Nie wiem, czy element składniowy znajdujący się po prawej stronie w ogóle istnieje.
- 106E-A do 疰 102A: Nie mam pojęcia, co znaczy 疒 [CHOROBA], ale wygląda, jakby taki znak mógł istnieć.

Uczestnicy podgrupy początkującej wykazywali ponadto pewnego rodzaju nadwrażliwość na postrzegane „błędy" graficzne w znakach. Innymi słowy, uznawali oni zupełnie naturalne

243:6628696789

konfiguracje komponentów bądź kresek za przesłanki od uznania znaku za nieprawidłowy strukturalnie, na przykład:

- 101E-A do 107A: Oba elementy znaku są „pełnoprawnymi" znakami, więc o ile ich łączenie może tworzyć jakieś znaczenie, tak nie samodzielny znak.
- 104E-A do 103A: Dużo osobnych elementów — oko, nić i jeszcze część znaku na „iść", razem wygląda to podejrzanie, głównie przez to w jaki sposób są rozłożone one w obrębie znaku.
- 105E-A do 103A: Zaznaczony element [czyli 糸 NIĆ] nienaturalnie wygląda pod 罒 [SIEĆ], bardziej pasowałby nad.
- 107E-A do 109A: Mimo że poprawnie zamknięto elementy kluczem 口 [OGRODZENIE], to wewnątrz widzimy, że z lewej strony dwa razy użyto bocznej formy znaków na dłoń i człowieka, co wygląda nieprawidłowo, pomimo tego, że 化 [ZMIANA, PRZEMIANA] funkcjonuje jako jeden znak.

Wypowiedź jednej osoby jasno wskazywała na to, że nie dostrzegła ona błędu w znaku niepoprawnym strukturalnie:

- 104E-A do 106A: 3 takie „wąskie" elementy o orientacji pionowej, dzięki temu wygląda, jakby mógł istnieć.

Czasami uczestnicy poprawnie orzekali o poprawności bądź niepoprawności strukturalnej prezentowanego znaku fikcyjnego, jednak ich uzasadnienia ujawniały, że decyzje podejmowane były przez nich na podstawie błędnych przekonań o strukturze sinogramów, na przykład:

- 101E-A do 105A: Cztery pionowe kreski zakłócają ciągłość *iku* いく ['iść']. [Na znaku zakreślony element 灬 OGIEŃ.]
- 104E-A do 101A: Myślę, że te dwa elementy (木 [DRZEWO] i 扌 [RĘKA]) nie znalazłyby się w jednym znaku, albo jeden, albo drugi, ale nie oba.
- 106E-A do 105A: Nie wiem, wydaje mi się, że nie można rozdzielać znaków i wstawiać cokolwiek pomiędzy.

W jednym przypadku uczestnik miał świadomość poprawnej pozycji tylko jednego z błędnie umieszczonych komponentów. Autor poniższej wypowiedzi wie, że komponent RUCH zawsze

244:3327944420

występuje z innym komponentem w prawym górnym rogu. Nie zdaje sobie jednak sprawy z tego, że podobne ograniczenie obowiązuje komponent 罒 SIEĆ, który powinien pojawiać się w towarzystwie innego komponentu umieszczonego pod nim.

- 104E-A do 104A: Na podstawie innych znaków z elementem 辶 [RUCH], które znam, stwierdzam, że bardziej prawdopodobnie wyglądałoby, gdyby dolny element był wyżej, w taki sposób. [Uczestnik zapisał tu znak składający się z tych samych komponentów, co 104A, ale w którym komponent 罒 SIEĆ umieszczony jest nad komponentem 辶 RUCH].

W jednym przypadku wypowiedź odnosiła się do konkretnej kreski — uczestnik 101E-A trafnie zauważył, że komponent 木 DRZEWO w znaku 101A w pozycji po lewej stronie innego komponentu powinien przyjąć nieco inną formę niż prezentowana:

- 101E-A do 101A: Jeśli znak na *ki* き [DRZEWO] będący częścią składową znaku znajduje się po lewej, najczęściej ta kreska [w tym miejscu umieszczona strzałka wskazująca na kreskę opadającą w prawo w elemencie 木 DRZEWO] jest krótsza.

Nierzadkie były komentarze świadczące o tym, że uczestnicy badania opierali swoje osądy o analogie z konkretnymi znanymi im znakami lub ogólną strukturę grafemu bez odniesień do konkretnych pozycji komponentów, na przykład:

- 103E-A do 103A: Górny element kojarzę ze znaku 買 [KUPOWAĆ].
- 104E-A do 108A: […] co stwierdzam na podstawie innych znaków z elementem 疒 [CHOROBA], które znam.
- 107E-A do 101A: Mam wrażenie, że *kanji* oznaczające dłoń (手) w bocznej formie występuje raczej z lewej strony znaków (jak np. w *motsu* 持つ [‘wziąć, chwycić; mieć’]).

Niekiedy uczestnicy odwoływali się bezpośrednio do swojej intuicji bądź jakiegoś innego niewyjaśnionego uczucia, które podpowiadało im taką, a nie inną odpowiedź. Czasem te przeczucia prowadziły do poprawnych osądów, jak na przykład:

- 102E-A do 109A: Tak mi się wydaje. [W pytaniu zamkniętym o możliwość istnienia danego znaku poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

245:4164647732

- 103E-A do 107A: Wygląda wiarygodnie. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
- 104E-A do 102A: Po prostu wygląda, jakby mógł istnieć. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
- 106E-A do 103A: Nie mam pojęcia, ale chyba wygląda jakby mógł istnieć. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

W innych przypadkach jednak podpowiedzi intuicji okazywały się mylne, na przykład:

- 101E-A do 109A: Nie umiem tego wytłumaczyć, ale coś jest ewidentnie nie tak. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź NIE, choć pierwotnie uczestnik zakreślił odpowiedź TAK.]
- 102E-A do 101A: Wydaje mi się tak intuicyjnie. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

Odpowiedzi uczestników nacechowane były często niepewnością, co zauważyć można już w niektórych wypowiedziach przytaczanych wyżej oraz innych. Niepewność mogła dotyczyć poprawności wydawanych osądów, identyfikacji komponentu bądź nawet samej przyczyny podjęcia określonej decyzji, na przykład:

- 103E-A do 110A: Nie wiem, z jakiegoś powodu ten wydaje się bardziej wiarygodny niż znak 106A. Być może chodzi o położenie elementu [SERCE].
- 105E-A do 109A: Nie wiem jak to wytłumaczyć, ale wygląda bardzo nienaturalnie.
- 106E-A do 101A: Uproszczony znak [RĘKA] powinien znajdować się po lewej stronie (?).
- 107E-A do 106A: Nie jestem pewien znaczenia kluczy.

Świadomość pozycji i części składowych. Arkusz II.

Po wykładzie jeszcze częściej niż przed nim zaobserwowano wypowiedzi uczestników wskazujące jednoznacznie na świadomość pozycji i kombinacji części składowych sinogramów. Co więcej, można było odnieść wrażenie, że są one nacechowane wyższym poziomem pewności osądu niż przed wykładem i powszechniej występują w nich nawiązania do konkretnych komponentów i ich prawidłowych pozycji, na przykład:

246:7327204766

- 101E-B do 𥫱 102B: Element „jaskini” powinien znajdować się nad 馬 [KOŃ].
- 103E-B do 𣏌 103B: [Pole odpowiedzi puste, ale przy elemencie 氵 WODA strzałka z podpisem „ten do tej pory widziałam tylko z lewej strony”.]
- 104E-B do 𠂉 101B: Element 亻 [CZŁOWIEK] raczej powinien być po lewej.
- 105E-B do 𨒗 110B: Wydaje mi się, że elementy są odpowiednio umiejscowione względem innych, np. element 灬 [OGIEŃ] ma coś nad sobą.
- 106E-B do 疒 106B: Te części powinny mieć „własne” elementy, nie mogą być „puste”.
- 107E-B do 氵 109B: [Pole odpowiedzi puste, ale na znaku zakreślony komponent 礻 POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ i wskazany strzałką z podpisem „z jakiegoś powodu ten element (nić?) graficznie nie pasuje mi w tym miejscu”.]

W drugim teście świadomości grafemicznej zaobserwowano tylko dwa przypadki błędnego rozpoznania komponentu w części I. Oprócz tego pojawiło się kilka takich błędów w części III, na przykład:

- 103E-B do 氵 109B: Zbyt dużo elementów, dodatkowo nie wiem co mógłby oznaczać, widzę element na oko i deszcz oraz wodę [do komponentu 氵 LÓD]?
- 107E-B do 氵 109B: Z jakiegoś powodu ten element (nić?) [o komponencie 礻 POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] graficznie nie pasuje mi w tym miejscu.
- 103E-B do znaczenia 獅 307B: Coś z połowem ryb? [Przy komponencie 犭 ZWIERZĘ strzałka z podpisem „ręka”.]
- 107E-B do odczytania 𣏌 306B: Być może *yū* ゆう ze względu na zawarty w nim znak na „przyjaźń” [o komponencie 反 PRZECIWNY, ODWROTNY, SKRZYWIONY], którego wartość fonetyczna to też *yū* ゆう.

Przypadków jawnego nierozpoznania komponentu bądź niepoprawnego rozkładu znaku na komponenty nie zaobserwowano. Nadal zdarzały się zaś komentarze wskazujące na nadwrażliwość na postrzegane „błędy” graficzne w znakach, których przykłady zamieszczone są poniżej. Było ich jednak zauważalnie mniej niż w arkuszu I. Co więcej, 3 wypowiedzi z 5 dotyczyły znaku 108B, w którym pojawia się połączenie komponentów 疒 CHOROBA i 辶 RUCH, poświadczone jedynie w

247:4546368184

dwóch bardzo rzadkich znakach (瘓 PARALIŻ oraz 瘢 OPUCHLIZNA) ujętych w wykorzystywanej bazie leksykograficznej sinogramów. Przykłady tego typu wypowiedzi to między innymi:

- 103E-B do 109B: Zbyt dużo elementów.
- 104E-B do 110B: Dużo osobnych elementów semantycznych.
- 107E-B do 108B: Znak/element m.in. ze „ścieżki, drogi" raczej nie występuje wewnątrz komponentu, który okala/otacza inny element (tutaj akurat jeden z komponentów choroby).

Poza tego typu pojedynczymi przypadkami nadwrażliwości na „błędy" innych oznak fałszywych przekonań o strukturze znaków, które kierowałyby decyzjami uczestników, nie zaobserwowano. W jednym przypadku uczestnik badania miał świadomość poprawnej pozycji tylko jednego z nieprawidłowo umieszczonych komponentów. Była to ta sama osoba, która popełniła podobny błąd w arkuszu I:

- 104E-B do 106B: Pod elementem CHOROBA powinien znajdować się inny, w tym wypadku musiałoby to wyglądać [uczestnik zapisał tu znak składający się z tych samych komponentów, co 106B, ale w którym komponent IDĄCY CZŁOWIEK umieszczony jest pod komponentem CHOROBA].

W tej części również pojawiały się odwołania do ogólnej struktury i analogii z innymi, znanymi uczestnikom sinogramami, szczególnie w przypadku znaków niezawierających błędów strukturalnych, na przykład:

- 101E-B do 105B: Nie umiem tego wyjaśnić, ale wszystkie elementy wyglądają jakby były na miejscu.
- 104E-B do 104B: Rozmieszczenie obu elementów wygląda prawdopodobnie.
- 105E-B do 104B: Elementy zdają się być odpowiednio usytuowane.

W niektórych wypowiedziach pojawiały się też sformułowania wskazujące na niepewność uczestników oraz decyzje podjęte pod wpływem intuicji. Ich liczba jednak zmalała w porównaniu do arkusza I:

- 103E-B do 108B: Ułożenie elementów wygląda prawidłowo, ale trochę podejrzanie, nie do końca mi pasują.

248:1097115399

- 104E-B do 愛 107B: Nie jestem pewna wszystkich elementów.
- 106E-B do 霈 109B: Przeczucie. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź NIE.]

Strategie kompensacyjne. Arkusz I.

W podgrupie początkującej zdecydowanie najczęstsze było wykorzystanie strategii bazujących na kontekście — wyrazowym lub zdaniowym. Dotyczyło to zarówno odgadywania odczytania, jak i znaczenia prezentowanych znaków, na przykład:

- 101E-A do odczytania 動 202A: *Dō* どう, z kontekstu zdania i następnego znaku można spekulować, że całe złożenie ma odnosić się do słowa „zwierzę", którego pierwszą sylabą jest *dō* どう.

  Tamże do znaczenia: Może oznaczać coś dzikiego??? 物 = oznacza rzecz. Dzikie + rzecz = zwierzę ⇒ *dōbutsu* どうぶつ.

- 103E-A do znaczenia 彼 205A: Jakąś czynność ze względu na końcówkę *ru* る.
- 104E-A do odczytania 紙 201A: *Mono* もの, wyłącznie dlatego że po znaczeniu znaku 着 [UBIERAĆ] przyszło mi do głowy znane mi złożenie *kimono* 着物 ['tradycyjny japoński strój *kimono*'].
- 105E-A do odczytania 餅 207A: *Han* はん, żeby stworzyć *yūhan* ゆうはん ['kolacja'].
- 106E-A do odczytania 运 209A: *Un* うん, tylko tak mi się kojarzy z kontekstu.
- 107E-A do odczytania 暖 210A: *Kura* くら, ponieważ występuje po nim przymiotnikowe *-i* ～い, a znak, czy też słowo jest w zdaniu przydawką.

  Tamże do znaczenia: Znak oznacza 'ciemny', 'ciemność', zaś słowo — 'ciemny'; jest przymiotnikiem, ponieważ kończy się na *-i* ～い oraz stoi w pozycji atrybutywnej względem *tokoro* ところ ['miejsce'], ponadto takie znaczenie pasuje do treści zdania.

Możliwość wykorzystania wskazówek kontekstowych przez uczestników na poziomie początkującym była dodatkowo ograniczona przez ogólnie niską kompetencję językową. Uczestnicy badania z tej podgrupy czasem nie zauważali lub niepoprawnie interpretowali elementy zdania, które jasno wskazywały na błędność ich odpowiedzi, na przykład:

249:4767446459

- 101E-A do odczytania 遖 208A: *Yo* よ. Odczytanie *yo* よ tworzy adekwatny czasownik, względem reszty zdania.

  Tamże do znaczenia 遖 208A: Sam znak znaczy „czytać”, a dodana po nim hiragana tworzy inną formę gramatyczną tego czasownika.

  Tamże do znaczenia całego zdania: Skończyliśmy tą stronę, dlatego czytajmy kolejną. [Użycie znacznika *ni* に w zdaniu wyklucza czasownik *yomu* 読む ‘czytać’, który wymagałby dopełnienia ze znacznikiem *o* を.]

- 103E-A do tłumaczenia zdania 遖 208A: Po zrobieniu tej strony, obejrzyjmy ? na następnej stronie. [Użycie znacznika *ni* に w zdaniu wyklucza interpretację znaku 208A jako rzeczownika, a końcówki *-mimashō* ～みましょう jako formy czasownika *miru* 見る ‘oglądać, patrzeć’.]

- 107E-A do tłumaczenia zdania 宥 204A: Gdybyś miał pieniądze, co chciałbyś zbudować? [Zdanie nie jest pytaniem.]

W innych przypadkach, mimo poprawnej interpretacji znaczenia całego zdania, wskazówki kontekstowe okazywały się niewystarczające do poprawnego odgadnięcia znaczenia leksemu zapisanego za pomocą znaku fikcyjnego, na przykład:

- 101E-A do znaczenia 运 209A: Z kontekstu zdania wynika, że całe słowo odnosi się do jakiejś poddziedziny nauki, którą osoba mówiąca lubi.

  Tamże do znaczenia całego zdania: Nienawidzę nauki, ale ___ lubię.

- 103E-A do znaczenia 运 209A: Coś, co można zrobić zamiast uczenia się, może spotkania ze znajomymi?

- 107E-A do znaczenia 励 202A: Znak może oznaczać jakiś rodzaj choroby, urazu czy niepełnosprawności, ponieważ w zdaniu określa on szpital.

W porównaniu z kontekstem wyrazowym lub zdaniowym o wiele rzadziej można było zaobserwować wzmianki dotyczące wykorzystania informacji niesionych przez elementy. Nierzadko były one nietrafne, opierające się o analogie w formie graficznej znaków czy traktowanie sinogramu jak rebus, złożenie semantyczno-semantyczne:

- 103E-A do znaczenia 紕 201A: Nie wiem, 糸 [NIĆ] ten element kojarzę z nicią […]. Coś co można ubrać?

250:6643912931

- 104E-A do znaczenia 勠 202A: *Dō* どう bo ma z prawej element 力 [SIŁA], tak jak znak 動 [RUCH].
- 105E-A do znaczenia 餬 207A: Ma w sobie element od jeść, więc znaczenie wydaje mi się pokrewne, np. posiłek.
- 106E-A do znaczenia 紕 201A: Może jakiś sweter? Kojarzę tylko element nici więc może to coś do noszenia związanego z nicią? Nie mam pojęcia.
- 107E-A do odczytania 暸 210A: *Kura* くら, ponieważ występuje po nim przymiotnikowe *-i* ～い, a znak, czy też słowo jest w zdaniu przydawką. Ponadto przypomina nieco *kurai* 暗い [‘ciemny’].

Niezbyt często pojawiały się komentarze wskazujące na wykorzystanie wskazówek niesionych przez element fonetyczny jako prymarnego źródła informacji, na przykład:

- 104E-A do odczytania 噺 206A: *Ban* ばん — element 番 [NUMER; KOLEJ] ma takie odczytanie.
- 107E-A do odczytania 勠 202A: *Rin* りん, *riki* りき lub *ryoku* りょく, zakładając, że znak 力 [SIŁA] stał się elementem narzucającym dźwięk/odczytanie dla tego znaku. [Jest to założenie błędne, jako że elementem fonetycznym powinien być tu komponent 同 TAKI SAM, który jako samodzielny znak ma odczytanie *dō*.]

Uczestnicy badania na tym poziomie kompetencji nie rozróżniali też często odczytań *on’yomi* i *kun’yomi* oraz nie byli świadomi, że wskazówki zawarte w strukturze znaku mogą odnosić się wyłącznie do pierwszego z nich. Sporadycznie zdarzały się też przypadki traktowania odczytania znaku jako rebusu składającego się z odczytań jego części składowych. Alternatywnie poniższe wypowiedzi można zinterpretować jako oznakę tego, że w obliczu ograniczonej wiedzy na temat komponentów, elementów oraz sinogramów w ogóle uczestnicy badania decydowali się wykorzystać każdą informację, jaką mogli pozyskać ze struktury grafemu, by tylko udzielić jakiejś odpowiedzi:

- 103E-A do odczytania 勠 202A: Nie wiem, 力 [SIŁA] kojarzy mi się jedynie z *chikara* ちから [‘siła’].
- 106E-A do odczytania 噺 206A: *Hiban* ひばん? Nie wiem czemu.

251:5749132202

- 107E-A do odczytania 迷 208A: *E* え lub *mori* もり → *e* え wynika z kontekstu zdania, natomiast *mori* もり brzmi lepiej z uwagi na element 森 [LAS] w znaku.

Zdarzały się pojedyncze wyjątki, kiedy uczestnik rozpoznał poprawnie *on'yomi* i był świadomy faktu, że nie pasuje ono do danego kontekstu wyrazowego:

- 103E-A do odczytania 彼 205A: Jedyne, co mi się kojarzy, to *kō* こう, ale ewidentnie jest to czasownik.
- 107E-A do odczytania 彼 205A: Nie mam pojęcia, jak odczytać ten znak, skłaniam się ku *kō* こう lub czemuś podobnemu przez podobieństwo wizualne do 校 [SZKOŁA], ale to czytanie sinojapońskie, dlatego nie pasuje mi to do odczytania całości.

Czasem osoby uczestniczące w badaniu nie rozróżniały elementów semantycznych i fonetycznych i przypisywały odczytanie na podstawie elementu, który w danej pozycji i postaci mógł pełnić rolę wyłącznie semantyczną:

- 103E-A do odczytania 餅 207A: *Shoku* しょく? W każdym razie coś z jedzeniem 食 [JEDZENIE].

Sporadycznie zdarzały się komentarze świadczące o konsolidacji wskazówek strukturalnych i kontekstowych. Ze względu jednak na stosunkowo ograniczoną znajomość sinogramów, które mogą pełnić rolę elementów fonetycznych, a także niemożność bezpośredniego wykorzystania informacji niesionych przez nie w przypadku leksemów zawierających *kun'yomi*, efektywność tej strategii była raczej ograniczona, na przykład:

- 101E-A do znaczenia 紘 201A: Znak odnosi się do nazwy własnej jakiegoś ubrania. Pierwsza część słowa jest zapisana przez znak od *kiru* きる (nosić coś w znaczeniu ubrań znajdujących się na górnej części ciała), a pierwszym elementem następnego znaku jest znak na nić.
- 104E-A do odczytania 励 202A: *Dō* どう bo ma z prawej element 力 [SIŁA], tak jak znak 動 [RUCH], a po nim jest znak 物 [RZECZ; razem tworzą rzeczownik *dōbutsu* 動物 'zwierzę'], więc całe złożenie ma sens w mojej głowie.
- 104E-A do odczytania 悦 203A: *Gen* げん — do całego zdania pasuje odczytanie słowa jako *genki* げんき ['zdrowy; energiczny'], poza tym element 見 [WIDZIEĆ, PATRZEĆ] może być też czytany jako *ken* けん w np. *kenbutsu* 見物 ['obserwowanie'].

252:4989041028

- 107E-A do odczytania 餅 207A: *Meshi* めし lub *han* はん, ale *meshi* めし [‘jedzenie, żarcie’] bardziej pasuje, ponieważ przed *han* はん [‘posiłek’] zazwyczaj umieszczamy honoryfikatywny prefiks *go* ご. Ponadto w znaku jest element związany z jedzeniem, tzn. 食 [JEDZENIE].

Często jednak zdarzały się komentarze wskazujące na opieranie swoich osądów wyłącznie na nieokreślonych przeczuciach bądź wręcz na bezsilność wobec postawionego przed uczestnikiem zadania. Niektóre pola odpowiedzi pozostawione zostały puste:

- 104E-A do odczytania 餅 207A, 速 208A, 运 209A i 瞭 210A: Nie wiem.

  Tamże do znaczenia i tłumaczenia zdania: [Brak odpowiedzi.]

- 105E-A do odczytania 励 202A: Nie mam pomysłu :(

  Tamże do znaczenia i tłumaczenia zdania: [Brak odpowiedzi.]

- 106E-A do odczytania 紘 201A: *Shion* しおん, nie mam pojęcia dlaczego, po prostu strzelam.

Strategie kompensacyjne. Arkusz II.
Po wykładzie w podgrupie początkującej eksperymentalnej nadal dominowały strategie oparte o kontekst — wyrazowy lub zdaniowy — zarówno w kwestii odgadywania odczytania, jak i znaczenia prezentowanych znaków, na przykład:

- 101E-B do znaczenia 娩 201B: Znak oznacza czyjeś imię, o czym świadczy występujące po nim *san* さん.

- 104E-B do odczytania 悲 210B: *Tano* たの, sam kontekst zdania sugeruje mi słowo *tanoshii* たのしい [‘fajny, sprawiający frajdę’][120].

- 105E-B do odczytania 惇 203B: *Shin* しん, aby utworzyć słowo *shinsetsu-na* しんせつな [‘miły, uprzejmy’].

[120] Znak 210B z założenia miał zastępować sinogram 悲 w przymiotniku *kanashii* 悲しい ‘smutny’, jednak zarówno element semantyczny 心 ‘serce’, jak i kontekst zdania były niewystarczające, by jednoznacznie określić, jaką emocję powinno opisywać słowo zapisane za pomocą znaku fikcyjnego. Z tego względu wszystkie odpowiedzi uczestników odnoszące się do przymiotnika określającego jakieś uczucie uznawane są za uzasadnione na potrzeby badania.

253:9962577034

Tamże do znaczenia: Oznacza „uprzejmy”, pasuje wtedy do reszty zdania i znaku 切 [CIĄĆ; znak występujący w sinograficznym zapisie słowa *shinsetsu-na* 親切な ‘miły, uprzejmy’].

- 107E-B do odczytania 沼 204B: *Ike* いけ [‘staw’], ponieważ pasuje do kontekstu zdania.

W niektórych przypadkach możliwość wykorzystania wskazówek kontekstowych przez uczestników na poziomie początkującym była dodatkowo ograniczana przez niską kompetencję językową. Uczestnicy badania z tej podgrupy czasem nie zauważali lub niepoprawnie interpretowali elementy zdania, które jasno wskazywały na błędność ich odpowiedzi lub popełniali błędy w rozpoznaniu i zrozumieniu jednostek języka japońskiego. Tego typu wypowiedzi było jednak nieco mniej niż w arkuszu I, na przykład:

- 101E-B do znaczenia 僦 205B: Patrząc na kontekst całego zdania myślę ten znak oznacza „pożyczać”.

  Tamże do odczytania: *Tariru* たりる. [Słowo, o którym myślał uczestnik, to najprawdopodobniej *kariru* 借りる.]

- 101E-B do znaczenia 寇 208B: Ustosunkowanie w zdaniu nakierowuje na znaczenie czasownikowe. [Znak umieszczony jest bezpośrednio przed innym sinogramem, po którym następuje znacznik biernika *o* を, dość jasno sugerując, że część mowy zapisana z wykorzystaniem znaku 208B to rzeczownik.]

- 106E-B do tłumaczenia zdania 僮 202B: Mama udała się do apteki (i nadal tam jest). [Użycie w zdaniu okolicznika miejsca ze znacznikiem *de* で wykluczało czasowniki ruchu typu ‘iść, udać się’.]

W innych przypadkach, mimo poprawnej interpretacji znaczenia całego zdania, wskazówki kontekstowe okazywały się niewystarczające do poprawnego odgadnięcia znaczenia leksemu zapisanego za pomocą znaku fikcyjnego, na przykład:

- 101E-B do znaczenia 沼 204B: Odnosi się do kierunku/miejsca względem świątyni. Wynika to z położenia w zdaniu.

- 106E-B do znaczenia 寇 208B: Raport? Bo kojarzy się z pracą.

254:9139592075

Stosunkowo często pojawiały się wypowiedzi świadczące o wykorzystaniu informacji niesionych przez elementy. Niekiedy były one nietrafne lub opierały się o analogie w formie graficznej znaków. Nie zaobserwowano jednak przykładów wywodzenia znaczenia całego znaku z sumy jego części składowych:

- 101E-B do znaczenia 悠 210B: Dolny fragment znaku wskazuje na powiązanie z emocjami (serce).
- 102E-B do znaczenia 娚 201B: Jakąś osobę, najprawdopodobniej kobietę ze względu na 女 [KOBIETĘ]. Kogoś z kim ma się często styczność ze względu na znak 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].
- 104E-B do odczytania 働 202B: *Kanji* na „pracować" które znam i powyższe *kanji* mają wspólny element 亻 [CZŁOWIEK] po lewej stronie.
- 106E-B do znaczenia 洗 207B: Zmywać? Myć? Nie wiem, bo ma wodę?
- 107E-B do znaczenia 院 209B: *In* いん, ponieważ znak przypomina część złożenia oznaczającego „szpital".

Niezmiennie można było zaobserwować brak rozróżnienia odczytań *on'yomi* i *kun'yomi* oraz świadomości, że wskazówki zawarte w strukturze znaku mogą odnosić się wyłącznie do pierwszego z nich, przez co niektórzy uczestnicy przypisywali znakom odczytania rdzennie japońskie na podstawie komponentów. Sporadycznie zdarzały się też przypadki traktowania odczytania znaku jako rebusu składającego się z odczytań jego części składowych:

- 101E-B do odczytania 娚 201B: Nie wiem, ewentualnie *onnaumi* おんなうみ, z japońskich odczytań znaków.
- 105E-B do odczytania 娚 201B: Może *goto* ごと przez element 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].
- 106E-B do odczytania 娚 201B: *Goto* ごと bo ma element 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].

W przeciwieństwie do pierwszego testu pojawił się jeden przypadek eksplicytnego stwierdzenia, że informacje na temat *kun'yomi* elementu nie mogą być wykorzystane w odgadywaniu odczytania znaku, który go zawiera:

- 103E-B do odczytania 娚 201B: Prawdopodobnie coś z *onna* おんな lub *mai* まい, niestety pamiętam jedynie *kun'yomi* tych znaków. [Przy czym *mai* まい stanowi tutaj *on'yomi*.]

255:2540999256

W porównaniu z arkuszem I zdecydowanie wzrosła liczba komentarzy o konsolidacji wskazówek strukturalnych i kontekstowych, nawet jeśli pominąć fakt, że jedna osoba nie przystąpiła do drugiej części badania. Informacje pozyskiwane z elementów znaków nie zawsze były poprawne, nadal zdarzały się przypadki błędnej interpretacji funkcji poszczególnych części sinogramów, jednak dało się zauważyć pewną tendencję — uczestnicy badania w pierwszej kolejności przywoływali kontekst zdaniowy lub wyrazowy, zaś elementy znaku stanowiły dla nich informację pomocniczą, potwierdzającą lub uściślającą ich przypuszczenia. Taktyka ta, jak się wydaje, pozwoliła na formułowanie trafniejszych hipotez na temat odczytań i znaczeń znaków niż w części I. Przykłady tego typu wypowiedzi obejmują:

- 101E-B do znaczenia 洫 207B: Złożenie znaku z uproszczonej wody, człowieka i góry wskazuje na powiązanie znaku z naturą, a umiejscowienie znaku w zdaniu świadczy o znaczeniu czasownikowym.
- 104E-B do znaczenia 姆 201B: Może oznaczać mamę, gdyż kontekstu zdania sugeruje, że może chodzić o członka rodziny, a znak zawiera element oznaczający kobietę 女 i element 毋 [tu: uproszczona forma komponentu 母 MATKA] podobny do znanego mi znaku na mamę (母), tylko trochę inaczej pisany.
- 105E-B do odczytania 働 202B: *Hatara* はたら, aby utworzyć czasownik „pracować”. Zgadza się lewy element znaku.

  Tamże do znaczenia: Oznacza „pracować”, wtedy pasuje do zdania.
- 107E-B do znaczenia 沼 204B: „Staw”, „sadzawkę”, ponieważ zawiera element wody (氵 [WODA]) oraz wynika tak z kontekstu zdania. W słowie określonym tym znakiem muszą móc znajdować się ryby.

Nadal często występowały komentarze wskazujące na osądy oparte wyłącznie na nieokreślonych przeczuciach bądź na bezsilność wobec postawionego przed uczestnikiem zadania. Niektóre pole odpowiedzi pozostawione zostały puste, na przykład:

- 101E-B do odczytań 働 202B, 沼 204B, 洫 207B, 窺 208B: Nie wiem.
- 106E-B do znaczenia 姆 201B: Nie mam pojęcia.
- 106E-B do odczytania 沼 204B: *Kō* こう? Nie wiem.

  Tamże do znaczenia: Staw/jezioro. Tak mi się wydaje.

256:2279804999

Świadomość funkcji. Arkusz I.

We wszystkich podgrupach, zarówno eksperymentalnych, jak i kontrolnych, powszechne było traktowanie prezentowanych znaków jako złożeń semantyczno-semantycznych, szczególnie w części III arkusza. Poza tym tego typu odpowiedzi były czasem oparte na błędnych informacjach, jako że zdarzały się przypadki błędnego rozpoznania komponentów. Przykłady takiego podejścia z podgrupy początkującej eksperymentalnej przed wykładem obejmują następujące komentarze:

- 101E-A do znaczenia 揉 301A: Stary las. Uproszczony znak *sai* さい na wiek [w rzeczywistości jest to komponent 扌 RĘKA] i 森 oznaczający las/puszczę mogłyby razem tworzyć stary las.
- 102E-A do znaczenia 銵 307A: Może oznaczać materialistę, ze względu na znak pieniądze i lubić.
- 103E-A do znaczenia 霅 304A: Lewy element kojarzy mi się z wodą, prawy to śnieg, może coś jak polska plucha?
- 105E-A do znaczenia 鑓 310A: Lewy element to złoto/pieniądze, prawy to kupować. Może coś określającego drogi zakup.
- 106E-A do znaczenia 揉 301A: Drwal? (Ręka i las?)
- 107E-A do znaczenia 吡 308A: Znak może oznaczać „oratorstwo” lub „retorykę” czy „poezję”, ponieważ jego elementy niosą znaczenie „ust” i „kwiatów”, co razem dawałoby coś w rodzaju „kwiecistej mowy”.

Sporadycznie podobne komentarze można znaleźć w innych partiach arkusza, na przykład w części I, gdzie powiązanie semantyczne komponentów sinogramu mogło przesądzać o decyzji, czy dany grafem jest poprawny strukturalnie czy też nie:

- 106E-A do 扒 107A: Myślę, że mógłby istnieć, ponieważ to złożenie miałoby sens? (Np. ogniobranie.)
- 103E-B do 霈 109B: Zbyt dużo elementów, dodatkowo nie wiem co mógłby oznaczać, widzę element na oko i deszcz oraz wodę?
- 103E-B do 溮 110B: Bazując na elementach, nie wiem co mógłby oznaczać ten znak.

W części II zaś uczestnicy badania próbowali wykorzystać wszystkie komponenty znaku, by wywnioskować z nich znaczenie sinogramu, na przykład:

257:5257923669

- 103E-A do znaczenia 餅 207A: Podwieczorek? Wieczorną przekąskę? Widzę znaki na wieczór, posiłek oraz połowę.
- 101E-B do znaczenia 僧 202B: Połączenie człowieka i drogi i dalsza końcówka gramatyczna czasowników wskazuje na to, że to jest to czasownik związany z ruchem.

Czasem odpowiedzi uczestników wskazywały na wykorzystanie elementu semantycznego do odgadnięcia ogólnego zakresu znaczeniowego znaku, jednak niektóre z nich nie pozwalały na ocenienie, czy fakt ten wynika ze świadomości ograniczeń informacji niesionych przez element semantyczny, czy raczej na przykład z nieznajomości pozostałych komponentów znaku:

- 105E-A do znaczenia 餌 302A: Coś związanego z jedzeniem przez 食 [JEDZENIE].
- 107E-A do znaczenia 餌 302A: Myślę, że powiązany jest z jedzeniem, ponieważ element 食 [JEDZENIE] w nim występuje.

Niemniej przypadki błędnego rozpoznania elementu semantycznego sugerują, że niektórzy uczestnicy wykorzystywali w swych osądach po prostu tę część znaku, którą najlepiej rozpoznawali:

- 105E-A do znaczenia 湾 304A: Prawa część to śnieg, więc może jakiś rodzaj opadu śniegu.
- 106E-A do znaczenia 鳶 305A: Coś z ptakiem, ale nie wiem co to mogłoby być.
- 107E-A do znaczenia 畑 309A: Znak może oznaczać „plony”, „rośliny” lub coś związanego z rolą, uprawą ziemi z uwagi na element „pola”.

Jedna osoba wyraźnie wskazała na brak eksplicytnego nauczania o strukturze znaków *kanji* na zajęciach uczelnianych:

- 106E-A do znaczenia 湾 304A: Energia wodna. [Na znaku zakreślony element 氵 WODA z podpisem „nigdy nie wytłumaczono”.]
- 106E-A do znaczenia 畑 309A: Pole i coś czego nie znam. Nie mam pojęcia. [Na znaku zaznaczony element 忄 SERCE z podpisem „nie wytłumaczono”.]

Zdarzały się też wypowiedzi świadczące o błędnym rozkładzie znaku na elementy. Uczestnicy rozkładają tu znak 306A na elementy 氵 WODA i 話 ROZMOWA, co nie ma precedensu w innych znakach *kanji*, zamiast na bardziej logiczne 言 MOWA i 活 WYKORZYSTYWANIE:

- 105E-A do znaczenia 話 306A: Ma elementy znaku na mówić przerwane innym elementem. Coś związanego z mową.

258:6462600137

- 107E-A do odczytania 話 306A: *Wa* わ, ponieważ zawiera znaki oznaczające rozmowę, tzn. 話 [ROZMOWA].

Jeden komentarz tego typu zaobserwowano również w części II. Jeśli wyróżnić by 見 PATRZEĆ, WIDZIEĆ jako element fonetyczny, tak jak sugeruje uczestnik, elementem semantycznym musiałyby być wspólnie komponenty 忄 SERCE oraz 王 KRÓL, co nie jest możliwe:

- 104E-A do odczytania 悦 203A: *Gen* げん — do całego zdania pasuje odczytanie słowa jako *genki* げんき [‘zdrowy; energiczny’], poza tym element 見 [PATRZEĆ, WIDZIEĆ] może być też czytany jako *ken* けん w np. *kenbutsu* 見物 [‘obserwowanie’].

Uczestnicy podgrupy początkującej często nie byli w stanie rozpoznać, która część znaku jest elementem semantycznym, a która fonetycznym. Na tle innych podgrup szczególną uwagę zwracały przypadki rozpoznania obocznej formy elementu semantycznego jako elementu fonetycznego lub uznania tego samego komponentu za element semantyczny i fonetyczny jednocześnie. Dodatkowo, podobnie jak w części II, zdarzały się wypowiedzi wskazujące na nierozróżnianie odczytań *kun’yomi* i *on’yomi* lub traktowanie odczytania znaku jak rebusu odczytań części składowych, na przykład:

- 103E-A do odczytania 飢 302A: *Nomu* のむ [‘pić’] i coś dalej, element 食 [JEDZENIE] kojarzy mi się z piciem lub *nomi* のみ.

- 103E-A do odczytania 雪 304A: *Suiyuki* すいゆき?

- 105E-A do odczytania 掻 301A: *Teri* てり to moja kreacja twórcza […] połączenie *te* て [‘ręka’] z *mori* もり [‘las’].

- 107E-A do odczytania 鳥 305A: *Chō* ちょう [jedno z odczytań znaku 鳥 PTAK], ponieważ znak zawiera element ptaka.

  Tamże do znaczenia: Z uwagi na elementy: ptaka i drogę, ścieżkę, znak może oznaczać np. „ptaka wędrownego” lub jakiś gatunek ptaka.

- 107E-A do odczytania 畑 309A: *Ta* た, ponieważ znak zawiera „pole” (田 [POLE RYŻOWE]), które możliwie narzuca wartość dźwiękową znakowi.

Rzadko zdarzały się komentarze wskazujące na poprawne wykorzystanie elementu fonetycznego, by odgadnąć odczytanie znaku, na przykład:

259:3076446399

- 104E-A do odczytania 霈 304A: 雪 [ŚNIEG] ma odczytanie *on'yomi setsu* せつ, więc może *setsu* せつ.
- 107E-A do odczytania 鐪 310A: *Bai* ばい [jedno z odczytań znaku 買 KUPOWAĆ], ponieważ znak zawiera element oznaczający 'kupno'.

Jeszcze rzadsze były wypowiedzi wskazujące na poprawne rozpoznanie elementu fonetycznego, a jednocześnie niemożność wykorzystania zawartych w nich informacji poprzez brak znajomości jego odczytania jako samodzielnego znaku:

- 107E-A do odczytania 餽 302A: Nie mam pojęcia, ponieważ zazwyczaj, gdy 食 [JEDZENIE] występuje w pozycji bocznej, to drugi element stanowi odczytanie lub jest ono całkowicie niezależne od kluczy, przy czym nie znam elementu z prawej strony, stąd nie umiem wymyślić odczytania.

W tej części również pojawiały się wypowiedzi wskazujące na niepewność lub bezsilność uczestników badania wobec postawionego przed nimi zadania, szczególnie w kontekście odgadnięcia odczytania *on'yomi* znaku:

- 101E-A do odczytania 揉 301A: Nie mam pojęcia.
- 103E-A do odczytania 篠 303A: ? Nie wiem.
- 104E-A do odczytań 餽 302A, 篠 303A, 遖 305A, 話 306A, 鋤 307A, 咾 308A, 恛 309A i 鐪 310A: Nie wiem.

  Tamże do znaczeń: [Brak odpowiedzi.]
- 105E-A do znaczenia 篠 303A: Na dole jest las w jaskini (to chyba oznacza konopie???). Górny element z niczym mi się nie kojarzy.
- 106E-A do znaczenia 咾 308A: Usta i kwiat nic mi nie mówią.
- 107E-A do odczytania 鐪 310A: Nie mam pojęcia.

Świadomość funkcji. Arkusz II.

Mimo przeprowadzenia wykładu w drugim arkuszu nie zaobserwowano znaczącego spadku liczby przypadków traktowania prezentowanych znaków jako złożeń semantyczno-semantycznych, szczególnie w części III arkusza. Poza tym tego typu odpowiedzi były czasem oparte na błędnych informacjach, jako że zdarzały się przypadki błędnego rozpoznania komponentów. Przykłady takiego podejścia z podgrupy początkującej eksperymentalnej po wykładzie obejmują następujące odpowiedzi:

260:2064478577

- 101E-B do znaczenia 裱 303B: Znak odnosi się do nici i świątyni więc może jakieś konkretne tradycyjne ubranie.
- 103E-B do znaczenia 僻 301B: Położną? Coś z rodzeniem? Widzę elementy na rękę, kobietę oraz rodzić, być urodzonym.
- 104E-B do znaczenia 彻 308B: Jakiś związek z drogą (辶), mieczem, walką? (刀).
- 106E-B do znaczenia 跠 304B: Krótka wycieczka/spacer, tak mi się wydaje.
- 107E-B do znaczenia 痛 309B: 疒 [CHOROBA] kojarzy mi się tylko ze znakami na „chorobę" i „zmęczenie", więc zakładam, że ten znak może oznaczać coś związanego z chorym (疒) ciałem (月), być może „przepracowanie" z uwagi na obecność „pola" (田), a to na nim odbywała się większość prac w przeszłości.

W przeciwieństwie do arkusza I nie zaobserwowano przypadków uzasadniania osądów o poprawności strukturalnej sinogramów znaczeniem ich komponentów. W części II zdarzały się jednak wypowiedzi wywodzące znaczenie całego znaku z jego części składowych poza elementem semantycznym, na przykład:

- 101E-B do znaczenia 洫 207B: Złożenie znaku z uproszczonej wody, człowieka i góry wskazuje na powiązanie znaku z naturą.
- 103E-B do znaczenia 娚 201B: Jakąś osobę, najprawdopodobniej kobietę ze względu na 女 [KOBIETA]. Kogoś, z kim ma się często styczność, ze względu na znak 每 [KAŻDY, CO KAŻDY].
- 107E-B do odczytania 傝 202B: *Hatara(ite imasu)* はたら（いています）, tak mi się wydaje, patrząc na treść całego zdania, poza tym zbudowany jest z człowieka i drogi, która może być powiązana z ruchem, co przywodzi na myśl znak na *hataraku* はたらく ['pracować'] (働 [PRACA]).

Niekiedy odpowiedzi wskazywały na wykorzystanie elementu semantycznego do odgadnięcia ogólnego zakresu znaczeniowego znaku, jednak niektóre wypowiedzi uczestników nie pozwalały na ocenienie, czy fakt ten wynika ze świadomości ograniczeń informacji niesionych przez element semantyczny, czy raczej na przykład z nieznajomości pozostałych komponentów znaku:

- 105E-B do znaczenia 淀 302B: Ma w sobie znak na deszcz, więc może jakiś rodzaj opadów.

261:6121115608

- 105E-B do znaczenia 疳 309B: Ma element na chorobę, więc może jakaś zaraza.

Przypadki błędnego rozpoznania elementu semantycznego mogłyby jednak sugerować, że niektórzy uczestnicy wykorzystywali w swych osądach po prostu tę część znaku, którą najlepiej rozpoznawali:

- 101E-B do znaczenia 獅 307B: Znak na rybę wskazuje na powiązanie z owocami morza albo żywnością
- 103E-B do znaczenia 繧 303B: Coś z materiałem? 糸 [NIĆ].
- 104E-B do znaczenia 獅 307B: Może coś związanego z owcą, wełną, ale jest też ryba, więc w sumie nie wiem.
- 105E-B do znaczenia 郤 310B: Ma w sobie element na dom, więc może właśnie jakieś miejsce zamieszkania.

Zdarzały się też wypowiedzi świadczące o błędnym rozkładzie znaku na elementy:

- 104E-B do odczytania 倩 301B: *Sei* せい bo znak 生 [ŻYCIE] ma takie odczytanie. [Sugerowałoby to, że komponenty 亻 CZŁOWIEK i 女 KOBIETA wspólnie stanowią element semantyczny, co jest niemożliwe.]
- 105E-B do odczytania 繧 303B: Może *to* と, przez obecność znaku 土 [ZIEMIA; jedno z jego odczytań to *to*].
- 107E-B do odczytania 剋 308B: *Setsu* せつ, ponieważ zawiera element na „miecz, cięcie” (刀).

Uczestnicy podgrupy początkującej często nie byli w stanie rozpoznać, która część znaku jest elementem semantycznym, a która fonetycznym. Na tle innych podgrup szczególną uwagę zwracały przypadki rozpoznania obocznej formy elementu semantycznego jako elementu fonetycznego lub uznania tego samego komponentu za element semantyczny i fonetyczny jednocześnie. Dodatkowo, podobnie jak w części II, zdarzały się wypowiedzi wskazujące na nierozróżnianie *kun'yomi* i *on'yomi*, na przykład:

- 104E-B do odczytania 郤 310B: *Taku* たく bo 宅 [DOM] może być elementem fonetycznym.

  Tamże do znaczenia: Coś związanego z domem (宅), miastem (阝).

262:5323837592

- 105E-B do odczytania 306B: Jeśli element na pole byłby tym sugerującym odczytanie, to może *ta* た.

- 105E-B do odczytania 邠 310B: Może *in* いん, jako że jest element 阝 [MUR, MIASTO].

- 107E-B do odczytania 邠 310B: Być może *bu* ぶ, ponieważ element 阝 [MUR, MIASTO] kojarzy mi się z „sekcją”, „działem”.

Jeden podobny przypadek miał miejsce w części II:

- 104E-B do odczytania 惽 203B: *Shin* しん, element 忄 [SERCE] może być tutaj elementem fonetycznym, jest chyba wariantem znaku 心 [SERCE], a jego odczytanie *on'yomi* to *shin* しん, o ile się nie mylę.

  Tamże do znaczenia: Całe słowo — miły, uprzejmy, sam znak coś związanego z sercem, duchem (przez element 忄 [SERCE]), drugiego elementu znaku nie znam, więc nic mi nie mówi.

Rzadko występowały komentarze wskazujące na poprawne wykorzystanie elementu fonetycznego, by odgadnąć odczytanie znaku, na przykład:

- 104E-B do odczytania 靳 304B: *Kin* きん bo być może 近 [BLISKI] to element fonetyczny tutaj.

- 107E-B do odczytania 靳 304B: *Kin* きん, ponieważ prawy element może być elementem fonetycznym.

W tej części również pojawiały się wypowiedzi wskazujące na niepewność lub bezsilność uczestników badania wobec postawionego przed nimi zadania, szczególnie w kontekście odgadnięcia odczytania *on'yomi* znaku:

- 101E-B do odczytań znaków od 傑 301B do 邠 310B: Nie wiem.

- 103E-B do odczytań znaków od 傑 301B do 邠 310B: Nie wiem.

- 105E-B do odczytania 靳 304B: Nie wiem, bo nie pamiętam odczytania *on'yomi* tych elementów.

- 105E-B do odczytania 彋 308B: Nie wiem, mieszają mi się odczytania elementów *kun'yomi* i *on'yomi*, więc nie zawsze łatwo mi jest się domyślić.

263:1436946282

- 106E-B do odczytania 邸 310B: *Denketsu* でんけつ, tak mi się wydaje.
- 107E-B do odczytania 斤 304B: *Kin* きん, ponieważ prawy element może być elementem fonetycznym, gdyby był nim lewy element, to znak brzmiały zapewne *soku* そく.

4.3.1.2. Podgrupa niższa średnio zaawansowana

Świadomość pozycji i części składowych. Arkusz I.

W podgrupie niższej średnio zaawansowanej jeszcze przed wykładem często pojawiały się w odpowiedziach komentarze na temat niedozwolonych pozycji komponentów. Świadczyło to o stosunkowo dobrze rozwiniętej świadomości dozwolonych i niedozwolonych pozycji części składowych sinogramów:

- 201E-A do 辶 104A: „Droga", która występuje kluczem, pisze się pod innych *kanji* i intuicja podpowiada, że nie może być inaczej. Również po prostu nie wygląda ten *kanji* ładnie.
- 202E-A do 訁 108A: W powyższym znaku radykał choroby 疒 zawsze piastuje w takiej formie LEWĄ stronę znaku i choćby z tego powodu już wydaje się być niemożliwy. Kolejna rzecz to taka, że 疒 [CHOROBA] zawiera w środku rzecz określoną np. 病 [CHOROBA], 痛 [BÓL], a tutaj jest tego brak i wygląda jak rebus do zgadnięcia dla ucznia pierwszych klas w Japonii. (Co powinno się znajdować w wyrazie *byōki* 疒気 ['choroba'].) Lewa strona znaku ma sens, gdyż mówić 言 przyjmuje zazwyczaj faktycznie lewą stronę.
- 203E-A do 疰 102A: Moim zdanie znak mógłby istnieć, ponieważ jego pierwsza część występuje w znakach jako element „zadaszenia" dla reszty elementów. Tj. układ elementów tego znaku wydaje mi się prawidłowy i nic nie zwraca w nim mojej uwagi.
- 204E-A do 憖 110A: Radykał „serca" występuje chyba zawsze po lewej stronie znaku, choć pewności nie mam.
- 205E-A do 訁 108A: Dziwnie, że pod „daszkiem" nic nie ma. Nie spotkałam się z czymś takim.
- 207E-A do 村 101A: Nie spotkałam się wcześniej ze znakiem, w którym element oznaczający rękę znajdowałby się po prawej stronie znaku. (Chodzi mi dokładnie

264:3004893842

o ten klucz 扌 w takiej formie, bo z tego co kojarzę znak na rękę ma też inną formę lub formy? W sensie występuje w innej formie niż 扌 [RĘKA]).

W tej podgrupie również zdarzały się przypadki błędnego rozpoznania komponentu. Przykłady takich błędów z części I arkusza obejmują następujące odpowiedzi:

- 201E-A do 村 101A: Po prawej stronie jest znak, którym piszą dzieci swój wiek [o komponencie 扌 RĘKA].
- 202E-A do 秋 106A: Drugi element to 小 [MAŁY, o komponencie 忄 SERCE], który w znakach w tej formie przyjmuje LEWĄ stronę np. 性 [NATURA; PŁEĆ], a nie prawą stronę znaku, co od razu rzuca się w oczy i zdaje się stanowić błąd.
- 205E-A do 𠙵 109A: Z reguły w *kuchi* 口 [‘ustach’, o komponencie 冂 OGRODZENIE] widywałam mniej elementów. Ten znak byłoby trudno zapisać.
- 207E-A do 𠙵 104A: Co do dolnego elementu nadal nie wiem, czy to 目 [OKO], czy 皿 [TALERZ], tu bym skłaniała się, że jednak to drugie [o komponencie 罒 SIEĆ].

Podobnego typu przypadki błędnego rozpoznania komponentu pojawiały się również sporadycznie w częściach II i III, na przykład:

- 201E-A do 紘 201A: Ten znak oznacza, według mnie, coś, co jest zrobione z nitek i za to zapłaciłeś [o znaku składającym się z elementów 糸 NIĆ oraz 仏 BUDDA; prawdopodobnie uczestnik pomylił drugi z nich z podobnym wizualnie znakiem 払 PŁACIĆ].
- 207E-A do znaczenia 彼 205A: Znak 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] może sugerować przemieszczenie się, a 交 [MIESZAĆ SIĘ, KRZYŻOWAĆ SIĘ] oznaczające „publiczny” z np. transportem publicznym (w takim złożeniu też występuje).
- 202E-A do znaczenia 餌 302A: Polecone jedzenie/promowane jedzenie, gdyż składa się z jedzenia i polecać/promować [o komponencie 叫 WOŁAĆ, KRZYCZEĆ].
- 203E-A do znaczenia 篠 303A: Wydaje mi się, że może to być *reki* れき ze względu na zakreśloną część, która chyba występuje w znaku na historię, ale nie mam pewności [o komponencie 麻 KONOPIE, który nie występuje w znaku 歴 HISTORIA].

265:1456795742

- 205E-A do znaczenia 遫 305A: Koń [o komponencie 鳥 PTAK] + … Jakiś powóz.

W podgrupie niższej średnio zaawansowanej nie wystąpił przy tym ani jeden przypadek błędnego rozkładu znaku na komponenty. W jednym tylko przypadku uczestnik zadeklarował, że nie rozpoznaje danej części znaku:

- 207E-A do 徫 105A: Element 灬 [OGIEŃ] (już nie pamiętam od jakiego pochodzi znaku, coś mi się z ogniem kojarzy ale nie wiem) jest zawsze na dole, tak jak wcześniej omawiany 辶 [RUCH].

Uczestnicy podgrupy niższej średnio zaawansowanej również wykazywali pewnego rodzaju nadwrażliwość na postrzegane „błędy" graficzne w znakach; innymi słowy, uznawali zupełnie naturalne konfiguracje komponentów bądź kresek za przesłanki od uznania znaku za nieprawidłowy strukturalnie, jak w poniższych odpowiedziach:

- 201E-A do 傈 103A: Jest tutaj coś, co by powiedziało, że tego znaku nie może być. Część po lewej występuje w innych znakach, do nich nie ma wątpienia. Ale po prawej jest oko i nić. Intuicja podpowiada, że nic nie może być pod innym znakiem i jeszcze po prawej stronie. Ogólnie nić jest kluczem i znajduje się po lewej stronie, i tylko w znakach składających się z dwóch części, a tutaj już trzy.

- 202E-A do 㭎 109A: Znak zdaje się mieć za dużo elementów i bardziej w tej formie przypomina znak chiński niż japoński. W radykale 口 pudełko/usta jest nie dość, że upchany znak na zmianę 化, to jeszcze radykał ręki, co wygląda dziwnie. Zazwyczaj znaki z 口 [OGRODZENIEM] przyjmują prostsze konstrukcje 国 [KRAJ], 囚 [WIĘZIEŃ].

- 204E-A do 疰 102A: Przywykłam do tego, że znaki, które znam są spójne i zapełnione jeśli chodzi o górę-dół, lewą-prawą stronę. A w tym znaku brak podstawy. [Na znaku komponent 中 ŚRODEK podkreślony i wskazany strzałką.]

- 207E-A do 㭎 109A: Wydaje mi się, że nawet jak mamy „znak w znaku", jeśli można tak to określić, to nadal 扌 [RĘKA] nie może się znajdować w 口 [OGRODZENIE]. Też nie kojarzę, żeby znak 化 [ZMIANA] był częścią innego znaku.

Kilka odpowiedzi jasno wskazywało na to, że uczestnicy nie dostrzegli błędu w znaku niepoprawnym strukturalnie, na przykład:

266:2901806710

- 201E-A do 村 101A: Znak, który się składa z dwóch części ma klucz w większości po lewej stronie. W tym *kanji* kluczem jest drzewo, które bardzo często występuje. Po prawej stronie jest znak, którym piszą dzieci swój wiek. Wygląda na to, że ten znak mógłby teoretycznie istnieć.
- 202E-A do 村 101A: Znak jest skonstruowany z dwóch prostych radykałów, których osoba ucząca się języka japońskiego poznaje na dość wczesnym etapie, a mianowicie — 木 drzewo, 扌 uproszczony znak (radykał) ręki. Radykały złożone w całość tworzą znak, który wydaje się być spójny logicznie i mógłby być prosty w interpretacji.
- 203E-A do 秋 106A: Moim zdaniem wygląda jak standardowy znak i mógłby istnieć jeśliby przyjąć, że 秋 [JESIEŃ] to lewa część (jako całość), a 忄 [SERCE] to prawa część znaku.
- 204E-A do 秋 106A: Znak wydaje się być spójny. Znam wiele znaków, które zawierają 3 elementy pionowe.

Niekiedy uczestnicy poprawnie orzekali o poprawności bądź niepoprawności strukturalnej prezentowanego znaku fikcyjnego, jednak ich uzasadnienia ujawniały, że decyzje podejmowali na podstawie błędnych przekonań o strukturze sinogramów:

- 201E-A do 徫 105A: Mi się wydaje, że za dużo elementów jest w tym *kanji*. Rzeczywiście są *kanji* składające się z trzech i więcej elementów, ale te jakoś nie pasują do siebie. Są *kanji*, gdzie między *kanji* 行 [IŚĆ] wstawili jeszcze coś. Jak w tym przypadku [wykreślone kilka słów, w tym niedokończony znak 術 SPOSÓB, TECHNIKA] słowa „sztuka" tutaj nie pasuje mi ogień i ptak. [Prawdą jest, że komponent 灬 OGIEŃ jest tutaj w niewłaściwej pozycji, ale 鳥 PTAK sam w sobie nie zaburza struktury znaku.]
- 203E-A do 慺 110A: Moim zdaniem ten znak wydaje się mieć za dużo elementów. [Wykreślone: „A przy tej liczbie elementów ciężko byłoby mi stwierdzić, który odpowiada za odczytanie".] Konkretnie wydaje mi się, że pierwszy element od lewej 忄 SERCE jest elementem, przez który cały znak nie mógłby istnieć.
- 204E-A do 村 101A: Jest symetryczny, składa się z części lewej i prawej.

W jednym przypadku respondent miał świadomość poprawnej pozycji tylko jednego z błędnie umieszczonych komponentów. Autor poniższej wypowiedzi jest zatem świadom, że komponent 辶 RUCH zawsze występuje z innym komponentem w prawym górnym rogu. Nie zdaje sobie jednak

267:4125149248

sprawy z tego, że podobne ograniczenie obowiązuje komponent 罒 SIEĆ, który powinien pojawiać się w towarzystwie innego komponentu umieszczonego pod nim:

- 203E-A do 𠙵 104A: Ten znak nie mógłby istnieć, ponieważ wydaje się zapisany na odwrót, według mnie mógłby istnieć w sytuacji, gdybyśmy zamienili miejscami jego górna i dolną część.

Nierzadkie były komentarze świadczące o tym, że uczestnicy badania opierali swoje osądy o analogie ze znanymi im znakami lub z ogólną strukturą grafemu bez odniesień do konkretnych pozycji komponentów, szczególnie w przypadku znaków poprawnych strukturalnie:

- 202E-A do 疒 102A: Wygląd znaku też jest japoński oraz jego poszczególnych elementów i oddaje charakter jemu podobnych znaków.
- 203E-A do 扒 107A: Moim zdaniem znak składający się z dwóch elementów (prawa strona występuje także jako osobny znak) bez problemu mógłby istnieć. Wygląda jak standardowy znak złożony z lewej i prawej strony.
- 204E-A do 徠 103A: Znak jest spójny, widywałam w innych znakach dane części/radykały w podobnym ułożeniu, dlatego jak najbardziej wydaje mi się, że taki znak mógłby istnieć.
- 205E-A do 鴐 105A: Za wiele się na nim dzieje, trudno byłoby go zapisać. W małej czcionce byłaby jedna czarna plama.
- 206E-A do 囧 109A: Przypomina mi np. znak 園 [OGRÓD]. W całości wygląda na spójny.
- 206E-A do 懩 110A: Przez to że zawiera cały znak na „liczbę” wydaje się być prawdziwy. Byłabym w stanie uwierzyć, że ten konkretny znak z dodatkiem z przodu od lewej strony jest realny.
- 207E-A do 扒 107A: Jeśli nic nie pomyliłam i znak 秋 [JESIEŃ] istnieje, to równie dobrze może istnieć 107A.

Sporadycznie uczestnicy odwoływali się bezpośrednio do intuicji bądź innego niesprecyzowanego wrażenia, jakie miało im podpowiadać taką a nie inną odpowiedź. Niekiedy takie przeczucia prowadziły do poprawnych osądów, jak na przykład:

- 205E-A do 疒 102A: Wygląda bardzo „japońsko”. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

268:3369546053

W innych przypadkach jednak intuicje okazywały się błędne:

- 205E-A do 104A: Wydaje mi się, że gdzieś go widziałam. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

Ogólnie rzecz biorąc, osądów opartych o intuicję wystąpiło jednak w tej grupie zdecydowanie mniej niż w podgrupie początkującej. Co więcej, odpowiedzi uczestników rzadziej nacechowane były niepewnością, acz takie przypadki nadal się zdarzały. Oprócz częstych zmian pierwotnie zaznaczonych odpowiedzi w pytaniach zamkniętych, w pytaniach otwartych niepewność dotyczyła przede wszystkim pozycji danego komponentu:

- 204E-A do 105A: Znam kilka znaków które mają po swojej lewej 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK], a po prawej 亍 [ZATRZYMYWAĆ SIĘ] dlatego jak najbardziej taki znak mógłby istnieć. Niestety nie wiem, czy element, który oznaczyłam znakiem „x” istnieje. [Na znaku zakreślony kółkiem górny komponent 灬 OGIEŃ i wskazany strzałką opatrzoną znakiem iks.]
- 206E-A do 103A: Ułożenie znaku na „oko” wygląda dziwnie, jednakże wygląda podobnie do prawdziwych znaków.
- 206E-A do 105A: Umiejscowienie środkowej części znaku wygląda dość dziwnie, jednakże byłabym wstanie uwierzyć w istnienie takiego znaku.

Świadomość pozycji i części składowych. Arkusz II.

W arkuszu II, wypełnianym już po wykładzie, również częste były komentarze na temat niedozwolonych pozycji komponentów. To potwierdza stosunkowo dobrze rozwiniętą świadomość respondentów w zakresie dozwolonych i niedozwolonych pozycji części składowych sinogramów. W porównaniu z arkuszem I odpowiedzi były krótsze, ich liczba wzrosła i można było odnieść wrażenie, że uczestnicy badania są pewniejsi swoich osądów. Przykłady tego typu wypowiedzi obejmują następujące przypadki:

- 201E-B do 101B: Bo klucz na człowieka może być tylko po lewej stronie znaku, a tutaj jest po prawej.
- 202E-B do 103B: Jakby element wody znajdował się po lewej stronie znaku, to wtedy taki znak mógłby jak najbardziej istnieć i tworzyłby ciekawy znak.
- 203E-B do 102B: Nie mógłby istnieć ponieważ element, który jest na dole, powinien być w lewym górnym roku, aby znak miał prawidłową budowę.

269:3209922881

- 204E-B do 疸 108B: Znak jest spójny, a element oznaczający „chorobę” znajduje się w odpowiednim miejscu.
- 205E-B do 疒 106B: Nic nie znajduje się pod „daszkiem”.
- 206E-B do 親 103B: Ponieważ część znaku na wodę również jest zapisana w odwrotnej kolejności.
- 207E-B do 湖 110B: Woda jest po lewej, tam gdzie być powinna. 灬 [OGIEŃ] występuje tylko jako całość elementu a nie samodzielnie, w tym przypadku znajduje się pod 古 [STARY], więc jest dobrze. Element 阝 [MUR, MIASTO] najczęściej występuje po lewej stronie, jednak zdarza się także, że pojawia się z prawej.

Przykład błędnego rozpoznania komponentu w arkuszu II części wystąpił tylko w jednej instancji, a mianowicie:

- 204E-B do 凊 109B: Znak jest spójny, element „wody” [o komponencie 冫 LÓD] znajduje się na swoim miejscu.

Podobnego typu przypadki błędnego rozpoznania komponentu pojawiły się jednak kilka razy w częściach II i III, jak na przykład w następujących odpowiedziach:

- 202E-B do znaczenia 陋 209B: ZNAK: człowiek który jest w potrzebie patrząc, że ma jakiś kłopot → 因 [PRZYCZYNA].
- 205E-B do znaczenia 宛 208B: 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] [wykreślone: „to chyba znak na materiał? Coś robić np. z materiałem?”] Nie pamiętam co ten znak oznaczał, ale jest tu pewnie kluczowy…
- 201E-B do znaczenia 獜 307B: Mi się wydaje to coś z jedzeniem związane. Człowiek [o komponencie 犭 ZWIERZĘ], ryba i owca. Ryba — jedzenie, owca — odzież i to wszystko dla człowieka. Ale nie wiem co dokładnie.
- 203E-B do znaczenia 獜 307B: Moim zdaniem ten znak może oznaczać łowienie ze względu na 犭 [ZWIERZĘ] — chyba klucz od ręki i 魚 [RYBA] oznaczający rybę.
- 204E-B do znaczenia 邨 310B: Może „droga do domu”. Wnioskuję tak po elemencie 阝 [MUR, MIASTO] — droga.

270:9152855445

W przypadku odpowiedzi dotyczących tego arkusza również nie zaobserwowano błędnego rozkładu znaku na komponenty. Ponownie w jednym przypadku uczestnik zadeklarował, że nie rozpoznaje części znaku:

- 206E-B do 108B: Znak na „drogę” oraz drugi znak (zapomniałam na co) kompletnie nie pasują ułożeniem.

Nadal można było zaobserwować nadwrażliwość na postrzegane „błędy” graficzne w znakach. Uczestnicy skłonni byli uznawać całkowicie naturalne konfiguracje komponentów lub kresek za wskaźniki nieprawidłowości strukturalnej:

- 201E-B do 101B: Dodatkowo znak na górę nie może być po lewej, musi chy[ba być] z dołu albo z góry. Żeby był po bokach to nie widziałem.
- 202E-B do 108B: Znak na OKOLICĘ sam w sobie raczej by mi nie uzupełniał się z radykałem CHOROBY biorąc pod uwagę, że radykał [RUCH] raczej nie przyjąłby położenia w zamknięciu pod częściami [ZADASZENIE], [DACH], [CHOROBA]. Aczkolwiek gdyby nie [RUCH], to myślę że KATANA by tutaj pasowała i taki znak mógłby istnieć.
- 203E-B do 110B: Moim zdaniem ten znak nie mógłby istnieć, ponieważ wydaje mi się, że ma za dużo komponentów.
- 204E-B do 110B: Znak jest spójny, ale element [MUR, MIASTO] występuje raczej po lewej stronie znaku.
- 206E-B do 105B: Myślę, że nie. Wkomponowanie znaku na „nić” nie pasuje mi w tym konkretnym zapisie.

Dwie wypowiedzi jasno wskazywały na to, że ich autorzy nie dostrzegli błędu w znaku niepoprawnym strukturalnie:

- 204E-B do 109B: Znak jest spójny, element „wody” znajduje się na swoim miejscu.
- 207E-B do 109B: Co prawda wizualnie nie wygląda jakby był to faktyczny znak (to znaczy w moim odczuciu), ale wszystkie elementy są w miejscu, w którym mogłyby się znajdować w znaku, a więc mógłby on istnieć.

271:4693115676

Niekiedy uczestnicy poprawnie orzekali o poprawności bądź niepoprawności strukturalnej prezentowanego znaku fikcyjnego, jednak ich uzasadnienia ujawniały, że ich decyzje podejmowane były na podstawie błędnych przekonań o strukturze sinogramów, na przykład:

- 201E-B do 102B: Ten klucz [to jest 广 ZADASZENIE zaznaczony na znaku strzałką] nie może być pod innym znakiem. Nad tym „dachem" nie może nic być i dla tego ten znak nie może zaistnieć.
- 205E-B do 109B: Tak, bo [wykreślone „woda"] lód znajduje się po lewej, chociaż to dość dziwny znak. Po namyśle z drugiej strony jest jeszcze deszcz. To chyba za dużo. Zmieniam zdanie.

Pojawiały się również komentarze wskazujące, że uczestnicy badania opierali swoje osądy na analogiach do znanych im znaków lub na ogólnej strukturze grafemów, nie odnosząc się przy tym do konkretnych pozycji komponentów. Tendencja ta była szczególnie widoczna w przypadku znaków poprawnych strukturalnie:

- 202E-B do 107B: Zarówno radykał WODY, jak i znak na MIŁOŚĆ tutaj dobrze się komponują tworząc całość która by mogła istnieć i stanowić sensowny znak dla osoby znającej *kanji*.
- 203E-B do 109B: Moim zdaniem ten znak ma za dużo komponentów, by mógł istnieć.
- 204E-B do 104B: Ponieważ jest symetryczny, a element „człowieka" występuje po lewej stronie znaku tak jak w znakach, które poznałam do tej pory.
- 206E-B do 101B: Ułożenie znaku odbiega od klasycznego układu elementów w znakach.
- 207E-B do 107B: Elementy w odpowiednim miejscu.

Bardzo rzadko w porównaniu z arkuszem I i ogólnie podgrupą początkującą uczestnicy odwoływali się do intuicji bądź niewyjaśnionego odczucia, jakie miało podpowiadać im taką, a nie inną odpowiedź, na przykład:

- 206E-B do 104B: Myślę, że mogłabym uwierzyć w istnienie tego znaku.

W odpowiedziach na pytania otwarte praktycznie nie zaobserwowano tu oznak wyraźnej niepewności czy bezsilności. Nawet w przypadku wypowiedzi błędnych uczestnicy badania byli

272:6568025324

raczej pewni swoich osądów. Jedyną oznaką wątpliwości były zmiany pierwotnych odpowiedzi na pytania zamknięte, które rzeczywiście nadal się pojawiały.

Strategie kompensacyjne. Arkusz I.

W podgrupie niższej średnio zaawansowanej pojawiało się wiele wypowiedzi świadczących o wykorzystaniu strategii kompensacyjnych opartych o kontekst — wyrazowy lub zdaniowy — zarówno w kwestii odgadywania odczytania, jak i znaczenia prezentowanych znaków:

- 201E-A do odczytania 紘 201A: Według mnie, ja mogę odczytać to tylko jako *mono*, bo pasuje do kontekstu i po poprzedniego *kanji*.
- 203E-A do znaczenia 餅 207A: Wydaje mi się, że złożenie zawierające ten znak oznacza noc lub wieczór, ale sugeruję się jedynie kontekstem zdania i pierwszym znakiem 夕 [WIECZÓR] w złożeniu.
- 204E-A do znaczenia 勗 202A: To słowo oznacza „zwierzę", znakiem pomocniczym był drugi znak w złożeniu. Nawet jeśli nie znam powyższego znaku, mogłam się tego domyślić z kontekstu zdania.
- 205E-A do znaczenia 暸 210A: Z kontekstu. Słabo oświetlony, brak oświetlenia.
- 206E-A do odczytania 愡 203A: Może *genki* げんき ['zdrowy; energiczny']. To jedyne, co przychodzi mi do głowy widząc ten znak.

  Tamże do znaczenia: Może „zdrowy", przez drugi znak w złożeniu.
- 207E-A do odczytania 袗 205A: Tu znowu muszę odgadnąć z kontekstu zdania, że chodzi o *oriru* おりる ['wysiadać'], ale sam znak nie podpowiada mi odczytania.

W pojedynczych przypadkach zaobserwować można było oznaki niewystarczającej kompetencji językowej w postaci błędnego zrozumienia prezentowanego zdania, co negatywnie wpływało na możliwość wykorzystania wskazówek kontekstowych. Uczestnicy niekiedy nie zauważali lub niepoprawnie interpretowali elementy zdania, które jasno wskazywały na błędność ich odpowiedzi:

- 205E-A do znaczenia 袗 205A: Myślę o jakimś miejscu patrząc na sens zdania. Z drugiej strony to brzmi jak czasownik przez *riru* りる.

  Tamże do tłumaczenia: Zarabia pieniądze przed… [Fraza *kane-o harau* 金を払う oznacza 'płacić', nie 'zarabiać pieniądze'.]
- 206E-A do odczytania 遖 208A: *Mori* もり jak znak na las.

273:1147404352

Tamże do znaczenia: Las.

Tamże do tłumaczenia: Jeśli otworzysz tą stronę, na następnej spójrz na las. Niezbyt rozumiem to zdanie. [Użycie znacznika *ni* に w zdaniu wykluczało tu interpretację fragmentu *208A mimashō* 208A みましょう jako rzeczownika, po którym następuje czasownik.]

W innych przypadkach, mimo poprawnej interpretacji znaczenia całego zdania, wskazówki kontekstowe okazywały się niewystarczające do poprawnego odgadnięcia znaczenia leksemu zapisanego za pomocą znaku fikcyjnego:

- 203E-A do odczytania 祢 205A: *Ka(riru)* か（りる） [‘pożyczać od kogoś’] — wydaje mi się, że jest to prawidłowe odczytanie, ale nie mam żadnych argumentów poza kontekstem zdania.

  Tamże od znaczeniu: Wydaje mi się, że to jest część słowa „pożyczyć”, ale zasugerowałam się jedynie kontekstem.

- 205E-A do znaczenia 糺 201A: Jeden znak to nić, druga Budda, choć było też inne znaczenie tego znaku. Myślę, że to jakaś część ubrania, czytając z kontekstu.

  Tamże do tłumaczenia: Chciałbym przymierzyć…

- 205E-A do znaczenia 励 202A: Myślę że oznacza jakąś grupę biologiczną, bo w złożeniu jest jeszcze 物 [RZECZ], a w zdaniu szpital.

  Tamże do tłumaczenia: Tu jest szpital dla…

W porównaniu z podgrupą początkującą o wiele częściej można było zaobserwować wzmianki dotyczące wykorzystania informacji niesionych przez elementy, nawet w arkuszu I. Nierzadko były one jednak nietrafne, opierając się na analogiach w formie graficznej znaków czy na traktowaniu sinogramu jako rebusu, złożenia semantyczno-semantycznego:

- 201E-A do znaczenia 暾 210A: Dzień, spokój i drzewo. W słoneczny dzień, żeby być w spokoju, to fajnie usiąść pod drzewo, gdzie jest cień. A w cieniu jest ciemno. Tak doszedłem, że tutaj *kuroi* [黒い ‘czarny’].

- 202E-A do znaczenia 糺 201A: Znak może oznacza strój mnicha/szatę, gdyż ma lewą część na NIĆ i BUDDĘ.

274:2302277692

- 203E-A do odczytania 宥 204A: Wydaje mi się, że ten znak należałoby odczytać jak *ie* いえ [‘dom’]. Ze znakiem oznaczającym dom, który poznałam 家 [DOM], wspólnym elementem jest zadaszenie i nim zasugerowałam się przy odczytaniu.
- 204E-A do odczytania 彼 205A: *Ka* か, ponieważ jeśli mnie pamięć nie myli, ta lewa część znaku znajduje się w znaku oznaczając[ym] *kariru* かりる [‘pożyczać’].

  Tamże do znaczenia: Pożyczać, ponieważ lewa część znaku jest taka sama jak w znaku *kariru* かりる [‘pożyczać’], który znam.
- 205E-A do znaczenia 幡 206A: Jest na dzień i numer. Jakaś powtarzalność?
- 206E-A do odczytania 宥 204A: *Nani* なに [‘co’]. Przypomina mi znak na słowo „co”, pewnie z moją dysleksją przeczytałabym to zdanie, nie zwracając nawet uwagi na ten znak, myśląc że jest tutaj użyte słowo *nani* なに [‘co’].

  Tamże do znaczenia: „Co”, ponieważ jest podobne do tego znaku.
- 207E-A do znaczenia 彼 205A: Znak 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] może sugerować przemieszczenie się, a 交 [MIESZAĆ SIĘ, KRZYŻOWAĆ SIĘ] oznaczające „publiczny” z np. transportem publicznym (w takim złożeniu też występuje). Chyba nawet jest złożenie 行交 [taki rzeczownik nie istnieje], a jak nie, to mógłby istnieć. Więc znak może sugerować przemieszczanie się transportem publicznym, ale w tym przypadku nie wiem czemu konkretnie wysiadania.

Niekiedy odnotowywano komentarze wskazujące na wykorzystanie wskazówek niesionych przez element fonetyczny jako prymarnego źródła informacji. Była to sytuacja praktycznie niespotykana w podgrupie początkującej. Niektóre z takich komentarzy zdradzały jednak, że uczestnik nie brał pod uwagę pozycji znaku w zdaniu, przypisując znakom odczytania sinojapońskie tam, gdzie kontekst wyraźnie wskazywał na konieczność użycia odczytania rodzimego, na przykład:

- 201E-A do odczytania 幡 206A: Jako *ban* bo ten znak po prawej stronie czyta się jako *ban* i jest [homofonem] do innego słowa, które znaczy wieczór, noc.
- 202E-A do odczytania 幌 203A: *Gen* げん. Prawą część znaku czytamy jak *gen* げん w złożeniu.

275:9402324926

- 203E-A do odczytania 𠮟 202A: *Dō* どう. Przy odczytaniu zasugerowałabym się lewą stroną, która odczytuje się jako *dō* どう i tym, że prawa strona jest elementem znaku który kojarzę z całym złożeniem.
- 204E-A do odczytania 𠮟 206A: *Ban* ばん ponieważ odczytujemy tak prawą część znaku gdy ta stoi samodzielnie, z kolei lewa część znaku jest taka sama jak w znaku 晩 oznaczając[ym] wieczór.
- 205E-A do odczytania 𠮟 206A: *Ban* ばん — kojarzy mi się z prawą stroną znaku.
- 206E-A do odczytania 𠮟 201A: *(Ki)butsu*. Ponieważ zawiera znak „budda".
- 207E-A do odczytania 𠮟 209A: Tu tak samo nie patrzę na 辶 [RUCH] i skupiam się na 云 [MÓWIĆ], szukając odczytania. Często widzę ten znak w złożeniach, ale nie mogę sobie przypomnieć, jakie on ma odczytanie. Może *ten* てん? *Gen* げん?

Niemal nie odnotowano w tych przypadkach wypowiedzi wskazujących na to, że respondenci nie rozróżniają odczytań *on'yomi* i *kun'yomi* lub na brak świadomości, że wskazówki zawarte w strukturze znaku mogą odnosić się wyłącznie do pierwszego z nich. Jedyny wyraźny przykład takich braków we wiedzy uczestników to odpowiedź następująca:

- 206E-A do odczytania 𠮟 208A: *Mori* もり jak znak na las.

Nie występowały przypadki traktowania odczytania znaku jako rebusu składającego się z odczytań jego części składowych. Jeden z uczestników za to dwukrotnie rozpoznał poprawnie odczytanie *on'yomi*, będąc świadomym faktu, że nie pasuje ono do danego kontekstu wyrazowego:

- 207E-A do odczytania 𠮟 204A: Tu mam problem, bo jedyne odczytanie, jakie mi przychodzi do głowy to *ka* か od 可 [MOŻLIWOŚĆ], ale nie wydaje mi się poprawne (czym jest to *ka* か?).

Bywało, że respondenci nie rozróżniali elementów semantycznych i fonetycznych, przypisując znakowi odczytanie na podstawie elementu semantycznego lub traktując ten sam element jako jednocześnie semantyczny i fonetyczny:

- 201E-A do odczytania 𠮟 207A: Ja myślę, że *shoku* しょく tutaj należy przeczytać. Bo znak po lewej stronie wskazuje jedzenie.

276:1207863832

- 202E-A do odczytania 餸 207A: *Shoku* しょく. 食 [JEDZENIE] przyjmuje czytanie *shoku* しょく i w znakach gdzie stanowi radykał 食 [JEDZENIE] jest [słowo nieczytelne] i to jego czytaniem się posługujemy.
- 203E-A do odczytania 曙 206A: Wydaje mi się, że ten znak należałoby odczytać jako *nichi* にち, sugerując się lewą stroną znaku.

  Tamże do znaczenia: Wydaje mi się, że ten znak oznacza dzień. Uważam tak głównie ze względu na lewą część znaku, ponieważ prawa część oznacza po prostu numer i nie wydaje mi się, by miała wpływ na znaczenie, ani odczytanie.
- 204E-A do odczytania 餸 207A: *Shoku* しょく, ponieważ lewą część znaku tak odczytujemy.

  Tamże do znaczenia: Znak oznacza posiłek/jedzenie. Z kolei słowo oznacza „kolacja". Łatwo to wywnioskować po zerknięciu na lewą stronę znaku 食 [JEDZENIE].
- 205E-A do odczytania 餸 207A: *Sho* しょ? Trochę brzmi jak jedzenie.

  Tamże do znaczenia: Jedzenie… w zdaniu jest mowa o wieczorze więc strzelam, że chodzi o kolację.
- 206E-A do odczytania 遼 208A: *Mori* もり jak znak na las.

  Tamże do znaczenia: Las.

W porównaniu z podgrupą początkującą stosunkowo często rejestrowano komentarze świadczące o konsolidacji wskazówek strukturalnych i kontekstowych. Ogólnie rzecz biorąc, takie podejście pozwalało na formułowanie najtrafniejszych odpowiedzi, jak poniższe:

- 201E-A do odczytania 勖 202A: Jako *dōbutsu* どうぶつ, trzeba to odczytać. Jest słowo takie *dōbutsu*, które znaczy zwierzę i do kontekstu pasuje. Dodatkowo znak na *onaji* 同 [TEN SAM] czyta się jako *dō*.
- 202E-A do odczytania 彣 205A: *Kō* こう (ON). *Ka-riru* か・りる (KUN). Prawą część znaku czyta się jak *kō* こう w złożeniach np. *gakkō* 学校 [‘szkoła’]. Choć jako czasownik może by *ka* か pasowało.

277:8935587483

- 203E-A do znaczenia 宿 204A: Wydaje mi się, że ten znak oznacza słowo „dom”, ale moje przypuszczenie wynika raczej z kontekstu zdania i intuicji oraz elementu wspólnego 宀 [DACH].

- 204E-A do odczytania 暗 210A: *Kurai* くらい [‘ciemny’] ponieważ lewa część znaku jest taka sama jak w znaku oznaczającym słowo „ciemny”. Kontekst zdania pomógł mi wpaść na odczytanie tego znaku.

  Tamże do znaczenia: Znak oznacza „ciemny”. Na to znaczenie naprowadziła mnie lewa część znaku 日 [DZIEŃ; SŁOŃCE] oraz kontekst zdania.

- 206E-A do odczytania 运 209A: *Undō* うんどう [‘ćwiczenia fizyczne’]. Ze względu na drugi znak w złożeniu oraz lewą cześć pierwszego znaku.

  Tamże do znaczenia: Ruch. Wyjaśnienie w pierwszym punkcie.

- 207E-A do znaczenia 速 208A: Właśnie coś przyszło mi do głowy. Może *[208A]mu* [208A]む jest odpowiednikiem *susumu* 進む [‘iść naprzód’]? W końcu znak 進 [POSTĘPOWAĆ] ma też odczytanie *shin* しん. I oba łączy element 辶 [RUCH]. No i przede wszystkim pasowałoby do zdania.

Nierzadko występowały komentarze wskazujące wysnuwanie wniosków wyłącznie w oparciu o nieokreślone przeczucia bądź wręcz na bezsilność wobec postawionego przed uczestnikiem zadania. Niektóre pola odpowiedzi pozostawione pozostawały puste, a w niektórych odpowiedziach zaobserwować można było niepewność. Przypadki takie występowały jednak rzadziej niż w grupie początkującej:

- 201E-A do odczytań 速 208A i 运 209A: Nie wiem.

  Tamże do znaczenia: [Pole odpowiedzi puste.]

- 202E-A do odczytania 励 202A: *Dō* どう jakbym chciał zapisać zwierzę [wykreślone „ale w rzeczywistości bardziej bym był skłonny na *ryoku* りょく jako że w znakach z radykałem siły”], patrząc na lewy element znaku, wziąłbym czytanie *dō* どう.

- 203E-A do odczytania 鮮 207A: *Gata* がた — wydaje mi się, że tak powinno się odczytać ten znak, ale nie jestem w stanie tego uzasadnić.

278:4714088497

- 204E-A do odczytania 絋 201A: Odczytałabym ten znak *setsu* せつ, w złożeniu *kisetsu* きせつ [‘pora roku’], ale kompletnie nie ma to słowo sensu w tym zdaniu, więc zapewne się mylę.

  Tamże do znaczenia i tłumaczenia: Nie mam pojęcia.

- 205E-A do odczytania 絋 201A: Wydaje mi się, że może mieć coś wspólnego z *ha* は albo *ho* ほ.

- 206E-A do znaczenia 祋 205A: Szczerze mówiąc, nie wiem, co mógłby oznaczać ten znak w przypadku czasownika.

- 207E-A do znaczenia 勗 202A: Najpierw sobie zapiszę, co oba znaki oznaczają: 同 taki sam, wspólny, może podwójny? 力 siła, moc. Myślałam, że mi to coś podpowie, ale nadal nie wiem.

Strategie kompensacyjne. Arkusz II.

W arkuszu II nadal pojawiało się wiele wypowiedzi świadczących o wykorzystaniu strategii kompensacyjnych opartych o kontekst — wyrazowy lub zdaniowy — zarówno w zakresie odgadywania odczytania, jak i znaczenia prezentowanych znaków:

- 201E-B do odczytania 惸 203B: Raczej *shin*, bo kontekst mi podpowiada.

- 203E-B do odczytania 惸 203B: *Taisetsu* たいせつ [‘ważny’] — ponieważ pasuje mi do kontekstu i do drugiego znaku w złożeniu.

  Tamże do znaczenia: Słowo zapisane za pomocą tego znaku oznacza „ważny”, ale sugeruję się jedynie kontekstem i drugim znakiem w złożeniu.

- 204E-B do znaczenia 縥 206B: „Ubranie” a słowo oznacza „zachodnie ubranie”. Naprowadził mnie na to pierwszy znak w złożeniu 洋 [‘OCEAN; ZACHÓD’] oraz kontekst zdania.

- 205E-B do znaczenia 陃 209B: Myślę o przychodni przez kontekst.

- 206E-B do znaczenia 傃 205B: Pożyczyć — wynika to z kontekstu zdania.

W jednym przypadku zaobserwować można było oznaki niewystarczającej kompetencji językowej w postaci błędnego zrozumienia zdania:

279:2259963538

- 205E-B do znaczenia 淵 204B: Patrząc na kontekst myślę o jakimś malowidle, szacie, jakimś materiale. A może jeśli jest woda to to oznacza fasadę, rynnę? Coś na zewnątrz? Słup? [Czasownik *imasu* います ‘są’ użyty w zdaniu wykluczał interpretację podmiotu jako rysunków ryb zamiast żywych stworzeń.]

Nadal dość często można było zaobserwować wzmianki dotyczące wykorzystania informacji niesionych przez elementy semantyczne i fonetyczne. Nierzadko były one jednak nietrafne, wykorzystując analogie w formie graficznej znaków lub przejawiając tendencję do traktowania sinogramu jako rebus, czyli złożenie semantyczno-semantyczne:

- 201E-B do znaczenia 縫 206B: Nić i trudny, skomplikowany. Skomplikowana nić, można pomyśleć, że jest to jakieś ubranie.
- 202E-B do znaczenia 淵 204B: Znak: SADZAWKA gdyż składa się z elementów na znać i wodę stąd woda którą znamy to sadzawka.
- 204E-B do odczytania 傢 205B: *Ka* か ponieważ przypomina mi znak 借 [POŻYCZAĆ] który odczytujemy *ka* か.
- 205E-B do odczytania 囡 209B: *Dai* だい od 大 [DUŻY].
- 206E-B do znaczenia 淵 204B: Przychodzi mi do głowy jedynie słowo *kawa* 川 [RZEKA] od pierwszego elementu znaku.

Niekiedy pojawiały się komentarze wskazujące na wykorzystanie wskazówek niesionych przez element fonetyczny jako prymarnego źródła informacji. Niektóre z nich zdradzały jednak, że uczestnik nie brał pod uwagę kontekstu, przypisując znakom odczytania sinojapońskie tam, gdzie kontekst dość wyraźnie wskazywał na konieczność użycia odczytania rodzimego, na przykład:

- 201E-B do odczytania 囡 209B: *In*, podobne odczytanie ma prawa część znaku.
- 202E-B do odczytania 淵 204B: *Chi* ち z czytania znaku na znać 知.
- 205E-B do odczytania 嫁 201B: *Mai* まい od znaku 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY]?
- 207E-B do odczytania 縫 206B: Wiem, że prawy element podpowiada [odczytanie], ale nie jestem pewna jego odczytania. Choć przypuszczam, że jest to *fuku* ふく.

Niemal nie pojawiały się natomiast wypowiedzi sugerujące, że uczestnicy nie rozróżniają odczytań *on'yomi* i *kun'yomi* lub nie są świadomi, że wskazówki zawarte w strukturze znaku odnoszą

280:5667291257

się wyłącznie do odczytań sinojapońskich. Jedynymi wyraźnymi przykładami takiego podejścia były następujące odpowiedzi:

- 202E-B do odczytania 縫 206B: *Hara* はら jak w znaku 腹 [BRZUCH].
- 205E-B do odczytania 縫 206B: *Hi* ひ od 日 [DZIEŃ, SŁOŃCE].

Zarazem w tej grupie również nie zdarzały się przypadki traktowania odczytania znaku jako rebusu składającego się z odczytań jego części składowych. Kilka wypowiedzi wskazywało z kolei na to, że uczestnik rozpoznał poprawnie *on'yomi* i był świadom faktu, że nie pasuje ono do danego kontekstu wyrazowego:

- 201E-B do odczytania 淘 204B: W głowę przychodzi tylko odczytanie *chi* ち, ale sensu nie ma.
- 207E-B do odczytania 儲 202B: Nie mogę stwierdzić, ponieważ jest tu potrzebne odczytanie *kun'yomi*, a prawy element sugeruje mi jedynie odczytanie *on'yomi*.
- 207E-B do odczytania 悠 210B: Tu chyba potrzebne jest *kun'yomi*, więc nie mogę stwierdzić, jakie jest odczytanie.

Raczej rzadko uczestnicy badania przypisywali znakom odczytania na podstawie jego elementów semantycznych, jak w poniższej odpowiedzi:

- 202E-B do odczytania 悠 210B: *Shin* しん biorąc pod uwagę znak na serce 心.

Liczba wypowiedzi wskazujących na wykorzystanie jedynie strategii kontekstowych lub wyłącznie strategii strukturalnych zmalała jednak widocznie na rzecz komentarzy świadczących o konsolidacji wskazówek strukturalnych i kontekstowych. Miejscami dało się zaobserwować podobną tendencję jak w podgrupie początkującej, gdzie uczestnicy badania w pierwszej kolejności przywoływali kontekst zdaniowy lub wyrazowy, zaś elementy znaku stanowiły dla nich informację pomocniczą, potwierdzającą lub uściślającą ich przypuszczenia. Na ogół jednak poziom wykorzystania obu typów wskazówek wydawał się bardziej wyważony. Innymi słowy, częstotliwość czerpania z informacji zawartej w elementach znaku była w tych przypadkach wyraźnie wyższa (acz nie zawsze prowadziło to do poprawnych wniosków). Ogólnie rzecz biorąc, wypracowane w ten sposób podejście pozwalało na formułowanie najtrafniejszych odpowiedzi, jak w poniżej wyliczonych przykładach:

281:5952724746

- 201E-B do odczytania 縁 206B: *Fuku*. Część fonetyczna tego znaku jest *fuku* od *fukuzatsu* [‘skomplikowany’]. Plus kontekst podpowiada słowo *yōfuku*, co znaczy ubranie w stylu zachodnim.
- 203E-B do odczytania 姉 201B: *Onē(-san)* おねえ（さん） — kontekst, plus w znanym mi znaku na starszą siostrę pojawia się element będący znakiem na kobietę i element będący znakiem na miasto.

  Tamże: [Siostra] (starsza) — kontekst zdania, element 女 [KOBIETA] po lewej stronie — odpowiadającej zwykle za znaczenie
- 204E-B do odczytania 惨 203B: *Shin* しん ponieważ prawa część znaku ma odczytanie *shin* しん.

  Tamże do znaczenia: „Miły” — ponieważ znam słowo *shinsetsu* しんせつ [‘miły, uprzejmy’], które to oznacza, a drugi znak złożenia naprowadził mnie na to skojarzenie.
- 205E-B do znaczenia 洗 207B: Pranie? Kontekst + znak na wodę i człowieka.
- 207E-B do znaczenia 悲 210B: Element na serce podpowiada, że mowa o jakiś uczuciach, emocjach, które przypuszczam mogą być zarówno pozytywne jak i negatywne. Tu nie wiem, czy przyjaciel wraca do swojego kraju (i np. opuszcza ten, w którym my mieszkamy), czy wraca do kraju (w którym my żyjemy). Pewnie to pierwsze, a więc przymiotnik ten oznacza pewnie jakiś smutek.

Nierzadko jednak zdarzały się komentarze wskazujące na opieranie osądu na nieokreślonym co do zasady przeczuciu bądź wręcz na bezsilność wobec postawionego przed uczestnikiem zadania. Niektóre pola odpowiedzi pozostawione pozostawały puste, a w niektórych zaobserwować można było niepewność. Niezmiennie jednak stan taki rejestrowano rzadziej niż w podgrupie początkującej:

- 201E-B do tłumaczenia zdania 悲 210B: Nie wiem, po tym jak kolega wrócił do swojego kraju był jakiś.
- 202E-B do odczytania 205: Pewnie czytanie by było od znaku 釈 [WYJAŚNIENIE], ale takie[go] nie znam bądź nie ma, ale jakbym miał coś podać, to *ban* ばん.

  Tamże do znaczenia: Może WYPOŻYCZAĆ, ale nie mam pojęcia i pomysłu jak to uzasadnić.

282:3909444562

- 204E-B do odczytania: Nie wiem.

  Tamże do znaczenia: Nie wiem. Nie umiem wywnioskować znaczenia nawet z kontekstu zdania, gdyż nie znam słowa *yakkyoku* 薬局 [‘apteka’].

  Tamże do tłumaczenia zdania: Nie wiem.

- 205E-B do znaczenia 娚 201B: Myślę że to jakaś grupa kobiet ze względu na ten znak, ale nie wiem dokładnie jaka…

- 206E-B do znaczenia 働 202B: Może „pracować” ale również nie umiem uzasadnić odpowiedzi. Wynikają one bardziej z domysłu.

- 207E-B do znaczenia 阬 209B: Oznacza szpital, ale nie jestem pewna znaczenia elementów w tym znaku.

Świadomość funkcji. Arkusz I.

We wszystkich podgrupach, zarówno eksperymentalnych, jak i kontrolnych, powszechne było traktowanie prezentowanych znaków jako złożeń semantyczno-semantycznych, szczególnie w części III arkusza. Poza tym tego typu odpowiedzi były czasem generowane przy bazowaniu na błędnych informacjach, jako że zdarzały się przypadki niepoprawnego rozpoznawania komponentów grafemów. Przykłady takiego podejścia z podgrupy niższej średnio zaawansowanej eksperymentalnej przed wykładem ilustrują następujące odpowiedzi:

- 201E-A do znaczenia 咄 308A: Trawa którą się je. Może coś w rodzaju przypraw typu pietruszki albo innych traw.

- 202E-A do znaczenia 餔 302A: Polecone jedzenie/promowane jedzenie, gdyż składa się z jedzenia i polecać/promować.

- 203E-A do znaczenia 澪 304A: Moim zdaniem znaczenie tego znaku może mieć coś wspólnego ze śniegiem — może „woda roztopiona/z roztopów”. Sugeruje się prawą stroną oznaczającą śnieg i lewą, która jest chyba innym zapisem znaku na wodę.

- 204E-A do znaczenia 篠 303A: Bambusowy las? Tak mi się wydaje po występujących elementach 林 [ZAGAJNIK] oraz 竹 [BAMBUS].

- 205E-A do znaczenia 銀 307A: Pieniądze + lubić. Bogactwo? Sknera?

- 206E-A do znaczenia 鳶 305A: Drogę ptaków lub jakiś klucz ptaków.

283:6888417233

- 207E-A do znaczenia 鎧 310A: Muszla sugeruje, że znak może mieć coś wspólnego z handlem, natomiast 金 [ZŁOTO; METAL] oznaczać może pieniądze/złoto/może jakąś opłatę? Tak, z prawej strony mamy znak na kupowanie, z lewej na pieniądz, więc znak ten mógłby oznaczać opłatę (za zakupioną rzecz).

Sporadycznie podobne komentarze można odnaleźć w innych częściach arkusza, na przykład w pierwszej, gdzie powiązanie semantyczne komponentów sinogramu mogło przesądzać o decyzji, czy dany grafem jest poprawny strukturalnie czy nie:

- 201E-A do 疒 102A: Mi się wydaje, że ten znak mógłby istnieć. Znaczeniowo jest to jakaś środkowa choroba, może mieć to sens.
- 202E-A do 憀 110A: Wprowadziłbym ten znak upraszczając złożenie na DEPRESJĘ. Znak składa się z radykału serca 忄 i znaku na liczbę zaś położenie tych elementów ma sens patrząc na współczesne znaki. Uczucie i liczby może wielu stereotypowo kojarzyć się z odczuciem po lekcji matematyki w liceum stąd zaproponowane znaczenie.
- 205E-A do 憀 110A: Prawa część znaku samoistnie występuje. Myślę że dodanie lewego elementu nadaje jakiś niuans bądź zmienia znaczenie znaku na liczbę.
- 206E-A do 疒 102A: Nie wiem, co miałby przedstawiać ten znak. Wydaje się nieprawdziwy.

W części II uczestnicy badania próbowali wykorzystywać wszystkie komponenty znaku by wywnioskować z nich znaczenie sinogramu, na przykład:

- 201E-A do znaczenia 励 202A: Jakaś rzecz albo istota z jednakową siłą. Myślę tak, bo znaki na to wskazują; jednakowy siła, rzecz (istota).
- 202E-A do znaczenia 餅 207A: ZNAK jeść + pół może oznaczać jedzenie w połowie dnia.
- 205E-A do znaczenia 皤 206A: Jest na dzień i numer. Jakaś powtarzalność?
- 207E-A do znaczenia 紕 201A: Złożony jest ze znaków na igłę i buddę, z czego 糸 [NIĆ] może sugerować coś uszytego, czyli właśnie jakiś element ubioru a 仏 [BUDDA] może przez to, że kojarzy się z czymś tradycyjnym?

Niektóre odpowiedzi wskazywały na wykorzystanie elementu semantycznego do odgadnięcia ogólnego zakresu znaczeniowego znaku:

284:2548001168

- 206E-A do znaczenia 飢 302A: Może coś związanego z jedzeniem lub piciem.
- 207E-A do znaczenia 悦 203A: 忄 jest od znaku na serce, więc może kojarzyć się z czymś wewnętrznym, np. samopoczuciem, natomiast 現 [POJAWIAĆ SIĘ] w tym znaku chyba podpowiada tylko, jakie jest odczytanie.
- 207E-A do znaczenia 曙 206A: 日 [DZIEŃ; SŁOŃCE] może sugerować, że chodzi o porę dnia, natomiast 番 [KOLEJ, NUMER] podpowiada odczytanie.

Przypadków błędnego rozpoznania elementu semantycznego sugerujących, że niektórzy uczestnicy wykorzystywali w swych osądach jedynie tę część znaku, którą najlepiej rozpoznawali, nie było wiele:

- 203E-A do znaczenia 搢 301A: Ze względu na prawą część znaku 森 [LAS] mogłoby oznaczać coś związanego z lasem lub drewnem, ale nie jestem w stanie podać konkretnego przykładu.
- 205E-A do znaczenia 畑 309A: Myślę, że może mieć coś z farmą przez pole.
- 206E-A do znaczenia 畑 309A: Pole ryżowe albo coś takiego.

Częściej zaobserwować można było wypowiedzi świadczące o błędnym rozkładzie znaku na elementy:

- 202E-A do odczytania 話 306A: *Wa* わ. Po prawej stronie jest znak na język, który w złożeniu nadaje czytanie *wa* わ. [Dodatkowo uczestnik myli odczytanie znaków 舌 JĘZYK i 話 ROZMOWA.]
- 203E-A do znaczenia 咄 308A: Wydaje mi się może oznaczać coś związane z roślinami, ze względu na element 艹, który oznacza trawę, ale na tę chwilę nie jestem w stanie określić, co konkretnie.
- 205E-A do odczytania 搢 301A: *Ki* き. Jest tyle drzew że nie myślę o niczym innym.
- 207E-A do odczytania 篠 303A: Nie kojarzę jakie inne odczytanie ma znak na *hayashi* はやし, a tylko on by mi myślę podpowiedział, jakie odczytanie ma dany znak.

Uczestnicy podgrupy niższej średnio zaawansowanej ponadto często nie byli w stanie rozróżnić, która część znaku jest elementem semantycznym, a która fonetycznym. Na tle innych podgrup szczególną uwagę zwracały przypadki rozpoznania obocznej formy elementu

285:1015816882

semantycznego jako elementu fonetycznego lub uznania tego samego komponentu za element semantyczny i fonetyczny jednocześnie. Dodatkowo, podobnie jak w części II, występowały wypowiedzi wskazujące na nierozróżnianie odczytań *kun'yomi* i *on'yomi* lub na traktowanie odczytania znaku jak rebusu odczytań jego części składowych:

- 201E-A do odczytania 潯 304A: *Sū* すう bo jest woda.
- 202E-A do odczytania 畑 309A: *Ta* た. Od pola ryżowego po prawej stronie.
- 203E-A do odczytania 搽 301A: Na tę chwilę nie jestem w stanie podać odczytania *on'yomi*, które pasuje mi do tego znaku. Gdybym miała zgadywać, podawałbym odczytanie *on'yomi* dla 扌 [RĘKA], ale niestety go nie pamiętam.

  Tamże do znaczenia: Ze względu na prawą część znaku 森 [LAS] mogłoby oznaczać coś związanego z lasem lub drewnem, ale nie jestem w stanie podać konkretnego przykładu.
- 204E-A do odczytania 搽 301A: *Shu* しゅ przypuszczam tak na podstawie użytej uproszczonej formy znaku 手 [RĘKA].
- 205E-A do odczytania 搽 301A: *Ki* き. Jest tyle drzew, że nie myślę o niczym innym.
- 206E-A do odczytania 鳰 305A: *Tori* [‘ptak’], całą moją uwagę skupia znak na ptaka.
- 206E-A do odczytania 鎖 310A: *Kinkau* きんかう z powodu możliwego odczytania znaków napisanych osobno.
- 207E-A do odczytania 畑 309A: Nie jestem pewna, czy odczytanie [prawego] elementu jako *dan* だん to *on'yomi*, czy *kun'yomi*, więc bezpieczniej będzie założyć, że odczytanie to *shin* しん od serca.

Częściej niż w podgrupie początkującej występowały komentarze wskazujące na wykorzystanie elementu fonetycznego dla odgadnięcia odczytania znaku, przy czym niekiedy mylono odczytanie elementu:

- 201E-A do odczytania 鳰 305A: Ten sam co znak na *tori*, bo nie pamiętam go. Chyba *chō* ちょう.
- 202E-A od odczytania 呲 308A: *Ka* か. Od czytania znaku na kwiat.

286:4193768778

- 203E-A do odczytania 遖 305A: Wydaje mi się, że *on'yomi* dla tego znaku to *chō* ちょう ze względu na zakreśloną część znaku. [Na znaku zakreślony komponent 鳥 PTAK.]
- 204E-A do odczytania 遖 305A: *Tō* とう. Tak bym odczytała ten znak, bo jeśli dobrze pamiętam, tak brzmi *on'yomi* znaku 鳥 PTAK. Jak widzę znaki z elementem 辶 [RUCH], to zawsze skupiam się na tym elemencie, który jest nad.
- 207E-A do odczytania 錒 307A: Tu również nie wiem, czym się kierować przy wyborze elementu sugerującego odczytanie znaku. Ale naszła mnie myśl, że może działa to tak, że przeważnie to element stojący z lewej strony najczęściej sugerować będzie znaczenie, a z prawej odczytanie znaku? Nie mówię, że to reguła, ale chyba często tak jest. W takim razie tutaj zakładam, że odczytanie to *kō* こう.

Znacznie rzadsze były odpowiedzi wskazujące na poprawne rozpoznanie elementu fonetycznego, a jednocześnie na niemożność wykorzystania zawartych w nich informacji poprzez brak znajomości jego odczytania jako samodzielnego znaku:

- 201E-A do odczytania 𣘺 301A: Ten sam co znak na *mori*, nie pamiętam *on'yomi* tego znaku. Bo tak mi się wydaje, bo sens jest nie ręka a las.
- 204E-A do odczytania 𠯿 308A: Nie mam pojęcia. Obstawiam odczytanie 花 [KWIAT] *on'yomi*, ale niestety je zapomniałam.
- 207E-A do odczytania 遖 305A: Tutaj znowu nie wiem, jakie inne odczytanie ma znak na *tori* とり [PTAK]. A w znaku 辶 [RUCH] nie doszukiwałabym się odczytania.

Pojawiały się również odpowiedzi wskazujące na niepewność lub bezsilność uczestników badania wobec zadania, szczególnie w kontekście odgadnięcia *on'yomi* znaku:

- 201E-A do odczytania 飠 302A: *Shoku* しょく, bo jest znak na jedzenie. Drugiego nie znam.
- 202E-A do znaczenia 簾 303A: Może szklarnię? Miejsce gdzie rosną drzewa/lasek pod przykryciem 麻 [KONOPIE] zaś BAMBUS podkreśla. Choć znak 麻 [KONOPIE] czytamy chyba *yuka* ゆか i oznacza podłoga.

287:1107699313

- 203E-A do odczytania 揉 301A: Na tę chwilę nie jestem w stanie podać odczytania *on'yomi*, które pasuje mi do tego znaku. Gdybym miała zgadywać podawałbym odczytanie *on'yomi* dla 扌 [RĘKA], ale niestety go nie pamiętam.

- 204E-A do odczytania 澪 304A: Nie wiem, zapomniałam jak odczytać *on'yomi* znaku 雪 [ŚNIEG].

- 206E-A do odczytania 餌 302A: Nie mam pojęcia.

- 207E-A do odczytania 話 306A: Tutaj wydaje mi się, że odczytać należy 舌 [JĘZYK] jako *katsu* かつ, choć nie jestem pewna, czy jest to zaliczane jako odczytanie *kun'yomi* czy *on'yomi*. 言 [MOWA] zapewne sugeruje znaczenie, a co do 氵 [WODA] to pewna nie jestem, ale chyba też. A nie, 氵 [WODA] to przecież część 活 [WYKORZYSTYWAĆ], więc się wszystko zgadza.

Świadomość funkcji. Arkusz II.

Po wykładzie nadal powszechne było traktowanie prezentowanych znaków jako złożeń semantyczno-semantycznych, szczególnie w części trzeciej arkusza. Poza tym tego typu odpowiedzi były niekiedy oparte na fałszywych informacjach, jako że zdarzały się przypadki błędnego rozpoznania komponentów. Przykłady takiego podejścia z podgrupy niższej średnio zaawansowanej eksperymentalnej po wykładzie obejmują następujące odpowiedzi:

- 201E-B do znaczenia 傞 301B: Człowiek, kobieta i życie. Kobiecość albo coś powiązane z życia kobiety.

- 202E-B do znaczenia 裱 303B: (NIĆ+KONIEC)=(PRZESTAĆ), kiedy nie mam już NICI, czyli materiału do pracy, to musimy zatrzymać „czymś" bądź pozostać przy tym, co zrobiliśmy.

- 203E-B do znaczenia 跠 304B: Wydaje mi się, że ze względu na 足 [NOGA] element oznaczający drogę, znaczenie może być z nim powiązane, dodatkowo drugi element (po prawej) znaku oznacza blisko, bliski i wydaje mi się, że w tym przypadku oba elementy mogą mieć wpływ na znaczenie.

- 204E-B do znaczenia 獬 307B: Może jakieś mięsne przetwory, bądź zagroda w ogrodzie zoologicznym. Przypuszczam tak ponieważ w powyższym znaku znajduje się „ryba" i „owca".

288:7749713855

- 205E-B do znaczenia 303B: to znak na materiał? to nić, więc coś z szyciem, jakaś rzecz z materiału.
- 206E-B do znaczenia 309B: W znaku (jeśli dobrze pamiętam), zostały użyte elementy na: chorobę, pole i księżyc/miesiąc. Może oznaczać to jakiś rodzaj choroby związanej z uprawą pola.
- 207E-B do znaczenia 305B: Jakieś drzewo pod dachem? Może oznaczać hodowlę roślin.

Sporadycznie podobne komentarze można znaleźć w innych częściach arkusza, na przykład w części I, gdzie powiązanie semantyczne komponentów sinogramu mogło wpływać na decyzję, czy dany grafem jest poprawny strukturalnie czy nie, a w części II stanowiło podstawę do wywnioskowania znaczenia całego znaku, na przykład:

- 202E-B do 108B: Ja bym takim znakiem oznaczał „SQUAT” lub „MELINĘ”, biorąc pod uwagę znaczenie radykału i znaku w nim.
- 206E-B do 109B: Nie jestem w stanie wyobrazić sobie tego, co mógłby oznaczać.
- 201E-B do znaczenia 202B: Człowiek i droga znaczy raczej iść i może nawet pieszo iść.
- 202E-B do znaczenia 204B: Znak: SADZAWKA, gdyż składa się z elementów na znać i wodę, stąd woda, którą znamy, to sadzawka.
- 205E-B do znaczenia 205B: Przez znak na człowieka i zboże myślę, że chodzi o to, że coś jest pełne czegoś, że czegoś nie brakuje.

Niektóre odpowiedzi wskazywały na wykorzystanie elementu semantycznego do odgadnięcia ogólnego zakresu znaczeniowego znaku:

- 201E-B do znaczenia 309B: Jakaś choroba to jest, albo z nią związana rzecz.
- 203E-B do znaczenia 301B: Ze względu na klucz pochodzący od człowieka, może oznaczać coś z nim związanego.
- 204E-B do znaczenia 302B: Może jakieś zjawisko pogodowe. Przypuszczam tak, ponieważ często zjawiska atmosferyczne mają w górnej części znaku element [DESZCZ].

289:4960798349

- 205E-B do znaczenia 霖 302B: Znak na deszcz lubi się zarówno z pogodą (śnieg, chmura), jak i z prądem, więc strzelać można do woli, tak mi się wydaje.
- 207E-B do znaczenia 霖 302B: Tylko element na deszcz podpowiada znaczenie, więc możliwości jest sporo. Pewnie coś związanego z pogodą.

Przypadki błędnego rozpoznania elementu semantycznego, które mogłyby sugerować, że niektórzy uczestnicy opierali swoje osądy po prostu na tej części znaku, którą rozpoznawali najlepiej, należały do rzadkości:

- 203E-B do znaczenia 霖 302B: Ze względu na 氵 — klucz od znaku na wodę, wydaje mi się, że znaczenie znaku może mieć coś wspólnego z wodą, ale nie mam konkretnego pomysłu.
- 206E-B do znaczenia 廟 305B: Wydaje mi się, że może oznaczać „stół". Kojarzę z ostatniego badania, że rozmawialiśmy o 3. elemencie znaku, dlatego taka odpowiedź.

Zdecydowanie częściej zdarzały się wypowiedzi świadczące o błędnym rozkładzie znaku na elementy:

- 202E-B do odczytania 僩 202B: しゅ biorąc pod uwagę znak na 首 [SZYJA, GŁOWA].

  Tamże do znaczenia: Może mogłoby oznaczać pracować jako przełożony/zwierzchnik, gdyż ma element 首 [SZYJA, GŁOWA], który w złożeniach przyjmuje często znaczenie liderowania/zarządzania.
- 205E-B do odczytania 儼 205B: 釆 [ROZRÓŻNIAĆ] to znak na zboże (?); myślę że stąd będzie odczytanie, ale nie pamiętam jakie… Albo! Od 尺 [MIARA]. Kojarzy mi się z *ko* こ.
- 201E-B do odczytania 椈 306B: Może *han* はん, bo takie odczytanie ma znak na przeciwny. Kluczem tutaj jest trawa u góry.
- 202E-B do odczytania 獅 307B: *Gyō* ぎょう od znaku na rybę 魚.
- 203E-B do odczytania 傸 301B: Wydaje mi się, że może mieć odczytanie *sei* せい ze względu na 生 [ŻYCIE].
- 204E-B do odczytania 傸 301B: *Sei* せい, ponieważ znam wiele znaków, które zawierają element 生 [ŻYCIE] po prawej stronie i są tak odczytywane.

290:9854302519

- 205E-B do odczytania 霖 302B: *Ko* こ od 去 [ODCHODZIĆ].
- 206E-B do znaczenia 麻 305B: Wydaje mi się, że może oznaczać „stół". Kojarzę z ostatniego badania, że rozmawialiśmy o 3 elemencie znaku, dlatego taka odpowiedź.
- 207E-B do odczytania 痛 309B: 疒 [CHOROBA] to element semantyczny, aczkolwiek nie wiem jak czyta się 胃 [ŻOŁĄDEK], o ile jest to jeden element, a nie dwa osobne. Chociaż chyba są to jednak dwa osobne elementy. Więc strzelam, że odczytanie bierzemy od znaku 田 [POLE RYŻOWE], czyli może *tan* たん?

Uczestnicy z podgrupy niższej średnio zaawansowanej także po wykładzie niekiedy nie byli w stanie rozpoznać, która część znaku jest elementem semantycznym, a która fonetycznym. Tu również zdarzały się przypadki rozpoznania obocznej formy elementu semantycznego jako elementu fonetycznego lub uznania tego samego komponentu za element semantyczny i fonetyczny jednocześnie, jednak rzadsze niż w podgrupie początkującej i w tej samej podgrupie przed wykładem. Dodatkowo, podobnie jak w części II, występowały wypowiedzi wskazujące na nierozróżnianie odczytań *kun'yomi* i *on'yomi*, na przykład:

- 201E-B do odczytania 郤 310B: *Taku* たく bo takie odczytanie ma znak po lewej stronie, czyli dom. Chyba ma odczytanie tylko jedno.

  Tamże do znaczenia: Jakiś dom, może miejski domek.
- 202E-B do odczytania 傩 301B: *Jo* じょ od czytania na kobietę bo wydaje mi się że to ten element powinien tutaj dominować.
- 203E-B do odczytania 霖 302B: Wydaje mi się, że odczytaniem tego znaku będzie odczytanie *on'yomi* dla 雨 [DESZCZ], ale niestety nie pamiętam tego odczytania.
- 204E-B do odczytania 痛 309B: *Da* だ ponieważ element, który zaznaczyłam [czyli 田 POLE RYŻOWE], samodzielnie odczytuje się *da* だ.
- 205E-B do odczytania 麻 305B: *Gi* ぎ od drzewa, ale udźwięcznienie.
- 206E-B do odczytania 傩 301B: *Kōsei* こうせい. Ze względu na odczytanie części elementów.

Jeden podobny przypadek miał miejsce w części drugiej:

- 206E-B do odczytania 縄 206B: Nie wiem, od elementu na nić może *ido* いど.

291:4595795243

Częściej niż w podgrupie początkującej i nieco częściej niż przed wykładem zdarzały się zarazem komentarze wskazujące na wykorzystanie elementu fonetycznego do odgadnięcia odczytania znaku, przy czym niekiedy uczestnicy mylili odczytania elementów:

- 201E-B do odczytania 傑 301B: *Sei* せい bo takie odczytanie ma prawy element znaku. To jest element fonetyczny znaku.
- 202E-B do odczytanie 308B: *Kin* きん od odczytania *on'yomi* na 辺 okolicę.
- 203E-B do odczytania 斯 304B: *Kin* きん — ze względu na prawą część znaku, która w *on'yomi* ma takie odczytanie.
- 204E-B do odczytania 邸 310B: *Taku* たく ponieważ element który zaznaczyłam tak się odczytuje. [Na znaku zakreślony element 宅.]
- 207E-B do odczytania 霖 302B: A więc deszcz sugeruje znaczenie, a 法 [SPOSÓB; REGUŁA] odczytanie *hō* ほう.

Tu również pojawiały się wypowiedzi wskazujące na niepewność lub bezsilność uczestników badania wobec zadania, szczególnie w kontekście odgadnięcia odczytań *on'yomi*. W porównaniu z podgrupą początkującą po wykładzie częściej padały tu jednak komentarze na temat tego, że bezsilność wynikała z niepamiętania odczytania elementu, a nie z jego nierozpoznania, na przykład:

- 201E-B do znaczenia 霖 302B: Nie wiem. Deszcz i prawo.
- 202E-B do odczytania 廟 305B: *Chō* ちょう, ale nie mam pojęcia, jakie czytanie *ON'YOMI* ma znak na BIURKO.
- 203E-B do odczytania 襦 303B: Wydaje mi się, że za odczytanie odpowiada 続 [KONTYNUOWAĆ], który sam w sobie jest znakiem na kontynuować, ale niestety na tę chwilę nie pamiętam jego odczytania w *on'yomi*.

  Tamże do znaczenia: Za znaczenie odpowiada prawdopodobnie 衣 [UBRANIE], ale niestety nie pamiętam jego oryginalnego znaczenia i nie jestem w stanie znaleźć żadnego pasującego odczytania dla tego znaku.
- 204E-B do odczytania 廟 305B: Niestety nie mam pojęcia. Znam element 机 oznaczający „biurko", ale nie wiem, jakie ten znak ma odczytanie *on'yomi*.

  Tamże do znaczenia: Nic mi nie przychodzi do głowy.

292:2199234980

- 205E-B do znaczenia 疒 305B: Myślę o czymś problematycznym, bo kojarzy mi się ze znakiem 困 [KŁOPOT]. Ale sądzę, że to tylko moje delulu.
- 206E-B do odczytania i znaczenia 獣 307B: Nie mam pojęcia.
- 207E-B do odczytania 霎 302B: Znak na deszcz i wodę przez podobieństwo do siebie mogą oba wskazywać na znaczenie znaku, więc odczytanie sugeruje pewnie 去 [ODCHODZIĆ], czyli *kyo* きょ. A nie, tu są przecież dwa elementy. A więc deszcz sugeruje znaczenie, a 法 [SPOSÓB; REGUŁA] odczytanie *hō* ほう.

4.3.1.3. Podgrupa średnio zaawansowana

Świadomość pozycji i części składowych. Arkusz I.

W zdecydowanej większości wypowiedzi uczestników podgrupy średnio zaawansowanej odnosiły się do konkretnych pozycji komponentów. Może to świadczyć o dobrze rozwiniętej u nich świadomości dozwolonych i niedozwolonych pozycji części składowych sinogramów:

- 301E-A do 𠂢 104A: Znak na drogę (辶) znajduje się raczej niżej a w nim są inne części znaku (jak 進 [IŚĆ NAPRZÓD]). Natomiast sieć (罒) jest częściej na górze znaku.
- 302E-A do 疒 102A: W teorii tak, chociaż nie pamiętam spotkania go kiedykolwiek wcześniej. Znak 中 [ŚRODEK] jako element znaku chyba może występować w różnych miejscach.
- 303E-A do 秋 106A: Element 忄 [SERCE] występuje zazwyczaj po lewej stronie znaku dlatego wydaje mi się, że nie mógłby znajdować się po prawej stronie.

We wszystkich arkuszach przykład błędnego rozpoznania komponentu wystąpił tylko jednostkowo:

- 302E-A do odczytania 篠 303A: *Mori* もり — podwójne drzewa to jedyna wskazówka, sama nie wiem dlaczego tak mi się wydaje [o komponencie posiadającym jako samodzielny znak odczytanie *hayashi* 林 ‘zagajnik’, nie *mori* 森 ‘las’].

W podgrupie średnio zaawansowanej nie pojawił się ani jeden przypadek błędnego rozkładu znaku na komponenty, braku rozpoznania danej części znaku lub odpowiedzi wskazujących na to, że ich autorzy nie dostrzegli błędu w znaku niepoprawnym strukturalnie. Nie zdarzały się też osądy o poprawności bądź niepoprawności strukturalnej prezentowanego znaku fikcyjnego wykorzystujące błędne przekonania o strukturze sinogramów. Bardzo rzadkie były przypadki nadwrażliwości na postrzegane „błędy” graficzne w znakach, na przykład:

293:1059375816

- 303E-A do 102A: Wydaje mi się że 中 [ŚRODEK] nie pojawia się pod elementami okalającymi jak na przykład 疒 [CHOROBA], ale nie jestem pewna.

Niekiedy uczestnicy badania formułowali swe osądy w oparciu o analogie z konkretnymi znanymi im znakami lub ogólną strukturą grafemu, bez odniesień do konkretnych pozycji komponentów. W szczególności było to dostrzegalne w przypadku znaków poprawnych strukturalnie:

- 301E-A do 109A: Ułożenie wydaje się sensowne. Wszystkie fragmenty wydają się łączyć jak inne, które widziałam do tej pory.
- 302E-A do 107A: Elementy wydają się być wykorzystane naturalnie.
- 302E-A do 110A: Mógłby, ale zapewne nie istnieje. Wygląda przyjemnie estetycznie, więc dostaje dodatkowy punkt „za”.

Rzadkie zarazem były odwołania bezpośrednio do intuicji bądź odczucia, jak na przykład w odpowiedzi poniższej:

- 301E-A do 102A: Wydaje mi się, że go widziałam, chyba. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

Niewiele było odpowiedzi nacechowanych niepewnością, jak poniższe:

- 302E-A do 101A: Prawa część znaku zazwyczaj występuje po lewej stronie (według mnie), tak samo jak znak *ki* き, więc ich połączenie jest nielogiczne (*I hope*).
- 303E-A do 103A: Nie wiem.

Świadomość pozycji i części składowych. Arkusz II.

W zdecydowanej większości odpowiedzi uczestników z podgrupy średnio zaawansowanej odnosiły się do konkretnych pozycji komponentów. To świadczy o dobrze rozwiniętej świadomości dozwolonych i niedozwolonych pozycji części składowych sinogramów:

- 301E-B do 103B: Cześć po prawej (woda) powin[na] być po lewej.
- 302E-B do 101B: Element 亻 [CZŁOWIEK] zawsze powinien znajdować się po lewej stronie.
- 303E-B do 110B: Ponieważ elementy 氵 [WODA], 阝 [MUR, MIASTO] i 灬 [OGIEŃ] znajdują się po odpowiednich stronach.

W podgrupie średnio zaawansowanej nie pojawił się ani jeden przypadek błędnego rozkładu znaku na komponenty, braku rozpoznania danej części znaku lub odwołania do intuicji. Nie zdarzały się też osądy o poprawności bądź niepoprawności strukturalnej prezentowanego znaku fikcyjnego oparte na błędnych przekonaniach co do struktury sinogramów. Pojawił się za to jeden przypadek nadwrażliwości na postrzegane „błędy" graficzne w znakach:

- 303E-B do 痘 108B: Ponieważ element 辶 [RUCH] nie powinien znajdować się pod 疒 [CHOROBA].

Jedna wypowiedź wskazywała na to, że respondent nie był pewny co to poprawności pozycji jednego komponentu i ostatecznie ocenił ją jako poprawną, choć taka nie była:

- 302E-B do 霈 109B: Elementy znajdują się we właściwych miejscach, choć nie jestem pewna co do elementu 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ].

Niekiedy uczestnicy badania opierali osądy o analogie z konkretnymi znanymi im znakami lub z ogólną strukturą grafemu, bez odniesień do pozycji komponentów, co było widoczne szczególnie w przypadku znaków poprawnych strukturalnie:

- 301E-B do 溜 110B: Ułożenie elementów wydaje się prawidłowe (choć dziwnie wygląda).
- 302E-B do 愛 107B: Wszystkie elementy są na odpowiednich miejscach.

Niewiele było też wypowiedzi nacechowanych niepewnością:

- 301E-B do 溜 110B: Ułożenie elementów wydaje się prawidłowe (choć dziwnie wygląda).
- 302E-B do 痘 108B: W teorii wszystkie elementy zapisane są poprawnie, ale znak wygląda dziwnie.

Strategie kompensacyjne. Arkusz I.

W podgrupie średnio zaawansowanej również pojawiały się odpowiedzi świadczące o wykorzystaniu strategii kompensacyjnych opartych o kontekst — wyrazowy lub zdaniowy — zarówno w kwestii odgadywania odczytania, jak i znaczenia prezentowanych znaków:

- 301E-A do odczytania 紕 201A: *Mono* もの, czyli obecne 物 [RZECZ]. Wywnioskowałam to z kontekstu.

295:1003001844

Tamże do znaczenia: Sam znak to obecnie 物 = rzecz. Natomiast złożenie oznacza *kimono*. Domyślam się dzięki kontekstowi i znajomości złożenia *kimono* 着物 [‘tradycyjny japoński strój *kimono*’].

- 302E-A do odczytania 宥 204A: *Uchi* うち [‘dom’] — wydaje mi się, że ma sens w kontekście zdania, choć wiele słów pasowałoby na to miejsce.
- 303E-A do odczytania 暠 210A: Odczytałabym znak jako *kura* くら, co wnioskuję raczej z kontekstu zdania niż z konkretnego elementu.

Nie było przypadków błędnego rozumienia prezentowanego zdania albo takich, w których wskazówki kontekstowe okazywały się niewystarczające. Rzadko pojawiały się wypowiedzi wskazujące na wykorzystanie samych informacji niesionych przez elementy:

- 302E-A do znaczenia 彼 205A: Jest to na pewno jakaś czynność, jednak nie wiem, o co może chodzić, poza ruchem, na co wskazuje 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK]. Słowo mogłoby oznaczać opuszczanie jakiegoś miejsca.
- 303E-A do znaczenia 紘 201A: Znak może oznaczać ubranie, ponieważ składa się na niego nitka.

Niekiedy pojawiały się komentarze wskazujące na wykorzystanie wskazówek niesionych przez element fonetyczny jako prymarne źródło informacji, często zresztą rozpoznawane trafnie. Nadal jednak zdarzały się błędy w rozumowaniu, jak na przykład w odpowiedziach niżej:

- 301E-A do odczytania 恍 203A: *Gen* げん, przez kontekst oraz znajomość 現 [POJAWIAĆ SIĘ], które tak się odczytuje.
- 301E-A do odczytania 运 209A: *Kai* かい lub *den* でん, ponieważ 云 [MÓWIĆ] w 会 [SPOTYKAĆ] odczytuje się *kai* かい, a znak 伝 [PRZEKAZYWAĆ] ma odczyt *den* でん.
- 303E-A do odczytania 皤 206A: Odczytałabym ten znak jako *ban* ばん, ponieważ tak odczytuje się zazwyczaj 番 [NUMER, KOLEJ].

Niemal nie występowały wypowiedzi wskazujące, że respondent nie rozróżnia odczytania *on’yomi* od *kun’yomi* lub nie jest świadom, że wskazówki zawarte w strukturze znaku mogą odnosić się wyłącznie do pierwszego z tych odczytań. Jedyny wyraźny przykład tego zjawiska to odpowiedź następująca:

296:9236573665

- 303E-A do odczytania 𠮟 204A: Odczytałabym go jako *nani* なに [‘co’], ponieważ w ten sposób odczytuje się jego część 可 [MOŻLIWY].

Nie występowały także przypadki traktowania odczytania znaku jako rebusu składającego się z odczytań jego części składowych. Zdarzały się za to pojedyncze przypadki, kiedy uczestnik rozpoznawał poprawnie odczytanie *on’yomi* i był świadom faktu, że nie pasuje ono do kontekstu wyrazowego:

- 303E-A do odczytania 彼 205A: Odczytałabym sam znak jako *kō* こう, ponieważ zazwyczaj tak odczytuje się często 交 [KRZYŻOWAĆ SIĘ, MIESZAĆ SIĘ], ale nie jestem pewna jak powinno się go odczytać w tym zdaniu.

Niekiedy uczestnicy nie rozróżniali dwóch typów elementów, przypisując znakom odczytania na podstawie elementów semantycznych:

- 301E-A do odczytania 曙 206A: *Nichi* にち. Domyślam się z kontekstu. Poza tym jest w tym znaku 日 [DZIEŃ, SŁOŃCE], który dziś używany jest w tym słowie i który tak się odczytuje.

  Tamże do znaczenia: *Mainichi* 毎日 → codziennie. Wywnioskowałam z kontekstu i klucza 日 [SŁOŃCE, DZIEŃ].

- 302E-A do odczytania 曙 206A: *Nichi* にち — pasuje do całego złożenia i ma sens w zdaniu. Element 日 [DZIEŃ, SŁOŃCE] sugeruje odczytanie.

Najwięcej było w tej podgrupie komentarzy o konsolidacji wskazówek strukturalnych i kontekstowych. Ogólnie rzecz biorąc, takie podejście pozwalało na formułowanie najtrafniejszych odpowiedzi, na przykład:

- 301E-A do odczytania 勖 202A: *Dō* どう. Domyśliłam się z kontekstu i podobieństwa powyższego znaku do dziś używanego 動 [RUCH]. Podpowiedzią jest także fragment 同 [TAKI SAM], który odczytuje się właśnie jako *dō* どう.

  Tamże do znaczenia: *Dōbutsu* 動物 → zwierzę. Samo 動 to znak na ruch. Tak jak wyżej, kontekst oraz znajomość znaku pomogły mi domyślić się znaczenia słowa.

- 302E-A do odczytania 紕 201A: *Mono* もの — od złożenia *kimono* きもの [‘tradycyjny japoński strój *kimono*’], ma sens w kontekście zdania. Dodatkowo

297:7388998725

element 仏 [BUDDA] odczytać można jakoś *butsu* ぶつ co przynosi na myśl znak 物 [RZECZ], czyli inaczej *mono* もの.

Tamże do znaczenia: Nie mam pojęcia co mógłby oznaczać ten znak, wiem tylko, że ma element nitki, może oznaczać po prostu „rzeczy". Jeżeli myślę dobrze, to zapisane z nim słowo oznacza po prostu *kimono*, choć można uprzeć się na tłumaczenie „rzecz do ubrania".

- 303E-A do odczytania 鮮 207A: Odczytałabym go jako *han* はん, ponieważ tak odczytuje się zazwyczaj cząstkę 半 [POŁOWA], oraz pasuje wtedy do kontekstu zdania.

  Tamże do znaczenia: Znak może oznaczać posiłek, co wnioskuję z elementu 食 [JEDZENIE] po lewej stronie. Całe słowo może oznaczać kolację/podwieczorek, na co wskazywałby pierwszy znak w złożeniu czyli 夕 [ZMIERZCH].

Mimo że rzadko, nadal występowały komentarze świadczące o niepewności bądź bezsilności respondentów:

- 301E-A do odczytania 徃 205A: Nie wiem. Części składowe są mi znane, ale nie wiem co to może być.

  Tamże do znaczenia: Nie wiem.

  Tamże do tłumaczenia: „Przed… zapłacę."

- 302E-A do odczytania 徃 205A: Nie mam najmniejszego pomysłu na odczytanie tego znaku. Wydaje mi się, że mogłoby być to *o* お, ale to tylko przypuszczenie.

Strategie kompensacyjne. Arkusz II.

W podgrupie średnio zaawansowanej po wykładzie również pojawiały się odpowiedzi świadczące o wykorzystaniu strategii kompensacyjnych ukierunkowane na kontekst — wyrazowy lub zdaniowy — zarówno w kwestii odgadywania odczytania, jak i znaczenia prezentowanych znaków, na przykład:

- 301E-B do odczytania 洗 207B: *Sen* せん, ponieważ istnieje słowo brzmiące tak samo, ale zapisane inaczej.

- 302E-B do odczytania 働 202B: *Hatara(ku)* はたら（く） ['pracować'] — w kontekście zdania wydaje się mieć sens.

298:7653479114

- 303E-B do odczytania 寂 208B: *Shuku* しゅく, ale opieram się tylko na kontekście zdania.

Zaobserwowano jeden przypadek błędnego zrozumienia zdania:

- 301E-B do znaczenia 傶 205B: „Leżeć", „być" — wnioskuję z kontekstu. [Czasownik stanu tego typu wymagałby raczej znacznika *ni* に zamiast znacznika *de* で występującego w zdaniu.]

Niekiedy pojawiały się odpowiedzi wskazujące na wykorzystanie jedynie informacji leksykalnych niesionych przez elementy składowe:

- 301E-B do znaczenia 陋 209B: „Pomieszczenie", może przez element 阝 [MUR, MIASTO], który związany jest z wzniesieniem, schodami — które mogą być w budynku.
- 302E-B do znaczenia 淘 204B: Znak oznacza coś związanego z wodą, słowo też, ze względu na element 氵 [WODA].
- 303E-B do znaczenia 惸 203B: Myślę, że znak oznacza coś lub kogoś bliskiego, ponieważ składa się na niego serce i „ja". Całe słowo może oznaczać miły, przyjazny.

Niekiedy pojawiały się także komentarze wskazujące na wykorzystanie wskazówek niesionych przez element fonetyczny jako prymarnego źródła informacji. Niektóre z nich zdradzały jednak, że uczestnik nie brał pod uwagę zdania, w którym dany grafem był osadzony, przypisując znakom odczytania sinojapońskie tam, gdzie kontekst dość wyraźnie wskazywał na konieczność użycia odczytania rodzimego, na przykład:

- 301E-B do odczytania 淘 204B: *Chi* ち, ponieważ tak odczytuje się 知 [WIEDZIEĆ, ZNAĆ].
- 301E-B do odczytania 毖 210B: *Hi* ひ, ponieważ tak można odczytać samo 比 [PORÓWNYWAĆ].
- 303E-B do odczytania 縓 206B: *Fuku* ふく, ponieważ część 復 [POWTARZAĆ] kojarzy mi się z tym odczytaniem.

Nie występowały w tej grupie odpowiedzi wskazujące na to, że uczestnicy nie rozróżniają odczytań *on'yomi* i *kun'yomi* lub na brak świadomości, że wskazówki zawarte w strukturze znaku mogą odnosić się wyłącznie do pierwszego z tych odczytań. Nie odnotowano też przypadków traktowania odczytania znaku jako rebusu składającego się z odczytań jego części składowych czy poprawnego rozpoznania odczytania *on'yomi* z jednoczesną świadomością, że nie pasuje ono do

299:9228086607

danego wyrazowego. Nie występowały odpowiedzi wskazujące na mylenie elementów semantycznych i fonetycznych. Liczne były za to komentarze świadczące o konsolidacji wskazówek strukturalnych i kontekstowych. Ogólnie rzecz biorąc, takie podejście pozwalało na formułowanie najtrafniejszych odpowiedzi, na przykład:

- 301E-B do znaczenia 淘 204B: Możliwe, że jest to jakieś źródełko, zbiornik wodny. Wynika tak z kontekstu oraz z elementu 氵 [WODA].
- 302E-B do odczytania 傴 202B: *Hatara(ku)* はたら（く） [‘pracować’] — w kontekście zdania wydaje się mieć sens.

  Tamże do znaczenia: Oznacza pracować — elementy 亻 [CZŁOWIEK] i 道 [DROGA] wskazują na wykonywanie czynności.
- 303E-B do znaczenia 寇 208B: Znak może oznaczać dom lub coś związanego z nim, ponieważ zawiera element dach 宀, pod którym znajduje się część oznaczająca świętowanie. Całe słowo może oznaczać zadanie domowe, co wnioskuję z kontekstu zdania.

Mimo że rzadko, nadal pojawiały się komentarze świadczące o niepewności bądź bezsilności uczestników:

- 301E-B do odczytania 僦 205B: Odczytanie dla 釈 [TŁUMACZYĆ], ale nie pamiętam go.
- 302E-B do odczytania 淘 204B: Nie pamiętam słowa na jezioro, więc powiem *mizu* みず [‘woda’], choć to na pewno nie o to chodzi.

Świadomość funkcji. Arkusz I.

We wszystkich podgrupach, zarówno eksperymentalnych, jak i kontrolnych, powszechne było traktowanie prezentowanych znaków jako złożeń semantyczno-semantycznych, szczególnie w części III arkusza. Przykłady takiego podejścia z podgrupy średnio zaawansowanej przed wykładem obrazują następujące odpowiedzi:

- 301E-A do znaczenia 搽 301A: 扌 to ręka, natomiast 森 to puszcza. Może oznaczać to wycinanie lasu jeśli połączy się te dwie części razem.
- 302E-A do znaczenia 遏 305A: Do głowy przychodzi mi jedynie wędrówka ptaków (w sensie wylotu do ciepłych krajów) ze względu na elementy składowe znaku.

300:5385570623

- 303E-A do znaczenia 鎖 310A: Myślę, że jego znaczenie jest związane z zakupami albo handlem w ogóle, ponieważ składa się na niego metal 金 sugerujący pieniądze oraz 買 sugerujący kupowanie.

Jeden analogiczny komentarz pojawił się w części I arkusza, a jeden w części II:

- 301E-A do 抉 107A: Pierwsze oznacza „rękę", drugie „ogień", więc może jest to znak na „podpalenie", „rozpalenie" lub inną czynność podobną do tych.
- 303E-A do znaczenia 悦 203A: Sam znak może oznaczać obecny stan, np. uczuciowy, ponieważ składają się na niego elementy serce i teraźniejszość.

Pojedyncze odpowiedzi wskazywały na wykorzystanie elementu semantycznego do odgadnięcia ogólnego zakresu znaczeniowego znaku:

- 303E-A do znaczenia 恤 309A: Myślę, że ten znak może odnosić się do uczuć albo do stanu ducha, ponieważ znajduje się w nim serce.

Przypadków błędnego rozpoznania elementu semantycznego nie było. Z kolei występowały odpowiedzi świadczące o błędnym rozkładzie znaku na elementy:

- 301E-A do odczytania 咄 308A: *Ka* か ponieważ mamy tu 化 [ZMIANA] o takim samym odczycie.
- 302E-A do odczytania 餔 302A: Jedyne co przychodzi mi do głowy to *kō* こう od znaku 口 [USTA]. Nie mam innego pomysłu.
- 303E-A do odczytania 話 306A: Myślę, że być może odczytuje się go jako *gen* げん albo *wa* わ, co wnioskuję z elementu 言 [MOWA] i 舌 [JĘZYK], ale nie jestem pewna.

Uczestnicy podgrupy niższej średnio zaawansowanej często nie byli w stanie rozróżnić, która część znaku jest elementem semantycznym, a która fonetycznym. Tu również stosunkowa często było widoczne traktowanie tego samego komponentu jako element semantyczny i fonetyczny jednocześnie. Nie stwierdzono z kolei przypadków rozpoznania obocznej formy elementu semantycznego jako fonetycznego. Rzadko występowały odpowiedzi wskazujące na nierozróżnianie odczytań *kun'yomi* i *on'yomi* lub na traktowanie odczytania znaku jako rebusu odczytań części składowych, jak można zaobserwować na przykładach niżej:

- 301E-A do odczytania 揉 301A: *Shin* しん, ponieważ zawiera element 森 [LAS].

301:1008283273

Tamże do znaczenia: 手 to ręka, natomiast 森 to puszcza. Może oznaczać to wycinanie lasu jeśli połączy się te dwie części razem.

- 302E-A do odczytania 吡 308A: *Hana* はな — od znaku na kwiat lub *kō* こう od znaku na usta, nie widzę innych możliwości.
- 303E-A do odczytania 吡 308A: Być może *ka* か, ponieważ w ten sposób odczytuje się 花 [KWIAT].

  Tamże do znaczenia: Znak może oznaczać coś związanego z jedzeniem, bo występują w nim usta. Ewentualnie może być związany ze światem przyrody, bo występuje w nim kwiat.

Stosunkowo często występowały komentarze wskazujące na wykorzystanie elementu fonetycznego, by odgadnąć odczytanie znaku, mimo że niekiedy mylono odczytanie elementu, na przykład:

- 301E-A do odczytania 話 306A: *Katsu* かつ, ponieważ 活 [WYKORZYSTYWAĆ] też ma taki odczyt.
- 302E-A do odczytania 遖 305A: *Chō* ちょう — jeżeli *chō* ちょう to inne odczytanie dla *tori* とり [‘ptaka’], to właśnie o to mi chodzi, jeżeli nie *chō* ちょう, to *chū* ちゅう, ale na 100% któreś z nich. Odczytanie wiążę w całości z tym jednym elementem.
- 303E-A do odczytania 鋌 307A: Być może *kō* こう ponieważ występuje w nim 好 [LUBIĆ; DOBRY].

Jeszcze rzadsze były odpowiedzi wskazujące na poprawne rozpoznanie elementu fonetycznego, a jednocześnie na niemożność wykorzystania zawartych w nich informacji poprzez brak znajomości jego odczytania jako samodzielnego znaku:

- 301E-A do odczytania 澤 304A: Prawdopodobnie odczytanie *on’yomi* dla 雪 [ŚNIEG], którzy jest jego fragmentem.
- 302E-A do odczytania 澤 304A: Zapomniałam odczytania znaku na śnieg innego niż *yuki* ゆき (przepraszam), ale jestem pewna, że to właśnie to odczytanie.

Tu również pojawiały się odpowiedzi wskazujące na niepewność lub bezsilność uczestników badania wobec postawionego przed nimi zadania, szczególnie w kontekście odgadnięcia *on’yomi* znaku:

302:4116053517

- 302E-A do znaczenia 餌 302A: Prawdopodobnie coś związanego z pożywieniem, ale nie mam pomysłu co. Element 口 [USTA] jest dość mylący w tym znaku.
- 303E-A do odczytań 篠 303A, 渭 304A i 遏 305A: Nie wiem.

Świadomość funkcji. Arkusz II.

W odpowiedziach udzielanych już po wykładzie niezmiennie powszechne było traktowanie prezentowanych znaków jako złożeń semantyczno-semantycznych, na przykład:

- 301E-B do znaczenia 獅 307B: 犭 [ZWIERZĘ] związane jest ze zwierzyną, a 魚 to ryba — może więc ten znak oznacza łowienie ryb.
- 302E-B do znaczenia 廁 305B: Może oznaczać jakieś miejsce pobytu, ze względu na połączenie 广 [ZADASZENIE] — z elementu na jaskinię i 机 [BIURKO], które oznacza mebel.
- 303E-B do znaczenia 倢 301B: Może oznaczać kobietę, ponieważ skład się na niego człowiek 亻 i kobieta 女 oraz życie 生.

Sporadycznie podobne komentarze można odnaleźć także w części II:

- 303E-B do znaczenia 惇 203B: Myślę, że znak oznacza coś lub kogoś bliskiego, ponieważ składa się na niego serce i „ja". Całe słowo może oznaczać miły, przyjazny.
- 303E-B do znaczenia 阨 209B: Może oznaczać jakiś budynek albo część budynku, bo składa się na niego 阝 [MUR, MIASTO], który sugeruje jakieś zabudowania/osady oraz 囗 [OGRODZENIE], który sugeruje zamknięcie, odgrodzenie.

Niektóre odpowiedzi wskazywały na wykorzystanie elementu semantycznego do odgadnięcia ogólnego zakresu znaczeniowego znaku:

- 301E-B do znaczenia 倢 301B: Coś związanego z człowiekiem, ponieważ jest tam 亻 [CZŁOWIEK]. Może jakieś uczucia.
- 302E-B do znaczenia 萩 306B: Może to być nazwa jakiejś rośliny, ze względu na wykorzystanie elementu 艹 [TRAWA].
- 303E-B do znaczenia 獅 307B: Znak może oznaczać jakieś zwierzę, ponieważ składa się na niego element 犭 [ZWIERZĘ], który często występuje w znakach na zwierzęta.

Przypadków błędnego rozpoznania elementu semantycznego nie było wiele:

303:2955515064

- 301E-B do znaczenia 寀 208B: Prawdopodobnie można próbować rozczytać znaczenie po elemencie 祝 [ŚWIĘTO], ale nie wiem, co to może znaczyć.
- 302E-B do znaczenia 獵 307B: Może oznaczać jakąś specyficzną dziedzinę rybołówstwa, związaną z wodami oceanicznymi.

Częściej zdarzały się wypowiedzi świadczące o błędnym rozkładzie znaku na elementy:

- 301E-B do odczytania 傻 301B: *Sei* せい, ponieważ jest tam 生 [ŻYCIE] z takim odczytaniem.
- 302E-B do odczytania 獵 307B: *Gyo* ぎょ lub *yō* よう od elementów na rybę i 羊 [OWCA], obie opcje wydają się być możliwe.
- 303E-B do odczytania 淒 302B: *Kyo* きょ, ponieważ 去 [ODCHODZIĆ] może być tak odczytane.

  Tamże do znaczenia: Oznacza jakieś zjawisko pogodowe ponieważ znajduje się w nim element 雨 [DESZCZ] oraz woda 氵.

Tu również występowały przypadki uznawania tego samego komponentu za element semantyczny i fonetyczny jednocześnie. Nie stwierdzono za to wypowiedzi wskazujących na nierozróżnianie odczytań *kun'yomi* i *on'yomi*:

- 301E-B do odczytania 彷 308B: *Hen* へん, ponieważ taki odczyt ma 辺 [OKOLICA, BOK].

  Tamże do znaczenia: Biorąc pod uwagę element 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK], może ma to związek z jakąś drogą. 辺 to okolica, więc w obu mamy związek z trasą, terenem. Może to ścieżka.
- 302E-B do odczytania 邸 310B: *Taku* たく — od elementu 宅 [DOM], który ma takie właśnie odczytanie.

  Tamże do znaczenia: Może to być jakaś instytucja zajmująca się rynkiem mieszkaniowym, ale nic konkretnego nie przychodzi mi do głowy.
- 303E-B do odczytania 痟 309B: *I* い ze względu na 胃 [ŻOŁĄDEK].

  Tamże do znaczenia: Może oznaczać chorobę żołądka ponieważ 疒 [CHOROBA] występuje w znakach na chorobę, a 胃 oznacza żołądek.

304:4798002209

Stosunkowo często występowały komentarze wskazujące na wykorzystanie elementu fonetycznego, by odgadnąć odczytanie znaku, mimo że czasem uczestnicy mylono odczytanie elementu, na przykład:

- 301E-B do odczytania 霧 302B: *Hō* ほう, ponieważ taki odczyt ma 法 [SPOSÓB, REGUŁA].
- 302E-B do odczytania 襖 303B: *Zoku* ぞく — wydaje mi się, że takie odczytanie ma znak 続 [KONTYNUOWAĆ], który jest elementem tego znaku.
- 303E-B do odczytania 獅 307B: Być może *sen* せん ze względu na 鮮 [ŚWIEŻY].

Tu również stwierdzano wypowiedzi wskazujące na niepewność lub bezsilność uczestników badania wobec zadania, szczególnie w kontekście odgadnięcia odczytania *on'yomi* znaku:

- 301E-B do odczytania 廟 305B: Odczyt dla 机 [BIURKO], ale nie pamiętam go.
- 302E-B do odczytania 萩 306B: *Han* はん — od elementu 反 [PRZECIWNY, ODWROTNY, KRZYWY] lub *ki* き od 木 [DRZEWO], choć może to był również odczytanie znaku 板 [DESKA], którego nie pamiętam.
- 303E-B do odczytania 廟 305B: Nie wiem.

4.3.2. Wyniki w grupie kontrolnej

4.3.2.1. Podgrupa początkująca

Świadomość pozycji i części składowych. Arkusz I.

W podgrupie początkującej kontrolnej, podobnie jak w jej eksperymentalnym odpowiedniku, wiele wypowiedzi wskazywało na dość dobrą świadomość dozwolonych i niedozwolonych pozycji poszczególnych komponentów. Miało to miejsce zazwyczaj w przypadku komponentów o stosunkowo wysokiej częstotliwości występowania, takich jak 辶 RUCH, 扌 RĘKA czy 亻 CZŁOWIEK, na przykład:

- 101K-A do 村 101A: Prawa część powinna być po lewej. Jakoś tak lepiej wygląda. [Uczestnik zapisał tutaj znak złożony z komponentów 扌 RĘKA i 木 DRZEWO w konfiguracji lewo-prawo w tej kolejności. Wskazany jest on strzałką z podpisem: „taki mógłby istnieć".]
- 102K-A do 缶 104A: W znakach, które do tej pory widziałam, górny element tego znaku zawsze znajdował się na dole znaku i wydaje się to być pewną zasadą.

305:5350064463

Ponieważ przyzwyczaiłem się, że ten element zawsze widzę na dole znaku, nie pasuje mi to, jak jest ułożony graficznie.

- 103K-A do 訃 108A: Ten znak wydaje mi się być niedokończonym, jakby coś musiało być pod 疒 [CHOROBA], bo do umiejscowienia 言 [MOWA] nie mam żadnych zastrzeżeń. Ale nie uwierzyłabym w ten znak, wygląda na wybrakowany.
- 104K-A do 訃 108A: Rozumiem pustą drogę, ale to nie emituje takiej samej artystycznej energii. Wygląda, jakby ktoś zabrał z niego jeden element.
- 105K-A do 秋 106A: Prawy element nie wygląda zbyt naturalnie w tym znaku, bo zwykle widzimy go z innej strony znaku.
- 106K-A do 鴬 105A: Te cztery kreski u góry, po prostu nie mają sensu. Reszta jest do uwierzenia. [Na znaku zakreślony komponent 灬 OGIEŃ w niewłaściwej pozycji.]

W porównaniu z pozostałymi poziomami kompetencji w podgrupie początkującej stosunkowo częste były przypadki, w których nie rozpoznawano komponentów, rozpoznawano je błędnie lub nawet błędnie rozkładano grafem na komponenty, na przykład dzieląc wizualnie spójny komponent na dwie części. Przykładów błędnego rozpoznania komponentu w części I arkusza nie odnotowano, jednak pojawiały się one w innych częściach:

- 101K-A do znaczenia 鮮 207A: Jakiś posiłek z ryżem, ze względu na jego części. [Prawdopodobnie uczestnik myli tu komponent 半 POŁOWA z 米 RYŻ.]
- 104K-A do znaczenia 祥 205A: Z racji, że są w nim elementy chodzenia i szkoły [o komponencie 交 KRZYŻOWANIE SIĘ, MIESZANIE SIĘ] mogę jedynie założyć, że ten znak oznacza wagary.
- 105K-A do odczytania 祥 205A: „Wyjazd szkolny”, ponieważ jest mowa o płaceniu za coś przed. Lewy element znany mi z *iku* 行く — iść, prawy element to element pojawiający się w nazwach szkół.
- 104K-A do znaczenia 恤 309A: Konewka — ten element po lewej wygląda jak smutny człowiek podlewający pole [o komponencie 忄 SERCE].
- 106K-A do odczytania 恤 309A: *Hita* ひた. *Hi* ひ → Zakładam, że lewy komponent pochodzi od ognia [o komponencie 忄 SERCE]. *Ta* た → Pole ryżowe, *plain & simple* [‘proste’].

306:2074762913

Przykładów błędnego rozkładu grafemu na komponenty w tej podgrupie również nie zaobserwowano. Przy tym niektórzy uczestnicy otwarcie deklarowali, że nie rozpoznają danej części znaku, na przykład:

- 105K-A do odczytania 202A: Prawy element to *chikara* — siła, lewego elementu nie znam. W zdaniu jest mowa o szpitalu.
- 101K-A do znaczenia 303A: Ptaki latające nad drzewami. Nie wiem, co oznacza część na górze, ale wygląda jak latające ptaki.
- 104K-A do znaczenia 301A: Dżungla — nie wiem, co znaczy tam ten element po lewej, ale na pewno ma dobry powód, żeby być w puszczy.
- 106K-A do znaczenia 303A: Ten dolny to chyba były jakieś konopie, ale te pseudo namioty na górze nic mi nie mówią.

Uczestnicy z podgrupy początkującej wykazywali ponadto pewną nadwrażliwość na postrzegane „błędy” graficzne w znakach. Uznawali oni naturalne konfiguracje komponentów bądź kresek za przesłanki od uznania znaku za nieprawidłowy strukturalnie, jak na przykład w następujących odpowiedziach:

- 101K-A do 103A: Nie pasuje mi, że 罒 [SIEĆ] jest tak na samej górze.
- 102K-A do 109A: Wydaje mi się, że w znakach z elementem 口 [OGRODZENIE], zawsze wewnętrznym elementem jest inny znak typu 木 [DRZEWO], 口 [USTA], a nie znak łączący w sobie kilka elementów jak powyższe 扌 [RĘKA], 化 [ZMIANA]. Dlatego powyższy znak nie wydaje się być poprawny graficznie.
- 104K-A do 103A: Ten element nad nicią nie wygląda, jakby mógł być nad nicią.
- 105K-A do 110A: Wygląda na zbyt „przeładowany” treściami.
- 106K-A do 110A: Ten komponent po lewej niszczy kompozycję. [Na znaku zakreślony komponent 忄 SERCE w poprawnej pozycji.]

Wypowiedzi dwóch osób wskazywały na to, że nie dostrzegły lub zignorowały one błędy w znaku niepoprawnym strukturalnie, na przykład:

- 102K-A do 106A: Powyższy znak składa się z trzech podstawowych elementów i mimo że chyba nie spotkałam się jeszcze ze znakiem, który łączyłby w sobie więcej

307:1046692033

niż dwa podstawowe elementy w takim szeregowym układzie, to graficznie wygląda na znak, który mógłby istnieć.

- 104K-A do 101A: Drzewko jest bardzo ładnym, zgrabnym znakiem, który pasuje praktycznie do wszystkiego. Co prawda moim zdaniem wyglądałby lepiej, gdyby było po prawej, ze względu na ten drugi element, ale jestem w stanie uwierzyć w ten znak.

Niekiedy uczestnicy poprawnie orzekali o poprawności bądź niepoprawności strukturalnej prezentowanego znaku fikcyjnego, jednak ich uzasadnienia ujawniały, że te decyzje podejmowane były na podstawie błędnych przekonań o strukturze sinogramów, na przykład:

- 102K-A do 105A: W tym znaku znajduje się za dużo elementów, sam element 鳥 [PTAK] zajmuje dużo miejsca, a doklejone do niego z prawie każdej strony elementy dodatkowe nie wydają się nadawać mu nowego znaczenia, tylko zaburzają odczytanie znaku i wyglądają jakby były dolepione bez większego sensu.
- 106K-A do 104A: Wygląda jak uproszczony rysunek otomany ze skrzynią, a nie *kanji* — nie sprawia dla mnie wrażenia znaku niosące jakieś znaczenie. [Przy znaku prosty rysunek otomany ze skrzynią pod nią.]

Nierzadkie były komentarze świadczące o tym, że uczestnicy badania opierali swoje osądy na analogiach z konkretnymi znanymi im znakami lub z ogólną strukturą grafemu, bez odniesień do pozycji komponentów, na przykład:

- 101K-A do 102A: Wygląda podobnie do innych znaków, które znam, np. 庫 [SKARBIEC].
- 102K-A do 110A: Mimo złożoności znaku, wszystkie jego elementy składowe wydają się ze sobą współgrać graficznie, przez co wygląda na znak potencjalnie możliwy, żeby istnieć.
- 103K-A do 107A: Położenie komponentów wydaje mi się być naturalne, też znam oba i z czymś mi się kojarzą, a więc też z jakimś możliwym znaczeniem czegoś podtrzymującego ogień, ciepło.
- 104K-A do 106A: Bardzo nudny, standardowy graficznie znak. Zdecydowanie jestem w stanie go sobie wyobrazić jako część złożeń z jakiejś nudnej, technicznej kategorii.

308:7478467061

- 106K-A do 101A: Dość prosta kombinacja, możliwe, że miałby znaczenie semantyczne, a nie czysto symboliczne (tj. reprezentuje koncept, nie rzeczywisty obiekt).

Niekiedy uczestnicy odwoływali się bezpośrednio do intuicji bądź odczucia, jakie mało podpowiadać im odpowiedź. Bywało i tak, że takie przeczucia prowadziły do poprawnych osądów, jak na przykład w odpowiedziach:

- 101K-A do 109A: Podobają mi się znaki, w których coś jest zamknięte „w pudełku”. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
- 104K-A do 105A: Jest zbyt chaotyczny i emituje niepokojącą energię. Wygląda, jakby ptak na siłę wcisnął się w środek wiersza tak, że aż piórka poleciały. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź NIE.]
- 105K-A do 103A, 107A i 109A: [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK, ale brak odpowiedzi na pytanie otwarte.]
- 106K-A do 107A: Nie wiem, wzbudza moje zaufanie, że niesie jakieś znaczenie. Może to kwestia prostej budowy?

W innych przypadkach jednak podpowiedzi intuicji okazywały się mylne, na przykład:

- 101K-A do 106A: Ładnie wygląda. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
- 104K-A do 102A: Środek w środku innego elementu napełnia mnie dyskomfortem. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź NIE.]
- 105K-A do 105A: Wygląda jak znak stworzony przez Japończyków na podstawie znaków chińskich. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

Odpowiedzi nacechowane były czasem niepewnością, co zauważyć można w niektórych wypowiedziach przytaczanych wyżej oraz innych. Niepewność mogła dotyczyć poprawności wydawanych osądów, identyfikacji komponentu bądź nawet samej przyczyny podjęcia określonej decyzji, na przykład:

- 103K-A do 103A: Na pierwszy rzut przypomina mi znak istniejący, chociaż przez znajomość znaku 後 [TYŁ; POTEM], wydaje mi się dość dziwny, za bardzo pomieszany, to wydaje mi się, że mógłby istnieć, choć nie mam żadnego pomysłu co miałby oznaczać.

309:9152316203

- 104K-A do 村 101A: Drzewko jest bardzo ładnym, zgrabnym znakiem, który pasuje praktycznie do wszystkiego. Co prawda moim zdaniem wyglądałby lepiej, gdyby było po prawej, ze względu na ten drugi element, ale jestem w stanie uwierzyć w ten znak.

Świadomość pozycji i części składowych. Arkusz II.

W arkuszu II również pojawiało się wiele wypowiedzi wskazujących na raczej dobrą świadomość dozwolonych i niedozwolonych pozycji poszczególnych komponentów. Miało to miejsce zazwyczaj w przypadku komponentów o stosunkowo wysokiej częstotliwości występowania takich jak 辶 RUCH, 扌 RĘKA czy 亻 CZŁOWIEK, na przykład:

- 101K-B do 峭 101B: Część po prawej powinna być po lewej.
- 103K-B do 漫 107B: 氵 [WODA] na pozycji lewej jak najbardziej dla mnie dobrze wygląda.
- 104K-B do 親 103B: Gdyby woda była po lewej, to byłby logiczny.
- 106K-B do 親 103B: „Woda" po prawej powinna być po lewej — inaczej nie wzbudza to mojego zaufania.

W tym arkuszu przykłady błędnego rozpoznania komponentu zaobserwować można było tylko w częściach II i III, na przykład:

- 103K-B do znaczenia 悼 203B: Osobę światłą, oczytaną, może 小 [MAŁY] (od ognia), 自 (ja), może samoświadomą sugerując się pojedynczymi komponentami i tym, że to złożenie *na*-przymiotnika, określenie.
- 104K-B do odczytania 娚 201B: *Shomi* しょみ — *jo* じょ + *umi* うみ ['morze', o komponencie 毎 KAŻDY] (ale zmiękczone).
- 103K-B do znaczenia 霑 302B: Jeśli dobrze pamiętam, dolny element coś z miejscem, to może bagno [o komponencie 法 PRAWO; METODA], miejsce gdzie jest często zielone.
- 104K-B do znaczenia 蔽 306B: Mech — drzewo, trawa i ten fragment, który jest w posiłku [o komponencie 反 ODWROTNY, PRZECIWNY; KRZYWY] (kto nie jadł mchu w dzieciństwie).

Przykładów błędnego rozkładu grafemu na komponenty nie stwierdzono. Za to niekiedy uczestnicy otwarcie deklarowali, że nie rozpoznają danej części znaku, na przykład:

- 103K-B do 澪 109B: Nie znam komponentu 冫 [LÓD] zaznaczonego.

310:1055064151

- 106K-B do odczytania 霎 302B: *Sui* すい + *ame* あめ = *suime* すいめ. Nie kojarzę zaznaczonego komponentu, szukam po pozostałych. [Na znaku zaznaczony okręgiem komponent 去 ODCHODZIĆ opatrzony znakiem zapytania.]

Uczestnicy z podgrupy początkującej wykazywali ponadto nadwrażliwość na postrzegane „błędy" graficzne w znakach. Uznawali oni w rezultacie naturalne konfiguracje komponentów bądź kresek za przesłanki od uznania znaku za nieprawidłowy strukturalnie, na przykład:

- 101K-B do 鄙 110B: Nie pasuje mi, że 灬 [OGIEŃ] nie są pod jakimś daszkiem + część 阝 [MUR, MIASTO] bardziej mi pasuje po lewej.
- 103K-B do 疔 106B: 疒 [CHOROBA] i 亍 [IDĄCY CZŁOWIEK] w mojej pamięci wizualnej się nie łączą, zawsz występują osobno jako komponent znaku od lewej pozycji — tak więc ich połączenie w jeden wygląda nienaturalnie. [Istnieją rzadkie znaki łączące te dwa komponenty, na przykład 瘦 NAWRÓT CHOROBY lub 癥 RANA NA NODZE, jednak nie należą one do *jōyō kanji*.]
- 106K-B do 痘 108B: To 辶 [RUCH] mi tam nie pasuje. Daszek OK, 刀 [OSTRZE] OK, ale 辶 [RUCH] niszczy mi tę kompozycję.

Wypowiedź jednej osoby wskazywała na to, że zignorowała ona błąd w znaku niepoprawnym strukturalnie:

- 103K-B do 親 103B: Na pierwszy rzut oka tak, choć trochę nie gra mi element 氵 [WODA] na końcu a nie z przodu. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

Niekiedy uczestnicy poprawnie orzekali o poprawności bądź niepoprawności strukturalnej prezentowanego znaku fikcyjnego, jednak ich uzasadnienia ujawniały, że orzekali tak na podstawie błędnych przekonań o strukturze sinogramów, na przykład:

- 103K-B do 霈 109B: Nagromadzenie elementów jest za duże pod znakiem 雨 [DESZCZ], choć może mieć to wpływ, że znam znak *kumo* くも ['chmura'] i *yuki* ゆき ['śnieg'], które pod 雨 [DESZCZ] zawierają nie więcej niż jeden komponent. Nie znam komponentu 氵 [LÓD] zaznaczonego, ale 氵 to woda, to ten przypomina mi uproszczony 火 [OGIEŃ], co tym bardziej nie pasuje mi do połączenia z *ame* あめ ['deszcz'].

311:7053883312

- 106K-B do 102B: Koń jako komponent widziałam tylko „ściśnięty” z boku, nie u góry.

W jednym przypadku uczestnik miał świadomość poprawnej pozycji tylko jednego z błędnie umieszczonych komponentów. Był on najwyraźniej świadom tego, że komponent IDĄCY CZŁOWIEK powinien występować po lewej stronie innego komponentu. Nie zdawał sobie jednak sprawy z tego, że podobne ograniczenie obowiązuje komponent CHOROBA, który powinien pojawiać się w towarzystwie innego komponentu umieszczonego pod nim. Wpłynęło to na identyfikację nieistniejącego problemu o naturze strukturalnej:

- 106K-B do 106B: Komponent z prawej powinien być po lewej, ale wtedy by się gryzł z tymi dwoma znaczkami obok daszku.

Nierzadkie były komentarze świadczące o tym, że uczestnicy badania opierali swoje osądy o analogie z konkretnymi znanymi im znakami lub o ogólną strukturę grafemu, bez odniesień do konkretnych pozycji komponentów, na przykład:

- 101K-B do 105B: Składa się z części, które już znam.
- 106K-B do 107B: Nie widzę przeciwskazań, wydaje się być złożony w jakiś sensowny sposób, ma to ład i skład.

Niekiedy uczestnicy odwoływali się bezpośrednio do intuicji bądź przeczucia, które podpowiadało im odpowiedź. Bywało, że takie przeczucia prowadziły do poprawnych osądów, jak na przykład:

- 101K-B do 104B: Wygląda jak coś znajomego. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
- 104K-B do 101B: Źle mu z oczu patrzy, bardzo nieproporcjonalny jest. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

W innych przypadkach jednak podpowiedzi intuicji okazywały się mylne, na przykład:

- 104K-B do 102B: Tak, mógłby istnieć i oznaczać konia na zjeżdżalni. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
- 104K-B do 109B: Ten już jest mocno podejrzany. Mimo to, byłabym gotowa dać mu szansę jako określenie czegoś bardzo specyficznego albo jakiś rzadki koncept. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

312:4961630739

Odpowiedzi uczestników nacechowane były niekiedy niepewnością, co zauważyć można w niektórych wypowiedziach przytaczanych wyżej. Niepewność taka mogła dotyczyć poprawności wydawanych osądów, identyfikacji komponentu bądź nawet samej przyczyny podjęcia określonej decyzji.

Strategie kompensacyjne. Arkusz I.

W podgrupie początkującej najczęstsze było wykorzystanie strategii opartych o kontekst — wyrazowy lub zdaniowy. Dotyczyło to zarówno w kwestii odgadywania odczytania, jak i znaczenia prezentowanych znaków, na przykład:

- 101K-A do znaczenia 紘 201A: Oznacza jakąś część ubrania, ponieważ jest koło niego znak 着 [UBIERAĆ].
- 102K-A do znaczenia 晡 206A: Wydaje mi się, że ten znak może określać jakąś jednostkę czasu, która może pojawiać się cyklicznie (dzięki złożeniu z 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY]).
- 103K-A do odczytania 恍 203A: Nie wiem. Wszystkie moje skojarzenia wędrują w stronę złożeń, jakie znam z 気 [NASTRÓJ; POWIETRZE] i tym, że to pewnie jakieś określenie na relacje w rodzinie, lub jej stan. Odruchowo, widząc *kazoku* かぞく [‘rodzina’] i 気 [NASTRÓJ; POWIETRZE], miałam pytanie o zdrowie *genki* げんき [‘zdrowy; eneregiczny’] i innego pomysłu nie mam.

  Tamże do znaczenia: Stan, relacje, opis tego, jest jakimś *na*-przymiotnikiem.
- 104K-A do znaczenia 暯 210A: Wnioskując z kontekstu, myślę, że znaczy ciemny/słabo oświetlony, moja mama zawsze mi powtarza, że jak będę czytać po ciemku, to mi się oczy popsują.
- 105K-A do odczytania 晡 206A: „Popołudnie, wieczór”, ponieważ każdego dnia do późna robię pracę domową.
- 106K-A do odczytania 励 202A: *Dō* どう. Znam jedno złożenie z 物 [RZECZ], które miałoby tu sens i jest to *dōbutsu* どうぶつ [‘zwierzę’]. Szpital/fryzjer dla zwierząt. *Seibutsu-no byōin* せいぶつのびょういん [‘szpital dla istot żywych’] nie ma sensu.

  Tamże do znaczenia: Zwierzę, bo *seibutsu* 生物 [‘istota żywa’] nie ma dla mnie sensu w tym zdaniu.

313:4822008138

Możliwość wykorzystania wskazówek kontekstowych przez osoby na poziomie początkującym była dodatkowo ograniczona przez ogólnie niską kompetencję językową. Uczestnicy badania z tej podgrupy czasem nie zauważali lub niepoprawnie interpretowali elementy zdania, które jasno wskazywały na błędność odpowiedzi, na przykład:

- 101K-A do tłumaczenia 彼 205A: Przed studiami zarobię pieniądze. [Uczestnik najprawdopodobniej myli tu czasownik *harau* 払う ‘płacić’ obecny w zdaniu z czasownikiem ‘zarabiać’.]
- 102K-A do znaczenia 司 204A: Podejrzewam, że oznacza on rzeczownik, ale nie mogę zgadnąć z kontekstu, ponieważ nie wydaje mi się, abym znała czasownik *tatemasu* たてます [‘budować’], wiem tylko, że jest on w formie wyrażającej chęć zrobienia czegoś.
- 104K-A do tłumaczenia 司 204A: Nie wiem, nie znam tego czasownika.
- 105K-A do znaczenia 司 204A: Nie do końca rozumiem słowo *tachimasu* (?). [Uczestnik nie jest tu w stanie rozpoznać czasownika *tateru* 建てる ‘budować’.]

  Tamże do tłumaczenia: Gdybym miał pieniądze, mógłbym kupić cokolwiek bym chciał.
- 106K-A do odczytania 迹 208A: *Ki-ni* きに. W znaczeniu „pójść i zobaczyć” (*to go and have a look*) w znakach *ki-ni miru* 来に見る. Na zasadzie „*Let’s have a look at the next page*”. [Fraza *ki-ni miru* jest niepoprawna gramatycznie i niezrozumiała; taka konstrukcja nie istnieje.]

W innych przypadkach, mimo poprawnej interpretacji znaczenia całego zdania, wskazówki kontekstowe okazywały się niewystarczające do poprawnego odgadnięcia znaczenia leksemu zapisanego za pomocą znaku fikcyjnego, na przykład:

- 102K-A do znaczenia 彼 205A: Znak ten z dodaną *furiganą* może oznaczać czynność, przed której zrobieniem należy zapłacić.
- 104K-A do znaczenia 迹 208A: Wnioskując po kontekście, myślę, że znaczy wyrywanie stron.

  Tamże do tłumaczenia: Jeśli umiemy tę stronę, wyrwijmy kolejną.
- 105K-A do odczytania 司 204A: Jako „cokolwiek bym chciał”, ponieważ jest mowa o przypuszczeniu, że „gdybym miała pieniądze, to…”

314:5108730478

Tamże do tłumaczenia: Gdybym miał pieniądze, mógłbym kupić cokolwiek bym chciał.

- 106K-A do znaczenia 暯 210A: Przymiotnik, to na pewno. [*I*-przymiotnik]. Jaki, tego nie wiem.

W porównaniu z kontekstem wyrazowym lub zdaniowym rzadziej można było zaobserwować wzmianki dotyczące wykorzystania informacji niesionych przez elementy. Nierzadko były one nietrafne, zakładając wykorzystanie analogii w formie graficznej znaków lub traktowanie sinogramu jak rebus, złożenie semantyczno-semantyczne:

- 101K-A do znaczenia 祋 205A: To będzie coś związanego z nauką, bo przypomina mi znak na szkołę 校.
- 102K-A do odczytania 祋 205A: Nie wiem jakie mogłoby być odczytanie tego znaku, najbardziej kojarzy mi się ze znakiem 校 [SZKOŁA], tyle że w kontekście tego zdania i dodanej *furigany* wydaje mi się być czasownikiem.
- 103K-A do odczytania 糺 201A: *Ashi* あし／アシ to było moje pierwsze skojarzenie po tym, że 後 [TYŁ; PÓŹNIEJ] można odczytać *ashi* あし [nie można], ale też samą nić 糸 w złożeniu *kinshi* 金糸 [‘złota nić’] , a znak drugi 仏 [BUDDA] kojarzy mi się z 私 [JA] (w złożeniach odczytywany *shi* し), dlatego takie odczytanie wydaje mi się wyglądać dobrze, ale też brzmieć jak słowo na odzienie *kiashi* きあし.
- 104K-A do znaczenia 怳 203A: Uważam, że ten znak oznacza „nawiedzony”, ponieważ elementy w stylu oko na nogach, moneta, czy cokolwiek to jest, wyglądają razem bardzo podejrzanie zwłaszcza w połączeniu z energią.
- 105K-A do odczytania 祋 205A: „Wyjazd szkolny”, ponieważ jest mowa o płaceniu za coś przed. Lewy element znany mi z *iku* 行く — iść, prawy element to element pojawiający się w nazwach szkół.

Niezbyt często pojawiały się komentarze wskazujące na wykorzystanie wskazówek niesionych przez element fonetyczny jako prymarne źródło informacji, na przykład:

- 102K-A do odczytania 皤 206A: Nie wiem jakie może mieć odczytanie ten znak, jeden z jego elementów 番 [KOLEJ, NUMER] ma jedno z odczytań *ban* ばん, więc może ten znak też zawiera je w sobie.

315:3553120462

- 103K-A do odczytania 鮮 207A: Nie wiem, choć 半 [POŁOWA] sugeruje *han* はん, bo go znam, ale jest pewnie inne odczytanie w tym złożeniu.

Uczestnicy badania na tym poziomie kompetencji nie rozróżniali też często odczytań *on'yomi* i *kun'yomi* ani nie byli świadomi, że wskazówki zawarte w strukturze znaku mogą odnosić się wyłącznie do pierwszego z nich. Sporadycznie zdarzały się też przypadki traktowania odczytania znaku jako rebusu składającego się z odczytań jego części składowych. Alternatywnie poniższe wypowiedzi można zinterpretować jako oznakę tego, że w obliczu ograniczonej wiedzy na temat komponentów, elementów oraz sinogramów w ogóle uczestnicy badania decydowali się wykorzystać dowolną informację, jaką mogli pozyskać ze struktury grafemu, by tylko móc udzielić jakiejkolwiek odpowiedzi:

- 103K-A do odczytania 晩 206A: *Niban* にばん, bo znam 日 [DZIEŃ; SŁOŃCE] i 番 [NUMER; KOLEJ] i ich odczytanie osobno co brzmi i wydaje mi się dobre, ale to jedynie intuicja.
- 104K-A do odczytania 鮮 207A: *Shōkan* しょうかん — tak mi się wydaje, że tak by się te elementy zmiksowały.
- 105K-A do odczytania 运 209A: Coś z *au* — spotykać się, ponieważ pokazany jest kontekst. 動 [RUCH] wskazuje na jakieś spotkanie ruchowe.

Niekiedy uczestniczący badania przypisywali znakowi odczytanie na podstawie elementu semantycznego bądź łączyli jeden z komponentów z odczytaniem *kun'yomi*, na przykład:

- 103K-A do odczytania 勗 202A: Choć im więcej przyglądam się to może to jakaś aparatura, urządzenie szpitalne i odczytanie będzie powiązane ze znakiem 力 [SIŁA], [czyli] *ryoku* りょく czy *riki* りき.
- 103K-A do odczytania 暯 210A: Nie wiem, może też *ni* に od 日 [SŁOŃCE, DZIEŃ] lub *an* あん od 安 [TANI, SPOKOJNY]. Ale w tym złożeniu nie wiem.
- 105K-A do odczytania 遼 208A: *Mori* — las, coś związanego z lasem, ponieważ występuje znak na las.

Sporadycznie występowały komentarze świadczące o konsolidacji wskazówek strukturalnych i kontekstowych. Ze względu jednak na stosunkowo ograniczoną znajomość sinogramów, które mogą pełnić rolę elementów fonetycznych, a także niemożność bezpośredniego wykorzystania informacji

316:9847576331

niesionych przez nie w przypadku leksemów zawierających *kun'yomi*, efektywność tej strategii jawiła się jako raczej ograniczona, na przykład:

- 101K-A do znaczenia 励 202A: „Gryzoń", ponieważ jest w nim znak 力 [SIŁA], a gryzonie mają silne zęby. Domyślam się, że to jakiś zwierzę po kontekście zdania.
- 102K-A do znaczenia 励 202A: Znak ten wchodzi w złożenie ze znakiem 物 [RZECZ] i razem charakteryzują wspomniany w zdaniu szpital. Możliwe, że oznacza on jakiś organ lub narząd i określa specyfikę szpitala — sugeruję się tutaj znakiem 力 [SIŁA], który w niektórych złożeniach jest związany z ludzkim organizmem.
- 104K-A do odczytania 曝 206A: *Ban* ばん — kontekst zdania sugeruje porę dnia, a jeden z elementów to numer.

Często występowały komentarze wskazujące na uzasadnianie osądów wyłącznie nieokreślonymi przeczuciami bądź wręcz na bezsilność wobec zadania. Niektóre pola odpowiedzi pozostawiono puste:

- 101K-A do odczytania 糺 201A: *Kitemu* きてむ, ale nie wiem czemu, po prostu tak mi pasuje, może skojarzyło mi się ze słowem *item*?
- 102K-A do odczytania 励 202A: Do głowy nie przychodzi mi żadne konkretne odczytanie, ponieważ znam obydwa jego elementy składowe osobno i podejrzewam, jak mogłyby brzmieć w złożeniu, ale nie w jednym znaku.
- 103K-A do odczytania 宵 204A: Nie wiem. Niczego mi nie sugeruje. Rozpoznaje jedynie początek zdania i mniej więcej gramatykę, że coś, gdyby były pieniądze, to… chcę…
- 104K-A do odczytania 宵 204A: *Ukyo* うきょ — ładne, lekkie odczytanie, dla ładnego, lekkiego znaku.

  Tamże do znaczenia: Wygląda jak coś co mogłoby być tytułem *haiku*, może jakiś element natury, np. strumień, mech, gałązka, chociaż wnioskując z kontekstu zdania, raczej tak nie jest.
- 106K-A do odczytania 瞭 210A: Nie wiem.

  Tamże do znaczenia: Przymiotnik, to na pewno. [*I*-przymiotnik]. Jaki, tego nie wiem.

  Tamże do tłumaczenia: [Pole odpowiedzi puste.]

317:9660144553

Strategie kompensacyjne. Arkusz II.

W arkuszu II również zdecydowanie najczęstsze było wykorzystanie strategii opartych o kontekst — wyrazowy lub zdaniowy. Dotyczyło to zarówno kwestii odgadywania odczytania, jak i znaczenia prezentowanych znaków, na przykład:

- 101K-B do znaczenia 洗 207B: Jakaś czynność, którą można wykonywać w dzień wolny. Może pranie? Wynika to z kontekstu zdania.
- 103K-B do znaczenia 寺 204B: Z powodu *tera* てら [‘świątynia buddyjska’] i paru innych słów, które kojarzę znak oznaczałby naczynie/element świątynny? Może ołtarz na ofiarę z jedzenia (→ bo 魚 [RYBA]).
- 104K-B do znaczenia 悲 210B: Jakieś pozytywne uczucie, jak *ureshii* うれしい [‘wesoły’], może ulga.

  Tamże do tłumaczenia: Po tym, jak przyjaciele wrócili do kraju, poczułam ulgę.
- 106K-B do odczytania 働 202B: *Hatara* はたら. W kontekście zdania tak mi pasuje. To jest moje główne kryterium.

  Tamże do znaczenia: Zakładając, że dobrze tłumaczę zdanie, jest tu mowa o miejscu pracy. Stąd *hataraite imasu* はたらいています [‘pracuje’] najbardziej pasuje.

Możliwość wykorzystania wskazówek kontekstowych przez osoby na poziomie początkującym była dodatkowo ograniczona przez ogólnie niską kompetencję językową. Uczestnicy badania z tej podgrupy niekiedy nie zauważali lub niepoprawnie interpretowali elementy zdania, które jasno wskazywały na błąd w odpowiedzi, na przykład:

- 101K-B do odczytania 帰 205B: *Kae* かえ — skojarzyło mi się z oddawaniem książek, tzn. „wracaniem” ich do domu. [Takie odczytanie utworzyłoby nieprzechodni czasownik *kaeru* 返る ‘wracać’ zamiast *kaesu* 返す ‘oddawać’; uczestnik prawdopodobnie pomylił lub nie rozróżnia tych dwóch czasowników].
- 103K-B do odczytania 働 202B: Poza matką i znakiem *kusuri* くすり [‘lek’] nie znam reszty i nie mam pojęcia, do samego odczytania myślę o *dō* どう (od sposobu odczytania 道 [DROGA]).
- 104K-B do znaczenia 働 202B: Jakiś czasownik, ale trudno mi powiedzieć, bo nie wiem, co znaczy *yakkyoku* やっきょく [‘apteka’].

318:7275057139

- 106K-B do odczytania 洲 204B: *Umi* うみ [‘morze’]? Żeby stworzyć sensowne zdanie.

  Tamże do znaczenia: *Umi* うみ ‘jezioro’ (?). Wtedy zdanie ma ręce i nogi.

W innych przypadkach, mimo poprawnej interpretacji znaczenia całego zdania, wskazówki kontekstowe okazywały się niewystarczające do poprawnego odgadnięcia znaczenia leksemu zapisanego za pomocą znaku fikcyjnego, na przykład:

- 101K-B do znaczenia 僮 202B: Coś co robi się w aptece? Może mierzy cieśninie? To przez znak 薬 [LEK] w zdaniu.

  Tamże do tłumaczenia: Mama w aptece mierzy ciśnienie.

- 103K-A do znaczenia 紘 201A: Imię, sugerując się *san* さん i całością wyrażenia (zapytanie o zdrowie).

- 104K-B do odczytania 陔 209B: *Ki* き — z kontekstu wnioskuję, że ma zastępować energię.

  Tamże do znaczenia: Myślę, że jest godnym następcą dla 気 [NASTRÓJ; POWIETRZE].

  Tamże do tłumaczenia: Mama pracuje chora.

- 106K-B do odczytania 惸 203B: *Tai* たい, żeby stworzyć *taisetsu* たいせつ [‘ważny’].

  Tamże do znaczenia: *Taisetsu* たいせつ — ważny. Inaczej zdanie nie ma sensu.

W porównaniu z kontekstem wyrazowym czy zdaniowym, o wiele rzadziej można było zaobserwować wzmianki dotyczące wykorzystania informacji niesionych przez elementy. Nierzadko były one nietrafne, wsparte na analogiach do formy graficznej znaków lub zakładające traktowanie sinogramu jako rebus, złożenie semantyczno-semantyczne:

- 101K-B do znaczenia 祝 208B: Modlitwę? Wiem że znak ネ [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] to coś związanego z modleniem się.

- 103K-B do znaczenia 惸 203B: Osobę światłą, oczytaną może, 小 [MAŁY] (od ognia), 自 (ja), może samoświadomą, sugerując się pojedynczymi komponentami i tym, że to złożenie *na*-przymiotnika, określenie.

319:8067637131

- 104K-B do znaczenia 洫 207B: Zmieniam zdanie, jednak wygląda na pranie. Jest woda, jest góra, wyobrażam sobie pranie suszące się na sznurku przed domkiem u podnóża gór.

Niezbyt często pojawiały się komentarze wskazujące na wykorzystanie wskazówek niesionych przez element fonetyczny jako prymarnego źródła informacji, na przykład:

- 103K-B do 僖 202B: Poza matką i znakiem *kusuri* くすり [‘lek’], nie znam reszty i nie mam pojęcia, do samego odczytania myślę o *dō* どう (od sposobu odczytania 道 [DROGA]).

Uczestnicy badania na tym poziomie kompetencji nie rozróżniali też często odczytań *on’yomi* i *kun’yomi* ani nie byli świadomi, że wskazówki zawarte w strukturze znaku mogą odnosić się wyłącznie do pierwszego z tych odczytań. Sporadycznie zdarzały się przypadki traktowania odczytania znaku jako rebusu składającego się z odczytań jego części składowych. Alternatywnie poniższe wypowiedzi można zinterpretować jako oznakę tego, że w obliczu ograniczonej wiedzy na temat komponentów, elementów oraz sinogramów w ogóle uczestnicy badania decydowali się wykorzystać każdą informację, jaką mogli pozyskać ze struktury grafemu, by tylko udzielić jakiejkolwiek odpowiedzi:

- 101K-B do odczytania 娚 201B: *Jomai* じょまい — połączenie odczytań *jo* 女 [‘kobieta’] i *mai* 毎 [‘co każdy’].
- 101K-B do odczytania 寛 208B: *Ani* あに [‘starszy brat’] — to przez fragment ze znakiem 兄 [STARSZY BRAT]. Nic innego mi nie przychodzi do głowy.
- 103K-B do odczytania 娚 201B: 好 [LUBIĆ, DOBRY] często czytano *kō* こう, a 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY] *goto/mai* ごと／まい, 女 [jako] *onna* おんな — nie wiem, może też *kō, gō* こう, ごう.
- 104K-B do odczytania 娚 201B: *Shomi* しょみ — *jo* じょ + *umi* うみ (ale zmiękczone).

Sporadycznie występowały komentarze świadczące o konsolidacji wskazówek strukturalnych i kontekstowych. Ze względu jednak na stosunkowo ograniczoną znajomość sinogramów, które mogą pełnić rolę elementów fonetycznych, a także niemożność bezpośredniego wykorzystania informacji niesionych przez nie w przypadku leksemów zawierających *kun’yomi*, efektywność tej strategii była raczej ograniczona, na przykład:

320:8328790932

- 103K-B do znaczenia 縫 206B: Wiem, że *yōfuku* ようふく pierwotnie oznaczało ubrania zachodnie, więc może samodzielnie znaczy obcy, może coś wyszywane nicią (糸) (guziki w ubraniu zachodnim?).
- 104K-B do odczytania 洲 204B: *Ike* いけ — jak staw.

  Tamże do znaczenia: Staw, bo do kontekstu pasuje i ten znak też wygląda jak *ike* いけ [STAW] (wiem, że jest inne *kanji* na staw).
- 106K-B do odczytania 姆 201B: *Ka/imōto* か／いもうと. Pytanie o czyjeś zdrowie lub samopoczucie — o ile nie chodzi o imię/nazwisko, patrząc po 女 [KOBIETA] w znaku, obstawiam, że chodzi o kobietę. *San* さん skłania bardziej do tytułu niż po prostu *onna-san* おんなさん [‘pani kobieta’].

Często jednak występowały komentarze wskazujące na osąd wsparty wyłącznie przez nieokreślone przeczucie bądź wręcz na bezsilność wobec postawionego przed uczestnikiem zadania. Niektóre pola odpowiedzi pozostawiono niewypełnione:

- 101K-B do odczytania 僩 202B: *Ike* いけ — *ikete imasu* いけいています jakoś mi tu pasuje, nie wiem czemu.
- 103K-B do odczytania 洲 204B: Nie wiem.
- 104K-B do odczytania 僩 202B: *Ha* は (nie wiem dlaczego).

  Tamże do znaczenia: Hardy, wytrzymały, twardo stąpający po ziemi.

Świadomość funkcji. Arkusz I.

We wszystkich podgrupach, zarówno eksperymentalnych, jak i kontrolnych, powszechne było traktowanie prezentowanych znaków jako złożeń semantyczno-semantycznych, szczególnie w części III arkusza. Poza tym tego typu odpowiedzi były czasem oparte na błędnych informacjach, jako że zdarzały się przypadki błędnego rozpoznania komponentów. Przykłady takiego podejścia z podgrupy początkującej kontrolnej obejmują:

- 101K-A do znaczenia 搽 301A: Ścinanie drzew, ponieważ ma rękę i puszczę, więc reprezentuje ścinanie drzew siekierą w lesie.
- 102K-A do znaczenia 鎖 310A: Obydwa elementy składane mają związek z pieniędzmi i kupowaniem, dlatego znak może oznaczać coś z tym powiązanego.

321:1731744954

- 103K-A do znaczenia 篠 303A: Szklarnię? Kojarzę jedynie, że 广 [ZADASZENIE] to jaskinie, a jej złożenia są np. do nazwy garażu, więc skoro są tu drzewa, to może szklarnia.
- 104K-A do znaczenia 餓 302A: Niestrawność — ma w sobie jedzenie, usta i ogólnie niezdrowo wygląda.
- 105K-A do znaczenia 話 306A: Rozmowę np. alfabetem Morse'a, kiedy woda lub inne utrudnienia zakłócają rozmowę?
- 106K-A do znaczenia 鎖 310A: Może budżet na zakupy? Tak po znaczeniach *kanji* patrzę.

Sporadycznie podobne komentarze można odnaleźć w innych partiach arkusza, na przykład w części I, gdzie powiązanie semantyczne komponentów sinogramu mogło przesądzać o decyzji, czy dany grafem jest poprawny strukturalnie czy nie:

- 103K-A do 疟 102A: Mam wrażenie, że pod 疒 [CHOROBA] można włożyć wiele znaków mających sens. Tutaj też bazując na skojarzeniach znaków 疒 [CHOROBA] — coś bolącego, chory itp. a 中 środek, wewnątrz, mogłabym pomyśleć, że taki znak istnieje i na przykład oznacza coś zepsutego od środka, wyniszczające od zewnątrz.
- 104K-A do 抄 107A: Podobnie jak poprzedni, standardowy, nieciekawy, wygląda jak część złożeń. Myślę, że mógłby znaczyć centralne ogrzewanie, albo coś podobnego.
- 105K-A do 疟 102A: Myślę, że nie, ponieważ znak w środku to *naka* — środek, więc jest to jakby „masło maślane".
- 106K-A do 村 101A: Dość prosta kombinacja, możliwe, że miałby znaczenie semantyczne, a nie czysto symboliczne (tj. reprezentuje koncept, nie rzeczywisty obiekt).

W części II zaś uczestnicy badania czasem próbowali wykorzystać wszystkie komponenty znaku, by wywnioskować z nich znaczenie sinogramu, na przykład:

- 101K-A do znaczenia 遖 208A: Coś związanego z papierem, ponieważ są w nim drzewa i droga, a drogą transportuje się drewno na papier.

Niekiedy odpowiedzi wskazywały na wykorzystanie elementu semantycznego do odgadnięcia ogólnego zakresu znaczeniowego znaku, jednak niektóre wypowiedzi uczestników nie pozwalały na ocenienie, czy fakt ten wynika ze świadomości ograniczeń informacji niesionych przez element semantyczny, czy raczej na przykład z nieznajomości pozostałych komponentów znaku:

322:5871687054

- 101K-A do znaczenia 飢 302A: Zapewne jakieś jedzenie lub picie ze względu na część 食 [JEDZENIE].
- 102K-A do znaczenia 飢 302A: Dlatego że zawiera element 食 [JEDZENIE], może mieć coś wspólnego z żywnością.
- 103K-A do znaczenia 飢 302A: Kojarzę to głównie z kanji na *nomu* 飲む ‘pić’, bez wiedzy o drugim komponencie, więc oznacza coś z otwieraniem buzi bądź płynem.

Przypadki błędnego rozpoznania elementu semantycznego mogą jednak sugerować, że niektórzy uczestnicy wykorzystywali w swych osądach po prostu tę część znaku, którą najlepiej rozpoznawali:

- 101K-A do znaczenia 霪 304A: Opad z chmury, jak deszcz albo śnieg. Prawa część kojarzy mi się z chmurą, ale nie jestem pewna.
- 102K-A do znaczenia 搽 301A: Możliwe, że dzięki elementowi 森 [LAS] może oznaczać coś związanego z lasem, puszczą.
- 103K-A do znaczenia 恬 309A: Nie znam komponentu 忄 [SERCE], więc jedynie strzelam, że może pole nieużywane, stojące odłogiem.
- 105K-A do znaczenia 鴪 305A: Jakiś gatunek ptaka.

Zdarzały się też wypowiedzi świadczące o błędnym rozkładzie znaku na elementy:

- 103K-A do odczytania 簾 303A: W żaden sposób nie kojarzę nic co mogłoby sugerować odczytanie poza 林 [ZAGAJNIK].

Uczestnicy podgrupy początkującej często nie byli w stanie rozpoznać, która część znaku jest elementem semantycznym, a która fonetycznym. Szczególną uwagę zwracały przypadki rozpoznania obocznej formy elementu semantycznego jako elementu fonetycznego lub uznania tego samego komponentu za element semantyczny i fonetyczny jednocześnie. Dodatkowo, podobnie jak w części II, zdarzały się wypowiedzi wskazujące na nierozróżnianie odczytań *kun'yomi* i *on'yomi* lub traktowanie odczytania znaku jak rebusu odczytań jego części składowych, na przykład:

- 101K-A do odczytania 錣 307A: *Kinsu* きんす, połączenie słów *kin* きん [‘złoto’] i *suki* すき [‘lubiany’].

323:1052249248

- 103K-A do odczytania 𣘺 301A: 森 [LAS], *shin* シン to było odczytanie, które pamiętam, więc w tym złożeniu może *mon* モン [strzałka wskazująca na *mon* モン z podpisem „*mo* モ od *motsu* 持つ [‘wziąć; mieć’]”].
- 104K-A do odczytania 𣵀 304A: *Sui* すい — jak woda, żeby się myliło.
- 105K-A do odczytania 𠯿 308A: *Hana* — kwiat, *kuchi* — usta. „*Hanaguchi*”.
- 106K-A do odczytania 𤲂 309A: *Hita* ひた. *Hi* ひ → Zakładam, że lewy komponent pochodzi od ognia. *Ta* た → Pole ryżowe, plain & simple.

Rzadko występowały komentarze wskazujące na poprawne wykorzystanie elementu fonetycznego by odgadnąć odczytanie znaku, na przykład:

- 103K-A do odczytania 𩵦 305A: *Chō* ちょう tylko dlatego, że takie odczytanie kojarzę z 鳥 [PTAK].

Pojawiały się również odpowiedzi wskazujące na niepewność lub bezsilność uczestników badania wobec postawionego przed nimi zadania, szczególnie wobec odgadnięcia odczytania *on’yomi* znaku:

- 101K-A do odczytania 𣵀 304A: *Kushi* くし, bo taki dźwięk wydają opady.
- 102K-A do odczytania znaków od 𣘺 301A do 𨱏 310A: Nie wiem.
- 103K-A do odczytania 𣵀 304A: Tu też nie wiem bo kojarzę tylko odczytanie *yuki* ゆき [‘śnieg’], prawego elementu, ale śnieg jest biały, więc obstawiałabym しん.
- 104K-A do odczytania 𩠐 302A: *Yuyaku* ゆやく — tak sobie wymyśliłam.
- 106K-A do odczytania 𥫱 303A: Nie mam pomysłu.

Świadomość funkcji. Arkusz II.

W arkuszu II niezmiennie powszechne było traktowanie prezentowanych znaków jako złożeń semantyczno-semantycznych, szczególnie w części III arkusza. Ponadto takie odpowiedzi bazowały niekiedy na niewłaściwych informacjach, jako że zdarzały się przypadki błędnego rozpoznania komponentów. Przykłady takiego podejścia z arkusza II obejmują:

- 101K-B do znaczenia 𠆢 301B: Coś związanego z kobietami, może porodówka? Bo tam się rodzą dzieci, z czym kojarzy mi się zna[k] 生 [ŻYCIE].

324:2569812478

- 103K-B do znaczenia 庶 305B: 广 [ZADASZENIE] to często pomieszczenie, 木 (drzewo) może garaż/spiżarnia albo szopa, gdzie kiedyś może trzymano drewno na opał.
- 104K-B do znaczenia 蔑 306B: Mech — drzewo, trawa i ten fragment, który jest w posiłku (kto nie jadł mchu w dzieciństwie).
- 106K-B do znaczenia 霖 302B: „Ulewa" w sensie: tak paskudnie dużo i długo padało, że wszystko jest od wodny na amen pozalewane. (Potop?)
- 106K-B do znaczenia 痶 309B: Cykl uprawy ryżu. Miesiąc + pole + daszek i woda = to, co dzieje się przez miesiąc na nawodnionym polu ryżowym.

Sporadycznie podobne komentarze można znaleźć w innych częściach arkusza, na przykład w części I, gdzie powiązanie semantyczne komponentów sinogramu mogło przesądzać o decyzji, czy dany grafem jest poprawny strukturalnie czy nie:

- 103K-B do 漫 107B: 氵 [WODA] na pozycji lewej jak najbardziej dla mnie dobrze wygląda. Semantycznie znaczeniowo też 氵 (woda) i miłość, miałoby to może sensowne znaczenie ulotnej, zmieniającej się w parę miłości.
- 106K-B do 佃 104B: Kształt i ułożenie komponentów ma dla mnie sens, semantycznie strzelałabym, że mógłby ten znak znaczyć „praca, jaką człowiek wykona w jeden dzień", lub coś podobnego.

W części drugiej uczestnicy badania próbowali wykorzystać wszystkie komponenty znaku, by wywnioskować z nich znaczenie sinogramu, na przykład:

- 101K-B do znaczenia 娚 201B: Jakaś kobieta, może np. żona, która zawsze jest w domu?

Niektóre odpowiedzi wskazywały na wykorzystanie elementu semantycznego do odgadnięcia ogólnego zakresu znaczeniowego znaku, jednak niektóre wypowiedzi uczestników nie pozwalały na ocenienie, czy fakt ten wynika ze świadomości ograniczeń informacji niesionych przez element semantyczny, czy raczej na przykład z nieznajomości pozostałych komponentów znaku:

- 101K-B do znaczenia 踥 304B: Musi być coś o chodzeniu pieszo, może przejście dla pieszych? Przez fragment przypominający mi 足 [NOGA].
- 103K-B do znaczenia 蔑 306B: Jakąś roślinę z powodu obecności 艹 [TRAWA] elementu.

325:3593510913

Przypadki błędnego rozpoznania elementu semantycznego mogą jednak sugerować, że niektórzy uczestnicy wykorzystywali w swych osądach tę część znaku, którą najlepiej rozpoznawali:

- 101K-B do znaczenia 彻 308B: To będzie coś związanego z poruszaniem się. Może szermierka? To przez część na katanę 刀.
- 101K-B do znaczenia 邨 310B: Znałam część na 宅 [DOM], ale już zapomniałam co to. Strzelam, że to coś z pomieszczeniem, może jakiś pawilon?

Zdarzały się też wypowiedzi świadczące o błędnym rozkładzie znaku na elementy:

- 103K-B do odczytania 獣 307B: *Gyo* ぎょ tylko dlatego, że 魚 [RYBA] ma takie odczytanie.

Uczestnicy podgrupy początkującej często nie byli w stanie rozpoznać, która część znaku jest elementem semantycznym, a która fonetycznym. Szczególną uwagę zwracały przypadki rozpoznania obocznej formy elementu semantycznego jako elementu fonetycznego lub uznania tego samego komponentu za element semantyczny i fonetyczny jednocześnie. Dodatkowo, podobnie jak w części II, występowały wypowiedzi wskazujące na nierozróżnianie odczytań *kun'yomi* i *on'yomi* lub traktowanie odczytania znaku jak rebusu odczytań części składowych, na przykład:

- 101K-B do odczytania 霧 302B: *Yumi* ゆみ, może jako połączenie *kumo* くも [‘chmura’] i ゆき [‘śnieg’]?
- 103K-B do odczytania 獣 307B: *Gyō* ぎょ tylko dlatego, że 魚 [RYBA] ma takie odczytanie.

  Tamże do znaczenia: Przez znak na rybę może oznacza miejsce przeznaczane na połów lub pułapkę na ryby?
- 104K-B do odczytania 趾 304B: *Asha* あしゃ — *ashi* あし + *haya* はや.
- 106K-B do odczytania 倩 301B: *Jinsei* じんせい [‘życie’] + *onna* おんな [‘kobieta’] = *jinna* じんな. Kombinuję z odczytaniami komponentów.

Rzadko występowały komentarze wskazujące na poprawne wykorzystanie elementu fonetycznego by odgadnąć odczytanie znaku, na przykład:

- 103K-B do odczytania 彻 308B: *Hen* へん, bo 辺 [OKOLICA, BOK] tak się chyba czytało.

Tu również pojawiały się wypowiedzi wskazujące na niepewność lub bezsilność uczestników badania wobec postawionego przed nimi zadania, szczególnie w kontekście odgadnięcia *on'yomi* znaku:

326:5916335224

- 101K-B do odczytania 309B: *Zuni* ずに, nie wiem czemu. Może przez dźwięk jadących aut.

  Tamże do znaczenia: Tunel. Wygląda jak auto jadące tunelem.

- 103K-B do odczytań znaków 301B, 302B, 304B, 305B, 306B, 309B: Nie wiem.

- 104K-B do odczytania 302B: *Gyū* ぎゅう — wygląda jak coś, co byłoby w nazwie potrawy, w stylu *gyūdon*.

  Tamże do znaczenia: Jakiś produkt spożywczy, może *nattō* albo mięso jakieś. Dziczyzna np.

- 106K-B do odczytania 307B: Pojęcia nie mam — nawet zielonego.

4.3.2.2. Podgrupa niższa średnio zaawansowana

Świadomość pozycji i części składowych. Arkusz I.

W porównaniu z podgrupą początkującą w podgrupie niższej średnio zaawansowanej jeszcze częstsze były komentarze na temat niedozwolonych pozycji komponentów, co świadczy o dobrze rozwiniętej świadomości dozwolonych i niedozwolonych pozycji części składowych sinogramów:

- 201K-A do 104A: Brakuje mi elementu nad drogą ( ). Nie wydaje mi się, żeby takie znaki istniały. Również element 罒 [SIEĆ] wygląda na nie na miejscu, raczej widuje się go w górnej części całego znaku lub w „górnej” części innego elementu.

- 202K-A do 105A: Górna część znaku 灬 [OGIEŃ] wydaje mi się być w złym miejscu. Na górze znaków występuje zazwyczaj jedna kreska np. 良 [DOBRY] lub trzy kreski np. 学 [NAUKA]. Cztery kreski znajdują się zazwyczaj na dole znaku np. 馬 [KOŃ]. Zupełnie nie pasują na górze.

- 203K-A do 106A: Z lewej *aki* [‘jesień’] mogłoby, natomiast *kokoro* [‘serce’] w tej formie 忄 [SERCE] kojarzy się raczej z lewą stroną lub środkiem. Z prawej raczej oczekiwałabym np. 心 [SERCE] tej formy.

- 204K-A do 108A: „Daszki” nie występują samodzielnie bez części je uzupełniającej.

W tej podgrupie nie zdarzały się przypadki błędnego rozpoznania komponentu, błędnego rozkładu znaku na komponenty lub nierozpoznania danej części znaku. Uczestnicy podgrupy niższej

327:3835907045

średnio zaawansowanej również wykazywali za to pewnego rodzaju nadwrażliwość na postrzegane „błędy” graficzne w znakach. Innymi słowy, uznawali oni zupełnie naturalne konfiguracje komponentów bądź kresek za przesłanki od kwalifikacji znaku jako nieprawidłowy strukturalnie, na przykład:

- 201K-A do 109A: Pierwsze co mi przychodzi do głowy, to że znak może być trudny do napisania. Umieszczenie 扌 [RĘKA] obok 化 [ZMIANA] wygląda dziwnie, te znaki kojarzą mi się z kluczami, które możemy znaleźć zawsze po lewej.
- 202K-A do 徼 103A: Część 罒 [SIEĆ] wygląda dziwnie nad 糸 [NIĆ], nienaturalnie. Również zestawienie 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] z 糸 [NIĆ] wydaje mi się nienaturalne. Cały znak wygląda bardzo dziwnie i niespójnie.
- 204K-A do 疰 102A: 中 [ŚRODEK] nie występuje jako taka część znaków.

Kilka wypowiedzi jasno wskazywało, że respondenci nie dostrzegali błędu w znaku niepoprawnym strukturalnie, na przykład:

- 202K-A do 訃 108A: Obie części znaku są rozpoznawalne i stoją w miejscach, w których bym się ich spodziewał. Chociaż prawej części spodziewałbym się z czymś „pod spodem”, to czasami w japońskim występują znaki, które wydają się „puste”, więc nie dziwi mnie to za bardzo.
- 203K-A do 訃 108A: Wygląda dziwnie, przez osobne 疒 [CHOROBA] bez „wypełnienia”, ale widywałam takie, także nie jest problemem.

W trzech przypadkach uczestnicy wykazywali świadomość poprawnej pozycji tylko jednego z błędnie umieszczonych komponentów. Na przykład autorzy poniższych wypowiedzi wiedzą, że komponent 辶 RUCH zawsze występuje z innym komponentem w prawym górnym rogu. Nie zdają sobie jednak sprawy z tego, że podobne ograniczenie obowiązuje komponent 罒 SIEĆ, który powinien pojawiać się w towarzystwie innego komponentu umieszczonego pod nim:

- 202K-A do 迬 104A: Obie części znaku wyglądają jakby były zamienione miejscami. Bardziej naturalnie wyglądałoby dla mnie [zmodyfikowany znak 104A gdzie 罒 SIEĆ znajduje się nad 辶 RUCH]. Część 辶 [RUCH] jest dla mnie jakby pojazdem, na którym jadą inne znaki. Ustawienie go na górze znaku jest po prostu dziwne. Ponadto, część 罒 również kojarzy mi się jako część, która zazwyczaj znajduje się na górze znaku, w którym występuje.

328:3800267030

- 203K-A do 𠙵 104A: Zostanę przy „nie”, ponieważ jednak „ślimak”/podkreślenie 辶 [RUCH] służy do podkreślenia. [Uczestnik zapisał tu znak 104A, gdzie 罒 SIEĆ znajduje się nad 辶 RUCH] brzmi sensowniej.
- 204K-A do 𠙵 104A: 辶 [RUCH] nie występuje bez elementu go wypełniającego.

Nierzadkie były komentarze świadczące o tym, że uczestnicy badania opierali swoje osądy na analogiach z konkretnymi znanymi im znakami lub z ogólną strukturą grafemu, bez odniesień do konkretnych pozycji komponentów, szczególnie w przypadku znaków poprawnych strukturalnie, na przykład:

- 201K-A do 徱 103A: Każdy element wydaje się być w „naturalnym” dla niego miejscu.
- 202K-A do 𢦏 109A: Jak najbardziej. Wygląda bardzo spójnie, wszystkie części są dokładnie tam gdzie bym się ich spodziewał.
- 203K-A do 憀 110A: Trochę przerost formy nad treścią, bo *kazu* [‘liczba’] samo w sobie jest już złożone, ale Japończycy „lubią” dodawać jakąś część do już istniejącego znaku, więc brzmi to jak naturalna kolej rzeczy. Tak jak np. 議 [RADA] i 義 [SENS; HONOR].

Sporadycznie uczestnicy odwoływali się bezpośrednio do intuicji bądź innego niewyjaśnionego odczucia, jakie miało podpowiadać im odpowiedź, na przykład:

- 203K-A do 𢦏 109A: Uważam, że mógłby istnieć, ale niekoniecznie w japońskim, bardziej w chiński. Albo przynajmniej niezbyt używany na co dzień. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
- 204K-A do 扐 107A; Myślę, że ten znak może istnieć. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

Ogólnie osądów wyłącznie intuicyjnych było jednak mniej niż w podgrupie początkującej. Co więcej, odpowiedzi uczestników rzadziej nacechowane były niepewnością, choć takie przypadki nadal występowały. Oprócz częstych zmian pierwotnie zaznaczonych odpowiedzi w pytaniach zamkniętych, w pytaniach otwartych niepewność dotyczyła przede wszystkim pozycji danego komponentu:

329:1750123971

- 201K-A do 疒 102A: W przeciwieństwie do znaku 101A elementy znaku wydają się być na swoim miejscu, natomiast nie wiem czy widziałem kiedyś znak 中 [ŚRODEK] pod jakąkolwiek „jaskinią” (厂 [KLIF], 广 [ZADASZENIE], 疒 [CHOROBA] itd., ja na to mówię jaskinia).
- 202K-A do 村 101A: Obie części znaku wyglądają na znane mi części innych znaków. Stoją one w pozycjach, których mógłbym się spodziewać, chociaż prawej strony znaku (扌 [RĘKA]) spodziewałbym się raczej po lewej stronie.
- 203K-A do 㗊 104A: Prawie wszystkie znaki wyglądają *fake* drukowane, a *real* pisane. *Komaru ne* 困るね [‘mamy problem’].
- 204K-A do 𢧐 109A: Nie jestem pewny, jednak wydaje mi się, że ten znak mógłby istnieć.

Świadomość pozycji i części składowych. Arkusz II.

W arkuszu II, podobnie jak w I, częste były komentarze na temat niedozwolonych pozycji komponentów. Świadczy to o stosunkowo dobrze rozwiniętej świadomości dozwolonych i niedozwolonych pozycji części składowych sinogramów:

- 201K-B do 屾 101B: Myślę, że mógłby istnieć w odwrotnej kolejności (仙 [PUSTELNIK]). Człowiek 亻 z reguły jest pierwszy od lewej.
- 202K-B do 厵 102B: Obie części znaku zdają się zamienione miejscami. Przede wszystkim część 广 [ZADASZENIE] powinna znajdować się na górze znaku. Część 馬 [KOŃ] kojarzy mi się, że powinna znajdować się na dole znaku, ale jestem w stanie sobie wyobrazić, że mogłoby być również na górze.
- 203K-B do 潅 107B: Często dodawany jest 氵 [WODA] do już istniejących znaków. Np. 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY] i 海 [MORZE].
- 204K-B do 疒 106B: 疒 [CHOROBA] nie występuje samodzielnie, a 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] jako prawy element znaku.

Przypadków błędnego rozpoznania komponentu w części I nie zaobserwowano. Sporadycznie pojawiały się one jednak w częściach II i III, na przykład:

- 203K-B do znaczenia 悲 210B: Smutny/samotny/opuszczony (uczucie). Zmiana [o komponencie 比 PORÓWNYWAĆ] + serce/dusza = może rozdarty?/apatyczny.

330:1076694559

- 201K-B do znaczenia 𡋾 305B: 9 [o komponencie 几 MEBEL] drzew w jaskini, tylko tyle mi to mówi.
- 202K-B do znaczenia 獬 307B: Ręka [o komponencie 豸 ZWIERZĘ], ryba, owca (?). Może rzeźnik? Osoba zajmująca się zabijając ryb i owiec?
- 203K-B do znaczenia 襩 303B: Szyte książki, albo trans podczas czytania. [Uczestnik prawdopodobnie myli tu komponenty 糸 NIĆ i 礻 MATERIAŁ, UBRANIE oraz 読 CZYTAĆ i 続 KOLEJNY; KONTYNUOWAĆ.]

W podgrupie niższej średnio zaawansowanej nie pojawił się ani jeden przypadek nieprawidłowego rozkładu grafemu na komponenty ani nierozpoznania części znaku. Uczestnicy podgrupy niższej średnio zaawansowanej również wykazywali jednak pewnego rodzaju nadwrażliwość na postrzegane „błędy" graficzne w znakach. Innymi słowy, uznawali oni zupełnie naturalne konfiguracje komponentów bądź kresek za przesłanki od uznania znaku za nieprawidłowy strukturalnie, na przykład:

- 203K-B do 鄧 110B: Nie mogłam zdecydować, bo w teorii wszystko „jest na swoim miejscu", ale z powodu 3 kluczy (氵 [WODA], 灬 [OGIEŃ], 阝 [MUR, MIASTO]) zdecydowałam się zaznaczyć NIE spośród dwóch opcji.
- 204K-B do 痘 108B: Wydaje mi się, że 辶 [RUCH] nie występuje pod elementami dachów, tj. 疒 [CHOROBA].

Kilka wypowiedzi jasno wskazywało na to, że respondenci nie dostrzegli błędu w znaku niepoprawnym strukturalnie, na przykład:

- 201K-B do 靈 109B: Myślę, że mógłby istnieć, z zastrzeżeniem, że 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] wygląda trochę nienaturalnie w tym miejscu.
- 203K-B do 雥 102B: W teorii nie jest zbyt równy itp., ale wydaje mi się, że widziałam już obie te części w dziwnych złożeniach, więc mimo dziwności, uważam, że nie kwestionowałabym tego znaku podczas czytania tekstu.

Niekiedy uczestnicy poprawnie orzekali o poprawności bądź niepoprawności strukturalnej prezentowanego znaku fikcyjnego, jednak ich uzasadnienia ujawniały, że takie decyzje podejmowane były na podstawie błędnych przekonań o strukturze sinogramów, na przykład:

331:4676242862

- 204K-B do 屾 101B: 山 [GÓRA] nie występuje jako lewy element znaku, a 亻 [CZŁOWIEK] jako skrajnie prawy.
- 204K-B do 灪 109B: Wydaje mi się, że 目 [OKO] oraz 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] nie są tak używane.

Nierzadko odnotowywano komentarze świadczące o tym, że uczestnicy badania opierali swoje osądy na analogiach wobec konkretnych znanych im znaków lub wobec ogólnej struktury grafemu, bez odniesień do konkretnych pozycji komponentów, szczególnie w przypadku znaków poprawnych strukturalnie, na przykład:

- 201K-B do 席 105B: Każdy z elementów znajduje się tam gdzie się go oczekuje. Znak wygląda naturalnie.
- 202K-B do 憂 107B: Obie części znaku znajdują się z miejscach, w których bym się ich spodziewał. Znak wygląda spójnie.
- 203K-B do 席 105B: Mimo, że oba to klucz, to jednak *ito* [‘nić’] funkcjonuje na co dzień jako zwykłe słowo, więc jestem w stanie uwierzyć, że ten znak [to] rzeczywiście coś, [co] znamy. Podobny do 応 [ODPOWIADAĆ].
- 203K-B do 灪 109B: Masło maślane, cztery części, wszystkie tworzą jakąś grupę skojarzeniową.

Przypadków bezpośredniego odwołania do intuicji nie zaobserwowano, acz niektóre wypowiedzi nacechowane były niepewnością. Oprócz zmian pierwotnie zaznaczonych odpowiedzi w pytaniach zamkniętych, w pytaniach otwartych niepewność dotyczyła przede wszystkim pozycji danego komponentu:

- 201K-B do 痘 108B: Myślę, że mógłby istnieć, ale hulajnoga 辶 [RUCH] w jaskini wygląda dziwnie.
- 202K-B do 痘 108B: Ogólnie znak wygląda trochę dziwnie, zwłaszcza część 辺 [OKOLICA, BOK] znajdująca się pod innym elementem, ale czasami znaki wyglądają trochę dziwnie.
- 203K-B do 痘 108B: Nie wiem czy ma sens ustawianie „podkreślenia” pod „domek”, ale z brakiem obiekcji zaznaczam TAK.

332:1695943947

- 204K-B do 滴 110B: [Wykreślone: „Wydaje mi się, że 阝 [MUR, MIASTO] nie występuje po prawej stronie znaków”.] Nie widzę, dlaczego ten znak nie mógłby istnieć. [W pytaniu zamkniętym pierwotnie błędnie zaznaczone NIE, poprawione na TAK.]

Strategie kompensacyjne. Arkusz I.

W podgrupie niższej średnio zaawansowanej pojawiało się wiele wypowiedzi świadczących o wykorzystaniu strategii kompensacyjnych opartych o kontekst — wyrazowy lub zdaniowy. Dotyczyło to zarówno kwestii odgadywania odczytania, jak i znaczenia prezentowanych znaków, na przykład:

- 201K-A do odczytania 紙 201A: Znak odczytałbym *mono* もの, ponieważ tak sugeruje mi reszta zda[nia].

  Tamże do znaczenia: Słowo to *kimono*, a znak oznacza rzecz. Myślę tak przez resztę zdania oraz znak 着 [UBIERAĆ].

- 202K-A do odczytania 悦 203A: Według mnie ten znak należałoby odczytać jako *gen* げん. Z kontekstu zdania jedyne złożenie jakie tu pasuje to *genki* げんき [‘zdrowy; energiczny’].

  Tamże do znaczenia: To słowo oznacza „zdrowy”. Jest to jedyne słowo, jakie przychodzi mi do głowy które będzie posiadało w sobie 気 [NASTRÓJ; POWIETRZE] i będzie pasować do kontekstu zdania.

- 203K-A do znaczenia 勗 202A: W złożeniu z 物 [RZECZ] prawdopodobnie jakiś rodzaj zwierząt, może bydło hodowlane, albo po prostu wół itp.

- 204K-A do znaczenia 噺 206A: Nie wiem, co może oznaczać ten znak, ale wydaje mi się, że słowo oznaczać będzie jakąś porę dnia.

W pojedynczych przypadkach zaobserwować można było oznaki niewystarczającej kompetencji językowej w postaci błędnego zrozumienia prezentowanego zdania, co negatywnie wpływało na możliwość wykorzystania wskazówek kontekstowych. Uczestnicy niekiedy nie zauważali lub niepoprawnie interpretowali elementy zdania, jakie jasno wskazywały na błędność udzielonej odpowiedzi, na przykład:

- 201K-A do odczytania 鮮 207A: Patrząc na znak, odczytanie może być *han* はん, ale nie ma chyba czegoś takiego jak *yūhan* ゆうはん, więc może *gata* がた. Wtedy

333:1153932461

pasuje *yūgata* ゆうがた — noc. [Słowo *yūhan* 夕飯 jak najbardziej istnieje i oznacza ‘kolację’; o nie właśnie chodziło w tym zdaniu.]

- 202K-A do odczytania 遖 208A: *Shi* し? Od *suru* する [‘robić’]?

  Tamże do znaczenia: Myślę, że to słowo oznacza „spróbować zrobić”.

  Tamże do tłumaczenia: Po tym jak zrobimy tę stronę, to spróbujemy zrobić następną. [Japoński odpowiednik frazy ‘spróbujmy zrobić’ wymagałby innej końcówki w zapisie *okurigana* niż ta podana w zdaniu.]

W innych przypadkach, mimo poprawnej interpretacji znaczenia całego zdania, wskazówki kontekstowe okazywały się niewystarczające do poprawnego odgadnięcia znaczenia leksemu zapisanego za pomocą znaku fikcyjnego, na przykład:

- 203K-A do znaczenia 宥 204A: Jakiś budynek, może altana.

  Tamże do tłumaczenia: Gdybym miał pieniądze, to wybudowałbym/postawiłbym sobie altanę.

- 203K-A do znaczenia 彼 205A: Coś z edukacją lub zmianą/zamianą.

  Tamże do tłumaczenia: Zanim się zamienimy, zapłacę.

W porównaniu z podgrupą początkującą częściej można było zaobserwować wzmianki dotyczące wykorzystania informacji niesionych przez elementy. Nierzadko były one jednak nietrafne, wskazując na analogie do formy graficznej znaków lub na traktowanie sinogramu jak rebus, złożenie semantyczno-semantyczne:

- 203K-A do odczytania 遖 208A: *Ku(mi)* く（み） kojarzy mi się z 込 [TŁOCZNY].

  Tamże do znaczenia: Przejść, przeskoczyć, zagłębić się w kontekst, plus wygląda, jakby było coś poszukiwane — iść drogą pomiędzy drzewa/las — pewnie coś *sagasu* さがす [‘szukać’] jest.

- 204K-A do znaczenia 紘 201A: Szaty buddyjskie, ponieważ ma on w sobie element nici i buddyzmu.

- 204K-A do znaczenia 暯 210A: Myślę, że połączenie spokoju, słońca i drzewa może oznaczać zacienienie. Słowo oznaczałoby „zacieniony”.

334:7653528813

Niekiedy występowały komentarze wskazujące na wykorzystanie wskazówek niesionych przez element fonetyczny jako prymarnego źródła informacji. Była to sytuacja rzadka w podgrupie początkującej. Niektóre komentarze zdradzały jednak, że uczestnik nie brał pod uwagę kontekstu, przypisując znakom odczytania sinojapońskie tam, gdzie kontekst dość wyraźnie wskazywał na konieczność użycia odczytania rodzimego, na przykład:

- 203K-A do odczytania 悯 203A: *Genk(ki)* げん（き）, bo *gen* 現 [‘obecny, rzeczywisty’].
- 203K-A do odczytania 哥 204A: *Ka* か, bo 可 [MOŻLIWY] kojarzy mi się z *ka* か i *nō* のう.
- 204K-A do odczytania 紘 201A: *Bu* ぶ, wydaje mi się, że element 仏 [BUDDA] w „buddyzmie” odczytuje się w taki sposób.
- 204K-A do odczytania 运 209A: *Ten* てん ze względu na 云 [MÓWIĆ] jako element.

Niemal nie występowały wypowiedzi wskazujące, że respondenci nie rozróżniają odczytań *on’yomi* i *kun’yomi* lub wykazujące na brak świadomości co do tego, że wskazówki zawarte w strukturze znaku mogą odnosić się wyłącznie do pierwszego z nich. Jedyny wyraźny przykład takiego podejścia to:

- 203K-A do odczytania 祢 205A: *Ko(riru)* こ（りる） bo *kō* 交 [‘wymiana; skrzyżowanie’].

Nie zdarzały się przypadki traktowania odczytania znaku jako rebusu składającego się z odczytań jego części składowych. Jeden z uczestników za to rozpoznał poprawnie *on’yomi* i był świadomy faktu, że nie pasuje ono do danego kontekstu wyrazowego:

- 203K-A do odczytania 暸 210A: Wygląda jak *jo* じょ, ale pewnie odmiana *kurai* くらい [‘ciemny’], bo jest *i* い oraz wydedukowałam, że to „ciemny”, więc pewnie inny zapis. Zazwyczaj znaki z podobne do prawej strony tego znaku odczytuje się *jo* じょ, *jō* じょう, *an* あん.

Niekiedy osoby uczestniczące w badaniu nie rozróżniały elementów semantycznych i fonetycznych i przypisywały odczytanie na podstawie elementu semantycznego lub traktowały jeden element jako jednocześnie semantyczny i fonetyczny:

- 203K-A do odczytania 餅 207A: *Sho* しょ, bo odczyt 食 [JEDZENIE] to *jo* じょ i *tabe* たべ.

335:3285344238

- 204K-A do odczytania 勠 202A: *Dō* どう od lewego elementu 同 [TAKI SAM].

  Tamże do znaczenia: Myśl, że znak oznacza coś wspólnego, a słowo wspólnotę.

W porównaniu z podgrupą początkującą stosunkowo często występowały komentarze świadczące o konsolidacji wskazówek strukturalnych i kontekstowych. Ogólnie rzecz biorąc, takie podejście pozwalało na formułowanie najtrafniejszych odpowiedzi, na przykład:

- 201K-A do odczytania 勠 202A: Znak odczytałbym *dō* どう, ponieważ tak sugeruje reszta zdania oraz znaki 同 [TAKI SAM] i 力 [SIŁA] kojarzą mi się z takim odczytaniem, np. 動 [RUCH].
- 203K-A do znaczenia 暸 210A: Ciemny, niedogodny. Kontekst oraz z lewej jest słońce, a pod spodem drzewo — zasłaniać światło.
- 204K-A do znaczenia 鮮 207A: Może on oznaczać przekąskę, ponieważ jest czymś związanym z jedzeniem, 夕[207A] może oznaczać poobiedni deser.

Często jednak odnotowywano komentarze wskazujące na osądy bazujące wyłącznie na nieokreślonych przeczuciach lub wręcz na bezsilność wobec postawionego przed uczestnikiem zadania. Niektóre pola odpowiedzi pozostawiono niewypełnione, a w niektórych odpowiedziach zaobserwować można było niepewność, jednak rzadziej, niż w podgrupie początkującej:

- 201K-A do odczytania 彼 205A: Nie wiem, przychodzi mi do głowy *kariru* かりる [‘pożyczać’], ale nie wiem jak to się miewa do reszty zdania.

  Tamże do tłumaczenia: Nie wiem.
- 203K-A do znaczenia 曝 206A: Jakaś pora; roku dnia itp. Kojarzy się z czymś ciepłym, typu jesień, albo południe jak pada słońce pomarańczowe. Chyba poetyckie jakieś.
- 204K-A do znaczenia 运 209A: Nie przychodzi mi do głowy nic pasującego do [209A] 動, jednak sam znak może oznaczać coś z nauczaniem?

  Tamże do tłumaczenia: Nie mam pojęcia.

Strategie kompensacyjne. Arkusz II.

W arkuszu II również występowało wiele wypowiedzi świadczących o wykorzystaniu strategii kompensacyjnych opartych o kontekst — wyrazowy lub zdaniowy. Dotyczyło to zarówno kwestii odgadywania odczytania, jak i znaczenia prezentowanych znaków, na przykład:

336:7760180055

- 201K-B do odczytania 働 202B: Myślę, że *hatara* はたら jak w *hataraite imasu* はたらいています [‘pracuje’]. Tylko to mi pasuje.

- 202K-B do odczytania 惇 203B: Myślę, że ten znak należy odczytać jako *shin* しん, aby stworzyć słowo *shinsetsu* しんせつ [‘miły’].

  Tamże do znaczenia: Myślę, że to słowo znaczy „miła”. Jest to jedyne słowo, które pasuje do kontekstu zdania.

- 203K-B do znaczenia 宿 208B: Jakaś pokuta po spowiedzi, albo innego rodzaju praca domowa, która nie może być zapisana po prostu *shukudai* しゅくだい [‘praca domowa’].

- 204K-B do znaczenia 洗 207B: Z kontekstu myślę, że chodzić może o pranie. Nie wiem, jak odnosi się do tego znak.

W pojedynczych przypadkach zaobserwować można było oznaki niewystarczającej kompetencji językowej w postaci błędnego zrozumienia prezentowanego zdania, co negatywnie wpływało na możliwość wykorzystania wskazówek kontekstowych. Uczestnicy czasem nie zauważali lub niepoprawnie interpretowali elementy zdania, które jasno wskazywały na błędność udzielonych odpowiedzi, na przykład:

- 202K-B do znaczenia 働 202B: Myślę, że ten znak oznacza „iść”. Jeśli założymy, że całe zdanie znaczy „Mama poszła do apteki”, to byłoby to jedyne słowo pasujące do kontekstu. Poza tym znak zawiera w sobie 首 [SZYJA, GŁOWA] droga i 辶 [RUCH] droga.

  Tamże do tłumaczenia: Mama poszła do apteki. [Czasownik „iść” wymagałby okolicznika miejsca ze znacznikiem *ni* に, a nie *de* で.]

- 204K-B do znaczenia 働 202B: Połączenie człowieka z drogą może oznaczać coś związanego z poruszaniem się.

  Tamże do tłumaczenia: Mama poszła do apteki. [Czasownik „iść” wymagałby okolicznika miejsca ze znacznikiem *ni* に, a nie *de* で.]

W innych przypadkach, mimo poprawnej interpretacji znaczenia całego zdania, wskazówki kontekstowe okazywały się niewystarczające do poprawnego odgadnięcia znaczenia leksemu zapisanego za pomocą znaku fikcyjnego, na przykład:

- 202K-B do odczytania 宿 208B: Myślę, że ten znak powinno się odczytać jako *mon* もん, aby stworzyć słowo *mondai* もんだい [‘problem, zadanie’].

337:4277366555

Tamże do znaczenia: Jeśli założymy, że zdanie oznacza „Po zrobieniu zadań (pytań) pooglądam telewizję, to to słowo musiałoby znaczyć „zadanie/pytanie”. Nie mam innego słowa ze znakiem *dai* だい, które pasowałoby do kontekstu tego zdania.

W porównaniu z podgrupą początkującą częściej można było zaobserwować wzmianki dotyczące wykorzystania informacji niesionych przez elementy. Nierzadko były one jednak nietrafne, opierając się na analogiach wobec formy graficznej znaków lub na traktowaniu sinogramu jak rebus, złożenie semantyczno-semantyczne:

- 201K-B do odczytania 娚 201B: Sugerując się 女 [KOBIETA] i 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY], który związany jest z 母 [MATKA], myślę, że należało by go odczytać *kā* かあ jak w *okā-san* お母さん [‘mama’].
- 203K-B do znaczenia 悁 203B: Jest to jakaś cecha charakteru żony, więc 忄 serce/dusza, 身 [CIAŁO] samotny, osobisty. Może oznaczać zarówno coś podobnego do *shinsetsu*, jak również „smutnawy, ale miły” [chyba].
- 204K-B do odczytania 汕 207B: *San* さん od 山 [GÓRA].
- 204K-B do znaczenia 怱 210B: Przez 心 [SERCE] może oznaczać jakąś emocję. Wydaje mi się, że ze względu na 比 [PORÓWNANIE] może oznaczać poczucie wspólnoty. Antonim samotności.

Jeden uczestnik regularnie wskazywał na wykorzystanie wskazówek niesionych przez element fonetyczny jako prymarnego źródła informacji. Niektóre z nich zdradzały jednak, że nie brał on pod uwagę kontekstu, przypisując znakom odczytania sinojapońskie tam, gdzie kontekst raczej wyraźnie wskazywał na konieczność użycia odczytania rodzimego, na przykład:

- 204K-B do odczytania 働 202B: *Dō* どう od 道 [DROGA].
- 204K-B do odczytania 複 206B: *Fuku* ふく od 復 [POWTÓRZENIE].
- 204K-B do odczytania 祝 208B: *Kyō* きょう od 祝 [ŚWIĘTO].

Niemal nie występowały wypowiedzi wskazujące na to, że respondenci nie rozróżniają odczytań *on’yomi* i *kun’yomi* lub na brak świadomości, że wskazówki zawarte w strukturze znaku mogą odnosić się wyłącznie do pierwszego z nich. Przykłady takiego podejścia to:

- 204K-B do odczytania 侠 205B: *Wake* わけ od elementu 尺 [MIARA].

338:1036099005

- 204K-B do odczytania 悠 210B: *Kokoro* こころ od 心 [SERCE].

Zaobserwowano jeden przypadek traktowania odczytania znaku jako rebusu składającego się z odczytań jego części składowych:

- 203K-B do odczytania 娚 201B: *Jo/myo* じょ／みょ. 女 [KOBIETA] kojarzy się z *jo* じょ, a 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY] z „M”.

Niekiedy osoby uczestniczące w badaniu nie rozróżniały elementów semantycznych i fonetycznych:

- 203K-B do odczytania 寀 208B: *Sō/shi* そう／し. Często znaki z ネ [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] zaczynają się od *shi* lub *s*.
- 204K-B do odczytania 娚 201B: *Jo* じょ od elementu 女 [KOBIETA].

  Tamże do znaczenia: Myślę, że może on znaczyć coś związanego z córką, ze względu na połączenie „każdej” i „kobiety”. Może być to coś związanego z honoryfikatywnością.

W porównaniu z podgrupą początkującą stosunkowo często odnotowywano komentarze świadczące o konsolidacji wskazówek strukturalnych i kontekstowych. Ogólnie rzecz biorąc takie podejście pozwalało na formułowanie najtrafniejszych odpowiedzi, na przykład:

- 201K-B do znaczenia 寀 208B: Słowo oznacza zadanie domowe. Myślę tak przez drugi znak 題 [TEMAT, KWESTIA] oraz przez 宀 [DACH] w pierwszym znaku.
- 202K-B do znaczenia 娚 201B: Myślę, że ten znak znaczy „żona”. To słowo pasowałoby do kontekstu zdania, zwłaszcza, że znak zawiera w sobie element 女 na „kobietę”.
- 203K-B do znaczenia 僖 202B: Pracować/nadzorować/prowadzić. *Hito* [‘człowiek’] + droga = iść/zarządzać → i jest to czasownik.
- 204K-B do odczytania 縌 206B: *Fuku* ふく od 復 [POWTÓRZENIE].

  Tamże do znaczenia: Przez kontekst i odczytanie myślę, że to jakaś część garderoby. Być może chodzi o jakiś złożony strój, jak np. garnitur.

Tu również występowały komentarze wskazujące na opieranie osądu wyłącznie na nieokreślonych przeczuciach bądź wręcz na bezsilność wobec postawionego przed uczestnikiem

339:4025155843

zadania. Niektóre pola odpowiedzi pozostawiono niewypełnione, a w innych zaobserwować można było niepewność, jednak rzadziej, niż w podgrupie początkującej:

- 201K-B do odczytania 淘 204B: Nie wiem.

  Tamże do znaczenia: Zgaduję, że staw.

- 202K-B do odczytania 僮 202B: Nie wiem, jak powinno się odczytać ten znak.

- 203K-B do odczytania 緣 206B: *Eki/en* えき／えん.

  Tamże do znaczenia: [Pole odpowiedzi puste.]

- 204K-B do znaczeń 傚 205B i 窺 208B: Nie mam pomysłu.

  Tamże do tłumaczenia: [Pole odpowiedzi puste.]

Świadomość funkcji. Arkusz I.

We wszystkich podgrupach, zarówno eksperymentalnych, jak i kontrolnych, powszechne było traktowanie prezentowanych znaków jako złożeń semantyczno-semantycznych, szczególnie w części III arkusza. Poza tym tego typu odpowiedzi były czasem oparte na nieprawdziwych informacjach, jako że zdarzały się przypadki nieprawidłowego rozpoznania komponentów. Przykłady takiego podejścia z podgrupy niższej średnio zaawansowanej kontrolnej obejmują:

- 201K-A do znaczenia 澪 304A: Mokry śnieg, mokry, bo 氵 [WODA], śnieg, bo 雪 [ŚNIEG].

- 202K-A do znaczenia 吮 308A: Usta i kwiat. Może jakaś kwiecista mowa, albo poezja?

- 203K-A do znaczenia 遏 305A: Konik polny [WYKREŚLONE „albo ma”]. Droga i koń. Gdyby było jeszcze 氵 [WODA] to dałabym konik morski. Jeżeli czasownik, to „podróżować.”

- 204K-A do znaczenia 恤 309A: Samotność, ponieważ to samo serce 忄 na polu 田.

Sporadycznie podobne komentarze można znaleźć w innych częściach arkusza, na przykład w I, gdzie powiązanie semantyczne komponentów sinogramu mogło wpłynąć na decyzję, czy dany grafem jest poprawny strukturalnie czy nie:

- 201K-A do 疰 102A: W przeciwieństwie do znaku 101A elementy znaku wydają się być na swoim miejscu, natomiast nie wiem czy widziałem kiedyś znak 中 pod jakąkolwiek „jaskinią” (厂 [KLIF], 广 [ZADASZENIE], 疒 [CHOROBA] itd. ja na to mówię

340:7312339170

jaskinia). Do tego część znaku 疒 [CHOROBA] sugeruje mi jakiś związek z bólem, więc to dziwnie wygląda razem.

- 203K-A do 疒 102A: Jestem w stanie uwierzyć, że istnieje, mimo że wygląda pokracznie (pewnie przez nałożenie 广 [ZADASZENIE] i 口 [USTA] ze sobą). Jednak taki znak ma sens i wygląda jak coś związanego z wodą lub workami. Może w złożeniu na statek towarowy, albo *waterfall* [‘wodospad’].

W części I zaś uczestnicy badania próbowali wykorzystać wszystkie komponenty znaku, by wywnioskować z nich znaczenie sinogramu, na przykład:

- 203K-A do znaczenia 暩 210A: Ciemny, niedogodny. Kontekst oraz z lewej jest słońce, a pod spodem drzewo — zasłaniać światło.
- 204K-A do znaczenia 紕 201A: Szaty buddyjskie, ponieważ ma on w sobie element nici i buddyzmu.

Niekiedy odpowiedzi wskazywały na wykorzystanie elementu semantycznego do odgadnięcia ogólnego zakresu znaczeniowego znaku, a niektóre z nich na świadomość ograniczeń informacji niesionych przez te elementy, przykładowo:

- 202K-A do znaczenia 誣 306A: Można by pomyśleć, że za lewą stroną powinno to znaczyć coś z mówieniem, ale ten klucz pojawia się w znakach tak często, że ciężko coś wywnioskować z jego obecności.
- 204K-A do znaczenia 銨 307A: Przez część 金 [ZŁOTO; METAL] myślę, że to rodzaj jakiegoś metalu, jednak nie wiem jakiego dokładnie.

Przypadków błędnego rozpoznania elementu semantycznego, które mogłyby sugerować, że niektórzy uczestnicy wykorzystywali w swych osądach po prostu tę część znaku, którą najlepiej rozpoznawali, nie stwierdzono wiele:

- 202K-A do znaczenia 恬 309A: Myślę, że może to być rodzaj pola. Po prawej stronie znaku znajduje się klucz o znaczeniu „pole”.
- 204K-A do znaczenia 澪 304A: Może on oznaczać płatki śniegu, ze względu na skojarzenie ze spadającym śniegiem.

Częściej zaobserwować można było zaś wypowiedzi świadczące o błędnym rozkładzie znaku na elementy:

341:7835091532

- 204K-A do odczytania 𠮟 203A: *Gen* げん od elementu 見 [PATRZEĆ, WIDZIEĆ].

- 204K-A do odczytania 𠮟 308A: *Ka* か przez część 化 [ZMIANA].

Uczestnicy podgrupy niższej średnio zaawansowanej ponadto często nie byli w stanie rozróżnić, która część znaku jest elementem semantycznym, a która fonetycznym. Szczególną uwagę zwracały przypadki rozpoznania obocznej formy elementu semantycznego jako elementu fonetycznego lub uznania tego samego komponentu za element semantyczny i fonetyczny jednocześnie. Dodatkowo, podobnie jak w części II, zdarzały się wypowiedzi wskazujące na nierozróżnianie odczytań *kun'yomi* i *on'yomi* lub na traktowanie odczytania znaku jak rebusu odczytań części składowych, na przykład:

- 201K-A do odczytania 𩛙 302A: *Han* ハン przez znak 食 [JEDZENIE].

  Tamże do znaczenia: Coś z posiłkiem.

- 201K-A do odczytania 𤴓 309A: *Sei* セイ przez 忄 [SERCE], a może *shō* ショウ.

- 202K-A do odczytania 𨱏 310A: Nie wiem, ale pewni coś z K, bo oba znaki znają odczytania z tą literą. *Kin* きん i *kai* かい.

  Tamże do znaczenia: Myślę, że to znaczy coś z kupowaniem. Mamy „złoto" po lewej i „kupować" po prawej.

- 203K-A do odczytania 𤴓 309A: *Tan/dan* たん／だん od pola.

  Tamże do znaczenia: Pole bambusa lub *kokoro* こころ ['serce'] + pole = dusza, spokojny/pusty ← zależy czy dosłownie.

- 204K-A do odczytania 𩵦 305A: *Chō* ちょう przez część 鳥 [PTAK].

  Tamże do znaczenia: Być może jest to znak na jakiś szczególny gatunek ptak[a], jako wariacja 鳥 [PTAK].

Częściej niż w podgrupie początkującej występowały komentarze wskazujące na wykorzystanie elementu fonetycznego by odgadnąć odczytanie znaku, choć niekiedy uczestnicy mylili odczytanie elementu, na przykład:

- 201K-A do odczytania 𧾷 306A: Może *katsu* カツ przez 活 [WYKORZYSTYWAĆ].

342:1143152406

- 204K-A do odczytania 餉 302A: Być może *shō* しょう, ze względu na część 叫 [KRZYCZEĆ].

- 204K-A do odczytania 篠 303A: *Ma* ま ze względu na 麻 [KONOPIE].

Jeszcze rzadsze były wypowiedzi wskazujące na poprawne rozpoznanie elementu fonetycznego, a jednocześnie na niemożność wykorzystania zawartych w nich informacji poprzez brak znajomości jego odczytania jako samodzielnego znaku:

- 202K-A do odczytania 揉 301A: Niestety nie wiem. Wyobrażam sobie że to część 森 [LAS] będzie miała tutaj wpływ na odczytanie, jedna nie pamiętam, jak ten znak odczytuje się w *on'yomi*.

- 202K-A do odczytania 湾 304A: Nie wiem, ale spodziewam się że ładunek fonetyczny ma prawa część znaku.

Tu również pojawiały się wypowiedzi wskazujące na niepewność lub bezsilność uczestników badania wobec zadania, szczególnie w kontekście odgadnięcia odczytania *on'yomi* znaku:

- 201K-A do znaczenia 恤 309A: Wygląda mi to na wąski.

- 202K-A do odczytania 餉 302A: Nie wiem. Nie jestem nawet w stanie powiedzieć, która część znaku mogłaby nieść ze sobą część fonetyczną.

- 204K-A do odczytania 揉 301A: Nie jestem w stanie powiedzieć.

Świadomość funkcji. Arkusz II.

We wszystkich podgrupach, zarówno eksperymentalnych, jak i kontrolnych, powszechne było traktowanie prezentowanych znaków jako złożeń semantyczno-semantycznych, szczególnie w części III arkusza. Tego typu odpowiedzi były bazowały niekiedy na błędnych informacjach, jako że zdarzały się przypadki niepoprawnego rozpoznania komponentów. Przykłady takiego podejścia z arkusza II obrazują następujące odpowiedzi:

- 201K-B do znaczenia 庵 305B: 9 drzew w jaskini, tylko tyle mi to mówi.

- 202K-B do znaczenia 淀 302B: Człowiek, kobieta, życie. Może macica?

- 203K-B do znaczenia 彣 308B: Okoliczny, miejski, szeroko dostępny. Iść + okolica.

- 204K-B do znaczenia 傑 301B: Być może jest to znak oznaczający coś związanego z życiem człowieka? 女 [KOBIETA] może mieć związek ze spokojem.

343:7687723580

W części II uczestnicy badania próbowali wykorzystać wszystkie komponenty znaku, by wywnioskować z nich znaczenie sinogramu, na przykład:

- 201K-B do odczytania 媒 201B: Sugerując się 女 [KOBIETA] i 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY], który związany jest z 母 [MATKA], myślę, że należało by go odczytać *kā* かあ jak w *okā-san* お母さん [‘mama’].
- 203K-B do znaczenia 知 204B: Ofiara lub godło jakieś. Woda i rozumieć, pewnie emblemat.
- 204K-B do znaczenia 囚 209B: Być może chodzi o budynek (阝 [MUR, MIASTO]), w którym ludzie są zamknięci (因 [PRZYCZYNA]).

Niektóre odpowiedzi wskazywały na wykorzystanie elementu semantycznego do odgadnięcia ogólnego zakresu znaczeniowego znaku:

- 201K-B do znaczenia 霖 302B: Możliwe, że coś związanego z meteo[ro]logią.
- 202K-B do znaczenia 霖 302B: Zdecydowanie coś z pogodą. Grad?
- 203K-B do znaczenia 庶 305B: Urząd miejski, elektorat. Takie znaki zawsze znaczą coś z miastem, rządem lub ułożeniem.

Przypadków błędnego rozpoznania elementu semantycznego nie zaobserwowano. Występowały za to wypowiedzi świadczące o błędnym rozkładzie znaku na elementy:

- 204K-B do odczytania 汕 207B: *San* さん od 山 [GÓRA].
- 201K-B do odczytania 掻 301A: Myślę, że *sei* せい przez 生 [ŻYCIE].
- 201K-B do odczytania 叛 306B: *Han* ハン, myślę tak przez 反 [PRZECIWNY, ODWROTNY, KRZYWY], ale myślę też, że się mylę.
- 202K-B do odczytania 倖 301B: Może *sei* せい? Za elementem 生 [ŻYCIE]?
- 203K-B do odczytania 倖 301B: *Sei* せい. Przeważnie z częścią 生 [ŻYCIE] będzie coś na *S*. Np. 生 [ŻYCIE] lub 性 [NATURA; PŁEĆ].
- 204K-B do odczytania 獅 307B: *Yō* よう od 羊 [OWCA].

Uczestnicy podgrupy niższej średnio zaawansowanej często nie byli w stanie rozróżnić, która część znaku jest elementem semantycznym, a która fonetycznym. Szczególną uwagę zwracały

344:1015576849

przypadki rozpoznania obocznej formy elementu semantycznego jako elementu fonetycznego lub uznania tego samego komponentu za element semantyczny i fonetyczny jednocześnie. Dodatkowo, podobnie jak w części II, zdarzały się wypowiedzi wskazujące na nierozróżnianie odczytań *kun'yomi* i *on'yomi* lub na traktowanie odczytania znaku jako rebusu odczytań części składowych, na przykład:

- 201K-B do odczytania 獅 307B: *Yō* ヨウ przez 羊 [OWCA].

  Tamże do znaczenia: Ręczna ryba z zachodu.

- 202K-B do odczytania 彻 308B: Może *hen* へん? Wydaje mi się że tak się odczytuje 辺 [OKOLICA, BOK].

  Tamże do znaczenia: Lewy element kojarzy mi się z ruchem (od 行 [IŚĆ]), a prawy z okolicą (?) (jeśli dobrze pamiętam). Niech będzie „obchód osiedla".

- 203K-B do odczytania 傸 301B: *Sei* せい. Przeważnie z częścią 生 [ŻYCIE] będzie coś na *S*. Np. 生 [ŻYCIE] lub 性 [NATURA; PŁEĆ].

  Tamże do znaczenia: Nastolatka lub narzeczona itp. Konkubina? *Hito* ['człowiek'] + *onna* ['kobieta'] + *sei* ['życie']. Kobieta, która żyje/kobieta, z którą żyję.

- 204KB do odczytania 跽 304B: *Kin* きん od 近 [BLISKI].

  Tamże do znaczenia: Myślę, że połączenie 足 [NOGA] i 近 [BLISKI] może oznaczać skrót bądź po prostu ścieżkę.

Częściej niż w podgrupie początkującej zdarzały się komentarze wskazujące na wykorzystanie elementu fonetycznego, by odgadnąć odczytanie znaku, przy czym niekiedy mylono odczytanie elementu, na przykład:

- 201K-B do odczytania 瀎 302B: *Hō* ホウ przez 法 [SPOSÓB; REGUŁA].

- 202K-B do odczytania 跽 304B: *Ten* てん? Chyba takie odczytanie ma znak 近 [BLISKI].

- 204K-B do odczytania 邸 310B: *Taku* たく od 宅 [DOM].

Tu również pojawiały się wypowiedzi wskazujące na niepewność lub bezsilność uczestników badania wobec zadania, szczególnie w kontekście odgadnięcia odczytania *on'yomi* znaku:

- 201K-B do odczytania 荻 306B: *Han* ハン, myślę tak przez 反 [PRZECIWNY, ODWROTNY, KRZYWY], ale myślę też, że się mylę.

345:7242344858

- 202K-B do odczytań i znaczeń 襦 303B, 庶 305B, 痩 309B i 郤 310B: Nie wiem.
- 203K-B do odczytania 庶 305B: Coś podobnego do *mura* むら lub *sei* せい.
- 204K-B do odczytań 痩 309B: Nie mam pojęcia.

  Tamże do znaczenia: 疒 [CHOROBA] wskazuje na jakąś chorobę czy dolegliwość. 月 [KSIĘŻYC; CIAŁO] może oznaczać ciało. Nie wiem jednak, co oznaczać może całość znaku.

4.3.2.3. Podgrupa średnio zaawansowana

Świadomość pozycji i części składowych. Arkusz I.

W zdecydowanej większości wypowiedzi uczestników podgrupy średnio zaawansowanej odnosiły się do konkretnych pozycji komponentów. Świadczy to o dobrze rozwiniętej świadomości dozwolonych i niedozwolonych pozycji części składowych sinogramów:

- 301K-A do 村 101A: Wydaje mi się że 手 [RĘKA] w formie 扌 widziałam dotąd tylko po lewej stronie znaku, zatem wygląda jakby nie był prawdziwy.
- 302K-A do 凾 104A: Element 辶 [RUCH] ma otaczać znak, nawet nazwa tego elementu/części na to wskazuje (zapomniałam jej).
- 303K-A do 訃 108A: Prawy element 疒 [CHOROBA] jest elementem okalającym i nie widuje go raczej po prawej stronie bez niczego pod nim.

We wszystkich analizowanych arkuszach przypadek błędnego rozpoznania komponentu wystąpił tylko jeden raz:

- 303K-A do odczytania 飓 302A: *Shū* シュウ. Odczyt ze względu na prawy element, który kojarzy mi się ze znakiem 収 [ZBIERAĆ].

W podgrupie średnio zaawansowanej nie wystąpił ani jeden przypadek błędnego rozkładu grafemu na komponenty, braku rozpoznania danej części znaku ani wypowiedzi wskazującej na niedostrzeżenie błędu w znaku niepoprawnym strukturalnie. Nie wystąpiły też osądy poprawności bądź niepoprawności strukturalnej prezentowanego znaku fikcyjnego oparte na błędnych przekonaniach co do struktury sinogramów. Bardzo rzadkie były przypadki nadwrażliwości na postrzegane „błędy” graficzne w znakach:

- 303K-A do 秋 106A: 火 [OGIEŃ] jest zazwyczaj jako element pod postacią 火 [OGIEŃ] i chyba z lewej strony.

346:8013605664

- 303K-A do 秋 107A: Problemem wydaje mi się znowu prawe 火 [OGIEŃ] z powodów podanych przy znaku 106A. Wygląda to jednak trochę jakby mógł to być wyjątek, ale dla porządku pozostanę przy odpowiedzi NIE.

Niekiedy uczestnicy badania wykorzystywali analogie z konkretnymi znanymi im znakami lub z ogólną strukturą grafemu, bez odniesień do konkretnych pozycji komponentów, szczególnie w przypadku znaków poprawnych strukturalnie, na przykład:

- 301K-A do 109A: Cóż… dziwny ale czemu by nie?
- 302K-A do 疒 102A: Wygląda naturalnie, bo wszystkie elementy znaku są „na swoim miejscu".
- 303K-A do 慺 110A: Znak wygląda bardzo poprawnie, wszystkie elementy są w ich zwyczajnej formie i na swoim miejscu.

Wypowiedzi nacechowane niepewnością niemal nie wystąpiły. Rzadkie były także odwołania bezpośrednie do intuicji bądź innego niewyjaśnionego odczucia, na przykład:

- 302K-A do 秋 106A: Znowu się waham, bo 忄 [SERCE] z prawej strony widzę (chyba?) pierwszy raz, ale intuicyjnie zaznaczyłam TAK, więc tak zostanie. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
- 302K-A do 109A: Wygląda dziwnie, ale jakoś nie umiem wskazać co by miało tutaj być nie tak. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

Świadomość pozycji i części składowych. Arkusz II.

W arkuszu II również w zdecydowanej większości wypowiedzi uczestników podgrupy średnio zaawansowanej odnosiły się do konkretnych pozycji komponentów. Świadczy to o dobrze rozwiniętej świadomości dozwolonych i niedozwolonych pozycji części składowych sinogramów:

- 301K-B do 親 103B: *Sanzui* 氵 ['trzy krople wody'] po prawej się też nie zdarza, prawda? Powinien być po lewej.
- 302K-B do 屾 101B: O ile element 山 [GÓRA] wygląda okej, to 亻 [CZŁOWIEK] po prawej stronie jest dla mnie bardzo nienaturalny i dlatego odpowiedź NIE.
- 303K-B do 漏 109B: Element 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] znajduje się w podanej tu formie zazwyczaj po lewej stronie znaku.

347:1787606481

We wszystkich analizowanych arkuszach przypadek błędnego rozpoznania komponentu wystąpił tylko raz:

- 301K-B do odczytania 獣 307B: *Gun* グン od odczytania *on'yomi* 鮮 [ŚWIEŻY].

  Tamże do znaczenia: Stado — prawdopodobnie dzikich zwierząt bo 鮮 [ŚWIEŻY] to już stado. [Prawdopodobnie uczestnik myli tutaj znaki 鮮 ŚWIEŻY o odczytaniu *sen* oraz 群 STADO o odczytaniu *gun*.]

W arkuszu II nie odnotowano ani jednego przypadku błędnego rozkładu grafemu na komponenty, braku rozpoznania danej części znaku lub wypowiedzi wskazujących, że nie dostrzeżono błędu w znaku niepoprawnym strukturalnie. Nie wystąpiły też osądy o poprawności bądź niepoprawności strukturalnej prezentowanego znaku fikcyjnego oparte na błędnych przekonaniach co do struktury sinogramów. Bardzo rzadkie były przypadki nadwrażliwości na postrzegane „błędy" graficzne w znakach, głównie w przypadku znaku 108B:

- 301K-B do 痘 108B: Nie widziałam nigdy 辶 [RUCH] włożonego w 疒 [CHOROBA], wygląda jakoś nie na miejscu
- 302K-B do 痘 108B: No niby okej, ale takiego czegoś, żeby znak miał jednocześnie 疒 [CHOROBA] i 辶 [DROGA] to nie widziałam. Sprawił, że się dziwnie poczułam.
- 303K-B do 鴻 110B: Znak wydawałby się prawdopodobny, gdyby element 灬 [OGIEŃ] znajdował się pod całym znakiem, a nie tylko pod 古 [STARY] […]. W obecnej konfiguracji chyba nie może istnieć.

Niekiedy uczestnicy badania opierali swoje osądy na analogiach do konkretnych znanych im znaków lub do ogólnej struktury grafemu, bez odniesień do konkretnych pozycji komponentów, szczególnie w przypadku znaków poprawnych strukturalnie, na przykład:

- 301K-B do 但 104B: Bo wygląda w porządku, elementy są na swoich miejscach.
- 302K-B do 席 105B: Nie widziałam niczego podobnego, ale wygląda, jakby wszystkie elementy były na swoim miejscu, dlatego TAK.
- 303K-B do 漫 107B: Oba elementy zdają się pasować do siebie.

Wypowiedzi nacechowanych niepewnością czy odnoszących się bezpośrednio do intuicji nie zaobserwowano.

348:7681818491

Strategie kompensacyjne. Arkusz I.

W podgrupie średnio zaawansowanej, podobnie jak w innych podgrupach, pojawiały się odpowiedzi świadczące o wykorzystaniu strategii kompensacyjnych opartych o kontekst — wyrazowy lub zdaniowy. Dotyczyły one zarówno odgadywania odczytania, jak i znaczenia prezentowanych znaków, na przykład:

- 301K-A do odczytania 遖 208A: Z kontekstu pomyślałabym, że *susu* すす.

  Tamże do znaczenia: Z kontekstu powiedziałabym, że iść dalej, kontynuować od znaku *susumu* 進む [‘iść naprzód’].

- 302K-A do odczytania 紃 201A: *Mono* もの? Żeby powstało *kimono* きもの [‘tradycyjny japoński strój *kimono*’], bo dalej mamy *kite mitai* 着てみたい [‘chciałbym założyć na próbę’] i nie mogę znaleźć innego słowa, które by mi leżało w kontekście.

- 303K-A do odczytania 暯 210A: *Kura* くら. Odczyt ze względu na znak na słowo „ciemny”, o który tu chyba chodzi.

Nie zarejestrowano przypadków błędnego zrozumienia prezentowanego zdania, lub takich, w których wskazówki kontekstowe okazywały się niewystarczające. Niemal brak było wypowiedzi wskazujących na wykorzystanie samych informacji niesionych przez elementy w zakresie znaczenia. Niekiedy występowały komentarze wskazujące na wykorzystanie wskazówek niesionych przez element fonetyczny jako prymarnego źródła informacji, często zresztą trafne. Niektóre z nich zdradzały jednak, że uczestnik nie brał pod uwagę kontekstu, przypisując znakom odczytania sinojapońskie tam, gdzie kontekst dość wyraźnie wskazywał na konieczność użycia odczytania rodzimego, na przykład:

- 301K-A do odczytania 哿 204A: *Ka* カ w *on’yomi* 可 [MOŻLIWY].

- 302K-A do odczytania 皤 206A: Myślę, że *ban* ばん, znak 番 [NUMER, KOLEJ] ma takie odczytanie, 番 [NUMER, KOLEJ] = *ban* バン.

- 303K-A do odczytania 餅 207A: *Han* はん. Odczyt ze względu na prawe 半 [POŁOWA] + chyba chodzi o znak 飯 [POSIŁEK].

Nie występowały wypowiedzi wskazujące, że uczestnicy nie rozróżniają odczytań *on’yomi* i *kun’yomi* ani sugerujące brak świadomości, że wskazówki zawarte w strukturze znaku mogą odnosić się wyłącznie do pierwszego z nich. Nie zdarzały się też przypadki traktowania odczytania

349:1010358694

znaku jako rebusu składającego się z odczytań jego części składowych. Odnotowano za to pojedyncze przypadki, w których uczestnik rozpoznał poprawnie odczytanie *on'yomi* ze świadomością tego, że nie pasuje ono do danego kontekstu wyrazowego:

- 301K-A do odczytania 紘 201A: *Butsu* ブツ od prawej części 仏 [BUDDA], ponieważ jest to jego regularnie odczytanie *on'yomi*.

  Tamże do znaczenia: W sumie to zupełnie zgaduję, może kimono, ale ani wymowa nie pasuje, ani nie… ale pomyślałam, że jak ktoś chce to spróbować ponosić, to może jakiś *gaijin* 外人 [‘obcokrajowiec’] i nigdy nie nosił… a nie wiem czym byłoby *kibutsu* きぶつ.

  Tamże do tłumaczenia: Chciałbym założyć *kimono*.

- 301K-A do odczytania 絞 205A: [Wykreślone: „może *kō/maza* コウ / まざ od *kun'yomi* 交 [KRZYŻOWAĆ SIĘ, MIESZAĆ SIĘ] i *mazaru* 交ざる [‘mieszać się’] / było takie słowo czy tylko *mazeru* 交ぜる [‘mieszać’]?”.] Pewnie jakieś *kun'yomi*… więc nie wiem.

Niekiedy uczestniczący w badaniu nie rozróżniali elementów semantycznych i fonetycznych i sumowali znaczenia wszystkich komponentów lub przypisywali odczytanie na podstawie elementu semantycznego:

- 302K-A do odczytania 鮮 207A: Może *shoku* しょく, ze względu na obecność 食 [JEDZENIE]?

- 303K-A do znaczenia 絞 205A: Elementy znaku to 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] czyli 行 (iść) i 交 czyli mieszać/łączyć, więc może chodzi o wmieszanie się gdzieś (np. w tłum).

Zdecydowanie najczęstsze w tej podgrupie były jednak komentarze świadczące o konsolidacji wskazówek strukturalnych i kontekstowych. Ogólnie rzecz biorąc, takie podejście pozwalało na formułowanie najtrafniejszych odpowiedzi, na przykład:

- 301K-A do odczytania 勗 202A: *Dō* ドウ od lewej strony znaku 同 [TEN SAM] → *on'yomi*.

  Tamże do znaczenia: Może zwierzę, przez wymowę *dōbutsu* どうぶつ [‘zwierzę’], zatem znaki oznaczałby ruch i byłby odpowiednikiem 動 [RUCH] → również prawa część jest taka sama 力 [SIŁA].

350:7371899560

- 302K-A do odczytania 悦 203A: *Gen* げん. Znowu jest element, którego *on'yomi* to *gen* ゲン (現 [POJAWIAĆ SIĘ; OBECNY]). No i wychodzi *genki* げんき ['zdrowy; energiczny'], czyli kontekst się zgadza.
- 303K-A do odczytania 宥 204A: *Ie* いえ ze względu na górny element 宀 [DACH], poza tym chodzi chyba o 家 (dom).

  Tamże do znaczenia: Może być to chyba jakaś obskurna wersja znaku na dom, w.w. 家. Sam element 宀 [DACH] oznacza chyba dom/budynek, a element 可 [MOŻLIWY] oznacza jakąś możliwość, więc wydaje mi się logiczne, że mogłoby chodzić o jakieś miejsce zamieszkania, ewentualnie po prostu o jakiś budynek.

Mimo że rzadko, nadal odnotowywano komentarze świadczące o niepewności bądź bezsilności uczestników:

- 301K-A do znaczenia 佼 205A: Nie wiem, co to może być.
- 302K-A do odczytania 遖 208A: Nic mi nie przychodzi do głowy. Próbowałam z *mori* もり i *rin* りん (nie jestem pewna czy na pewno *rin* りん, czy *shin* しん). Ale nic nie pasuje.

  Tamże do znaczenia: ?

  Tamże do tłumaczenia: [Pole odpowiedzi puste.]
- 303K-A do odczytania 遖 208A: …Nie kojarzę do końca, o jakie słowo i znak chodzi. Jedyne, co przychodzi mi do głowy, to *yomu* よむ ['czytać'] od znaku na „czytać" (chociaż wtedy partykuła chyba nie pasuje).

Strategie kompensacyjne. Arkusz II.

W arkuszu II również pojawiały się wypowiedzi świadczące o wykorzystaniu strategii kompensacyjnych oparte o kontekst — wyrazowy lub zdaniowy. Dotyczyło to zarówno w kwestii odgadywania odczytania, jak i znaczenia prezentowanych znaków, na przykład:

- 301K-B do odczytania 怠 210B: *Ureshii* うれしい ['szczęśliwy, wesoły'] — bo potrzebne jest jakieś japońskie odczytanie do *shii* しい, a pasuje z kontekstu.
- 302K-B do znaczenia 洗 207B: „Pranie"? Nie umiem uargumentować, poza tym, że pasuje do kontekstu.

351:1034696413

- 303K-B do odczytania 働 202B: *Hataraku* はたらく. Chodzi chyba o znak *hataraku* 働く, czyli pracować.

  Tamże do tłumaczenia: Mama pracuje w aptece.

Nie stwierdzono przypadków błędnego zrozumienia prezentowanego zdania lub takich, w których wskazówki kontekstowe okazywały się niewystarczające. Niemal nie pojawiały się wypowiedzi wskazujące na wykorzystanie samych informacji niesionych przez elementy. Zaobserwowano kilka komentarzy wskazujących na wykorzystanie wskazówek niesionych przez element fonetyczny jako prymarnego źródła informacji, na przykład:

- 301K-B do odczytania 毎 201B: *Mai* マイ od *on'yomi* 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].
- 301K-B do odczytania 悼 203B: *Shin* シン od *on'yomi* 身 [CIAŁO].

Nie odnotowano wypowiedzi wskazujących, że uczestnicy nie rozróżniają odczytań *on'yomi* i *kun'yomi* ani na brak świadomości, że wskazówki zawarte w strukturze znaku mogą odnosić się wyłącznie do pierwszego z nich. Nie zdarzały się przypadki traktowania odczytania znaku jako rebusu składającego się z odczytań jego części składowych. Zdarzały się za to pojedyncze przypadki, w których uczestnik rozpoznał poprawnie odczytanie *on'yomi* przy świadomości faktu, że nie pasuje ono do danego kontekstu wyrazowego:

- 301K-B do odczytania 働 202B: Będzie *kun'yomi* potrzebne? Nie wiem.
- 301K-B do odczytania 傶 205B: Skoro łączy się z *okuriganą*, pewnie potrzebne będzie *on'yomi*… Nie wiem.

Zdecydowanie najczęstsze w tej podgrupie były komentarze świadczące o konsolidacji wskazówek strukturalnych i kontekstowych. Ogólnie rzecz biorąc, takie podejście pozwalało na formułowanie najtrafniejszych odpowiedzi, na przykład:

- 301K-B do odczytania 悼 203B: *Shin* シン od *on'yomi* 身 [CIAŁO].

  Tamże do znaczenia: Sądzę że znak może oznaczać nowy, jako odpowiednik znaku [親] [ZAŻYŁY] i w złożeniu — *shinsetsu* しんせつ ['miły'].

  Tamże do znaczenia: Odpowiednik 院 [INSTYTUCJA] oznacza placówkę. W złożeniu słowo — szpital od *byōin* 病院 ['szpital'].

352:3007919738

- 302K-B do odczytania 働 202B: Z kontekstu mi wynika *hatara(ite)* はたら（いて）[‘pracuje’], no bo mamy partykułę *de* で [tu: znacznik okolicznika miejsca akcji]. W sumie 道 [DROGA] i 動 [RUCH] mają odczytanie *dō* ドウ. Więc byłby jakiś punkt wspólny z tym (chyba) kluczem 亻 [CZŁOWIEK].

  Tamże do znaczenia: „Pracować”, bo [strzałka wskazująca na powyższe wyjaśnienie].

- 303K-B do odczytania 娚 201B: *Musume* むすめ [‘córka’]. Wydaje mi się, że chodzi o czyjeś nazwisko i niestety nie bardzo przychodzi mi do głowy, o jakie może chodzić. Jeśli nie, to może o słowo „córka” — wtedy zgadzałby się lewy element znaku (娘 [CÓRKA]).

Rzadko komentarze świadczą o niepewności bądź bezsilności uczestników:

- 301K-B do znaczenia 働 202B: Coś robi w aptece ale nie wiem co.
- 302K-B do odczytania 傢 205B: Czasowniki są trudniejsze do odgadnięcia. Nie mam w ogóle pomysłu.
- 303K-B do znaczenia 傢 205B: Jedyne, co przychodzi mi do głowy, to to samo znaczenie co 借 [POŻYCZAĆ]. Ale nie mam jakiegoś konkretnego wytłumaczenia.

Świadomość funkcji. Arkusz I.

We wszystkich podgrupach, zarówno eksperymentalnych, jak i kontrolnych, powszechne było traktowanie prezentowanych znaków jako złożeń semantyczno-semantycznych, szczególnie w części III arkusza. Przykłady takiego podejścia z podgrupy średnio zaawansowanej kontrolnej z arkusza I obejmują:

- 301K-A do znaczenia 搽 301A: Nie wiem… zbieranie patyków w lesie? Bo jest ręka i las…
- 302K-A do znaczenia 湾 304A: Mamy tu wodę i śnieg, to może topnieć?
- 303K-A do znaczenia 鋧 307A: Pieniądze/złoto (金) i lubić (好), czyli może „materialista”? Ewentualnie mniej oczywiste, „szczęście” (bardziej jako „fuks”?) (coś na zasadzie „pieniądze kogoś lubią” = ktoś ma dużo szczęścia).

Jeden uczestnik podobną strategię zastosował też w części II arkusza:

- 303K-A do znaczenia 紕 201A: Jeśli nie pomyliłam się w przypuszczeniu, o które słowo chodzi, to wydaje mi się, że podany tu wariant może mieć to samo znaczenie — *kimono*. Sam znak może oznaczać jakiś specjalny wariant tego *kimona*, być może

353:7161410088

ceremonialny? Elementy znaku to 糸 nić i 仏 Budda, więc może chodzi o jakieś ceremonialne kimono na buddyjskie święta?

- 303K-A do znaczenia 暖 210A: Znak ten to połączenie elementów 日 (dzień) i 案 (plan), co w moim rozumieniu mogłoby oznaczać jakąś porę dnia (w sensie pora na planowanie, czyli np. popołudnie). Jeśli jednak trzymać się sensu słowa „ciemny", to mogłoby też chodzić o to samo słowo, ale w bardziej nieoczywistym znaczeniu, np. ciemności jako bycia niezauważonym, albo nawet ciemności jako miejsca niedostępnego dla nikogo (wtedy: pora dnia (日) kiedy możemy być niezauważeni i planować (案) poczynania; pora (日) kiedy będziemy w stanie wejść według planu (案) gdzieś).

Przypadków błędnego rozpoznania elementu semantycznego nie odnotowano. Występowały jednak odpowiedzi świadczące o błędnym rozkładzie znaku na elementy:

- 301K-A do odczytania 話 306A: *Wa* ワ od *on'yomi* 話 [ROZMOWA].
- 302K-A do odczytania 話 306A: Przez to, że to jest 話 [ROZMOWA] z wodą pomiędzy, to myślę, że to będzie odczytanie *wa* ワ. Zbyt bardzo kojarzy mi się z 話 [ROZMOWA], żebym powiedziała inaczej.

Uczestnicy z podgrupy średnio zaawansowanej również często nie byli w stanie rozróżnić, która część znaku jest elementem semantycznym, a która fonetycznym. Tu też dość często odnotowywano były przypadki uznawania tego samego komponentu za element semantyczny i fonetyczny jednocześnie. Niemal nie odnotowano za to przykładów rozpoznania obocznej formy elementu semantycznego jako fonetycznego. W praktyce nie było też odpowiedzi wskazujących na nierozróżnianie odczytań *kun'yomi* i *on'yomi* ani na traktowanie odczytania znaku jak rebusu odczytań części składowych, na przykład:

- 301K-A do odczytania 榛 301A: *Rin* りん od *on'yomi* 森 [LAS].

  Tamże do znaczenia: Nie wiem… zbieranie patyków w lesie? Bo jest ręka i las…

- 302K-A do odczytania 飢 302A: *Shoku* しょく bo 食 [JEDZENIE].

  Tamże do znaczenia: Nie wiem co ten drugi element oznacza, dlatego ciężko mi coś wymyślić, ale będę strzelać w coś związanego z jedzeniem, właśnie ze względu na element z lewej strony.

354:6877142972

- 303K-A do odczytania 鴎 305A: *Chō* チョウ. Odczyt ze względu na znak na ptaka z prawej strony.

  Tamże do znaczenia: Ptak (鳥) w drodze (辶)… „padlina”?

Stosunkowo często zdarzały się komentarze wskazujące na wykorzystanie elementu fonetycznego by odgadnąć odczytanie znaku, mimo że niekiedy uczestnicy mylili odczytanie elementu, na przykład:

- 301K-A do odczytania 飼 302A: *Shū* シュウ od *on'yomi* 叫 [KRZYCZEĆ].
- 302K-A do odczytania 恬 309A: Nie pamiętam *on'yomi* 田 [POLE RYŻOWE]. *Den* デン? *Omg* to chyba *den* デン. Ale nie wiem, nie umiem zdecydować, czy iść za sercem, czy polem ryżowym.
- 303K-A do odczytania 鋼 307A: *Kō* コウ. Odczyt ze względu na 好 [LUBIĆ; DOBRY].

Rzadsze były wypowiedzi wskazujące na poprawne rozpoznanie elementu fonetycznego a jednocześnie niemożność wykorzystania zawartych w nich informacji poprzez brak znajomości jego odczytania jako samodzielnego znaku:

- 301K-A do odczytania 霖 304A: Nie pamiętam *on'yomi* od śniegu…
- 302K-A do odczytania 琳 301A: Odczytanie będzie *shin* シン albo *rin* リン, ale niestety zapomniałam jakie 森 [LAS] ma *on'yomi*. Jednak myślę, że po tym elemencie można je zgadnąć.
- 303K-A do odczytania 霖 304A: Tutaj znowu nie pamiętam odczytu *on'yomi* na element śniegu z prawej strony, w przeciwnym wypadku bym go podała.

Występowały odpowiedzi wskazujące na niepewność lub bezsilność uczestników badania wobec zadania, szczególnie w kontekście odgadnięcia odczytania *on'yomi* znaku:

- 302K-A do odczytania 篠 303A: Strzelam w *chiku* チク. Bardziej wygląda na znak, który się czyta *chiku* チク. Może to kwestia estetyczna.

  Tamże do znaczenia: Nie mam pojęcia. Skojarzył mi się z podłogą.
- 302K-A do znaczenia 吡 308A: Usta/wejście + kwiat/zmiana. Też nic mi nie przychodzi do głowy.

355:3740574834

Świadomość funkcji. Arkusz II.

W arkuszu II równie powszechne było traktowanie prezentowanych znaków jako złożeń semantyczno-semantycznych, szczególnie w części III arkusza. Przykłady takiego podejścia z podgrupy średnio zaawansowanej to między innymi:

- 301K-B do znaczenia 霖 302B: Klimat… bo 雨 [DESZCZ] często ma coś z pogodą, 法 [SPOSÓB; REGUŁA] z zasadami, a klimat to powtarzająca się pogoda, [plus minus] wiadoma w ciągu roku.
- 302K-B do znaczenia 彊 308B: 辺 oznacza okolicę, a 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] kojarzy mi się z chodzeniem trochę, ale to przez 行 [IŚĆ]. Myślę, że ten znak może mieć coś wspólnego z terytorium.
- 303K-B do znaczenia 葂 306B: Kojarzy mi się z donicą albo ogródkami balkonowymi (kwiaty 艹 [TRAWA] w deskach 板).

Tak jak w arkuszu I, jeden uczestnik stosował podobną strategię w części II:

- 303K-B do znaczenia 悗 203B: Znowu wydaje mi się, że pierwotny znak i ten tu podany mogą mieć podobne znaczenia. Element 忄 [SERCE] często obecny w znakach dotyczących uczuć itp. + element 身 [CIAŁO] występujący często w kontekście ciała człowieka czy ogólnie osoby mógłby dać znaczenie bliskości czy uprzejmości.
- 303K-B do znaczenia 恣 210B: Elementy 比 [PORÓWNANIE] i 心 [SERCE] sugerują podobne znaczenie do podanych wyżej opcji. 比 [PORÓWNANIE] para (osób) cieszy się (tu trzeba naciągnąć znaczenie znaku 心 [SERCE]). Może więc chodzi o połączenie się dwóch osób, jakiś spotkanie wywołujące radość, szczęście.

Zaobserwowano jeden przypadek błędnego rozpoznania elementu semantycznego:

- 301K-B do znaczenia 傸 301B: Kobietę…

Występowały wypowiedzi świadczące o błędnym rozkładzie znaku na elementy:

- 302K-B do odczytania 洫 207B: Z kontekstu wynika *sen(taku)* せん（たく）. Ale dlaczego? *On'yomi* 山 [GÓRA] to *san* サン, co jest w sumie bliskie do *sen* セン, ale to nie to samo. Ciężko stwierdzić w tym przypadku.
- 301K-B do odczytania 傸 301B: *Sei* セイ od *on'yomi* 生 [ŻYCIE].

356:3892333760

- 302K-B do odczytania 𣏌 306B: Pójdę za odczytaniem 反 [ODWROTNY, PRZECIWNY, KRZYWY] [strzałka wskazująca na komponent 反 z dopiskiem „*han* ハン”]. Jest to dla mnie jedyny „krzykliwy” element tego znaku. W sensie, często jak się pojawia w znakach, to jest po nim odczytanie.
- 303K-B do odczytania 𠛬 301B: *Sei* セイ. Ze względu na prawy element 生 [ŻYCIE].

Uczestnicy z podgrupy średnio zaawansowanej również często nie byli w stanie rozróżnić, która część znaku jest elementem semantycznym, a która fonetycznym. Tu również stosunkowo często odnotowywano przypadki uznawania tego samego komponentu za element semantyczny i fonetyczny jednocześnie. Nie wystąpiły za to przypadki rozpoznania obocznej formy elementu semantycznego jako fonetycznego.

- 301K-B do odczytania 𧾷 309B: *I* イ od odczytania 胃 [ŻOŁĄDEK].

  Tamże do znaczenia: Chorobę żołądka… bo 胃 żołądek i 疒 choroba.

- 302K-B do odczytania 𨒅 304B: Może *kin* キン? Od 近 [BLISKI].

  Tamże do znaczenia: Jako że mamy 足, czyli nogę i 近, czyli blisko, może to będzie coś z poruszaniem się? Chodzeniem? Jakiś znak czasownikowy na konkretny rodzaj chodzenia?

- 303K-B do odczytania 𥫱 303B: *Zoku* ゾク. Ze względu na prawy element 続 [KONTYNUOWAĆ].

  Tamże do znaczenia: Element ubrania (衤) i kontynuacji (続) kojarzy mi się trochę z istniejącym już znakiem na dziedziczenie (継). Coś na zasadzie ubrania, które potomek również nosi (kontynuuje). Wyobrażam sobie, że mogłaby to być dawna forma znaku 継 [DZIEDZICZYĆ].

Nie stwierdzono wypowiedzi wskazujących na nierozróżnianie odczytań *kun'yomi* i *on'yomi* lub na traktowanie odczytania znaku jak rebusu odczytań części składowych. Stosunkowo często zdarzały się zaś komentarze wskazujące na wykorzystanie elementu fonetycznego by odgadnąć odczytanie znaku, przy czym niekiedy uczestnicy mylili odczytanie elementu, na przykład:

- 301K-B do odczytania 𣶒 302B: *Hō* ほう? Od *on'yomi* 法 [SPOSÓB; REGUŁA].

357:1045872864

- 302K-B do odczytania 褞 303B: Trochę miałam problem. Poszłabym po prostu w *on'yomi* 続 [KONTYNUOWAĆ], czyli *zoku* ゾク.
- 303K-B do odczytania 邸 310B: *Taku* タク. Zazwyczaj odczytanie pochodzi chyba od prawej strony znaku, ale tutaj mamy element (po prawej stronie) 阝 [MUR, MIASTO], który ma bardzo dużo różnych odczytań, w zależność w którym znaku się znajduje. Wzięłam więc odczytanie od [lewego] 宅 [DOM].

Tu również pojawiały się wypowiedzi wskazujące na niepewność lub bezsilność uczestników badania wobec zadania, szczególnie w kontekście odgadnięcia odczytania *on'yomi* znaku:

- 301K-B do odczytania 凐 302B: *Kyo* きょ? Od *on'yomi* 去 [ODCHODZIĆ]. *Hō* ほう? Od *on'yomi* 法 [SPOSÓB, REGUŁA].
- 302K-B do znaczenia 凐 302B: Nie wiem co ma deszcz do tego. 0 pomysłu.

358:6415066792

Rozdział 5. Podsumowanie i wnioski

Ten rozdział stanowi podsumowanie niniejszej rozprawy. W Podrozdziale 5.1. przedstawiono ogólnie wnioski z badania empirycznego, którego wyniki opisano w Podrozdziale 4.3. i osadzono je w kontekście innych podobnych badań oraz zinterpretowano w odniesieniu do ogólnego stanu wiedzy naukowej opisanego w Rozdziale 3. Podrozdział 5.2. zawiera omówienie ograniczeń przeprowadzonego eksperymentu oraz implikacje, jakie niosą jego wyniki oraz przebieg dla ewentualnych przyszłych badań na tym polu oraz w odniesieniu do praktyki dydaktycznej w zakresie nauczania sinogramów.

5.1. Wnioski z badania empirycznego

W oglądzie ogólnym wszystkie podgrupy uczestników badania wykazywały unikalny dla siebie poziom świadomości grafemicznej i z tego względu każda z nich znalazła szczegółowe omówienie w osobnych podsekcjach. Dwie ogólne obserwacje dotyczą jednak w praktycznie jednakowym stopniu wszystkich podgrup i warto je przywołać na początku podrozdziału.

Po pierwsze we wszystkich podgrupach zaobserwowano tendencję do traktowania prezentowanych grafemów jako znaków złożonych semantyczno-semantycznie, szczególnie w części trzeciej arkuszy. Autor niniejszej rozprawy powstrzymuje się od formułowania szerzej zakrojonych wniosków na tej podstawie. Takie odpowiedzi uczestników mogły wynikać stąd, że w obliczu pytania o znaczenie znaku, na które czuli się oni zobowiązani udzielić odpowiedzi, wykorzystywano wszelkie dostępne informacje, czyli wskazówki strukturalne. Innymi słowy, może być to swoisty przypadek efektu Hawthorne'a (Wilczyńska i Michońska-Stadnik 2010: 138). Innym wytłumaczeniem tej tendencji może być przeniesienie sposobu myślenia o komponentach znaku z mnemonicznych strategii uczenia się, najprawdopodobniej wykorzystywanych w mniejszym lub większym stopniu przez wszystkich uczestników, na to zadanie.

Druga kwestia to terminologia wykorzystywana przez uczestników badania do opisywania części sinogramów. W żadnej z grup nie zaobserwowano terminologicznego rozróżnienia między częściami znaków pełniącymi różne funkcje. Choć w wypowiedziach osób biorących udział w badaniu obecne było wiele różnych terminów, jak *klucz*, *element*, *komponent*, *część, radykał* lub podobne, ich użycie zdawało się raczej zależeć od osobistych preferencji danego uczestnika niż wynikać ze świadomości różnic między kluczem a elementem semantycznym, elementem a komponentem itd. Jest to składnik świadomości metajęzykowej, który nie był szczególnie akcentowany w trakcie eksplicytnego wykładu, toteż jego wpływ na rozwój tej świadomości nie był analizowany.

359:5496830322

5.1.1. Grupa eksperymentalna

Zmian w odpowiedziach zaobserwowanych po sesji nauczania eksplicytnego w odpowiedziach grupy eksperymentalnej nie można kwalifikować jako diametralne. Zarazem są one zauważalne, szczególnie jeśli wziąć pod uwagę, że był to tylko jeden jednogodzinny wykład. Aspekty świadomości grafemicznej, na które wpłynął on najbardziej, różnią się w zależności od podgrupy. Omówiono je w podsekcjach odrębnie dla każdej z podgrup.

5.1.1.1. Podgrupa początkująca

Już w podgrupie początkującej eksperymentalnej przed wykładem zaobserwowano wiele odpowiedzi wskazujących na podstawową świadomość dozwolonych pozycji i kombinacji części składowych sinogramów, i to zarówno przed, jak i po wykładzie. Wyniki te nie są niczym zaskakującym, jeśli wziąć pod uwagę wcześniejsze badania w tej materii przywoływane w Rozdziale 3. Ten aspekt świadomości grafemicznej wykształca się zazwyczaj najszybciej (por. Toyoda 2009). Jednocześnie inne odpowiedzi świadczyły o wciąż raczej niskim poziomie kompetencji grafemicznej skutkującej nierozpoznawaniem pewnych komponentów bądź uznawaniem niektórych z ich konfiguracji za błędne.

Mimo to nie można nie zauważyć, że wypowiedzi z arkusza II są krótsze i pewniejsze. Ponadto, mimo kilku przypadków błędnego rozpoznania komponentu, zmalała liczba komentarzy wskazujących na postrzeganie dopuszczalnych kombinacji komponentów jako niedopuszczalnych. Trzy z pięcu tego typu wypowiedzi dotyczyły ponadto znaku 痘 108B, w którym pojawia się połączenie komponentów 疒 CHOROBA i 廴 RUCH, poświadczone w wykorzystywanej bazie sinogramów jedynie w dwóch bardzo rzadkich znakach (痙 PARALIŻ oraz 痘 OPUCHLIZNA). Uznanie takiej konfiguracji za niedopuszczalną lub niewystępującą można zatem uznać w pewnym stopniu za uzasadnione. Ogólnie rzecz biorąc, mimo że sesja eksplicytnego nauczania o strukturze znaków *kanji* nie podniosła znacznie ogólnej kompetencji grafemicznej uczestników badania, rozwinęła ona w bardzo krótkim czasie ich świadomość grafemiczną w zakresie uporządkowana posiadanej już wiedzy i możliwości jej praktycznego wykorzystania.

Podobnie nie zaobserwowano diametralnej poprawy świadomości funkcji elementów sinogramów, jaka mogłaby pozwolić na lepsze odgadywanie odczytań sinojapońskich znaków w części II i III arkusza. Zarówno przed i po wykładzie najbardziej pomocny w tym aspekcie okazywał się kontekst wyrazowy i zdaniowy, o ile był dostępny. W kwestii znaczenia jednak w arkuszu II zauważyć można znaczny wzrost liczby odpowiedzi udzielonych przy jednoczesnym wykorzystaniu zarówno kontekstowych, jak i strukturalnych strategii kompensacyjnych.

360:1037089638

Informacje pozyskiwane z elementów znaków nie zawsze były poprawne i nadal zdarzały się przypadki błędnej interpretacji funkcji poszczególnych części sinogramów. Można jednak było zauważyć pewną tendencję. Mianowicie uczestnicy badania w pierwszej kolejności przywoływali kontekst zdaniowy lub wyrazowy, zaś elementy znaku stanowiły dla nich informację pomocniczą, potwierdzającą lub uściślającą ich przypuszczenia. Taktyka ta, jak się wydaje, pozwoliła na formułowanie trafniejszych hipotez na temat odczytań i znaczeń znaków niż w arkuszu I.

Najbardziej oczywistą obserwacją wypływającą z części III jest fakt traktowania prawie wszystkich prezentowanych znaków jako swojego rodzaju rebusów lub złożeń semantyczno-semantycznych, których znaczenie ma być pewną sumą ich części składowych. Tendencja ta była zauważalna zarówno przed, jak i po wykładzie. Mogła ona być efektem zarówno niedostatecznego podkreślenia ograniczonej roli elementów semantycznych w trakcie wykładu, jak i chęci uczestników do udzielenia jak najdokładniejszych odpowiedzi. To w obliczu braku wskazówek kontekstowych prowadziło do nadmiernego polegania na informacjach zawartych w komponentach znaków. Autor nie uważa za uzasadnione formułowania szerzej zakrojonych wniosków na tej podstawie, choć, jak zaznaczono wyżej, można tu ostrożnie dopatrywać się pewnego wpływu mnemonicznych strategii uczenia się.

Jednocześnie na uwagę zasługuje, że w arkuszu II uczestnicy badania podejmowali więcej prób wywnioskowania odczytania sinojapońskiego znaku na podstawie jego części składowych niż w części I. Mimo że przypadki poprawnego rozpoznania elementu fonetycznego są równie rzadkie co w części I, wzrosła liczba poprawnych odpowiedzi uwzględniających *komponenty* składowe. W arkuszach 104E-B oraz 105E-B znajdują się wypowiedzi poprawnie wskazujące na odczytanie *sei* znaku 僣 301B na podstawie komponentu 生 ŻYCIE i dalej na odczytanie *han* znaku 蕃 306B na podstawie komponentu 反 ODWROTNOŚĆ, PRZECIWNOŚĆ. Mimo że w żadnym z tych przypadków komponenty takie nie stanowiły elementów fonetycznych prezentowanych znaków, były one elementami fonetycznymi znaków 姓 NAZWISKO i 板 DESKA, które w znakach 301B i 306B pełniły role elementów fonetycznych. W arkuszu 104E-B uczestnik poprawnie wskazał ponadto na odczytanie *taku* znaku 宅 310B, choć element fonetyczny na nie wskazujący uznał jednocześnie za jeden z elementów semantycznych sinogramu.

Innymi słowy, okazuje się, że nawet niekompletna wiedza na temat elementów fonetycznych może okazać się przydatna w odgadywaniu (i potencjalnie zapamiętywaniu) *on'yomi* znaków *kanji* ze względu na spójność i jednolitość odczytań, na które wskazują niektóre elementy fonetyczne (por. Sekcje 2.3.2.2. i 3.1.2.1.), oraz wielowarstwową budowę bardziej złożonych strukturalnie

361:4917726514

sinogramów. Zatem nawet jeśli eksplicytne nauczanie o elementach fonetycznych nie doprowadzi do wykształcenia się lepszych umiejętności podziału skomplikowanych znaków na elementy, o ile nie jest ono podparte znajomością wielu różnych samodzielnych sinogramów, które mogą taką rolę pełnić, nadal może ono pomóc w odnoszeniu odczytań znaków do pojedynczych komponentów tych elementów fonetycznych.

5.1.1.2. Podgrupa niższa średnio zaawansowana

Dane z arkusza I w podgrupie niższej średnio zaawansowanej również pozostają w zgodzie z ogólnymi trendami rozwoju świadomości grafemicznej opisanymi w Rozdziale 3. W porównaniu z grupą początkującą zaobserwować można lepszą znajomość komponentów oraz ich pozycji, na którą sam wykład nie zdawał się mieć większego wpływu. W arkuszu II liczba odpowiedzi na ten temat jest podobna. Na podstawie treści odpowiedzi uczestników można jednak ostrożnie wnioskować, że sesja eksplicytnego nauczania o strukturze sinogramów pozwoliła im uporządkować nabytą wcześniej implicytnie wiedzę, zwiększając ich pewność siebie w tym zakresie i umożliwiając wskazanie na konkretne przesłanki do podejmowanych osądów. Gdyby wykluczyć problematyczny znak 疤 108B wspomniany wyżej, można też zauważyć spadek liczby komentarzy wskazujących na dostrzeganie błędów strukturalnych tam, gdzie ich w rzeczywistości nie ma. O ogólnie lepszym poziomie świadomości dozwolonych i niedozwolonych pozycji komponentów w porównaniu z grupą początkującą świadczy ponadto brak przypadków błędnego rozkładu sinogramu na komponenty oraz rzadsze pomyłki co do ich znaczeń.

W zakresie strategii kompensacyjnych można zauważyć ogólnie lepsze umiejętności wykorzystania zarówno wskazówek kontekstowych, jak i strukturalnych w porównaniu z grupą początkującą. Jest to różnica dość oczywista i wynikająca wprost z wyższej kompetencji językowej, tak w zakresie morfosyntaktyki i leksyki, jak i znajomości sinogramów. Częściej pojawiają się tu komentarze wywodzące znaczenie lub odczytanie znaku w jakiś sposób z jego elementów, w przeciwieństwie do grupy początkującej, gdzie zauważalna była dominacja strategii kontekstowych. Oprócz tego rzadsze były przypadki bezsilności wobec zadania, zupełnego niezrozumienia zdania przykładowego bądź jego częściowo błędnej interpretacji.

Wpływ wykładu na odpowiedzi uczestników podgrupy niższej średnio zaawansowanej w części II nie był wyraźnie zauważalny, jeśli chodzi o poziom wykorzystania wskazówek kontekstowych i strukturalnych odrębnie. Wzrosła jednak liczba wypowiedzi wskazujących na ich konsolidację. Można zatem ostrożnie wnioskować, że bardziej uporządkowana wiedza na temat elementów i komponentów sinogramów będąca bezpośrednim skutkiem nauczania eksplicytnego

362:6184083343

pozwoliła na bardziej świadome użytkowanie niesionych przez nie informacji, a zarazem na lepsze osadzenie ich w kontekście zdania lub wyrazu. Ponadto zaobserwować można, jeszcze rzadkie, ale pojawiające się wyraźnie, oznaki eksplicytnej świadomości o ograniczonej użyteczności elementów fonetycznych i ścisłego powiązania ich wyłącznie z odczytaniami sinojapońskimi.

Jeśli chodzi o świadomość funkcji elementów sinogramów, to główną różnicę między podgrupą początkującą a niższą średnio zaawansowaną stanowi częstsze wywodzenie *on'yomi* znaku z jego elementu fonetycznego. Częstotliwość tego typu odpowiedzi wzrosła nieco po wykładzie. Zaobserwować można zarazem niższy poziom niepewności i bezsilności co do postawionych przed uczestnikami zadań. Częściej niż na rezygnację z wykonania zadania uczestnicy tej grupy decydowali się na zaznaczenie, że nie pamiętają znaczenia lub odczytania danego elementu, przez co nie są w stanie udzielić trafnej odpowiedzi, ale rozpoznają go jako element fonetyczny. Niezmiennie bardzo częste były przypadki traktowania wszystkich znaków z części III jako złożeń semantycznych — potencjalne przyczyny takiego podejścia zostały omówione wyżej.

Podsumowując, można odnieść wrażenie, że wpływ sesji eksplicytnego nauczania o strukturze znaków *kanji* miał ogólnie mniejszy wpływ na rozwój świadomości grafemicznej w podgrupie niższej średnio zaawansowanej niż w podgrupie początkującej. Niemniej nawet taki jednorazowy wykład pozwolił uczestnikom uporządkować nieco swoją wiedzę na temat elementów i komponentów znaków, prowadząc do lepszego wykorzystania informacji w nich zawartych w połączeniu z ogólnym kontekstem zdaniowym. Bodziec taki wpłynął dodatkowo na umiejętności rozróżniania odczytań rdzennie japońskich i sinojapońskich oraz na świadomość ich powiązania z elementami grafemu.

5.1.1.3. Podgrupa średnio zaawansowana

Zgodnie z opisanymi trendami, podgrupa średnio zaawansowana wykazywała najwyższy poziom świadomości dozwolonych i niedozwolonych pozycji komponentów sinogramów spośród wszystkich podgrup, tak przed wykładem, jak i po nim. Rzadkie były wypowiedzi świadczące o niepewności co do podejmowanych decyzji czy opieraniu ich o bliżej nieokreśloną intuicję. Osoby z tej grupy jasno wskazywały na błędy w strukturze znaków lub na ich brak. Po wykładzie zaobserwować można było jedynie jeszcze większą pewność co do udzielanych odpowiedzi.

Uczestnicy z grupy średnio zaawansowanej wykazywali najwyższy poziom konsolidacji wskazówek kontekstowych i strukturalnych spośród wszystkich podgrup w obu arkuszach, a jednocześnie ich odpowiedzi były najbardziej trafne i praktycznie nie zdarzały się błędy wynikające z niezrozumienia zdania lub z nieznajomości komponentów znaku. Wpływ wykładu na wypowiedzi

363:9728077992

w tej części arkusza nie wydawał się znaczny, może poza brakiem przypadków wywodzenia odczytania znaku od elementu semantycznego w arkuszu II i częstszym przypisywaniem poprawnego odczytania *on'yomi* na tej podstawie. Ta ostatnia zmiana niekoniecznie była jednak pozytywna, jako że uczestnicy tej podgrupy niekiedy ignorowali kontekst zdaniowy, który wskazywał raczej jasno na konieczność użycia w danym przypadku odczytania *kun'yomi*. Z drugiej strony, w odniesieniu do części II i III arkusza II nie zaobserwowano ani jednego przypadku przypisania *kun'yomi* znakowi na podstawie jego komponentu. Może być to skutek wielokrotnego podkreślania w trakcie wykładu, że element fonetyczny znaku może wskazywać wyłącznie na odczytanie sinojapońskie.

Jeśli chodzi o świadomość funkcji elementów składowych sinogramów, uczestnicy podgrupy średnio zaawansowanej, podobnie jak pozostałych podgrup, najczęściej próbowali wywodzić znacznie grafemu z sumy znaczeń jego elementów składowych. Częściej niż w innych podgrupach pojawiały się jednak trafne i pewne odpowiedzi wskazujące na odczytanie *on'yomi* znaku i jego powiązanie z elementem fonetycznym. Porównując dane z arkuszy I i II, można dojść do wniosku, że w tym przypadku również wykład miał przede wszystkim wpływ porządkujący już posiadaną wiedzę. Po wykładzie osoby z tej podgrupy nadal często traktowały znaki jak złożenia semantyczno-semantyczne, jednak więcej było przypadków wskazania ogólnego zakresu znaczeniowego znaku na podstawie jego elementu semantycznego.

Nieznacznie wzrosła też liczba komentarzy wywodzących odczytanie *on'yomi* znaku z jego elementu fonetycznego. W obu arkuszach częste były przypadki, gdzie mimo rozpoznania danego elementu jako fonetyczny i przypisania mu odczytania był on również wykorzystany do odgadnięcia znaczenia wspólnie z elementem semantycznym. Mimo że istnieją niektóre prawdziwe znaki *kanji*, w których element fonetyczny został wkomponowany w grafem nie tylko ze względu na swój odczyt, ale również i znaczenie, co wzmiankowano w Sekcji 2.3.2., wypowiedzi świadczących o takim traktowaniu pseudografemów z arkusza było nieproporcjonalnie wiele w porównaniu z faktyczną liczbą tego typu sinogramów.

W perspektywie ogólnej w grupie średnio zaawansowanej można zaobserwować najwyższy poziom świadomości grafemicznej spośród podgrup. Eksplicytny wykład odegrał wobec uczestników z tej grupy rolę przede wszystkim porządkującą, utrwalając i uściślając posiadaną już przez nich wiedzę. Niemniej można zauważyć, że szczególnie w przypadku uwzględnienia elementów fonetycznych oraz świadomości ograniczeń informacji niesionych przez elementy semantyczne wpływ wykładu zdaje się także jednoznacznie pozytywny. Zależność ta zachodzi prawdopodobnie dlatego, że te aspekty świadomości grafemicznej rozwijają się najpóźniej i nawet w tej grupie były jeszcze nie do końca ukształtowane.

364:1118092360

5.1.2. Grupa kontrolna. Porównanie grup

Mimo że ogólny poziom świadomości grafemicznej poszczególnych poziomów kompetencji językowej był podobny zarówno w grupie eksperymentalnej, jak i kontrolnej, możliwe stało się zaobserwowanie niewielkich różnic. Wobec podgrupy początkującej kontrolnej można odnieść wrażenie, że uczestnicy wykazują nieco wyższy poziom świadomości możliwych pozycji i konfiguracji części składowych sinogramów, na co wskazywały mniejsza liczba wypowiedzi świadczących o niepoprawnym rozpoznaniu komponentu oraz brak przypadków błędnego rozkładu znaku na komponenty. Różnice te mogły jednak wynikać z ogólnie niskiej liczebności uczestników poszczególnych podgrup, przez co indywidualne rozbieżności w poziomie świadomości grafemicznej mogły być bardziej zauważalne, niż miałoby to miejsce w grupach większych i bardziej reprezentatywnych. Niezmiennie w kontekście badania przeprowadzonego na potrzeby rozprawy ważniejszym jest, czy poziom tej świadomości uległ zmianie między momentem wypełniania arkusza I i II. W tej kwestii wyniki z grupy kontrolnej zdają się potwierdzać wpływ wykładu zaobserwowany w grupie eksperymentalnej.

5.1.2.1. Podgrupa początkująca

Ogólny poziom świadomości grafemicznej z zakresu dozwolonych pozycji i kombinacji części składowych sinogramów był podobny zarówno w podgrupie początkującej eksperymentalnej, jak i kontrolnej. Jak zaznaczono, jest to wynik pozostający w zgodzie z wcześniejszymi badaniami w tej materii przywoływanymi w Rozdziale 3. W arkuszu I w podgrupie początkującej kontrolnej, podobnie jak w jej eksperymentalnym odpowiedniku, odpowiedzi uczestników wskazywały na dość częste nierozpoznawanie niektórych komponentów znaków, rozpoznawanie ich błędnie lub przypisywanie im własnych, niekanonicznych znaczeń, a także uznawanie poprawnych konfiguracji komponentów za błędne. Jednocześnie nie zaobserwowano przypadków błędnego rozkładu znaku na komponenty, czego pojedyncze przykłady wystąpiły w podgrupie początkującej eksperymentalnej.

W porównaniu z podgrupą początkującą eksperymentalną zwraca zarazem uwagę brak spadku liczby komentarzy wskazujących na nadwrażliwość na „błędy” w konfiguracji komponentów w arkuszu II, szczególnie kiedy uwzględnić mniejszą liczebność tej podgrupy kontrolnej. Podobnie brak jest widocznego spadku liczby odpowiedzi sugerujących kierowanie się wyłącznie intuicją. Uczestnicy badania, którzy takich odpowiedzi udzielali w arkuszu I, kontynuowali tę strategię w arkuszu II (szczególnie uczestnik o kodzie 104K). Brak jest tu zatem znamion porządkującego wpływu wykładu obecnego w podgrupie eksperymentalnej.

365:1313020462

Wykorzystanie strategii kompensacyjnych w arkuszu I również jest dość podobne w podgrupie początkującej eksperymentalnej, jak i kontrolnej. Szczególną uwagę zwraca dominacja strategii opartych o kontekst wyrazowy i zdaniowy. Sytuacja zmienia się w arkuszu II, w którym dominacja strategii kontekstowych i rzadkie przypadki konsolidacji informacji pozostają cechą stałą tylko w podgrupie kontrolnej, nawet biorąc pod uwagę jej mniejszą liczebność. Brak jest tu prawie zupełnie wykorzystania wskazówek zawartych w elementach znaków, tak widocznego w arkuszu II w podgrupie eksperymentalnej. Można zatem wnioskować, że zauważalny wzrost liczby wypowiedzi tego typu w podgrupie eksperymentalnej rzeczywiście jest efektem przeprowadzonej sesji nauczania eksplicytnego.

Wreszcie analogiczny poziom świadomości funkcji elementów sinogramów zaobserwować można w części III arkusza w obu podgrupach — traktowanie większości sinogramów jako znaków złożonych semantyczno-semantycznie, nierozróżnianie elementów semantycznych i fonetycznych oraz mylenie *on'yomi* i *kun'yomi* to cechy stosunkowo stałe. Porównując arkusze I i II w podgrupie kontrolnej, można jednak zauważyć praktycznie identyczny poziom świadomości grafemicznej w obu z nich. Innymi słowy, brak jest odpowiedzi wskazujących na próby wykorzystania odczytań sinojapońskich komponentów do odgadnięcia odczytania całego znaku, czego przykłady pojawiły się w arkuszu II w analogicznej podgrupie eksperymentalnej. Tu również umiarkowany wpływ nauczania eksplicytnego na rozwój świadomości funkcji elementów semantycznych można uznać za potwierdzony. Podsumowując, można ostrożnie stwierdzić, że rozwój niektórych aspektów świadomości grafemicznej zaobserwowany w podgrupie początkującej eksperymentalnej, a opisany w Podsekcji 5.1.1.1., rzeczywiście wynikał z wprowadzenia zmiennej niezależnej w postaci wykładu o strukturze znaków *kanji*.

5.1.2.2. Podgrupa niższa średnio zaawansowana

Podobnie jak w grupie eksperymentalnej, podgrupa niższa średnio zaawansowana kontrolna wykazywała dość dobrze ukształtowaną świadomość możliwych pozycji i konfiguracji części składowych sinogramów. W porównaniu z podgrupą początkującą praktycznie nie występują tu przypadki błędnego rozpoznania prostych komponentów. Odpowiedzi na to wskazujące pojawiają się jedynie w częściach II i III arkuszy, gdzie występują z reguły komponenty rzadsze i bardziej skomplikowane niż w części I. Poziom tego aspektu świadomości wydaje się ponadto mniej więcej stały w obu arkuszach, podobnie jak w podgrupie niższej średnio zaawansowanej eksperymentalnej.

Pewne różnice można jednak zaobserwować w arkuszu II części II w zakresie strategii kompensacyjnych konsolidujących wskazówki strukturalne i kontekstowe. O ile w arkuszu I strategie

366:4443534092

stosowane przez obie podgrupy były dość podobne, w podgrupie eksperymentalnej można zaobserwować przyrost odpowiedzi wskazujących na wykorzystanie strategii konsolidacyjnych po wykładzie, czego nie można powiedzieć o podgrupie niższej średnio zaawansowanej kontrolnej. W tej ostatniej podgrupie podobna dominacja strategii kontekstowych widoczna jest zarówno w arkuszu I, jak i w II. W tym kontekście pozytywny wpływ wykładu na lepsze wykorzystanie wskazówek strukturalnych można uznać za potwierdzony.

Świadomość funkcji elementów semantycznych i fonetycznych również rysuje się jako dość podobna w obu podgrupach. W podgrupie niższej średnio zaawansowanej kontrolnej, tak jak we wszystkich innych, powszechne było traktowanie znaków z części III jako złożeń semantyczno-semantycznych. Częste było też wywodzenie znaczenia — przynajmniej po części — od elementu fonetycznego mimo świadomości jego funkcji jako tego, który nadaje sinogramowi odczytanie. Ogólna świadomość funkcji elementów semantycznych zdawała się ponadto nieco wyższa w podgrupie kontrolnej niż eksperymentalnej. Niemniej w podgrupie kontrolnej była ona mniej więcej stała w obu testach, podczas gdy w podgrupie eksperymentalnej, jak wzmiankowano, zaobserwowano pewien wzrost pewności udzielanych odpowiedzi oraz świadomości, który element znaku może wskazywać na odczytanie, nawet jeśli uczestnik go nie pamiętał. Z tego względu w tym przypadku również można ostrożnie wnioskować, że zmiany zaobserwowane w grupie eksperymentalnej zaszły wskutek wykładu.

5.1.2.3. Podgrupa średnio zaawansowana

Podobnie jak jej eksperymentalny odpowiednik, podgrupa średnio zaawansowana kontrolna wykazywała najwyższy poziom świadomości dozwolonych i niedozwolonych pozycji komponentów sinogramów spośród wszystkich podgrup kontrolnych. Rzadkie były odpowiedzi świadczące o niepewności co do podejmowanych decyzji czy opieraniu ich o bliżej nieokreśloną intuicję; osoby z tej grupy jasno wskazywały na błędy w strukturze znaków lub na ich brak. W przeciwieństwie do podgrupy eksperymentalnej nie zaobserwowano większych zmian w poziomie pewności odpowiedzi między arkuszem I a II, jednak trudno na tej podstawie ocenić, jak wielki wkład w tę zmianę w podgrupie eksperymentalnej miał wykład.

Podobnie w podgrupie kontrolnej nie zaszły zauważalne zmiany w stosowanych strategiach kompensacyjnych, a w części III arkusza dominowało traktowanie sinogramów jako znaków złożonych semantyczno-semantycznie. W porównaniu z innymi podgrupami kontrolnymi można było tu jednak zaobserwować najwyższy poziom świadomości funkcji części składowych sinogramów i najwięcej przypadków trafnego przyporządkowania odczytania sinojapońskiego

367:9728869545

znakowi na podstawie jego elementu fonetycznego. Te elementy fonetyczne były jednocześnie bardzo często traktowane jako elementy semantyczne, które wraz z faktycznym elementem semantycznym znaku wpływały na jego znaczenie. Porównując oba arkusze, można jednak zauważyć brak porządkującego wpływu wykładu, szczególnie w zakresie świadomości ograniczeń informacji niesionych przez elementy. Nieco znaczniejsza tendencja do odnoszenia się wyłącznie do elementu semantycznego w kontekście znaczenia znaku obserwowana w arkuszu II w podgrupie średnio zaawansowanej eksperymentalnej jest zupełnie nieobecna w grupie kontrolnej.

5.1.3. Podsumowanie

Podsumowując wyniki badania w obu grupach można stwierdzić, że wpływ sesji eksplicytnego nauczania o wewnętrznej strukturze znaków *kanji* na rozwój różnych aspektów świadomości grafemicznej u osób uczących się języka japońskiego jako obcego, nawet jeśli stosunkowo niewielki, rzeczywiście miał miejsce. Ponadto był to wpływ w dużej mierze pozytywny, z wyjątkiem pojedynczych przypadków nadmiernego polegania na informacjach niesionych przez elementy fonetyczne w części II arkusza II w podgrupie średnio zaawansowanej eksperymentalnej, które mogły być efektem zwrócenia uwagi uczestników podczas wykładu na możliwość wywnioskowania odczytań *on'yomi* ze struktury sinogramów.

W tym miejscu warto przypomnieć pytanie badawcze rozprawy: „W jaki sposób eksplicytne nauczanie o wewnętrznej strukturze znaków kanji wpływa na rozwój świadomości grafemicznej w zakresie posługiwania się znakami kanji u osób uczących się języka japońskiego jako obcego na wybranych poziomach kompetencji grafemicznej?" W świetle wyników eksperymentu odpowiedzi na nie można udzielić w sposób następujący. Otóż nauczanie takie może prowadzić do:

- poprawy świadomości możliwych pozycji i konfiguracji części sinogramów na poziomie początkującym;
- wzrostu wiedzy o komponentach oraz ich kanonicznych znaczeniach na poziomie początkującym;
- zwiększenia poziomu wykorzystania informacji strukturalnych w przypadku napotkania nieznanego znaku w kontekście zdaniowym i ich konsolidacji ze wskazówkami kontekstowymi na poziomie niższym średnio zaawansowanym;
- nieznacznego zwiększenia poziomu wykorzystania informacji o wymowie znaku zawartych w jego strukturze oraz rozróżniania odczytań sinojapońskich i rdzennie japońskich na wszystkich badanych poziomach kompetencji językowej;

368:7757223118

- niewielkiego ograniczenia nawyku nadmiernego polegania na wszystkich komponentach znaku w celu wywnioskowania jego znaczenia i przeniesienia uwagi uczących się na elementy semantyczne na poziomie średnio zaawansowanym;
- ogólnego wzrostu pewności siebie w zakresie udzielanych odpowiedzi i mniejszego polegania na intuicji — przeniesienia części wiedzy z domeny implicytnej do eksplicytnej na poziomie początkującym i niższym średnio zaawansowanym.

5.2. Ograniczenia badania i jego implikacje dla praktyki dydaktycznej

Mimo że badanie przeprowadzone na potrzeby tej rozprawy było w zamierzeniu rozwinięciem i ulepszeniem innych badań z pola nauki o nauczaniu i uczeniu się znaków *kanji*, a co za tym idzie — pierwszym badaniem tego konkretnie typu w znanym autorowi zasobie literatury przedmiotu — nie zdołano najprawdopodobniej w jego ramach ująć tej tematyki w sposób idealny lub jedyny możliwy. W związku z tym powiązane także ze sobą wzajemnie kwestie ograniczeń empirycznych badania oraz jego implikacji dla praktyki dydaktycznej należy omówić łącznie, jak zaproponowano niżej.

5.2.1. Ograniczenia badania

Omówienie ograniczeń empirycznych badania należy rozpocząć od porównania jego efektów z eksperymentem przeprowadzonym na o wiele mniejszą skalę, który stał się dla niego inspiracją i podstawą. Gwoli przypomnienia, badanie Wanga i in. (2004) w jednej z jego części weryfikowało, w jaki sposób eksplicytne wskazówki dotyczące elementów fonetycznych znaków chińskich wpływają na poprawność odpowiedzi uczestników co do odczytań znaków im nieznanych. W pierwszym etapie eksperymentu nie udzielano uczestnikom podpowiedzi; w drugim kierowano ich uwagę na ogólny fakt, że niektóre części sinogramów powtarzają się w wielu znakach; w trzecim zaś eksplicytnie tłumaczono rolę wybranych elementów semantycznych przed zaprezentowaniem znaków je zawierających. Analiza wyników badania wykazała, że najwięcej poprawnych odpowiedzi udzielano w kroku trzecim.

Badanie zrealizowane w ramach projektu doktorskiego i przedstawione w tej rozprawie miało między innymi na celu dodatkowo sprawdzić, czy efekty podobnego nauczania eksplicytnego utrzymują się dłużej niż bezpośrednio po jego zakończeniu. Analiza wyników przedstawiona w poprzednim podrozdziale wykazała, że z dużą pewnością można odrzucić hipotezę o zupełnym braku takiego wpływu. Niemniej wyniki eksperymentu wykazały jednocześnie, że wpływ jednej niespełna godzinnej sesji nauczania eksplicytnego pozostaje raczej ograniczony. W szczególności nie udało się w większym stopniu zredukować liczby przypadków błędnego wywodzenia przez

369:6728458788

uczestników znaczenia znaku z komponentów, które — przynajmniej według zasad rozkładu sinogramów na elementy — nie powinny mieć nic wspólnego z semantyką całego grafemu.

Kolejnym ograniczeniem dotyczącym eksperymentu była niemożność przekazania osobom uczestniczącym w badaniu szerzej zakrojonej wiedzy będącej podstawą świadomości grafemicznej. Ograniczenia czasowe i logistyczne sprawiły, że nie było przestrzeni na zapoznawanie uczestników z większą liczbą komponentów, ich znaczeniami, odczytaniami *kun'yomi* oraz *on'yomi* i innymi pamięciowymi aspektami tej kompetencji językowej. W efekcie uczestnicy badania byli niejako zmuszeni bazować wyłącznie na swej niedoskonałej często wiedzy w tym zakresie, w najlepszym razie dostosowując ją do ogólnych zasad rządzących strukturą sinogramów przedstawionych w trakcie wykładu. Na przykład, mimo że z teoretycznego punktu widzenia uczestnicy podgrup o niższej kompetencji językowej w grupie eksperymentalnej posiedli informacje o roli elementów fonetycznych w drodze wykładu, wiedza ta nie okazała się szczególnie przydatna w obliczu słabej znajomości odczytań sinojapońskich poszczególnych znaków *kanji* czy braku umiejętności rozróżniania odczytania *on'yomi* od *kun'yomi*.

Ograniczenia czasowe i logistyczne stanowiły ogólnie największą barierę w pozyskaniu jeszcze bardziej reprezentatywnych danych i trafniejszych wyników. Ze względu na brak środków na wynagrodzenia dla uczestników, a także zapewne po części przez inne czynniki ogólne, takie jak mnogość innych zajęć lub indywidualny brak zainteresowania tematem badania, nie udało się zebrać danych od większej liczby respondentów. Mimo zatem tego, że ogólny rozmiar próby badawczej pozostaje co prawda raczej typowy dla podobnych badań jakościowych, w przyszłości należałoby poszerzać zasób danych jakościowych dotyczących świadomości grafemicznej osób uczących się języka japońskiego jako obcego. W szczególności należy tu zwrócić uwagę na to, że wszyscy uczestnicy tego badania byli studentami jednej uczelni, na tym samym kierunku, prowadzonym przez pokrywającą się w dużej mierze kadrę dydaktyczną. Dla upewnienia się, że charakterystyka rozwoju świadomości grafemicznej pozyskana na podstawie analizy wyników eksperymentu nie jest czymś wyłącznym dla studentów tej uczelni lub też natywnych użytkowników języka polskiego, należałoby przeprowadzić podobne, być może ulepszone badania w innych placówkach oraz innych krajach.

Tak zarysowane zadanie badawcze z wielu względów nie mogło zostać zrealizowane w ramach studiów doktorskich autora. Pomimo skromnej liczebności grupy badawczej, sama objętość zebranych danych była znaczna. Ich zebranie wymagało niemal dwóch lat planowania i wysiłków organizacyjnych, a opracowanie i analiza kilku miesięcy pracy. Być może korzystnym dla wiarygodności wyników badania byłoby skrócenie testów świadomości grafemicznej i przeprowadzenie ich zamiast tego na większej liczbie bardziej różnorodnych uczestników.

370:2735860966

W trakcie opracowywania danych autor odnosił osobiście bowiem wrażenie, że wypowiedzi każdego z uczestników z osobna są dość podobne w ramach danej części arkusza. Być może ograniczenie liczby znaków w każdej części arkusza, a co za tym idzie długości testu, nie wpłynęłoby negatywnie na jakość pozyskanych danych. Długość testów mogła być zarazem jednym z powodów odmowy przez niektórych potencjalnych uczestników udziału w drugim z nich.

Inne istotne ograniczenie badania to forma jednorazowego, krótkiego eksperymentu. Celem zbadania bardziej długofalowych skutków regularnego nauczania eksplicytnego o strukturze znaków *kanji* należałoby przeprowadzić szerzej zakrojone badania podłużne, na przykład z inkorporacją elementów nauczania eksplicytnego i z testami świadomości grafemicznej do programów nauczania kursów języka japońskiego w różnych placówkach edukacyjnych. Możliwe, że jego wyniki mogłyby ujawnić jeszcze inne aspekty świadomości grafemicznej, na które wpływa nauczanie eksplicytne, jeśli jest ono wsparte ustawicznym kształceniem kluczowych dla nich komponentów kompetencji językowej.

Wreszcie należy w tym miejscu podkreślić, że ocena wielu odpowiedzi uczestników ograniczona była siłą rzeczy do treści, jakie oni sami byli skorzy ujawnić. Treści te bazowały na zakresie procesów myślowych, jakich sami uczestnicy eksperymentu byli świadomi. Jeśli zatem jakiś uczestnik nie wskazał na przyczyny takiej a nie innej odpowiedzi w części II arkusza, niemożliwe było ocenienie, czy podjął ją na podstawie kontekstu, czy raczej elementów znaku. Z drugiej strony, nawet jeśli uczestnik deklarował wykorzystanie wyłącznie kontekstu, nie można mieć absolutnej pewności, że podświadomie nie wykorzystał on równolegle jakichś wskazówek strukturalnych. Podobnie niektóre wypowiedzi, w których deklarowano poleganie tylko na intuicji, zawierały elementy sugerujące, że jednak dochodziło do wspomożenia się w ostatecznej decyzji pewnymi informacjami strukturalnymi. Interpretacja wyników eksperymentu pozostała zatem nieuchronnie ograniczona przez formę pisemną wywiadów, która nie pozwalała w takich sytuacjach zadawać pytań uściślających. Podobnie ograniczona była możliwość wyjaśnienia niektórych niejasnych bądź nieczytelnych fragmentów odpowiedzi udzielonych przez uczestników.

5.2.2. Implikacje badania dla praktyki dydaktycznej

Mimo że wpływ eksplicytnego nauczania o wewnętrznej strukturze znaków *kanji* na rozwój świadomości grafemicznej zaobserwowany w tym badaniu nie był znaczny, uzyskane wyniki nadal niosą pewne implikacje dla praktyki dydaktycznej. Z pewnością należy zdecydowanie odrzucić hipotezę, że świadomość grafemiczna pozostawiona sama sobie wykształci się równie szybko i do równie wysokiego poziomu jak przy stosowania eksplicytnych metod nauczania w tym zakresie. Kwestią do rozważenia nadal pozostaje jednak, jakie metody i techniki nauczania mogą okazać się najbardziej efektywne oraz jak dużo czasu należy na nie poświęcać. Dydaktycy zawsze muszą

371:1081609530

podejmować decyzje, jak najlepiej wykorzystać czas przeznaczony na kształcenie podopiecznych, który podlega przecież wielu ograniczeniom. Niezmiennie analiza wyników wyżej opisanego badania wykazała, że z pewnością warto przynajmniej pewne elementy nauczania eksplicytnego w planowaniu programu nauczania włączać.

Na podstawie wyników eksperymentu można pokusić się ponadto o zakreślenie pewnych ogólnych wskazówek co do tego, na jakie aspekty świadomości grafemicznej powinni zwracać uwagę dydaktycy na różnych poziomach kompetencji językowej uczących się. Na poziomie początkującym z pewnością priorytetem powinno być zaznajomienie uczących się z jak największą liczbą znaków prostych oraz ich wariantów obocznych (czyli ich form jako komponentów znaków złożonych, szczególnie jako elementów semantycznych), by zapewnić im solidną bazę do stopniowego wykształcenia innych, bardziej zaawansowanych aspektów świadomości grafemicznej. Nie należy zakładać, że uczący się naturalnie skojarzą oboczne warianty znaków z ich samodzielnymi odpowiednikami. W każdym razie może do tego dojść stosunkowo późno, jako że nawet w grupie niższej średnio zaawansowanej dochodziło przypadków błędnego rozpoznania komponentu, na przykład postrzegania komponentu 扌 RĘKA jako wariantu 才 WIEK, ROK zamiast 手 RĘKA, komponentu 忄 SERCE jako wariantu 小 MAŁY zamiast 心 SERCE, komponentu 罒 SIEĆ jako wariantu 目 OKO lub 皿 TALERZ zamiast 网 SIEĆ czy też utożsamiania komponentów 口 USTA oraz 囗 OGRODZENIE na podstawie ich powierzchownego wizualnego podobieństwa, które nie wynika z czynników etymologicznych ani leksykalnych.

Akcentowanie poprawnych i niepoprawnych pozycji poszczególnych komponentów nie jest zapewne aż tak istotne, jako że szansa na przypadkowe przyswojenie sobie nieistniejącego znaku o nieprawidłowej strukturze rysuje się jako potencjalnie niewielka. Niezmiennie jednak jasna prezentacja podstawowych zasad strukturalnych (na przykład: „komponent 扌 RĘKA zawsze musi stać po lewej stronie innego komponentu") może potencjalnie pomagać w eliminacji błędów w pisaniu na początkowym etapie uczenia się. Wraz z rozwojem kompetencji językowej oraz w szczególności grafemicznej należałoby wprowadzać elementy eksplicytnego nauczania o bardziej zaawansowanych cechach strukturalnych sinogramów, takich jak rola konkretnych elementów semantycznych i fonetycznych. Od początku kształcenia warto też podkreślać różnicę między odczytaniami rdzennie japońskimi i sinojapońskimi, by po wprowadzeniu konceptu elementów fonetycznych osoby uczące się mogły łatwiej skojarzyć odczytanie *on'yomi* komponentu z odpowiednim odczytaniem całego znaku.

Jednocześnie wraz z wprowadzaniem informacji dotyczących elementów sinogramów użyteczne mogłoby okazać się wykształcenie pewnego rodzaju ostrożności co do wskazówek

372:7061970961

dostarczanych przez poszczególne elementy znaku. Mimo że wywodzenie znaczenia całego znaku z jego komponentów może być przydatną techniką mnemoniczną, należałoby uczulać uczących się na to, że tworzone w ten sposób historyjki na temat wzajemnych związków składników znaku z jego całościowym znaczeniem z reguły nie nadają się do wnioskowania o znaczenia znaku bez jego uprzedniej znajomości. Jedynie funkcję elementu semantycznego grafemu można rozpatrywać jako użyteczną w tym zakresie.

Co więcej, przypadki błędnego rozkładu znaków na elementy obecne we wszystkich podgrupach dowodzą, że nabycie umiejętności poprawnego podziału znaku na elementy nie jest kwestią łatwą, a przynajmniej zdolność taka nie wynika bezpośrednio z ekspozycji uczących się na większą liczbę sinogramów. Korzystną, dobrą praktyką mogłoby być zatem również podkreślanie faktu, że każdy znak złożony semantyczno-fonetycznie może dzielić się tylko na dwa elementy oraz że tego typu znaków jest statystycznie najwięcej w zasobie sinograficznym jako całości. W konsekwencji po ustaleniu elementu semantycznego pozostałe komponenty znaku należy rozpoznawać jako elementy fonetyczny. Potencjalnie takie uporządkowanie mogłoby ułatwić w szczególności rozpoznawanie tej części znaku, która stanowi element fonetyczny (szczególnie w przypadku znaków o nietypowej strukturze, takich jak 勝 WYGRYWAĆ, który stanowi połączenie elementu semantycznego 力 SIŁA w prawym dolnym rogu grafemu oraz fonetycznego *chin* 朕 ‘ja’). W ten sposób można by zwiększyć prawdopodobieństwo skojarzenia odczytania znaku z elementem fonetycznym oraz wykształcenia wyższej świadomości ograniczeń co do informacji niesionych przez elementy fonetyczne.

Ostatecznie można podtrzymać weryfikację słuszności ogólnej hipotezy, że eksplicytne nauczanie o wewnętrznej strukturze znaków *kanji* jest w stanie wnieść do wiedzy uczących się języka japońskiego jako obcego pewne istotne i niezbędne informacje, których przyswojenie mogłoby okazać się trudne lub wręcz niemożliwe bez wdrożenia tej praktyki dydaktycznej. Przy niezbędnym założeniu, że korelacje między wyższą kompetencją grafemiczną i wyższym poziomem świadomości grafemicznej opisane w Rozdziale 3. rozprawy nie są przypadkowe, takie świadome podejście do nauczania może pośrednio prowadzić do wzrostu ogólnych umiejętności posługiwania się japońskim systemem pisma, a co za tym idzie — językiem japońskim jako obcym w ogólnej perspektywie kompetencji komunikacyjnych, jakich uzyskanie zakłada proces dydaktyczny.

373:8726953780

Zakończenie

Głównym celem badawczym niniejszej rozprawy była odpowiedź na pytanie: „W jaki sposób eksplicytne nauczanie o wewnętrznej strukturze znaków *kanji* wpływa na rozwój świadomości grafemicznej w zakresie posługiwania się znakami *kanji* u uczących się języka japońskiego jako obcego na wybranych poziomach kompetencji grafemicznej?" W świetle analizy wyników eksperymentu przeprowadzonego na potrzeby rozprawy można stwierdzić, że cel ten zrealizowano. Ustalono przy tym kilka aspektów zmian w świadomości grafemicznej uczestników, jakie wynikały z sesji nauczania eksplicytnego i jednocześnie mogą być wskazane jako odpowiedź na pytanie badawcze.

W podgrupie początkującej zaobserwowano poprawę świadomości możliwych pozycji i konfiguracji części sinogramów, wzrost wiedzy o komponentach oraz ich kanonicznych znaczeniach, nieznaczne zwiększenie poziomu wykorzystania informacji o wymowie znaku zawartych w jego strukturze oraz rozróżniania odczytań sinojapońskich i rdzennie japońskich, a także ogólny wzrost pewności udzielanych odpowiedzi i mniejsze poleganie na intuicji. Wyniki takie potwierdzają jakościową wagę przeniesienia części wiedzy z domeny implicytnej do eksplicytnej. W podgrupie niższej średnio zaawansowanej doszło do zwiększenia poziomu wykorzystania informacji strukturalnych w przypadku napotkania nieznanego znaku w kontekście zdaniowym i ich konsolidacji ze wskazówkami kontekstowymi, nieznacznego zwiększenia poziomu wykorzystania informacji o wymowie znaku zawartych w jego strukturze oraz rozróżniania odczytań sinojapońskich i rdzennie japońskich, a także ogólnego wzrostu pewności udzielanych odpowiedzi i mniejsze poleganie na intuicji. Również te wyniki potwierdzają jakościowe walory przeniesienia części wiedzy uczących się z domeny implicytnej do eksplicytnej. W podgrupie średnio zaawansowanej zaszło niewielkie ograniczenie w odniesieniu do praktyki zbytniego polegania na wszystkich komponentach znaku w celu wywnioskowania jego znaczenia, a także przeniesienie uwagi na elementy semantyczne oraz nieznaczne zwiększenie poziomu wykorzystania informacji o wymowie znaku zawartych w jego strukturze oraz rozróżniania odczytań sinojapońskich i rdzennie japońskich.

Jednocześnie uzyskane w wyniku eksperymentu odpowiedzi trudno uznać za w zupełności satysfakcjonujące. Nieuniknione ograniczenia badania przedstawione w Sekcji 5.2.1. sprawiły, że rysują się nadal pewne wątpliwości co do poziomu, w jakim wnioski z eksperymentu można ekstrapolować na sytuacje glottodydaktyczne odmienne od analizowanej. W tym miejscu należy zatem zaznaczyć, że nadal pozostaje obszerna przestrzeń na realizację kolejnych, być może nawet szerzej zakrojonych badań celem potwierdzenia wpływu eksplicytnego nauczania o strukturze znaków *kanji* na rozwój świadomości grafemicznej uczących się oraz na ich ogólną kompetencję językową. W szczególności stosownym wydaje się zachęcić badaczy posiadających takie możliwości

374:1311390327

do przeprowadzenia rozciągniętych w czasie badań podłużnych, bez których odpowiednia ocena długotrwałych skutków takiego nauczania nie będzie możliwa.

Równolegle uniwersalność wniosków na szerszą skalę mogłyby zapewnić uzupełniające badania ilościowe na większych, bardziej reprezentatywnych próbach badawczych. Podobny efekt mogłyby osiągnąć badania o różnorakiej metodologii ukierunkowane na porównanie eksplicytnych i implicytnych metod nauczania. Dane zebrane w drodze przeprowadzonego na potrzeby rozprawy eksperymentu nie zostały ponadto wyeksploatowane w całości. Mimo że cel badania jakościowego w formie przyjętej na potrzeby pytania badawczego zawartego we wstępie został zrealizowany, zaobserwować można było stosunkowo znaczne różnice w odpowiedziach uzyskanych od poszczególnych uczestników eksperymentu. Wobec tego zasadne wydaje się założyć, że dogłębne przeanalizowanie odpowiedzi wszystkich uczestników w ramach swoistych studiów poszczególnych przypadków indywidualnych mogłoby ujawnić kolejne interesujące naukowo informacje na temat różnych możliwych ścieżek rozwoju świadomości grafemicznej. Podobnie ocenić można kwestię efektywności strategii kompensacyjnych, która w rozprawie potraktowano z założenia marginalnie.

Niezmiennie nawet tak ograniczony eksperyment jak prezentowany w niniejszej rozprawie wydaje się w opinii autora wystarczający, by stale zachęcać dydaktyków do wykorzystywania elementów nauczania eksplicytnego o wewnętrznej strukturze znaków *kanji* w procesie kształcenia. Przesłanek wskazujących na dużą wagę świadomości grafemicznej w rozwoju kompetencji językowej osób uczących się języka japońskiego jako obcego jest wiele. Jedynie część z nich omówiono w Rozdziale 3. tej rozprawy, a Rozdziały 4. i 5. dostarczyły kolejnych elementów precyzujących ich ogólny obraz. Zaniechanie wysiłków mających na celu jej kształcenie w sposób eksplicytny można zatem w konsekwencji uznać za decyzję jednoznacznie niekorzystną dla uczących się. Co więcej, w odniesieniu do uczących się doświadczających problemów z wykształceniem kompetencji językowych w sposób implicytny nastawienie takie może okazać się dyskryminujące i krzywdzące.

375:4335787495

Podziękowania

Na koniec kilka zdań należy poświęcić osobom, bez których ta rozprawa by nie powstała. Przede wszystkim chciałbym w tym miejscu podziękować moim rodzicom, Krzysztofowi i Halinie Nowakom, oraz przyjaciołom, Dawidowi Jarochowi, Zuzannie Wnuk i Joannie Witczak, a także innym, niewymienianym tu z nazwiska znajomym, którzy wspierali mnie przez cały proces pisania pracy. Bez Waszego wsparcia nigdy nie dotarłbym tu, gdzie jestem teraz. Dr Zuzannie Wnuk dodatkowo dziękuję za nieocenione wsparcie merytoryczne jako „koleżance po fachu" zajmującej się dydaktyką chińskiego systemu pisma.

Podobne podziękowania należą się moim promotorom, prof. dr. hab. Arkadiuszowi Jabłońskiemu oraz dr Aleksandrze Wąsowicz-Peinado. Oprócz czujnej opieki naukowej i godzin owocnych dyskusji językoznawczych, dzięki którym rozprawa zyskała obecną formę, chciałbym Państwu też podziękować za dbanie o przyjazną i ciepłą atmosferę współpracy, w moim odczuciu równie ważną co wsparcie merytoryczne.

Wreszcie osobne podziękowania należą się wszystkim osobom, które wzięły udział w badaniu przeprowadzonym na potrzeby rozprawy. Bez Was nigdy by ona nie powstała, a Wasze wypowiedzi w arkuszach były same w sobie ciekawą lekturą zrodzoną z Waszego czasu, wytrwałości i cierpliwości. Dziękuję też wszystkim studentom, których miałem przyjemność uczyć w trakcie mojego kształcenia na doktoracie — zajęcia z Wami były tym, co inspirowało mnie wytężonej pracy nad rozprawą i nadawało moim badaniom jakikolwiek sens.

376:6655139293

Aneks 1. Szczegółowe konwencje romanizacji fraz japońskich przyjęte w niniejszej rozprawie

Oprócz zasad wspomnianych we Wstępie w niniejszej rozprawie stosuje się następujące konwencje romanizacji wyrazów japońskich w zmodyfikowanym systemie Hepburna:

- do zapisu samogłosek długich wykorzystuje się grafemy opatrzone makronami *Ā ā*[121], *Ē ē*[122], *Ī ī*, *Ō ō* oraz *Ū ū*, na przykład *kōkō* 高校 ‘szkoła średnia’, z następującymi wyjątkami:
    - w słowach rdzennie japońskich i sinojapońskich zamiast *Ī ī* wykorzystuje się sekwencje *Ii ii*, na przykład *Niigata* 新潟 ‘Niigata’;
    - długie samogłoski, przez których środek przebiega granica morfemu, pisane są za pomocą dwóch odrębnych grafemów, na przykład *mizuumi* 湖 ‘jezioro’;
    - w słowach ksenojapońskich w przypadku wykorzystania znaku długości samogłoski ー wykorzystuje się grafemy opatrzone makronami, na przykład *takushī* タクシー ‘taksówka’, a w przypadku zapisu z wykorzystaniem odrębnego grafemu samogłoskowego — dwa odrębne grafemy, na przykład *miira* ミイラ ‘mumia’;
- znaczniki fleksyjne zapisywane w morariuszu jako *ha* は oraz *he* へ romanizowane są jako *wa* i *e* odpowiednio, zgodnie z wymową;
- apostrof stosuje się do rozróżnienia sekwencji *n+(pół)samogłoska* w wymowie jedno- oraz dwumoraicznej, na przykład *kani* 蟹 ‘krab’ oraz *kan’i* 簡易 ‘łatwy’ odpowiednio;
- spółgłoski geminowane zaznacza się poprzez podwojenie pierwszej litery spółgłoskowej zapisu danej mory, na przykład *zasshi* 雑誌 ‘czasopismo’, z wyjątkiem mor rozpoczynających się w romanizacji od *ch*, przed którymi dodaje się literę *t*, na przykład *matcha* 抹茶 ‘herbata typu *matcha*’;
- odstępy międzywyrazowe stosuje się, podążając za ogólnie obserwowalnymi trendami w romanizacji japońszczyzny z następującymi zastrzeżeniami:
    - w rzeczownikach wielokrotnie złożonych odstępami rozdziela się człony, które mogą funkcjonować również jako samodzielne leksemy, na przykład *denwa bangō* 電話番号 ‘numer telefonu’;

[121] W pierwotnej wersji systemu Hepburna: *Aa aa*.
[122] W pierwotnej wersji systemu Hepburna: *Ee ee*.

377:1524944492

- znaczniki fleksyjne występujące najbardziej typowo przy elementach nominalnych (patrz: Sekcja 2.1.3.) zapisuje się łącznie tematem elementu lub postacią czasownika, przy której występują. Jako że japońskie formy wyrazowe bywają długie, dla zwiększenia czytelności oddziela się je dywizem od elementu, przy którym występują, oraz wzajemnie od siebie tam, gdzie to możliwe, na przykład *kare-ni-dake-wa* 彼にだけは ‘tylko jemu, akurat jemu’, *ochite-wa inai* 落ちてはいない ‘spaść to nie spadł’;
- podobnie łącznie, ale z dywizem, zapisuje się postaci przymiotników nieodmiennych zakończone na *-na* oraz *-ni* ze względu na ich niepewny status jako syntetycznej formy wyrazowej (patrz: Sekcja 2.1.3.), na przykład *shizuka-na* 静かな ‘cichy’.

378:3708074630

Aneks 2. Lista skrótów stosowanych w transkrypcji morfemicznej

Skrót	Znaczenie
1	pierwsza osoba gramatyczna (wartość kategorii osoby gramatycznej)
ACC	biernik (wartość kategorii przypadka)
ADV	postać przysłówkowa
CAU	strona sprawcza (wartość kategorii strony)
INS	narzędnik (wartość kategorii przypadka)
LOC	miejscownik (wartość kategorii przypadka)
MOD	postać przydawkowa
NEG	przeczenie (wartość kategorii jakości sądu)
NFIN	niefinitywność (wartość kategorii finitywności)
NPST	czas nieprzeszły (wartość kategorii czasu)
PAS	strona bierna (wartość kategorii strony)
PL	liczba mnoga (wartość kategorii liczby)
POL	postać uprzejma
PRES	czas teraźniejszy (wartość kategorii czasu)
PST	czas przeszły (wartość kategorii czasu)
RHE	rematnik (wartość kategorii przypadka)
SING	liczba pojedyncza (wartość kategorii liczby)
THE	tematnik (wartość kategorii przypadka)
VOL	postać doświadczania woli (wartość kategorii wolincjonalności)

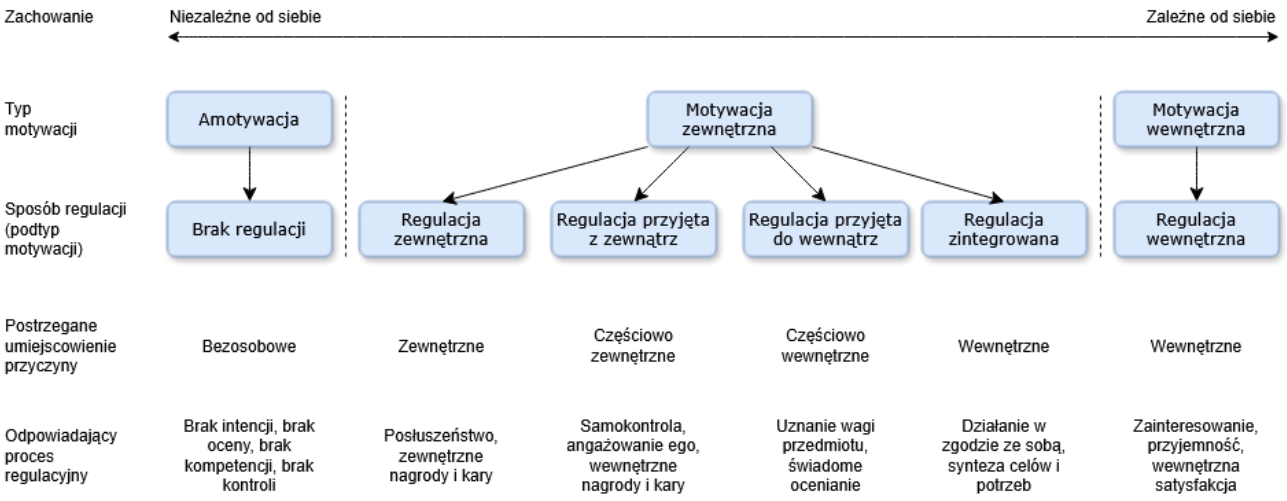

379:3215804559

Aneks 3. Teoria samookreślania Ryana i Deci

W Rozdziale 3. przywołano pojęcie motywacji w procesie uczenia się. Opis modelu wykorzystanego przez autorkę badania wprowadzającego to pojęcie umieszczono tym aneksie, jako że terminy i koncepty zeń zaczerpnięte pojawiają się sporadycznie w rozprawie. Wzmiankowany model to tak zwana *teoria samookreślania* (ang. *self-determination theory*) albo *kontinuum samookreślania* (ang. *self-determination continuum*) (w skrócie SDT, patrz: Rysunek 0-1). Wyróżnia się w jego ramach trzy podstawowe typy motywacji:

- amotywację — brak motywacji do działania; pozostający w takim stanie nie podejmują żadnych działań lub podejmują je w sposób mechaniczny, bez zauważalnej intencji;
- motywację zewnętrzną — zmotywowani zewnętrznie podejmują działania ze względu na jakiś czynnik zewnętrzny, to jest pozostający poza przedmiotem działania lub wykonywaną czynnością;
- motywację wewnętrzną — zmotywowani wewnętrznie podejmują działania sami z siebie ze względu na własną ciekawość wobec przedmiotu działania bądź satysfakcję czerpaną z danej czynności (Ryan i Deci 2000: 68–69, 72).

Rysunek 0-1 Typy motywacji, sposoby regulacji własnego zachowania, postrzegane źródła przyczyny zachowań oraz odpowiadające im procesy regulacyjne według modelu SDT (opracowano na podstawie: Ryan i Deci 2000: 72–73).

Motywację zewnętrzną można dalej podzielić na cztery podtypy wyróżniane ze względu na procesu ją regulujące, które można umieścić na spektrum od najbardziej niezależnych od jednostki do niemal zupełnie od niej zależnych w kolejności (Ryan i Deci 2000: 72–73):

380:8735879325

- Regulacja zewnętrzna (ang. *external regulation*) — postrzegane źródło przyczyny działań pozostaje w zupełności na zewnątrz jednostki — podejmowane czynności nakierowane są na zaspokojenie wymagań bądź żądań kierowanych wobec niej z zewnątrz i motywowane posłuszeństwem mającym na celu zdobycie określonej nagrody bądź uniknięcia kary.

- Regulacja przyjęta z zewnątrz (ang. *introjected regulation*) — obejmuje takie zachowania regulacyjne, które świadczą o pewnym stopniu internalizacji wymagań narzuconych z zewnątrz. Jednostka motywowana w ten sposób łączy mentalnie swoje sukcesy i porażki z własnym ego, a zewnętrzne nagrody i kary zastępowane są przez ich wewnętrzne odpowiedniki przyjmujące odpowiednio postać poczucia dumy i winy, wyższości i niższości, spokoju i lęku. Typowym przykładem działań regulacyjnych tego rodzaju jest uzależnienie poczucia własnej wartości od odnoszonych sukcesów, co z kolei sprawa, że jednostka zmotywowana w ten sposób podejmuje działania głównie po to, by to poczucie własnej wartości ochronić.

- Regulacja przyjęta do wewnątrz (ang. *identified regulation*) — postrzegane źródło działań przesuwa się tutaj do wewnątrz danej jednostki, choć nadal pierwotnie pochodzi z zewnątrz. W tym przypadku jednak jednostka rozpoznaje wagę i wartość danego celu lub czynności i ocenia je jako ważne dla samej siebie.

- Regulacja zintegrowana (ang. *integrated regulation*) — jednostka motywowana w ten sposób adaptuje wartościowość określonych czynności do swojego systemu wartości i ocenia je jako w zupełności zgodne z własnymi potrzebami oraz moralnością. Na pierwszy rzut oka ten podtyp motywacji zewnętrznej może być nieodróżnialny od motywacji wewnętrznej; kluczową różnicą jest tu fakt, że działania podejmowane na tle regulacji zintegrowanej nadal mają na celu realizację pewnych celów i osiągnięcie określonych efektów, a nie przyjemność i zaspokojenie ciekawości samej w sobie.

Z punktu widzenia badań nad uczeniem się i nauczaniem znaków *kanji* najważniejsze jest rozdzielenie motywacji zewnętrznej i wewnętrznej oraz amotywacji. Ogólny podział konceptualny między podstawowymi typami motywacji na zewnętrzną i wewnętrzną można zaobserwować w rozmaitych opracowaniach z dziedziny.

381:1061104584

Aneks 4. Szczegółowy opis arkuszy badawczych

W tym aneksie przedstawiono szczegółową zawartość arkuszy badawczych wykorzystanych do zbierania danych w opisanym eksperymencie. Arkusze takie były faktycznie trzy: arkusz I w wersji dla grupy eksperymentalnej, arkusz I w wersji dla grupy kontrolnej oraz arkusz II posiadający jednolitą wersję dla obu grup. Różnice między arkuszami były jednak niewielkie. Dla oszczędności miejsca niżej przedstawiono jedynie arkusz I w wersji dla grupy eksperymentalnej. Z każdej części zadaniowej wybrano jedynie dwie pierwsze jej strony. Pozostałą zawartość można łatwo odtworzyć poprzez podstawienie odpowiednich znaków fikcyjnych i zdań z Tabel 4-1 i 4-2. Rozbieżności we wprowadzeniu i podziękowaniach między arkuszami przedstawione są w formie przypisów dolnych, ze względu na ich marginalny charakter.

Badanie świadomości grafemicznej osób uczących się języka japońskiego jako obcego

Arkusz I[123]

Osoba prowadząca badanie:
mgr Radosław Nowak (radoslaw.nowak@amu.edu.pl)
Instytut Orientalistyki
Wydział Neofilologii
Szkoła Doktorska Nauk o Języku i Literaturze
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wprowadzenie

Arkusz, który masz teraz przed sobą, ma za zadanie zbadać twoją świadomość grafemiczną w zakresie posługiwania się znakami *kanji*, to znaczy sprawdzić twoją umiejętność posługiwania się znakami *kanji* jako systemem. **Pamiętaj, że nie jest to test**[124] — nie ma tu dobrych i złych odpowiedzi, są tylko *Twoje* odpowiedzi. Jako badaczowi zależy mi na uzyskaniu wglądu w to, jak *Ty* rozu-

[123] W arkuszu II znajdował się tu odpowiedni numer arkusza.

[124] W arkuszu II początek wprowadzenia aż do pierwszego myślnika brzmiał zamiast tego w sposób następujący: „Jeśli to czytasz, to znaczy, że uczestniczysz w moim badaniu po raz kolejny, za co Ci serdecznie dziękuję! W ramach przypomnienia poniżej znajdziesz te same informacje wprowadzające, które zawarte były w pierwszym arkuszu. Tak jak uprzednio, **pamiętaj, że arkusz, który wypełniasz, to nie test** […]” Poza tym wprowadzenie brzmiało identyczne w każdym arkuszu z zastrzeżeniem przypisu kolejnego.

382:7716221843

miesz znaki *kanji* oraz co dzieje się w *Twojej* głowie, kiedy je czytasz bądź piszesz, a także jak Twoje procesy myślowe zmieniają się z czasem. **Postaraj się udzielić jak najbardziej wyczerpujących odpowiedzi na zadane pytania** — możesz poświęcić na to tyle czasu, ile tylko zechcesz. Jednak nawet jeśli nie masz dłuższych przemyśleń, a kieruje Tobą wyłącznie intuicja, to mimo wszystko napisz, co Ci się „wydaje", bo to wciąż cenna informacja! Pamiętaj, że zawsze możesz dopytać mnie o wszelkie niejasności, a postaram się udzielić Ci jak najbardziej szczegółowych odpowiedzi.

W niniejszym arkuszu znajdziesz dwa typy pytań — zamknięte oraz otwarte. W przypadku pytań zamkniętych zakreśl lub podkreśl odpowiedź, którą uznasz za stosowną. Pytań zamkniętych nie ma wiele — najważniejszą częścią tego badania są pytania otwarte. Proszę Cię o udzielenie jak najszczegółowszych odpowiedzi, kiedy to możliwe, a także zapisanie swoich przemyśleń, które Cię do nich doprowadziły. Jeszcze raz podkreślam, że **nie ma tu dobrych i złych odpowiedzi czy uzasadnień — zależy mi na dowiedzeniu się, jak *Ty* myślisz**.

Około tydzień po wypełnieniu tego arkusza weźmiesz udział w krótkim wykładzie konwersatoryjnym (ok. 45 minut) na temat znaków *kanji*, a za dwa tygodnie — w drugiej części badania. Będzie ona polegała na wypełnieniu kolejnego podobnego arkusza badawczego. Ponieważ zależy mi na zbadaniu zmian w czasie, bardzo proszę o Twoje uczestnictwo we wszystkich częściach badania.[125]

Dane pozyskane za pomocą niniejszego arkusza pozwolą mi zbadać rozwój umiejętności posługiwania się znakami *kanji* jako systemem oraz wpływ, jaki mogą wywierać na niego nauczyciele. Mam szczerą nadzieję, że pomogą one mnie, jak i innym nauczycielom opracować lepsze sposoby nauczania znaków *kanji*, tak aby ich nauka sprawiała Tobie i innym osobom uczącym się japońskiego jak najmniej trudności. I wreszcie — pamiętaj, że w razie pojawienia się jakichkolwiek pytań, także już po wypełnieniu badania, zawsze możesz się ze mną skontaktować drogą mailową — mój adres znajdziesz na pierwszej stronie tego arkusza!

Serdecznie dziękuję za Twoje uczestnictwo!

Ankieta demograficzna:[126]

Imię i nazwisko:_____

Twoje imię i nazwisko będą znane tylko mnie i tylko w celu przypisania obu Twoim arkuszom odpowiedniego anonimowego kodu, którym będę posługiwać się w publikacjach; nie zostanie ono udostępnione nikomu innemu.

[125] Z arkusza I w wersji dla grupy kontrolnej oraz z arkusza II ten akapit został usunięty.
[126] W arkuszu II w ankiecie demograficznej znajdowało się tylko pytanie o imię z następującą informacją: „Tylko w celu przypisania Twojemu arkuszowi właściwego kodu, takiego samego jak w przypadku arkusza pierwszego. W publikacjach zawierających wyniki badania będę posługiwał się wyłącznie tymże kodem."

383:5484580594

Wiek w chwili wypełniania arkusza: _____ *(w latach)*

Tożsamość płciowa: **MĘŻCZYZNA / KOBIETA / INNA** *(właściwe zakreśl lub podkreśl)*

Rok i typ studiów (dziennie/wieczorowe): _____
Czas nauki j. japońskiego w latach i/lub miesiącach: _____
Orientacyjna liczba znaków omówionych przez Twoją grupę do tej pory na zajęciach z pisma japońskiego: _____
Orientacyjna liczba znaków, jakie znasz w ogóle: _____

Czy znasz inny język lub języki posługujące się znakami kanji lub pokrewnymi (chiński/koreański/wietnamski)? **TAK / NIE** *(właściwe zakreśl lub podkreśl)*
Jeśli Twoją odpowiedzią na poprzednie pytanie było „TAK", napisz też proszę:

Jaki to język/języki?: _____

Od jakiego czasu się go/ich uczysz?: _____

_____

Nauka którego z języków była dla Ciebie pierwsza? Japońskiego czy

wymienionego/jednego z wymienionych w tym pytaniu?: _____

Oświadczenie uczestnika I (konieczne do udziału w badaniu):

Wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych na potrzeby badania zgodnie z przepisami RODO. Oświadczam, że zapoznano mnie z informacjami wstępnymi dotyczącymi badania, w którym uczestniczę, i zdaję sobie sprawę z możliwości zrezygnowania z uczestnictwa w dowolnym momencie.

……..

Data i podpis uczestnika

384:6436481316

Oświadczenie uczestnika II (opcjonalne):

Chcę otrzymywać pocztą elektroniczną informacje o opracowaniu wyników badania (artykuły naukowe, rozprawa doktorska) i wyrażam zgodę na przechowywanie mojego uczelnianego adresu mailowego przez prowadzącego badanie w tym celu.

……..

Data i podpis uczestnika

Jeśli wyraziłeś zgodę na otrzymywanie informacji o wynikach badania, tu możesz podać adres mailowy, na który chcesz je otrzymywać (jeśli jest on inny niż adres uczelniany)[127]:

_____

[127] Pisemne zgody uczestnika na udział w badaniu, przesyłanie informacji oraz adres mailowy zbierano tylko w arkuszu I; zakładano, że jeśli uczestnik nie wycofał eksplicytnie tych zgód w trakcie realizacji badania oraz po jego zakończeniu, oznacza to, że ją podtrzymuje.

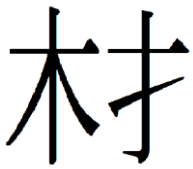

385:9990708855

Część I

Poniżej zobaczysz 10 znaków *kanji,* których nie znasz. **Oceń, czy według Ciebie dany znak mógłby istnieć czy nie (zakreśl/podkreśl wybraną odpowiedź).** Czy jest coś, co Ci w nim nie pasuje? Dlaczego uważasz, że dany znak mógłby/nie mógłby istnieć? **Podziel się swoimi przemyśleniami, szczególnie w przypadku odpowiedzi przeczącej; w przypadku twierdzącej starczy krótki komentarz**. Jeśli tak Ci łatwiej, możesz nanosić uwagi i komentarze na sam znak!

Znak 1.1.

Czy uważasz, że ten znak mógłby istnieć? TAK / NIE

Dlaczego?

386:6480591374

Znak 1.2.

Czy uważasz, że ten znak mógłby istnieć? TAK / NIE

Dlaczego?

387:1036216000

Część II

Poniżej zobaczysz 10 zdań po japońsku. **W każdym z nich znajdziesz jeden wyróżniony większą czcionką znak *kanji*, którego nie znasz, a który jest wariantem innego znaku, który być może znasz. Spróbuj odgadnąć, co każdy z nich oznacza i jak można go odczytać.** Podziel się swoimi przemyśleniami, dlaczego uważasz tak, a nie inaczej. Na koniec spróbuj przetłumaczyć zdanie w całości. **Wszystkie zdania i słówka zaczerpnięte są z materiałów do N4.**

Zdanie 2.1.

Jak według Ciebie należałoby odczytać ten znak w tym zdaniu? Dlaczego?

Co według Ciebie oznacza ten znak i słowo zapisane za jego pomocą? Dlaczego?

Tłumaczenie całego zdania

388:3995085438

Zdanie 2.2.

ここは励物(ぶつ)の病院(びょういん)です。

Jak według Ciebie należałoby odczytać ten znak w tym zdaniu? Dlaczego?

Co według Ciebie oznacza ten znak i słowo zapisane za jego pomocą? Dlaczego?

Tłumaczenie całego zdania

389:9188428140

Część III

Poniżej zobaczysz 10 znaków *kanji*, których nie znasz. **Spróbuj odgadnąć ich znaczenie i odczytanie *on'yomi*.** Podziel się swoimi przemyśleniami co do udzielonych odpowiedzi i spróbuj je uzasadnić.

Znak 3.1.

Jakie odczytanie *on'yomi* według ciebie ma ten znak? Dlaczego?

Co może ten znak oznaczać? Dlaczego?

390:4466886643

Znak 3.2.

Jakie odczytanie *on'yomi* według ciebie ma ten znak? Dlaczego?

Co może ten znak oznaczać? Dlaczego?

391:8775391032

To by było na tyle!

Serdecznie dziękuję Ci za udział w badaniu! Twoje odpowiedzi pomogą nauczycielom w Polsce, a być może i na całym świecie opracować lepsze metody nauczania znaków *kanji*. Jeśli chcesz kontynuować swój wkład w te badania, zapraszam do udziału w wykładzie za tydzień, a potem w drugiej części badania za dwa tygodnie.[128]

[128] W wersji arkusza I dla grupy kontrolnej podziękowania brzmiały: „Serdecznie dziękuję Ci za udział w badaniu! Twoje odpowiedzi pomogą nauczycielom w Polsce, a być może i na całym świecie opracować lepsze metody nauczania znaków kanji. Jeśli chcesz kontynuować swój wkład w te badania, zapraszam do udziału w drugiej części badania za dwa tygodnie." W arkuszu II dla obu grup podziękowania brzmiały: „Serdecznie dziękuję Ci za udział w badaniu! Twoje odpowiedzi pomogą nauczycielom w Polsce, a być może i na całym świecie opracować lepsze metody nauczania znaków kanji. Jeśli otrzymałem Twoją zgodę na przesłanie Ci moich przyszłych publikacji, kiedy tylko się ukażą, otrzymasz je pocztą elektroniczną w odpowiednim czasie. Jeśli nie, to nasza współpraca tutaj się kończy – jeszcze raz serdecznie dziękuję!"

392:7747408563

Aneks 5. Przykłady wypowiedzi uczestników badania empirycznego

W tym aneksie zawarte są dodatkowe przykłady wypowiedzi uczestników badania empirycznego, którego wyniki opisano w Rozdziale 4. Posortowane są one według podgrupy (każda w odrębnej sekcji), w ramach podgrupy — według zjawiska, które reprezentują, a następnie ułożone w kolejności według kodu uczestnika, arkusza i numeru znaku w tej kolejności. Konwencje zapisu wypowiedzi uczestników i komentarzy od autora rozprawy są taki same, jak podano w Podrozdziale 4.3. Dodatkowe litery przy wypowiedziach z części drugiej lub trzeciej arkusza oznaczają odpowiednio:

a) wypowiedź w rubryce z pytaniem o odczytanie znaku (i słowa w przypadku części drugiej),

b) wypowiedź w rubryce z pytaniem o znaczenie znaku (i słowa w przypadku części drugiej),

c) wypowiedź w rubryce z prośbą o przetłumaczenie zdania (tylko w części drugiej).

Aneks 5.1. Podgrupa początkująca eksperymentalna

Kod arkusza	Nr znaku	Wypowiedź
Kreski		
101E-A	101A	Jeśli znak na *ki* き [‘drzewo’] będący częścią składową znaku znajduje się po lewej, najczęściej ta kreska [w tym miejscu umieszczona strzałka wskazująca na kreskę opadającą w prawo w elemencie 木 DRZEWO] jest krótsza.
Świadomość ograniczeń strukturalnych		
101E-A	104A	Element znajdujący się na górze [to jest: 辶 RUCH] zazwyczaj „okala” znak z lewej i dolnej strony.
	108A	Element znajdujący się po prawej stronie ewidentnie potrzebuje być czymś „zapełniony”.
101E-B	101B	Znak uproszczony na *hito* ひと [CZŁOWIEK] powinien znajdować się po lewej.
	102B	Element „jaskini” powinien znajdować się nad 馬 [KOŃ].
	103B	Znak na tak zwane 3 krople powinien być po lewej stronie.
	104B	Uproszczony człowiek jest po właściwej stronie.
	106B	Przestrzeń pod jaskinią powinna być wypełniona, a znak z prawej powinien b… [Odpowiedź urwana, ale na znaku zakreślony element 彳 IDĄCY CZŁOWIEK z odprowadzoną od niego strzałką wskazującą, że powinien znajdować się on po lewej stronie sinogramu.]
	109B	Za dużo całych znaków, a zaznaczony znak [czyli komponent 礻 POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] powinien być po lewej.

393:2365257666

102E-A	104A	Zakreślony element [czyli 辶 RUCH] widziałam do tej pory jedynie w innym położeniu i wygląda to nienaturalnie.
	108A	Zakreślony element [czyli 疒 CHOROBA] wygląda, jakby czegoś brakowało pod nim.
103E-A	101A	Element po prawej stronie wydaje się znajdować w niewłaściwym miejscu.
	104A	Zazwyczaj znaki *kanji* są wpisane w kwadrat lub prostokąt, poza tym obydwa elementy są mi znane, ale w innym położeniu, np. 週 [TYDZIEŃ], 買 [KUPOWAĆ]. Nie wydaje mi się prawdopodobne, żeby występowały razem w taki sposób.
	106A	Znak wygląda nienaturalnie, jest w jakiś sposób wydłużony panoramicznie, wizualnie średnio wpisuje mi się w kwadrat. [Na znaku zakreślony komponent 忄 SERCE w niepoprawnej pozycji z podpisem „może gdyby nie było tego, to byłoby ok”.]
	108A	[Pusta przestrzeń pod komponentem 疒 CHOROBA wskazana strzałką z podpisem „wydaje mi się, że nie powinno być tu pustki”.]
103E-B	101B	Znak po prawej zazwyczaj widziałam z lewej strony.
	102B	[Pole odpowiedzi puste, ale przy elemencie 广 ZADASZENIE strzałka z podpisem „ten fragment zazwyczaj widzę u góry”.]
	103B	[Pole odpowiedzi puste, ale przy elemencie 氵 WODA strzałka z podpisem „ten do tej pory widziałam tylko z lewej strony”.]
	106B	[Pole odpowiedzi puste, ale przy elemencie 疒 CHOROBA strzałka z podpisem „dziwne puste miejsce”.]
104E-A	104A	Na podstawie innych znaków z elementem 辶 [RUCH], które znam, stwierdzam, że bardziej prawdopodobnie wyglądałoby, gdyby dolny element był wyżej, w taki sposób. [Uczestnik zapisał tu znak składający się z tych samych komponentów, co 104A, ale w którym komponent 罒 SIEĆ umieszczony jest nad komponentem 辶 RUCH].
	108A	Bardziej spodziewałabym się, że element 言 [MOWA] będzie wpisany w ten drugi, w taki sposób: [znak składający się z tych samych elementów co podany, ale komponent 言 MOWA znajduje się pod komponentem 疒 CHOROBA].
104E-B	101B	Element 亻 [CZŁOWIEK] raczej powinien być po lewej.
	102B	Element 广 [ZADASZENIE] powinien być nad pozostałą częścią znaku.
	103B	Element 氵 [WODA] powinien być po lewej.
	107B	Element 氵 [WODA] znajduje się tak, jak moim zdaniem powinien, po lewej, natomiast nad elementem 心 [SERCE] też coś się znajduje, a tak też chyba powinno być.
	108B	Na tyle, na ile te elementy znam z innych znaków, w których występują, to rozmieszczenie wygląda poprawnie: pod elementem 疒 [CHOROBA] coś się znajduje, a nad elementem 辶 [RUCH] też coś się znajduje, więc cały znak wygląda, jakby mógł istnieć.
105E-A	101A	Mam wrażenie, że prawy element może znajdować się tylko po lewej stronie znaku.
	104A	Wydaje mi się, że element górny [czyli 辶 RUCH] zazwyczaj połączony jest z innym elementem „w sobie” […], dziwnie wygląda sam.
	105A	Element górny (w kółku) [czyli 灬 OGIEŃ] raczej kojarzy mi się z znajdowaniem się w dolnej części znaku.
105E-B	101B	Zaznaczony element [czyli 亻 CZŁOWIEK] powinien znajdować się po lewej stronie znaku, nie po prawej.

	102B	Zaznaczony element [czyli 广 ZADASZENIE] powinien mieć coś w swoim prawym dolnym rogu.
	103B	Zaznaczony element [czyli 氵 WODA] musi mieć coś po swojej prawej stronie.
	106B	Lewy element powinien mieć coś w swoim prawym dolnym rogu. Prawy element powinien za to mieć coś po swojej prawej stronie.
	107B	Elementy zdają się być dobrze umiejscowione względem reszty, np. element na wodę ma coś po swojej po prawej stronie, a element na serce ma coś nad sobą.
	109B	Wydaje mi się, że element zaznaczony powinien mieć coś po swojej prawej stronie.
	110B	Wydaje mi się, że elementy są odpowiednio umiejscowione względem innych, np. element 灬 [OGIEŃ] ma coś nad sobą.
106E-A	101A	Uproszczony znak 扌 [RĘKA] powinien znajdować się po lewej stronie (?).
	108A	Wydaje mi się, że to nie powinno być puste. [Na znaku zakreślony i wskazany strzałką element 疒 CHOROBA.]
	109A	Jest możliwość pisania znaków, gdzie reszta znajduje się w środku 口 [OGRODZENIE].
	101B	Uproszczony znak człowieka musi „posiadać” coś po swojej lewej stronie.
	102B	Pod „daszkiem” powinno coś się znajdować.
	103B	Znak wody powinien mieć coś po swojej lewej stronie.
	106B	Te części powinny mieć „własne” elementy, nie mogą być „puste”.
107E-A	101A	Mam wrażenie, że *kanji* oznaczające dłoń (手) w bocznej formie występuje raczej z lewej strony znaków (jak np. w *motsu* 持つ [‘wziąć; mieć’]).
	104A	Element górny (drogi, ścieżki?) powinien być na dole i to na nim powinien być ustawiony inny element, jak np. w drodze 道, natomiast znak powyżej przedstawiony wydaje się pusty.
	105A	Znak wydaje się być zmyślony, ponieważ zakreślony element [czyli 灬 OGIEŃ] zazwyczaj występuje u dołu znaku (jak np. w ptaku).
	107A	Elementy tworzące znak (dłoń i ogień) są prawdziwe, ponadto znak na dłoń zapisano w bocznej formie, co sprawia, że powyższy znak wydaje się istnieć.
	108A	Znak nie mógłby istnieć, ponieważ jego prawy element jest pusty w środku, poza tym powinien on raczej okalać resztę elementów, a nie stać obok nich.
107E-B	101B	Znak nie mógłby istnieć, bo element oznaczający „bocznego człowieka” powinien być po lewej stronie znaku.
	102B	Pod elementem oznaczającym „daszek” powinien znajdować się jakiś element, tzn. wypełnienie, ponadto znak na konia rzadko pojawia się na samej górze bardziej złożonego graficznie znaku.
	103B	Element na wodę powinien być po lewej stronie znaku, nigdy nie występuje w pozycji, gdy po jego prawej stronie jest pusto.
	105B	Elementy znaku są w odpowiednich miejscach, np. pod komponentem oznaczającym jaskinię czy „daszek” jest inny element.
	106B	[Pole odpowiedzi puste, ale na znaku zakreślone puste miejsce pod elementem 疒 CHOROBA i wskazane strzałką z podpisem „nie może być pusto wewnątrz tego elementu”; zakreślony element 彳 IDĄCY CZŁOWIEK i wskazany strzałką z podpisem „nigdy nie stoi ze skrajnie prawej strony”.]

395:7434301155

	109B	[Pole odpowiedzi puste, ale na znaku zakreślony komponent 礻 POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ i wskazany strzałką z podpisem „z jakiegoś powodu ten element (nić?) graficznie nie pasuje mi w tym miejscu”.]
Brak świadomości ograniczeń strukturalnych		
104E-A	104A	Na podstawie innych znaków z elementem 辶 [RUCH], które znam, stwierdzam, że bardziej prawdopodobnie wyglądałoby, gdyby dolny element był wyżej, w taki sposób. [Uczestnik zapisał tu znak składający się z tych samych komponentów, co 104A, ale w którym komponent 罒 SIEĆ umieszczony jest nad komponentem 辶 RUCH].
	106A	3 takie „wąskie” elementy o orientacji pionowej, dzięki temu wygląda, jakby mógł istnieć.
104E-B	106B	Pod elementem 疒 CHOROBA powinien znajdować się inny, w tym wypadku musiałoby to wyglądać [Uczestnik zapisał tu znak składający się z tych samych komponentów, co 106B, ale w którym komponent 彳 IDĄCY CZŁOWIEK umieszczony jest pod komponentem 疒 CHOROBA].
Ogólna struktura i analogie		
101E-B	105B	Nie umiem tego wyjaśnić, ale wszystkie elementy wyglądają jakby były na miejscu.
	107B	Wszystko wygląda, jakby było na swoim miejscu.
	110B	Wszystkie elementy wyglądają jak na swoim miejscu.
103E-A	102A	Element 疒 [CHOROBA] widziałam wielokrotnie w innych znakach.
	103A	Górny element kojarzę ze znaku 買 [KUPOWAĆ].
	109A	„Zamknięcie” znaku widziałam np. w znaku 国 [KRAJ].
104E-A	108A	[…] co stwierdzam na podstawie innych znaków z elementem 疒 [CHOROBA], które znam.
	109A	Dzięki temu, że zaznaczone przeze mnie elementy są wpisane w obręb tego zewnętrznego znaku, wygląda prawdopodobnie, bo budzi skojarzenie np. ze znakiem 国 [KRAJ].
	110A	Rozłożenie elementów wygląda prawdopodobnie, ale ponownie oceniam tylko pod względem wyglądu i skojarzeń z innymi znakami z tymi elementami: 忄 [SERCE] jest tutaj z lewej tak jak w znaku 忙 w *isogashii* いそがしい [‘zajęty, zapracowany’]; element 女 [KOBIETA] jest tutaj na dole, tak jak w znaku na *tsuma* つま [‘żona’].
104E-B	104B	Rozmieszczenie obu elementów wygląda prawdopodobnie.
	110B	Rozmieszczenie chyba spełnia zasady, na tyle na ile je znam, ale całość wygląda mało prawdopodobnie w porównaniu do innych znanych mi znaków.
105E-B	104B	Elementy zdają się być odpowiednio usytuowane.
107E-A	101A	Mam wrażenie, że *kanji* oznaczające dłoń (手) w bocznej formie występuje raczej z lewej strony znaków (jak np. w *motsu* 持つ [‘wziąć, chwycić; mieć’]).
	102A	Obydwa elementy znaku są prawdziwe → 疒 [CHOROBA] oraz 中 [ŚRODEK], stąd zakładam, że 102A może istnieć.

396:1069005754

	106A	Nie jestem pewien znaczenia kluczy, ale znak wygląda nieprawidłowo, ponieważ jest zbyt „szeroki”, zazwyczaj w takiej sytuacji jakiś element zapisuje się u góry lub dołu znaku, żeby nie zajmował tyle miejsca albo któryś element upraszcza się w jakiś sposób.
107E-B	104B	Komponenty składające się na ten znak umieszczone są w odpowiednich miejscach.
Błędne rozpoznanie komponentu		
101E-A	101A	Znak 101A powstał z połączenia znaku na *ki* き (drzewo) i uproszczonego *sai* さい (wiek) [do komponentu 扌 RĘKA].
	206A	Znak 毎 [KAŻDY] przed nim występujący odnosi się do częstotliwości w odniesieniu do czasu, a składowa 日 [SŁOŃCE] (*tsuki* つき [‘księżyc’]) sygnalizuje, że cały znak odnosi się bezpośrednio do jednostki czasu.
	207A	Oba elementy znaku odnoszą się do rdzenia. Pierwszy bezpośrednio do czasownika „jeść”, a drugi do słowa „ryż” [o komponencie 半 POŁOWA].
	301A	Stary las. Uproszczony znak *sai* さい na wiek [o komponencie 扌 RĘKA], 森 oznaczający las/puszczę mogłyby razem tworzyć „stary las”.
	303A	Podłoga. Drzewo z lasu, w jaskini tworzy podłogę, a podłoga jest pod dachem [o 竹 BAMBUS].
103E-A	105A	Nie wydaje mi się, żeby element 灬 [OGIEŃ] mógł powtarzać się u góry, bo z tego, co kojarzę oznacza nogi.
	109A	化 [ZMIANA, PRZEMIANA] oznacza północ, kierunek.
	309A	Może palenie na polach? Wypalanie resztek roślinnych? Widzę coś przypominającego ogień [o komponencie 忄 SERCE] i znak na pole.
103E-B	109B	Zbyt dużo elementów, dodatkowo nie wiem co mógłby oznaczać, widzę element na oko i deszcz oraz wodę [do komponentu 冫 LÓD]?
	301B	b) Położną? Coś z rodzeniem? Widzę elementy na rękę [o komponencie 亻 CZŁOWIEK], kobietę oraz rodzić, być urodzonym.
	307B	b) Coś z połowem ryb? [Przy komponencie 犭 strzałka z podpisem „ręka”, kiedy w rzeczywistości ma on znaczenie ZWIERZĘ.]
	309B	b) Coś związanego z rolnictwem lub przemijaniem czasu? Ze względu na znak na księżyc i pole.
	310B	b) Miejsce zamieszkania. [Przy elemencie 宅 DOM strzałka z podpisem „mieszkać”, przy elemencie 阝 MUR, MIASTO strzałka z podpisem „miejsce”.]
104E-A	103A	Dużo osobnych elementów — oko [do komponentu 罒 SIEĆ], nić i jeszcze część znaku na „iść”.
105E-A	308A	Lewy element to woda [o komponencie 口 USTA], prawy to kwiat. Może gatunek kwiatu.
	309A	Lewa część to chyba uproszczony ogień [o komponencie 忄 SERCE], a prawa to pole.
107E-A	103A	Przedstawiony znak mógłby istnieć, chociaż wydaje się dziwny wizualnie przez umieszczenie elementu oka [do komponentu 罒 SIEĆ] nad nicią.
107E-B	109B	Z jakiegoś powodu ten element (nić?) [do komponentu 礻 POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] graficznie nie pasuje mi w tym miejscu.
	306B	a) Być może *yū* ゆう ze względu na zawarty w nim znak na ‘przyjaźń’ [o komponencie 反 PRZECIWNY, ODWROTNY, SKRZYWIONY], którego wartość fonetyczna to też *yū* ゆう.
Błędny rozkład na komponenty		

397:1095584523

101E-A	102A	Element sygnalizujący połączenie znaczenia znaku z wodą jest bezpośrednio połączony z elementem reprezentującym jaskinię, dodatkowo znak na wodę jest niekompletny. [Na znaku zakreślona część 广 komponentu 疒 z podpisem „jaskinia” oraz osobno dwie kreski przypominające 氵 z podpisem „woda”.]
102E-A	102A	[Na znaku zakreślona lewa część (trzy ostanie kreski) komponentu 疒 z podpisem „woda?” oraz prawa górna część (dwie pierwsze kreski) komponentu 疒 wraz z komponentem 中 z podpisem „znajdująca się pod czymś?”.]
Brak rozpoznania komponentu		
101E-A	106A	Nie wiem, czy element składniowy znajdujący się po prawej stronie w ogóle istnieje.
106E-A	102A	Nie mam pojęcia, co znaczy 疒 [CHOROBA], ale wygląda, jakby taki znak mógł istnieć.
Nadwrażliwość na postrzegane błędy graficzne		
101E-A	103A	Znak na nić nie został uproszczony, więc nie stanowi (w mojej głowie) elementu składowego innego znaku. [Na znaku zaznaczony komponent 罒 SIEĆ z podpisem „jest dziwne” oraz komponent 糸 z podpisem „nić”.]
	107A	Oba elementy znaku są „pełnoprawnymi” znakami, więc o ile ich łączenie może tworzyć jakieś znaczenie, tak niesamodzielny znak.
	110A	Elementy składowe tworzą trzy „kolumny”, a pierwszy z nich od lewej strony jest dziwny.
101E-B	108B	Zaznaczony element [czyli 辶 RUCH] „gryzie” się z elementem jaskini.
103E-B	109B	Zbyt dużo elementów.
104E-A	103A	Dużo osobnych elementów — oko, nić i jeszcze część znaku na „iść”, razem wygląda to podejrzanie, głównie przez to w jaki sposób są rozłożone one w obrębie znaku.
104E-B	110B	Dużo osobnych elementów semantycznych.
105E-A	102A	Według mnie element 中 [ŚRODEK] wygląda bardzo nienaturalnie pod innym elementem.
	103A	Zaznaczony element [czyli 糸 NIĆ] nienaturalnie wygląda pod 罒 [SIEĆ], bardziej pasowałby nad.
	109A	Nie wiem, jak to wytłumaczyć, ale wygląda bardzo nienaturalnie. Za dużo elementów w 囗 [OGRODZENIE].
105E-B	108B	Nie pasuje mi to, że element na drogę znajduje się w innym elemencie.
107E-A	109A	Mimo że poprawnie zamknięto elementy kluczem 囗 [OGRODZENIE], to wewnątrz widzimy, że z lewej strony dwa razy użyto bocznej formy znaków na dłoń i człowieka, co wygląda nieprawidłowo, pomimo tego, że 化 [ZMIANA, PRZEMIANA] funkcjonuje jako jeden znak.
107E-B	108B	Znak/element m.in. ze „ścieżki, drogi” raczej nie występuje wewnątrz komponentu, który okala/otacza inny element (tutaj akurat jeden z komponentów choroby 疒).
Poprawna odpowiedź na podstawie błędnych przekonań		
101E-A	105A	Cztery pionowe kreski zakłócają ciągłość *iku* いく [‘iść’]. [Na znaku zakreślony element 灬 OGIEŃ.]
104E-A	101A	Myślę, że te dwa elementy (木 [DRZEWO] i 扌 [RĘKA]) nie znalazłyby się w jednym znaku, albo jeden, albo drugi, ale nie oba.

398:8548803765

	105A	Wygląda dziwnie, szczególnie element zaznaczony przeze mnie i fakt, że występuje on 2 razy w tym znaku. [Na znaku zakreślony komponent 灬 OGIEŃ znajdujący się u góry grafemu.]
106E-A	105A	Nie wiem, wydaje mi się, że nie można rozdzielać znaków i wstawiać cokolwiek pomiędzy.
Strategie kompensacyjne — kontekst		
101E-A	202A	a) *Dō* どう, z kontekstu zdania i następnego znaku można spekulować, że całe złożenie ma odnosić się do słowa „zwierzę", którego pierwszą sylabą jest *dō* どう. b) Może oznaczać coś dzikiego??? 物 = oznacza rzecz. Dzikie + rzecz = zwierzę ⇒ *dōbutsu* どうぶつ.
	203A	a) *Gen* げん. Odczytanie to wynika z kontekstu w jakim znak występuje. b) Oba znaki tworzą wyraz o odczytaniu *genki* げんき czyli przymiotnika „dobrze/zdrowo".
	210A	ab) *Kura* くら. Końcówka dopisana w hiraganie sugeruje „i-przymiotnik", a słowo *kurai* くらい ['ciemny'] pasuje do kontekstu i tworzy sensowną całość. Znak stanowi słowo „ciemno".
101E-B	201B	b) Znak oznacza czyjeś imię, o czym świadczy występujące po nim *san* さん.
	209B	a) *In* いん. b) Wynika z kontekstu zdania, *byōin* びょういん oznacza szpital.
103E-A	203A	a) *Gen* げん? Wydaje mi się, że to zdanie oznajmia, iż cała rodzina ma się dobrze? Jedyne skojarzenie ze znakiem 気 [NASTRÓJ, STAN; POWIETRZE] to właśnie *genki* 元気 ['zdrowy; energiczny'], więc może dlatego. b) Jakiś stan lub nastrój, może żałoba? Albo coś ze zdrowiem? wnioskuje bardziej z kontekstu zdania niż samego znaku. c) Wszyscy w mojej rodzinie są ? w żałobie? zdrowi?
	205A	b) Jakąś czynność ze względu na końcówkę *ru* る.
	206A	a) *Nichi* にち? Staram się podstawiać słowa, jakie znam, aby zdanie miało sens. b) Musi być to określenie na dzień, ponieważ potem jest *osoku-made* 遅くまで, czyli „do późna", a przed tym 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY], określenie czasu.
	210A	a) *Kuro* くろ, z kontekstu zdania takie słowo mi pasuje. b) Ciemny, z kontekstu zdania.
104E-A	201A	a) *Mono* もの, wyłącznie dlatego że po znaczeniu znaku 着 [UBIERAĆ] przyszło mi do głowy znane mi złożenie *kimono* 着物 ['tradycyjny japoński strój *kimono*'].
104E-B	201B	a) *Kā* かあ ['mama'], chyba żaden element tego nie sugeruje, ale z kontekstu domyślam się że może chodzić o mamę. Mogłoby być też *haha* はは ['matka'], ale potem jest *san* さん, więc *haha* はは chyba odpada.
	202B	a) Żaden element nie sugeruje mi odczytania, ale z kontekstu domyślam się, że może chodzić o czas. *Hataraku* はたらく, więc odczytanie — *hatara* はたら.

399:6904902380

	204B	a) *Ike* いけ [‘staw’], gdyż z kontekstu domyślam się, że może chodzić o staw.
	207B	a) *Sen* せん, kontekst sugeruje, że chodzi o obowiązek domowy, a do końcówki *taku* たく pasuje mi całość *sentaku* せんたく [‘pranie’].
	208B	a) *Shuku* しゅく, kontekst zdania wskazuje na *shukudai* しゅくだい [‘praca domowa’], ale oprócz tego żaden element nie sugeruje mi odczytania. b) Całe słowo — praca domowa, sugeruje mi to tylko kontekst zdania i drugi człon *dai* だい, bo elementy samego znaku znaczeniowo nic mi nie mówią, poza tym, że 宀 to dach.
	210B	a) *Tano* たの, sam kontekst zdania sugeruje mi słowo *tanoshii* たのしい [‘fajny, sprawiający frajdę’][129].
105E-A	201A	a) *Mono* もの. Pasuje do zdania.
	203A	a) *Gen* げん, wtedy razem z 気 [NASTRÓJ, STAN; POWIETRZE] stworzy *genki* げんき [‘zdrowy; energiczny’].
	207A	a) *Han* はん, żeby stworzyć *yūhan* ゆうはん [‘kolacja’].
	209A	a) Żeby dopasować do zdania odczytałabym jako *un* うん.
	210A	a) *Kura* くら pasowałoby do zdania.
105E-B	201B	a) Wydaje mi się, że jest to imię, ponieważ po znaku jest *san* さん.
	203B	a) *Shin* しん, aby utworzyć słowo *shinsetsu-na* しんせつな [‘miły, uprzejmy’]. b) Oznacza „uprzejmy”, pasuje wtedy do reszty zdania i znaku 切 [CIĄĆ; znak występujący w sinograficznym zapisie słowa *shinsetsu-na* 親切な ‘miły, uprzejmy’].
	205B	a) *Ka* か, jak w czasowniku „pożyczać” *kariru* かりる (jeśli dobrze pamiętam). b) Oznacza „pożyczać”, wpasowuje się tak w zdanie. Nie znam znaku na „pożyczanie” więc nie jestem w stanie porównać elementów.
	208B	a) *Shuku* しゅく, aby utworzyć z kolejnym znakiem słowo *shukudai* しゅくだい [‘praca domowa’]. b) Oznacza zadanie domowe, ma to sens w kontekście zdania.
106E-A	209A	a) *Un* うん, tylko tak mi się kojarzy z kontekstu.
107E-A	201A	a) *Mono* もの → ponieważ znak przed oznacza m.in. zakładać, ubierać, zatem obydwa znaki mogłyby dać odczytanie *kimono* きもの [‘tradycyjny japoński strój *kimono*’], takie znaczenie wydaje się też prawdopodobne z uwagi na kontekst/położenie w znaku.
	203A	a) *Gen* げん, biorąc pod uwagę treść zdania i znak obok, pasuje tutaj takie odczytanie. b) Znak może oznaczać ‘zdrowie’ lub ‘stan taki jak zazwyczaj’, ponieważ występuje po nim znak na energię, wigor, co razem mogłoby dać znaczenie ‘zdrowie’.

[129] Znak 210B z założenia miał zastępować sinogram 悲 w przymiotniku *kanashii* 悲しい ‘smutny’, jednak zarówno element semantyczny 心 ‘serce’, jak i kontekst zdania były niewystarczające, by jednoznacznie określić, jaką emocję powinno opisywać słowo zapisane za pomocą znaku fikcyjnego. Z tego względu wszystkie odpowiedzi uczestników odnoszące się do przymiotnika określającego jakieś uczucie uznawane są za poprawne na potrzeby badania.

400:1051668569

	206A	a) *Yoru* よる [‘noc’], ponieważ połączono go z 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY] oraz *osoku-made* 遅くまで [‘do późna’], stąd musi oznaczać jakąś porę dnia i to ‘późno’ (*osoku* おそく) wskazuje na noc, co dodatkowo uzasadnia treść całego zdania. b) Znak oznacza ‘noc’, a słowo — ‘każdej nocy do późna’, ponieważ znak występuje w otoczeniu innych znaków tworzących charakterystyczne wyrażenia dot. pór dnia i powtarzalności.
	207A	b) Znak oznacza ‘gotowany ryż’ lub ‘posiłek’, a słowo — ‘(późny) obiad’ lub ‘kolację’ z uwagi na treść zdania.
	209A	a) *Un* うん, ponieważ występuje po nim ‘ruch’ (*dō* どう). b) Znak może oznaczać ‘ruch’ lub ‘ćwiczenie’, zaś słowo — ‘ćwiczenia (fizyczne)’; wynika to z treści zdania i zestawienia tych dwóch znaków (tzn. wyglądu złożenia).
	210A	a) *Kura* くら, ponieważ występuje po nim przymiotnikowe *-i* ～い, a znak, czy też słowo jest w zdaniu przydawką. b) Znak oznacza ‘ciemny’, ‘ciemność’, zaś słowo — ‘ciemny’; jest przymiotnikiem, ponieważ kończy się na *-i* ～い oraz stoi w pozycji atrybutywnej względem *tokoro* ところ [‘miejsce’], ponadto takie znaczenie pasuje do treści zdania.
107E-B	203B	a) *Shin* しん, ponieważ patrząc na treść zdania całe słowo musi opisywać jakąś cechę, w dodatku pozytywną i odczytywaną w *on’yomi*, jako że 切 [CIĄĆ; znak występujący w sinograficznym zapisie słowa *shinsetsu-na* 親切な ‘miły, uprzejmy’] ma odczytanie *setsu* せつ. b) *Shinsetsu(-na)* しんせつ（な）, przy czym sam znak oznaczać może coś pozytywnego, np. „miły”, „elegancki”, „obyty”, ponieważ określa kogoś wyżej w hierarchii od nas (stąd *kata* 方 [‘szanowna osoba’] w zdaniu); chcąc kogoś obrazić, nie sililibyśmy się na uprzejmości.
	204B	a) *Ike* いけ [‘staw’], ponieważ pasuje do kontekstu zdania.
	205B	a) *Ka(rimashita)* か（りました）[‘pożyczyłem’], wynika to z kontekstu zdania i funkcji słowa używającego ten znak. b) „Pożyczać”, ponieważ pasuje to do kontekstu zdania (znak/słowo opisuje czynność wykonywaną na książkach w bibliotece).
	206B	a) „Ubranie”, wynika to z kontekstu zdania, ponieważ słowo zapisane tym znakiem musi oznaczać coś, co można ubrać, w dodatku jest zachodnie, co sugeruje poprzedzający je znak *yō* よう na „okcydent”.
	207B	a) *Sen* せん, ponieważ po znaku występuje znak na *taku* たく, co daje logiczne złożenie na „pranie”. b) *Sentaku* せんたく — „pranie”, słowo pasuje do treści zdania o robieniu porządków.
	208B	a) *Shuku* しゅく, ponieważ znak następujący po tym znaku to *dai* だい, a złożenie *shukudai* しゅくだい [‘praca domowa’] pasuje do treści zdania. b) *Shukudai* しゅくだい — „praca domowa, zadanie”, ponieważ wynika tak logicznie z treści zdania.
	209B	b) *Byōin* びょういん — „szpital”, ponieważ pasuje to do treści zdania i wydaje się logiczne, patrząc na znak poprzedzający (tzn. *byō* びょう).
	210B	a) *Ure(shii)* うれ（しい）, ponieważ znak zapewne wyraża pozytywne uczucia i musi być przymiotnikiem utworzonym z sufiksem — *shii* しい.
Zawodność strategii kontekstowych		
101E-A	209A	b) Z kontekstu zdania wynika, że całe słowo odnosi się do jakiejś poddziedziny nauki, którą osoba mówiąca lubi. c) Nienawidzę nauki, ale ___ lubię.

401:3408974380

101E-B	203B	a) *Tai* たい, gdyż w połączeniu z kolejnym znakiem, tworzy „na przymiotnik”. b) *Taisetsu(-na)* たいせつ（な）= ważny.
103E-A	202A	b) Musi oznaczać jakąś specyficzną grupę, najprawdopodobniej zwierząt, kojarzę słowo *dōbutsu* どぶつ [‘zwierzę’], ale nie pamiętam *kanji*. Raczej słowo te oznacza coś ożywionego, bo chodzi tutaj o szpital.
	209A	b) Coś, co można zrobić zamiast uczenia się, może spotkania ze znajomymi?
106E-B	208B	b) Raport? Bo kojarzy się z pracą.
107E-A	202A	b) Znak może oznaczać jakiś rodzaj choroby, urazu czy niepełnosprawności, ponieważ w zdaniu określa on szpital.
Strategie kompensacyjne — struktura		
101E-B	207B	b) Złożenie znaku z uproszczonej wody, człowieka i góry wskazuje na powiązanie znaku z naturą.
	210B	b) Dolny fragment znaku wskazuje na powiązanie z emocjami (serce).
102E-B	201B	b) Jakąś osobę, najprawdopodobniej kobietę ze względu na 女 [KOBIETĘ]. Kogoś z kim ma się często styczność ze względu na znak 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].
103E-A	201A	b) Nie wiem, 糸 [NIĆ] ten element kojarzę z nicią […]. Coś co można ubrać?
	207A	b) Podwieczorek? Wieczorną przekąskę? Widzę znaki na wieczór, posiłek oraz połowę.
	209A	b) Coś, co można zrobić zamiast uczenia się, może spotkania ze znajomymi? [Komponent] 云 [kojarzy się z] *au* 会う [‘spotykać’].
104E-A	201A	b) Całe słowo *kimono* きもの [‘tradycyjny japoński strój *kimono*’], sam znak możliwe że jakąś rzecz szytą bo ma w sobie element na nić 糸.
	202A	b) *Dō* どう bo ma z prawej element 力 [SIŁA], tak jak znak 動 [RUCH].
104E-B	202B	b) *Kanji* na „pracować” które znam i powyższe *kanji* mają wspólny element 亻 [CZŁOWIEK] po lewej stronie.
	204B	b) Element 氵 [WODA] wskazuje na związek z wodą, tak samo kontekst zdania, więc może znaczyć staw.
	205B	a) *Ka* か, gdyż z kontekstu domyślam się, że może to być *kariru* かりる ‘wypożyczyć’. b) Kontekst zdania sugeruje *kariru* かりる ‘wypożyczyć’, ale sam znak semantycznie niewiele mi mówi, poza tym że ma element 亻 — człowiek.
	209B	a) *In* いん, kontekst zdania i podobieństwo do znaku, który znam jako drugą część szpitala — 院 [INSTYTUCJA], mają ten sam element 阝 [MUR, MIASTO] po lewej. b) Całe słowo szpital, sam znak coś związanego z działalnością ludzką (阝 [MUR, MIASTO]).
	210B	b) Całe słowo — zadowolony, szczęśliwy, sam znak ma element 心 [SERCE] wskazujący na związki z sercem, duchem, może emocjami.
105E-A	201A	b) Znak może oznaczać rzecz/materiał, bo ma w sobie element nici (jeśli dobrze pamiętam).
	203A	b) Kojarzy mi się z 何 [CO], ale nie do końca pasuje w zdaniu, więc nie wiem.
	207A	b) Ma w sobie element od jeść, więc znaczenie wydaje mi się pokrewne, np. posiłek.
	208A	b) Jest element na las, więc może mieć jakiś związek z czytaniem (czytamy książkę, książka jest z papieru, papier z drzew)?

402:1289171697

106E-A	201A	b) Może jakiś sweter? Kojarzę tylko element nici więc może to coś do noszenia związanego z nicią? Nie mam pojęcia.
106E-B	202B	a) *Doku/toku* どく／とく [pierwotnie *dō/tō* どう／とう, ale przekreślone] ponieważ ma element drogi.
	207B	b) Zmywać? Myć? Nie wiem, bo ma wodę?
107E-A	204A	b) *Nani* なに [‘co’], ponieważ element 可 [MOŻLIWY] wygląda jak część znaku 何 [CO] oraz takie odczytanie/znaczenie pasuje do treści zdania.
	209B	b) *In* いん, ponieważ znak przypomina część złożenia oznaczającego „szpital”.
	210A	b) *Kura* くら, ponieważ występuje po nim przymiotnikowe *-i* 〜い, a znak, czy też słowo jest w zdaniu przydawką. Ponadto przypomina nieco *kurai* 暗い [‘ciemny’].
Strategie kompensacyjne — konsolidacja		
101E-A	201A	b) Znak odnosi się do nazwy własnej jakiegoś ubrania. Pierwsza część słowa jest zapisana przez znak od *kiru* きる (nosić coś w znaczeniu ubrań znajdujących się na górnej części ciała), a pierwszym elementem następnego znaku jest znak na nić.
	206A	b) Znak 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY] przed nim występujący odnosi się do częstotliwości w odniesieniu do czasu, a składowa 日 [DZIEŃ] (*tsuki* つき [‘księżyc’]) sygnalizuje, że cały znak odnosi się bezpośrednio do jednostki czasu, tak więc i sam znak 206A będzie się odnosił do czasu, np. godzina, minuta, tydzień, miesiąc etc.
101E-B	202B	b) Połączenie człowieka i drogi i dalsza końcówka gramatyczna czasowników wskazuje na to, że to jest to czasownik związany z ruchem.
	207B	b) Złożenie znaku z uproszczonej wody, człowieka i góry wskazuje na powiązanie znaku z naturą, a umiejscowienie znaku w zdaniu świadczy o znaczeniu czasownikowym.
104E-A	202A	a) *Dō* どう bo ma z prawej element 力 [SIŁA], tak jak znak 動 [RUCH], a po nim jest znak 物 [RZECZ; razem tworzą rzeczownik *dōbutsu* 動物 ‘zwierzę’], więc całe złożenie ma sens w mojej głowie.
	203A	a) *Gen* げん — do całego zdania pasuje odczytanie słowa jako *genki* げんき [‘zdrowy; energiczny’], poza tym element 見 [WIDZIEĆ, PATRZEĆ] może być też czytany jako *ken* けん w np. *kenbutsu* 見物 [‘obserwowanie’].
	206A	b) Wieczór — przez odczytanie *ban* ばん, poza tym pasuje do całego zdania.
104E-B	202B	b) Z kontekstu domyślam się, że może to być czas. *Hataraku* はたらく, pracować, poza tym *kanji* na „pracować” które znam i powyższe *kanji* mają wspólny element 亻 [CZŁOWIEK] po lewej stronie.
	203B	a) *Shin* しん, element 忄 [SERCE] może być tutaj elementem fonetycznym, jest chyba wariantem znaku 心 [SERCE], a jego odczytanie *on'yomi* to *shin* しん, o ile się nie mylę. Dodatkowo kontekst utwierdza mnie w przekonaniu że chodzi o słowo *shinsetsu* しんせつ [‘miły, uprzjemy’]. b) Całe słowo — miły, uprzejmy, sam znak coś związanego z sercem, duchem (przez element 忄 [SERCE]), drugiego elementu znaku nie znam, więc nic mi nie mówi. Poza tym, tak jak wyżej, kontekst całego zdania wskazuje że może chodzić o *shinsetsu* しんせつ [‘miły, uprzejmy’].
	206B	a) *Fuku* ふく, bo domyślam się, że chodzi o ubrania. b) Znak może oznaczać ubranie, a całe złożenie — zachodnie ubrania. Sugeruje to kontekst zdania oraz element 糸 oznaczający nić.

403:1083705377

	207B	b) Całe słowo to pranie, sam znak na pewno ma związek z wodą (氵 [WODA]). Znaczenie głównie zasugerował mi kontekst zdania, ale oprócz tego pomyślałam, że 山 [GÓRA] ma odczytanie *on'yomi san* さん i to też trochę naprowadziło mnie na *sentaku* せんたく [‘pranie’].
	209B	a) *In* いん, kontekst zdania i podobieństwo do znaku, który znam jako drugą część szpitala — 院 [INSTYTUCJA], mają ten sam element 阝 [MUR, MIASTO] po lewej.
105E-B	202B	a) *Hatara* はたら, aby utworzyć czasownik „pracować”. Zgadza się lewy element znaku. b) Oznacza „pracować”, wtedy pasuje do zdania.
	204B	a) *Ike* いけ [‘staw’], jak znak na staw. b) Oznacza staw, pasowałoby wtedy do reszty zdania, jest też w tym znaku element na wodę 氵.
	206B	a) *Fuku* ふく, razem z *yō* よう utworzy słowo na ubranie. b) Oznacza ubranie. Poza resztą zdania może to też sugerować element nici w tym znaku.
	207B	a) *Sen* せん, aby utworzyć słowo *sentaku* せんたく [‘pranie’]. b) Oznacza pranie. Wskazuje na to reszta zdania, ale może również element wody w tym znaku.
	209B	a) *In* いん, aby utworzyć słowo *byōin* びょういん [‘szpital’]. b) Oznacza szpital. Znak ma element 阝 [MUR, MIASTO], tak jak znak współtworzący słowo szpital.
	210B	a) *Sabi* さび, aby utworzyć *sabishii* さびしい [‘smutny, samotny’]. b) Ma w sobie element na serce, więc może oznaczać jakieś uczucie. W kontekście zdania może to być smutek.
107E-A	207A	a) *Meshi* めし lub *han* はん, ale *meshi* めし [‘jedzenie, żarcie’] bardziej pasuje, ponieważ przed *han* はん [‘posiłek’] zazwyczaj umieszczamy honoryfikatywny prefiks *go* ご. Ponadto w znaku jest element związany z jedzeniem, tzn. 食 [JEDZENIE].
107E-B	201B	a) *Nē* ねえ [‘starsza siostra’], z treści zdania można wnioskować, że to pytanie o samopoczucie kogoś nam znanego, natomiast wygląd znaku sprawa, że przypomina starszą siostrę. b) Oznacza starszą siostrę, wynika to z kontekstu, mam wrażenie, że znak na matkę wyglądałby inaczej, a gdyby pytanie odnosiło się do starszego członka rodziny (np. babci), to byłoby grzeczniejsze (np. *ogenki* お元気 [‘zdrowy’]…).
	202B	a) *Hatara(ite imasu)* はたら（いています）[‘pracuje’], tak mi się wydaje, patrząc na treść całego zdania, poza tym zbudowany jest z człowieka i drogi, która może być powiązana z ruchem, co przywodzi na myśl znak na *hataraku* はたらく ‘pracować’（働 [‘pracować’]）. b) Znak oznacza być może ‘pracować’, patrząc na kontekst zdania i znane mi w nim znaki oraz punkty gramatyczne (tzn. przy rzeczowniku oznaczającym miejsce jest *-de* ～で).
	204B	b) „Staw”, „sadzawkę”, ponieważ zawiera element wody (氵 [WODA]) oraz wynika tak z kontekstu zdania. W słowie określonym tym znakiem muszą móc znajdować się ryby.
	206B	a) *Fuku* ふく, znak/słowo musi być związany z tkaniną, ponieważ zawiera element oznaczający „nić”, a po nim występuje czasownik „zakładać, ubierać”.
	210B	b) *Ureshii* うれしい — „szczęśliwy”, wynika to z treści zdania i słowo powinno być związane z emocjami, jako że zawiera element serca.

404:1026615897

Ograniczona kompetencja językowa/błędy językowe		
101E-A	208A	a) *Yo* よ. Odczytanie *yo* よ tworzy adekwatny czasownik, względem reszty zdania. b) Sam znak znaczy „czytać”, a dodana po nim hiragana tworzy inną formę gramatyczną tego czasownika. c) Skończyliśmy tą stronę, dlatego czytajmy kolejną. [Użycie znacznika *ni* に w zdaniu wyklucza czasownik *yomu* 読む ‘czytać’, który wymagałby dopełnienia ze znacznikiem *o* を.]
101E-B	205B	a) *Tariru* たりる. [Słowo, o którym myślał uczestnik, to *kariru* 借りる ‘pożyczać’.] b) Patrząc na kontekst całego zdania myślę ten znak oznacza „pożyczać”.
	206B	a) *Kata* かた. b) *Yōkata* ようかた czyli tradycyjne ubranie japońskie ubranie. Składowym elementem jest nić. [Słowo, o którym myślał uczestnik, to *yukata* 浴衣 ‘tradycyjne japońskie ubranie letnie *yukata*’.]
	208B	b) Ustosunkowanie w zdaniu nakierowuje na znaczenie czasownikowe. [Znak umieszczony jest bezpośrednio przed innym sinogramem, po którym następuje znacznik biernika *o* を, dość jasno sugerując, że część mowy zapisana z wykorzystaniem znaku 208B to rzeczownik.]
103E-A	204A	b) Coś, co można kupić lub podnieść (np. zakład?). Ze zdania wynika, że ktoś miał pieniądze. c) Były pieniądze, (więc)? [Uczestnik najprawdopodobniej nie zna czasownika *tateru* 建てる ‘budować’, który mógłby posłużyć za wskazówkę.]
	208A	c) Po zrobieniu tej strony, obejrzyjmy ? na następnej stronie. [Użycie znacznika *ni* に wyklucza interpretację znaku 208A jako rzeczownika, a końcówki *-mimashō* ～みましょう jako formy czasownika *miru* 見る ‘oglądać, patrzeć’.]
104E-B	201B	b) Może oznaczać mamę, gdyż kontekstu zdania sugeruje, że może chodzić o członka rodziny, a znak zawiera element oznaczający kobietę 女 i element 母 [tu: uproszczona forma komponentu 母 MATKA] podobny do znanego mi znaku na mamę (母), tylko trochę inaczej pisany.
106E-B	202B	c) Mama udała się do apteki (i nadal tam jest). [Użycie w zdaniu okolicznika miejsca ze znacznikiem *de* で wykluczało czasowniki ruchu typu ‘iść, udać się’.]
107E-A	204A	c) Gdybyś miał pieniądze, co chciałbyś zbudować? [Zdanie nie jest pytaniem.]
	208A	c) Gdy odwrócicie stronę, to na kolejnej zobaczymy obrazek. [Użycie znacznika *ni* に wyklucza interpretację znaku 208A jako rzeczownika, a końcówki *-mimashō* ～みましょう jako formy czasownika *miru* 見る ‘oglądać, patrzeć’.]
Traktowanie sinogramów jako znaków złożonych semantyczno-semantycznie		
101E-A	301A	b) Stary las. Uproszczony znak *sai* さい na wiek i 森 oznaczający las/puszczę mogłyby razem tworzyć stary las.
	302A	b) Coś z jedzeniem albo samą czynnością jedzenia. Po lewej jest znak od czasownika jeść, a po nim jest znak na usta.
	303A	b) Podłoga. Drzewo z lasu, w jaskini tworzy podłogę, a podłoga jest pod dachem.
	305A	b) Świt. Element znajdujący się po lewej stronie odnosi się do czasu, a element po prawej do ptaka więc czas ptaków daje nam świt.
	306A	b) Plotka. Rozmowa, która została zakłócona przez wodę.
	307A	b) Bogactwo. Znak składa się ze słów złoto i lubić.

405:5822302236

	308A	b) Herbata/trucizna. Po lewej stronie znajduje się znak na usta, a po prawej na kwiatek. Czyli kwiatek, który ma trafić do ust.
	310A	b) Skarb. Złoto znajduje się po lewej stronie a znak, reprezentujący czasownik „kupić” po prawej, co daje nam kupione złoto” czyli skarb.
101E-B	202B	b) Połączenie człowieka i drogi i dalsza końcówka gramatyczna czasowników wskazuje na to, że to jest to czasownik związany z ruchem.
	207B	b) Złożenie znaku z uproszczonej wody, człowieka i góry wskazuje na powiązanie znaku z naturą.
	301B	b) Połączenie znaków na człowieka, kobietę i życie może odnosić się do ludzkiego życia albo emocji.
	302B	b) Połączenie znaków na deszcz, uproszczoną wodę wskazuje na silne związanie z wodą więc może odnosić się do akwenów wodnych.
	303B	b) Znak odnosi się do nici i świątyni więc może jakieś konkretne tradycyjne ubranie.
	304B	b) Połączenie znaku na nogę ze znakiem na *chikai* ちかい [‘bliski’] może oznaczać krótki dystans.
	305B	b) Połączenie znaku na jaskinię i drzewo morze odnosić się do jakiejś konkretnej budowli lub pomieszczenia.
	306B	b) Połączenie znaku na drzewo i innych znaków wskazuje na narzędzie lub przedmiot wykonywany z drewna.
	308B	b) Połączenie elementów na jaskinie, pole i księżyc, który może być też odczytywany jako ciało, nie wiem jakie mogłoby dać znaczenie.
	310B	b) Znak na dom w połączeniu ze znakiem, który wskazuje na położenie poza miastem/na wzgórze, może odnosić się do chatki/domku.
102E-A	307A	b) Może oznaczać materialistę, ze względu na znak pieniądze i lubić.
103E-A	207A	b) Podwieczorek? Wieczorną przekąskę? Widzę znaki na wieczór, posiłek oraz połowę.
103E-A	301A	b) Przygotowywać coś leśnego? Naprawdę nie wiem :([Przy znaku strzałka wskazująca na element 扌 RĘKA z podpisem „przygotowywać?” oraz strzałka wskazująca na element 森 LAS z podpisem „las, puszcza”.]
	304A	b) Lewy element kojarzy mi się z wodą, prawy to śnieg, może coś jak polska plucha?
	307A	b) Osobę lubiącą pieniądze lub ze szczęściem do pieniędzy? [Na znaku komponent 金 ZŁOTO opatrzony strzałką z podpisem „złoto, pieniądze” oraz komponent 好 LUBIĆ; DOBRY opatrzony strzałką z podpisem „lubić”.]
	309A	b) Może palenie na polach? wypalanie resztek roślinnych? Widzę coś przypominającego ogień i znak na pole.
	310A	b) Kupować za pieniądze? Lub coś z handlem? Choć na handel jest już chyba inny znak.
103E-B	109B	Zbyt dużo elementów, dodatkowo nie wiem co mógłby oznaczać, widzę element na oko i deszcz oraz wodę?
	110B	Bazując na elementach, nie wiem co mógłby oznaczać ten znak.
	201B	b) Jakąś osobę, najprawdopodobniej kobietę ze względu na 女 [KOBIETA]. Kogoś, z kim ma się często styczność, ze względu na znak 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].
	301B	b) Położną? Coś z rodzeniem? Widzę elementy na rękę, kobietę oraz rodzić, być urodzonym.
	302B	b) Najpewniej coś z wodą i deszczem, elementy 雨 [DESZCZ], 氵 [WODA].
	306B	b) coś związanego z roślinnością, naturą. [Przy elemencie 艹 TRAWA strzałka z podpisem „trawa”, przy elemencie 木 DRZEWO strzałka z podpisem „drzewo”].

406:4319891584

104E-B	301B	b) 女 — kobieta, 生 — życie, życie kobiety, kobiecość.
	306B	b) Coś związanego z roślinnością: ⺾ — trawa, 木 — drzewo.
	308B	b) Jakiś związek z drogą (辶), mieczem, walką? (刀).
	310B	b) Coś związanego z domem (宅), miastem (阝).
105E-A	301A	b) Prawa część to las, lewa to chyba ręka? Może jakiś kij? Narzędzie z drewna? Coś co trzyma się w dłoni.
	307A	b) Lewy element to pieniądze/złoto, prawy to lubić. Może określenie kogoś, kto lubi bogactwo.
	310A	b) Lewy element to złoto/pieniądze, prawy to kupować. Może coś określającego drogi zakup.
106E-A	107A	Myślę, że mógłby istnieć, ponieważ to złożenie miałoby sens? (Np. ogniobranie.)
	301A	b) Drwal? (Ręka i las?)
	306A	b) Coś z językiem i wodą?
	310A	b) Inwestycja (pieniądze i zakup).
106E-B	304B	b) Krótka wycieczka/spacer, tak mi się wydaje.
	308B	b) Chodnik, tak mi się wydaje przez elementy.
	310B	b) Dom letniskowy, tak się wydaje przez elementy.
107E-A	301A	b) Drewno, drewno na opał lub wycinkę lasu/ścięcie drzewa, ponieważ składa się z dłoni i lasu, puszczy.
	304A	b) Znak, z uwagi na części składowe (deszcz/śnieg, wodę) może oznaczać ‘silny deszcz’ lub ‘grad’.
	306A	b) Znak może oznaczać „rozmowę” lub „słowotok”, „paplaninę”, ponieważ wykorzystuje znaki na rozmowę i wodę.
	308A	b) Znak może oznaczać „oratorstwo” lub „retorykę” czy „poezję”, ponieważ jego elementy niosą znaczenie „ust” i „kwiatów”, co razem dawałoby coś w rodzaju „kwiecistej mowy”.
107E-B	202B	b) *Hatara(ite imasu)* はたら（いています）, tak mi się wydaje, patrząc na treść całego zdania, poza tym zbudowany jest z człowieka i drogi, która może być powiązana z ruchem, co przywodzi na myśl znak na *hataraku* はたらく [‘pracować’] (働 [PRACA]).
	301B	b) Znak może oznaczać „rodzić”, „powstawać”, ponieważ jego komponenty to „człowiek”, „kobieta” i „życie”.
	302B	b) Znak może oznaczać „błoto” lub „grad”, ponieważ jego komponenty to m.in. „deszcz”, „woda” i „ziemia”.
	303B	b) Znak może oznaczać coś związanego z handlem, tkaniną lub szyciem, ponieważ jego części składowe to m.in. „sprzedawać” i „nić”.
	304B	b) Znak może oznaczać „krótki”, „bliski”, „pobliski”, ponieważ składa się ze znaków na „bliski” i „nogi”, więc zapewne określa coś, gdzie można szybko czy łatwo się dostać lub właśnie taką cechę (krótką i łatwą trasę).
	305B	b) Np. „dach” lub coś wykonanego z drewna, ponieważ jego wygląd oznacza jakieś pomieszczenie z drewnem, ewentualnie strych.
	306B	b) Lekarstwo lub jakiś zdrowotny napar, ponieważ znak na „przyjaźń” komunikuje, że określone pojęcie jest dobre, a elementy na „drzewo” i „trawę” mogą informować o pochodzeniu/składzie tej rzeczy (jest organiczna).

407:6851602780

	308B	b) Patrząc na elementy graficzne znaku, może on oznaczać „kłótnię, sprzeczkę” lub „rozwidlenie (drogi)”, idąc logiką, iż „dwie osoby spotykają się na przecięciu drogi”.
	309B	b) 疒 [CHOROBA] kojarzy mi się tylko ze znakami na „chorobę” i „zmęczenie”, więc zakładam, że ten znak może oznaczać coś związanego z chorym (疒) ciałem (月), być może „przepracowanie” z uwagi na obecność „pola” (田), a to na nim odbywała się większość prac w przeszłości.
Wykorzystanie elementu semantycznego		
105E-A	302A	b) Coś związanego z jedzeniem przez 食 [JEDZENIE].
105E-B	302B	b) Ma w sobie znak na deszcz, więc może jakiś rodzaj opadów.
	309B	b) Ma element na chorobę, więc może jakaś zaraza.
107E-A	302A	b) Myślę, że powiązany jest z jedzeniem, ponieważ element 食 [JEDZENIE] w nim występuje.
Błędne rozpoznanie elementu semantycznego		
101E-B	307B	b) Znak na rybę wskazuje na powiązanie z owocami morza albo żywnością.
103E-B	303B	b) Coś z materiałem? 糸 [NIĆ].
104E-B	307B	b) Może coś związanego z owcą, wełną, ale jest też ryba, więc w sumie nie wiem.
105E-A	304A	b) Prawa część to śnieg, więc może jakiś rodzaj opadu śniegu.
	305A	b) Element górny to ptak, więc może jakiś gatunek ptaka.
105E-B	303B	b) Ma w sobie dużo elementów, w tym nić, więc może jakiś rodzaj materiału.
	305B	b) Coś z jaskinią przez element 广 [ZADASZENIE].
	307B	b) Ma w sobie element na rybę, więc może coś związanego z rybami.
	308B	b) Ma w sobie element na drogę, więc może coś z tym związanego.
	310B	b) Ma w sobie element na dom, więc może właśnie jakieś miejsce zamieszkania.
106E-A	305A	b) Coś z ptakiem, ale nie wiem co to mogłoby być.
107E-A	309A	b) Znak może oznaczać ‘plony’, ‘rośliny’ lub coś związanego z rolą, uprawą ziemi z uwagi na element ‘pola’.
Wykorzystanie elementu fonetycznego do odgadnięcia *on’yomi*		
104E-A	206A	a) *Ban* ばん — element 番 [NUMER; KOLEJ] ma takie odczytanie.
	301A	a) 森 [LAS] ma odczytanie *on’yomi shin* しん więc może *shin* しん.
	304A	a) 雪 [ŚNIEG] ma odczytanie *on’yomi setsu* せつ, więc może *setsu* せつ.
104E-B	304B	a) *Kin* きん bo być może 近 [BLISKI] to element fonetyczny tutaj.

408:8758354744

107E-A	202A	a) *Rin* りん, *riki* りき lub *ryoku* りょく, zakładając, że znak 力 [SIŁA] stał się elementem narzucającym dźwięk/odczytanie dla tego znaku. [Jest to założenie błędne, jako że elementem fonetycznym powinien być tu komponent 同 TAKI SAM, który jako samodzielny znak ma odczytanie *dō*.]
	301A	a) *Rin* りん, ponieważ prawy element (las, puszcza) prawdopodobnie narzuca wartość dźwiękową. [Tu element fonetyczny został poprawnie rozpoznany, jednak przypisano mu błędne odczytanie, prawdopodobnie przez pomylenie go ze znakiem 林 ZAGAJNIK, który posiada *on'yomi rin* i wygląda podobnie do 森 LAS.]
	307A	a) *Kō* こう, ponieważ znak zawiera elementy oznaczające „lubić" (好, odczytanie *on*: *kō* こう) oraz „złoto", stąd wydaje mi się, że można go odczytać jednym z odczytań znaku „lubić".
	310A	a) *Bai* ばい [jedno z odczytań znaku 買 KUPOWAĆ], ponieważ znak zawiera element oznaczający 'kupno'.
107E-B	304B	a) *Kin* きん, ponieważ prawy element może być elementem fonetycznym.
Przypisywanie *kun'yomi* na podstawie komponentu		
103E-A	202A	a) Nie wiem, 力 [SIŁA] kojarzy mi się jedynie z *chikara* ちから ['siła'].
	208A	a) Nie wiem, dźwięki przychodzące mi do głowy to *mori* もり i *shū* しゅう.
105E-B	201B	a) Może *goto* ごと przez element 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].
	305B	a) Może *ki* き od elementu drzewa.
	309B	a) Jeśli element na pole byłby tym sugerującym odczytanie to może *ta* た.
106E-B	201B	a) *Goto* ごと bo ma element 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].
107E-A	207A	a) *E* え lub *mori* もり → *e* え wynika z kontekstu zdania, natomiast *mori* もり brzmi lepiej z uwagi na element 森 [LAS] w znaku.
	309A	a) *Ta* た, ponieważ znak zawiera „pole" (田 [POLE RYŻOWE]), które możliwie narzuca wartość dźwiękową znakowi.
Przypisywanie *on'yomi* na podstawie elementu semantycznego		
103E-A	207A	a) *Shoku* しょく? W każdym razie coś z jedzeniem 食 [JEDZENIE].
104E-B	203B	a) *Shin* しん, element 忄 [SERCE] może być tutaj elementem fonetycznym, jest chyba wariantem znaku 心 [SERCE], a jego odczytanie *on'yomi* to *shin* しん, o ile się nie mylę.
Świadomość ograniczeń elementów fonetycznych		
103E-A	205A	a) Jedyne, co mi się kojarzy, to *kō* こう, ale ewidentnie jest to czasownik.
103E-B	201B	a) Prawdopodobnie coś z *onna* おんな lub *mai* まい, niestety pamiętam jedynie *kun'yomi* tych znaków. [*Mai* まい jest tutaj *on'yomi*.]
107E-A	205A	a) Nie mam pojęcia, jak odczytać ten znak, skłaniam się ku *kō* こう lub czemuś podobnemu przez podobieństwo wizualne do 校 [SZKOŁA], ale to czytanie sinojapońskie, dlatego nie pasuje mi to do odczytania całości.
Błędny rozkład na elementy		

409:7537586998

104E-A	203A	a) *Gen* げん — do całego zdania pasuje odczytanie słowa jako *genki* げんき [‘zdrowy; energiczny’], poza tym element 見 [PATRZEĆ, WIDZIEĆ] może być też czytany jako *ken* けん w np. *kenbutsu* 見物 [‘obserwowanie’]. [Jeśli wyróżnić by 見 PATRZEĆ, WIDZIEĆ jako element fonetyczny, elementem semantycznym musiałyby być wspólnie komponenty 忄 SERCE oraz 王 KRÓL, co nie jest możliwe.]
104E-B	301B	a) *Sei* せい bo znak 生 [ŻYCIE] ma takie odczytanie. [Sugerowałoby to, że komponenty 亻 CZŁOWIEK i 女 KOBIETA wspólnie stanowią element semantyczny, co jest niemożliwe.]
	304B	b) Coś związanego z zatrzymywaniem się (止 [ZATRZYMYWAĆ]).
	306B	a) *Han* はん bo 反 [ODWROTNY, PRZECIWNY; KRZYWY] może być tutaj elementem fonetycznym. b) Coś związanego z roślinnością: ⺾ — trawa, 木 — drzewo.
	308B	a) Jako element fonetyczny obstawiam 刀 [OSTRZE], ale nie znam jego czytania *on’yomi*. b) Jakiś związek z drogą (辶), mieczem, walką? (刀).
105E-A	306A	b) Ma elementy znaku na mówić przerwane innym elementem. Coś związanego z mową.
	301B	a) Może *sei* せい przez element 生 [ŻYCIE], który może być tutaj elementem wskazującym na odczytanie. b) Jeśli elementy zaznaczone wskazywałyby na znaczenie znaku, to coś związanego z kobietą. [Na znaku zakreślone komponenty 亻 CZŁOWIEK i 女 KOBIETA.]
	303B	a) Może *to* と, przez obecność znaku 土 [ZIEMIA; jedno z jego odczytań to *to*].
	306B	a) Może *han* はん przez element 反 [ODWROTNY, PRZECIWNY; KRZYWY; jedno z jego odczytań to *han*]. b) Ma też element na trawę i drzewo, więc coś związanego z roślinnością.
107E-A	306A	a) *Wa* わ, ponieważ zawiera znaki oznaczające rozmowę, tzn. 話 [ROZMOWA].
107E-B	301B	a) *Jo* じょ lub *sei* せい, ponieważ jego komponenty to „kobieta” i „życie”.
	303B	a) *Bai* ばい, ponieważ występuje w nim element oznaczający „sprzedawać”, który mógłby być elementem fonetycznym.
	308B	a) *Setsu* せつ, ponieważ zawiera element na „miecz, cięcie” (刀).
Nierozróżnianie elementów semantycznych i fonetycznych, sumowanie odczytań komponentów		
101E-B	201B	a) Nie wiem, ewentualnie *onnaumi* おんなうみ, z japońskich odczytań znaków.
103E-A	302A	a) *Nomu* のむ [‘pić’] i coś dalej, element 食 [JEDZENIE] kojarzy mi się z piciem lub *nomi* のみ.
	304A	a) *Suiyuki* すいゆき?
	307A	a) *Kinsuki* きんすき.
	308A	a) Nie wiem, *kuchibana* くちばな? Chyba mylę *on’yomi* z *kun’yomi*, częściej jednak na pierwszym roku korzystamy z *kun’yomi*.

410:7667616788

104E-B	203B	a) *Shin* しん, element 忄 [SERCE] może być tutaj elementem fonetycznym, jest chyba wariantem znaku 心 [SERCE], a jego odczytanie *on'yomi* to *shin* しん, o ile się nie mylę. b) Całe słowo — miły, uprzejmy, sam znak coś związanego z sercem, duchem (przez element 忄 [SERCE]), drugiego elementu znaku nie znam, więc nic mi nie mówi.
	308B	a) Jako element fonetyczny obstawiam 刀 [OSTRZE] ale nie znam jego czytania *on'yomi*. b) Jakiś związek z drogą (辶), mieczem, walką? (刀).
	310B	a) *Taku* たく bo 宅 [DOM] może być elementem fonetycznym. b) Coś związanego z domem (宅), miastem (阝).
105E-A	301A	a) *Teri* てり to moja kreacja twórcza […] połączenie *te* て ['ręka'] z *mori* もり ['las'].
105E-B	310B	a) Może *in* いん, jako że jest element 阝 [MUR, MIASTO].
106E-A	206A	a) *Hiban* ひばん? Nie wiem czemu.
107E-A	303A	a) *Chiku* ちく [jedno z odczytań znaku 竹 BAMBUS] z uwagi na górny element znaku, który oznacza „bambusa". b) Znak może oznacza coś powiązanego z drzewem lub konkretne z bambusem. [Na znaku zakreślony element 竹 BAMBUS.]
	305A	a) *Chō* ちょう [jedno z odczytań znaku 鳥 PTAK], ponieważ znak zawiera element ptaka. b) Z uwagi na elementy: ptaka i drogę, ścieżkę, znak może oznaczać np. 'ptaka wędrownego' lub jakiś gatunek ptaka.
	307A	a) *Kō* こう, ponieważ znak zawiera elementy oznaczające 'lubić' (好, odczytanie *on*: *kō* こう) oraz „złoto", stąd wydaje mi się, że można go odczytać jednym z odczytań znaku „lubić". b) Znak może oznaczać „bardzo lubić", „woleć" lub „majątek", ponieważ zawiera elementy na „złoto" i „lubić", stąd jego znaczenie powinno być z nimi powiązane lub być ich składową.
	308A	a) *Ha* は lub *ka* か, ponieważ znak zawiera elementy oznaczające „kwiat" lub „proces", które się tak odczytuje. b) Znak może oznaczać „oratorstwo" lub „retorykę" czy „poezję", ponieważ jego elementy niosą znaczenie „ust" i „kwiatów", co razem dawałoby coś w rodzaju „kwiecistej mowy".
	310A	a) *Bai* ばい [jedno z odczytań znaku 買 KUPOWAĆ], ponieważ znak zawiera element oznaczający „kupno". b) Znak może oznaczać „akcje", „udziały", „zysk" lub coś ogólnie powiązanego z pieniędzmi czy ekonomią, ponieważ zawiera elementy oznaczające „złoto" i „kupno".
107E-B	310B	a) Być może *bu* ぶ, ponieważ element 阝 [MUR, MIASTO] kojarzy mi się z „sekcją", „działem".
Brak eksplicytnego nauczania		
106E-A	304A	b) Energia wodna. [Na znaku zakreślony element 氵 WODA z podpisem „nigdy nie wytłumaczono".]
	309A	b) Pole i coś czego nie znam. Nie mam pojęcia. [Na znaku zaznaczony element 忄 SERCE z podpisem „nie wytłumaczono".]
Niepewność, bezsilność, intuicja		

411:8342824139

101E-A	301A	a) Nie mam pojęcia.
	302A 303A 304A 305A 306A 307A 308A 309A 310A	a) Nie wiem.
101E-B	202B 204B 207B 208B	a) Nie wiem.
	301B 302B 303B 304B 305B 306B 307B 308B 309B 310B	a) Nie wiem.
103E-A	110A	Nie wiem, z jakiegoś powodu ten wydaje się bardziej wiarygodny niż znak 106A. Być może chodzi o położenie elementu ᛏ [SERCE].
	303A	a) ? Nie wiem.
	305A	a) Nie mam pojęcia?
103E-B	108B	Ułożenie elementów wygląda prawidłowo, ale trochę podejrzanie, nie do końca mi pasują.
	301B 302B 303B 304B	a) Nie wiem.

	305B 306B 307B 308B 309B 310B	
104E-A	207A 208A 209A 210A	a) Nie wiem. bc) [Brak odpowiedzi.]
	302A 303A 305A 306A 307A 308A 309A 310A	a) Nie wiem. b) [Brak odpowiedzi.]
104E-B	107B	Nie jestem pewna wszystkich elementów.
	302B 303B 305B 309B	ab) [Pole odpowiedzi puste.]
105E-A	109A	Nie wiem jak to wytłumaczyć, ale wygląda bardzo nienaturalnie.
	202A	a) Nie mam pomysłu :(b) [Brak odpowiedzi.]
	303A	b) Na dole jest las w jaskini (to chyba oznacza konopie???). Górny element z niczym mi się nie kojarzy
105E-B	304B	a) Nie wiem, bo nie pamiętam odczytania *on'yomi* tych elementów :(
	308B	a) Nie wiem, mieszają mi się odczytania elementów *kun'yomi* i *on'yomi*, więc nie zawsze łatwo mi jest się domyślić.
106E-A	101A	Uproszczony znak 扌 [RĘKA] powinien znajdować się po lewej stronie (?).
	106A	Nie mam pojęcia dlaczego.
	110A	Nie mam pojęcia dlaczego.

413:3615827935

	201A	a) *Shion* しおん, nie mam pojęcia dlaczego, po prostu strzelam.
	202A	ab) Nie mam pojęcia.
	308A	b) Usta i kwiat nic mi nie mówią.
	309A	b) Pole i coś, czego nie znam. Nie mam pojęcia.
106E-B	109B	Przeczucie. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź NIE.]
	201B	b) Nie mam pojęcia.
	203B	a) *Shin/shi/kokoro* しん／し／こころ?
	204B	a) *Kō* こう? Nie wiem. b) Staw/jezioro. Tak mi się wydaje.
	301B	a) *Shōjo* しょうじょ tak mi się wydaje.
	303B 306B 307B	ab) Nie wiem.
	310B	a) *Denketsu* でんけつ, tak mi się wydaje.
107E-A	104A	Element górny (drogi, ścieżki?) powinien być na dole.
	106A	Nie jestem pewien znaczenia kluczy.
	302A	a) Nie mam pojęcia, ponieważ zazwyczaj, gdy 食 [JEDZENIE] występuje w pozycji bocznej, to drugi element stanowi odczytanie lub jest ono całkowicie niezależne od kluczy, przy czym nie znam elementu z prawej strony, stąd nie umiem wymyślić odczytania.
	310A	a) Nie mam pojęcia.
107E-B	304B	a) *Kin* きん, ponieważ prawy element może być elementem fonetycznym, gdyby był nim lewy element, to znak brzmiały zapewne *soku* そく.
	309B	a) Nie mam pomysłu.

Aneks 5.2. Podgrupa niższa średnio zaawansowana eksperymentalna

Kod arkusza	Nr znaku	Wypowiedź
Świadomość ograniczeń strukturalnych		
201E-A	104A	„Droga”, która występuje kluczem, pisze się pod innych *kanji* i intuicja podpowiada, że nie może być inaczej. Również po prostu nie wygląda ten *kanji* ładnie.
	105A	Mi się wydaje, że za dużo elementów jest w tym *kanji*. Rzeczywiście są *kanji* składające się z trzech i więcej elementów, ale te jakoś nie pasują do siebie. Są *kanji*, gdzie między *kanji* 行 [IŚĆ] wstawili jeszcze coś. Jak w tym przypadku [wykreślone kilka słów, w tym niedokończony znak

414:1219830561

		術 SPOSÓB, TECHNIKA] słowa „sztuka” tutaj nie pasuje mi ogień i ptak. [Prawdą jest, że komponent 灬 OGIEŃ jest tutaj w niewłaściwej pozycji, ale 鳥 PTAK sam w sobie nie zaburza struktury znaku.]
	106A	Do znaku *aki*, jesień, dołączyli jeszcze serce. Serce po prawej stronie w tym kształcie może być tylko po lewej stronie, a nie po prawej. Jak by serce było po lewej stronie, a nie po prawej, a wszystko inne było po prawej, to ja bym jeszcze wierzyłem, że taki znak teoretycznie mógłby być.
	107A	Wszystko na swoich miejscach, intuicja mówi, że ten znak istnieje. Ręka po lewej i ogień po prawej. Te elementy często występują na swoich miejscach i dlatego nie mogę uzasadnić, czemu ten znak nie mógłby istnieć.
	108A	Klucz po prawej stronie mówi, że 100% tego znaku być nie może. […] w środku nic nie ma, a ogólnie musi być, bo kształt sugeruje, że coś w środku jest, czyli musi być.
	110A	Serce jest na swoim miejscu jak klucz i dołączony znak na liczbę. Wygląda tak, jakby ten znak istniał, bo takie coś można spotkać.
201E-B	101B	Bo klucz na człowieka może być tylko po lewej stronie znaku, a tutaj jest po prawej.
	103B	Klucz na wodę jest po prawej stronie, czego nie może być. Jakby klucz był na swoim miejscu, to teoretycznie wszystko się bym zgadzało.
	104B	Wszystko na swoich miejscach; znaczek na człowieka po lewej i słońce po prawej.
	105B	Klucz i graficznie wszystko się zgadza. Coś musi być pod tym dachem i jest tam nić.
	106B	W żadnym wypadku, bo tutaj dwa klucze stoją koło siebie. Nie ma tutaj czegoś co by było w środku klucza na chorobę i to co po prawej też musi być po lewej od innej części znaku.
	107B	Wszystko na swoich miejscach, klucz na wodę po lewej i po prawej znaczek na miłość.
	110B	Teoretycznie może być taki znak, te wszystkie elementy znajdują się na swoich miejscach. Woda po lewej, ogień z dołu, a ta część prawa może być po prawej stronie. Znaczenie nie mogę nawet przedstawić ale raczej może istnieć taki znak.
202E-A	104A	Znak wygląda po prostu dziwnie i zaburza pewien schemat który występuje w znakach posiadających radykał 辶 [RUCH] oznaczających ruch. Przy tego typu znakach zazwyczaj występuje jakiś element po prawej stronie znaku np. 退 [COFAĆ SIĘ], gdzie oba radykały w miarę sensownie (logicznie) się uzupełniają, zaś tutaj brak jest współzależności. Dolny element 冂 [SIEĆ] również zdaje się nie pasować i choć są znaki gdzie pod radykałem 辶 [RUCH] występuje coś to są one bardzo rzadkie.
	105A	Znak zdaje się mógłby istnieć gdyby nie element 灬 [OGIEŃ], który zazwyczaj reprezentuje dół znaku a ptak 鳥 w nieuproszczonej formie górę, centralny punkt bądź prawą stronę (żuraw, kurczak) […]. Część 行 [IŚĆ] i jakiś radykał pośrodku bądź kilka jest jak najbardziej pasujący do współczesnego japońskiego. Tylko umiejscowienie 灬 [OGIEŃ] i 鳥 [PTAK] zakłóca ten znak i sprawia, że wydaje się on nie móc istnieć.
	108A	W powyższym znaku radykał choroby 疒 zawsze piastuje w takiej formie LEWĄ stronę znaku i choćby z tego powodu już wydaje się być niemożliwy. Kolejna rzecz to taka, że 疒 [CHOROBA] zawiera w środku rzecz określoną np. 病 [CHOROBA], 痛 [BÓL], a tutaj jest tego brak i wygląda jak rebus do zgadnięcia dla ucznia pierwszych klas w Japonii. (Co powinno się znajdować w wyrazie *byōki* 疒気 [‘choroba’].) Lewa strona znaku ma sens, gdyż mówić 言 przyjmuje zazwyczaj faktycznie lewą stronę.

415:7614283518

	110A	Znak składa się z radykału serca 忄 i znaku na liczbę, zaś położenie tych elementów ma sens, patrząc na współczesne znaki.
202E-B	101B	Prawa część znaku (CZŁOWIEK) przyjmuje jego lewą pozycję, a nie prawą stąd, taki znak raczej nie może istnieć.
	102B	Dolna część znaku zwana klifem w znaku stanowi raczej jego centralną bądź prawą część i jest uzupełniana o element w środku, a nie pozostaje pusta tak jak na przykładzie.
	103B	Jakby element wody znajdował się po lewej stronie znaku to wtedy taki znak mógłby jak najbardziej istnieć i tworzyłby ciekawy znak.
	105B	KLIF i zamknięta w nim NIĆ znajdują się tam gdzie powinny być. 广 [ZADASZENIE] wymaga dopełnienia w środku i tutaj jest to zachowane.
	106B	Po pierwsze radykał choroby powinien być uzupełniony o inny element w jego ŚRODKU zaś [wykreślone „STAĆ”] CZEKAĆ powinno być po lewej stronie znaku.
	109B	GDYBY NIE radykał zaznaczony kółkiem [czyli 礻 POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] (coś boskiego), który w znakach przyjmuje lewą stronę i uzupełniony jest o inny element po prawej stronie, to miałby on sens i mógłby istnieć a tak raczej psuje harmonię znaku i koncepcji rozmieszczenia poszczególnych elementów jaką znam.
	110B	Zarówno radykały WODA, OGIEŃ, DUŻA WIOSKA znajdują się w miejscach, w których by się mogły znajdować, a znak na STARY tutaj pasuje i zdaje mi się że taki znak mógłby istnieć.
203E-A	101A	Wydaje mi się, że ten znak mógłby istnieć gdyby zamienić miejscami prawą i lewą stronę, ale nie w przedstawionej formie. Wydaje mi się (sugerując się poznanymi przez mnie znakami), że prawa część znaku występuje jedynie jako lewa strona znaków.
	102A	Moim zdanie znak mógłby istnieć, ponieważ jego pierwsza część występuje w znakach jako element „zadaszenia” dla reszty elementów. Tj. układ elementów tego znaku wydaje mi się prawidłowy i nic nie zwraca w nim mojej uwagi.
	104A	Ten znak nie mógłby istnieć ponieważ wydaje się zapisany na odwrót, według mnie mógłby istnieć w sytuacji, gdybyśmy zamienili miejscami jego górna i dolną część.
	105A	Według mnie ten znak ma jeden zbędny element 灬 [OGIEŃ] i gdyby nie ten element zaznaczyłabym, że mógłby istnieć, w wyglądzie tego znaku nie pasuje mi nie tylko ten element, ale też jego umiejscowienie, tj. o ile tego typu element mógłby znajdować się na górze, o tyle nieprawidłowe wydaje mi się zapisane go nad elementem znaku, który sam w sobie posiada podobny element. Te dwa fragmenty wydają się ze sobą kolidować. [Na znaku zakreślony górny komponent 灬 OGIEŃ, który nie może występować bez innego komponentu nad nim.]
	108A	Problem w tym znaku stanowi fakt, że prawa część znaku pełni zwykle funkcję obramowania/zadaszenia dla reszty znaku, a w tym wypadku jest ona „pusta”. Według mnie bardziej logiczne byłoby wpisanie lewej części pod prawą częścią znaku. Nie wydaje mi się aby prawa część znaku mogła funkcjonować „samodzielnie”.
203E-B	101B	Ten znak nie mógłby istnieć ponieważ, element, który jest po prawej, powinien być po lewej stronie, aby taki znak mógł istnieć.
	102B	Nie mógłby istnieć ponieważ element, który jest na dole powinien być w lewym górnym roku, aby znak miał prawidłową budowę.
	103B	Ten znak nie mógłby istnieć ze względu na element po prawej, który, gdyby znak był prawidłowy, znajdowałby się po lewej stronie.
	106B	Nie mógłby istnieć, ponieważ „pod” elementem po lewej powinien być znajdować się dodatkowy komponent, który by go uzupełniał. Dodatkowo, element po prawej stronie występuje w znakach tylko po lewej stronie.
204E-A	104A	Wszystkie znaki jakie znam z elementem „drogi” mają tą część ulokowaną na dole znaku.

416:1071471022

	107A	Znak wydaje się być spójny. Zarówno lewa część znaku „ręki” jest elementem uproszczonym, jak i prawa część znaku „ognia”.
	108A	W znakach, które poznałam do tej pory prawa część znaku, której nazwy nie jestem pewna, występuje tylko w lewej stronie znaku. W powyższym znaku przestrzeń prawej części znaku zdaje się być zbyt „pusta”.
	110A	Radykał „serca” występuje chyba zawsze po lewej stronie znaku, choć pewności nie mam.
204E-B	101B	Ponieważ element „człowieka” występuje raczej po lewej stronie znaku.
	102B	Ponieważ element, który zaznaczyłam strzałką znajduje się zawsze na górze znaku i pewne elementy powinny znajdować się pod nim. [Na znaku zakreślony element 疒 CHOROBA i wskazany strzałką.]
	103B	Ponieważ element „wody” w tej formie występuje po lewej stronie znaku.
	106B	Znak jest pusty w środku. Element zaznaczony występuje po lewej części znaku w znakach które poznałam do tej pory. [Uczestnik nie zaznaczył nic na znaku, ale z kontekstu wynika, że chodzi o element 彳 IDĄCY CZŁOWIEK.] Z kolei „klif” powinien mieć jakiś element „w środku” a nie obok.
	107B	Znak jest spójny, a element „wody” znajduje się w odpowiednim miejscu — po lewej stronie.
	108B	Znak jest spójny, a element oznaczający „chorobę” znajduje się w odpowiednim miejscu.
205E-A	108A	Dziwnie że pod „daszkiem” nic nie ma. Nie spotkałam się z czymś takim.
205E-B	101B	Ten znak może występować tylko po lewej [strzałką wskazany komponent 亻 CZŁOWIEK].
	102B	Ten znak potrzebuje czegoś pod sobą [strzałką wskazany komponent 广 ZADASZENIE].
	103B	人 [CZŁOWIEK] znajduje się po lewej tak jak powinno, więc myślę, że tak.
	104B	Znak na wodę musi być po lewej [strzałką wskazany komponent 氵 WODA].
	105B	Pod „daszkiem” jest element, więc tak [strzałką wskazany komponent 广 ZADASZENIE].
	106B	Nic nie znajduje się pod „daszkiem”.
	107B	Woda znajduje się po lewej, tak jak powinna.
	108B	Pod „daszkiem” jest element. Również nad znakiem 辶 [RUCH] znajduje się element [strzałką wskazany komponent 疒 CHOROBA].
	110B	Myślę że tak bo jeśli dobrze pamiętam to 阝 [MUR, MIASTO] może być po prawej. A woda jest prawidłowo po lewej.
206E-A	101A	Ze względu na to że kolejność ułożenia poszczególnych znaków wydaje się niepodobna do tych, które znam. Moim [zdaniem] lewa część znaku powinna być po jego prawej stronie.
	104A	Górną część znaku zawsze do tej pory widziałam po jego prawej [lewej?] stronie, tak jak np. w tym znaku 道 [DROGA].
	106A	Prawa część znaku nie pasuje do całości. Gdyby znaki były ustawione na odwrót, to możliwe że znak wyglądałbym realistycznie.
	108A	Brakuje tutaj ewidentnie jakiegoś elementu. Znak wydaje się być niekompletny.
206E-B	103B	Ponieważ część znaku na wodę, również jest zapisana w odwrotnej kolejności.

207E-A	101A	Nie spotkałam się wcześniej ze znakiem, w którym element oznaczający rękę znajdowałby się po prawej stronie znaku. (Chodzi mi dokładnie o ten klucz 扌 w takiej formie, bo z tego co kojarzę znak na rękę ma też inną formę lub formy? W sensie występuje w innej formie niż 扌 [RĘKA]).
	104A	Element 辶 [RUCH] występuje zawsze na dole, albo po lewej, ale też czasem w środku […], ale nigdy na górze. Poza tym jest tu za dużo wolnej przestrzeni.
	105A	Tylko ze względu na środkową część. Element 灬 [OGIEŃ] […] jest zawsze na dole, tak jak wcześniej omawiany 辶 [RUCH]. Chyba każdego razić będzie jego widok na górze znaku.
	106A	Tu znowu pojawia nam się element występujący zawsze (przeważnie) po lewej stronie. Mowa tu o 忄 [SERCE], to samo się tyczy 禾 [KŁOSA], jednak tu jest na swoim miejscu. Jedynie zastanawia mnie tu znak na ogień. Właśnie zastanawiałam się, w jakim znaku widziałam go w takiej skali (bo często jest jednak mniejszy 火 [OGIEŃ] w znaku) i sobie przypomniałam 秋 [JESIEŃ]. Także tak, jakby usunąć prawy element to wszystko się zgadza.
	108A	Ponownie, są tu dwa klucze, które zawsze znajdują się po lewej stronie znaku, niedopuszczalne jest więc umieszczenie 疒 [CHOROBA] z prawej strony. Chociaż nie, może byłoby dopuszczalne, gdyby pod nim się coś znajdowało? Raczej nie, ale wyglądałoby to na pewno lepiej. Tak jak wcześniej wspominała, że pod 疒 [CHOROBĄ] powinny znajdować się przynajmniej dwa elementy (to znaczy taka jest moja teoria), a nawet jeśli nie to powinno znajdować się cokolwiek. I w tym przypadku również mamy do czynienia z pustą przestrzenią, w której coś powinno się znajdować, co łączy się z tym, co pisałam wyżej.
207E-B	101B	Znak człowieka w takiej formie występuje tylko po lewej stronie znaku.
	102B	Element 广 [ZADASZENIE] nie występuje samodzielnie, musi się coś pod nim znajdować.
	103B	Element oznaczający wodę w formie 氵 [WODA] występuje zawsze po lewej stronie znaku.
	104B	Element 亻 [CZŁOWIEK] jest w odpowiednim miejscu, tak samo 日 [DZIEŃ], które może być w dowolnym miejscu w znaku.
	105B	Ponieważ pod 广 [ZADASZENIE] znajduje się inny element.
	106B	彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] powinno znajdować się po lewej stronie, natomiast 疒 [CHOROBA] (tak samo jak w przypadku 广 [ZADASZENIE] czy 宀 [DACH]) wymaga, aby coś się pod nim znalazło.
	108B	辶 [RUCH] nie mogłoby występować w znaku samodzielnie, ale w tym przypadku jest częścią elementu 辺 [OKOLICA; BOK], czyli „ma coś nad sobą”, więc wszystko się zgadza.
	110B	Woda jest po lewej, tam gdzie być powinna. 灬 [OGIEŃ] występuje tylko jako całość elementu a nie samodzielnie, w tym przypadku znajduje się pod 古 [STARY], więc jest dobrze. Element 阝 [MUR, MIASTO] najczęściej występuje po lewej stronie, jednak zdarza się także, że pojawia się z prawej.
Brak świadomości ograniczeń strukturalnych		
201E-A	101A	Znak, który się składa z dwóch części ma klucz w większości po lewej stronie. W tym *kanji* kluczem jest drzewo, które bardzo często występuje. Po prawej stronie jest znak, którym piszą dzieci swój wiek. Wygląda na to, że ten znak mógłby teoretycznie istnieć.
202-A	101A	Znak jest skonstruowany z dwóch prostych radykałów, których osoba ucząca się języka japońskiego poznaje na dość wczesnym etapie, a mianowicie — 木 drzewo, 扌 uproszczony znak (radykał) ręki. Radykały złożone w całość tworzą znak, który wydaje się być spójny logicznie i mógłby być prosty w interpretacji.

418:5157426786

203E-A	104A	Ten znak nie mógłby istnieć ponieważ wydaje się zapisany na odwrót, według mnie mógłby istnieć w sytuacji, gdybyśmy zamienili miejscami jego górna i dolną część.
	106A	Moim zdaniem wygląda jak standardowy znak i mógłby istnieć jeśliby przyjąć, że 秋 [JESIEŃ] to lewa część (jako całość), a 忄 [SERCE] to prawa część znaku.
204E-A	106A	Znak wydaje się być spójny. Znam wiele znaków, które zawierają 3 elementy pionowe.
204E-B	109B	Znak jest spójny, element „wody” znajduje się na swoim miejscu.
207-B	109B	Co prawda wizualnie nie wygląda jakby był to faktyczny znak (to znaczy w moim odczuciu), ale wszystkie elementy są w miejscu, w którym mogłyby się znajdować w znaku, a więc mógłby on istnieć.
Ogólna struktura i analogie		
202E-A	102A	Wygląd znaku też jest japoński oraz jego poszczególnych elementów i oddaje charakter jemu podobnych znaków.
	107A	Rozłożenie elementów w znaku też jest spójnie z ich typowym rozmieszczeniem w już mi znanych znakach i wydaje się pasować do swoich archetypów.
202E-B	104B	Zarówno CZŁOWIEK jak i DZIEŃ zajmują pozycje jakie zazwyczaj przyjmują w znakach gdyż człowiek jest po lewej stronie a dzień po prawej i taki znak ma sens na podstawie tych co znam do tej pory.
	107B	Zarówno radykał WODY, jak i znak na MIŁOŚĆ tutaj dobrze się komponują tworząc całość która by mogła istnieć i stanowić sensowny znak dla osoby znającej *kanji*.
203E-A	103A	Według mnie ten znak mógłby istnieć, jego elementy wydają się być ułożone w standardowy sposób.
	107A	Moim zdaniem znak składający się z dwóch elementów (prawa strona występuje także jako osobny znak) bez problemu mógłby istnieć. Wygląda jak standardowy znak złożony z lewej i prawej strony.
	109A	Wydaje mi się, że ten znak mógłby istnieć, ponieważ mam wrażenie, że widziałam już wiele podobnych znaków.
203E-B	104B	Moim zdaniem mógłby istnieć ponieważ jest ułożenie elementów jest zgodne z zasadami zapisu.
	105B	Moim zdaniem mógłby istnieć, ponieważ ułożenie elementów jest zgodne z zasadami zapisu.
	107B	Uważam, że mógłby istnieć, ponieważ wydaje mi się zgodny z zasadami zapisu znaków.
	108B	Wydaje mi się, że ten znak jest zgodny z zasadami zapisu i mógłby istnieć.
	109B	Moim zdaniem ten znak ma za dużo komponentów, by mógł istnieć.
204E-A	103A	Znak jest spójny, widywałam w innych znakach dane części/radykały w podobnym ułożeniu, dlatego jak najbardziej wydaje mi się, że taki znak mógłby istnieć.
	109A	Znak jest symetryczny.
204E-B	104B	Ponieważ jest symetryczny, a element „człowieka” występuje po lewej stronie znaku tak jak w znakach, które poznałam do tej pory.
	105B	Ponieważ element „dachu” występuje w górnej części znaku tak jak w znakach które poznałam do tej pory.
205E-A	103A	Myślę że za dużo różnych elementów i są nierówno rozciągnięte graficznie.

	105A	Za wiele się na nim dzieje, trudno byłoby go zapisać. W małej czcionce byłaby jedna czarna plama.
	107A	Element ręki czy ognia łączy się w wielu znakach, więc taki znak by mnie nie zdziwił.
206E-A	107A	Znak jest ułożony podobnie do prawdziwych znaków *kanji*.
	109A	Przypomina mi np. znak 園 [OGRÓD]. W całości wygląda na spójny.
	110A	Przez to że zawiera cały znak na „liczbę” wydaje się być prawdziwy. Byłabym w stanie uwierzyć, że ten konkretny znak z dodatkiem z przodu od lewej strony jest realny.
206E-B	101B	Ułożenie znaku odbiega od klasycznego układu elementów w znakach.
	102B	Również nie ze względu na ułożenie części znaków.
	106B	Znak wygląda na niekompletny. W dodatku zawiera dwa elementy z tej samej grupy. Nie pamiętam, czy był to element semantyczny.
	107B	Ułożenie części znaku plus ułożenie znaku na wodę sprawia wrażenie, że dany znak mógłby istnieć.
207E-A	107A	Jeśli nic nie pomyliłam i znak 秋 [JESIEŃ] istnieje, to równie dobrze może istnieć 107A.
	110A	Wszystko wygląda jakby było na właściwym miejscu.
207E-B	107B	Elementy w odpowiednim miejscu.
Błędne rozpoznanie komponentu		
201E-A	101A	Po prawej stronie jest znak, którym piszą dzieci swój wiek [o komponencie 扌 RĘKA].
	103A	Ale po prawej jest oko [o komponencie 罒 SIEĆ] i nić.
	201A	b) Ten znak oznacza, według mnie, coś, co jest zrobione z nitek i za to zapłaciłeś [o znaku składającym się z elementów 糸 NIĆ oraz 仏 BUDDA; prawdopodobnie uczestnik pomylił drugi z nich z podobnym wizualnie znakiem 払 PŁACIĆ].
201E-B	307B	b) Mi się wydaje to coś z jedzeniem związane. Człowiek [o komponencie 犭 ZWIERZĘ], ryba i owca. Ryba — jedzenie, owca — odzież i to wszystko dla człowieka. Ale nie wiem co dokładnie.
202E-A	106A	Drugi element to 小 [MAŁY, o komponencie 忄 SERCE], który w znakach w tej formie przyjmuje LEWĄ stronę np. 性 [NATURA; PŁEĆ], a nie prawą stronę znaku, co od razu rzuca się w oczy i zdaje się stanowić błąd.
	302A	b) Polecone jedzenie/promowane jedzenie, gdyż składa się z jedzenia i polecać/promować [o komponencie 叫 WOŁAĆ, KRZYCZEĆ].
202E-B	209B	b) ZNAK: człowiek który jest w potrzebie patrząc, że ma jakiś kłopot → 因 [PRZYCZYNA].
202E-B	303B	b) (NIĆ+KONIEC [o komponencie 続 KONTYNUOWAĆ]) = (PRZESTAĆ), kiedy nie mam już NICI, czyli materiału do pracy, to musimy zatrzymać „czymś” bądź pozostać przy tym co zrobiliśmy.
203E-A	303A	a) Wydaje mi się, że może to być *reki* れき ze względu na zakreśloną część, która chyba występuje w znaku na historię, ale nie mam pewności [o komponencie 麻 KONOPIE, który nie występuje w znaku 歴 HISTORIA].
203E-B	307B	b) Moim zdaniem ten znak może oznaczać łowienie ze względu na 犭 [ZWIERZĘ] — chyba klucz od ręki i 魚 [RYBA] oznaczający rybę.

420:7417680717

204E-B	109B	Znak jest spójny, element „wody” [o komponencie 氵 LÓD] znajduje się na swoim miejscu.
204E-B	310B	b) Może „droga do domu”. Wnioskuję tak po elemencie 阝 [MUR, MIASTO] — droga.
205E-A	109A	Z reguły w *kuchi* 口 [‘ustach’, o komponencie 囗 OGRODZENIE] widywałam mniej elementów. Ten znak byłoby trudno zapisać.
	305A	b) Koń [o komponencie 鳥 PTAK] + … Jakiś powóz.
205E-B	208B	b) 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] [wykreślone: „to chyba znak na materiał? Coś robić np. z materiałem?”] Nie pamiętam co ten znak oznaczał, ale jest tu pewnie kluczowy…
	310B	a) 毛 [WŁOS] od włosów? b) Broda? Nie wiem czemu. Coś z włosami, może jakaś sierść. [O komponencie 毛 POWIERZAĆ.]
207E-A	103A	Po pierwsze, element o takim prostokątnym kształcie na górze znaku jakoś razi w oczy. Gdyby był w lewym dolnym rogu, wyglądałoby to lepiej, bardziej poprawnie (tak jak np. 皿 [TALERZ], które też chyba zawsze jest na dole znaku). Jeśli jest to obrócony znak na oko, nie np. 皿 [TALERZ] wyglądające inaczej w druku, to jest on obrócony, co chyba nie powinno mieć miejsca? Jeśli to faktycznie znak 目 [OKO] w poziomie. [O komponencie 罒 SIEĆ.]
	104A	Co do dolnego elementu nadal nie wiem, czy to 目 [OKO], czy 皿 [TALERZ], tu bym skłaniała się, że jednak to drugie [o komponencie 罒 SIEĆ].
	205A	b) Znak 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] może sugerować przemieszczenie się, a 交 [MIESZAĆ SIĘ, KRZYŻOWAĆ SIĘ] oznaczające „publiczny” z np. transportem publicznym (w takim złożeniu też występuje).
Brak rozpoznania komponentu		
206E-B	108B	206E-B do 108B: Znak na „drogę” oraz drugi znak (zapomniałam na co) kompletnie nie pasują ułożeniem.
207E-A	105A	Element 灬 [OGIEŃ] (już nie pamiętam od jakiego pochodzi znaku, coś mi się z ogniem kojarzy ale nie wiem) jest zawsze na dole, tak jak wcześniej omawiany 辶 [RUCH].
Nadwrażliwość na postrzegane błędy graficzne		
201E-A	103A	Jest tutaj coś, co by powiedziało, że tego znaku nie może być. Część po lewej występuje w innych znakach, do nich nie ma wątpienia. Ale po prawej jest oko i nić. Intuicja podpowiada, że nic nie może być pod innym znakiem i jeszcze po prawej stronie. Ogólnie nić jest kluczem i znajduje się po lewej stronie, i tylko w znakach składających się z dwóch części, a tutaj już trzy.
	109A	Znowu mi się wydaje, że za dużo jest w środku tego kwadratu. Ręka, porównanie i buzia. Znaczeniowo ciężko wpaść, co to może znaczyć. Ogólnie, to już jeżeli coś pisać w kwadracie, to rzeczy proste, jak np. 困 [KŁOPOT] albo 固 [TWARDY]. Rzeczywiście są inne znaki, w który więcej elementów, ale one znajdują się poza kwadratem. Jak np. [wykreślony niedokończony znak 奥 TYŁ, MIEJSCE W GŁĘBI] znak na żonę „oku”.
201E-B	101B	Dodatkowo znak na górę nie może być po lewej, musi chy[ba] z dołu albo z góry. Żeby był po bokach to nie widziałem.
	108B	Tutaj już nagromadzenie mi się wydaje. Jak był było same ostrze pod kluczem na chorobę, to wszystko było by okej, a tutaj po prostu wydaje mi się, że zbyt dużo wszystkiego.

421:9841417654

202E-A	103A	Znak w swojej konstrukcji mógłby być jak najbardziej japoński, gdyż składa się z trzech radykałów które występują w konstrukcjach znakowych, ale górna część przedstawiająca sieć 罒 jak i lewa 亻 [IDĄCY CZŁOWIEK] część wydają się dziwne w tej kombinacji i nie przypominają mi innych podobnych znaków.
	106A	Znak swoją budową na pierwszy rzut oka wydaje się mieć sens, ale dwa jego elementy burzą kompozycję znaku. Lewa część przypomina jesień 秋, gdyby nie mały ogonek w tym miejscu który nie pasuje ani do radykału KŁOSA 禾, ani drzewo 木. Ten mały szczegół już sprawia, że nie przypomina on jakiegokolwiek mi znanego znaku kanji i z pewnością dla japońskiego nieakceptowalny.
	109A	Znak zdaje się mieć za dużo elementów i bardziej w tej formie przypomina znak chiński niż japoński. W radykale 口 pudełko/usta jest nie dość że upchany znak na zmianę 化, to jeszcze radykał ręki, co wygląda dziwnie. Zazwyczaj znaki z 口 [OGRODZENIEM] przyjmują prostsze konstrukcje 国 [KRAJ], 囚 [WIĘZIEŃ].
202E-B	108B	Znak na OKOLICĘ sam w sobie raczej by mi nie uzupełniał się z radykałem CHOROBY biorąc pod uwagę, że radykał 辶 [RUCH] raczej nie przyjąłby położenia w zamknięciu pod częściami 广 [ZADASZENIE], 宀 [DACH], 疒 [CHOROBA]. Aczkolwiek gdyby nie 辶 [RUCH] to myślę, że KATANA by tutaj pasowała i taki znak mógłby istnieć.
203E-B	110B	Moim zdaniem ten znak nie mógłby istnieć, ponieważ wydaje mi się, że ma za dużo komponentów.
204E-A	102A	Przywykłam do tego, że znaki, które znam są spójne i zapełnione jeśli chodzi o górę-dół, lewą-prawą stronę. A w tym znaku brak podstawy. [Na znaku komponent 中 ŚRODEK podkreślony i wskazany strzałką.]
204E-B	110B	Znak jest spójny, ale element 阝 [MUR, MIASTO] występuje raczej po lewej stronie znaku.
206E-B	105B	Myślę, że nie. Wkomponowanie znaku na „nić" nie pasuje mi w tym konkretnym zapisie.
	108B	Znak na „drogę" oraz drugi znak (zapomniałam na co) kompletnie nie pasują ułożeniem.
	110B	Wkomponowanie znaku na „stary" nie pasuje mi wizualnie do całości.
207E-A	102A	Czegoś mi w tym znaku brakuje. Gdy myślę o znakach zawierających 疒 [CHOROBA] pod tym daszkiem (jeśli mogę to tak nazwać) znajdują się przynajmniej dwa elementy, albo i więcej. Być może jest to mylące, jednak przez to, że nie spotkałam się wcześniej ze znakiem zawierającym 疒 [CHOROBĘ] i tylko jeden element (jak w tym przypadku 中 [ŚRODEK]), zakładam, że takich znaków nie ma i gdy patrzę na 102A, czuję, że coś jest nie tak.
	103A	Z dwóch względów. Tak jak po lewej stronie znajduje się 亻 [IDĄCY CZŁOWIEK], w takim miejscu też zawsze widzę znak na igłę w postaci 糸 [NIĆ], czyli po lewej stronie. Element ten chyba zawsze (lub przeważnie) jest kluczem w znaku. Kojarzy mi się, że być może znak ten występuje nie tylko po lewej, ale jest jednym z kilku elementów znaku, ale wtedy jego skala jest mniejsza […]. Jeśli chodzi o prawy górny element, nie pasuje mi z dwóch powodów (czyli względy jednak są trzy). Po pierwsze, element o takim prostokątnym kształcie na górze znaku jakoś razi w oczy. Gdyby był w lewym dolnym rogu, wyglądałoby to lepiej, bardziej poprawnie (tak jak np. 皿 [TALERZ], które też chyba zawsze jest na dole znaku). Jeśli jest to obrócony znak na oko, nie np. 皿 [TALERZ] wyglądające inaczej w druku, to jest on obrócony, co chyba nie powinno mieć miejsca? Jeśli to faktycznie znak 目 [OKO] w poziomie.
	109A	Wydaje mi się, że nawet jak mamy „znak w znaku", jeśli można tak to określić, to nadal 扌 [RĘKA] nie może się znajdować w 口 [OGRODZENIE]. Też nie kojarzę, żeby znak 化 [ZMIANA] był częścią innego znaku.

422:7033475707

Poprawna odpowiedź na podstawie błędnych przekonań		
201E-A	105A	Mi się wydaje, że za dużo elementów jest w tym *kanji*. Rzeczywiście są *kanji* składające się z trzech i więcej elementów, ale te jakoś nie pasują do siebie. Są *kanji*, gdzie między *kanji* 行 [IŚĆ] wstawili jeszcze coś. Jak w tym przypadku [wykreślone kilka słów, w tym niedokończony znak 術 SPOSÓB, TECHNIKA] słowa „sztuka" tutaj nie pasuje mi ogień i ptak. [Prawdą jest, że komponent 灬 OGIEŃ jest tutaj w niewłaściwej pozycji, ale 鳥 PTAK sam w sobie nie zaburza struktury znaku.]
201E-B	102B	Ten klucz [to jest 广 ZADASZENIE zaznaczony na znaku strzałką] nie może być pod innym znakiem. Nad tym „dachem" nie może nic być i dla tego ten znak nie może zaistnieć.
	110B	Oko mi tutaj nie pasuje, chyba nie może być w tej postaci w tym przypadku.
203E-A	110A	Moim zdaniem ten znak wydaje się mieć za dużo elementów. [Wykreślone: „A przy tej liczbie elementów ciężko byłoby mi stwierdzić, który odpowiada za odczytanie".] Konkretnie wydaje mi się, że pierwszy element od lewej 忄 SERCE jest elementem, przez który cały znak nie mógłby istnieć.
204E-A	101A	Jest symetryczny, składa się z części lewej i prawej.
205E-B	109B	Tak, bo [wykreślone „woda"] lód znajduje się po lewej, chociaż to dość dziwny znak. Po namyśle z drugiej strony jest jeszcze deszcz. To chyba za dużo. Zmieniam zdanie.
Strategie kompensacyjne — kontekst		
201E-A	201A	a) Według mnie, ja mogę odczytać to tylko jako *mono* bo pasuje do kontekstu i po poprzedniego *kanji*.
	203A	a) Mi się wydaje, że tutaj należy odczytać jako *gen* ten znak. Bo pasuje do kontekstu i jest słowo *genki* [元気] oznaczające: zdrowy.
	210A	a) *Kuroi* [黒い 'czarny'] mi się wydaje, bo tak się ogólnie mówi że w ciemnym miejscu nie wolno czytać bo popsujesz oczy. Kontekst pasuje.
201E-B	203B	a) Raczej *shin*, bo kontekst mi podpowiada.
203E-A	201A	b) Wydaje mi się, że całe złożenie oznacza jakieś ubranie, ale na tę chwilę nie jestem w stanie określić jakie konkretnie i sugeruję się jedynie kontekstem zdania oraz pierwszym znakiem w złożeniu 着 [UBIERAĆ].
	207A	b) Wydaje mi się, że złożenie zawierające ten znak oznacza noc lub wieczór, ale sugeruję się jedynie kontekstem zdania i pierwszym znakiem 夕 [WIECZÓR] w złożeniu.
	208A	b) Wydaje mi się, że ten znak (w tym czasowniku) możne oznaczać przewrócić, otworzyć itd., ale sugeruję się jedynie wcześniejszą częścią *pēji-ni* ページに ['na stronę'].
	209A	b) Wydaje mi się że całe słowo oznacza ćwiczenie, ale sugeruję się drugą częścią złożenia i kontekstem.
203E-B	203B	a) *Taisetsu* たいせつ ['ważny'] — ponieważ pasuje mi do kontekstu i do drugiego znaku w złożeniu. b) Słowo zapisane za pomocą tego znaku oznacza ważny, ale sugeruję się jedynie kontekstem i drugim znakiem w złożeniu.
	205B	a) *Ka(rimashita)* か（りました） ['wypożyczyłem'] — kontekst zdania. b) Według mnie to słowo oznacza pożyczyć, wypożyczyć, ale sugeruję się jedynie kontekstem zdania.
	208B	a) *Shuku(dai)* しゅく（だい） ['zadanie domowe'] — kontekst zdania, drugi znak w złożeniu.

423:4691117278

	209B	a) *Byōin* （びょう）いん [‘szpital’] — drugi znak w złożeniu.
204E-A	202A	b) To słowo oznacza „zwierzę”, znakiem pomocniczym był drugi znak w złożeniu. Nawet jeśli nie znam powyższego znaku, mogłam się tego domyślić z kontekstu zdania.
	203A	b) Z kontekstu zdania wnioskuję, że znaczenie znaku jest podobne do złożenia które znałam *genki* 元気, czyli zdrowy.
	209A	a) *Un* うん sam znak graficznie nic mi nie mówi, ale domyślam się znaczenia po drugim znaku w złożeniu. b) *Un* うん myślę, że oznacza ruch, a całe słowo „ćwiczenie”. Domyślam się tego znaczenia po drugim znaku złożenia.
204E-B	206B	b) „Ubranie” a słowo oznacza „zachodnie ubranie”. Naprowadził mnie na to pierwszy znak w złożeniu 洋 [‘OCEAN; ZACHÓD’] oraz kontekst zdania.
205E-A	201A	b) Jeden znak to nić, druga Budda, choć było też inne znaczenie tego znaku. Myślę że to jakaś część ubrania, czytając z kontekstu.
	208A	b) Przewrócić, przesunąć. Kontekst zdania.
	210A	b) Z kontekstu. Słabo oświetlony, brak oświetlenia.
205E-B	203B	b) Przez kontekst myślę że „ważny”.
	209B	b) Myślę o przychodni przez kontekst.
206E-A	203A	a) Może *genki* げんき [‘zdrowy; energiczny’]. To jedyne, co przychodzi mi do głowy widząc ten znak. b) Może „zdrowy”, przez drugi znak w złożeniu.
	210A	a) Może *kurai* [暗い ‘ciemny’]. Ze względu na sens całego zdania. b) Ciemny. Przez sens zdania.
206E-B	205B	b) Pożyczyć — wynika to z kontekstu zdania.
207E-A	201A	a) Zgaduję, że chodzi o *mono* もの, jak w *kimono* 着物 [‘tradycyjny japoński strój *kimono*’], domyślam się z kontekstu.
	205A	a) Tu znowu muszę odgadnąć z kontekstu zdania, że chodzi o *oriru* おりる [‘wysiadać’], ale sam znak nie podpowiada mi odczytania.
Zawodność strategii kontekstowych		
203E-A	205A	a) *Ka(riru)* か（りる） [‘pożyczać od kogoś’] — wydaje mi się, że jest to prawidłowe odczytanie, ale nie mam żadnych argumentów poza kontekstem zdania. b) Wydaje mi się, że to jest część słowa „pożyczyć”, ale zasugerowałam się jedynie kontekstem.
205E-A	201A	b) Jeden znak to nić, druga Budda, choć było też inne znaczenie tego znaku. Myślę, że to jakaś część ubrania, czytając z kontekstu. c) Chciałbym przymierzyć…
	202A	b) Myślę że oznacza jakąś grupę biologiczną, bo w złożeniu jest jeszcze 物 [RZECZ], a w zdaniu szpital. c) Tu jest szpital dla…
	205A	a) *Ka* か? Pasuje mi do *riru* りる.

Strategie kompensacyjne — struktura		
201E-A	207A	a) Ja myślę, że *shoku* しょく tutaj należy przeczytać. Bo znak po lewej stronie wskazuje jedzenie.
	210A	b) Dzień, spokój i drzewo. W słoneczny dzień, żeby być w spokoju to fajnie usiąść pod drzewo, gdzie jest cień. A w cieniu jest ciemno. Tak doszedłem, że tutaj *kuroi* [黒い ‘czarny’].
201E-B	204B	b) Wiedza i woda, raczej to może oznaczać jakiś staw. Wiedza, źródło z którego leje się woda, coś w tym stylu.
	206B	b) Nić i trudny, skomplikowany. Skomplikowana nić, można pomyśleć, że jest to jakieś ubranie.
	207B	b) Woda, człowiek i góra. Woda cieknie z góry i z kontekstu historycznego wiem, że wcześniej ludzie prali rzeczy w rzekach, a rzeki często zaczynają się w górach.
202E-A	201A	b) Znak może oznacza strój mnicha/szatę, gdyż ma lewą część na NIĆ i BUDDĘ.
	202A	b) Myślę, że znaczenie mogłoby oznaczać „WSPÓLNIE” — wykładając tyle samo siły (od każdego).
	203A	b) Znak — może obecne odczucia?
	204A	b) Może mogłoby to oznaczać wymarzony dom. DACH plus coś możliwego, czyli taki możliwy dom.
	206A	b) ZNAK 日 DZIEŃ + 番 NUMER może mogłyby oznaczać kalendarz bądź wyznaczony dzień/określony dzień. SŁOWO 毎 + 206A oznaczać może TERMIN. c) ZROBIĆ zadanie domowe ostatniego dnia terminu.
	207A	a) *Shoku* しょく. 食 [JEDZENIE] przyjmuje czytanie *shoku* しょく i w znakach, gdzie stanowi radykał, 食 [JEDZENIE] jest [słowo nieczytelne] i to jego czytaniem się posługujemy. b) ZNAK jeść + pół może oznaczać jedzenie w połowie dnia.
	208A	b) ZNAK — przetrwać/pokonywać coś trudnego/przechodzić przez coś. CZASOWNIK — przechodzić bo jest iść i las.
202E-B	202B	a) *Shu* しゅ biorąc pod uwagę znak na 首 [SZYJA; GŁOWA]. b) Może mogłoby oznaczać pracować jako przełożony/zwierzchnik gdyż ma element 首 [SZYJA; GŁOWA] który w złożeniach przyjmuje często znaczenie liderowania/zarządzania.
	203B	b) Biorąc pod uwagę radykał 忄 [SERCE] określający uczucia to może oznacza szczerą dobroć i złożenie „altruista”.
	204B	b) Znak: SADZAWKA gdyż składa się z elementów na znać i wodę stąd woda którą znamy to sadzawka.
	206B	b) ZNAK może oznacza tutaj [nieczytelne, być może „bluzę”] skoro jest NIĆ i część na BRZUCH.
	207B	b) ZNAK: POTOK → WODA, CZŁOWIEK, GÓRA. Kojarzy mi się z potokiem górskim.
	210B	b) ZNAK: PORÓWNYWAĆ + SERCE […], stąd może znaczenie MIŁE/PRZYJEMNE.
203E-A	204A	a) Wydaje mi się, że ten znak należałoby odczytać jak *ie* いえ [‘dom’]. Ze znakiem oznaczającym dom, który poznałam 家 [DOM], wspólnym elementem jest zadaszenie i nim zasugerowałam się przy odczytaniu.

425:1526634979

	209A	a) *Undō* うんどう — moje przypuszczenie wynika wyłącznie z kontekstu i drugiej części złożenia. Chociaż po zastanowieniu znajomy wydaje mi się element — 云 [MÓWIĆ].
	210A	a) *Kurai* くらい [‘ciemny’] — sugeruję się tym, że znak na *kurai* くらい [‘ciemny’] również ma w sobie 日 [SŁOŃCE, DZIEŃ]. b) Słowo, w którym zawarty jest ten znak oznacza ciemny, a swoje przypuszczenia opieram na wspólnym elemencie ze znanym mi znakiem 日 [SŁOŃCE, DZIEŃ].
204E-A	205A	b) *Ka* か, ponieważ jeśli mnie pamięć nie myli, ta lewa część znaku znajduje się w znaku oznaczając[ym] *kariru* かりる [‘pożyczać’]. c) Pożyczać, ponieważ lewa część znaku jest taka sama jak w znaku *kariru* かりる [‘pożyczać’], który znam.
204E-B	204B	a) *Kawa* かわ [RZEKA] — ponieważ nasunęło mi się skojarzenie element wody 氵→ 水 [WODA] to prawie jak rzeka 川. → Jednak nie, trafniejszym skojarzeniem jest znak na jezioro, który również zawiera element 氵 [WODA] odczytałabym więc ten znak *mizuumi* みずうみ [‘jezioro’]. b) Ten znak oznacza jezioro, staw. Ponieważ przypomina nieco znak na jezioro, który poznałam do tej pory.
	205B	a) *Ka* か ponieważ przypomina mi znak 借 [POŻYCZAĆ] który odczytujemy *ka* か.
	206B	a) *Fuku* ふく ponieważ element, który zaznaczyłam powyżej jest elementem wspólnym dla znaku oznaczającego „ubrania”.
	207B	a) *Sen* せん ponieważ element który zaznaczyłam powyżej jest elementem wspólnym dla znaku *sen* せん w *sentaku* せんたく oznaczającego pranie.
205E-A	203A	b) 見 [WIDZIEĆ, PATRZEĆ] kojarzy mi się z bliskością, rodzicami, czymś dobrym. Może ma znaczenie dobrobytu.
	204A	b) Możliwość + daszek… myślę, że to jakiś budynek. Może schronisko? Myślę tak, bo gdybym sama miała pieniądze to bym ratowała zwierzęta.
	206A	b) Jest na dzień i numer. Jakaś powtarzalność?
205E-B	207B	a) *Sen* せん od *san* 山 [‘góra’].
	209B	a) *Dai* だい od 大 [DUŻY].
206E-A	201A	b) Może jakiś strój związany z kapłanem, z przedstawicielem buddyzmu. Ponieważ zawiera znak na nić oraz na buddę.
	204A	a) *Nani* なに [‘co’]. Przypomina mi znak na słowo „co”, pewnie z moją dysleksją przeczytałabym to zdanie nie zwracając nawet uwagi na ten znak, myśląc że jest tutaj użyte słowo *nani* なに [‘co’]. b) „Co”, ponieważ jest podobne do tego znaku.
	205A	a) *Kō* こう przypomina mi ten znak — 校 [SZKOŁA].
206E-B	204B	b) Przychodzi mi do głowy jedynie słowo *kawa* 川 [RZEKA] od pierwszego elementu znaku.
207E-A	201A	b) Złożony jest ze znaków na igłę i buddę, z czego 糸 [NIĆ] może sugerować coś uszytego, czyli właśnie jakiś element ubioru a 仏 [BUDDA] może przez to, że kojarzy się z czymś tradycyjnym?
	203A	b) 忄 [SERCE] jest od znaku na serce, więc może kojarzyć się z czymś wewnętrznym, np. samopoczuciem, natomiast 現 [POJAWIAĆ SIĘ] w tym znaku chyba podpowiada tylko, jakie jest odczytanie.

426:9566059681

	205A	b) Znak 亻 [IDĄCY CZŁOWIEK] może sugerować przemieszczenie się, a 交 [MIESZAĆ SIĘ, KRZYŻOWAĆ SIĘ] oznaczające „publiczny” z np. transportem publicznym (w takim złożeniu też występuje). Chyba nawet jest złożenie 行交 [taki rzeczownik nie istnieje], a jak nie to mógłby istnieć. Więc znak może sugerować przemieszczanie się transportem publicznym, ale w tym przypadku nie wiem czemu konkretnie wysiadania.
	210A	b) Wiedząc już, co się kryje pod tym znakiem, mogę założyć, że 日 [SŁOŃCE, DZIEŃ] odnosi się do „poziomu nasłonecznienia” (tu przychodzi mi do głowy wyraz *hiatari* 日当たり [‘nasłonecznienie’]). Również 安 [TANI; SPOKOJNY] i 木 [DRZEWO] mogę powiązać ze znaczeniem, chociaż będzie to naciągane. Drzewo rzuca cień, więc można by powiedzieć, że jest pod nim ciemniej, chronimy się pod nim przed słońcem. 安 [TANI; SPOKOJNY] kojarzy mi się z czymś niskiej jakości, więc może „niska jakość nasłonecznienia”?
Strategie kompensacyjne — konsolidacja		
201E-A	201A	b) Przed nim jest znak na ubierać się, więc można pomyśleć, że to jest rzecz, którą ubierasz, zrobiona z nitek i jeszcze nie szyjesz sam, a kupujesz.
	202A	a) Jako *dōbutsu* どうぶつ, trzeba to odczytać. Jest słowo takie *dōbutsu*, które znaczy zwierzę i do kontekstu pasuje. Dodatkowo znak na *onaji* 同 [TEN SAM] czyta się jako *dō*.
	204A	a) Myślę, że jako: *uchi* trzeba znak odczytać. Z kontekstu wynika, że coś chcę pobudować i znak sugeruje coś z dachem. Myślę chodzi o dom.
	206A	b) To jest dzień i stopień, jakiś stopień dnia, czyli jakaś część dnia. Jest ranek, obiad, wieczór i noc i odczytanie znaku po prawej mówi, że chodzi właśnie o *ban* ‘wieczór’. Kontekst podpowiada, że do późnego czegoś, raczej wieczoru, myślę. Bo praca domowa robiona po szkole a szkoła ogólnie jest od rana.
	207A	b) Oznacza kolacje, bo ze znaków wynika wieczorowe jedzenie.
201E-B	201B	a) Ja bym przeczytał *mai* w tym przypadku. Znak klucz kobiety jest po lewej stronie co sugeruje że to klucz i po prawej znak na powtarzalność, który jako część fonetyczna znaku czyta się *mai*. b) Według mnie to jest kobieta i każdy raz. Każdy raz jak kobieta? Nie wiem, ale z kontekstem to jest imię i raczej kobiece, bo jest kobieta w znaku.
	206B	a) *Fuku*. Część fonetyczna tego znaku jest *fuku* od *fukuzatsu* [‘skomplikowany’]. Plus kontekst podpowiada słowo *yōfuku*, co znaczy ubranie w stylu zachodnim.
	207B	a) *Sen*, bo tutaj jest słowo na pranie, czyli *sentaku*. *Sen* jest podobne na odczytanie słowa *san*, czyli góry.
202E-A	205A	a) *Kō* こう (ON). *Ka-riru* か・りる (KUN). Prawą część znaku czyta się jak *kō* こう w złożeniach np. *gakkō* 学校 [‘szkoła’]. Choć jako czasownik może by *ka* か pasowało.
203E-A	202A	b) [202A]物, *dōbutsu* どうぶつ — zwierzę, ze względu na kontekstu zdania, drugi znak w złożeniu oraz to jak według mnie odczytuje się dany znak i dlaczego w ten właśnie sposób.
	203A	b) Według mnie słowo zapisane za pomocą tego znaku oznacza zdrowy/zdrowie. Uważam tak ze względu na sposób odczytania oraz znak 気 [NASTRÓJ; POWIETRZE] znajdujący się w złożeniu.
	204A	b) Wydaje mi się, że ten znak oznacza słowo „dom”, ale moje przypuszczenie wynika raczej z kontekstu zdania i intuicji oraz elementu wspólnego 宀 [DACH].

427:4136021201

203-B	201B	a) *Onē(-san)* おねえ（さん） — kontekst, plus w znanym mi znaku na starszą siostrę pojawia się element będący znakiem na kobietę i element będący znakiem na miasto. b) [Siostra] (starsza) — kontekst zdania, element 女 [KOBIETA] po lewej stronie — odpowiadającej zwykle za znaczenie.
	202B	a) Wydaje mi się, że ten znak ma odczytanie *hatara(ite)* はたら（いて） [‘pracować’], sugeruję się kontekstem i wspólnym elementem dla znaku, który znam — 亻 [CZŁOWIEK]. b) Pracować — kontekst zdania i 亻 — klucz od człowieka, sugerujący jakąś czynność przez niego wykonywaną.
	204B	a) *Mizuumi* みずうみ [‘jezioro’] — kontekst plus element 氵 oznaczający wodę. b) Ten znak oznacza jezioro, sugeruję się kontekstem zdania i tym, że jednym z elementów znaku jest 氵, który jest kluczem od znaku na wodę i występuje w znanym mi znaku na jezioro. Dodatkowo, znajduje się lewej stronie, która zwykle odpowiada za znaczenie i naprowadza na to, że znak ma coś wspólnego z wodą.
	206B	a) *Fuku* ふく — kontekst zdania, drugi znak w złożeniu, niektóre komponenty wspólne ze znanym mi znakiem na *fuku* ふく [‘ubrania’]. b) Całe słowo (złożenie) *yōfuku* ようふく — oznacza ubranie w stylu zachodnim. Samo *fuku* ふく — ubranie, ponieważ 1) ma komponent wspólny ze znanym mi znakiem 复 [element fonetyczny często wskazujący na *on'yomi fuku*] 2) po stronie semantycznej (lewej) znajduje się 糸 — nić sugerująca związek znaczenia znaku z szyciem etc.
	207B	a) *Sen(taku)* せん（たく） — kontekst zdania, drugi znak w złożeniu i wydaje mi się, że prawa część znaku może mieć w *on'yomi* odczytanie *sen* せん. b) Pranie — kontekst zdania, drugi znak w złożeniu i 氵 — klucz od znaku na wodę, sugerujący jej wpływ na znaczenie znaku.
	208B	b) Zadanie domowe — kontekst zdania, drugi znak w złożeniu i 「宀」 wspólny ze znanym mi znakiem.
	209B	b) Szpital — drugi znak w złożeniu i 阝 [WZGÓRZE], który, kiedy znajduje się po lewej stronie znaku, zazwyczaj zaznacza, że znaczenie znaku ma coś wspólnego z budynkiem. Dodatkowo jest elementem znanego mi znaku o tym znaczeniu.
	210B	a) *Kanashii* かなしい [‘smutny’] — kontekst zdania. b) Smutny — ze względu na 心 oznaczający serce i sugerujący, że znaczenie może mieć coś wspólnego z emocjami.
204E-A	202A	b) *Dō* どう. Lewą część znaku odczytujemy *dō* どう. [Wykreślone: „Poza tym wskazówką był znak następny, który utworzyłby słowo *dōbutsu* どうぶつ [‘zwierzę’].”]
	206A	b) Znak oznacza wieczór, a całe złożenie „co wieczór”. Wywnioskowała to po odczytaniu znaku jako *ban* ばん oraz z kontekstu zdania.
	210A	a) *Kurai* くらい [‘ciemny’] ponieważ lewa część znaku jest taka sama jak w znaku oznaczającym słowo „ciemny”. Kontekst zdania pomógł mi wpaść na odczytanie tego znaku. b) Znak oznacza „ciemny”. Na to znaczenie naprowadziła mnie lewa część znaku 日 [DZIEŃ; SŁOŃCE] oraz kontekst zdania.
204E-B	201B	a) *Nē* ねえ [‘starsza siostra’] ponieważ element 女 [KOBIETA] wskazuje na podobieństwo znaku na starszą siostrę. b) Z kontekstu zdania oraz elementu 女 [KOBIETA] wnioskuje że znak ten oznacza starszą siostrę.

428:5878092025

	203B	a) *Shin* しん ponieważ prawa część znaku ma odczytanie *shin* しん. b) „Miły” — ponieważ znam słowo *shinsetsu* しんせつ [‘miły, uprzejmy’], które to oznacza, a drugi znak złożenia naprowadził mnie na to skojarzenie.
	205B	b) „Pożyczać” ponieważ element człowieka, jak i *okurigana* są elementami wspólnymi dla znaku *kariru* 借りる [‘pożyczać’].
	208B	a) *Shuku* しゅく ponieważ element „dachu” występuje również w znaku 宿 [GOSPODA, DOM] w słowie *shukudai* 宿題 [‘zadanie domowe’]. b) Nie jestem pewna, ale być może „zadanie”, „problem”. Wskazuje na to drugi znak występujący w złożeniu 題 [KWESTIA, TEMAT] oraz kontekst zdania.
	209B	a) *In* いん, ponieważ element drogi 阝 [WZGÓRZE] jest wspólny dla drugiego znaku i w złożeniu oznaczającym „szpital” — 院 [INSTYTUCJA]. b) Sam znak oznacza „instytucja”, a całe słowo „szpital”. Wskazuje na to kontekst zdania oraz pierwszy znak w złożeniu — „choroba”.
	210B	a) *Sabi* さび, ponieważ element na dole 心 [SERCE] jest częścią wspólną dla słowa *sabishii* さびしい [‘smutny, samotny’], w dodatku *okurigana* jest taka sama. b) „Smutny”, „samotny” — ponieważ wizualnie przypomina znak na *sabishii* さびしい [‘smutny, samotny’].
205E-A	207A	a) *Sho* しょ? Trochę brzmi jak jedzenie. b) Jedzenie… w zdaniu jest mowa o wieczorze więc strzelam że chodzi o kolację.
205E-B	202B	b) Dorabiać? Człowiek + droga. Ma to sens ale już patrząc na kontekst zdania mam inne wrażenie. Po namyśle: jest człowiek + droga to może chodzi o pracę, ale dorywczą.
	206B	b) Coś do ubrania. Kontekst + znak 糸 na nić.
	207B	b) Pranie? Kontekst + znak na wodę i człowieka.
	210B	a) *Ureshi* うれし. Tylko o tym myślę przez kontekst. b) Serce daje mi na myśl emocje, więc na pewno wskazuje na stan (jaki się czuje).
206E-A	202A	a) *Dōbutsu* どうぶつ [‘zwierzę’]. Ponieważ druga część pierwszego znaku ze złożenia oraz jego drugi znak są identyczne, jak w złożeniu *dōbutsu* 動物 [‘zwierzę’], w dodatku według mnie pasuje do kontekstu całego zdania. b) Zwierzę. Wyjaśnienie w pierwszym punkcie.
	206A	a) *Ban* ばん [‘wieczór’]. Zdanie kojarzy mi się z wieczorem. Pierwsza cześć znaku pasowałaby do znaku na noc. W dodatku drugą część znaku również możemy odczytać jako *ban* ばん. b) Noc, ze względu na podobieństwo odczytania oraz kontekst zdania.
	207A	a) *Meshi* めし [‘jedzenie, żarcie’]. Kojarzy mi się ze znakiem na kolację. b) Kolacja, przez pierwszy znak w złożeniu.
	209A	a) *Undō* うんどう [‘ćwiczenia fizyczne’]. Ze względu na drugi znak w złożeniu oraz lewą cześć pierwszego znaku. b) Ruch. Wyjaśnienie w pierwszym punkcie.

207E-A	204A	b) Tu muszę się zasugerować resztą zdania. *Tateru* 建てる oznacza wybudować, więc pewnie chodzi o jakieś *tatemono* 建物 [‘budynek’]. 宀 [DACH] to znak na dach (znaczy nie wiem czy od znaku na dach się wziął, ale mówi się na niego np. „daszek”), co może być sugestią, że chodzi o budynek, 可 [MOŻLIWOŚĆ] chyba ma znaczenie „używać”, więc może „budynek do użytku” czyli np. dom?
	206A	a) Jeszcze przed przeczytaniem całego zdania odczytałam go jako *ban* ばん, ponieważ element z lewej strony oznaczający słońce od razu skojarzył mi się z *ban* 晩 [‘wieczorem’]. Podpowiedzią był też (przede wszystkim) stojący przed nim znak 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY], który już sugeruje, jak można odczytać stojący za nim znam (najczęściej jest to *mainichi* 毎日 [CODZIENNIE], ale *maiban* 毎晩 [CO WIECZÓR] też jest często spotykane).
	207A	b) Myślę, że chodzi o kolację. Sugeruje mi to pierwszy znak w złożeniu 夕 [WIECZÓR] oznaczający wieczór oraz element 食 [JEDZENIE] sugerujący, że jest to znak powiązany z czynnością jedzenia (lub picia).
	208A	b) Właśnie coś przyszło mi do głowy. Może *[208A]mu* [208A]む jest odpowiednikiem *susumu* 進む [‘iść naprzód’]? W końcu znak 進 [POSTĘPOWAĆ] ma też odczytanie *shin* しん. I oba łączy element 辶 [RUCH]. No i przede wszystkim pasowałoby do zdania.
	209A	b) Domyślam się, że chodzi o *undō* うんどう (wysiłek fizyczny jako przeciwieństwo wysiłku umysłowego) z kontekstu zdania. A sugerując się elementami znaku, to 辶 [RUCH] chyba sugeruje, że chodzi o jakaś drogę, ruch? Tak jak w chyba pierwszym znaku, którego się uczymy, zawierającym ten element: 道 [DROGA].
	210A	a) Tu potrzebowałam przeczytać całe zdanie, aby się domyślić, że chodzi o *kurai* くらい [‘ciemny’]. Podpowiadać może tu też znak na słońce znajdujący się po lewej stronie tak jak w znaku na ciemność.
207E-B	201B	b) Występujące po nim *san* さん sugeruje, że jest to imię, samego znaczenia znaku nie jestem w stanie określić, ale ponieważ znajduje się w nim element 女 [KOBIETA], podejrzewam, że to imię żeńskie.
	202B	b) Nie jestem pewna, ale *yakkyoku* 薬局 chyba oznacza aptekę, co do znaku 202B to tutaj człowiek sugeruje nam znaczenie, może być to coś związanego z działalnością ludzką. Łącząc to z kontekstem zdania, mogłoby ono oznaczać „pracować” (= *hataraku* 働く [‘pracować’]).
	203B	a) Odczytanie podpowiada mi prawy element, którego odczytania to *Mi, min?, shin* み、みん？、しん. Tu zdecydowałabym się na wybór *shin* しん, ponieważ 1 najlepiej brzmi, 2 kojarzy się z istniejącym już *shinsetsu* 親切 [‘miły, uprzejmy’]. b) Tak jak napisałam wyżej, kojarzy się z *shinsetsu-na* 親切な [‘miły, przyjazny’] i patrząc na resztę zdania, ma zapewne to samo znaczenie. Poza tym w samym znaku element 忄 [SERCE] sugerować może coś związanego z emocjami.
	204B	b) Po kontekście zdania, a także elemencie 氵 [WODA], który podpowiada mi, że znak ma coś wspólnego z wodą, domyślam się, że chodzi o jakiś zbiornik wodny. W tym przypadku może być to np. staw.
	205B	b) 亻 [CZŁOWIEK] niezbyt precyzyjnie podpowiada mi, że może chodzić o jakaś działalność ludzką/po prostu czynność. 釆 [ODRÓŻNIAĆ] kojarzy mi się z jakimś „użyciem”, korzystaniem z czegoś, a znaczenia samego 尺 [MIARA] nie znam. Głównie z kontekstu zdania, ale też trochę po elementach domyślam się, że chodzi o czasownik „pożyczać”.
	206B	b) Element 糸 [NIĆ] sugeruje, że znak jest powiązany z szyciem, materiałem itp. Tu złożenie łączy się z czasownikiem *kiru* 着る [‘zakładać na górną część ciała’] oznaczającym noszenie jakiś ubrań, a więc złożenie to musi oznaczać jakiś element ubioru.

430:5944233735

	207B	a) Tutaj odczytanie podpowiada 山 [GÓRA], więc powiedziałabym, że *san* さん, ale tutaj domyślając się, że chodzi o pranie, odczytanie to zapewne *sen* せん. Czyli jest to przypadek, gdzie element fonetyczny podpowiada odczytanie, ale tak nie do końca (odczytanie jest podobne, ale nie takie same). b) Tu znowu mamy 氵 [WODA] sugerującą powiązane z wodą, z kontekstu zdania i drugiego znaku w tym złożeniu domyślamy się, że chodzi o pranie.
	208B	a) Tu domyślam się, że odczytanie to *shuku* しゅく. Poza kontekstem zdania podpowiedzą był element 宀 [DACH] występujący w znaku 宿 [GOSPODA, DOM], ale wydaje mi się, że jest to element tylko semantyczny, a nie fonetyczny.
	209B	a) Po kontekście zdania wiem, że chodzi o *in* いん, i sam element po prawej czyta się chyba jako *in* いん (lub samo *i* い?).
	210B	b) Element na serce podpowiada, że mowa o jakiś uczuciach, emocjach, które przypuszczam mogą być zarówno pozytywne jak i negatywne. Tu nie wiem, czy przyjaciel wraca do swojego kraju (i np. opuszcza ten, w którym my mieszkamy), czy wraca do kraju (w którym my żyjemy). Pewnie to pierwsze, a więc przymiotnik ten oznacza pewnie jakiś smutek.
Ograniczona kompetencja językowa/błędy językowe		
205E-A	205A	b) Myślę o jakimś miejscu patrząc na sens zdania. Z drugiej strony to brzmi jak czasownik przez *riru* りる. c) Zarabia pieniądze przed… [Fraza *kane-o harau* 金を払う oznacza ‘płacić’, nie ‘zarabiać pieniądze’.]
205E-B	204B	b) Patrząc na kontekst myślę o jakimś malowidle, szacie, jakimś materiale. A może jeśli jest woda to to oznacza fasadę, rynnę? Coś na zewnątrz? Słup? [Czasownik *imasu* います ‘są’ użyty w zdaniu wykluczał interpretację podmiotu jako rysunków ryb zamiast żywych stworzeń.]
206E-A	208A	a) *Mori* もり jak znak na las. b) Las. c) Jeśli otworzysz tą stronę, na następnej spójrz na las. Nie zbyt rozumiem to zdanie. [Użycie znacznika *ni* に wykluczało tu interpretację fragmentu [208A]*mimashō* [208A]みましょう jako rzeczownika, po którym następuje czasownik.]
Traktowanie sinogramów jako znaków złożonych semantyczno-semantycznie		
201E-A	102A	Mi się wydaje, że ten znak mógłby istnieć. Znaczeniowo jest to jakaś środkowa choroba, może mieć to sens.
	201A	b) Ten znak oznacza, według mnie, coś, co jest zrobione z nitek i za to zapłaciłeś. Przed nie jest znak na ubierać się, więc można pomyśleć, że to jest rzecz, którą ubierasz, zrobiona z nitek i jeszcze nie szyjesz sam a kupujesz.
	202A	b) Jakaś rzecz albo istota z jednakową siłą. Myślę tak, bo znaki na to wskazują; jednakowy siła, rzecz (istota).
	203A	b) Serce pokazuje albo oznacza duch. Czyli serce pełne, które wskazuje na energię *ki*. Znaki mi tak mówią, patrzę na ich podstawowe znaczenie.
	204A	b) Możliwość pod dachem, coś można zrobić, ale kiedy jest dach nad głową. Dach nad głową to inna nazwa domu.
	210A	b) Dzień, spokój i drzewo. W słoneczny dzień, żeby być w spokoju to fajnie usiąść pod drzewo, gdzie jest cień. A w cieniu jest ciemno. Tak doszedłem, że tutaj *kuroi* [‘czarny’].
	301A	b) Mi się wydaje że to rąbać las. Ręka i las, czyli rąbać drzewa.
	304A	b) Może to ten stan zimą kiedy jest zero albo trochę więcej i śnieg się topi i jeszcze śnieg jest ale bardzo mokry.

431:8694920609

	305A	b) Ptak i droga… Może szlak powietrzny. Czyli samoloty latają po określonych szlakach, może to być to.
	307A	b) Coś w rodzaju *kechi-na hito* けちな人 [‘skąpy człowiek’]. Ten który kocha pieniądze.
	308A	b) Trawa którą się je. Może coś w rodzaju przypraw typu pietruszki albo innych traw.
	309A	b) Serce i pole… Coś w rodzaju miłości do domu.
	310A	b) Kupić pieniądze. Może coś w stylu wymiany walut chociaż tam inne słowo. Albo zysk od sprzedaży.
201E-B	202B	b) Człowiek i droga znaczy raczej iść i może nawet pieszo iść.
	204B	b) Wiedza i woda, raczej to może oznaczać jakiś staw. Wiedza, źródło z którego leje się woda, coś w tym stylu.
	207B	b) Woda, człowiek i góra. Woda cieknie z góry i z kontekstu historycznego wiem, że wcześniej ludzie prali rzeczy w rzekach, a rzeki często zaczynają się w górach.
	301B	b) Człowiek, kobieta i życie. Kobiecość albo coś powiązane z życia kobiety.
	303B	b) Odzież i kontynuacja. Nie ma pojęcia, ubierać się cieplej, więcej odzieży robić, coś w tym stylu.
	304B	b) Droga i blisko, czyli bliska albo krótsza droga.
	306B	b) Trawa, drzewo i przeciwny. Nie mam pojęcia.
	307B	b) Mi się wydaje to coś z jedzeniem związane. Człowiek, ryba i owca. Ryba — jedzenie, owca — odzież i to wszystko dla człowieka. Ale nie wiem co dokładnie.
202E-A	102A	Znak składa się z radykałów 疒 chory i 中 środek co mogłoby w prosty sposób sygnalizować choroby wewnętrzne/uraz wewnętrzny bądź salę operacyjną jakby przeanalizować jego elementy. Wygląd znaku jest prosty i nie odbiega od innych znaków sugerujących chorobę/trud/ciężką sytuację i mógłby stanowić dobry jednoznakowiec do szybkiego określenia przeznaczenia np. nad salą operacyjną zamiast stosowania złożeń znaków.
	107A	Znak zdaje się być spójny i sensowny, patrząc na jego budowę. Mógłby się kojarzyć ze [nieczytelne, być może „naczyniem”] żaroodpornym, patrząc na jego semantyczne złożenie zbudowane z dwóch radykałów 扌 [RĘKA] i 火 [OGIEŃ] sugerując, że ręką można by było podnieść/utrzymać ogień.
	110A	Wprowadziłbym ten znak upraszczając złożenie na DEPRESJĘ. Znak składa się z radykału serca 忄 i znaku na liczbę zaś położenie tych elementów ma sens patrząc na współczesne znaki. Uczucie i liczby może wielu stereotypowo kojarzyć się z odczuciem po lekcji matematyki w liceum stąd zaproponowane znaczenie.
	207A	b) ZNAK jeść + pół może oznaczać jedzenie w połowie dnia.
	208A	b) ZNAK — przetrwać/pokonywać coś trudnego/przechodzić przez coś. CZASOWNIK — przechodzić bo jest iść i las.
	302A	b) Polecone jedzenie/promowane jedzenie, gdyż składa się z jedzenia i polecać/promować.
	303A	b) Może szklarnię? Miejsce gdzie rosną drzewa/lasek pod przykryciem 麻 [KONOPIE] zaś BAMBUS podkreśla.
	305A	b) Może okres wędrówki ptaków jak np. w Polsce bocianów i innych ptaków w okresie zimowym. Ponieważ składa się z iść i ptak lub konfigurację „KLUCZA” którą ptaki przybierają jak lecą.

432:2593861617

	306A	b) Osoby niemówiące lub bez praw wyborczych. Mówić + woda + język kojarzy mi się z językiem ryb. W Polsce mówi się ryby głosu nie mają.
	307A	b) Pieniądze plus lubić może oznaczać przepych. Kojarzy mi się z osobą która lubi opływać w luksusach.
	308A	b) USTA plus KWIAT kojarzą mi się z PRZEPROSINAMI. Osoba która zawiniła przeprasza kogoś stąd USTA i wręcza kwiaty w ramach przeprosin.
	309A	b) PRACOWITOŚĆ/PASJĘ. Serce wraz z połączeniem pola ryżowego kojarzy mi się z pasją i wysiłkiem który trzeba włożyć by coś z niego wykiełkowało.
	310A	b) 金 [ZŁOTO; METAL] reprezentujący METAL/PIENIĄDZE i 買 KUPOWAĆ może mogłoby oznaczać SKUP np. w słowie na kantor albo miejsce przetwórstwa gdzie kupując jedną RZECZ pozyskujemy MATERIAŁ.
202E-B	108B	Ja bym takim znakiem oznaczał „SQUAT" lub „MELINĘ" biorąc pod uwagę znaczenie radykału i znaku w nim.
	204B	b) Znak: SADZAWKA gdyż składa się z elementów na znać i wodę stąd woda którą znamy to sadzawka.
	206B	b) ZNAK może oznacza tutaj [nieczytelne, być może „bluzę"] skoro jest NIĆ i część na BRZUCH.
	207B	b) ZNAK: POTOK → WODA, CZŁOWIEK, GÓRA. Kojarzy mi się z potokiem górskim.
	210B	b) ZNAK: PORÓWNYWAĆ+SERCE […], stąd może znaczenie MIŁE/PRZYJEMNE.
	301B	b) DAMSKI, KOBIECY skoro są elementy na „CZŁOWIEKA" „KOBIETE" „ŻYCIE" to mogłoby to kobiecy.
	302B	b) Może „retencyjność" jako sposób wykorzystywania deszczu.
	303B	b) (NIĆ+KONIEC)=(PRZESTAĆ), kiedy nie mam już NICI, czyli materiału do pracy, to musimy zatrzymać 'czymś' bądź pozostać przy tym co zrobiliśmy.
	304B	b) SKRÓT, SKRACAĆ (NOGA+BLISKI) kojarzy mi się ze skrótem za pomocą którego możemy szybciej dotrzeć poprzez skrócenie drogi.
	305B	b) PRACOWNIA miejsce gdzie stoi stół/BIURKO i używamy go do pracy.
	306B	b) Pewnie będzie to pojęcie odnoszące się do natury, patrząc na TRAWĘ, DRZEWO, WZNIESIENIE, więc [tak przypuszczam].
	307B	b) Dwa znaki oznaczają RYBĘ i OWCĘ zaś 犭 oznacza zwierzę więc znaczenie by było pokrewne z czymś odnoszącym się do zwierząt.
	308B	b) PORADA. CZEKAĆ + OKOLICA kojarzy mi się z osobą która chce się poradzić kogoś gdzie powinna pójść bądź jak dojść gdzieś.
	310B	b) NOSTALGIA. DOM+WIOSKA przynoszą mi na myśl rozmyślania o swoim rodzinnym mieście który jest być może położony w jakiejś wiosce i myślimy o tym.
203E-A	304A	b) Moim zdaniem znaczenie tego znaku może mieć coś wspólnego ze śniegiem — może „woda roztopiona/z roztopów". Sugeruje się prawą stroną oznaczającą śnieg i lewą, która jest chyba innym zapisem znaku na wodę.
	305A	b) Na tę chwilę nie mam konkretnego przypuszczenia co do możliwego znaczenia tego znaku. Jeśli dobrze pamiętam, to 鳥 oznacza ptaka, a 辶 drogę, ale nie jestem w stanie połączyć ze sobą tych dwóch znaczeń.
	310A	b) Sugerując się prawą stroną znaku oznaczającą zakup, muszlę (jako dawną walutę) myślę, że ten znak może oznaczać pieniądze, co w połączeniu ze znakiem, który też oznacza pieniądze (lub złoto) wydaje mi się logiczne.

203E-B	304B	b) Wydaje mi się, że ze względu na 足 [NOGA] element oznaczający drogę, znaczenie może być z nim powiązane, dodatkowo drugi element (po prawej) znaku oznacza blisko, bliski i wydaje mi się, że w tym przypadku oba elementy mogą mieć wpływ na znaczenie.
	307B	b) Moim zdaniem ten znak może oznaczać łowienie ze względu na 犭 [ZWIERZĘ] — chyba klucz od ręki i 魚 oznaczający rybę.
204E-A	301A	b) Być może oznacza zbieranie roślin, grzybów w lesie.
	302A	b) Być może zachłanne jedzenie/jedzenie w pośpiechu? Jeśli mnie pamięć nie myli, to prawa część znaku oznacza „ziewać" stąd moje skojarzenie.
	303A	b) Bambusowy las? Tak mi się wydaje po występujących elementach 林 [ZAGAJNIK] oraz 竹 [BAMBUS].
	304A	b) Być może szron? Mamy tu śnieg oraz radykał wody.
	308A	b) Może taką malutką kwiaciarnię, która przypomina kiosk? Do którego okienka można podejść i zamówić kwiaty?
204E-B	301B	b) Może „kobiecość". Element 生 [ŻYCIE] stojący po prawej stronie niekiedy wskazuje na cechę charakteru, bądź cechę jakiejś grupy społecznej.
	304B	b) Może „najbliższa droga" 近 — oznacza bliski, a element 足 [NOGA] oznacza drogę jeśli dobrze pamiętam.
	307B	b) Może jakieś mięsne przetwory, bądź zagroda w ogrodzie zoologicznym. Przypuszczam tak ponieważ w powyższym znaku znajduje się „ryba" i „owca".
205E-A	110A	Prawa część znaku samoistnie występuje. Myślę że dodanie lewego elementu nadaje jakiś niuans bądź zmienia znaczenie znaku na liczbę.
	206A	b) Jest na dzień i numer. Jakaś powtarzalność?
	301A	b) Ręka + las. Leśniczy? Dba o drzewa. Albo na odwrót, wycinka drzew.
	302A	b) Jedzenie + usta + … Może zatrucie pokarmowe?
	304A	b) Woda + śnieg. Grad?
	305A	b) Koń [o komponencie 鳥 PTAK] + … Jakiś powóz.
	307A	b) Pieniądze + lubić. Bogactwo? Sknera?
	308A	b) Kwiaty + usta. Ew. wejście. Altana?
205E-B	205B	b) Przez znak na człowieka i zboże myślę że chodzi o to, że coś jest pełne czegoś, że czegoś nie brakuje.
	301B	b) Człowiek + kobieta + życie… Wiedźma?
	303B	b) 衣 to znak na materiał? 糸 to nić, więc coś z szyciem, jakaś rzecz z materiału.
	307B	b) Mamy dużo zwierząt. Jakaś grupa np. kręgowce lub coś w tym rodzaju?
	309B	b) Pole + księżyc + ból. Niewolnictwo.
206E-A	102A	Nie wiem, co miałby przedstawiać ten znak. Wydaje się nieprawdziwy.
	301A	b) Może las albo coś związanego jakąś wycinką lasu.
	304A	b) Zamieć śnieżną, zamarznięte jezioro. Przez znak na śnieg i wodę.
	305A	b) Drogę ptaków lub jakiś klucz ptaków.

434:7253423712

	307A	b) Może złoto dobrej jakości.
	308A	b) Kwiaty przy wejściu.
	310A	b) Drogie zakupy. Zakupy związane ze złotem.
206E-B	109B	Nie jestem w stanie wyobrazić sobie tego, co mógłby oznaczać.
	301B	b) Żywą kobietę, ze względu na elementy użyte w tym znaku: człowiek, kobieta, żywy.
	302B	b) Znak zawiera elementy na rzekę i deszcz, więc może coś związanego z powodzią, dużą ilością wody.
	304B	b) Znak może oznaczać coś związanego z drogą. Przede wszystkim ze względu na środkowy element. Pierwszy element oznaczał chyba nogę, więc może oznaczać to np. chodnik.
	309B	b) W znaku (jeśli dobrze pamiętam), zostały użyte elementy na: chorobę, pole i księżyc/miesiąc. Może oznaczać to jakiś rodzaj choroby związanej z uprawą pola.
	310B	b) Ze względu na element na „dach” oraz 阝 [MUR, MIASTO] której nawiązuje do miejsc wydaje mi się, że może oznaczać jakieś schronienie, typu schronisko, albo jakieś miejsce do spania np. pole namiotowe → spanie pod dachem → gołym niebem → namiotem.
207E-A	201A	b) Złożony jest ze znaków na igłę i buddę, z czego 糸 [NIĆ] może sugerować coś uszytego, czyli właśnie jakiś element ubioru a 仏 [BUDDA] może przez to, że kojarzy się z czymś tradycyjnym?
	202A	b) Najpierw sobie zapiszę, co oba znaki oznaczają: 同 taki sam, wspólny, może podwójny? 力 siła, moc. Myślałam, że mi to coś podpowie, ale nadal nie wiem.
	204A	b) 宀 to znak na dach (znaczy nie wiem czy od znaku na dach się wziął, ale mówi się na niego np. „daszek”), co może być sugestią, że chodzi o budynek, 可 [MOŻLIWY] chyba ma znaczenie „używać”, więc może „budynek do użytku” czyli np. dom?
	210A	b) Wiedząc już, co się kryje pod tym znakiem, mogę założyć, że 日 [DZIEŃ, SŁOŃCE] odnosi się do „poziomu nasłonecznienia” (tu przychodzi mi do głowy wyraz *hiatari* 日当たり [‘nasłonecznienie’]). Również 安 [TANI; SPOKOJNY] i 木 [DRZEWO] mogę powiązać ze znaczeniem, chociaż będzie to naciągane. Drzewo rzuca cień, więc można by powiedzieć, że jest pod nim ciemniej, chronimy się pod nim przed słońcem. 安 [TANI; SPOKOJNY] kojarzy mi się z czymś niskiej jakości, więc może „niska jakość nasłonecznienia”?
	301A	b) Odczytując elementy tego znaku dosłownie (las + ręka), przychodzi mi na myśl ścinanie drzew.
	302A	b) Sugerując się tylko tymi dwoma elementami które znam, zgaduję, że mógłby on oznaczać przeżuwanie (食 jedzenie w 口 buzi/jamie ustnej).
	303A	b) Próbuję sobie przypomnieć z jakiego znaku pochodzi 竹 [BAMBUS] i najpewniej jest od znaku na bambusa. Jednak nie wiem, jakie znaczenie on sugeruje będą w tej formie częścią znaku. Patrząc na drzewa pod dachem, myślę, o jakieś hodowli roślin. W sensie takim, że jakieś drzewa/krzewy czy inne rośliny rosną i rozwijają się w warunkach stworzonych przez człowieka (np. w jakiejś szklarni).
	304A	b) Podejrzewam, że może chodzić o jakieś zjawisko atmosferyczne. Może grad? Coś co powstaje z połączenia wody i śniegu, albo coś podobnego.
	305A	b) Tak jak wcześniej pisałam, 辶 [RUCH] kojarzy mi się z jakąś drogą, ruchem (do przodu). Może chodzi o lot? Ptak reprezentuje coś co lata, a 辶 [RUCH] wskazuje na samą czynność lotu (ptak posuwający się na przód/ptak wykonujący ruch/ptak przebywający drogę).

	306A	b) 言 [MOWA] nasuwa skojarzenia z językiem (np. obcym), mową, natomiast 活 [WYKORZYSTYWAĆ] kojarzy się z czymś zwyczajnym, tak jak w *seikatsu* 生活 [‘życie codziennie’], a więc mamy jakąś zwyczajną mowę, znak ten mógłby oznaczać np. potoczny język.
	308A	b) Powiedzmy sobie, że to „usta kwiatu”, z czym można by to skojarzyć. Może mógłby oznaczać po prostu kwiat tzn. bez łodygi i liści.
	309A	b) Serce pola ryżowego, czyli coś najważniejszego, zasilającego to pole (już niekoniecznie ryżowe). Mógłby on oznaczać nasiona.
	310A	b) Muszla sugeruje, że znak może mieć coś wspólnego z handlem, natomiast 金 [ZŁOTO; METAL] oznaczać może pieniądze/złoto/może jakąś opłatę? Tak, z prawej strony mamy znak na kupowanie, z lewej na pieniądz, więc znak ten mógłby oznaczać opłatę (za zakupioną rzecz).
207E-B	205B	a) Tu nie potrafię odpowiedzieć. Wszystkie trzy elementy w tym znaku mogłyby sugerować jego znaczenie, ale chyba żaden nie podpowiada odczytania.
	301B	b) Człowiek/kobieta/życie, może mógłby on oznaczać kobiecość? Chociaż wtedy przydałby się element 性 [NATURA; PŁEĆ] w znaku.
	305B	b) Jakieś drzewo pod dachem? Może oznaczać hodowlę roślin.
	306B	b) ⺾ [TRAWA] sugeruje powiązanie z roślinnością. Poza tym mamy drzewo, więc znak mógłby ogólnie oznaczać roślinność.
	307B	b) Nie pamiętam znaczenia elementu 犭 [ZWIERZĘ], ale dwa elementy z prawej oznaczają kolejno rybę i (chyba) owcę, więc tu może chodzić ogólnie o zwierzęta? Zarówno lądowe jak i wodne. Tylko nie wiem czym go w takim razie odróżnić od *dōbutsu* 動物. Tu pewnie element 犭 [ZWIERZĘ] byłby podpowiedzią.
	309B	b) Choroba, pole ryżowe i księżyc (ale też mięso). Może jakaś choroba ciała? A może przepracowanie? Ktoś za długo pracował na polu ryżowym i zachorował.
Wykorzystanie elementu semantycznego		
201E-B	309B	b) Jakaś choroba to jest, albo z nią związana rzecz.
203E-B	301B	b) Ze względu na klucz 亻 pochodzący od człowieka, może oznaczać coś z nim związanego.
	306B	b) Ze względu na klucz ⺾ oznaczający trawę, znaczenie może mieć wspólnego z roślinami, ale nie mam konkretnego pomysłu.
	309B	b) Wydaje mi się, że znaczenie znaku może mieć coś wspólnego z chorobą ze względu na 疒 oznaczający chorobę.
204E-B	302B	b) Może jakieś zjawisko pogodowe. Przypuszczam tak ponieważ często zjawiska atmosferyczne mają w górnej części znaku element 雨 [DESZCZ].
205E-B	302B	b) Znak na deszcz lubi się zarówno z pogodą (śnieg, chmura), jak i z prądem, więc strzelać można do woli, tak mi się wydaje.
206E-A	302A	b) Może coś związanego z jedzeniem lub piciem.
207E-A	203A	b) 忄 jest od znaku na serce, więc może kojarzyć się z czymś wewnętrznym, np. samopoczuciem, natomiast 現 [POJAWIAĆ SIĘ] w tym znaku chyba podpowiada tylko, jakie jest odczytanie.
	206A	b) 日 [DZIEŃ; SŁOŃCE] może sugerować, że chodzi o porę dnia, natomiast 番 [KOLEJ, NUMER] podpowiada odczytanie.
	207A	b) Tu mam problem ze skojarzeniem, o jakie słowo chodzi. Albo inaczej, domyślam się znaczenia, ale nie znam tego słowa po japońsku, więc nie mam podpowiedzi odczytania. W takim razie muszę sama wybrać między *shoku* しょく a *han* はん. Tu jestem pewna, że 食 [JEDZENIE] sugeruje/podpowiada nam znaczenie znaku, więc odczytanie to pewnie *han* はん lub *ban* ばん.

436:8173318982

207E-B	302B	b) Tylko element na deszcz podpowiada znaczenie więc możliwości jest sporo. Pewnie coś związanego z pogodą.
	304B	b) 足 [NOGA] kojarzy mi się z jakąś drogą (w znaczeniu np. autostrada), więc różne są możliwości. Może bliska droga, czyli jakiś skrót.
Błędne rozpoznanie elementu semantycznego		
203E-A	301A	b) Ze względu na prawą część znaku 森 [LAS] mogłoby oznaczać coś związanego z lasem lub drewnem, ale nie jestem w stanie podać konkretnego przykładu.
	308A	b) Wydaje mi się może oznaczać coś związane z roślinami, ze względu na element ⺾ [TRAWA], który oznacza trawę, ale na tę chwilę nie jestem w stanie określić, co konkretnie.
203E-B	302B	b) Ze względu na 氵 — klucz od znaku na wodę, wydaje mi się, że znaczenie znaku może mieć coś wspólnego z wodą, ale nie mam konkretnego pomysłu
	310B	b) Wydaje mi się, że [znaczenie] może mieć coś wspólnego z domem, ze względu na 宅 [DOM], który sam w sobie oznacza dom i wśród swoich komponentów ma 宀 [DACH], który jest kluczem w złożeniach związanych znaczeniowo z budynkami etc.
205E-A	309A	b) Myślę, że może mieć coś z farmą przez pole.
206E-A	303A	b) Coś związanego z roślinami, z powodu znaków na drzewa.
	309A	b) Pole ryżowe albo coś takiego.
206E-B	305B	b) Wydaje mi się, że może oznaczać „stół”. Kojarzę z ostatniego badania, że rozmawialiśmy o 3 elemencie znaku, dlatego taka odpowiedź.
Wykorzystanie elementu fonetycznego do odgadnięcia *on'yomi*		
201E-A	206A	a) Jako *ban* bo ten znak po prawej stronie czyta się jako *ban* i jest homofonimem do innego słowa, które znaczy wieczór, noc.
	305A	a) Ten sam co znak na *tori* bo znaku nie pamiętam go. Chyba *chō* ちょう.
	306A	a) *Katsu* かつ mi się wydaje, bo główny znaczek na *katsu* かつ. Intuicja podpowiada.
	310A	a) *Bai* ばい, bo takie ma na znak kupić.
201E-B	209B	a) *In*, podobne odczytanie ma prawa część znaku.
	301B	a) *Sei* せい bo takie odczytanie ma prawy element znaku. To jest element fonetyczny znaku.
	302B	a) *Hō* ほう bo częścią semantyczną jest zdecydowanie deszcz, a fonetyczna część ma odczytanie *hō* ほう.
	303B	a) *Ji* じ bo część fonetyczna ma odczytanie *ji*.
	304B	a) *Kin* きん. Odczytanie takie ma znak na bliski.
202E-A	201A	a) Odczytałbym go jako *butsu* ぶつ patrząc, że wygląda jak znak na Buddę.
	202A	a) *Dō* どう jakbym chciał zapisać zwierzę, patrząc na lewy element znaku wziąłbym czytanie *dō* どう.
	203A	a) *Gen* げん. Prawą część znaku czytamy jak *gen* げん w złożeniu.

437:2098452815

	204A	a) *Ka* か. Znaki z radykałem 可 [MOŻLIWY] czytamy jak *ka* か.
	206A	a) *Ban* ばん. W zdaniach zawierających 番 (NUMER) odczytuje się jako *ban* ばん.
	208A	a) *Shin* しん. Ze względu na prawą stronę znaku oznaczającą LAS.
	210A	a) *An* あん. Ze względu na prawą część znaku oznaczającą plan.
	301A	a) *Shin* しん bo ma znak *mori* (LAS) po prawej stronie i może od niego jest czytanie.
	305A	a) *Tō* とう. Po prawej stronie jest ptak który ma czytanie *tō* とう. W znakach z 辶 [RUCH] to element po prawej stronie nadaje czytanie.
	307A	a) *Kō* こう. Od znaku na lubić.
	308A	a) *Ka* か. od czytania znaku na kwiat.
	310A	a) *Bai* ばい. Od znaku na kupować, który jest po prawej stronie. W złożeniach ze znakiem 金 [ZŁOTO; METAL] to prawa strona znaku oddaje czytanie.
202E-B	201B	a) *Mai* まい, tak jak czytamy znak na 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY] w złożeniach na *mainichi* 毎日 [‘codziennie’] itp.
	203B	a) *Shin* しん od czytania znaku na ciało 身.
	204B	a) *Chi* ち z czytania znaku na znać 知.
	208B	a) *Shuku* しゅく biorąc pod uwagę obecność wystąpienia znaku 祝 [ŚWIĘTOWAĆ].
	209B	a) *In* いん, gdyż znak 因 [PRZYCZYNA] ma czytanie *ON’YOMI — in* いん.
	302B	a) *Hō* ほう od znaku na regułę 法.
	303B	a) *Shū* しゅう jako odczytanie znaku na KONIEC 続.
	304B	a) *Kin* きん od znaku na bliski 近.
	308B	a) *Kin* きん od odczytania *on’yomi* na 辺 okolicę.
	310B	a) *Taku* たく od znaku na DOM 宅, gdzie czytanie *ON’YOMI* to jest chyba *taku* たく.
203E-A	202A	a) *Dō* どう. Przy odczytaniu zasugerowałabym się lewą stroną, która odczytuje się jako *dō* どう i tym, że prawa strona jest elementem znaku który kojarzę z całym złożeniem.
	203A	a) Wydaje mi się, że ten znak należałoby odczytać jako *gen* げん. Zasugerowałam się prawą częścią znaku, która występuje np. w *genjitsu* 現実 [‘rzeczywistość’].
	305A	a) Wydaje mi się, że *on’yomi* dla tego znaku to *chō* ちょう ze względu na zakreśloną część znaku. [Na znaku zakreślony komponent 鳥 PTAK.]
203E-B	304B	a) *Kin* きん — ze względu na prawą część znaku, która w *on’yomi* ma takie odczytanie.
	308B	a) Ze względu na element 辺 [OKOLICA, BOK] wydaje mi się, że znak może mieć odczytanie *hen* へん.

438:9351889141

204E-A	203A	a) *Gen* げん ponieważ prawą część tego znaku odczytujemy w ten sposób.
	206A	a) *Ban* ばん ponieważ odczytujemy tak prawą część znaku gdy ta stoi samodzielnie, z kolei lewa część znaku jest taka sama jak w znaku 晩 oznaczającego wieczór.
	305A	a) *Tō* とう. Tak bym odczytała ten znak, bo jeśli dobrze pamiętam, tak brzmi *on'yomi* znaku 鳥 PTAK. Jak widzę znaki z elementem 辶 [RUCH], to zawsze skupiam się na tym elemencie, który jest nad.
204E-B	302B	a) *Bō* ぼう wskazuje na to element 法 [SPOSÓB; REGUŁA] który ma takie odczytanie.
	304B	a) *Kin* きん ponieważ tak odczytuje się zaznaczoną powyżej część 近 [BLISKI].
	310B	a) *Taku* たく ponieważ element który zaznaczyłam tak się odczytuje. [Na znaku zakreślony element 宅.]
205E-A	206A	a) *Ban* ばん — kojarzy mi się z prawą stroną znaku.
205E-B	201B	a) *Mai* まい od znaku 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY]?
	203B	a) *Sha* しゃ od 身 [CIAŁO]?
	204B	a) *Chi/ji* ち／じ od znaku 知 [WIEDZIEĆ, ZNAĆ].
206E-A	201A	a) *(Ki)butsu*. Ponieważ zawiera znak „budda".
207E-A	202A	a) *Dō* どう ponieważ znak 同 [TAKI SAM] ma odczytanie *dō* どう, co od razu podpowiada, że chodzi o *dōbutsu* 動物 ['zwierzę'].
	203A	a) *Genki* げんき ['zdrowy; energiczny'], podpowiedzią jest 現 [POJAWIAĆ SIĘ], które odczytujemy jako *gen* げん.
	207A	a) Tu mam problem ze skojarzeniem, o jakie słowo chodzi. Albo inaczej, domyślam się znaczenia, ale nie znam tego słowa po japońsku, więc nie mam podpowiedzi odczytania. W takim razie muszę sama wybrać między *shoku* しょく a *han* はん. Tu jestem pewna, że 食 [JEDZENIE] sugeruje/podpowiada nam znaczenie znaku, więc odczytanie to pewnie *han* はん lub *ban* ばん.
	209A	a) Tu tak samo nie patrzę na 辶 [RUCH] i skupiam się na 云 [MÓWIĆ], szukając odczytania. Często widzę ten znak w złożeniach, ale nie mogę sobie przypomnieć, jakie on ma odczytanie. Może *ten* てん? *Gen* げん?
	301A	a) *Shin* しん, ponieważ jest to odczytanie znaku na 森 [LAS] pojawiające się w złożeniach (przynajmniej tak pamiętam).
	307A	a) Tu również nie wiem, czym się kierować przy wyborze elementu sugerującego odczytanie znaku. Ale naszła mnie myśl, że może działa to tak, że przeważnie to element stojący z lewej strony najczęściej sugerować będzie znaczenie, a z prawej odczytanie znaku? Nie mówię, że to reguła, ale chyba często tak jest. W takim razie tutaj zakładam, że odczytanie to *kō* こう.
207E-B	201B	a) Najczęściej element podpowiadający (mniej lub bardziej) wymowę, znajduje się po prawej stronie znaku, więc zakładam, że odczytanie to *kai* かい.
	206B	a) Wiem, że prawy element podpowiada [odczytanie], ale nie jestem pewna jego odczytania. Choć przypuszczam, że jest to *fuku* ふく.
	302B	a) A więc deszcz sugeruje znaczenie, a 法 [SPOSÓB; REGUŁA] odczytanie *hō* ほう.
	304B	a) *Kin* きん ponieważ tu prawy element prawdopodobnie podpowiada odczytanie.

439:1010129043

	308B	a) Lewy jest semantyczny, więc prawy pewnie fonetyczny. Czyli *kin* きん albo *hen* へん, chyba *hen* へん to było odczytanie.
Przypisywanie *kun'yomi* na podstawie komponentu		
201E-A	307A	a) *Suki* すき bo takie odczytanie ma znak po prawej stronie.
	309A	a) *Da* だ bo chyba takie odczytanie ma znaczek po prawej stronie na pole ryżowe.
202E-A	309A	a) *Ta* た. Od pola ryżowego po prawej stronie.
206E-A	208A	a) *Mori* もり jak znak na las.
202E-B	206B	a) *Hara* はら jak w znaku 腹 [BRZUCH].
204E-B	309B	a) *Da* だ ponieważ element, który zaznaczyłam samodzielnie odczytuje się *da* だ.
205E-A	301A	a) *Ki* き. Jest tyle drzew że nie myślę o niczym innym.
	309A	a) *Ta/da* た／だ. Wydaje mi się że większość znaków z 田 [POLE RYŻOWE] można przeczytać po prostu *ta/da* た／だ.
205E-B	206B	a) *Hi* ひ od 日 [DZIEŃ, SŁOŃCE].
	304B	a) *Chi/ji* ち／じ od 近 [BLISKI]?
	305B	a) *Gi* ぎ od drzewa, ale udźwięcznienie.
	309B	a) *Da* だ od pola.
206E-A	301A	a) *Mori* もり ['las'] to jedyne, co przychodzi mi do głowy.
	303A	a) *Hayashi* はやし ['zagajnik'] przez znak na las.
	304A	a) *Yuki* ゆき ['śnieg'] z powodu prawej części znaku.
	305A	a) *Tori* ['ptak'], całą moją uwagę skupia znak na ptaka.
	309A	a) *Ta* た, z powodu prawej części znaku.
206E-B	206B	a) Nie wiem, od elementu na nić może *ido* いど.
	305B	a) *Tsukue* つくえ.
Przypisywanie *on'yomi* na podstawie elementu semantycznego		
201E-A	207A	a) Ja myślę, że *shoku* しょく tutaj należy przeczytać. Bo znak po lewej stronie wskazuje jedzenie.
	302A	a) *Shoku* しょく bo jest znak na jedzenie. Drugiego nie znam.
	304A	a) *Sū* すう bo jest woda.
202E-A	207A	a) *Shoku* しょく. 食 [JEDZENIE] przyjmuje czytanie *shoku* しょく i w znakach gdzie stanowi radykał 食 [JEDZENIE] jest [słowo nieczytelne] i to jego czytaniem się posługujemy.

440:2069946070

	302A	a) *Shoku* しょく bo po lewej stronie jest znak na jedzenie który zazwyczaj nadaje czytanie *ON* w znakach.
202E-B	210B	a) *Shin* しん biorąc pod uwagę znak na serce 心.
203E-A	206A	a) Wydaje mi się, że ten znak należałoby odczytać jako *nichi* にち, sugerując się lewą stroną znaku.
	207A	a) Po chwili zastanowienia to złożenie mogłoby również oznaczać kolację i mieć odczytanie *(yū)shoku* （ゆう）しょく — w tym przypadku sugeruję się lewą częścią znaku — *shoku* しょく.
	301A	a) Na tę chwilę nie jestem w stanie podać odczytania *on'yomi*, które pasuje mi do tego znaku. Gdybym miała zgadywać podawałbym odczytanie *on'yomi* dla 扌 [RĘKA], ale niestety go nie pamiętam.
	302A	a) Wydaje mi się, że ten znak może mieć odczytanie *on'yomi shoku* しょく albo *in* いん ze względu na lewą część znaku, która samodzielnie ma odczytanie *shoku* しょく, ale w znaku 飲 [PIĆ] — *in* いん.
	310A	a) *Kin* きん — ze względu na [lewą] stronę znaku — znak na złoto, który w *on'yomi* ma odczytanie *kin* きん.
204E-A	207A	a) *Shoku* しょく, ponieważ lewą część znaku tak odczytujemy.
	301A	a) *Shu* しゅ przypuszczam tak na podstawie użytej uproszczonej formy znaku 手 [RĘKA].
	302A	a) *Shoku* しょく przypuszczam tak na podstawie uproszczonej wersji znaku 食 [JEDZENIE]. Nie wiem dlaczego, ale w sytuacji gdy nie znam pewnego znaku intuicyjnie zerkam na lewą część znaku i próbuję ją odczytać.
	303A	a) *Tō* とう wydaje mi się tak na podstawie radykału „bambusa", ale nie jestem pewna czy pamiętam odczytanie znaku „bambusa".
	307A	a) *Kin* きん próbując odgadnąć odczytanie znaku, którego nie znam, skupiam swoją uwagę na lewej części znaku.
	309A	a) *Jo* じょ myślę, że odczytaniem będzie odczytanie lewej części znaku, ale nie jestem pewna czy dobrze zapamiętałam odczytanie tej części 忄 [SERCE].
	310A	a) *Kin* きん zgaduję, że odczytaniem będzie lewa część znaku.
205E-A	207A	a) *Sho* しょ? Trochę brzmi jak jedzenie.
	307A	a) Coś z *ki* き bo kojarzy mi się z 金 [ZŁOTO; METAL].
205E-B	308B	a) *Kō* こう od 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK]?
206E-A	208A	a) *Mori* もり jak znak na las.
207E-A	304A	a) Nie jestem pewna, który znak tu podpowiada odczytanie. Nie wiem, jakie odczytanie ma w *on'yomi* znak na śnieg, więc zakładam, że podpowiedzią jest znak na wodę. A więc *sui* すい.
	308A	a) Tutaj jednak mam wrażenie, że to lewy element nasuwa odczytanie, czyli *kō* こう. Tak jak w przypadku 鳥 [PTAK] czy 雪 [ŚNIEG] nie znam innego odczytania na *hana* はな ['kwiat'], więc to pewnie dlatego.
	309A	a) Nie jestem pewna, czy odczytanie [prawego] elementu jako *dan* だん to *on'yomi*, czy *kun'yomi*, więc bezpieczniej będzie założyć, że odczytanie to *shin* しん od serca.

441:8390247242

	310A	a) Tu myślę, że odczytanie to *kin* きん, a prawa strona sugeruje jedynie znaczenie.
Świadomość ograniczeń elementów fonetycznych		
201E-B	204B	a) W głowę przychodzi tylko odczytanie *chi* ち, ale sensu nie ma.
207E-A	204A	a) Tu mam problem, bo jedyne odczytanie, jakie mi przychodzi do głowy to *ka* か od 可 [MOŻLIWOŚĆ], ale nie wydaje mi się poprawne (czym jest to *ka* か?).
207E-A	208A	a) Nie mam pojęcia. Wydaje mi się, że element 辶 [RUCH] nigdy nie podpowiada odczytania (tak samo podobny do niego 夂 [KROK]), ale to tylko moje domysły niczym nie poparte. Zostaje nam 森 [LAS]. I tu mam problem, bo to nie jest znak, który ma odczytanie czasownikowe. Więc do wyboru mam *mori* もり lub drugie odczytanie bodajże *shin* しん. Więc żadne nie pasuje. *Shin* しん nie pasuje bo jest to *on'yomi*, a czasownik chyba są zawsze w *kun'yomi*? *Mori* もり nie wiem, czy jest też *on'yomi*.
207E-B	202B	a) Nie mogę stwierdzić, ponieważ jest tu potrzebne odczytanie *kun'yomi*, a prawy element sugeruje mi jedynie odczytanie *on'yomi*.
	205B	a) Do tego znowu potrzebne jest w tym przypadku odczytanie *kun'yomi*, którego z elementu fonetycznego i tak nie odczytamy.
	207B	a) Tutaj odczytanie podpowiada 山 [GÓRA], więc powiedziałabym, że *san* さん, ale tutaj domyślając się, że chodzi o pranie, odczytanie to zapewne *sen* せん. Czyli jest to przypadek, gdzie element fonetyczny podpowiada odczytanie, ale tak nie do końca (odczytanie jest podobne, ale nie takie same).
	210B	a) Tu chyba potrzebne jest *kun'yomi*, więc nie mogę stwierdzić, jakie jest odczytanie.
Błędny rozkład na elementy		
201E-B	306B	a) Może *han* はん bo takie odczytanie ma znak na przeciwny. Kluczem tutaj jest trawa u góry.
	307B	a) Może *yō* よう, bo chyba takie odczytanie ma znak na owcę.
	308B	a) *Tō* とう, bo takie ma odczytanie znaczek na katanę.
	310B	a) *Taku* たく bo takie odczytanie ma znak po lewej stronie, czyli dom. Chyba ma odczytanie tylko jedno. b) Tamże do znaczenia: Jakiś dom, może miejski domek.
202E-A	306A	a) *Wa* わ. Po prawej stronie jest znak na język który w złożeniu nadaje czytanie *wa* わ. [Dodatkowo uczestnik myli odczytanie znaków 舌 JĘZYK i 話 ROZMOWA.]
202E-B	202B	a) しゅ biorąc pod uwagę znak na 首 [SZYJA, GŁOWA]. b) Może mogłoby oznaczać pracować jako przełożony/zwierzchnik gdyż ma element 首 [SZYJA, GŁOWA] który w złożeniach przyjmuje często znaczenie liderowania/zarządzania.
	207B	a) *San* さん od znaku na 山 [GÓRA], który znajduje się w tym złożeniu, choć wolałbym napisać *sen* せん, by pasowało pod złożenie.
	301B	a) *Jo* じょ od czytania na kobietę bo wydaje mi się że to ten element powinien tutaj dominować.
	306B	a) *Han* はん od odczytania znaku 反 [PRZECIWNY, KRZYWY].

442:9447443195

	307B	a) *Gyō* ぎょう od znaku na rybę 魚.
203E-A	308A	b) Wydaje mi się może oznaczać coś związane z roślinami, ze względu na element ⺾, który oznacza trawę, ale na tę chwilę nie jestem w stanie określić, co konkretnie.
203E-B	302B	a) Wydaje mi się, że odczytaniem tego znaku będzie odczytanie *on'yomi* dla 雨 [DESZCZ], ale niestety nie pamiętam tego odczytania.
203E-B	301B	A) Wydaje mi się, że może mieć odczytanie *sei* せい ze względu na 生 [ŻYCIE].
	302B	b) Ze względu na 氵 — klucz od znaku na wodę, wydaje mi się, że znaczenie znaku może mieć coś wspólnego z wodą, ale nie mam konkretnego pomysłu.
	307B	a) *Yō* よう — ze względu na 羊 [OWCA], które ma chyba takie odczytanie.
204E-B	301B	a) *Sei* せい ponieważ znam wiele znaków, które zawierają element 生 [ŻYCIE] po prawej stronie i są tak odczytywane.
	307B	a) *Gyo* ぎょ ponieważ sam znak 魚 [RYBA] ma odczytanie *gyo* ぎょ.
205E-A	301A	a) *Ki* き. Jest tyle drzew że nie myślę o niczym innym.
205E-B	205B	a) 釆 [ROZRÓŻNIAĆ] to znak na zboże (?); myślę że stąd będzie odczytanie, ale nie pamiętam jakie… Albo! Od 尺 [MIARA]. Kojarzy mi się z *ko* こ.
	206B	a) *Hi* ひ od 日 [SŁOŃCE, DZIEŃ].
	207B	a) *Sen* せん od *san* 山 ['góra'].
	208B	a) *Tō* とう kojarzy mi się ze znakiem 兄 [STARSZY BRAT].
	209B	a) *Dai* だい od 大 [DUŻY].
	301B	a) *Jō* じょう od 女 [KOBIETA].
	302B	a) *Ko* こ od 去 [ODCHODZIĆ].
	303B	a) Myślę że odczytanie jest od znaku 売 [SPRZEDAWAĆ], ale nie pamiętam.
	307B	a) *Gyō* ぎょう od ryby.
206E-B	305B	b) Wydaje mi się, że może oznaczać „stół". Kojarzę z ostatniego badania, że rozmawialiśmy o 3 elemencie znaku, dlatego taka odpowiedź.
207E-A	302A	a) Element z prawej strony nie wiem co oznacza, być może przybrał dziwną formę w druku, ale nie umiem go z niczym skojarzyć. 食 [JEDZENIE] podejrzewam, że odnosi się do znaczenia, bo chyba najczęściej taką pełni funkcję w znakach. Pozostaje 口 [USTA], więc odczytanie to zapewne *kō* こう.
	303A	a) Nie kojarzę jakie inne odczytanie ma znak na *hayashi* はやし, a tylko on by mi myślę podpowiedział, jakie odczytanie ma dany znak.
207E-B	301B	a) Elementem fonetycznym może być zarówno 女 [KOBIETA] jak i 生 [ŻYCIE], a więc odczytanie to *jo* じょ lub *sei* せい ale nie mogę stwierdzić które byłoby poprawne.

443:2105673018

	303B	a) Element z lewej i/lub środkowy podpowiadają znaczenie, czyli prawy element pewnie podpowiada odczytanie.
	305B	a) Chyba tylko 木 [DRZEWO] jest elementem fonetycznym, więc *ki* き.
	306B	a) Chyba element 反 [ODWROTNY, PRZECIWNY, KRZYWY] często występuje (albo zawsze) jako ten fonetyczny, więc *han* はん.
	309B	a) 疒 [CHOROBA] to element semantyczny, aczkolwiek nie wiem jak czyta się 胃 [ŻOŁĄDEK] o ile jest to jeden element, a nie dwa osobne. Chociaż chyba są to jednak dwa osobne elementy. Więc strzelam, że odczytanie bierzemy od znaku 田 [POLE RYŻOWE], czyli może *tan* たん?
Nierozróżnianie elementów semantycznych i fonetycznych, sumowanie odczytań komponentów		
203E-A	206A	a) Wydaje mi się, że ten znak należałoby odczytać jako *nichi* にち, sugerując się lewą stroną znaku. b) Wydaje mi się, że ten znak oznacza dzień. Uważam tak głównie ze względu na lewą część znaku, ponieważ prawa część oznacza po prostu numer i nie wydaje mi się, by miała wpływ na znaczenie, ani odczytanie.
	301A	a) Na tę chwilę nie jestem w stanie podać odczytania *on'yomi*, które pasuje mi do tego znaku. Gdybym miała zgadywać podawałbym odczytanie *on'yomi* dla 扌 [RĘKA], ale niestety go nie pamiętam. b) Ze względu na prawą część znaku 森 [LAS] mogłoby oznaczać coś związanego z lasem lub drewnem, ale nie jestem w stanie podać konkretnego przykładu.
204E-A	207A	a) *Shoku* しょく, ponieważ lewą część znaku tak odczytujemy. b) Znak oznacza posiłek/jedzenie. Z kolej słowo oznacza „kolacja". Łatwo to wywnioskować po zerknięciu na lewą stronę znaku 食 [JEDZENIE].
205E-A	207A	a) *Sho* しょ? Trochę brzmi jak jedzenie. b) Jedzenie… w zdaniu jest mowa o wieczorze więc strzelam że chodzi o kolację.
	308A	a) *China* ちな. Połączenie ust + kwiatów.
	309A	a) *Ta/da* た／だ. Wydaje mi się że większość znaków z 田 [POLE RYŻOWE] można przeczytać po prostu *ta/da* た／だ. b) Myślę, że może mieć coś z farmą przez pole.
206E-A	208A	a) *Mori* もり jak znak na las. b) Las.
	306A	a) *Gokatsu* przez odczytania tych znaków osobno.
	307A	a) *Kinkō* przez możliwe odczytanie tych znaków po ich rozdzieleniu.
	308A	a) *Kuchihana* くちはな z powodu możliwego odczytania tych znaków osobno.
	310A	a) *Kinkau* きんかう z powodu możliwego odczytania znaków napisanych osobno.
206E-B	301B	a) *Kōsei* こうせい. Ze względu na odczytanie części elementów.
	309B	a) *Tatsuki* たつき.
Niepewność, bezsilność, intuicja		

444:7273791066

201E-A	208A 209A	a) Nie wiem. b) [Pole odpowiedzi puste.]
	301A	a) Ten sam co znak na *mori*, nie pamiętam *on'yomi* tego znaku. Bo tak mi się wydaje, bo sens jest nie ręka a las.
	302A	a) *Shoku* しょく bo jest znak na jedzenie. Drugiego nie znam.
	303A	ab) Nie wiem.
	308A	a) Takie jakie ma znaczek po prawej stronie […]. Nie pamiętam.
201E-B	203B	a) Raczej *shin*, bo kontekst mi podpowiada. Chociaż to nie jest logiczne bo część fonetyczna znaku jest po prawej stronie, a odczytanie *shin* jest od *kokoro* [‘serce’], czyli klucza. Ale nie pamiętam odczytania znaku na *mi* [‘ciało’].
	205B	a) Nie wiem. b) Nie wiem, bo nie znam elementów poszczególnych.
	210B	c) Nie wiem, po tym jak kolega wrócił do swojego kraju był jakiś.
	302B	b) Nie wiem. Deszcz i prawo.
	305B	a) Nie wiem, bo znam tych elementów. b) Nie wiem.
	308B	b) Okolica, a co znaczy klucz, to nie pamiętam, więc nie mogę zgadnąć.
	309B	a) Nie wiem, bo nie znam elementu w środku.
202E-A	202A	a) *Dō* どう jakbym chciał zapisać zwierzę [wykreślone „ale w rzeczywistości bardziej bym był skłonny na *ryoku* りょく jako że w znakach z radykałem siły”] patrząc na lewy element znaku wziąłbym czytanie *dō* どう.
	205A	b) Najbardziej kojarzy mi się ze szkołą patrząc na prawą część ale w *kanji* na [słowo nieczytelne] też występuje taka prawa strona 交 [KRZYŻOWAĆ SIĘ, MIESZAĆ SIĘ]. Dlatego nie mam pomysłu.
	303A	a) *Ma* ま LUB *reki* れき. Wydaje mi się, że znak na narkotyki ma takie czytanie i jest podobnym ale nie pamiętam. b) Może szklarnię? Miejsce gdzie rosną drzewa/lasek pod przykryciem 麻 [KONOPIE] zaś BAMBUS podkreśla. Choć znak 麻 [KONOPIE] czytamy chyba *yuka* ゆか i oznacza podłoga.
	304A	ab) [Pola odpowiedzi puste.]
202E-B	205B	a) Pewnie czytanie by było od znaku 釈 [WYJAŚNIENIE], ale takie nie znam bądź nie ma, ale jakbym miał coś podać, to *ban* ばん […]. b) Może WYPOŻYCZAĆ ale nie mam pojęcia i pomysłu jak to uzasadnić.
	305B	a) *Chō* ちょう ale nie mam pojęcia jakie czytanie *ON'YOMI* ma znak na BIURKO.
	309B	ab) [Pole odpowiedzi puste.]
203E-A	201A	a) Na tę chwilę nie jestem w stanie stwierdzić, jak można by odczytać ten znak.
	207A	a) *Gata* がた — wydaje mi się, że tak powinno się odczytać ten znak, ale nie jestem w stanie tego uzasadnić.

445:6465183753

	208A	a) Nie mam pomysłu, jak należałoby ten znak odczytać.
	301A	a) Na tę chwilę nie jestem w stanie podać odczytania *on'yomi*, które pasuje mi do tego znaku. Gdybym miała zgadywać podawałbym odczytanie *on'yomi* dla 扌 [RĘKA], ale niestety go nie pamiętam.
	302A	b) Na tę chwilę nie mam żadnego przypuszczenia co do możliwego znaczenia tego znaku.
	303A	b) Nie mam żadnych przypuszczeń co do znaczenia tego znaku.
	304A	a) Na tę chwilę nie mam żadnego przypuszczenia co do odczytania *on'yomi* tego znaku.
	306A	a) Na tę chwilę nie jestem w stanie stwierdzić jak można by to odczytać. b) Tamże do znaczenia: Nie wiem co może oznaczać ten znak.
	303B	a) Wydaje mi się, że za odczytanie odpowiada 続 [KONTYNUOWAĆ], który sam w sobie jest znakiem, na kontynuować, ale niestety na tę chwilę nie pamiętam jego odczytania w *on'yomi*. b) Za znaczenie odpowiada prawdopodobnie 衣 [UBRANIE], ale niestety nie pamiętam jego oryginalnego znaczenia i nie jestem w stanie znaleźć żadnego pasującego odczytania dla tego znaku.
	306B	a) Na tę chwilę nie jestem w stanie zasugerować się niczym i podać żadnego pasującego odczytania *on'yomi*.
	308B	b) Wydaje mi się, że znaczenie, może mieć coś wspólnego z 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK], ale nie pamiętam od jakiego znaku jest to klucz i na tą chwilę nie jestem w stanie podać żadnego pasującego znaczenia.
	309B	a) Nie pamiętam odczytania 胃 [ŻOŁĄDEK] i na tą chwilę, nie jestem w stanie podać pasującego odczytania, a wydaje mi się, że właśnie ten element odpowiada za odczytanie.
	310B	a) Wydaje mi się że ten znak, może mieć odczytanie *kan* かん, ale jest to całkowicie intuicyjne.
204E-A	105A	Znam kilka znaków które mają po swojej lewej 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK], a po prawej 亍 [ZATRZYMYWAĆ SIĘ] dlatego jak najbardziej taki znak mógłby istnieć. Niestety nie wiem, czy element, który oznaczyłam znakiem „x" istnieje. [Na znaku zakreślony kółkiem górny komponent 灬 OGIEŃ i wskazany strzałką opatrzoną znakiem iks.]
	201A	a) Odczytałabym ten znak *setsu* せつ, w złożeniu *kisetsu* きせつ ['pora roku'], ale kompletnie nie ma to słowo sensu w tym zdaniu, więc zapewne się mylę. bc) Nie mam pojęcia.
	204A	a) Odczytałabym ten znak *tō* とう, ale nie mam pojęcia skąd takie skojarzenie. Znak stoi samodzielnie, więc trudno mi się domyślić jego znaczenia. b) Nie mam pojęcia. c) Nie znam powyższego znaku, więc nie wiem, co oznacza całe zdanie.
	208A	a) Nie mam pojęcia. b) Nie wiem. c) Trudno mi wymyślić znaczenie znaku nawet po zapoznaniu się z całym zdaniem.

446:8721107635

	304A	a) Nie wiem, zapomniałam jak odczytać *on'yomi* znaku 雪 [ŚNIEG].
	305A 306A	b) Nie mam pomysłu.
	308A	a) Nie mam pojęcia. Obstawiam odczytanie 花 [KWIAT] *on'yomi*, ale niestety je zapomniałam.
204E-B	202B	a) Nie wiem. b) Nie wiem. Nie umiem wywnioskować znaczenia nawet z kontekstu zdania, gdyż nie znam słowa *yakkyoku* 薬局 [‘apteka’]. c) Nie wiem.
	207B	b) Nie wiem. Nie wiem co oznaczają poszczególne znaki w słowie *sentaku* せんたく — pranie.
	305B	a) Niestety nie mam pojęcia. Znam element 机 [STÓŁ] oznaczający „biurko”, ale nie wiem, jakie ten znak ma odczytanie *on'yomi*. b) Nic mi nie przychodzi do głowy.
	306B	a) Nie przypominam sobie bym poznała znak, który wygląda samodzielnie jak zaznaczony przeze mnie element. Ale gdybym go poznała to zapewne tak odczytałbym powyższy znak. [Na znaku zakreślony komponent 板 DESKA.] b) Nie wiem.
	308B	a) Zapomniałam jak odczytuje się ten element samodzielnie, ale właśnie tak odczytałabym ten znak. [Na znaku zakreślony komponent 辺 OKOLICA, BOK.] b) Nie mam pojęcia.
205E-A	102A	Wygląda bardzo „japońsko”. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	104A	Wydaje mi się, że gdzieś go widziałam. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	201A	a) Wydaje mi się, że może mieć coś wspólnego z *ha* は albo *ho* ほ.
	202A	a) *Kō* こう? Nie mam pojęcia.
	204A	b) Możliwość + daszek… myślę, że to jakiś budynek. Może schronisko? Myślę tak, bo gdybym sama miała pieniądze to bym ratowała zwierzęta.
	208A	a) *Su* す. Pasuje mi do drzew.
	210A	a) Nie mam pojęcia, naprawdę.
	304A	a) Coś z *ga* が. Kojarzy mi się z opadem.
	305A	a) Coś z *shi* し. Tak mi się kojarzy.
205E-B	201B	b) Myślę że to jakaś grupa kobiet ze względu na ten znak, ale nie wiem dokładnie jaka…
	305B	b) Myślę o czymś problematycznym, bo kojarzy mi się ze znakiem 困 [KŁOPOT]. Ale sądzę, że to tylko moje *delulu*.
	306B	b) Ten znak jest dla mnie najtrudniejszy ze wszystkich, bo ma wszystko, co typowy znak *kanji*, więc nie pasuje mi do niczego. Nie wiem…
206E-A	103A	Ułożenie znaku na „oko” wygląda dziwnie, jednakże wygląda podobnie do prawdziwych znaków.

447:9343271911

	105A	Umiejscowienie środkowej części znaku wygląda dość dziwnie, jednakże byłabym wstanie uwierzyć w istnienie takiego znaku.
	205A	b) Szczerze mówiąc, nie wiem, co mógłby oznaczać ten znak w przypadku czasownika.
	302A	a) Nie mam pojęcia.
	306A	b) Nie mam pojęcia.
206E-B	104B	Myślę, że mogłabym uwierzyć w istnienie tego znaku.
	201B	abc) [Pole odpowiedzi puste.]
	202B	b) Może „pracować” ale również nie umiem uzasadnić odpowiedzi. Wynikają one bardziej z domysłu.
	203B	b) Może „ważny”, ale nie przychodzi mi nic innego do głowy.
	302B	a) Nie wiem.
	307B	ab) Nie mam pojęcia.
207E-A	201A	a) Zgaduję, że chodzi o *mono* もの, jak w *kimono* 着物 [‘tradycyjne japońskie ubranie *kimono*’], domyślam się z kontekstu. Znaczy co do doczytania nie jestem pewna, bo chyba żaden z tych elementów nie czyta się jako *mono* もの. Znak na buddę chyba miał odczytanie *butsu* ぶつ, więc uznam, że chodzi o *butsu* ぶつ.
	202A	b) Najpierw sobie zapiszę, co oba znaki oznaczają: 同 taki sam, wspólny, może podwójny? 力 siła, moc. Myślałam, że mi to coś podpowie, ale nadal nie wiem.
	207A	b) Myślę, że chodzi o kolację. Sugeruje mi to pierwszy znak w złożeniu 夕 [ZMIERZCH] oznaczający wieczór oraz element 食 [JEDZENIE] sugerujący, że jest to znak powiązany z czynnością jedzenia (lub picia). Teraz mi się przypomniało, że 夕 [ZMIERZCH] oznacza też chyba porę popołudniową? Ale w tym wypadku chyba chodzi o kolację.
	210A	a) Same elementy znaku nie podpowiadają mi w tym przypadku odczytania.
	305A	a) Tutaj znowu nie wiem, jakie inne odczytanie ma znak na *tori* とり [PTAK]. A w znaku 辶 [RUCH] nie doszukiwałabym się odczytania.
	306A	a) Tutaj wydaje mi się, że odczytać należy 舌 [JĘZYK] jako *katsu* かつ, choć nie jestem pewna, czy jest to zaliczane jako odczytanie *kun’yomi* czy *on’yomi*. 言 [MOWA] zapewne sugeruje znaczenie, a co do 氵 [WODA] to pewna nie jestem, ale chyba też. A nie, 氵 [WODA] to przecież część 活 [WYKORZYSTYWAĆ], więc się wszystko zgadza.
207E-B	209B	b) Oznacza szpital, ale nie jestem pewna znaczenia elementów w tym znaku.
	302B	a) Znak na deszcz i wodę przez podobieństwo do siebie mogą oba wskazywać na znaczenie znaku, więc odczytanie sugeruje pewnie 去 [ODCHODZIĆ], czyli *kyo* きょ. A nie tu są przecież dwa elementy. A więc deszcz sugeruje znaczenie, a 法 [SPOSÓB; REGUŁA] odczytanie *hō* ほう.
	310B	b) Coś związanego z domem? Tu tez za dużo możliwości, i nie pamiętam znaczenia 阝 [MUR, MIASTO].

448:1036850770

Aneks 5.3. Podgrupa średnio zaawansowana eksperymentalna

Kod arkusza	Nr znaku	Wypowiedź
Świadomość ograniczeń strukturalnych		
301E-A	101A	Prawa część znaku jest często po lewej stronie. Po prawej widzę ją chyba pierwszy raz.
	103A	Lewa i prawa-górna część znaku często występuje w takim umiejscowieniu. Wątpliwość budzi tylko znak na nić, ale pomimo tego takie połączenie wydaje mi się naturalne.
	104A	Znak na drogę (辶) znajduje się raczej niżej a w nim są inne części znaku (jak 進 [IŚĆ NAPRZÓD]). Natomiast sieć (罒) jest częściej na górze znaku.
	105A	灬 [OGIEŃ] jest na dole znaków, na samej górze wygląda nienaturalnie. Gdyby znak nie miał tej części na górze (wyglądałby tak [uczestnik zapisał tu znak 105A bez górnego komponentu 灬 OGIEŃ]) to prawdopodobnie nie miałabym zastrzeżeń.
	106A	Część na serce (忄) widuję raczej po lewej stronie. Tutaj wygląda jakby był wciśnięty na siłę.
	107A	Zarówno 扌 [RĘKA] jak i 火 [OGIEŃ] widuję w takich ułożeniach.
	108A	Klucz 疒 [CHOROBA] raczej ma w środku kolejny klucz, jak np. 病 [CHOROBA]. W takim przypadku wygląda podejrzanie.
	110A	忄 serce jest raczej po lewej stronie. Łączy się z już znanym znakiem 数 [LICZBA] co nie wydaje mi się dziwne.
301E-B	101B	Prawa część występuje zwykle po lewej stronie.
	102B	Dolna część nie powinna być pod inną częścią znaku.
	103B	Cześć po prawej (woda) powinien być po lewej.
	104B	Element, który występuje po lewej stronie, zwykle tak jest położony. Słońce często jest po prawej stronie.
	105B	Pod elementem przypominającym znak jest inny element, zwykle tak jest.
	106B	Elementy powinny leżeć inaczej. Ten po prawej powinien być albo pod lewym, albo po jego lewej stronie. Element („choroba”) powinien mieć coś pod daszkiem.
	107B	Ułożenie się zgadza. Woda po lewej, inny element po prawej.
	108B	Pod elementem na chorobę mamy inny element. Potencjalnie prawidłowy znak.
	109B	Element 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] wydaje się być zwykle po lewej stronie innego elementu.
302E-A	102A	W teorii tak, chociaż nie pamiętam spotkania go kiedykolwiek wcześniej. Znak 中 jako element znaku chyba może występować w różnych miejscach.
	103A	Nie sądzę aby taki znak istni[ał], ale same elementy znajdują się w „dobrych” miejscach.
	104A	Klucz znaku oznaczający drogę raczej nie powinien znajdować się nad elementem „siatki”. Może gdyby towarzyszyły im inne elementy, ale bez nich wygląda to co najmniej dziwnie.

449:1089655175

	105A	Wszystko jest okej i znak mógłby istnieć, gdyby nie element 灬 [OGIEŃ] nad znakiem 鳥 [PTAK]. Nie pamiętam aby gdziekolwiek znajdował się „na górze” znaku.
	106A	Element najbardziej z prawej strony, zazwyczaj pisany jest na początku. Nie spotkałam jeszcze klucza „serce” jako ostatniego w kolejności.
	108A	Element po prawej stronie powinien znajdować się „wokoło” drugiego elementu ([uczestnik zapisał tu znak 108A ze zmienioną pozycją komponentów, tak aby komponent 言 MOWA znajdował się pod 疒 CHOROBĄ]), wtedy byłby wiarygodny. Albo jeśli miałby jakiś element „pod” sobą ([uczestnik zapisał tu znak składający się z komponentów 言 MOWA i 病 CHOROBA ułożonych obok siebie w orientacji lewo-prawo w tej kolejności]).
302E-B	101B	Element 亻 [CZŁOWIEK] zawsze powinien znajdować się po lewej stronie.
	102B	Element 广 [ZADASZENIE] nie może wystąpić bez czegoś „pod” sobą.
	103B	Element na wodę 氵 zwyczajowo powinien być po lewej stronie.
	106B	Element 疒 [CHOROBA] nie może występować bez niczego pod sobą, a element 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] musi mieć coś po prawej stronie.
303E-A	101A	Ponieważ znajdujący się po prawej stronie element 扌 [RĘKA] występuje raczej po lewej stronie znaku, a nie po prawej stronie.
	104A	Wydaje mi się, że element 辶 [RUCH] występuje tylko pod spodem w znaku.
	105A	Element 灬 [OGIEŃ] występuje raczej u dołu znaku, a nie u góry jak w przykładzie.
	106A	Element 忄 [SERCE] występuje zazwyczaj po lewej stronie znaku dlatego wydaje mi się, że nie mógłby znajdować się po prawej stronie.
	108A	Element 疒 [CHOROBA] zazwyczaj okala inne elementy, dlatego brakuje czegoś w środku.
	110A	Teoretycznie mógłby istnieć, bo 忄 [SERCE] znajduje się na prawidłowym miejscu po lewej stronie.
303E-B	101B	Element 亻 [CZŁOWIEK] występuje po lewej stronie znaku.
	102B	Element 广 [ZADASZENIE] jest okalający co oznacza, że powinny się pod nim znajdować inne elementy, a tutaj jest pusto.
	103B	Element 氵 [WODA] powinien znaleźć się po lewej stronie znaku.
	104B	亻 [CZŁOWIEK] znajduje się na właściwym miejscu.
	105B	Ponieważ 广 [ZADASZENIE] znajduje się we właściwej pozycji — „okala” inne elementy.
	106B	Element 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] powinien znaleźć się po lewej stronie znaku, a pod 疒 [CHOROBA] powinno się coś znajdować.
	107B	Ponieważ 氵 [WODA] znajduje się po prawidłowej, lewej stronie.
	109B	Ponieważ element 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] powinien znajdować się po lewej stronie znaku a nie na dole.
	110B	Ponieważ elementy 氵 [WODA], 阝 [MUR, MIASTO] i 灬 [OGIEŃ] znajdują się po odpowiednich stronach.
Brak świadomości ograniczeń strukturalnych		
302E-B	109B	Elementy znajdują się we właściwych miejscach, choć nie jestem pewna co do elementu 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ].

450:5890617739

Ogólna struktura i analogie		
301E-A	109A	Ułożenie wydaje się sensowne. Wszystkie fragmenty wydają się łączyć jak inne, które widziałam do tej pory.
301E-B	110B	Ułożenie elementów wydaje się prawidłowe (choć dziwnie wygląda).
302E-A	107A	Elementy wydają się być wykorzystane naturalnie.
	109A	Jestem prawie pewna, że taki znak nie istnieje, ale nie widzę niepoprawnego użycia elementów, więc w teorii mógłby istnieć.
	110A	Mógłby, ale zapewne nie istnieje. Wygląda przyjemnie estetycznie, więc dostaje dodatkowy punkt „za”.
302E-B	104B	Elementy są na odpowiednich miejscach.
	105B	Elementy są na miejscach, które świadczą o możliwości istnienia znaku.
	107B	Wszystkie elementy są na odpowiednich miejscach.
	108B	W teorii wszystkie elementy zapisane są poprawnie, ale znak wygląda dziwnie.
	110B	Części znaku wydają się być rozmieszczone poprawnie.
Błędne rozpoznanie komponentu		
302E-A	303A	a) *Mori* もり — podwójne drzewa to jedyna wskazówka, sama nie wiem dlaczego tak mi się wydaje [o komponencie posiadającym jako samodzielny znak odczytanie *hayashi* 林 ‘zagajnik’, nie *mori* 森 ‘las’].
Nadwrażliwość na postrzegane błędy graficzne		
303E-A	102A	Wydaje mi się że 中 [ŚRODEK] nie pojawia się pod elementami okalającymi jak na przykład 疒 [CHOROBA], ale nie jestem pewna.
	109A	Wydaje mi się, że element 扌 [RĘKA] powinien znajdować się po najbardziej zewnętrznej, lewej stronie.
303E-A	108A	Ponieważ element 辶 [RUCH] nie powinien znajdować się pod 疒 [CHOROBA].
Strategie kompensacyjne — kontekst		
301E-A	201A	a) *Mono* もの, czyli obecne 物 [RZECZ]. Wywnioskowała to z kontekstu. b) Sam znak to obecnie 物 = rzecz. Natomiast złożenie oznacza kimono. Domyślam się dzięki kontekstowi i znajomości złożenia *kimono* 着物 [‘tradycyjny japoński strój *kimono*’].
	203A	b) *Genki* 元気 → zdrowy, dobry. Sam znak oznacza 元 → podstawa, pierwotnie. Kontekst mi podpowiada.
	206A	b) *Mainichi* 毎日 → codziennie. Wywnioskowałam z kontekstu i klucza 日 [SŁOŃCE, DZIEŃ].
	207A	b) Słowo oznacza „kolację”, a sam znak byłby zastąpiony 食 [JEDZENIE]. Znów, kontekst.
301E-B	207B	a) *Sen* せん, ponieważ istnieje słowo brzmiące tak samo, ale zapisane inaczej.
	208B	a) *Shuku* しゅく, ponieważ mogę zastąpić ten znak innym, o prawdopodobnie tym samym znaczeniu i tym samym odczytaniu.
302E-A	204A	a) *Uchi* うち [‘dom’] — wydaje mi się, że ma sens w kontekście zdania, choć wiele słów pasowałoby na to miejsce.

451:2567213414

	206A	b) Znak oznacza prawdopodobnie „dzień”, a złożenie oznacza „codziennie” — tak sugeruje treść zdania.
	208A	a) *Yo* よ — jedyne, co sprawia, że tak mi się wydaje jest treść całego zdania.
	210A	a) *Kura* くら — jeżeli dobrze rozumiem, to pasuje w kontekście zdania.
302E-B	301B	a) *Imatou* いまとう [najpewniej chodziło o *imōto* いもうと ‘młodszą siostrę’] — jest jedynym słowem które mi pasuje w kontekście zdania.
	202B	a) *Hatara(ku)* はたら（く） [‘pracować’] — w kontekście zdania wydaje się mieć sens.
	203B	a) *Shin* しん — pasuje do złożenia z 切 [CIĄĆ].
	206B	a) *Fuku* ふく — ma sens w kontekście zdania.
	207B	a) *Sen* せん — pasuje do złożenia i kontekstu.
	208B	a) *Shuku* しゅく — pasuje do złożenia.
	209B	a) *In* いん — pasuje do kontekstu zdania i ma sens w złożeniu.
	210B	a) *Kana(shii)* かな（しい） [‘smutny’] — wydaje się mieć sens w kontekście zdania.
303E-A	201A	a) Zdaje mi się, że należałoby odczytać znak jako *mono* もの, ale wnioskuję tak tylko z kontekstu zdania.
	202A	b) Słowo zapisane za jego pomocą może oznaczać zwierzę, co wnioskuję tylko z kontekstu zdania.
	203A	b) Całe słowo może oznaczać dobre samopoczucie co wnioskuję z kontekstu zdania.
	208A	a) Myślę, że można by go odczytać w tym zdaniu jako *susu* すす, ale wnioskuję to tylko z kontekstu zdania.
	209A	a) Odczytałabym znak jako *un* うん, ale nie jestem pewna i wnioskuję z kontekstu zdania.
	210A	a) Odczytałabym znak jako *kura* くら, co wnioskuję raczej z kontekstu zdania niż z konkretnego elementu.
303E-B	202B	a) Odczytałabym go jako *hatara(ku)* はたら（く） [‘pracować’], ale tylko na podstawie kontekstu zdania.
	204B	a) Odczytałabym jako *ike* いけ [‘staw’] ze względu na kontekst zdania.
	205B	a) Odczytałabym go jako *ka* か, ale tylko na podstawie kontekstu zdania.
	207B	a) Jako *sen* せん, co wnioskuję z kontekstu zdania.
	208B	a) *Shuku* しゅく, ale opieram się tylko na kontekście zdania.
	209B	a) Jako *in* いん, co wnioskuję z kontekstu zdania.
Strategie kompensacyjne — struktura		
301E-B	209B	b) „Pomieszczenie”, może przez element 阝 [MUR, MIASTO] który związany jest z wzniesieniem, schodami — które mogą być w budynku.
	204B	b) Znak oznacza coś związanego z wodą, słowo też, ze względu na element 氵 [WODA].

452:8251439879

302E-A	205A	b) Jest to na pewno jakaś czynność, jednak nie wiem o co może chodzić, poza ruchem na co wskazuje 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK]. Słowo mogłoby oznaczać opuszczanie jakiegoś miejsca.
	201A	b) Znak może oznaczać ubranie ponieważ składa się na niego nitka.
303E-B	201B	b) Myślę, że oznacza ono matkę, ponieważ występuje w nim element oznaczający kobietę oraz 毋 [tu: uproszczona wersja komponentu 母 MATKA].
	202B	b) Myślę, że może oznaczać pracę ponieważ przedstawia człowieka oraz drogę/poruszanie się.
	203B	b) Myślę, że znak oznacza coś lub kogoś bliskiego ponieważ składa się na niego serce i „ja". Całe słowo może oznaczać miły, przyjazny.
	206B	b) Oznacza ono ubranie, ponieważ pojawia się w nim 糸.
	209B	b) Może oznaczać jakiś budynek albo część budynku bo składa się na niego 阝 [MUR, MIASTO], który sugeruje jakieś zabudowania/osady oraz 口 [OGRODZENIE], który sugeruje zamknięcie, odgrodzenie.
Strategie kompensacyjne — konsolidacja		
301E-A	202A	a) *Dō* どう. Domyśliłam się z kontekstu i podobieństwa powyższego znaku do dziś używanego 動 [RUCH]. Podpowiedzią jest także fragment 同 [TAKI SAM], który odczytuje się właśnie jako *dō* どう. b) *Dōbutsu* 動物 → zwierzę. Samo 動 to znak na ruch. Tak jak wyżej, kontekst oraz znajomość znaku pomogły mi domyślić się znaczenia słowa.
	204A	a) *Ie* いえ ['dom']. Prawdopodobnie to znak na dom, dlatego wybrałam ten odczyt. b) *Ie* 家 czyli „dom". Podpowiada kontekst. Poza tym mają element wspólny 宀 [DACH].
	207A	a) *Shoku* しょく, pierwszą podpowiedzą jest 食 [JEDZENIE], czyli klucz związany z jedzeniem. Drugą kontekst.
	210A	a) *Kura* くら, ponieważ jest to prawdopodobnie znak na „ciemny". b) *Kurai* 暗い czyli ciemny. Prócz kontekstu łączy je element 日 [DZIEŃ, SŁOŃCE].
301E-B	201B	a) W tym przypadku, z kontekstu wynika, że to imię. Samodzielnie może mieć związek z kobietą, której element jest po lewej. b) Czy Mai ma się dobrze?
	202B	b) Prawdopodobnie jest to „iść". Wynika to z kontekstu oraz elementu „droga" w znaku.
	203B	a) *Shin* しん przez element 身 [CIAŁO] o takim o takim odczycie. b) „Serdeczny" — istnieje słowo o takim brzmieniu, które właśnie to oznacza.
	204B	b) Możliwe, że jest to jakieś źródełko, zbiornik wodny. Wynika tak z kontekstu oraz z elementu 氵 [WODA].
	206B	a) *Fuku* ふく, ponieważ jest tam element 復 [POWTARZAĆ] z takim odczytaniem. b) Może oznaczać „ubranie", ponieważ istnieje słowo właśnie z takim odczytem oraz jest tam 糸 = „nić".
	207B	b) "Myć", domyślam się przez znajomość *kanji*, którym można zastąpić ten znak oraz przez element na wodę — 氵.
	209B	a) *In* いん przez element 因 [PRZYCZYNA] oraz istnienie takiego słowa z innym znakiem o tym brzmieniu.

453:1951485078

	210B	b) Wnioskując po kontekście może to oznaczać „radość”. Jest zapewne związane z emocjami, ponieważ jest tam element na serce.
302E-A	201A	a) *Mono* もの — od złożenia *kimono* きもの [‘tradycyjny japoński strój *kimono*’], ma sens w kontekście zdania. Dodatkowo element 仏 [BUDDA] odczytać można jakoś *butsu* ぶつ co przynosi na myśl znak 物 [RZECZ] czyli inaczej *mono* もの. b) Nie mam pojęcia co mógłby oznaczać ten znak, wiem tylko, że ma element nitki, może oznaczać po prostu „rzeczy”. Jeżeli myślę dobrze to zapisane z nim słowo oznacza po prostu kimono choć można uprzeć się na tłumaczenie „rzecz do ubrania”.
	202A	a) *Dō* どう — znów, ma sens w kontekście całego zdania, plus element 同 [TAKI SAM] którego odczytaniem może być właśnie *dō* どう. b) Sam znak oznaczać może jakaś czynność (od elementu *ryoku* りょく) a słowo oznacza chyba „zwierzęta”.
	203A	a) *Gen* げん — po raz kolejny pasuje do kontekstu, dodatkowo element 現 [POJAWIAĆ SIĘ] ma chyba odczytanie *gen* げん.
	207A	a) *Han* はん — element 半 [POŁOWA] ma odczytanie *han* はん i pasuje ono w kontekście zdania. b) Znak oznacza „posiłek”, a słowo „kolację” — ma sens w tym zdaniu, element 食 [JEDZENIE] wskazuje na coś związanego z jedzeniem.
	209A	a) *Un* うん — wydaje mi się, że pasuje do zdania. Element 云 [MÓWIĆ] może mieć odczytanie *un* うん, ale nie pamiętam dokładnie.
302E-B	201B	a) *Imatou* いまとう [najpewniej chodziło o *imōto* いもうと ‘młodszą siostrę’] — jest jedynym słowem które mi pasuje w kontekście zdania. b) Znak może oznaczać coś związanego z kobietą 女, ale nie wiem co, słowo zapewne oznacza siostra.
	202B	a) *Hatara(ku)* はたら（く） [‘pracować’] — w kontekście zdania wydaje się mieć sens. b) Oznacza pracować — elementy 亻 [CZŁOWIEK] i 道 [DROGA] wskazują na wykonywanie czynności.
	203B	a) *Shin* しん — pasuje do złożenia z 切 [CIĄĆ]. b) Sam znak nie kojarzy mi się z niczym, ale słowo oznacza „miły” ze względu na element 忄 [SERCE], który wskazuje na powiązanie z uczuciami.
	206B	a) *Fuku* ふく — ma sens w kontekście zdania. b) Znak oznacza ubranie, a słowo — ubranie w stylu zachodnim ze względu na element 糸 [NIĆ].
	207B	a) *Sen* せん — pasuje do złożenia i kontekstu. b) Słowo oznacza pranie (ubrań), a znak oznacza czyszczenie, ponieważ zawiera element na wodę.
	209B	a) *In* いん — pasuje do kontekstu zdania i ma sens w złożeniu. b) Znak oznacza jakąś instytucje bo zawiera element 阝 [MUR, MIASTO], a słowo oznacza szpital.
	210B	a) *Kana(shii)* かな（しい） [‘smutny’] — wydaje się mieć sens w kontekście zdania. b) Znak oznacza jakieś odczucia, bo zawiera 心 [SERCE], a słowo oznacza smutek (?).
303E-A	204A	b) Myślę, że oznacza ono jakiś rodzaj budynku, co wnioskuję z kontekstu zdania oraz z elementu 宀, który oznacza dach.
	205A	b) Myślę, że słowo może oznaczać jakąś czynność co wnioskuję z *okurigany riru* りる oraz kontekstu zdania. Wydaje mi się że oznacza ruch albo przemieszczenie się ponieważ takie znaczenie ma element 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK].

454:1798669327

	206A	b) Słowo może oznaczać wieczór, co wnioskuję z kontekstu zdania. Sam znak oznaczałby wtedy wieczór jako porę dnia na co wskazywałby też element 日 [SŁOŃCE, DZIEŃ] po lewej stronie, który występuje w znakach oznaczających czas.
	207A	a) Odczytałabym go jako *han* はん ponieważ tak odczytuje się zazwyczaj cząstkę 半 [POŁOWA], oraz pasuje wtedy do kontekstu zdania. b) Znak może oznaczać posiłek, co wnioskuję z elementu 食 [JEDZENIE] po lewej stronie. Całe słowo może oznaczać kolację/podwieczorek, na co wskazywałby pierwszy znak w złożeniu czyli 夕 [ZMIERZCH].
	208A	b) Sam znak może wyrażać ruch, postępowanie naprzód, przemieszczanie się co sugerowałby element 辶 [RUCH] u dołu znaku. Słowo może oznaczać przejść dalej, co wnioskuję z kontekstu zdania.
	209A	b) Znak może oznaczać ruch na co wskazuje element 辶 [RUCH]. Całe słowo może oznaczać wysiłek fizyczny, ćwiczenia, co wnioskuję z kontekstu zdania.
	210A	b) Samo słowo może oznaczać mroczny/ciemny, co wnioskuję z kontekstu zdania. Znak może mieć to samo znaczenie. Element po prawej stronie 案 [PLAN] ma odczytanie *an* あん i zdaje się, że słowo na mroczny też, ale nie jestem pewna.
303E-B	202B	a) Odczytałabym go jako *hatara(ku)* はたら（く） [‘pracować’], ale tylko na podstawie kontekstu zdania. b) Myślę, że może oznaczać pracę ponieważ przedstawia człowieka oraz drogę/poruszanie się.
	204B	b) Może oznaczać ono staw, ponieważ w jego skład wchodzi element wody 氵. Wynikałoby to również z kontekstu zdania.
	205B	b) Słowo może oznaczać pożyczać, co wnioskuję z kontekstu zdania oraz elementu 亻 [CZŁOWIEK], który sugerowałby że chodzi o czynność wykonywaną przez człowieka.
	207B	b) Znak sugeruje czynność związaną z wodą na co wskazuje element 氵 [WODA]. Z kontekstu zdania wnioskuję, że słowo oznacza pranie.
	208B	b) Znak może oznaczać dom lub coś związanego z nim ponieważ zawiera element dach 宀, pod którym znajduje się część oznaczająca świętowanie. Całe słowo może oznaczać zadanie domowe co wnioskuję z kontekstu zdania.
	210B	a) Jako *kana(shii)* かな（しい） [‘smutny’], ponieważ przypomina trochę 悲 [SMUTEK] oraz wynika to z kontekstu zdania. b) Myślę, że oznacza smutek co wnioskuję z kontekstu zdania oraz z tego, że zawiera element 心 [SERCE] sugerujący uczucia.
Ograniczona kompetencja językowa/błędy językowe		
301E-B	205B	b) „Leżeć”, „być” — wnioskuję z kontekstu. [Czasownik stanu tego typu wymagałby raczej znacznika *ni* に zamiast znacznika *de* で występującego w zdaniu.]
Traktowanie sinogramów jako znaków złożonych semantyczno-semantycznie		
301E-A	107A	Pierwsze oznacza „rękę” drugie „ogień” więc może jest to znak na „podpalenie”, „rozpalenie” lub inną czynność podobną do tych.
	301A	b) 扌 to ręka, natomiast 森 to puszcza. Może oznaczać to wycinanie lasu jeśli połączy się te dwie części razem.
	302A	b) 食 to jedzenie, 叫 to krzyczeć (albo zrugać, zwątpiłam). Może oznacza to jakiś rodzaj złości, krzyku.
	303A	b) Może to jakiś schowek na drewno. 林 to las, 广 kojarzy się z dachem, jak to połączymy to powstaje schowek na drewno.
	305A	b) 辶 to droga, 島 to ptak. Jak je połączymy to można pomyśleć o migrujących ptakach i tak też bym ten znak przetłumaczyła.

455:7114038910

	306A	b) 言 to rozmowa, 活 to aktywność. Po połączeniu ich razem powiedziałabym, że znak ten oznacza „rozmowę”.
	307A	b) 金 to złoto, pieniądze, a 好 związane jest z lubieniem czegoś. Dlatego powiedziałabym, że jest to znak oznaczający słabość do pieniędzy lub sknerę.
	308A	b) 口 to usta, 花 to kwiat. Po zestawieniu ich zdefiniowałabym ten znak jako „śpiew”.
	309A	b) 忄 to serce, 田 to pole. Może to być rolnik jeśli połączymy te znaczenia.
	310A	b) 金 to pieniądze/złoto, 買 związane jest z kupowaniem, handlem. Może znak ten oznacza kupowanie wartościowych rzeczy.
301E-B	306B	b) Mamy tu drzewo i trawę (木, 艹) więc może jest to jakieś trawiaste wzniesienie, teren.
	307B	b) 犭 [ZWIERZĘ] związane jest ze zwierzyną, a 魚 to ryba – może więc ten znak oznacza łowienie ryb.
	308B	b) Biorąc pod uwagę element 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] może ma to związek z jakąś drogą. 辺 to okolica więc w obu mamy związek z trasą, terenem. Może to ścieżka.
	309B	b) 疒 to element oznaczający chorobę, a 胃 to żołądek. Może więc to jakaś choroba z nim związana.
	310B	b) Biorąc pod uwagę 宅 [DOM] i 阝 [MUR, MIASTO] i ich związek z pomieszczeniem, domem, może to być właśnie jakieś pomieszczenie. Może pokój w domu.
302E-A	301A	b) Być może oznacza zbieranie czegoś? Element ręki i drzewa wywołuje takie skojarzenia.
	303A	b) Być może budowanie czegoś, albo jakąś konstrukcją. Drzewa i bambusy są jedynymi powodami dla których tak mi się wydaje.
	304A	b) Woda i śnieg wskazują, że będzie to coś związanego z wodą, ale nie wiem co.
	305A	b) Do głowy przychodzi mi jedynie wędrówka ptaków (w sensie wylotu do ciepłych krajów) ze względu na elementy składowe znaku.
	309A	b) Być może oznacza pracę w polu? Serce i pole nie kojarzy mi się z niczym konkretnym.
302E-B	301B	b) Może oznaczać coś związanego z życiem człowieka, ale nie mam pomysłu co.
	303B	b) Może oznaczać ofiarowanie czegoś (?), ze względu na połączenie elementów nitki, sprzedaży i 衣 [UBRANIE].
	305B	b) Może oznaczać jakieś miejsce pobytu, ze względu na połączenie 广 [ZADASZENIE] — z elementu na jaskinię i 机 [BIURKO], które oznacza mebel.
303E-A	203A	b) Sam znak może oznaczać obecny stan np. uczuciowy ponieważ składają się na niego elementy serce i teraźniejszość.
	301A	b) Być może jakąś czynność związaną z drewnem ponieważ po lewej stronie jest element na rękę, a po prawej jest las.
	302A	b) Może oznaczać czynność związaną z jedzeniem ponieważ jest element 食 [JEDZENIE] i usta.
	303A	b) Może jakiś element domu, ponieważ składa się z podłogi i z bambusa.
	304A	b) Myślę że oznacza jakieś zjawisko pogodowe może grad albo szron, bo składa się ze śniegu i z wody.
	305A	b) Myślę, że może oznaczać np. wędrownego ptaka, bo składa się ze znaku na ptaka i drogę, ale może też oznaczać czynność związaną z przemieszczaniem się.

456:7069027277

	306A	b) Myślę, że może oznaczać jakąś czynność mówienia lub rodzaj wypowiedzi ponieważ składa się na niego element 言, który oznacza słowo oraz 舌, który oznacza język.
	307A	b) Być może jest cecha charakteru związaną z pieniędzmi, ponieważ na znak składają się elementy metal i lubić.
	310A	b) Myślę, że jego znaczenie jest związane z zakupami albo handlem w ogóle ponieważ składa się na niego metal 金 sugerujący pieniądze oraz 買 sugerujący kupowanie.
303E-B	201B	b) Myślę, że oznacza ono matkę, ponieważ występuje w nim element oznaczający kobietę oraz 毋 [tu: uproszczony komponent 母 MATKA].
	203B	b) Myślę, że znak oznacza coś lub kogoś bliskiego ponieważ składa się na niego serce i „ja". Całe słowo może oznaczać miły, przyjazny.
	209B	b) Może oznaczać jakiś budynek albo część budynku bo składa się na niego 阝 [MUR, MIASTO], który sugeruje jakieś zabudowania/osady oraz 口 [OGRODZENIE], który sugeruje zamknięcie, odgrodzenie.
	301B	b) Może oznaczać kobietę ponieważ skład się na niego człowiek 亻 i kobieta 女 oraz życie 生.
	302B	b) Oznacza jakieś zjawisko pogodowe ponieważ znajduje się w nim element 雨 [DESZCZ] oraz woda 氵.
	303B	b) Znak może oznaczać jakieś ubranie ponieważ składa się na niego 衤 [UBRANIE] oraz nitka 糸, albo czynność związaną z szyciem.
	304B	b) Może oznaczać czynność zbliżania się/podchodzenia bliżej ponieważ składa się na niego noga 足 oraz blisko 近.
	305B	b) Może oznaczać mebel albo część domu ponieważ składa się na niego jaskinia 广 oraz biurko 机.
	308B	b) Znak może oznaczać czynność związany z poruszaniem się ponieważ składa się na niego element 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] oraz 辺 okolica. Być może oznacza wędrowanie.
	309B	b) Może oznaczać chorobę żołądka ponieważ 疒 [CHOROBA] występuje w znakach na chorobę, a 胃 oznacza żołądek.
	310B	b) Myślę, że oznacza on dom albo jakąś formę mieszkania, ponieważ składa się na niego 阝 [MUR, MIASTO] wiążący się z zabudowaniami oraz 宅 [DOM], który oznacza swoje miejsce zamieszkania.
Wykorzystanie elementu semantycznego		
301E-B	301B	b) Coś związanego z człowiekiem, ponieważ jest tam 亻 [CZŁOWIEK]. Może jakieś uczucia.
	302B	b) Ma zapewne jakiś związek z pogodą, bo jest tam 雨, czyli deszcz. Może to jakaś ulewa.
	303B	b) 衤 [UBRANIE] chyba oznaczał związek z ubraniem, więc może coś w tym kontekście, np. „przebierać się".
	304B	b) 足 to element oznaczający nogi, może więc jest to jakaś droga albo przechadzka.
	305B	b) Mamy tu dach (广) więc może jakiś budynek, pomieszczenie.
302E-B	302B	b) Może oznaczać coś związanego z naturą, być może coś powiązanego z burzą.
	306B	b) Może to być nazwa jakiejś rośliny, ze względu na wykorzystanie elementu 艹 [TRAWA].
303E-A	309A	Myślę, że ten znak może odnosić się do uczuć albo do stanu ducha, ponieważ znajduje się w nim serce.

457:8184353892

303E-B	306B	b) Może oznaczać roślinę albo jakiś element przyrody ponieważ składa się na niego element trawa 艹.
	307B	b) Znak może oznaczać jakieś zwierzę ponieważ składa się na niego element 犭 [ZWIERZĘ], który często występuje w znakach na zwierzęta.
Błędne rozpoznanie elementu semantycznego		
301E-B	208B	b) Prawdopodobnie można próbować rozczytać znaczenie po elemencie 祝 [ŚWIĘTO], ale nie wiem co to może znaczyć.
302E-B	307B	b) Może oznaczać jakąś specyficzną dziedzinę rybołówstwa, związaną z wodami oceanicznymi.
	308B	b) Nie mam pojęcia co mógłby oznaczać, zakładam, że coś związanego z cięciem lub rozrywaniem.
Wykorzystanie elementu fonetycznego do odgadnięcia *on'yomi*		
301E-A	203A	a) *Gen* げん, przez kontekst oraz znajomość 現 [POJAWIAĆ SIĘ], które tak się odczytuje.
	208A	a) Może *shin* しん, ponieważ samo 森 [LAS] ma taki odczyt.
	209A	a) *Kai* かい lub *den* でん, ponieważ 云 [MÓWIĆ] w 会 [SPOTYKAĆ] odczytuje się *kai* かい, a znak 伝 [PRZEKAZYWAĆ] ma odczyt *den* でん.
	301A	a) *Shin* しん, ponieważ zawiera element 森 [LAS].
	306A	a) *Katsu* かつ, ponieważ 活 [WYKORZYSTYWAĆ] też ma taki odczyt.
	307A	a) *Kō* こう jak 好 [LUBIĆ; DOBRY]. Przez 好 [LUBIĆ; DOBRY] taki odczyt wybrałam.
	310A	a) *Bai* ばい ponieważ 買 ['kupować'] też tak się odczytuje.
301E-B	201B	a) *Mai* まい, ponieważ tak odczytuje się sam 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].
	202B	a) *Dō* どう ze względu na element „droga" w znaku.
	203B	a) *Shin* しん przez element 身 [CIAŁO] o takim o takim odczycie.
	204B	a) *Chi* ち, ponieważ tak odczytuje się 知 [WIEDZIEĆ, ZNAĆ].
	206B	a) *Fuku* ふく, ponieważ jest tam element 復 [POWTARZAĆ] z takim odczytaniem.
	210B	a) *Hi* ひ, ponieważ tak można odczytać samo 比 [PORÓWNYWAĆ].
	302B	a) *Hō* ほう, ponieważ taki odczyt ma 法 [SPOSÓB, REGUŁA].
	303B	a) *Zoku* ぞく ponieważ 続 [KONTYNUOWAĆ] ma taki odczyt.
	304B	a) *Kin* きん, bo taki odczyt ma 近 [BLISKI].
	308B	a) *Hen* へん, ponieważ taki odczyt ma 辺 [OKOLICA, BOK].
	309B	a) 胃 [ŻOŁĄTEK] to chyba *i* い, więc taki odczyt mu przypiszę.
	310B	a) *Taku* たく ponieważ taki odczyt ma 宅 [DOM].
302E-A	301A	a) *Rin* りん — tylko to kojarzy mi się z wielokrotnym użyciem znaku 木 [DRZEWO].

458:7908467036

	305A	a) *Chō* ちょう — jeżeli *chō* ちょう to inne odczytanie dla *tori* とり [‘ptaka’], to właśnie o to mi chodzi, jeżeli nie *chō* ちょう, to *chū* ちゅう, ale na 100% któreś z nich. Odczytanie wiążę w całości z tym jednym elementem.
	307A	a) *Kō* こう — element 好 [LUBIĆ; DOBRY] sugeruje odczytanie, chociaż nie zdziwiłoby mnie, gdyby odczytaniem mogło być *kin* きん.
	310A	a) *Bai* ばい od znaku na kupować, nie ma innego powodu.
302E-B	303B	a) *Zoku* ぞく — wydaje mi się, że takie odczytanie ma znak 続 [KONTYNUOWAĆ], który jest elementem tego znaku.
303E-A	202A	a) Odczytałabym go jako *dō* どう ponieważ 同 [TAKI SAM] odczytuje się w taki sposób.
	203A	a) Odczytałabym go jako *gen* げん ponieważ znajdująca się w nim cząstka 現 [POJAWIAĆ SIĘ] odczytuje się w ten sposób.
	206A	a) Odczytałabym ten znak jako *ban* ばん ponieważ tak odczytuje się zazwyczaj 番 [NUMER, KOLEJ].
	301A	a) Wydaje mi się, że *shin* しん ponieważ tak odczytuje się 森 [LAS].
	307A	a) Być może *kō* こう ponieważ występuje w nim 好 [LUBIĆ; DOBRY].
	308A	a) Być może *ka* か ponieważ w ten sposób odczytuje się 花 [KWIAT].
303E-B	201B	a) Przeczytałabym jako *kai* かい ze względu na element 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].
	203B	a) *Shin* しん, ponieważ element 身 [CIAŁO] odczytuje się w ten sposób.
	206B	a) *Fuku* ふく, ponieważ część 復 [POWTARZAĆ] kojarzy mi się z tym odczytaniem.
	303B	a) Być może *zoku* ぞく ze względu na część 続 [KONTYNUOWAĆ].
	306B	a) Być może *ban/han* ばん／はん ze względu na 板 [DESKA].
	307B	a) Być może *sen* せん ze względu na 鮮 [ŚWIEŻY].
	308B	a) Być może *hen* へん ze względu na 辺 [OKOLICA, BOK].
	309B	a) *I* い ze względu na 胃 [ŻOŁĄDEK].
	310B	a) Być może *taku* たく ze względu na 宅 [DOM].
Przypisywanie *kun’yomi* na podstawie komponentu		
301E-A	309A	a) *Ta* た przez 田 [‘POLE RYŻOWE’].
302E-A	308A	a) *Hana* はな — od znaku na kwiat lub *kō* こう od znaku na usta, nie widzę innych możliwości.
303E-A	204A	a) Odczytałabym go jako *nani* なに [‘co’] ponieważ w ten sposób odczytuje się jego część 可 [MOŻLIWY].
	309A	a) Być może odczytuje się go jako *ta* た ze względu na 田 [POLE RYŻOWE].
	310A	a) Myślę, że można by go odczytać jako *kai* かい ze względu na 買 [KUPOWAĆ] znajdujące się po prawej stronie.
Przypisywanie *on’yomi* na podstawie elementu semantycznego		

459:1099520913

301E-A	206A	a) *Nichi* にち. Domyślam się z kontekstu. Poza tym jest w tym znaku 日 [DZIEŃ, SŁOŃCE], który dziś używany jest w tym słowie i który tak się odczytuje.
	207A	a) *Shoku* しょく, pierwszą podpowiedzą jest 食 [JEDZENIE], czyli klucz związany z jedzeniem. Drugą kontekst.
302E-A	206A	a) *Nichi* にち — pasuje do całego złożenia i ma sens w zdaniu. Element 日 [DZIEŃ, SŁOŃCE] sugeruje odczytanie.
	308A	a) *Hana* はな — od znaku na kwiat lub *kō* こう od znaku na usta, nie widzę innych możliwości.
302E-B	304B	a) *Rō* ろう — od elementu 足 [NOGA], który chyba miał takie odczytanie.
303E-A	302A	a) Być może *shoku* しょく ze względu na 食 [JEDZENIE], ale nie jestem pewna.
Świadomość ograniczeń elementów fonetycznych		
303E-A	205A	a) Odczytałabym sam znak jako *kō* こう, ponieważ zazwyczaj tak odczytuje się często 交 [KRZYŻOWAĆ SIĘ, MIESZAĆ SIĘ], ale nie jestem pewna jak powinno się go odczytać w tym zdaniu.
Błędny rozkład na elementy		
301E-A	303A	a) *Rin* りん przez element 林 [ZAGAJNIK].
	308A	a) *Ka* か ponieważ mamy tu 化 [ZMIANA] o takim samym odczycie.
301E-B	301B	a) *Sei* せい ponieważ jest tam 生 [ŻYCIE] z takim odczytaniem.
	306B	a) Biorąc pod uwagę 反 [ODWROTNY, PRZECIWNY, KRZYWY] może mieć odczyt *han* はん. b) Mamy tu drzewo i trawę (木, ⺾) więc może jest to jakieś trawiaste wzniesienie, teren.
	307B	a) 羊 [OWCA] → prawdopodobnie odczyt dla tego znaku.
302E-A	302A	a) Jedyne co przychodzi mi do głowy to *kō* こう od znaku 口 [USTA]. Nie mam innego pomysłu.
	303A	a) *Mori* もり [‘las’] — podwójne drzewa to jedyna wskazówka, sama nie wiem dlaczego tak mi się wydaje.
302E-B	301B	a) *Kō* こう lub *sei/shō* せい／しょう ponieważ zawiera elementy 女 [KOBIETA] i 生 [ŻYCIE], które mają takie odczytania.
	302B	a) *Hō* ほう — od elementu 去 [ODCHODZIĆ], który ma takie odczytanie.
	307B	a) *Gyo* ぎょ lub *yō* よう od elementów na rybę i 羊 [OWCA], obie opcje wydają się być możliwe.
	308B	a) *Ka* か — od elementu 刀 [OSTRZE], choć nie wiem jakie odczytanie ma znak 辺 [OKOLICA, BOK].
303E-A	306A	a) Myślę, że być może odczytuje się go jako *gen* げん albo *wa* わ, co wnioskuję z elementu 言 [MOWA] i 舌 [JĘZYK], ale nie jestem pewna.
303E-B	301B	a) *Sei* せい ze względu na element 生 [ŻYCIE].
	302B	a) *Kyo* きょ, ponieważ 去 [ODCHODZIĆ] może być tak odczytane. b) Oznacza jakieś zjawisko pogodowe ponieważ znajduje się w nim element 雨 [DESZCZ] oraz woda 氵.
Nierozróżnianie elementów semantycznych i fonetycznych, sumowanie odczytań komponentów		

460:3489030689

301E-A	206A	a) *Nichi* にち. Domyślam się z kontekstu. Poza tym jest w tym znaku 日 [DZIEŃ, SŁOŃCE], który dziś używany jest w tym słowie i który tak się odczytuje. b) *Mainichi* 毎日 → codziennie. Wywnioskowałam z kontekstu i klucza 日 [SŁOŃCE, DZIEŃ].
	301A	a) *Shin* しん, ponieważ zawiera element 森 [LAS]. b) 扌 to ręka, natomiast 森 to puszcza. Może oznaczać to wycinanie lasu jeśli połączy się te dwie części razem.
	302A	a) *Shoku* しょく, ponieważ jest tu element 食 [JEDZENIE]. b) 食 to jedzenie, 叫 to krzyczeć (albo zrugać, zwątpiłam). Może oznacza to jakiś rodzaj złości, krzyku.
	304A	a) Prawdopodobnie odczytanie *on'yomi* dla 雪 [ŚNIEG], którzy jest jego fragmentem. b) 氵 to woda, 雪 to śnieg. Może to topniejący śnieg.
	305A	a) *Chō* ちょう, ponieważ takie odczytanie ma 鳥 [PTAK]. b) 辶 to droga, 島 to ptak. Jak je połączymy to można pomyśleć o migrujących ptakach i tak też bym ten znak przetłumaczyła.
	307A	a) *Kō* こう jak 好 [LUBIĆ]. Przez 好 [LUBIĆ] taki odczyt wybrałam. b) 金 to złoto, pieniądze, a 好 związane jest z lubieniem czegoś. Dlatego powiedziałabym, że jest to znak oznaczający słabość do pieniędzy lub sknerę.
	309A	a) *Ta* た przez 田 ['POLE RYŻOWE']. b) 忄 to serce, 田 to pole. Może to być rolnik jeśli połączymy te znaczenia.
	310A	a) *Bai* ばい ponieważ 買 [KUPOWAĆ] też tak się odczytuje. b) 金 to pieniądze/złoto, 買 związane jest z kupowaniem, handlem. Może znak ten oznacza kupowanie wartościowych rzeczy.
301E-B	308B	a) *Hen* へん, ponieważ taki odczyt ma 辺 [OKOLICA, BOK]. b) Biorąc pod uwagę element 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] może ma to związek z jakąś drogą. 辺 to okolica więc w obu mamy związek z trasą, terenem. Może to ścieżka.
	310B	a) *Taku* たく, ponieważ taki odczyt ma 宅 [DOM]. b) Biorąc pod uwagę 宅 [DOM] i 阝 [MUR, MIASTO] i ich związek z pomieszczeniem, domem, może to być właśnie jakieś pomieszczenie. Może pokój w domu.
302E-A	308A	a) *Hana* はな — od znaku na kwiat lub *kō* こう od znaku na usta, nie widzę innych możliwości. b) Być może *shoku* しょく ze względu na 食 [JEDZENIE], ale nie jestem pewna.
302E-B	304B	a) *Rō* ろう — od elementu 足 [NOGA], który chyba miał takie odczytanie. b) Może oznaczać zbliżanie się do celu, ze względu na element 近 [BLISKI].
	310B	a) *Taku* たく — od elementu 宅 [DOM], który ma takie właśnie odczytanie. b) Może to być jakaś instytucja zajmująca się rynkiem mieszkaniowym, ale nic konkretnego nie przychodzi mi do głowy.
303E-A	302A	a) Być może *shoku* しょく ze względu na 食 [JEDZENIE], ale nie jestem pewna.

461:2142555614

		b) Może oznaczać czynność związaną z jedzeniem ponieważ jest element 食 [JEDZENIE] i usta.
	306A	a) Myślę, że być może odczytuje się go jako *gen* げん albo *wa* わ, co wnioskuję z elementu 言 [MOWA] i 舌 [JĘZYK], ale nie jestem pewna. b) Myślę, że może oznaczać jakąś czynność mówienia lub rodzaj wypowiedzi ponieważ składa się na niego element 言, który oznacza słowo oraz 舌, który oznacza język.
	308A	a) Być może *ka* か ponieważ w ten sposób odczytuje się 花 [KWIAT]. b) Znak może oznaczać coś związanego z jedzeniem, bo występują w nim usta. Ewentualnie może być związany ze światem przyrody, bo występuje w nim kwiat.
	309A	a) Być może odczytuje się go jako *ta* た ze względu na 田 [POLE RYŻOWE].
	310A	a) Myślę, że można by go odczytać jako *kai* かい ze względu na 買 [KUPOWAĆ] znajdujące się po prawej stronie. b) Myślę, że jego znaczenie jest związane z zakupami albo handlem w ogóle ponieważ składa się na niego metal 金 sugerujący pieniądze oraz 買 [KUPOWAĆ] sugerujący kupowanie.
303E-B	303B	a) Być może *zoku* ぞく ze względu na część 続 [KONTYNUOWAĆ]. b) Znak może oznaczać jakieś ubranie ponieważ składa się na niego 衤 [UBRANIE] oraz nitka 糸, albo czynność związaną z szyciem.
	304B	a) *Kin* きん ze względu na 近 [BLISKI]. b) Może oznaczać czynność zbliżania się/podchodzenia bliżej ponieważ składa się na niego noga 足 oraz blisko 近.
	308B	a) Być może へん ze względu na 辺. b) Znak może oznaczać czynność związany z poruszaniem się ponieważ składa się na niego element 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] oraz 辺 okolica. Być może oznacza wędrowanie.
	309B	a) *I* い ze względu na 胃 [ŻOŁĄDEK]. b) Może oznaczać chorobę żołądka ponieważ 疒 [CHOROBA] występuje w znakach na chorobę, a 胃 oznacza żołądek.
	310B	a) Być może *taku* たく ze względu na 宅 [DOM]. b) Myślę, że oznacza on dom albo jakąś formę mieszkania, ponieważ składa się na niego 阝 [MUR, MIASTO] wiążący się z zabudowaniami oraz 宅 [DOM], który oznacza swoje miejsce zamieszkania.
Niepewność, bezsilność, intuicja		
301E-A	102A	Wydaje mi się, że go widziałam, chyba. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	205A	a) Nie wiem. Części składowe są mi znane, ale nie wiem co to może być. b) Nie wiem. c) „Przed… zapłacę.”
	208A	a) Nie wiem. c) [Pole odpowiedzi puste.]

	209A	a) *Kai* かい lub *den* でん, ponieważ 云 [MÓWIĆ] w 会 [SPOTYKAĆ] odczytuje się *kai* かい, a znak 伝 [PRZEKAZYWAĆ] ma odczyt *den* でん. b) Nie wiem, nie umiem tego z niczym połączyć. c) „Nie lubię się uczyć, ale… lubię.”
	304A	a) Prawdopodobnie odczytanie *on'yomi* dla 雪 [ŚNIEG], którzy jest jego fragmentem.
301E-B	110B	Ułożenie elementów wydaje się prawidłowe (choć dziwnie wygląda).
	205B	a) Odczytanie dla 釈 [TŁUMACZYĆ], ale nie pamiętam go.
	305B	a) Odczyt dla 机 [BIURKO], ale nie pamiętam go.
302E-A	101A	Prawa część znaku zazwyczaj występuje po lewej stronie (według mnie), tak samo jak znak *ki* き, więc ich połączenie jest nielogiczne (*I hope*).
	205A	a) Nie mam najmniejszego pomysłu na odczytanie tego znaku. Wydaje mi się, że mogłoby być to *o* お, ale to tylko przypuszczenie.
	302A	b) Prawdopodobnie coś związanego z pożywieniem, ale nie mam pomysłu co. Element 口 [USTA] jest dość mylący w tym znaku.
	304A	a) Zapomniałam odczytania znaku na śnieg innego niż *yuki* ゆき (przepraszam) ale jestem pewna, że to właśnie to odczytanie.
	306A	a) Może to być *kaku* かく, ale może to być też *gen* げん, nie jestem przekonana do żadnego z nich. Zakładam te dwa odczytania wyłącznie na podstawie intuicji.
	307A	a) *Kō* こう — element 好 [LUBIĆ; DOBRY] sugeruje odczytanie, chociaż nie zdziwiłoby mnie, gdyby odczytaniem mogło być *kin* きん. b) Być może rzeczy wartościowe albo ważne dla kogoś. Dedukcja wyłącznie na podstawie elementów, zapewne zła.
	308A	b) Z samych elementów nie potrafię wymyślić żadnego sensownego znaczenia, może jest to nazwa własna.
	309A	a) Zapomniałam możliwych odczytań znaku na pole, ale jest to zapewne jedno z nich, ponieważ tak mi się wydaje.
	310A	b) Prawdopodobnie coś związanego z handlem, do głowy przychodzi mi tylko „zastaw” i nie jestem pewna dlaczego.
302E-B	108B	W teorii wszystkie elementy zapisane są poprawnie, ale znak wygląda dziwnie.
	109B	Elementy znajdują się we właściwych miejscach, choć nie jestem pewna co do elementu ネ [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ].
	204B	a) Nie pamiętam słowa na jezioro, więc powiem *mizu* みず [‘woda’], choć to na pewno nie o to chodzi.
	205B	b) Znak oznacza coś związanego z wymianą, a słowo zapewne „pożyczać”, choć nie wiem dlaczego tak mi się wydaje.
	208B	b) Oznacza coś związanego z powtarzaniem, a słowo oznacza zadanie domowe, choć sama nie wiem na jakiej podstawie tak uważam.
	305B	a) Nie pamiętam innego odczytania znaku 机 [BIURKO] niż *tsukue* つくえ, ale jeżeli jest, to o nie właśnie chodzi.
	306B	a) *Han* はん — od elementu 反 [PRZECIWNY, ODWROTNY, KRZYWY] lub *ki* き od 木 [DRZEWO], choć może to był również odczytanie znaku 板 [DESKA], którego nie pamiętam.
	309B	a) Nie pamiętam odczytania znaku 胃 [ŻOŁĄDEK].
303E-A	107A	Wydaje mi się, że teoretycznie mógłby istnieć, to elementy znajdują się po właściwych stronach, ale 火 [OGIEŃ] znajduje się w nietypowej pozycji.

463:1267059220

	303A 304A 305A	a) Nie wiem.
303E-B	305B	a) Nie wiem.

Aneks 5.4. Podgrupa początkująca kontrolna

Kod arkusza	Nr znaku	Wypowiedź
Świadomość ograniczeń strukturalnych		
101K-A	101A	Prawa część powinna być po lewej. Jakoś tak lepiej wygląda. [Uczestnik zapisał tutaj znak złożony z komponentów 扌 RĘKA i 木 DRZEWO w konfiguracji lewo-prawo w tej kolejności. Wskazany jest on strzałką z podpisem: „taki mógłby istnieć”.]
	104A	Zaznaczone miejsce nie powinno być puste. [Na znaku zakreślona jest okręgiem pusta przestrzeń nad komponentem 辶 RUCH.]
	105A	灬 [OGIEŃ], [te] kreski powinny znajdować się pod czymś, a nie na samej górze.
101K-B	101B	Część po prawej powinna być po lewej.
	102B	Pod „daszkiem” nie powinno być pusto.
	103B	Część po prawej powinna być po lewej.
	106B	Część z prawej powinna być po lewej + pod daszkiem jest pusto.
	109B	Ma za dużo „kawałków” + znak 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] bardziej pasuje mi po lewej.
102K-A	101A	Do tej pory spotykałam się ze znakami, w których prawy element powyższego znaku znajdował się po lewej stronie, i tak samo z lewym elementem. Wydaje mi się, że prawy element tego znaku, może znajdować się w znakach kanji tylko po lewej stronie.
	102A	Zewnętrzny element znaku znajduje się w swoim typowym miejscu, w porównaniu ze znakami, które do tej pory poznałam. Element 中 [ŚRODEK] wydaje się być możliwym do umieszczenia pod nim.
	104A	W znakach, które do tej pory widziałam, górny element tego znaku zawsze znajdował się na dole znaku i wydaje się to być pewną zasadą. Ponieważ przyzwyczaiłem się, że ten element zawsze widzę na dole znaku, nie pasuje mi to, jak jest ułożony graficznie.
	107A	Dwa elementy składowe tego znaku wydają się być ułożone po dobrych stronach znaku i wyglądają na tworzące jedną spójną całość.
	108A	W znakach, które do tej pory widziałam pod prawym elementem powyższego znaku, zawsze znajdował się jeszcze inny element. Pusta przestrzeń pod elementem 病 [CHOROBA] sprawia, że cały znak wydaje się niekompletny i niemożliwy do zaistnienia.
103K-A	101A	W dotychczasowych znakach, które poznałam znak 木 [DRZEWO] zawsze pojawiał się po prawej jako komponent, a 扌 [RĘKA] jako pierwszy chociażby 持 [WZIĄĆ; MIEĆ] jako pierwszy. Dlatego takie ułożenie wydaje mi się dziwne i nie wygląda dobrze. Uwierzyłabym za to w znak w odwrotnej kolejności.
	102A	Mam wrażenie, że pod 疒 [CHOROBA] można włożyć wiele znaków mających sens.

464:3314191949

	104A	Tu mam podobne odczucia co do znaku 1.1. Ułożenie komponentów wydaje mi się dziwnie nienaturalne. Uwierzyłabym w istnienie tego znaku, gdyby komponenty zapisano w ten sposób [uczestnik zapisał tu znak 104A z zamienionym ułożeniem komponentów tak, by 罒 SIEĆ znajdowała się nad 辶 RUCHEM]. Choć wciąż czegoś by mi brakowało, znak wydawałby mi się za płaski, nieforemny, nie mieszczący się w kwadracie 口 [OGRODZENIE] wyznaczonym do zapisu, zbyt rozlazły w stronę prostokątną.
	108A	Ten znak wydaje mi się być niedokończonym, jakby coś musiało być pod 疒 [CHOROBA], bo do umiejscowienia 言 [MOWA] nie mam żadnych zastrzeżeń. Ale nie uwierzyłabym w ten znak, wygląda na wybrakowany.
	109A	Wszystko wydaje się być na swoim miejscu. Mogłabym uwierzyć w istnienie znaku o takim wyglądzie jak [uczestnik zapisał tu znak składający się z komponentów 扌 [RĘKA] i 化 [ZMIANA] w konfiguracji lewo-prawo w tej kolejności], a więc i o tym, że można by go zapisać w 口 [OGRODZENIE].
	110A	Tu również uważam, że komponenty przypominają układem znane mi znaki, np. ułożenie komponentu 女 [KOBIETA] na spodzie podobnie jak w 妻 [ŻONA] czy ułożenie 米 [RYŻ] na górze 奥 [uczestnik umieścił tu strzałkę wskazującą na znak 奥 TYŁ, MIEJSCE W GŁĘBI z podpisem „komponent od góry”]. Tak samo układ 攵 [UDERZAĆ] analogicznie do położenia tego komponentu w znaku 教 [NAUCZAĆ]. Wszystko wydaje mi się leżeć na właściwym pionie i poziomie w układzie jaki mam w wyobraźni [uczestnik zapisał tu znak 110A podzielony kreskami na trzy równe części pionowe i dwie poziome].
103K-B	101B	Inne ułożenie komponentów 亻 [CZŁOWIEK; na znaku ten komponent zakreślony jest okręgiem], wydaje mi się, że powinno być pierwsze 仙 [PUSTELNIK].
	102B	Tu również ułożenie komponentów wydaje się być nienaturalne. Gdyby [uczestnik zapisał tu znak składający się z komponentów 广 ZADASZENIE oraz 馬 KOŃ, gdzie 馬 KOŃ jest pod 广 ZADASZENIEM] tak to wyglądało to mogłabym uwierzyć.
	103B	Na pierwszy rzut oka tak, choć trochę nie gra mi element 氵 [WODA] na końcu a nie z przodu. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	104B	Ułożenie komponentu 亻 [CZŁOWIEK] z przodu wygląda dla mnie dobrze. Mam nawet odczucie, że widziałam podobny znak, stąd mogłabym uwierzyć w istnienie takiego.
	105B	广 [ZADASZENIE] ułożenie mi pasuje, kojarzę też znak 糸 [NIĆ] więc wszystko mi wizualnie się zgrywa.
	107B	氵 [WODA] na pozycji lewej jak najbardziej dla mnie dobrze wygląda.
104K-A	108A	Rozumiem pustą drogę, ale to nie emituje takiej samej artystycznej energii. Wygląda, jakby ktoś zabrał z niego jeden element.
104K-B	103B	Gdyby woda była po lewej, to byłby logiczny.
105K-A	101A	Wygląda bardzo naturalnie, jednak prawa strona znaku chyba pojawia się częściej jako lewa część?
	104A	Górna część znaku pojawia się najczęściej z lewej strony znaku lub pod znakiem.
	106A	Prawy element nie wygląda zbyt naturalnie w tym znaku, bo zwykle widzimy go z innej strony znaku.
	108A	Prawy element powinien być z lewej strony, a lewy element ewentualnie wpisany w środek prawego.
106K-A	105A	Te cztery kreski u góry, po prostu nie mają sensu. Reszta jest do uwierzenia. [Na znaku zakreślony komponent 灬 OGIEŃ w niewłaściwej pozycji.]
	108A	Pusta przestrzeń pod daszkiem po prawej stronie sprawia wrażenie, gdyby ktoś zapomniał tam dopisać resztę znaku.

106K-B	101B	Komponent z lewej zawsze do tej pory widziałam tylko po prawej.
	103B	„Woda” po prawej powinna być po lewej — inaczej nie wzbudza to mojego zaufania.
	106B	Komponent z prawej powinien być po lewej, ale wtedy by się gryzł z tymi dwoma znaczkami obok daszku.
Brak świadomości ograniczeń strukturalnych		
102K-A	106A	Powyższy znak składa się z trzech podstawowych elementów, i mimo, że chyba nie spotkałam się jeszcze ze znakiem, który łączyłby w sobie więcej niż dwa podstawowe elementy w takim szeregowym układzie, to graficznie wygląda na znak, który mógłby istnieć.
103K-B	103B	Na pierwszy rzut oka tak, choć trochę nie gra mi element 氵 [WODA] na końcu a nie z przodu. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
104K-A	101A	Drzewko jest bardzo ładnym, zgrabnym znakiem, który pasuje praktycznie do wszystkiego. Co prawda moim zdaniem wyglądałby lepiej, gdyby było po prawej, ze względu na ten drugi element, ale jestem w stanie uwierzyć w ten znak.
Ogólna struktura i analogie		
101K-A	102A	Wygląda podobnie do innych znaków, które znam, np. 庫 [SKARBIEC].
	107A	Wygląda podobnie/ma ten sam „styl”, co inne znaki, które znam.
101K-B	105A	Składa się z części, które już znam.
	107A	Składa się ze znanych elementów.
102K-A	110A	Mimo złożoności znaku, wszystkie jego elementy składowe wydają się ze sobą współgrać graficznie, przez co wygląda na znak potencjalnie możliwy, żeby istnieć.
103K-A	105A	Nagromadzenie elementów wydaje mi się za duże. W pierwszej chwili pomyślałam tak, ale ułożenie [komponenty 灬 OGIEŃ i 鳥 PTAK ułożone w taki sposób, by ogień znajdował się nad ptakiem, ze strzałką wskazującą na komponent 灬 OGIEŃ zakreślony kółkiem] tego elementu wydało mi się dziwnie nienaturalne, jakoś wepchnięte dodatkowo na siłę.
	106A	Tu mam podobne odczucia, że coś jest za dużo komponentów wsadzonych do jednego znaku. Mogłabym uwierzyć w znak 秋 [JESIEŃ] lub [uczestnik zapisał tu znak składający się z komponentów 火 OGIEŃ i 忄 SERCE w konfiguracji lewo-prawo w tej kolejności], ale ten przedstawiony wydaje się zbyt ściśnięty, w złym układzie.
	107A	Położenie komponentów wydaje mi się być naturalne, też znam oba i z czymś mi się kojarzą, a więc też z jakimś możliwym znaczeniem czegoś podtrzymującego ogień, ciepło.
104K-A	106A	Bardzo nudny, standardowy graficznie znak. Zdecydowanie jestem w stanie go sobie wyobrazić jako część złożeń z jakiejś nudnej, technicznej kategorii.
	107A	Podobnie jak poprzedni, standardowy, nieciekawy, wygląda jak część złożeń.
	109A	Nie ma takiego znaku, w który bym nie uwierzyła, tak długo, jak pozostałe elementy znajdują się w ustach.
106K-A	101A	Dość prosta kombinacja, możliwe, że miałby znaczenie semantyczne, a nie czysto symboliczne (tj. reprezentuje koncept, nie rzeczywisty obiekt).
	102A	Prosty, przejrzysty, może znaczy coś mało konkretnego (中 [ŚRODEK] = wnętrze; wnętrze przedmiotu? wnętrze przedziału czasu?).

	103A	Mało konkretny, wydaje mi się, że konstrukcyjnie nie ma sensu; poszczególne komponenty nie wydają się tworzyć wspólnej całości.
	104A	Wygląda jak uproszczony rysunek otomany ze skrzynią, a nie kanji — nie sprawia dla mnie wrażenia znaku niosące jakieś znaczenie. [Przy znaku prosty rysunek otomany ze skrzynią pod nią.]
106K-B	104B	Kształt i ułożenie komponentów ma dla mnie sens.
	105B	Strukturalnie jest jak najbardziej sensowny, chociaż nie mam pomysłu na znaczenie.
	107B	Nie widzę przeciwskazań, wydaje się być złożony w jakiś sensowny sposób, ma to ład i skład.
Błędne rozpoznanie komponentu		
101K-A	207A	b) Jakiś posiłek z ryżem, ze względu na jego części. [Prawdopodobnie uczestnik myli tu komponent 半 POŁOWA z 米 RYŻ.]
103K-B	203B	b) Osobę światłą, oczytaną może 小 [MAŁY] (od ognia), 自 (ja), może samoświadomą sugerując się pojedynczymi komponentami i tym, że to złożenie *na*-przymiotnika, określenie.
	302B	b) Jeśli dobrze pamiętam dolny element coś z miejscem to może bagno [o komponencie 法 PRAWO; METODA], miejsce gdzie jest często zielone.
	308B	b) Miejsce zamieszkane przez ludzi (彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] ten element sugeruje człowieka [komponent ten wskazuje raczej na ruch]), jakiś rejon gęsto zaludniony.
	310B	b) 阝 (sugeruje schodzenie w dół), albo piwnicę [o komponencie 阝 stojącym po prawej stronie znaku o znaczeniu MUR, MIASTO].
104K-A	201B	a) *Shomi* しょみ — *jo* じょ + *umi* うみ (ale zmiękczone).
	205A	b) Z racji, że są w nim elementy chodzenia i szkoły [o komponencie 交 KRZYŻOWANIE SIĘ, MIESZANIE SIĘ] mogę jedynie założyć, że ten znak oznacza wagary.
	309A	b) Konewka — ten element po lewej wygląda jak smutny człowiek podlewający pole [o komponencie 忄 SERCE].
104K-B	304B	a) *Asha* あしゃ — *ashi* あし + *haya* はや. b) Protezy (te do szybkiego biegania). [Uczestnik myli tu prawdopodobnie znak 近 BLISKI obecny w znaku 304B ze znakiem 速 SZYBKI.]
	306B	b) Mech — drzewo, trawa i ten fragment, który jest w posiłku [o komponencie 反 ODWROTNY, PRZECIWNY; KRZYWY] (kto nie jadł mchu w dzieciństwie).
105K-A	205A	a) „Wyjazd szkolny”, ponieważ jest mowa o płaceniu za coś przed. Lewy element znany mi z *iku* 行く — iść, prawy element to element pojawiający się w nazwach szkół.
106K-A	301A	b) Wzrost rośliny? Zakładam, że lewa część jest od „czekać” [o komponencie 扌 RĘKA], a prawa to „las”; „czekać na las”.
	309A	a) *Hita* ひた. *Hi* ひ → Zakładam, że lewy komponent pochodzi od ognia [o komponencie 忄 SERCE]. *Ta* た → Pole ryżowe, *plain & simple*.
Brak rozpoznania komponentu		
101K-A	303A	b) Ptaki latające nad drzewami. Nie wiem, co oznacza część na górze, ale wygląda jak latające ptaki.
103K-B	109B	b) Nie znam komponentu 冫 [LÓD] zaznaczonego.

467:2217673536

104K-A	301A	b) Dżungla — nie wiem, co znaczy tam ten element po lewej, ale na pewno ma dobry powód, żeby być w puszczy.
105K-A	202A	a) Prawy element to *chikara* — siła, lewego elementu nie znam. W zdaniu jest mowa o szpitalu.
	302A	a) *Shoku* + drugiego znaku nie znam.
	303A	a) Środkowy element to jaskinia. Dolny element to las. Górnego nie znam.
	305A	a) Widzę element *cho, tori* — ptak, ale nie znam lewego elementu.
	309A	a) Prawy element to pole ryżowe — *ta*, lewego elementu nie znam.
106K-A	302A	a) *Shoku* しょく to znam ze znaku „jeść”, ale prawego komponentu nie kojarzę.
	303A	b) Ten dolny to chyba były jakieś konopie, ale te pseudo namioty na górze nic mi nie mówią.
106K-B	302B	a) *Sui* すい + *ame* あめ = *suime* すいめ. Nie kojarzę zaznaczonego komponentu, szukam po pozostałych. [Na znaku zaznaczony okręgiem komponent 去 ODCHODZIĆ opatrzony znakiem zapytania.]
	303B	a) To nie sprawia dla mnie wrażenia znaku, nie mam zielonego pojęcia co by tu mogło być. *Nibai* にばい? *Ishiu* いしう? Patrzę po tym co kojarzę z 糸 [NIĆ] i 売 [SPRZEDAWAĆ]; nie znam 衣 [UBRANIE].
	305B	b) Może jakiś kryty ogród/szklarnię? Drzewo jest pod dachem, chociaż pytanie co znaczy ten ostatni element… [Na znaku zakreślony okręgiem komponent 几 MEBEL i opatrzony znakiem zapytania.]
	306B	b) Może jakiś rodzaj roślin? Jest trawa, jest drzewo, jest też coś, czego nie znam — może to jakaś „flora”, to jest „ekosystem”?
Nadwrażliwość na postrzegane błędy graficzne		
101K-A	103A	Nie pasuje mi, że 罒 [SIEĆ] jest tak na samej górze.
	110A	Ma jakby trzy „części”, a powinny być dwie.
101K-B	110B	Nie pasuj mi że 灬 [OGIEŃ] nie są pod jakimś daszkiem + część 阝 [MUR, MIASTO] bardziej mi pasuje po lewej.
102K-A	103A	Prawy górny element tego znaku nie pasuje jak dla mnie graficznie do koncepcji znaku. Oprócz tego, że obydwa elementy po prawej, nie wydaje się mieć ze sobą dużo wspólnego w kontekście znaczeniowym, to ich połączenie graficzne nie pasuje do siebie.
	109A	Wydaje mi się, że w znakach z elementem 口 [OGRODZENIE], zawsze wewnętrznym elementem jest inny znak typu 木 [DRZEWO], 口 [USTA], a nie znak łączący w sobie kilka elementów jak powyższe 扌 [RĘKA], 化 [ZMIANA]. Dlatego, powyższy znak nie wydaje się być poprawny graficznie.
103K-B	106B	疒 [CHOROBA] i 亻 [IDĄCY CZŁOWIEK] w mojej pamięci wizualnej się nie łączą, zawsz występują osobno jako komponent znaku od lewej pozycji — tak więc ich połączenie w jeden wygląda nienaturalnie. [Istnieją rzadkie znaki łączące te dwa komponenty, na przykład 瘦 NAWRÓT CHOROBY lub 瘢 RANA NA NODZE, jednak nie należą one do *jōyō kanji*.]
	108B	Ułożenie 疒 [CHOROBA] wydaje mi się złe. Kolejność rysowania kresek elementu 辶 [RUCH] na końcu sprawia, że nie widzę możliwości istnienia takiego znaku.
	110B	Za duże nagromadzenie elementów, które kojarzę z bycia po lewej (氵 [WODA]; 阝 [MUR, MIASTO]). Nie wyglądają one dla mnie dobrze w jednym zestawieniu jednocześnie.

468:1112776216

104K-A	103A	Ten element nad nicią nie wygląda, jakby mógł być nad nicią.
105K-A	110A	Wygląda na zbyt „przeładowany” treściami.
106K-A	109A	Przekombinowany bezsensownie środek znaku – usuń jeden z tych elementów i pewnie uwierzę, że to jakiś znak.
	110A	Ten komponent po lewej niszczy kompozycję. [Na znaku zakreślony komponent 忄 SERCE w poprawnej pozycji.]
106K-B	108B	To 辶 [RUCH] mi tam nie pasuje. Daszek OK, 刀 [OSTRZEE] OK, ale 辶 [RUCH] niszczy mi tę kompozycję.
	110B	Komponenty boczne dwa w jednym znaku wydają się być przesadą. Po co pod 古 [STARY] miałyby być te cztery kreseczki?
Poprawna odpowiedź na podstawie błędnych przekonań		
102K-A	105A	W tym znaku znajduje się za dużo elementów, sam element 鳥 [PTAK] zajmuje dużo miejsca, a doklejone do niego z prawie każdej strony elementy dodatkowe nie wydają się nadawać mu nowego znaczenia, tylko zaburzają odczytanie znaku i wyglądają jakby były dolepione bez większego sensu.
103K-B	109B	Nagromadzenie elementów jest za duże pod znakiem 雨 [DESZCZ], choć może mieć to wpływ, że znam znak *kumo* くも [‘chmura’] i *yuki* ゆき [‘śnieg’], które pod 雨 [DESZCZ] zawierają nie więcej niż jeden komponent. Nie znam komponentu 冫 [LÓD] zaznaczonego, ale 氵 to woda, to ten przypomina mi uproszczony 火 [OGIEŃ], co tym bardziej nie pasuje mi do połączenia z *ame* あめ [‘deszcz’].
106K-A	104A	Wygląda jak uproszczony rysunek otomany ze skrzynią, a nie *kanji* — nie sprawia dla mnie wrażenia znaku niosące jakieś znaczenie. [Przy znaku prosty rysunek otomany ze skrzynią pod nią.]
	106A	Poznane komponenty do tej pory w znakach widziałam max. 2, a tutaj są trzy. Ciężko byłoby to wyraźnie i spokojnie czytać ręcznie.
106K-B	102B	Koń jako komponent widziałam tylko „ściśnięty” z boku, nie u góry.
	106B	Komponent z prawej powinien być po lewej, ale wtedy by się gryzł z tymi dwoma znaczkami obok daszku.
	109B	Za dużo rzeczy w jednym znaku.
Strategie kompensacyjne — kontekst		
101K-A	201A	b) Oznacza jakąś część ubrania, ponieważ jest koło niego znak 着 [UBIERAĆ].
	203A	b) „Zmęczenie”, ponieważ jest koło niego znak 気 [NASTRÓJ; POWIETRZE], a *genki* げんき oznacza zdrowy, więc to będzie jakiś inny stan.
	206A	a) *Kin* きん, bo mi jakoś pasuje do zdania. b) Pora dnia, np. popołudnie, bo przed nim jest 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].
	209A	b) „Ćwiczenia”, kojarzy mi się słowo *undō* うんどう [‘ćwiczenia fizyczne’], ale nie wiem, czy tak to się pisze *kanji*.
	210A	b) Jakiś przymiotnik, może „spokojny?”. Myślę że to przymiotnik przez końcówkę *i* い i słowo *tokoro* ところ [‘miejsce’].
101K-B	207B	b) Jakaś czynność, którą można wykonywać w dzień wolny. Może pranie? Wynika to z kontekstu zdania.
	209B	b) Przychodnia albo lekarz, kojarzę że słowo *byōin* びょういん to szpital.
	210B	a) *Tano* たの — to pierwsze, co mi przyszło do głowy, po zobaczeniu końcówki *shii* しい. b) Jakiś przymiotnik, jakiś wyrażający uczucia. Tak myślę po kontekście zdania.

469:7071313520

102K-A	201A	b) Z kontekstu zdania podejrzewam, że znak ten i słowo zapisane za jego pomocą oznacza jakąś część garderoby, od czasownika *kite mitai* 着てみたい [‘chcę założyć’].
	203A	b) Znak ten wydaje się oznaczać określenie charakteryzujące rodzinę jako ogół, konkretniej jej stosunku do wspomnianych w zdaniu wszystkich.
	206A	b) Wydaje mi się, że ten znak może określać jakąś jednostkę czasu, która może pojawiać się cyklicznie (dzięki złożeniu z 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY]).
	207A	b) Możliwe, że oznacza sytuację lub porę w ciągu dnia, prawdopodobnie wieczorem co wnioskuje ze znaku 夕 [ZMIERZCH] przed nim oraz kontekstu zdania.
103K-A	201A	b) Patrząc na gramatyczne zakończenie sugerujące ubranie czegoś od pasa w górę, dla przymiarki i tego, że 着 [UBIERAĆ] pojawia się w zapisie *kimono*. Słowo to by oznaczało wierzchnie ubranie przymierzyć. Nie wiem jakie konkretnie, ale stare, podobne do kimona, z jakimiś szerokimi rękawami.
	203A	a) Nie wiem. Wszystkie moje skojarzenia wędrują w stronę złożeń jaki znam z 気 [NASTRÓJ; POWIETRZE] i tym, że to pewnie jakieś określenie na relacje w rodzinie, lub jej stan. Odruchowo widząc *kazoku* かぞく [‘rodzina’] i 気 [NASTRÓJ; POWIETRZE], miałam pytanie o zdrowie *genki* げんき [‘zdrowy; eneregiczny’] i innego pomysłu nie mam. b) Stan, relacje, opis tego, jest jakimś *na*-przymiotnikiem.
	207A	b) Patrząc po gramatyce i 夕 [ZMIERCH], złożenie byłoby dla mnie jakąś porą dnia.
103K-B	202B	b) Czynność, związaną z kosmetykiem, lekiem tylko przez sferę obudowy gramatycznej. Może dystrybucje kosmetyków/testowanie?
	204B	b) Z powodu *tera* てら [‘świątynia buddyjska’] i paru innych słów, które kojarzę znak oznaczałby naczynie/element świątynny? Może ołtarz na ofiarę z jedzenia (→ bo 魚 [RYBA]).
	205B	b) Nie znam odczytania, ale możliwe, że też oznacza wypożyczenie, tylko przez skojarzenie z *kariru* かりる [‘pożyczać’], ale też logiczną sensownością zdania.
	206B	a) *Yō(fuku)* よう（ふく） [‘ubrani zachodnie’] tylko dla sensu zdania → jakie ubranie założysz?
	207B	a) *Sen* せん — odczytanie. Kojarzę słowo *sentaku* せんたく (pranie chyba) które się robi (*o suru* をする), więc takie odczytanie ma dla mnie sens.
	209B	a) *In* いん — odczytanie. Znam złożenia ze znakiem 病 [CHOROBA] i dodatkowo ma to sens w znaczeniu całego zdania. b) Pomieszczenie/budynek kierując się wcześniejszą logiką.
104K-A	201A	b) W tym złożeniu na pewno coś do ubrania, osobno może jakiś rodzaj materiału. Stawiam na jedwabny szal, bo podoba mi się ta opcja.
	202A	b) Dlatego uważam, że oryginalnie oznaczało jakiś inny czasownik niż *ugoku* うごく [‘ruszać się’], ale czyta się go *dō* どう i dlatego w tym zdaniu oznacza zwierzę.
	208A	b) Wnioskując po kontekście, myślę, że znaczy wyrywanie stron.
	210A	b) Wnioskując z kontekstu myślę, że znaczy ciemny/słabo oświetlony, moja mama zawsz mi powtarza, że jak będę czytać po ciemku, to mi się oczy popsują.
104K-B	210B	a) Jakieś pozytywne uczucie, jak *ureshii* うれしい [‘wesoły’], może ulga.

470:6259475799

		b) Po tym, jak przyjaciele wrócili do kraju, poczułam ulgę.
105K-A	201A	a) *Mono* もの → *kimono*, ponieważ pierwszy znak od razu budzi skojarzenie, że chodzi o ubranie (*kiru* [‘zakładać na górną część ciała’]). b) *Mono* もの — rzecz, jak wyżej.
	203A	a) *Gen* げん, ponieważ jest mowa o rodzinie i że wszyscy są zdrowi. b) *Gen* げん — zdrowy, witalny, energiczny, ponieważ znak 気 nasuwa skojarzenie o złożeniu 元気 (*gen ki*).
	206A	a) „Popołudnie, wieczór”, ponieważ każdego dnia do późna robię pracę domową.
	207A	a) *Gata* がた, ponieważ przed tym znakiem jest 夕 [ZMIERCH].
	210A	a) Ciemny, źle oświetlony, ale składowe w tym znaku nie wskazują na to. W drugiej części zdanie jest mowa o oczach, które się od tego zepsują.
106K-A	201A	a) Chyba jako *mono* もの, inaczej zdanie nie ma dla mnie sensu. b) *Kimono* きもの — t.j. tradycyjny strój japoński; Pierwszy znak to znak na noszenie/ubieranie ubrań, ale nie ma końcówki świadczącej o tym, że to czasownik. Ergo: to raczej jest *kimono* きもの.
	202A	a) *Dō* どう. Znam jedno złożenie z 物 [RZECZ] które miałoby tu sens i jest to *dōbutsu* どうぶつ [‘zwierzę’]. Szpital/fryzjer dla zwierząt. *Seibutsu-no byōin* せいぶつのびょういん [‘szpital dla istot żywych’] nie ma sensu. b) Zwierzę, bo *seibutsu* 生物 [‘istota żywa’] nie ma dla mnie sensu w tym zdaniu.
	203A	a) *Gen* げん. To chyba odpowiedź na pytanie o samopoczucie rodziny, nie ma innego wariantu (o pogodę mnie nikt tu chyba nie pytał, skoro mowa o rodzinie). b) *Genki* げんき ‘zdrowie’. (Tak jak wyżej wyjaśnione).
	206A	a) *Shū* しゅう. Określenie czasu, odnośnie reszty zdania. b) *Maishū* まいしゅう ‘co tydzień’, przy założeniu, że *osoku* おそく [‘późno’] znaczy spóźnienie/termin.
	209A	a) *Ju* じゅ. Żeby stworzyć judo dla kontrastu w zdaniu. Podmiot nie lubi się uczyć, ale lubi coś innego, np: judo. *Sa* さ też zadziała, wtedy będzie to ceremonialne parzenie herbaty.
106K-B	202B	a) *Hatara* はたら. W kontekście zdania tak mi pasuje. To jest moje główne kryterium. b) Zakładając, że dobrze tłumaczę zdanie, jest tu mowa o miejscu pracy. Stąd *hataraite imasu* はたらいています [‘pracuje’] najbardziej pasuje.
	203B	a) *Tai* たい żeby stworzyć *taisetsu* たいせつ [‘ważny’]. b) *Taisetsu* たいせつ — ważny. Inaczej zdanie nie ma sensu.
	206B	a) *Fuku* ふく Żeby powstały „zachodnie ubrania”. b) „Zachodnie ubrania”, „ubrania”. W kontekście zdania i mojej wiedzy ma to sens.
	207B	a) *Sen?taku* せん？たく. Tak chyba było „pranie”… b) „Pranie”, dla sensu zdania. Nie wiem co innego można by tam dać.

471:4225150597

	208B	a) *Shuku* しゅく (zadanie domowe *ofc*). Kolejność wydarzeń; co kończy się na *dai* だい i ewidentnie powinno być robione przed oglądaniem TV? Zdanie inaczej nie brzmi dobrze.
	209B	a) *In* いん？ Żeby powstał w „szpital” — nie pamiętam czy tam było *i* い czy *ii* いい, ale *n* ん na końcu na 100% jest. b) „Szpital” — kontekst zdania mi to mówi.
	210B	b) Może coś z pogranicza *tanoshii* たのしい [‘fajny, wesoły’]? Po reszcie zdania patrząc?
Zawodność strategii kontekstowych		
101K-B	202B	b) Coś co robi się w aptece? Może mierzy cieśninie? To przez znak 薬 [LEK] w zdaniu. c) Mama w aptece mierzy ciśnienie.
	203B	a) *Oi* おい — słowo *oisetsu* おいせつ pasowałoby mi jako przeciwieństwo słowa na uprzejmy które teraz zapomniałam jak jest. b) Jakiś przymiotnik, jak „niemiła”. To przeze skojarzenie ze słowem miły, życzliwy.
	204B	b) Jakaś część kaplicy, może ołtarz? To przez *otera-no* お寺の [‘świątyni buddyjskiej’]. c) Na ołtarzu świątyni jest brązowa ryba.
	205B	b) Jakaś czynność, którą robi się z książkami w bibliotece. To przez kontekst całego zdania. c) Oddałem tę książkę do biblioteki.
102K-A	205A	b) Znak ten z dodaną *furiganą* może oznaczać czynność, przed której zrobieniem należy zapłacić.
	208A	a) Nie wiem jakie może być odczytanie tego znaku, ponieważ, mimo znajomości odczytania 森 [LAS], jego znaczenie nie pasuje dla mnie do kontekstu zdania. b) Nie wiem, prawdopodobnie oznacza czynność.
103K-B	201B	b) Imię, sugerując się *san* さん i całością wyrażenia (zapytanie o zdrowie).
104K-A	208A	b) Wnioskując po kontekście myślę, że znaczy wyrywanie stron. c) Jeśli umiemy tę stronę, wyrwijmy kolejną.
104K-B	209B	a) *Ki* き — z kontekstu wnioskuję, że ma zastępować energię. b) Myślę, że jest godnym następcą dla 気 [NASTRÓJ; POWIETRZE]. c) Mama pracuje chora.
105K-A	204A	a) Jako „cokolwiek bym chciał”, ponieważ jest mowa o przypuszczeniu, że „gdybym miała pieniądze, to…” c) Gdybym miał pieniądze, mógłbym kupić cokolwiek bym chciał.
106K-A	210A	b) Przymiotnik, to na pewno. [*I*-przymiotnik]. Jaki, tego nie wiem.
106K-B	203B	a) *Tai* たい żeby stworzyć *taisetsu* たいせつ [‘ważny’]. b) *Taisetsu* たいせつ — ważny. Inaczej zdanie nie ma sensu.
Strategie kompensacyjne — struktura		

472:4342905966

101K-A	204A	b) To będzie jakiś przedmiot, bo wygląda podobnie do słowa bagaż 荷.
	205A	b) To będzie coś związanego z nauką bo przypomina mi znak na szkołę 校.
	207A	b) Jakiś posiłek z ryżem, ze względu na jego części.
	208A	b) Coś związanego z papierem, ponieważ są w nim drzewa i droga, a drogą transportuje się drewno na papier.
101K-B	201B	Jakaś kobieta, może np. żona, która zawsze jest w domu?
	206B	a) *Fuku* ふく — wydaje mi się, że znam ten znak. b) Jest częścią słowa *yōfuku* ようふく ‘ubranie’. Wydaje mi si, że już go wcześniej widziałem.
	208B	b) Modlitwę? Wiem że znak ネ [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] to coś związanego z modleniem się.
	209B	a) *In* いん — chyba znam ten znak.
102K-A	205A	a) Nie wiem jakie mogłoby być odczytanie tego znaku, najbardziej kojarzy mi się ze znakiem 校 [SZKOŁA], tyle że w kontekście tego zdania i dodanej *furigany* wydaje mi się być czasownikiem.
103K-A	201A	a) *Ashi* あし／アシ to było moje pierwsze skojarzenie po tym, że 後 [TYŁ; PÓŹNIEJ] można odczytać *ashi* あし [nie można], ale też samą nić 糸 w złożeniu *kinshi* 金糸 [‘złota nić’] , a znak drugi 仏 [BUDDA] kojarzy mi się z 私 [JA] (w złożeniach odczytywany *shi* し), dlatego taki odczytanie wydaj mi się wyglądać dobrze, ale też brzmieć jak słowo na odzienie *kiashi* きあし.
	205A	A) Drugi człon odczytania byłby *ko* こ lub *o* お, tak przynajmniej wydaje mi się, bo 校 [SZKOŁA] niezmiennie w złożeniach było tak odczytywane.
	206A	b) 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY] i 遅 [PÓŹNY] kojarzę podobnie jak 日 [DZIEŃ, SŁOŃCE], 番 [NUMER, KOEJ] więc wydawałoby mi się, łącząc ich ogólne znaczni, że „zawsze jak najwcześniej”…
103K-B	201B	b) Imię, sugerując się *san* さん i całością wyrażenia (zapytanie o zdrowie), co do samego znaczenia może zwyczajną kobietę, każdą? (毎[KAŻDY, CO KAŻDY]).
	203B	b) Osobę światłą, oczytaną może 小 [MAŁY] (od ognia), 自 (ja), może samoświadomą sugerując się pojedynczymi komponentami i tym, że to złożenie *na*-przymiotnika, określenie.
	207B	b) Sam znak może coś mokrego (氵 [WODA]) wieszane u góry (山 [GÓRA]) lub oczyszczone (bo pranie robione kiedyś w rzekach górski z mocnym strumieniem?).
	208B	b) Czynność od rzeczownika jak (*benkyō suru* べんきょうする [‘uczyć się’]), może obowiązek? Sugeruje się komponentem ネ [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] i 兄 [STARSZY BRAT] (brat jako najstarszy i w złożeniu znaczenie opiekun, ネ w świątyni shinto się pojawia).
104K-A	203A	b) Uważam, że ten znak oznacza „nawiedzony”, ponieważ elementy w stylu oko na nogach, moneta, czy cokolwiek to jest wyglądają razem bardzo podejrzanie zwłaszcza w połączeniu z energią.
	205A	b) Z racji, że są w nim elementy chodzenia i szkoły mogę jedynie założyć, że ten znak oznacza wagary.
104K-B	201B	a) *Shomi* しょみ — *jo* じょ + *umi* うみ (ale zmiękczone). b) Rusałka — powiedziałabym, że syrenka, bo są bardziej w jeziorach, ale znam już słówko na syrenkę.

473:1153969626

	207B	b) Zmieniam zdanie, jednak wygląda na pranie. Jest woda, jest góra, wyobrażam sobie pranie suszące się na sznurku przed domkiem u podnóża gór.
105K-A	202A	a) Prawy element to *chikara* — siła, lewego elementu nie znam. W zdaniu jest mowa o szpitalu. c) Tutaj jest szpital dla czegoś lub kogoś silnego?
	205A	a) „Wyjazd szkolny", ponieważ jest mowa o płaceniu za coś przed. Lewy element znany mi z *iku* 行く — iść, prawy element to element pojawiający się w nazwach szkół.
	209A	b) Lewego elementu nie znam, ale prawy to element znany mi ze znaku au — spotykać się.
Strategie kompensacyjne — konsolidacja		
101K-A	202A	b) „Gryzoń", ponieważ jest w nim znak 力 [SIŁA], a gryzonie mają silne zęby. Domyślam się, że to jakiś zwierzę po kontekście zdania.
102K-A	202A	b) Znak ten wchodzi w złożenie ze znakiem 物 [RZECZ] i razem charakteryzują wspomniany w zdaniu szpital. Możliwe, że oznacza on jakiś organ lub narząd i określa specyfikę szpitala — sugeruję się tutaj znakiem 力 [SIŁA], który w niektórych złożeniach jest związany z ludzkim organizmem.
103K-B	206B	b) Wiem, że *yōfuku* ようふく pierwotnie oznaczało ubrania zachodnie, więc może samodzielnie znaczy obcy, może coś wyszywane nicią (糸) (guziki w ubraniu zachodnim?).
	210B	b) Pozdrowienie/przywitać się — sugeruję się 心 [SERCE] (bliskim zażyłością) i znaczeniem zdania.
104K-A	206A	a) *Ban* ばん — kontekst zdania sugeruje porę dnia, a jeden z elementów to numer.
104K-B	204B	a) *Ike* いけ — jak staw. b) Staw, bo do kontekstu pasuje i ten znak też wygląda jak *ike* いけ [STAW] (wiem, że jest inne kanji na staw).
106K-B	201B	a) *Ka/imōto* か／いもうと. Pytanie o czyjeś zdrowie lub samopoczucie — o ile nie chodzi o imię/nazwisko, patrząc po 女 [KOBIETA] w znaku obstawiam, że chodzi o kobietę. *San* さん skłania bardziej do tytułu niż po prostu *onna-san* おんなさん ['pani kobieta'].
Ograniczona kompetencja językowa/błędy językowe		
101K-A	205A	c) Przed studiami zarobię pieniądze. [Uczestnik myli tu czasownik *harau* 払う 'płacić' obecny w zdaniu z czasownikiem 'zarabiać'.]
	208A	c) Ta kartka jest zniszczona, więc ją wyrwijmy. [Uczestnik myli tu czasownik *dekiru* できる 'zostać zrobionym, skończonym' obecny w zdaniu z czasownikiem 'zniszczyć się'.]
101K-A	205B	a) *Kae* かえ — skojarzyło mi się z oddawaniem książek, tzn. „wracaniem" ich do domu. [Takie odczytanie utworzyłoby nieprzechodni czasownik *kaeru* 返る zamiast *kaesu* 返す 'oddawać'; uczestnik prawdopodobnie pomylił lub nie rozróżnia tych dwóch czasowników].
102K-A	203A	b) Znak ten wydaje się oznaczać określenie charakteryzujące rodzinę jako ogół, konkretniej jej stosunku do wspomnianych w zdaniu wszystkich.
	204A	b) Podejrzewam, że oznacza on rzeczownik, ale nie mogę zgadnąć z kontekstu, ponieważ nie wydaje mi się, abym znała czasownik *tatemasu* たてます ['budować'], wiem tylko, że jest on w formie wyrażającej chęć zrobienia czegoś.
103K-B	202B	a) Poza matką i znakiem *kusuri* くすり ['lek'] nie znam reszty i nie mam pojęcia, do samego odczytania myślę o *dō* どう (od sposobu odczytania 道 [DROGA]).

474:4664380424

	203B	c) *Buchō* ぶちょう [‘kierownik’] — dokładnie nie znam, ale *chō* ちょう ‘szef’. Więc małżonka szefa (czegoś) jest bardzo (oczytaną?) osobą.
	204B	c) Na świątynnym (ołtarzyku?)… nie znam tych słów, ale… coś i coś rybnego się znajduje.
	210B	c) Przyjaciel wrócił do kraju, więc (przywitałem/am się). [Forma gramatyczna orzeczenia użytego w zdaniu jasno wskazuje na orzeczenie przymiotnikowe, nie czasownikowe.]
104K-A	204A	a) Nie wiem, nie znam tego czasownika.
104K-B	202B	b) Jakiś czasownik, ale trudno mi powiedzieć, bo nie wiem, co znaczy *yakkyoku* やっきょく [‘apteka’].
105K-A	204A	b) Nie do końca rozumiem słowo *tachimasu* (?). [Uczestnik nie jest tu w stanie rozpoznać czasownika *tateru* 建てる ‘budować’.] c) Gdybym miał pieniądze, mógłbym kupić cokolwiek bym chciał.
	207A	a) *Gata* がた, ponieważ przed tym znakiem jest 夕 [ZMIERCH]. [Fraza ～にする użyta w zdaniu, gdzie ～ oznacza temat rzeczownika, ma znaczenie ‘decydować się na coś, wybierać coś’, a nie ‘robić coś’.]
106K-A	204A	a) Nie wiem — co znaczy *tatetai* たてたい [‘chcieć zbudować’]? b) Coś pokroju „zakupy”…? Ciężko mi określić, nie znam znaczenia zdania.
	205A	a) Żeby wrócić/oddać (w domyśl pieniądze), trzeba wpierw zarobić pieniądze. [Uczestnik myli tu czasownik *harau* 払う ‘płacić’ obecny w zdaniu z czasownikiem ‘zarabiać’.]
	207A	a) *Gata/be* がた／べ? Nie umiem sobie przypomnieć znanych złożeń, a *yūbe* ゆうべ [‘wieczór; zeszły wieczór’] chyba znaczyło coś pokroju „wieczora poetyckiego”. c) Kiedy zrobimy (zaczynamy?) wieczór poetycki? [Fraza ～にする użyta w zdaniu, gdzie ～ oznacza temat rzeczownika, ma znaczenie ‘decydować się na coś, wybierać coś’, a nie ‘robić coś’; dodatkowo *yūbe* 夕べ oznacza po prostu ‘wieczór’, nie ‘wieczór poetycki’.]
	208A	a) *Ki-ni* きに. W znaczeniu „pójść i zobaczyć” (*to go and have a look*) w znakach *ki-ni miru* 来に見る. Na zasadzie „*Let’s have a look at the next page*”. [Fraza *ki ni miru* jest niepoprawna gramatycznie i niezrozumiała; taka konstrukcja nie istnieje.]
106K-B	204B	a) *Umi* うみ [‘morze’]? Żeby stworzyć sensowne zdanie. b) *Umi* うみ ‘jezioro’ (?). Wtedy zdanie ma ręce i nogi.
	205B	a) *A* あ, żeby powstał czasownik *arimashita* ありました [‘była’]. b) Czasownik „być” (nieżywotny). To ma tutaj największy sens. c) W bibliotece/czytelni była ta książka. [Znacznik okolicznika miejsca *de* で użyty w zdaniu nie łączy się z czasownikiem *aru* ある ‘być’ w znaczeniu egzystencjalnym.]
Traktowanie sinogramów jako znaków złożonych semantyczno-semantycznie		
101K-A	208A	b) Coś związanego z papierem, ponieważ są w nim drzewa i droga, a drogą transportuje się drewno na papier.
	301A	b) Ścinanie drzew, ponieważ ma rękę i puszczę, więc reprezentuje ścinanie drzew siekierą w lesie.
	305A	b) Ptak biegnący po drodze, czyli *roadrunner*; nie wiem jak się nazywa po polsku, może struś pędziwiatr?

	306A	b) Rozmowa w deszczu, bo są w nim części na rozmowę i woda.
	307A	b) Lubię pieniądze, albo osoba lubiąca pieniądze, taki *golddigger*.
	308A	b) Jadalny kwiat, albo coś związanego z jadalnym kwiatem. Może owoce, które rosną z kwiatów?
	309A	b) Małe pole, albo działka. Wygląda jak połączenie znaków 小 [MAŁY] i 田 [POLE RYŻOWE].
	310A	b) Kupowanie drogich rzeczy, przez połączenie „złota” i „kupowania”.
101K-B	201B	b) Jakaś kobieta, może np. żona, która zawsze jest w domu?
	301B	b) Coś związanego z kobietami, może porodówka? Bo tam się rodzą dzieci, z czym kojarzy mi się zna[k] 生 [ŻYCIE].
	302B	b) Chmura dająca opady. To przez znak na chmurę i część związaną z wodą 氵.
	303B	b) Kupowanie rzeczy na ofiarę? Wiem że 売 to sprzedawać, a 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] ma jakiś związek z modlitwą.
	305B	b) Jakaś hala produkcyjna? Skojarzyło mi się ze składem choinek pod dachem [prosty rysunek trzech drzew iglastych pod dachem] ← o tak.
	306B	b) To będzie coś związanego z naturą, może kemping? To przez znaki 艹 [TRAWA] i 木 [DRZEWO].
	307B	b) To musi być jakiś rodzaj ryby. Może karp? To przez znak na 魚 [RYBA], a część 犭 [ZWIERZĘ] przywodzi mi na myśl jakieś zwierzę hodowane.
102K-A	310A	b) Obydwa elementy składane mają związek z pieniędzmi i kupowaniem, dlatego znak może oznaczać coś z tym powiązanego.
103K-A	102A	Mam wrażenie, że pod 疒 [CHOROBA] można włożyć wiele znaków mających sens. Tutaj też bazując na skojarzeniach znaków 疒 [CHOROBA] — coś bolącego, chory itp. a 中 środek, wewnątrz, mogłabym pomyśleć, że taki znak istnieje i na przykład oznacza coś zepsutego od środka, wyniszczające od zewnątrz.
	107A	Położenie komponentów wydaje mi się być naturalne, też znam oba i z czymś mi się kojarzą, a więc też z jakimś możliwym znaczeniem czegoś podtrzymującego ogień, ciepło.
	301A	b) Las w posiadaniu, las posiadany przez państwo. 森 dlatego, że to las/puszcza, a 扌 [RĘKA] kojarzy mi się z czym posiadanym przez człowieka.
	303A	b) Szklarnię? Kojarzę jedynie, że 广 [ZADASZENIE] to jaskinie a jej złożenia są np. do nazwy garażu, wic skoro są tu drzewa to może szklarnia.
	304A	b) 氵 [WODA] sugeruje wodę, 雪 to śnieg, więc może to deszcz ze śniegiem. Albo szron.
	305A	b) 辶 [RUCH] jest powiązany z drogą, więc jedyne co mi przychodzi to może trasy/drogi wędrówki ptaków.
	306A	b) 氵 woda więc, może płynny mówca, opowieść jakiejś dobrze się słucha.
	307A	b) Coś przyciągając, pociągające, pozłacane (przez to lubiane).
	310A	b) Kruszec do płacenia bo *kau* 買う [‘kupować’] i 金 złoto, więc może środek płatniczy.
103K-B	107B	氵 [WODA] na pozycji lewej jak najbardziej dla mnie dobrze wygląda. Semantycznie znaczeniowo też 氵 (woda) i miłość, miałoby to może sensowne znaczenie ulotnej, zmieniającej się w parę miłości.
	301B	b) Żywicielkę? Bo 女 kobieta i 生 życie.

476:4453207569

	303B	b) Popularny materiał od (sprzedawania, popularności a nici).
	305B	b) 广 [ZADASZENIE] to często pomieszczenie, 木 (drzewo) może garaż/spiżarnia albo szopa, gdzie kiedyś może trzymano drewno na opał.
	309B	b) 疒 [CHOROBA] i 田 pole i komponent w chorobie więc może chorobę pól uprawnych.
	310B	b) Dom umieszczony na dole, jakieś przedmieścia, bo samo *otaku* お宅 (dom) a 阝 [MUR, MIASTO] (sugeruje schodzenie w dół), albo piwnicę.
104K-A	107A	Podobnie jak poprzedni, standardowy, nieciekawy, wygląda jak część złożeń. Myślę, że mógłby znaczyć centralne ogrzewanie, albo coś podobnego.
	302A	b) Niestrawność — ma w sobie jedzenie, usta i ogólnie niezdrowo wygląda.
	303A	b) Ekologia — ponieważ przedstawia dwa drzewka z chowu szklarniowego i dwa samoloty/drony/ptaki/wiatraki nad nimi.
	304A	b) Gołoledź — śnieg + woda.
	305A	b) Kwiczoł — ptak drogowy.
	306A	b) *Waterboarding* — rozmowa + woda = zmuszanie do mówienia za pomocą wody.
	307A	b) Próżność — pieniądze i lubić — kiedy pieniądze są twoją ulubioną rzeczą.
	308A	b) *Hanahaki* — ta fikcyjna choroba (bo kwiaty z ust).
	310A	b) Inwestycje — np. kupowanie złota.
104K-B	306B	b) Mech — drzewo, trawa i ten fragment, który jest w posiłku (kto nie jadł mchu w dzieciństwie).
	308B	b) Przycinać krzewy lub kosić (iść, droga, katana).
105K-A	102A	Myślę, że nie, ponieważ znak w środku to *naka* — środek, więc jest to jakby „masło maślane”.
	301A	a) *Teshin*? — leśniczy. 扌 ręka (uproszczona), nazwy zawodów często z 手 [RĘKA], 森 las, puszcza.
	303A	b) Jakiś gatunek roślin rosnący w grotach, jaskiniach albo takich, które potrzebują dużo miejsca albo zajmują dużo miejsca.
	304A	b) Może para wodna, skraplanie się wody.
	306A	b) Rozmowę np. alfabetem Morse’a, kiedy woda lub inne utrudnienia zakłócają rozmowę?
	308A	b) Mógłby oznaczać kwiecistego mówcę.
	310A	b) Mógłby oznaczać kupowanie złota lub bardzo bogate (złote) zakupy.
106K-A	101A	Dość prosta kombinacja, możliwe, że miałby znaczenie semantyczne, a nie czysto symboliczne (tj. reprezentuje koncept, nie rzeczywisty obiekt).
	301A	b) Wzrost rośliny? Zakładam, że lewa część jest od „czekać”, a prawa to „las”; „czekać na las”.
	302A	b) Jest coś związanego z jedzeniem/piciem, są usta… Może coś związanego z gotowaniem?
	306A	b) Coś z kombinacją (*iu* 言う [‘mówić’ + *hanasu* 話す [‘rozmawiać’]) i H_2O: to może sonar?
	307A	b) Lubić pieniądze = bogactwo? (Patrzę po znaczeniach komponentów.)
	308A	b) Pąk kwiatu? Otwiera się jak usta gdy rośnie?

477:2979190144

	309A	b) Suche pole ryżowe/wysuszone pole ryżowe?
	310A	b) Może budżet na zakupy? Tak po znaczeniach *kanji* patrzę.
106K-B	104B	Kształt i ułożenie komponentów ma dla mnie sens, semantycznie strzelałabym, że mógłby ten znak znaczyć „praca, jaką człowiek wykona w jeden dzień”, lub coś podobnego.
	301B	b) Życie kobiety? Kobiece życie?
	302B	b) „Ulewa” w sensie: tak paskudnie dużo i długo padało, że wszystko jest od wodny na amen pozalewane. (Potop?)
	303B	b) Przemysł włókienniczy/tkacki? Jest „nić” jest „handel”, wszystko (poza tym czymś po lewej) się zgadza.
	305B	b) Może jakiś kryty ogród/szklarnię? Drzewo jest pod dachem, chociaż pytanie co znaczy ten ostatni element… [Na znaku zakreślony okręgiem komponent 几 MEBEL i opatrzony znakiem zapytania.]
	306B	b) Może jakiś rodzaj roślin? Jest trawa, jest drzewo, jest też coś, czego nie znam — może to jakaś „flora”, to jest „ekosystem”?
	307B	b) Ryba + owca = „inwentarz gospodarczy”, „hodowla”, „zwierzęta hodowlane”. Coś w tym stylu.
	308B	b) „Przecięcie drogi, którą się idzie”… Może „skrzyżowanie”? To brzmi git.
	309B	b) Cykl uprawy ryżu. Miesiąc + pole + daszek i woda = to, co dzieje się przez miesiąc na nawodnionym polu ryżowym.
Wykorzystanie elementu semantycznego		
101K-A	302A	b) Zapewne jakieś jedzenie lub picie ze względu na część 食 [JEDZENIE].
101K-B	304B	b) Musi być coś o chodzeniu pieszo, może przejście dla pieszych? Przez fragment przypominający mi 足 [NOGA].
102K-A	302A	b) Dlatego że zawiera element 食 [JEDZENIE], może mieć coś wspólnego z żywnością.
103K-A	302A	b) Kojarzę to głównie z kanji na *nomu* 飲む ‘pić’, bez wiedzy o drugim komponencie, więc oznaczać coś z otwieraniem buzi bądź płynem.
103K-B	306B	b) Jakąś roślinę z powodu obecności ⺾ [TRAWA] elementu.
Błędne rozpoznanie elementu semantycznego		
101K-A	304A	b) Opad z chmury, jak deszcz albo śnieg. Prawa część kojarzy mi się z chmurą, ale nie jestem pewna.
101K-B	308B	b) To będzie coś związanego z poruszaniem się. Może szermierka? To przez część na katanę 刀.
	310B	b) Znałam część na 宅 [DOM], ale już zapomniałam co to. Strzelam, że to coś z pomieszczeniem, może jakiś pawilon?
102K-A	301A	b) Możliwe, że dzięki elementowi 森 [LAS] może oznaczać coś związanego z lasem, puszczą.
	304A	b) Możliwe, że skoro zawiera element 雪 [ŚNIEG] ma coś wspólnego z chmurami i pogodą.
	305A	b) Ponieważ zawiera element 鳥 [PTAK] może oznaczać coś związanego z ptakiem.
	308A	b) Ponieważ występuje w nim element 花 [KWIAT], może oznaczać coś wspólnego z kwiatami.
103K-A	309A	b) Nie znam komponentu 忄 [SERCE], więc jedynie strzelam, że może pole nieużywane, stojące odłogiem.

105K-A	305A	b) Jakiś gatunek ptaka.
Wykorzystanie elementu fonetycznego do odgadnięcia *on'yomi*		
102K-A	201A	a) Odczytanie, które przychodzi mi do głowy to *gobutsu* ごぶつ, ale znak 仏 [BUDDA] znam tylko z wyrażenia *daibutsu* 大仏 ['wielki budda'] (chyba) i nie znam jego znaczenia oraz innych odczytań.
	206A	a) Nie wiem jakie może mieć odczytanie ten znak, jeden z jego elementów 番 [KOLEJ, NUMER] ma jedno z odczytań *ban* ばん, więc może ten znak też zawiera je w sobie.
103K-A	207A	Nie wiem, choć 半 [POŁOWA] sugeruje *han* はん, bo go znam, ale jest pewnie inne odczytanie w tym złożeniu.
	305A	*Chō* ちょう tylko dlatego, że takie odczytanie kojarzę z 鳥 [PTAK].
103K-B	202B	a) Poza matką i znakiem *kusuri* くすり ['lek'], nie znam reszty i nie mam pojęcia, do samego odczytania myślę o *dō* どう (od sposobu odczytania 道 [DROGA]).
	308B	a) *Hen* へん, bo 辺 [OKOLICA, BOK] tak się chyba czytało.
Przypisywanie *kun'yomi* na podstawie komponentu		
101K-A	301A	a) *Yori* より, kojarzy mi się z *mori* もり ['las'].
	303A	a) *Koyari* こやり, nie wiem czemu, może skojarzyło mi się z *tori* とり ['ptak']?
	306A	a) *Hiyashi* ひやし, nie wiem czemu, pewnie skojarzyło mi się z *hanashi* はなし ['rozmowa'].
	309A	a) *Taha* たは, skojarzyło mi się ze słowem *tahata* たはた ['pola'].
	310A	a) *Kayu* かゆ, nie wiem czemu, pewnie przez słowo *kau* かう ['kupować'].
101K-B	208B	a) *Ani* あに ['starszy brat'] — to przez fragment ze znakiem 兄 [STARSZY BRAT]. Nic innego mi nie przychodzi do głowy.
103K-A	309A	a) *Ta* た tylko przez skojarzenie z polem 田.
103K-B	201B	好 [LUBIĆ, DOBRY] często czytano *kō* こう, a 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY] *goto/mai* ごと／まい, 女 [jako] *onna* おんな — nie wiem, może też *kō, gō* こう、ごう.
104K-A	301A	a) *Teruki* てるき — *ki* き od drzew, reszta nie wiem, ale wygląda, jakby mogło pasować.
105K-A	208A	a) *Mori* — las, coś związanego z lasem, ponieważ występuje znak na las.
	209A	a) Coś z *au* — spotykać się, ponieważ pokazany jest kontekst. 動 [RUCH] wskazuje na jakieś spotkanie ruchowe.
	305A	a) Widzę element *cho, tori* — ptak, ale nie znam lewego elementu.
Przypisywanie *on'yomi* na podstawie elementu semantycznego		
101K-A	302A	a) *Gonin* ごにん, kojarzy mi się z *gohan* ごはん ['posiłek'].

479:3711893432

103K-A	202A	a) Choć im więcej przyglądam się to może to jakaś aparatura, urządzenie szpitalne i odczytanie będzie powiązane ze znakiem 力 [SIŁA], [czyli] *ryoku* りょく czy *riki* りき.
	210A	a) Nie wiem, może też *ni* に od 日 [SŁOŃCE, DZIEŃ] lub *an* あん od 安 [TANI, SPOKOJNY]. Ale w tym złożeniu nie wiem.
	301A	a) 森 [LAS], *shin* シン to było odczytanie, które pamiętam, więc w tym złożeniu może *mon* モン [strzałka wskazująca na *mon* モン z podpisem „*mo* モ od *motsu* 持つ [‘wziąć; mieć’]”].
	302A	a) Nie wiem bo nie znam drugiego komponentu wcale, ale myśl, że zaczynałby się od *i* い, tak jak *inshoku* 飲食 [‘jedzenie i picie’], bo tylko to mi przychodzi do głowy.
103K-B	307B	a) *Gyō* ぎょ tylko dlatego, że 魚 [RYBA] ma takie odczytanie.
104K-A	304A	a) *Sui* すい — jak woda, żeby się myliło.
105K-A	302A	a) *Shoku* + drugiego znaku nie znam. Coś z jedzeniem, posiłkiem, może również piciem.
Błędny rozkład na elementy		
103K-A	303A	a) W żaden sposób nie kojarzę nic co mogłoby sugerować odczytanie poza 林 [ZAGAJNIK].
103K-B	307B	a) *Gyo* ぎょ tylko dlatego, że 魚 [RYBA] ma takie odczytanie.
Nierozróżnianie elementów semantycznych i fonetycznych, sumowanie odczytań komponentów		
101K-A	302A	a) *Gonin* ごにん, kojarzy mi się z *gohan* ごはん [‘posiłek’]. b) Zapewne jakieś jedzenie lub picie ze względu na część 食 [JEDZENIE].
	303A	a) *Koyari* こやり, nie wiem czemu, może skojarzyło mi się z *tori* とり [‘ptak’]? b) Ptaki latające nad drzewami. Nie wiem, co oznacza część na górze, ale wygląda jak latające ptaki.
	307A	a) *Kinsu* きんす, połączenie słów *kin* きん [‘złoto’] i *suki* すき [‘lubiany’].
	308A	a) *Kuna* くな, połączenie słów *kuchi* くち [‘usta’] i *hana* はな [‘kwiat’].
101K-B	201B	a) *Jomai* じょまい — połączenie odczytań *jo* 女 [‘kobieta’] i *mai* 毎 [‘co każdy’].
	302B	a) *Yumi* ゆみ, może jako połączenie *kumo* くも [‘chmura’] i ゆき [‘śnieg’]?
103K-A	206A	a) *Niban* にばん bo znam 日 [DZIEŃ; SŁOŃCE] i 番 [NUMER; KOLEJ] i ich odczytanie osobno co brzmi i wydaje mi się dobre, ale to jedynie intuicja.
	307A	a) *Kyōki* きょう き od *kin* 金 [‘złoto’], a *yō* よう, że [z] 好 [LUBIĆ; DOBRY] kojarzę odczytanie *kō* こう.
	310A	a) *Kin* きん i *kai* かい osobno kojarzę, więc może odczytanie to *kan* かん.
103K-B	303B	a) *Kyō* きょう, tylko bo 糸 [NIĆ] miało odczytanie z *ki* き a *uru* 売る [‘sprzedawać’], stąd pomysł na *kyō* きょう.
	307B	a) *Gyō* ぎょ tylko dlatego, że 魚 [RYBA] ma takie odczytanie. b) Przez znak na rybę może oznacza miejsce przeznaczane na połów lub pułapkę na ryby?

	310B	a) *Taoki* たおき. *Taku* 宅 [‘dom’], a 阝 [MUR, MIASTO] pojawia się z *oriru* おりる [‘wysiadać’].
104K-A	207A	a) *Shōkan* しょうかん — tak mi się wydaje, że tak by się te elementy zmiksowały.
	308A	a) *Hanahaki* はなはき.
104K-B	201B	a) *Shomi* しょみ — *jo* じょ + *umi* うみ (ale zmiękczone).
	304B	a) *Asha* あしゃ — *ashi* あし + *haya* はや.
105K-A	301A	a) *Teshin*? — leśniczy. 扌 ręka (uproszczona), nazwy zawodów często z 手 [RĘKA], 森 las, puszcza.
	307A	a) *Kinkō* (ale to chyba sejf, prawda?) lub *kōkin*, określające miłość do pieniędzy.
	308A	a) *Hana* — kwiat, *kuchi* — usta. „*Hanaguchi*”.
	310A	a) Lewy element to *kin* — złoto, prawy *kau* — kupować.
106K-A	304A	a) *Su* す → woda, *mo* も → くも chmura (chyba). b) Sumo, ale to tylko bazując na tej amalgamacji z punktu wyżej.
	305A	a) *Chōdō* ちょうどう ‘droga ptaków’. Tak mi się kojarzy ze znanych złożeń — no i wygląda jak znak na ptasznika lub sokolnika, albo ornitologię (coś w tym stylu). b) To co wyżej, tylko dlatego, że to fajna teoria i mnie to bawi.
	308A	a) *Kuchihana* くちはな, nie znam/pamiętam innych odczytań.
	309A	a) *Hita* ひた. *Hi* ひ → Zakładam, że lewy komponent pochodzi od ognia. *Ta* た → Pole ryżowe, plain & simple.
	310A	a) *Kaneu/bai* かねう／ばい. *U/bai* う／ばい → handel, kupować, *kane* かね → pieniądze. Strzelam po znanych komponentach.
106K-B	301B	a) *Jinsei* じんせい [‘życie’] + *onna* おんな [‘kobieta’] = *jinna* じんな. Kombinuję z odczytaniami komponentów.
	302B	a) *Sui* すい [‘woda’] + *ame* あめ [‘deszcz’] = *suime* すいめ.
	303B	a) To nie sprawia dla mnie wrażenia znaku, nie mam zielonego pojęcia co by tu mogło być. *Nibai* にばい? *Ishiu* いしう? Patrzę po tym, co kojarzę z 糸 [NIĆ] i 売 [SPRZEDAWAĆ]; nie znam 礻 [UBRANIE].
	308B	a) *Ideki* いでき. *Iku* 行く [‘iść’], *de* 辶 [zapewne pomylone z *dō* 道 ‘droga’], *kiru* 刀る [zapewne pomylone z *kiru* 切る ‘ciąć’] (tu się pewnie mylę). Strzelam po komponentach.
	309B	a) *Take* たけ (nie mylić z bambusem). *Ta* た od 田 [POLE RYŻOWE], a *ke* け od *getsu* 月 [‘księżyc’]. Trochę głupie, ale brzmi na możliwy w jp. scenariusz.
Niepewność, bezsilność, intuicja		
101K-A	106A	Ładnie wygląda. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	109A	Podobają mi się znaki, w których coś jest zamknięte „w pudełku”. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	201A	a) *Kitemu* きてむ, ale nie wiem czemu, po prostu tak mi pasuje, może skojarzyło mi się ze słowem *item*?

481:3819904298

	203A	a) *Waru* わる, bo *warui* わるい [‘zły’] to zła pogoda i mi się kojarzy.
	204A	a) *No* の, nie wiem czemu.
	205A	a) *Wa* わ, bo słowo *wariru* わりる dobrze brzmi.
	207A	a) *Mai* まい, bo słowo *yūmei* ゆうめい oznacza sławny a te dwie części znaku są bardzo popularne i dobrze mi brzmi.
	208A	a) *Name* なめ, nie wiem czemu.
	210A	a) *Hoso* ほそ, nie wiem, jakoś mi pasowało.
	304A	a) *Kushi* くし, bo taki dźwięk wydają opady.
101K-B	104B	Wygląda jak coś znajomego. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	108B	Trochę dziwnie wygląda, ale w sumie mógłby istnieć. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	202B	a) *Ike* いけ — *ikete imasu* いけいています jakoś mi tu pasuje, nie wiem czemu.
	204B	a) *Oma* おま — jakoś mi brzmi dobrze, nie wiem czemu. Może *omani* おまに skojarzyło mi się ze słowem *omoi* おもい [‘ciężki’], chociaż nie wiem, co to ma oznaczać.
	207B	a) *San* さん — nie wiem, jakoś *santaku* さんたく dobrze mi brzmi.
	301B	a) *Yō* よう, nie wiem czemu.
	303B	a) *Rushi* るし, pomyślałam znienacka o słowie *ureshii* うれしい [‘szczęśliwy’], nie wiem czemu ale to pewnie przez to.
	305B	a) *Guni* ぐに, nie wiem czemu, po prostu mi pasuje.
	306B	a) *Sā* さあ, pewnie skojarzyło mi się z słowem *kusa* くさ [‘trawa’].
	307B	a) *Koi* こい [‘karp’] — moim zdaniem to będzie karp.
	308B	a) *Kendo* けんど [powinno być: *kendō* 剣道 ‘japońska sztuka walki mieczem’], fragmenty [kojarzą] mi się ze sztukami walki.
	309B	a) *Zuni* ずに, nie wiem czemu. Może przez dźwięk jadących aut. b) Tunel. Wygląda jak auto jadące tunelem.
	310B	a) *Aini* あいに, skojarzyło mi się z ludnością Ajnu, nie mam pojęcia czemu.
102K-A	202A	a) Do głowy nie przychodzi mi żadne konkretne odczytanie, ponieważ znam obydwa jego elementy składowe osobno i podejrzewam, jak mogłyby brzmieć w złożeniu, ale nie w jednym znaku.
	203A	a) Nie przychodzi mi do głowy żadne odczytanie, ponieważ jedyny element jaki znam w tym znaku to 見 [WIDZIEĆ, PATRZEĆ]. b) Nie wiem jakie może być tłumaczenie tego zdania, wydaje mi się, że chodzi o to, czym jest dla wszystkich rodzina.
	204A	a) Nie wiem, jak można by odczytać ten znak, ponieważ jego element składowy 可 [MOŻLIWY] znam z dwóch różnych znaków 何 [CO] oraz 歌 [PIEŚŃ] o dwóch różnych odczytaniach.

482:7892015959

	207A	a) Nie wiem jakie mogłoby być odczytanie tego znaku, znam odczytania jedynie elementu 食 [JEDZENIE].
	209A	a) Nie wiem. jak można by odczytać ten znak, ponieważ nie znam żadnego z jego elementów jako osobnego znaku ani ich odczytań. b) Nie mam pojęcia na podstawie kontekstu zdania. c) Nie wiem.
	Od 301A do 310A	a) Nie wiem.
	307A	b) Znak ten łączy w sobie element oznaczający ‘pieniądze’ i ‘lubić’, ale wątpię, aby oznaczał dosłownie ‘lubić pieniądze’.
103K-A	103A	Na pierwszy rzut przypomina mi znak istniejący, chociaż przez znajomość znaku 後 [TYŁ; POTEM], wydaje mi się dość dziwny, za bardzo pomieszany, to wydaje mi się, że mógłby istnieć, choć nie mam żadnego pomysłu co miałby oznaczać.
	202A	a) *In* いん, bo *in* いん kojarzy mi się z pomieszczeniem.
	204A	a) Nie wiem. Niczego mi nie sugeruje. Rozpoznaje jedynie początek zdania i mniej więcej gramatykę, że coś, gdyby były pieniądze, to… chcę…
	205A	a) Nie wiem. Jedynie wiem, że to pewnie czasownik i przez 校 [SZKOŁA] obecność tego komponentu myślałabym o czymś w szkole.
	209A	a) Nie wiem. Znam tylko 辶 [RUCH], co mi nie sugeruje odczytania.
	304A	a) Tu też nie wiem bo kojarzę tylko odczytanie *yuki* ゆき [‘śnieg’], prawego elementu, ale śnieg jest biały więc obstawiałabym しん.
103K-B	203B	a) *Shō/sho/jo* しょう／しょ／じょ tylko dlatego, że dobrze dla mnie brzmi z połączeniem *setsu* 切.
	204B	a) Nie wiem.
	301B 302B 304B 305B 306B 309B	a) Nie wiem.
104K-A	101A	Drzewko jest bardzo ładnym, zgrabnym znakiem, który pasuje praktycznie do wszystkiego. Co prawda moim zdaniem wyglądałby lepiej, gdyby było po prawej, ze względu na ten drugi element, ale jestem w stanie uwierzyć w ten znak.
	102A	Środek w środku innego elementu napełnia mnie dyskomfortem. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź NIE.]
	104A	Pusta droga wygląda bardzo poetycko. Zdecydowanie nietuzinkowy znak, ale bardzo ciekawy. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	105A	Jest zbyt chaotyczny i emituje niepokojącą energię. Wygląda, jakby ptak na siłę wcisnął się w środek wiersza tak, że aż piórka poleciały. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź NIE.]
	110A	Bardzo ładny, poetyki znak. Na pewno ładnie wyglądałby wykaligrafowany. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]

483:8631551222

	201A	a) *Buta* ぶた (udźwięcznienie *futa* ふた) — uważam, że pasowałoby mu to odczytanie.
	203A	a) *Waru* わる, ponieważ brzmi złowrogo i mistycznie, zupełnie jak ten znak. Gdyby ktoś mi powiedział, że ten znak znaczy to samo co *warui* わるい [‘zły’], to bym uwierzyła.
	204A	a) *Ukyo* うきょ — ładne, lekkie odczytanie, dla ładnego, lekkiego znaku. b) Wygląda jak coś co mogłoby być tytułem haiku, może jakiś element natury np. strumień, mech, gałązka, chociaż wnioskując z kontekstu zdania raczej tak nie jest.
	205A	a) *Su* す — wygląda jak odpowiednie odczytanie dla takiego mało używanego czasownika.
	208A	a) *Hakatsu* はかつ — brzmi jak leśna droga.
	209A	a) *Ure* うれ — wygląda jak silny, pewny siebie znak, z porywczym odczytaniem. b) Uważam, że oznacza ciężar (odważnik, sztangę), ponieważ widz dziką determinację i racjonalność w tym znaku.
	210A	a) *Ato* あと — nie wiem już dlaczego.
	302A	a) *Yuyaku* ゆやく — tak sobie wymyśliłam.
	303A	a) *Haraku* はらく — ładnie brzmiałoby z 学 [NAUKA].
	306A	a) *Kuzasu* くざす — brzmi jak coś, czego nie chciałabym, że by ktoś mi robił.
	307A	a) わた — w *rōmaji wata*, a mówi się, że ktoś ma watę zamiast mózgu.
	309A	a) *Cho* ちょ — brzmi smutno i niewinnie, jak ten znak. b) Konewka — ten element po lewej wygląda jak smutny człowiek podlewający pole.
	310A	a) *Shintaku* しんたく — brzmi jak coś, co robią biali panowie w garniturach.
104K-B	101B	Źle mu z oczu patrzy, bardzo nieproporcjonalny jest. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	102B	Tak, mógłby istnieć i oznaczać konia na zjeżdżalni. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	104B	Eh, czemu nie. Dałabym mu szansę. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	105B	Nie wygląda podejrzanie, jeśli staram się patrzeć na niego obiektywnie. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	107B	Cudownie tragicznie romantyczny znak. Bardzo poetycki. Nienawidziłabym go na testach z kanji. Kochałabym go jako kaligrafii. 10/10. *Belissima*. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	108B	Trochę dziwny, ale nie na tyle, żeby nie istnieć. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	109B	Ten już jest mocno podejrzany. Mimo to, byłabym gotowa dać mu szans jako określenie czegoś bardzo specyficznego albo jakiś rzadki koncept. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	110B	Fikuśny taki, fajny. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	202B	a) *Ha* は (nie wiem dlaczego).

484:7239137611

	203B	a) *Naga* なが — *nagasetsu* ながせつ brzmi jak określnie na kogoś twardego, pewnego siebie. b) Hardy, wytrzymały, twardo stąpający po ziemi.
	205B	a) *Ki* き — wygląda ostro, jak ‘ciąć’. b) Ciąć nożyczkami — tak mi ten znak wygląda i tyle.
	208B	a) *Jo* じょ — wygląda elektrycznie, zwłaszcza z tym *dai* だい (wiem, że to nie ten znak), więc będzie ją *rājo* ラージョ, tak, o amerykańsko. Jak jakieś urządzenie.
	301B	a) *Sera* せら — tak ją nazwałam. b) Palma — nie wiem czemu, tak pasuje.
	302B	a) *Gyū* ぎゅう — wygląda jak coś, co byłoby w nazwie potrawy, w stylu *gyūdon*. b) Jakiś produkt spożywczy, może *nattō* albo mięso jakieś. Dziczyzna np.
	303B	a) *Setsu* せつ — tak wygląda nie wiem. b) Gorączka — nie znam *kanji* na gorączkę, więc zdecydowałam, że będzie to.
	305B	a) *Shapō* しゃぽう — brzmi egzotycznie, jak ten znak. b) Salamandra (albo jakieś inne tropikalne zwierzątko).
	307B	a) *Tarō* たろう — wygląda jak taki facet o imieniu Tarō.
	310B	a) *Chū* ちゅう — dużo znaków się tak czyta (nie wiem nigdy, które to on, a które to kun). b) Grota, bo wygląda, jakby można do niego wejść.
105K-A	105A	Wygląda jak znak stworzony przez Japończyków na podstawie znaków chińskich. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	103A 107A 109A	[W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK, ale brak odpowiedzi na pytanie otwarte.]
106K-A	107A	Nie wiem, wzbudza moje zaufanie, że niesie jakieś znaczenie. Może to kwestia prostej budowy?
	210A	a) Nie wiem b) Przymiotnik, to na pewno. [*I*-przymiotnik]. Jaki, tego nie wiem. c) [Pole odpowiedzi puste.]
	303A	a) Nie mam pomysłu.
106K-B	305B	a) *Saki* さき Takie znaku odczytanie wzbudza moje zaufanie.
	306B	a) *Kimori* きもり ? Nie wiem, brzmi ciekawie.
	307B	a) Pojęcia nie mam — nawet zielonego.
	310B	a) *Oite* おいて. *Just a feeling*. No i brzmi tak, jakby pasowało.

		b) Może coś z odległością? Nie wiem w sumie, nic konkretnego nie przychodzi mi do głowy.

Aneks 5.5. Podgrupa niższa średnio zaawansowana kontrolna

Kod arkusza	Nr znaku	Wypowiedź
Świadomość ograniczeń strukturalnych		
201K-A	101A	Wydaje mi się, że prawa część znaku występuje raczej po lewej stronie i jest kluczem. Znak wygląda dla mnie nienaturalnie. W odwrotnej kolejności nie wzbudziłby podejrzeń.
	104A	Brakuje mi elementu nad drogą (辶). Nie wydaje mi się, żeby takie znaki istniały. Również element 罒 [SIEĆ] wygląda na nie na miejscu, raczej widuje się go w górnej części całego znaku lub w „górnej" części innego elementu.
	105A	Na pierwszy rzut oka za dużo się dzieje w środku znaku. Element 灬 [OGIEŃ] raczej nie występuje samotnie i do tego na górze znaku. Bez 灬 [OGIEŃ] na górze znak wyglądałby bardziej naturalnie.
	106A	Znak składa się z trzech elementów mogących być kluczami i wygląda do dziwnie. Bez 忄 [SERCE] znak wygląda naturalnie.
	107A	Połącznie tych 2 elementów wygląda poprawnie, 扌 [RĘKA] jest po lewej stronie jak chyba zawsze.
	108A	Znak wygląda na niedokończony. Brakuje czegoś pod 疒 [CHOROBA], gdyby tam coś dopisać znak nie wzbudzałby moich podejrzeń.
201K-B	101B	Myślę, że mógłby istnieć w odwrotnej kolejności (仙 [PUSTELNIK]). Człowiek 亻 z reguły jest pierwszy od lewej.
	102B	Nie podoba mi się pusta jaskinia 广 [ZADASZENIE] pod koniem, wygląda nienaturalnie.
	103B	Znak nie wygląda bardzo źle, natomiast 氵 [WODA] naturalniej wyglądałoby po lewej stronie.
	106B	Zarówno 疒 [CHOROBA], jak i 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] nie pasują do siebie w tym ułożeniu. Przeszkadza mi pusta jaskinia 疒 [CHOROBA].
	107B	氵 [WODA] znajduje się po lewej stronie, całość wygląda naturalnie.
202K-A	105A	Górna część znaku 灬 [OGIEŃ] wydaje mi się być w złym miejscu. Na górze znaków występuje zazwyczaj jedna kreska np. 良 [DOBRY] lub trzy kreski np. 学 [NAUKA]. Cztery kreski znajdują się zazwyczaj na dole znaku np. 馬 [KOŃ]. Zupełnie nie pasują na górze.
	106A	Część 忄 [SERCE] powinna znajdować się po lewej stronie! Znaki czytamy od lewej do prawej i dziwnie dla mnie wygląda 忄 [SERCE] kończące znak. Dla mnie jest to część rozpoczynająca.
202K-B	101B	Prawa strona znaku znajduje się w złym miejscu. We wszystkich znakach jakie znam, ten element znajduje się po lewej stronie znaku.
	102B	Obie części znaku zdają się zamienione miejscami. Przede wszystkim część 广 [ZADASZENIE] powinna znajdować się na górze znaku. Część 馬 [KOŃ] kojarzy mi się, że powinna znajdować się na dole znaku, ale jestem w stanie sobie wyobrazić, że mogłoby być również na górze.
	103B	Część 氵 [WODA] powinna znajdować się po lewej stronie znaku. We wszystkich znakach jakie znam, które zawierają tę część, znajduje się ona po lewej stronie.

486:9508272816

	106B	Element 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] znajduje się po złej stronie znaku. Element 疒 [CHOROBA] powinien mieć coś jeszcze pod sobą. Ogólnie znak wygląda bardzo niespójnie i pusto.
203K-A	101A	Ogólnie każdy znak mógłby istnieć, ponieważ niektóre znaki naprawdę wyglądają wybitnie w porównaniu do „standardowych”, ale skłaniam się tu jednak bliżej „nie”. To dlatego że uważam, że ten znak ma dwie „lewe” części i nie ma nic z „prawej”. Gdyby jeszcze *ki* stało z prawej to jestem w stanie się zgodzić, bo ki używane jest i jako „klucz” itp. z lewej oraz jako „główna część znaku” itp. z prawej. Natomiast prawa część tego znaku kojarzy mi się tylko z miejscem z lewej strony i nie wierzę, że jakiś prawdziwy znak ma go z prawej.
	104A	Zostanę przy nie, ponieważ jednak „ślimak”/podkreślenie 辶 [RUCH] służy do podkreślenia.
	105A	Gdyby nie 灬 [OGIEŃ] nad znakiem to bym powiedziała, że tak […], ale 灬 [OGIEŃ] niszczy to przekonanie.
	106A	Z lewej *aki* mogłoby, natomiast *kokoro* [‘serce’] w tej formie 忄 [SERCE] kojarzy się raczej z lewą stroną lub środkiem. Z prawej raczej oczekiwałabym np. 心 [SERCE] tej formy.
203K-B	101B	W teorii by mógł, ale jednak spodziewam się klucza *hito* 亻 [‘człowiek’] z lewej strony. Lub przynajmniej po lewej stronie czegoś, a nie, że po jego prawej stronie nie ma zupełnie nic.
	103B	Spodziewam się 氵 [WODA] po lewej stronie.
	104B	亻 [WODA] jest na swoim miejscu i jest to na tyle nieskomplikowana konstrukcja, że trudno jest mieć obiekcje (ilość części).
	106B	Dwie „lewe” strony, brak „wypełnienia” lub „prawych” stron.
	107B	Często dodawany jest 氵 [WODA] do już istniejących znaków. Np. 每 [KAŻDY, CO KAŻDY] i 海 [MORZE].
204K-A	101A	Prawa część znaku występuje po lewej stronie znaków.
	108A	„Daszki” nie występują samodzielnie bez części je uzupełniającej.
204K-B	102B	广 [ZADASZENIE] nie występuje samodzielnie, bez elementu go wypełniającego.
	103B	氵 [WODA] nie występuje jako skrajny prawy element znaku.
	106B	疒 [CHOROBA] nie występuje samodzielnie, a 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] jako prawy element znaku.
Brak świadomości ograniczeń strukturalnych		
201K-B	109B	Myślę, że mógłby istnieć, z zastrzeżeniem, że 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] wygląda trochę nienaturalnie w tym miejscu.
202K-A	104A	Obie części znaku wyglądają jakby były zamienione miejscami. Bardziej naturalnie wyglądałoby dla mnie [zmodyfikowany znak 104A gdzie 罒 SIEĆ znajduje się nad 辶 RUCH]. Część 辶 [RUCH] jest dla mnie jakby pojazdem, na którym jadą inne znaki :) Ustawienie go na górze znaku jest po prostu dziwne. Ponadto, część 罒 również kojarzy mi się jako część, która zazwyczaj znajduje się na górze znaku, w którym występuje.
	108A	Obie części znaku są rozpoznawalne i stoją w miejscach, w których bym się ich spodziewał. Chociaż prawej części spodziewałbym się z czymś „pod spodem”, to czasami w japońskim występują znaki, które wydają się „puste”, więc nie dziwi mnie to za bardzo.
203K-A	104A	Zostanę przy nie, ponieważ jednak „ślimak”/podkreślenie 辶 [RUCH] służy do podkreślenia. [Uczestnik zapisał tu znak 104A, gdzie 罒 SIEĆ znajduje się nad 辶 RUCH] brzmi sensowniej.

487:3586765808

	108A	Wygląda dziwnie, przez osobne 疒 [CHOROBA] bez „wypełnienia”, ale widywałam takie, także nie jest problemem.
203K-B	102B	W teorii nie jest zbyt równy itp. ale wydaje mi się, że widziałam już obie te części w dziwnych złożeniach, wic mimo dziwności, uważam, że nie kwestionowałabym tego znaku podczas czytania tekstu.
204K-A	104A	辶 [RUCH] nie występuje bez elementu go wypełniającego.
Ogólna struktura i analogie		
201K-A	103A	Każdy element wydaje się być w „naturalnym” dla niego miejscu.
	110A	Znak wydaje się wyglądać naturalnie, dlatego że 数 [LICZBA] jest prawdziwym znakiem. Mogę sobie wyobrazić takie połączenie.
201K-B	104B	Każdy z elementów znajduje się tam gdzie się oczekuje.
	105B	Każdy z elementów znajduje się tam gdzie się go oczekuje. Znak wygląda naturalnie.
	110B	Znak jest przyjemny w pisaniu, wszystko zdaje się być na swoim miejscu.
202K-A	102A	Obie części wyglądają jak znane mi części innych znaków i stoją w pozycjach, które mnie nie zaskakują.
	109A	Jak najbardziej. Wygląda bardzo spójnie, wszystkie części są dokładnie tam gdzie bym się ich spodziewał.
202K-B	104B	Obie części znaku znajdują się w miejscach, w których bym się ich spodziewać.
	105B	Obie części znaku znajdują się w miejscach, w których bym się ich spodziewał.
	107B	Obie części znaku znajdują się z miejscach, w których bym się ich spodziewał. Znak wygląda spójnie.
	109B	Całość wygląda potwornie niespójnie. Niby wszystkie elementy są w takich miejscach, w których mógłbym się ich spodziewać, ale wydają się zupełnie nie połączone ze sobą. Wyglądają jak grupa przypadkowo zestawionych ze sobą elementów.
	110B	W przeciwieństwie do znaku 109B, mimo tego, że znak wygląda niespójnie, to byłbym w stanie uwierzyć, że taki znak istnieje. Elementy znajdują się w przewidywanych miejscach i lepiej do siebie pasują.
203K-A	107A	Nie ma atmosfery, ale jest sensowny.
	110A	Trochę przerost formy nad treścią, bo *kazu* [‘liczba’] samo w sobie jest już złożone, ale Japończycy „lubią” dodawać jakąś część do już istniejącego znaku, więc brzmi to jak naturalna kolej rzeczy. Tak jak np. 議 [RADA] i 義 [SENS; HONOR].
203K-B	105B	Mimo, że oba to klucz, to jednak *ito* [‘nić’] funkcjonuje na co dzień jako zwykłe słowo, więc jestem w stanie uwierzyć, że ten znak rzeczywiście coś znamy. Podobne do 応 [ODPOWIADAĆ].
	109B	Masło maślane, cztery części, wszystkie tworzą jakąś grupę skojarzeniową.
Błędne rozpoznanie komponentu		
201K-B	305B	b) 9 [o komponencie 几 MEBEL] drzew w jaskini tylko tyle mi to mówi.
	307B	b) Ręczna [o komponencie 犭 ZWIERZĘ] ryba z zachodu [o komponencie 羊 OWCA].
202K-A	304A	b) Coś z pogodą. Może rodzaj chmury? Wskazuje na to prawa część znaku, która o ile pamiętam oznacza chmurę [o komponencie 雪 ŚNIEG]. Może jakiś cumulonimbus.

202K-B	307B	b) Ręka [o komponencie 犭 ZWIERZĘ], ryba, owca (?). Może rzeźnik? Osoba zajmująca się zabijając ryb i owiec?
203K-B	205B	Ryż [o komponencie 釆 ROZRÓŻNIAĆ], *hito* [‘człowiek’], i część od różnych [nieczytelne]. Możliwe, że „przechowywać” lub „*display*”, „dostępny”.
	210B	Smutny/samotny/opuszczony (uczucie). Zmiana [o komponencie 比 PORÓWNYWAĆ] + serce/dusza = może rozdarty?/apatyczny.
	303B	b) Szyte książki, albo trans podczas czytania. [Uczestnik prawdopodobnie myli tu komponenty 糸 NIĆ i 衣 MATERIAŁ, UBRANIE oraz 読 CZYTAĆ i 続 KOLEJNY; KONTYNUOWAĆ.]
	306B	b) Drzewo + trawa + wzgórze [o komponencie 反 PRZECIWNY; KRZYWY] = polana lub innego rodzaju krajobraz.
	309B	b) [Nieczytelne] + „dach” [o komponencie 疒 CHOROBA]. Bezpieczeństwo / schowany / przechowywać.
Nadwrażliwość na postrzegane błędy graficzne		
201K-A	109A	Pierwsze co mi przychodzi do głowy, to że znak może być trudny do napisania. Umieszczenie 扌 [RĘKA] obok 化 [ZMIANA] wygląda dziwnie, te znaki kojarzą mi się z kluczami, które możemy znaleźć zawsze po lewej.
202K-A	103A	Część 罒 [SIEĆ] wygląda dziwnie nad 糸 [NIĆ], nienaturalnie. Również zestawienie 亻 [IDĄCY CZŁOWIEK] z 糸 [NIĆ] wydaje mi się nienaturalne. Cały znak wygląda bardzo dziwnie i niespójnie.
	107A	Znak wygląda spójnie, obie części są tam, gdzie bym się ich spodziewał.
	110A	Chociaż lewa strona znaku tym razem znajduje się tam gdzie powinna, to prawa strona jest sama w sobie całym znakiem z wieloma częściami i nie wyobrażam sobie, żeby istniał znak, który jeszcze coś do tego dostawia. Gdyby nie to, to znak wygląda całkiem spójnie, ale świadomość, że prawa strona jest już kompletna sprawia, że coś mi w nim nie pasuje.
203K-B	110B	Nie mogłam zdecydować, bo teorii wszystko „ jest na swoim miejscu”, ale z powodu 3 kluczy (氵 [WODA], 灬 [OGIEŃ], 阝 [MUR, MIASTO]) zdecydowałam się zaznaczyć „nie” z pośród dwóch opcji.
204K-A	102A	中 [ŚRODEK] nie występuje jako taka część znaków.
	103A	Wydaje mi się, że 罒 [SIEĆ] nie występuje jako górny element znaków, które składają się = lewej i prawej części.
	105A	灬 [OGIEŃ] nie występuje jako górny element znaków.
	106A	忄 [SERCE] nie występuje w miejscu innym niż lewa część znaku.
204K-B	108B	Wydaje mi się, że 辶 [RUCH] nie występuje pod elementami dachów, tj. 疒 [CHOROBA].
Poprawna odpowiedź na podstawie błędnych przekonań		
204K-B	101B	山 [GÓRA] nie występuje jako lewy element znaku, a 亻 [CZŁOWIEK] jako skrajnie prawy.
	109B	Wydaje mi się, że 目 [OKO] oraz 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] nie są tak używane.
Strategie kompensacyjne — kontekst		
201K-A	201A	a) Znak odczytałbym *mono* もの, ponieważ tak sugeruje mi reszta zdań.

		b) Słowo to kimono a znak oznacza rzecz. Myślę tak przez resztę zdania oraz znak 着 [UBIERAĆ].
	202A	b) Oznacza zwierzę. Myślę tak przez drugi znak 物 [RZECZ] oraz przez szpital na końcu zdania. Szpital jak nie dla ludzi to dla zwierząt innego sobie nie wyobrażam.
	204A	a) Wydaje mi się, że *ie* いえ [‘dom’], ponieważ *tatetai* 建てたい to „chcieć zbudować” (chyba), więc pasuje mi umieścić tam dom. b) Dom, ponieważ tak pasuje ze zdania.
201K-B	202B	a) Myślę, że *hatara* はたら jak w *hataraite imasu* はたらいています [‘pracuje’]. Tylko to mi pasuje.
	203B	a) *Tai* たい, ponieważ to sugeruje mi drugi znak 切 [CIĄĆ]. b) Słowo oznacza miły, a wychodzi mi na to, że sam znak ma takie samo znaczenie jak 大 [DUŻY].
	205B	a) Myślę, że należy odczytać *ka* か i wynika to z kontekstu zdania. b) Pożyczać. Myślę tak ze względu na kontekst zdania.
	206B	a) *Fuku* ふく, ponieważ czasownik *kiru* 着る [‘zakładać na górną część ciała’] oraz odczytanie 洋 [OCEAN; ZACHÓD] tak sugeruje. b) Ubranie dosł. ubranie zachodnie. Znak 洋 [OCEAN; ZACHÓD] mi to sugeruje oraz czasownik.
	207B	a) *Sen* せん, sugeruje to kontekst oraz drugi znak w tym słowie 濯 [PRANIE]. b) Słowo oznacza pranie, robić pranie.
	208B	a) *Shuku* しゅく, przez drugi znak 題 [TEMAT, KWESTIA].
	209B	a) *In* いん przez pierwszy znak 病 [CHOROBA].
	210B	b) Być radosnym. Przez kontekst zdania.
202K-A	201A	a) Według mnie powinno być to odczytane jako *mono* もの. Nie kojarzę żadnego innego słowa z 着 [UBIERAĆ], które można by *kiru* 着る [‘zakładać na górną część ciała’]. b) Według mnie to słowo oznacza „ubranie” lub „rzecz”. Uważam, że to słowo razem z 着 [UBIERAĆ] powinno się odczytać jako *kimono* きもの [‘japoński tradycyjny strój *kimono*’], ponieważ w tym zdaniu występuje czasownik *kiru* 着る, czyli nosić, a nie znam innego słowa zawierającego 着 [UBIERAĆ] w odczytaniu *ki* き, które znaczyłoby coś, co można nosić.
	202A	a) Według mnie ten znak powinno się odczytać jako *dō* どう. Nie przychodzi mi do głowy żadne inne słowo, które mogłoby tworzyć słowo pasujące do kontekstu zdania z 物 [RZECZ] w odczytaniu *butsu* ぶつ. b) W kontekście całego zdania, szpitale mogą być dla zwierząt albo dla ludzi, a nie znam słowa na „człowiek” zawierającego znak 物 [RZECZ].
	203A	a) Według mnie ten znak należałoby odczytać jako *gen* げん. Z kontekstu zdania jedyne złożenie jakie tu pasuje to *genki* げんき [‘zdrowy; energiczny’]. b) To słowo oznacza „zdrowy”. Jest to jedyne słowo, jakie przychodzi mi do głowy które będzie posiadało w sobie 気 [NASTRÓJ; POWIETRZE] i będzie pasować do kontekstu zdania.

490:6122189484

	204A	a) Według mnie to słowo należałoby odczytać jako *ie* いえ [‘dom’]. Normalnie to słowo zapiszemy 家 [DOM], bo co innego można stawiać, jeśli nie dom? b) Według mnie to słowo oznacza „dom”. Jest to dla mnie jedyne logiczne wyjście. Co innego można stawiać jeśli nie dom? Nawet to, że jest to zapisywane jednym znakiem wskazuje, że jest to 家 [DOM].
	205A	b) Przed zrobieniem czego można zapłacić? Może przed [wysiadaniem] z autobusu? (Zwłaszcza autobusu japońskiego). W związku z tym myślę, że to słowo znaczy „wysiadać”.
	206A	a) *Ban* ばん [‘wieczór’]? Może *yoru* よる [‘noc’]? Przed tym znakiem stoi 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY], który mówi nam, że byłaby to jakaś część czas (dnia, tygodnia…). Ponieważ w zdaniu pracę domową rodziny do późna, to musi to być wieczór lub noc. b) To słowo oznacza „wieczór” lub „noc”, bo później nocy robi się, zadania domowe.
	209A	a) Myślę, że ten znak należałoby odczytać jako *un* うん, aby uzyskać pasujące do kontekstu złożenie *undō* うんどう [‘ćwiczenia fizyczne’]. b) Myślę, że to słowo oznacza „ruch, ćwiczenia”. Jest to słowo, które normalnie zapisuje się złożeniem z 動 [RUCH] i które pasuje do kontekstu zdania.
	210A	a) Myślę, że ten znak powinno się odczytać jako *kura* くら, aby stworzyć słowo *kurai* くらい [‘ciemny’] pasujące do kontekstu zdania. b) Myślę, że to słowo znaczy „ciemny”. Czytając w ciemnym pokoju podobno psujemy sobie oczy.
202K-B	201B	a) Myślę, że ten znak powinno się odczytać jako *oku* おく, aby stworzyć *oku-san* おくさん [‘żona’]. W teorii mogłoby to być również *tsuma* つま [‘żona’], ale mówiąc o cudzej żonie i używając *san* さん mówimy *oku* おく.
	203B	a) Myślę, że ten znak należy odczytać jako *shin* しん, aby stworzyć słowo *shinsetsu* しんせつ [‘miły’]. b) Myślę, że to słowo znaczy „miła”. Jest to jedyne słowo, które pasuje do kontekstu zdania.
	205B	a) Myślę, że ten znak należy odczytać jako *ka* か, aby stworzyć słowo *karimashita* かりました [‘pożyczyłem’]. b) Myślę, że to słowo znaczy „pożyczać”. Znam czasownik *kariru* かりる, który oznacza „pożyczać (od kogoś)”.
	206B	a) Nie wiem jak powinno się odczytać ten znak, ale pewnie powinien mieć to samo odczytanie co *fuku* ふく w *on'yomi*. b) Myślę, że ten znak oznacza „ubranie”, a całe słowo znaczy „ubranie w style zachodnim”. Znam takie słowo zawierające 洋 [OCEAN; ZACHÓD], a które pasowałoby do kontekstu zdania.
	207B	a) Myślę, że ten znak należy odczytać jako *sen* せん, aby stworzyć słowo *sentaku* せんたく [‘pranie’]. b) Myślę, że to słowo oznacza „pranie”. Znam słowo o takim znaczeniu, zawierające znak *taku* たく, które pasowałoby do kontekstu zdania.
	209B	a) Myślę, że ten znak należy odczytać jako *in* いん, aby stworzyć słowo *byōin* びょういん [‘szpital’]. b) Myślę, że ten znak znaczy „budynek” lub „miejsce” lub coś o podobnym znaczeniu. Myślę, że całe słowo znaczy „szpital”, bo nie znam innego słowa zawierającego *byō* びょう, gdzie mama mogłaby pracować.
	210B	a) Myślę, że ten znak należy odczytać jako *sabi* さび, aby stworzyć słowo *sabishii* さびしい [‘samotny, smutny’]. b) Myślę, że ten znak znaczy „smutny, samotny”. Jak inaczej można się czuć, gdy nasz przyjaciel wyjeżdża.
203K-A	202A	b) W złożeniu z 物 [RZECZ] prawdopodobnie jakiś rodzaj zwierząt, może bydło hodowlane, albo po prostu wół itp.

491:9275916263

203K-B	208B	b) Jakaś pokuta po spowiedzi, albo innego rodzaju praca domowa, która nie może być zapisana po prostu *shukudai* しゅくだい [‘praca domowa’].
204K-A	206A	b) Nie wiem, co może oznaczać ten znak, ale wydaje mi się, że słowo oznaczać będzie jakąś porę dnia.
	207B	b) Z kontekstu myślę, że chodzić może o pranie. Nie wiem, jak odnosi się do tego znak.
Zawodność strategii kontekstowych		
202K-B	208B	a) Myślę, że ten znak powinno się odczytać jako *mon* もん, aby stworzyć słowo *mondai* もんだい [‘problem, zadanie’]. b) Jeśli założymy, że zdanie oznacza „Po zrobieniu zadań (pytań) pooglądam telewizję, to to słowo musiałoby znaczyć „zadanie/pytanie”. Nie mam innego słowa ze znakiem *dai* だい, które pasowałoby do kontekstu tego zdania.
203K-A	201A	b) Kojarzy się z „płacić” i „mierzyć”, więc pewnie „przymierzać”, albo „kupować, aby założyć i przymierzyć”. W złożeniu 着[201A] bardziej pasuje jednak ubranie lub próbka.
	204A	b) Jakiś budynek, może altana. c) Gdybym miał pieniądze to wybudowałbym/postawiłbym sobie altanę.
	205A	b) Coś z edukacją lub zmianą/zamianą. c) Zanim się zamienimy, zapłacę.
Strategie kompensacyjne — struktura		
201K-B	201B	a) Sugerując się 女 [KOBIETA] i 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY], który związany jest z 母 [MATKA] myślę, że należało by go odczytać *kā* かあ jak w *okā-san* お母さん [‘mama’].
203K-A	208A	a) *Ku(mi)* く（み） kojarzy mi się z 込 [TŁOCZNY]. b) Przejść, przeskoczyć, zagłębić się w kontekst plus wygląda, jakby było coś poszukiwane — iść drogą pomiędzy drzewa/las — pewnie coś *sagasu* さがす [‘szukać’] jest.
	209A	b) Pewnie coś z „praktyka” lub jakieś działanie. Obydwa znaki w tym złożeniu mają atmosferę jak *ugoku* うごく [‘ruszać się’].
203K-B	203B	b) Jest to jakaś cecha charakteru żony, więc 忄 serce/dusza, 身 [CIAŁO] samotny, osobisty. Może oznaczać zarówno coś podobnego do *shinsetsu*, jak również „smutnawy, ale miły” [chyba].
	204B	b) Ofiara lub godło jakieś. Woda i rozumieć, pewnie emblemat.
	205B	b) Ryż, *hito* [‘człowiek’], i część od różnych [nieczytelne]. Możliwe, że „przechowywać” lub „*display*”, „dostępny”.
	208B	a) *Sō/shi* そう／し. Często znaki z ネ [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] zaczynają się od *shi* lub *s*.
	209B	a) *In/ko* いん／こ. ze względu na inne podobne znaki z podobnymi częściami.
	210B	b) Smutny/samotny/opuszczony (uczucie). zmiana + serce/dusza = może rozdarty?/apatyczny.
204K-A	201A	b) Szaty buddyjskie, ponieważ ma on w sobie element nici i buddyzmu.
	203A	b) Ponieważ na fragment 忄 [SERCE] oznaczać może jakąś emocje, jednak nie wiem o co dokładnie chodzi.
	204A	b) Jest to „możliwy dach”, więc myślę, że oznacza on schronisko lub dom zastępczy.

	205A	b) Ma on części związane z ruchem i wymianą/komunikacją, więc wydaje mi się, że oznacza on przejście/wejście, np. do jakiegoś zamkniętego obiektu, jak muzeum.
	210A	b) Myślę, że połączenie spokoju, słońca i drzewa może oznaczać zacienienie. Słowo oznaczałoby „zacieniony”.
204K-B	201B	b) Myślę, że może on znaczyć coś związanego z córką, ze względu na połączenie „każdej” i „kobiety”. Może być to coś związanego z honoryfikatywnością.
	202B	b) Połączenie człowieka z drogą może oznaczać coś związanego z poruszaniem się.
	207B	a) *San* さん od 山 [GÓRA].
	209B	b) Być może chodzi o budynek (阝 [MUR, MIASTO]), w którym ludzie są zamknięci (因 [PRZYCZYNA]).
	210B	b) Przez 心 [SERCE] może oznaczać jakąś emocję. Wydaje mi się, że ze względu na 比 [PORÓWNANIE] może oznaczać poczucie wspólnoty. Antonim samotności.
Strategie kompensacyjne — konsolidacja		
201K-A	202A	a) Znak odczytałbym *dō* どう, ponieważ tak sugeruje reszta zdania oraz znaki 同 [TAKI SAM] i 力 [SIŁA] kojarzą mi się z takim odczytaniem np. 動 [RUCH].
	203A	a) Według mnie należałoby odczytać *gen* げん. Z takim odczytaniem kojarzy mi się 現 [POJAWIAĆ SIĘ] oraz pasuje do 気 [NASTRÓJ; POWIETRZE].
	206A	a) *Ban* ばん, ponieważ tak wynika z kontekstu zdania oraz sugeruje to 番 [NUMER, KOLEJ], który odczytuje się tak samo.
	210A	a) *Kurai* くらい [‘ciemny’], ponieważ tak wynika z kontekstu, mała sugestia to 日 [SŁOŃCE, DZIEŃ]. b) Oznacza ciemny.
201K-B	208B	b) Słowo oznacza zadanie domowe. Myślę tak przez drugi znak 題 [TEMAT, KWESTIA] oraz przez 宀 [DACH] w pierwszym znaku.
	209B	b) Oznacza szpital. Myślę tak przez pierwszy znak oraz przez część 阝 [MUR, MIASTO] w drugim znaku.
	210B	a) *Ure* うれ. Wynika to z kontekstu, osoba mówiąca się cieszy, oraz podpowiada mi to 心 [SERCE].
202K-B	201B	b) Myślę, że ten znak znaczy „żona”. To słowo pasowałoby do kontekstu zdania, zwłaszcza, że znak zawiera w sobie element 女 na „kobietę”.
203K-A	210A	b) Ciemny, niedogodny. Kontekst oraz z lewej jest słońce, a pod spodem drzewo — zasłaniać światło.
203K-B	201B	b) Jest to jakaś osoba ze względu na *san* さん i 女 [KOBIETA]. Nie jest to raczej żona (co było moją pierwszą myślą). „Codzienna kobieta”, może chodzi o pracownika lub np. przedszkolankę (*day care teacher*).
	202B	b) Pracować/nadzorować/prowadzić. *Hito* [‘człowiek’] + droga = iść/zarządzać → i jest to czasownik.
	209B	b) Jakiś rodzaj szpitala, np. przychodnia. W tym złożeniu choroba + *komaru* [‘mieć kłopot’]. Może poczekalnia szpitalna?
204K-A	207A	b) Może on oznaczać przekąskę, ponieważ jest czymś związanym z jedzeniem, 夕[207A] może oznaczać poobiedni deser.
204K-B	203B	b) Z kontekstu zdania i odczytania *shinsetsu* しんせつ [‘miły’], myślę, że oznacza on coś związanego z cechami charakteru. Pasuje do tego też element 忄 [SERCE].

493:9246911361

	204B	b) Z kontekstu i elementu 氵 [WODA], zakładam, że jest to znak na jakieś źródło wody, np. staw.
	206B	a) *Fuku* ふく od 復 [POWTÓRZENIE]. b) Przez kontekst i odczytanie myślę, że to jakaś część garderoby. Być może chodzi o jakiś złożony strój, jak np. garnitur.
Ograniczona kompetencja językowa/błędy językowe		
201K-A	207A	a) Patrząc na znak odczytanie może być *han* はん, ale nie ma chyba czegoś takiego jak *yūhan* ゆうはん, więc może *gata* がた. Wtedy pasuje *yūgata* ゆうがた — noc. [Słowo *yūhan* 夕飯 jak najbardziej istnieje i oznacza ‘kolację’; o nie właśnie chodziło w tym zdaniu.]
	208A	a) Należałoby czytać *yo* よ, ponieważ tylko tak mi pasuje. b) W tym kontekście słowo to przeczytajmy natomiast nijak w ogóle mi się z tym nie kojarzy. c) Jak zrobicie tę stronę to przeczytamy następną. [Czasownik ‘czytać’ wymagałby dopełnienia ze znacznikiem *o* を, nie *ni* に.]
202K-A	207A	a) To słowo oznacza „wieczór” lub „noc”, bo później nocy robi się, zadania domowe. b) Myślę, że to słowo oznacza „jutro wieczór”. Jest to słowo wykorzystujące 夕 [ZMIERCH] w swoim złożeniu, które kontekstem pasuje do zdania. c) Co porobimy jutro wieczorem? [Czasownik ‘czytać’ wymagałby dopełnienia ze znacznikiem *o* を, nie *ni* に.]
202K-A	208A	a) *Shi* し? Od *suru* する [‘robić’]? b) Myślę, że to słowo oznacza „spróbować zrobić”. c) Po tym jak zrobimy tę stronę to spróbujemy zrobić następną. [Japoński odpowiednik frazy ‘spróbujmy zrobić’ wymagałby innej końcówki w zapisie *okurigana* niż ta podana w zdaniu.]
202K-B	202B	b) Myślę, że ten znak oznacza „iść”. Jeśli założymy, że całe zdanie znaczy „Mama poszła do apteki”, to byłoby to jedyne słowo pasujące do kontekstu. Poza tym znak zawiera w sobie 首 [SZYJA, GŁOWA] droga i 辶 [RUCH] droga. c) Mama poszła do apteki. [Czasownik „iść” wymagałby okolicznika miejsca ze znacznikiem *ni* に, a nie *de* で.]
204K-B	202B	b) Połączenie człowieka z drogą może oznaczać coś związanego z poruszaniem się. c) Mama poszła do apteki. [Czasownik „iść” wymagałby okolicznika miejsca ze znacznikiem *ni* に, a nie *de* で.]
Traktowanie sinogramów jako znaków złożonych semantyczno-semantycznie		
201K-A	102A	W przeciwieństwie do znaku 101A elementy znaku wydają się być na swoim miejscu, natomiast nie wiem czy widziałem kiedyś znak 中 pod jakąkolwiek „jaskinią” (厂 [KLIF], 广 [ZADASZENIE], 疒 [CHOROBA] itd. ja na to mówię jaskinia). Do tego część znaku 疒 [CHOROBA] sugeruje mi jakiś związek z bólem, więc to dziwnie wygląda razem.
	304A	b) Mokry śnieg, mokry bo 氵 [WODA], śnieg bo 雪 [ŚNIEG].
	305A	b) Ze znaków to ptasia droga.
	307A	b) Coś o lubieniu złota, może *gold digger*.
	308A	b) Jedzenie kwiatów.
	310A	b) Przez znaki to kupować złoto, może chodzi o kupowanie w dobrej cenie na wyprzedaży.

494:3449938296

201K-B	201B	a) Sugerując się 女 [KOBIETA] i 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY], który związany jest z 母 [MATKA] myślę, że należało by go odczytać *kā* かあ jak w *okā-san* お母さん [‘mama’].
	301B	b) Możliwe, że kobietę, dziewczynę przez 女 [KOBIETA] i 生 [ŻYCIE].
	304B	b) Mogę tylko zgadywać coś około ostatnio nowa noga itp.
	305B	b) 9 drzew w jaskini, tylko tyle mi to mówi.
202K-A	301A	b) W znaku mamy części oznaczające „rękę” oraz „las”. Może ten znak oznacza drwala? Albo jakąś sztukę rzeźbienia w drewnie?
	307A	b) Pieniądze i miłość. Może posag? Pieniądze, które płaci się za miłość?
	308A	b) Usta i kwiat. Może jakaś kwiecista mowa, albo poezja?
	310A	b) Myślę, że to znaczy coś z kupowaniem. Mamy „złoto” po lewej i „kupować” po prawej.
202K-B	302B	b) Człowiek, kobieta, życie. Może macica?
	306B	b) Mamy liście i drzewo. Ten górny element pojawia się w herbacie i kwiecie. Może to nazwa jakiejś rośliny?
	307B	b) Ręka, ryba, owca (?). Może rzeźnik? Osoba zajmująca się zabijając ryb i owiec?
	308B	b) Lewy element kojarzy mi się z ruchem (od 行 [IŚĆ]), a prawy z okolicą (?) (jeśli dobrze pamiętam). Niech będzie „obchód osiedla”.
203K-A	102A	Jestem w stanie uwierzyć, że istnieje mimo że wygląda pokracznie (pewnie przez nałożenie 广 [ZADASZENIE] i 口 [USTA] ze sobą). Jednak taki znak ma sens i wygląda jak coś związanego z wodą lub workami. Może w złożeniu na statek towarowy, albo *waterfall* [‘wodospad’].
	210A	b) Ciemny, niedogodny. Kontekst oraz z lewej jest słońce, a pod spodem drzewo — zasłaniać światło.
	302A	b) Przybory/narzędzia do gotowania (np. noże). Ta prawa strona wygląda jak „maczeta” do krojenia ryb.
	304A	b) Deszcz ze śniegiem, albo grad. Woda i pogoda, razem wyglądają poważnie, więc pewnie bolesne jak np. grad albo mocna burza.
	305A	b) Konik polny [WYKREŚLONE „albo ma”]. Droga i koń. Gdyby było jeszcze 氵 [WODA] to dałabym konik morski. Jeżeli czasownik to „podróżować.”
	306A	b) Debatować, rozmawiać. Bo obie strony znaku implikują dialog.
	307A	b) „Lubiane pieniądze” to może kieszonkowe lub bonus pracowniczy.
203K-B	202B	b) Pracować/nadzorować/prowadzić. *Hito* [‘człowiek’] + droga = iść/zarządzać → i jest to czasownik.
	203B	b) Jest to jakaś cecha charakteru żony, więc 忄 serce/dusza, 身 [CIAŁO] samotny, osobisty. Może oznaczać zarówno coś podobnego do *shinsetsu*, jak również „smutnawy, ale miły” [chyba].
	204B	b) Ofiara lub godło jakieś. Woda i rozumieć, pewnie emblemat.
	205B	b) Ryż, *hito* [‘człowiek’], i część od różnych [nieczytelne]. Możliwe, że „przechowywać” lub „*display*”, „dostępny”.
	209B	b) Jakiś rodzaj szpitala, np. przychodnia. W tym złożeniu choroba + *komaru* [‘mieć kłopot’]. Może poczekalnia szpitalna?
	210B	b) Smutny/samotny/opuszczony (uczucie). zmiana + serce/dusza = może rozdarty?/apatyczny.
	301B	b) Nastolatka lub narzeczona itp. konkubina? *Hito* [‘człowiek’] + *onna* [‘kobieta] + *sei* [‘życie’]. Kobieta, która żyje/kobieta, z którą żyję.

495:8653634081

	306B	b) Drzewo + trawa + wzgórze = polana lub innego rodzaju krajobraz.
	307B	b) Pływająca/rybia owca to pewnie jakieś zwierzę to przypominające. Może ryba dymka? (ta co się zaokrągla jak się wystraszy) bo jest okrągła, albo jakiś wodorost okrągły, który uznaje się za zwierzę.
	308B	b) Okoliczny, miejski, szeroko dostępny. Iść + okolica.
	309B	b) [Nieczytelne] + „dach". Bezpieczeństwo / schowany / przechowywać.
204K-A	201A	b) Szaty buddyjskie, ponieważ ma on w sobie element nici i buddyzmu.
	204A	b) Jest to „możliwy dach", więc myślę, że oznacza on schronisko lub dom zastępczy.
	205A	b) Ma on części związane z ruchem i wymianą/komunikacją, więc wydaje mi się, że oznacza on przejście/wejście, np. do jakiegoś zamkniętego obiektu, jak muzeum.
	210A	b) Myślę, że połączenie spokoju, słońca i drzewa może oznaczać zacienienie. Słowo oznaczałoby „zacieniony".
	301A	b) Myślę, że może to być znak oznaczający jakieś zwierzę leśne, ze względu na połączenie 扌[RĘKA] + 森 [LAS].
	308A	b) Może oznaczać coś związanego z przemawianiem/krasomówstwem, ze względu na „kwiecistą 花 [KWIAT] mowę 口 [USTA]".
	309A	b) Samotność, ponieważ to samo serce 忄 na polu 田.
204K-B	209B	b) Być może chodzi o budynek (阝[MUR, MIASTO]), w którym ludzie są zamknięci (因 [PRZYCZYNA]).
	210B	b) Przez 心 [SERCE] może oznaczać jakąś emocję. Wydaje mi się, że ze względu na 比 [PORÓWNANIE] może oznaczać poczucie wspólnoty. Antonim samotności.
	301B	b) Być może jest to znak oznaczający coś związanego z życiem człowieka? 女 [KOBIETA] może mieć związek ze spokojem.
	302B	b) Będzie to jakiś stan pogodowy. 去 [ODCHODZIĆ] wydaje mi się powiązany z czegoś brakiem, więc przy 氵[WODA] może oznaczać suszę.
	304B	b) Myślę, że połączenie 足 [NOGA] i 近 [BLISKI] może oznaczać skrót, bądź po prostu ścieżkę.
	307B	b) 犭[ZWIERZĘ] wskazuje, że to jakiś zwierzę, a 魚 [RYBA] dodaje element morski, być może rybny. Może być to znak na jakiś gatunek ryby, lub innego zwierzęcia wodnego.
	308B	b) Myślę, że jest to jakiś rodzaj drogi, czy ścieżki, ze względu na każdą część znaku, jednak nie wiem o co dokładnie może chodzić.
Wykorzystanie elementu semantycznego		
201K-B	302B	b) Możliwe, że coś związanego z meteo[ro]logią.
202K-A	302A	b) Lewa strona znaku pojawia się w znakach mających coś wspólnego z jedzeniem lub piciem. Może jest to nazwa jakiejś potrawy? Albo naczynia?
	306A	b) Można by pomyśleć, że za lewą stroną powinno to znaczyć coś z mówieniem, ale ten klucz pojawia się w znakach tak często, że ciężko coś wywnioskować z jego obecności.
202K-B	302B	b) Zdecydowanie coś z pogodą. Grad?
203K-B	305B	b) Urząd miejski, elektorat. Takie znaki zawsze znaczą coś z miastem, rządem lub ułożeniem.

496:2096451311

204K-A	307A	b) Przez część 金 [ZŁOTO; METAL] myślę, że to rodzaj jakiegoś metalu, jednak nie wiem jakiego dokładnie.
Błędne rozpoznanie elementu semantycznego		
202K-A	309A	b) Myślę, że może to być rodzaj pola. Po prawej stronie znaku znajduje się klucz o znaczeniu „pole”.
204K-A	304A	b) Może on oznaczać płatki śniegu, ze względu na skojarzenie ze spadającym śniegiem.
Wykorzystanie elementu fonetycznego do odgadnięcia *on'yomi*		
201K-A	306A	a) Może *katsu* カツ przez 活 [WYKORZYSTYWAĆ].
201K-B	302B	a) *Hō* ホウ przez 法 [SPOSÓB; REGUŁA].
	304B	a) *Kin* キン przez prawy element 近 [BLISKI].
	308B	a) *Hen* ヘン przez część 辺 [OKOLICA; BOK].
202K-B	304B	a) *Ten* てん? Chyba takie odczytanie ma znak 近 [BLISKI].
	308B	a) Może *hen* へん? Wydaje mi się, że tak się odczytuje 辺 [OKOLICA; BOK].
203K-A	203A	a) *Genk(ki)* げん（き）, bo *gen* 現 [‘obecny, rzeczywisty’].
	204A	a) *Ka* か, bo 可 [MOŻLIWY] kojarzy mi się z *ka* か i *nō* のう.
	206A	a) *Bai/ban* ばい／ばん, bo 番 [NUMER, KOLEJ].
204K-A	201A	a) *Bu* ぶ, wydaje mi się, że element 仏 [BUDDA] w „buddyzmie” odczytuje się w taki sposób.
	202A	a) *Dō* どう od lewego elementu 同 [TAKI SAM].
	204A	a) *Kano* かの od 可 [MOŻLIWY].
	206A	a) *Ban* ばん ze względu na 番 [NUMER, KOLEJ].
	207A	a) *Han* はん ze względu na część 半 [POŁOWA].
	209A	a) *Ten* てん ze względu na 云 [MÓWIĆ] jako element.
	302A	a) Być może *shō* しょう, ze względu na część 叫 [KRZYCZEĆ].
	303A	a) *Ma* ま ze względu na 麻 [KONOPIE].
	307A	a) *Kō* こう ze względu na 好 [LUBIĆ].
204K-B	202B	a) *Dō* どう od 道 [DROGA].
	203B	a) *Shin* しん od 身 [CIAŁO].
	204B	a) *Chi* ち od 知 [WIEDZIEĆ, ZNAĆ].
	206B	a) *Fuku* ふく od 復 [POWTÓRZENIE].

497:1551581037

	208B	a) *Kyō* きょう od 祝 [ŚWIĘTO].
	209B	a) *Tai* たい od 因 [PRZYCZYNA].
	304B	a) *Kin* きん od 近 [BLISKI].
	308B	a) Myślę, że to *hen* へん od 辺 [OKOLICA; BOK].
	310B	a) *Taku* たく od 宅 [DOM].
Przypisywanie *kun'yomi* na podstawie komponentu		
201K-A	304A	a) *Yuki* ユキ ['śnieg'] to moje jedyne skojarzenie przez śnieg.
	305A	a) *Tori* トリ ['ptak'] przez znak 鳥 [PTAK].
202K-A	309A	a) Może *ta* た, jak odczytanie prawej strony?
203K-A	205A	a) *Ko(riru)* こ（りる） bo *kō* 交 ['wymiana; skrzyżowanie'].
	301A	a) *Ki* き (lub *moku* もく?). Myślę, że będzie miało odczytanie związek 森.
	308A	a) *Ha* は od *hana* はな ['kwiat'].
204K-A	310A	a) *Kai* かい od 買 [KUPOWAĆ].
204K-B	205B	a) *Wake* わけ od elementu 尺 [MIARA].
	210B	a) *Kokoro* こころ od 心 [SERCE].
Przypisywanie *on'yomi* na podstawie elementu semantycznego		
201K-A	302A	a) *Han* ハン przez znak 食 [JEDZENIE].
	309A	a) *Sei* セイ przez 忄 [SERCE], a może *shō* ショウ.
	310A	a) *Kin* キン przez 金 [ZŁOTO; METAL].
202K-A	307A	a) Może *kin* きん, jak odczytanie lewej strony?
	308A	a) Może coś z *ko* こ, jak odczytanie lewej strony?
203K-A	207A	a) *Sho* しょ, bo odczyt 食 [JEDZENIE] to *jo* じょ i *tabe* たべ.
	307A	a) *Kin* きん od złota.
203K-B	208B	a) *Sō/shi* そう／し. Często znaki z ネ [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] zaczynają się od *shi* lub *s*.
204K-B	303B	a) *Shin* しん od ネ [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ].
Świadomość ograniczeń elementów fonetycznych		

498:4439438243

203K-A	210A	a) Wygląda jak *jo* じょ, ale pewnie odmiana *kurai* くらい [‘ciemny’], bo jest *i* い oraz wydedukowałam, że to „ciemny”, więc pewnie inny zapis. Zazwyczaj znaki z podobne do prawej strony tego znaku odczytuje się *jo* じょ, *jō* じょう, *an* あん.
Błędny rozkład na elementy		
201K-B	301B	a) Myślę, że *sei* せい przez 生 [ŻYCIE].
	306B	a) *Han* ハン, myślę tak przez 反 [PRZECIWNY, ODWROTNY, KRZYWY], ale myślę też, że się mylę.
	307B	a) *Yō* ヨウ przez 羊 [OWCA].
202K-B	301B	a) Może *sei* せい? Za elementem 生 [ŻYCIE]?
203K-B	301B	a) *Sei* せい. Przeważni z częścią 生 [ŻYCIE] będzie coś na S. Np. 生 [ŻYCIE] lub 性 [NATURA; PŁEĆ].
204K-A	203A	a) *Gen* げん od elementu 見 [PATRZEĆ, WIDZIEĆ].
	210A	a) *Moku* もく od 木 [DRZEWO].
	308A	a) *Ka* か przez część 化 [ZMIANA].
204K-B	207B	a) *San* さん od 山 [GÓRA].
	301B	a) *Sei* せい lub *shō* しょう od 生 [ŻYCIE].
	306B	a) *Han* はん od elementu 反 [PRZECIWNY, ODWROTNY, KRZYWY]. b) Może być to znak na jakąś część drzewa, jak np. korzeń, czy kora. Myślę tak, ponieważ ⺾ [TRAWA] wskazuje na element natury, 木 [DRZEWO] niosłoby znaczenie związane z drzewem, a 反 [PRZECIWNY, ODWROTNY, KRZYWY] służyłoby za nadanie znakowi odczytania.
	307B	a) *Yō* よう od 羊 [OWCA].
Nierozróżnianie elementów semantycznych i fonetycznych, sumowanie odczytań komponentów		
201K-A	302A	a) *Han* ハン przez znak 食 [JEDZENIE]. b) Coś z posiłkiem.
	303A	a) Kojarzy mi się z *reki* レキ, ponieważ wygląda jak właśnie ten znak od historii. b) Z jednej strony może oznaczać coś z historią, a z drugiej podłogę, ciężko powiedzieć.
	304A	a) *Yuki* ユキ [‘śnieg’] to moje jedyne skojarzenie przez śnieg. b) Mokry śnieg, mokry, bo 氵 [WODA], śnieg, bo 雪 [ŚNIEG].
	305A	a) *Tori* トリ [‘ptak’] przez znak 鳥 [PTAK]. b) Ze znaków to ptasia droga.
	310A	a) *Kin* キン przez 金 [ZŁOTO; METAL]. b) Przez znaki to kupować złoto, może chodzi o kupowanie w dobrej cenie na wyprzedaży.

499:1098299421

201K-B	301B	a) Myślę, że *sei* せい przez 生 [ŻYCIE]. b) Możliwe, że kobietę, dziewczynę przez 女 [KOBIETA] i 生 [ŻYCIE].
	304B	a) *Kin* キン przez prawy element 近 [BLISKI]. b) Mogę tylko zgadywać coś około ostatnio nowa noga itp.
	307B	a) *Yō* ヨウ przez 羊 [OWCA]. b) Ręczna ryba z zachodu.
202K-A	305A	a) *Cho* ちょ? Jak odczytanie 鳥 [PTAK]. b) Ptak i droga. Migracje ptaków??
	307A	a) Może *kin* きん, jak odczytanie lewej strony? b) Pieniądze i miłość. Może posag? Pieniądze, które płaci się za miłość?
	308A	a) Może coś z *ko* こ, jak odczytanie lewej strony? b) Usta i kwiat. Może jakaś kwiecista mowa, albo poezja?
	309A	a) Może *ta* た, jak odczytanie prawej strony? b) Myślę, że może to być rodzaj pola. Po prawej stronie znaku znajduje się klucz o znaczeniu „pole”.
	310A	a) Nie wiem, ale pewni coś z K, bo oba znaki znają odczytania z tą literą. *Kin* きん i *kai* かい. b) Myślę, że to znaczy coś z kupowaniem. Mamy „złoto” po lewej i „kupować” po prawej.
202K-B	301B	a) Może *sei* せい? Za elementem 生 [ŻYCIE]? b) Człowiek, kobieta, życie. Może macica?
	304B	a) *Ten* てん? Chyba takie odczytanie ma znak 近 [BLISKI]. b)Nie wiem. Coś z bliskością.
	308B	a) Może *hen* へん? Wydaje mi się że tak się odczytuje 辺 [OKOLICA, BOK]. b) Lewy element kojarzy mi się z ruchem (od 行 [IŚĆ]), a prawy z okolicą (?) (jeśli dobrze pamiętam). Niech będzie „obchód osiedla”.
203K-A	301A	a) *Ki* き (lub *moku* もく?). Myślę, że będzie miało odczytanie związek 森. b) „Patyki” albo „wiele”. Kojarzy mi się z tym znakiem, gdzie dużo drzew oznaczało po prostu wiele, albo gdzie jedno drzewo razy trzy to las.
	308A	a) *Ha* は od *hana* はな [‘kwiat’]. b) Bukiet lub dzbanek. Ewentualnie jakiś konkretny kwiat typu narcyz. Kojarzy się z *hana* はな [‘kwiat’] i z *ire* いれ [‘pojemnik’] przez *kuchi* くち [‘usta’]. Więc albo coś w co wkłada się kwiat lub kwiat, który ma „wejście” np. jak narcyz, który ma „otwarte usta”. → [to] → [rysunek kwiatu z zaznaczonym otworem kielicha].
	309A	a) *Tan/dan* たん／だん od pola. b) Pole bambusa lub *kokoro* こころ [‘serce’] + pole = dusza, spokojny/pusty ← zależy czy dosłownie.

500:8888810747

203K-B	201B	a) *Jo/myo* じょ／みょ. 女 [KOBIETA] kojarzy się z *jo* じょ, a 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY] z „M”.
	301B	a) *Sei* せい. Przeważnie z częścią 生 [ŻYCIE] będzie coś na S. Np. 生 [ŻYCIE] lub 性 [NATURA; PŁEĆ]. b) Nastolatka lub narzeczona itp. konkubina? *Hito* [‘człowiek’] + *onna* [‘kobieta’] + *sei* [‘życie’]. kobieta, która żyje/kobieta, z którą żyję.
	302B	a) *Den* でん. b) Coś z niebem lub prąd, więc może linie wysokiego napięcia albo hulajnoga elektryczna.
204K-A	202A	a) *Dō* どう od lewego elementu 同 [TAKI SAM]. b) Myśl, że znak oznacza coś wspólnego, a słowo wspólnotę.
	305A	a) *Chō* ちょう przez część 鳥 [PTAK]. b) Być może jest to znak na jakiś szczególny gatunek ptaku, jako wariacja 鳥 [PTAK].
	310A	a) *Kai* かい od 買 [KUPOWAĆ]. b) Połączenie 金 [ZŁOTO; METAL] i 買 [KUPOWAĆ] przynosi mi na myśl „walutę”.
204K-B	201B	a) *Jo* じょ od elementu 女 [KOBIETA]. b) Myślę, że może on znaczyć coś związanego z córką, ze względu na połączenie „każdej” i „kobiety”. Może być to coś związanego z honoryfikatywnością.
	209B	a) *Tai* たい od 因 [PRZYCZYNA]. b) Być może chodzi o budynek (冂 [MUR, MIASTO]), w którym ludzie są zamknięci (因 [PRZYCZYNA]).
	210B	a) *Kokoro* こころ [‘serce’] od 心 [SERCE]. b) Przez 心 [SERCE] może oznaczać jakąś emocję. Wydaje mi się, że ze względu na 比 [PORÓWNANIE] może oznaczać poczucie wspólnoty. Antonim samotności.
	304B	a) *Kin* きん od 近 [BLISKI]. b) Myślę, że połączenie 足 [NOGA] i 近 [BLISKI] może oznaczać skrót, bądź po prostu ścieżkę.
	308B	a) Myślę, że to *hen* へん od 辺 [OKOLICA; BOK]. b) Myślę, że jest to jakiś rodzaj drogi, czy ścieżki, ze względu na każdą część znaku, jednak nie wiem o co dokładnie może chodzić.
	310B	a) *Taku* たく od 宅 [DOM]. b) Może on oznaczać jakiś rodzaj pomieszczenia, ale nie wiem jaki dokładnie. Obie części znaku kojarzą mi się z budynkiem.
Niepewność, bezsilność, intuicja		
201K-A	102A	W przeciwieństwie do znaku 1.1. elementy znaku wydają się być na swoim miejscu, natomiast nie wiem czy widziałem kiedyś znak 中 [ŚRODEK] pod jakąkolwiek „jaskinią” (厂 [KLIF], 广 [ZADASZENIE], 疒 [CHOROBA] itd. ja na to mówię jaskinia).
	205A	a) Nie wiem, przychodzi mi do głowy *kariru* かりる [‘pożyczać’], ale nie wiem jak to się miewa do reszty zdania. c) Nie wiem.

501:5542682533

	209A	a) Nie przychodzi mi żadne odczytanie pasujące do kontekstu.
	301A	ab) [Pole odpowiedzi puste.]
	306A	b) Nie wiem, nic porządnego nie wymyślę, mówić + język.
	308A	a) Nic mi nie przychodzi do głowy.
	309A	b) Wygląda mi to na wąski.
201K-B	108B	Myślę, że mógłby istnieć, ale hulajnoga 辶 [RUCH] w jaskini wygląda dziwnie.
	109B	Myślę, że mógłby istnieć, z zastrzeżeniem, że 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] wygląda trochę nienaturalnie w tym miejscu.
	204B	a) Nie wiem. b) Zgaduję, że staw.
	303B	a) Nie wiem. b) [Pole odpowiedzi puste.]
	306B	a) *Han* ハン, myślę tak przez 反 [PRZECIWNY, ODWROTNY, KRZYWY], ale myślę też, że się mylę.
	309B	a) Pojęcia nie mam.
	310B	a) *Bu* ブ, ponieważ tak czuje. b) Nie wiem niestety.
202K-A	101A	Obie części znaku wyglądają na znane mi części innych znaków. Stoją one w pozycjach, których mógłbym się spodziewać, chociaż prawej strony znaku (扌[RĘKA]) spodziewałbym się raczej po lewej stronie.
	301A	a) Niestety nie wiem. Wyobrażam sobie że to część 森 [LAS] będzie miała tutaj wpływ na odczytanie, jedna nie pamiętam jak ten znak odczytuje się w *on'yomi*.
	302A	a) Nie wiem. Nie jestem nawet w stanie powiedzieć, która część znaku mogłaby nieść ze sobą część fonetyczną.
	303A	a) Nie mam pojęcia. b) Nie mam pojęcia. Zielonego.
	304A	a) Nie wiem, ale spodziewam się że ładunek fonetyczny ma prawa część znaku.
202K-B	108B	Ogólnie znak wygląda trochę dziwnie, zwłaszcza część 辺 [OKOLICA, BOK] znajdująca się pod innym elementem, ale czasami znaki wyglądają trochę dziwnie.
	202B	a) Nie wiem, jak powinno się odczytać ten znak.
	204B	abc) [Pole odpowiedzi puste.]
	303B 305B 309B	ab) Nie wiem.

502:4190684773

	310B	
203K-A	104A	Prawie wszystkie znaki wyglądają *fake* drukowane, a *real* pisane. *Komaru ne* 困るね [‘mamy problem’].
	109A	Uważam, że mógłby istnieć, ale nie koniecznie w japońskim, bardziej w chiński. Albo przynajmniej niezbyt używany na co dzień. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	201A	a) *Kijō* （き）じょう jak coś wygląda zbyt jak „piórko” to pewnie *jō* じょう albo *shō* しょう.
	206A	b) Jakaś pora; roku dnia itp. Kojarzy się z czymś ciepłym, typu jesień, albo południe jak pada słońce pomarańczowe. Chyba poetyckie jakieś.
203K-B	108B	Nie wiem czy ma sens ustawianie „podkreślenia” pod „domek”, ale z brakiem obiekcji zaznaczam TAK.
	206B	a) *Eki/en* えき／えん. b) [Pole odpowiedzi puste.]
	207B	a) *Sen* せん. b) [Pole odpowiedzi puste.]
	305B	a) Coś podobnego do *mura* むら lub *sei* せい.
204K-A	107A	Myślę, że ten znak może istnieć. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	109A	Nie jestem pewny, jednak wydaje mi się, że ten znak mógłby istnieć.
	208A	a) Nie mam pojęcia. bc) [Pole odpowiedzi puste.]
	209A	b) Nie przychodzi mi do głowy nic pasującego do [209A]動, jednak sam znak może oznaczać coś z nauczaniem? c) Nie mam pojęcia.
	301A	a) Nie jestem w stanie powiedzieć.
	303A	b) Nie wiem, co może oznaczać ten znak.
	306A	ab) Nie mam pojęcia.
204K-B	110B	[Wykreślone: „Wydaje mi się, że 阝 [MUR, MIASTO] nie występuje po prawej stronie znaków”.] Nie widzę, dlaczego ten znak nie mógłby istnieć. [W pytaniu zamkniętym pierwotnie błędnie zaznaczone NIE, poprawione na TAK.]
	205B 208B	b) Nie mam pomysłu. c) [Pole odpowiedzi puste.]
	309B	a) Nie mam pojęcia. b) 疒 [CHOROBA] wskazuje na jakąś chorobę czy dolegliwość. 月 [KSIĘŻYC; CIAŁO] może oznaczać ciało. Nie wiem jednak, co oznaczać może całość znaku.

503:1633991461

Aneks 5.6. Podgrupa średnio zaawansowana kontrolna

Kod arkusza	Nr znaku	Wypowiedź
Świadomość ograniczeń strukturalnych		
301K-A	101A	Wydaje mi się że 手 [RĘKA] w formie 扌 widziałam dotąd tylko po lewej stronie znaku, zatem wygląda jakby nie był prawdziwy.
	104A	Wygląda na wybrakowany, a z 辶 [RUCH] spotkałam się dotąd w dolnej części znaku i u góry nie pasuje.
	105A	灬 [OGIEŃ] na górze znaku wygląda jakoś podejrzanie i jego miejsce jest na dole w znakach, które znam.
	106A	Czy 忄 [SERCE] występuje po prawej stronie kiedykolwiek? Taka jesień z dodatkowym serduszkiem. Powiedziałabym, że nie istnieje po prawej element stoi w złym dla niego miejscu.
	110A	Część po lewej występuje w innych znakach, po prawej osobno, powiedziałabym, że mógłby istnieć. Podsumowując wszystkie znaki, kiedy elementy stały w znanych mnie miejscach, znaki wyglądały na prawdziwe. Tak samo jeśli nie było w nich dużo pustej przestrzeni.
301K-B	101B	人 [CZŁOWIEK] jako element 亻 występuje po lewej stronie znaku.
	102B	Bo wygląda dziwnie, 广 [ZADASZENIE] zwykle obejmuje coś i występuje na górze nie na dole.
	103B	*Sanzui* 氵 [‘trzy krople wody’] po prawej się też nie zdarza, prawda? Powinien być po lewej.
	106B	彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] powinno być po lewej, a puste 疒 [CHOROBA] wygląda na wybrakowane.
	109B	Czy 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] nie powinno być tylko po lewej stronie?
302K-A	101A	Wygląda w porządku, ale nigdy nie widziałam elementu 扌 [RĘKA] po prawej stronie, dlatego zaznaczę NIE.
	103A	Struktura tego znaku jest podobna do tych, które już znam, dlatego myślę, że mógłby istnieć. 糸 [NIĆ] w tym miejscu troch dziwnie wygląda, ale istnieją znaki, w których ten element występuje w dolnej części znaku, więc TAK.
	104A	Element 辶 [RUCH] ma otaczać znak, nawet nazwa tego elementu/części na to wskazuje (zapomniałam jej).
	105A	Dziwny, tak nie może być, mam nadzieję że nie istnieje. [na znaku zaznaczony komponent 灬 OGIEŃ okręgiem z podpisem „to nie może być tutaj”].
	108A	Myślę że 疒 [CHOROBA] nie może sobie tak „stać obok”. Podobnie jak 辶 [RUCH] musi otaczać znak.
302K-B	101B	O ile element 山 [GÓRA] wygląda okej, to 亻 [CZŁOWIEK] po prawej stronie jest dla mnie bardzo nienaturalny i dlatego odpowiedź NIE.
	102B	广 [ZADASZENIE] ma okrążać znak, dlatego w tym miejscu wygląda dziwnie.
	103B	Element 氵 [WODA] jest zwykle po lewej stronie znaku, dlatego uważam, że nie jest prawdziwy.
	106B	Wygląda okropnie, jakby go zrobił jakiś *random generator*. Wg mnie 疒 [CHOROBA] ma być dokoła znaku, a 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] po lewej.
	109B	Nie podoba mi się ten znak. Na pierwszy rzut oka wygląda okej, ale 目 [OKO] [i] 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] nigdy nie widziałam obok siebie. 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] najciężej jest z lewej strony znaku, a nie tak w środku, a nie tak w środku, dlatego uważam, że nie istnieje.

504:1099554346

303K-A	101A	Element 扌 [RĘKA] nie występuje raczej po prawej stroni znaku, więc nie sądzę, że mógłby istnieć.
	104A	Element 辶 [RUCH] jest zazwyczaj elementem okalającym znak. Nie wydaje mi się abym widziała go kiedyś na górze znaku, w dodatku bez niczego nad nim. Element 罒 [SIEĆ] również wydaje się nie na swoim miejscu, spodziewałabym się go na górze znaku.
	105A	Środkowy górny element 灬 [OGIEŃ] zdaje się nie pasować do znaku.
	106A	To samo tyczy się prawego 忄 [SERCE] — również nie pasuje mi ono z prawej strony.
	108A	Prawy element 疒 [CHOROBA] jest elementem okalającym i nie widuje go raczej po prawej stronie bez niczego pod nim.
303K-B	101B	Prawy element znaku, pochodzący od *hito* (人 [CZŁOWIEK]) jest w przedstawionej formie prawie zawsze po stronie lewej; wobec czego wygląda w podanym tu znaku dosyć dziwnie.
	102B	Element 广 [ZADASZENIE] jest zazwyczaj znakiem okalającym, znajdującym się na górze, a nie pod spodem innego elementu.
	103B	Element 氵 [WODA] jest zazwyczaj po lewej stronie (zwłaszcza w podanej tu formie).
	106B	Wszystkie elementy zdają się być wrzucone „byle jak”, nie pasują do siebie. Lewy element okalający nie ma nic pod sobą, prawy element wygląda, jakby był kompletnie odłączony od całego znaku, w dodatku prawie zawsze widuje się go po prawej, a nie lewej stronie. 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] mogłoby ewentualnie być pod znakiem okalającym, ale raczej w formie podobnej do znaku 履 [PRZYKRYWAĆ].
	109B	Element 礻 [POKAZYWAĆ, OBJAWIAĆ] znajduje się w podanej tu formie zazwyczaj po lewej stronie znaku.
Ogólna struktura i analogie		
301K-A	102A	W sumie to nie wiem dlaczego, wszystkie elementy wyglądają naturalnie dlatego, sądzę, że mógłby istnieć.
	103A	Wygląda w sumie też dziwnie, ale nie znam powodu dlaczego więc jednak uważałabym że mógłby istnieć.
	107A	Bo elementy wyglądają naturalnie.
	109A	Cóż… dziwny ale czemu by nie?
301K-B	104B	Bo wygląda w porządku, elementy są na swoich miejscach.
	105B	Tak jak przy 104B.
	107B	Bo każdy z elementów mógłby istnieć na miejscu w którym został postawiony.
	110B	Bo elementy są w prawdopodobnych, charakterystycznych dla siebie miejscach w znaku.
302K-A	102A	Wygląda naturalnie, bo wszystkie elementy znaku są „na swoim miejscu”.
	107A	Wygląda naturalnie.
	110A	Wygląda w porządku, realnie.
302K-B	104B	Wygląda w porządku. Od razu przyniósł mi na myśl 但 [ALE].
	105B	Nie widziałam niczego podobnego, ale wygląda jakby wszystkie elementy były na swoim miejscu, dlatego TAK.
	107B	Tutaj myślę, że mógłby istnieć, ponieważ strukturalni mi się zgadza, no i wszystkie elementy są znane.

505:3083317010

303K-A	102A	Elementy znaku nie wydają się podejrzane, wydaje mi się, że widziałam prawdziwe znaki o podobnej konfiguracji.
	103A	Powód taki sam jak w znaku 102A.
	109A	Trudno mi to wyjaśnić, ale mimo, że znak wygląda podejrzanie, to wszystkie jego elementy zdają się być na swoim miejscu i w poprawnej formie. Wygląda jak jakiś archaiczny znak wymyślony przez Japończyków, a nie znak wywodzący się jeszcze z oryginalnych, chińskich.
	110A	Znak wygląda bardzo poprawnie, wszystkie elementy są w ich zwyczajnej formie i na swoim miejscu.
303K-B	104B	Każdy z elementów zdaje się mieć „poprawną” formę.
	105B	To samo co w 104B.
	107B	Oba elementy zdają się pasować do siebie.
Błędne rozpoznanie komponentu		
303K-A	302A	a) *Shū* シュウ. Odczyt ze względu na prawy element, który kojarzy mi się ze znakiem 収 [ZBIERAĆ].
301K-B	307B	a) *Gun* グン od odczytania *on'yomi* 鮮 [ŚWIEŻY]. b) Stado — prawdopodobnie dzikich zwierząt bo 鮮 [ŚWIEŻY] to już stado [Prawdopodobnie uczestnik myli tutaj znaki 鮮 ŚWIEŻY o odczytaniu *sen* oraz 群 STADO o odczytaniu *gun*.]
Nadwrażliwość na postrzegane błędy graficzne		
301K-B	108B	Nie widziałam nigdy 辶 [RUCH] włożonego w 疒 [CHOROBA], wygląda jakoś nie na miejscu.
302K-B	108B	No niby okej, ale takiego czegoś, żeby znak miał jednocześnie 疒 [CHOROBA] i 辶 [DROGA] to nie widziałam. Sprawił, że się dziwnie poczułam.
	110B	Myślę, że nie, bo 灬 [OGIEŃ] kojarzy mi się z „podkreśleniem” całego znaku, a ni tylko jednego jego elementu.
303K-A	106A	火 [OGIEŃ] jest zazwyczaj jako element pod postacią 火 [OGIEŃ] i chyba z lewej strony.
	107A	Problemem wydaje mi się znowu prawe 火 [OGIEŃ] z powodów podanych przy znaku 106A. Wygląda to jednak trochę jakby mógł to być wyjątek, ale dla porządku pozostanę przy odpowiedzi NIE.
303K-B	108B	Nie widziałam jeszcze znaku, w którym znajdowałyby się jednocześnie element 疒 [CHOROBA] i 辶 [RUCH]. Oba są okalające, wobec czego przedstawiana tu konfiguracja wydaje się być nieprawdopodobna.
	110B	Znak wydawałby się prawdopodobny, gdyby element 灬 [OGIEŃ] znajdował się pod całym znakiem, a nie tylko pod 古 [STARY] […]. W obecnej konfiguracji chyba nie może istnieć.
Strategie kompensacyjne — kontekst		
301K-A	208A	a) Z kontekstu pomyślałabym, że *susu* すす. b) Z kontekstu powiedziałabym, że iść dalej, kontynuować od znaku *susumu* 進む [‘iść naprzód’].
	210A	a) *Kura* くら bo podejrzewam że chodzi o *kurai* 暗い [‘ciemny’]. b) Ciemność, wariant znaku 暗 [CIEMNY], ponieważ z kontekstu tak by wynikało.

506:8947946714

301K-B	210B	a) *Ureshii* うれしい [‘szczęśliwy, wesoły’] — bo potrzebne jest jakieś japońskie odczytanie do *shii* しい, a pasuje z kontekstu.
302K-A	201A	a) *Mono* もの? Żeby powstało *kimono* きもの [‘tradycyjny japoński strój *kimono*’], bo dalej mamy *kite mitai* 着てみたい [‘chciałbym założyć na próbę’] i nie mogę znaleźć innego słowa, które by mi leżało w kontekście.
	205A	a) Pasuje *ka* か, żeby było *kariru* 借りる [‘pożyczać’], ale nie umiem tego wytłumaczyć. Moje poprzednie metody zwiodły, sugeruję się tylko sensem zdania.
	209A	a) Do kontekstu zdania pasowałoby *un* うん, ale nigdzie nie widzę żadnej wskazówki żeby ten znak mógł mieć takie odczytanie.
302K-B	207B	b) „Pranie”? Nie umiem uargumentować, poza tym, że pasuje do kontekstu.
303K-A	201A	a) *Mono* もの. Wydaje mi się, że chodzi tu o słowo *kimono* 着物 [‘tradycyjny japoński strój *kimono*’], więc spodziewałabym się, że tak należy ten znak odczytać.
	209A	a) *Un* うん. Odczyt ze względu na znak od słowa na „ćwiczenia” (*undō* 運動), o który tutaj chyba chodzi.
	210A	a) *Kura* くら. Odczyt ze względu na znak na słowo „ciemny”, o który tu chyba chodzi.
303K-B	202B	a) *Hataraku* はたらく. Chodzi chyba o znak *hataraku* 働く, czyli pracować. b) Mama pracuje w aptece.
	207B	b) Znak i słowo, które powinno tu być to najprawdopodobniej *sentaku* 洗濯, czyli pranie.
	208B	a) *Shuku* しゅく. Chodzi chyba o znak 宿 [GOSPODA, DOM] od *shukudai* 題宿, czyli pracy domowej.
	209B	a) *In* いん. Chodzi chyba o znak 院 [INSTYTUCJA] od *byōin* 病院, czyli szpitala.
	210B	a) *Ureshii/tanoshii* うれしい/たのしい [‘wesoły/fajny’]. Obie opcje wydają mi się prawdopodobne ze względu na kontekst *ureshii* うれしい → *ureshii* 嬉しい (szczęśliwy) / *tanoshii* たのしい → *tanoshii* 楽しい (zabawa).
Strategie kompensacyjne — struktura		
301K-A	202A	a) *Dō* ドウ od lewej strony znaku 同 [TAKI SAM] → *on’yomi*.
	204A	a) *Ka* カ w *on’yomi* 可 [MOŻLIWY].
	206A	a) *Ban* バン od *on’yomi* 番 [KOLEJ, NUMER].
	207A	a) *Han* ハン od *on’yomi* 半 [POŁOWA].
	209A	a) *Un* ウン od *on’yomi* znaków, w których występuje 云 [MÓWIĆ].
301K-B	201B	a) *Mai* マイ od *on’yomi* 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].
	203B	a) *Shin* シン od *on’yomi* 身 [CIAŁO].
302K-A	202A	a) Strasznie to dziwne, ale myślę że *dō* どう, bo zawiera element 同 [TAKI SAM], którego *on’yomi* to właśnie *dō* ドウ.
	206A	a) Myślę, że *ban* ばん, znak 番 [NUMER, KOLEJ] ma takie odczytanie, 番 [NUMER, KOLEJ] = *ban* バン.

507:9768378929

303K-A	203A	a) *Gen* げん. Chodzi chyba o słowo *genki* 元気 [‘zdrowy; energiczny’], stąd to odczytanie. Do tego prawy element znaku to 現 [POJAWIAĆ SIĘ], które ma też odczytanie *gen* げん.
	206A	a) *Ban* ばん. Odczytanie ze względu na prawy element 番 [KOLEJ, NUMER] + chodzi chyba o *kanji* na słowo „wieczór”?
	207A	a) *Han* はん. Odczyt ze względu na prawe 半 [POŁOWA] + chyba chodzi o znak 飯 [POSIŁEK].
Strategie kompensacyjne — konsolidacja		
301K-A	202A	a) *Dō* ドウ od lewej strony znaku 同 [TEN SAM] → *on’yomi*. b) Może zwierzę, przez wymowę *dōbutsu* どうぶつ [‘zwierzę’], zatem znaki oznaczałby ruch i byłby odpowiednikiem 動 [RUCH] → również prawa część jest taka sama 力 [SIŁA].
	203A	a) *Gen* ゲン od *on’yomi* prawej części 現 [POJAWIAĆ SIĘ; OBECNY]. b) Zdrowie, przez potencjalną wymowę *genki* げんき [‘zdrowy; energiczny’] zatem znak oznaczałby początek i był odpowiednikiem znaku 元 [PODSTAWA].
	204A	b) Dom, ponieważ wymowę może mieć *ka* カ, u góry 宀 [DACH] oraz pasuje do kontekstu → byłby odpowiednikiem znaku 家 [DOM].
	206A	b) Wieczór, ponieważ może mieć wymowę *ban* バン; element 日 [DZIEŃ, SŁOŃCE] jak znak 晩 [WIECZÓR], którego być może jest wariantem. Słowo 毎[206A] oznaczałoby → każdego wieczoru.
	207A	a) *Han* ハン od *on’yomi* 半 [POŁOWA]. b) Słowo oznacza kolacje. Znak oznacza ryż, posiłek od znaku 飯 [POSIŁEK] → może na tę samą wymowę, jest ten sam element 食 [JEDZENIE] i wynika z kontekstu.
	209A	a) *Un* ウン od *on’yomi* znaków, w których występuje 云 [MÓWIĆ]. b) Słowo ćwiczenia. Kanji szczęście, los, przenosić od znaku 運 [TRANSPORTOWAĆ].
301K-B	201B	a) *Mai* マイ od *on’yomi* 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY]. b) Powiedziałbym, że to po prostu imię…
	203B	a) *Shin* シン od *on’yomi* 身 [CIAŁO]. b) Sądzę że znak może oznaczać nowy, jako odpowiednik znaku [親] [ZAŻYŁY] i w złożeniu — *shinsetsu* しんせつ [‘miły’].
	204B	a) *Ike* いけ [‘staw’]? Ponieważ potrzebne jest tu odczytanie japońskie, pasuje do kontekstu i ma element 氵 [WODA] jak 池 [STAW]. b) Staw, oczko wodne jako odpowiednik znaku 池 [STAW].
	206B	a) *Fuku* フク — *on’yomi* elementu 復 [POWTÓRZENIE] oraz z kontekstu. b) Ubrania w złożeniu zachodnie ubrania *yōfuku* ようふく (w stylu zachodnim) jako odpowiednik znaku 服 [UBRANIE].
	207B	a) *Sen* セン — ponieważ pasuje do złożenia *sentaku* せんたく [‘pranie’] i ma 氵 [WODA] jak 洗 [MYĆ]. b) Znak — czyścić odpowiednik znaku 洗 [MYĆ]. Słowo (złożenie) — pranie.

508:1001784443

	208B	a) *Shuku* シュク — *on'yomi* od 祝 [ŚWIĘTO] i pasuje do złożenia *shukudai* しゅくだい [‘praca domowa]. b) Jako odpowiednik znaku 宿 [ZAJAZD; DOM] coś jak zamieszkiwać od *yadoru* やどる [‘zamieszkiwać’]? Słowo w złożeniu — zadanie domowe od *shukudai* 宿題 [‘praca domowa’].
	209B	a) *In* イン — *on'yomi* 因 [PRZYCZYNA] i pasuje do złożenia. b) Odpowiednik 院 [INSTYTUCJA] oznacza placówkę. W złożeniu słowo — szpital od *byōin* 病院 [‘szpital’].
302K-A	202A	a) Strasznie to dziwne, ale myślę że *dō* どう, bo zawiera element 同 [TEN SAM], którego *on'yomi* to właśnie *dō* ドウ. I jak zrobimy z tego *dō* どう, to wychodzi *dōbutsu* どうぶつ [‘zwierzę’].
	203A	a) *Gen* げん. Znowu jest element, którego *on'yomi* to *gen* ゲン（現 [POJAWIAĆ SIĘ; OBECNY]）. No i wychodzi *genki* げんき [‘zdrowy; energiczny’], czyli kontekst się zgadza.
	204A	a) Pasuje *ie* いえ [‘dom’], ale moja dedukcja była bardzo okrężna: 1. Nie mam pojęcia. 2. W sumie 可 [MOŻLIWY] można przeczytać jako *ka* か. 3. 家 [DOM] to też *ka* か w *on'yomi*. 4. 家 [DOM] = *ie* いえ [‘dom’] i leży w kontekście.
	206A	a) Myślę że *ban* ばん, znak 番 [NUMER, KOLEJ] ma takie odczytanie, 番 [NUMER, KOLEJ] = *ban* バン. b) Myślę że oznacza wieczór, ze względu na to odczytanie. Dodatkowo występuje 日 [DZIEŃ, SŁOŃCE] po lewej stronie, a ten element często jest w znakach, które mają do czynienia z czasem.
	210A	a) Do kontekstu pasuje *kura* くら. Podobieństwa między 暗 [CIEMNY] i [210A], które znalazłam to: 1. 日 [SŁOŃCE, DZIEŃ] po lewej stronie 2. znak 暗 [CIEMNY] ma *on'yomi an* あん, a 安 [TANI; SPOKOJNY] które jest elementem drugiego znaku też. Może to tworzy jakiś związek między nimi?
302K-B	201B	a) Najpierw przyszło mi do głowy *musume* むすめ [‘córka’], ale później pomyślałam o *kā* かあ [‘mama’] (tylko że nie ma *o* お [‘prefiks honoryfikatywny’], co jest trochę bez sensu, ale w [201B] mamy 母 [tu: uproszczony komponent 母 MATKA] a to mi się skojarzyło z 母 MATKA). Ale że nie ma *o* お to zostańmy przy *musume* むすめ. b) Na pewno jakiegoś żeńskiego członka rodziny, bo mamy 女 [KOBIETA] w znaku i *san* さん [‘sufiks honoryfikatywny’] na końcu. Zdecydowałam się na znaczenie „córka”, bo nie ma *o* お [‘prefiks honoryfikatywny’] przed znakiem.
	202B	a) Z kontekstu mi wynika *hatara(ite)* はたら（いて） [‘pracuje’], no bo mamy partykułę *de* で [tu: znacznik okolicznika miejsca akcji]. W sumie 道 [DROGA] i 動 [RUCH] mają odczytanie *dō* ドウ. Więc byłby jakiś punkt wspólny z tym (chyba) kluczem 亻 [CZŁOWIEK]. b) „Pracować” bo [strzałka wskazująca na powyższe wyjaśnienie].
	203B	a) *Shin* しん, żeby powstało *shinsetsu* 親切 [‘miły’]. b) „Miły”. 身 [CIAŁO] ma *on'yomi shin* シン, tak samo jak 親 [ZAŻYŁY].
	204B	a) Myślę że *ike* いけ [‘staw’] — to było pierwsze, co przyszło mi na myśl. Mamy klucz wodę, więc znacznie się zgadza. 池 [STAW] → *chi* チ ← [204B].
	206B	a) Myślę, że *fuku* ふく, bo 復 [POWTÓRZENIE] na takie odczytanie. No i leży wtedy w kontekście. b) „Ubranie”. 服 [UBRANIE] i 復 [POWTÓRZENIE] mają to samo odczytanie.
	209B	a) Na pewno *in* イン, bo 1) złożenie nam się ładnie tworzy; 2) 因 [PRZYCZYNA] ma takie odczytanie; 3) znowu wspólny klucz.

509:7528820155

		b) Całe słowo oznacza „szpital” czy tam „przychodnię”, a znak to pewnie jakiś archaizm od 院 [INSTYTUCJA].
	210B	a) *Kana(shii)* かな（しい） [‘smutny’]. Stwierdzam tak dlatego, że 比 [POWTÓRZENIE] i 非 [NIE] mają odczytanie *hi* ヒ i ponownie jest ten sam klucz na dole i [210B], 悲 [SMUTNY]. b) „Smutny”. Argumentacja powyżej.
303K-A	202A	a) *Dō* どう. Chodzi chyba o *dōbutsu* 動物, czyli zwierzę, stąd odczytanie. b) Słowo to chyba w.w. *dōbutsu*, czyli zwierzę, zgadzałoby się to też z kontekstem zdania. Element prawy 力 [SIŁA] również jest taki sam dla obu znaków (i znajduje się w tym samym miejscu).
	203A	a) *Gen* げん. Chodzi chyba o słowo *genki* 元気 [‘zdrowy; energiczny’], stąd to odczytanie. Do tego prawy element znaku to 現 [POJAWIAĆ SIĘ; OBECNY], które ma też odczytanie *gen* げん. Słowo to chyba „zdrowy”, tak jak w przypadku *genki* 元気 [‘zdrowy; energiczny’], wygląda jak jakiś bardzo specyficzny zapis tego słówka.
	204A	a) *Ie* いえ ze względu na górny element 宀 [DACH], poza tym chodzi chyba o 家 (dom). b) Może być to chyba jakaś obskurna wersja znaku na dom, w.w. 家. Sam element 宀 [DACH] oznacza chyba dom/budynek, a element 可 [MOŻLIWY] oznacza jakąś możliwość, więc wydaje mi się logiczne, że mogłoby chodzić o jakieś miejsce zamieszkania, ewentualnie po prostu o jakiś budynek.
303K-B	201B	a) *Musume* むすめ [‘córka’]. Wydaje mi się, że chodzi o czyjeś nazwisko i niestety nie bardzo przychodzi mi do głowy, o jakie może chodzić. Jeśli nie, to może o słowo „córka” — wtedy zgadzałby się lewy element znaku (娘 [CÓRKA]).
Traktowanie sinogramów jako znaków złożonych semantyczno-semantycznie		
301K-A	301A	b) Nie wiem… zbieranie patyków w lesie? Bo jest ręka i las…
	304A	b) Roztopiony śnieg… Mokry śnieg… Powiedziałaby że rodzaj śniegu, który jest mokry, nie sypki bo woda i śnieg.
	305A	b) Trasa wędrownych ptaków kiedy lecą do ciepłych krajów bo droga i ptaki.
	306A	b) Hm… nie wiem, rozmowa, woda → wartka rozmowa.
	307A	b) Coś jak *kechi* ケチ [‘skąpiec’] albo *okanemochi* お金持 [‘bogacz’], może osobę, która kocha pieniądze, której pieniądze się trzymają… albo kogoś kto ma szczęście do pieniędzy, kogoś komu się powodzi.
	308A	b) Może jakiś pąk… otwiera się jak buzia.
	309A	b) Dbałość, uwaga, troska. Serce i pole, pola wymagają dbałości…
	310A	b) Handel, mam pieniądze, kupuję… Konsumpcjonizm.
301K-B	302B	b) Klimat… bo 雨 [DESZCZ] często ma coś z pogodą, 法 [SPOSÓB; REGUŁA] z zasadami a klimat to powtarzająca się pogoda, [plus minus] wiadoma w ciągu roku.
	304B	b) Krótką drogę… skrót, bo droga 足 [NOGA] i blisko 近.
	305B	b) Biuro? Biurko pod daszkiem haha.

510:1155547247

	306B	b) Recykling… jakby ponowne wykorzystanie drzewa i trawy… albo rozkład.
	308B	b) Sąsiadów? Sąsiedztwo. Jakby ludzie mieszkający w okolicy.
	309B	b) Chorobę żołądka… bo 胃 żołądek i 疒 choroba.
302K-A	301A	b) Wycinać drzewa, bo jest 扌 [RĘKA] czyli (występuje w znakach z przemocą albo niszczeniem). No i jest 森 czyli las.
	304A	b) Mamy tu wodę i śnieg, to może topnieć?
	305A	b) Ptak i droga. No to może to by była część złożenia na wędrówkę ptaków na zimę?
	308A	b) Usta/wejście + kwiat/zmiana. Też nic mi nie przychodzi do głowy.
	310A	b) Coś z handlem na 100%, bo jest 金 czyli złoto/pieniądze i jest 買 → kupować. Może to jest jakiś czasownik na kupowanie, albo jakąś wymianę?
302K-B	304B	b) Jako że mamy 足, czyli nogę i 近, czyli blisko, może to będzie coś z poruszaniem się? Chodzeniem? Jakiś znak czasownikowy na konkretny rodzaj chodzenia?
	305B	b) Stół pod daszkiem. Stawiam, że chodzi o jakiś inny mebel. Myśl że tym znakiem można napisać jakiś rzeczownik.
	307B	b) Coś zwierzęcego. Może jakaś ławica, czy coś? Jest 魚 [RYBA], a 羊 [OWCA] chyba było w tym znaku na stado (*gun* ぐん [‘stado’]). Chyba taki: 群 [STADO].
	308B	b) 辺 oznacza okolicę, a 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] kojarzy mi się z chodzeniem trochę, ale to przez 行 [IŚĆ]. Myślę, że ten znak może mieć coś wspólnego z terytorium.
	309B	b) 100% jakaś choroba brzucha, coś np. z niestrawnością, nie wiem. Nie wiem, co dokładnie, ale coś z brzusio bolusio. [Na znaku zakreślony komponent 疒 z dopiskiem „choroba” i 胃 z dopiskiem „*i* イ ‘brzuch’”.]
	310B	b) 阝 [MUR, MIASTO] kojarzy mi się z miejscami, a 宅 to dom, więc ten znak może oznaczać coś z domem właśnie.
303K-A	201A	b) Jeśli nie pomyliłam się w przypuszczeniu o w które słowo chodzi, to wydaje mi się, że podany tu wariant może mieć to samo znaczenie — kimono. Sam znak może oznaczać jakiś specjalny wariant tego kimona, być może ceremonialny? Elementy znaku to 糸 nić i 仏 Budda, więc może chodzi o jakieś ceremonialne kimono na buddyjskie święta?
	203A	b) Jeśli jednak nie „zdrowy’, to może chodzi o coś z teraźniejszością, np. „obecny stan ducha”? (również ze względu na prawe 現 oznaczające teraźniejszość). Oba warianty zdają się mieć jednak podobne znaczenie. Samo [203A] z względu na połączenie 忄 [SERCE], które jest (chyba) inną wersją 心 [SERCE], i 現 [POJAWIAĆ SIĘ; OBECNY] mogłoby znaczyć np. teraźniejsze myśli itp.
	205A	b) Elementy znaku to 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] czyli 行 (iść) i 交 czyli mieszać/łączyć, więc może chodzi o wmieszanie się gdzieś (np. w tłum).
	206A	b) Wydaje mi się jednak, że podany tu znak może być tożsamy z obecnie używanym znakiem na wieczór, a logika tego mogła by wyglądać następująco: co każdy dzień (日) następuj też kolej (番) na wieczór. Całe słowo to również znaczyłoby wtedy „co wieczór”.
	207A	b) Elementy podanego tu znaku również „ładnie” się składają: połowa (半) jedzenia (食) = jeden posiłek/część posiłku. Całe słowo oznaczałoby wtedy również podwieczorek/kolację.
	208A	b) 森 (las) i 辶 (droga) mogłoby oznaczać zgubienie się gdzieś, albo np. zagłębienie się w coś.

511:4701491263

	210A	b) Znak ten to połączenie elementów 日 (dzień) i 案 (plan), co w moim rozumieniu mogłoby oznaczać jakąś porę dnia (w sensie pora na planowanie czyli np. popołudnie). Jeśli jednak trzymać się sensu słowa „ciemny”, to mogłoby też chodzić o to samo słowo, ale w bardziej nieoczywistym znaczeniu, np. ciemności jako bycia niezauważonym, albo nawet ciemności jako miejsca niedostępnego dla nikogo (wtedy: pora dnia (日) kiedy możemy być niezauważeni i planować (案) poczynania; pora (日) kiedy będziemy w stanie wejść według planu (案) gdzieś).
	301A	b) Ręka (扌) + las (森) kojarzy mi się z drwalem, więc może chodzi o to znaczenie.
	303A	b) Element bambusa (竹) i konopi 麻 sugeruje jakąś roślin. Może chodzi o jakiś konkretny gatunek? Jeśli nie, to pomyślałabym o czymś związanym z konstrukcją, ze względu na bambusa (tak jak 築 [ARCHITEKTURA]), może „budowanie”?
	305A	b) *Chō* チョウ. Ptak (鳥) w drodze (辶)… „padlina”?
	306A	b) Słowa 言 i *lifestyle*/życie (活) kojarzą mi się np. ze sposobem mówienia, więc może o to chodzi? Z jakiegoś powodu wydaje mi się również, że jakiś gatunek prozy lub liryki mógłby być zapisany tym znakiem.
	307A	b) Pieniądze/złoto (金) i lubić (好), czyli może „materialista”? Ewentualnie mniej oczywiste, „szczęście” (bardziej jako „fuks”?) (coś na zasadzie „pieniądze kogoś lubią” = ktoś ma dużo szczęścia).
	308A	b) Usta/buzia (口) i kwiat (花) kojarzy mi się z pięknym sposobem mówienia. Może więc „poezja” albo „umiejętny”?
	309A	b) *Kokoro* [‘serce’] (忄) i pole ryżowe (田) może oznaczać coś na zasadzie „ważny” lub „potrzebny”? Kieruję się tu logiką: pole ryżowe = jedzenie = potrzeba + *kokoro* (serce) = coś o czym ciągle myślimy (jakaś część nas).
	310A	b) Pieniądze/złoto (金) + kupować (買), czyli może po prostu jakiś rzadki znak na „kupowanie”. Jeśli nie, to może coś na zasadzie „wartość” lub „kamień szlachetny” (tutaj element 金 [METAL; ZŁOTO] jako jakiś minerał, który warto kupić 買).
303K-B	201B	b) Podany tu znak może chyba mieć to samo znaczenie, co znak który prawdopodobnie powinien tu być (czyli córka). Jeśli nie, to biorąc pod uwagę elementy kobiety (女) i „każdego razu” (毎), może chodzi o jakąś „pospolitą” kobietę (nie-arystokratkę np.).
	203B	b) Znowu wydaje mi si, że pierwotny znak i ten tu podany mogą mieć podobne znaczenia. Element 忄 [SERCE] często obecny w znakach dotyczących uczuć itp. + element 身 [CIAŁO] występujący często w kontekście ciała człowieka czy ogólnie osoby mógłby dać znaczenie bliskości czy uprzejmości.
	204B	b) Elementy znaku, czyli woda 氵 i wiedza 知 kojarzą mi się z jakimś świętym miejscem (wyobrażam sobie mnichów medytujących nad wodą, aby posiąść jakąś wiedzę). Powiedziałabym więc, że znak ten mógłby oznaczać takie właśnie miejsce, albo np. samą medytację/skupienie.
	207B	b) Podany tu znak, to połączenie wody 氵 i pustelnika 仙, co kojarzy mi się z czymś przeciwnym — brudem (pustelnik nie będzie się raczej mył zbyt często). Sam znak mógłby więc chyba oznaczać brud albo brudną osobę. A w połączeniu z 濯 [PRAĆ]… umycie się?
	208B	b) Znak od razu skojarzył mi się z domową modlitwą (ołtarzykiem religijnym/domowym świętowaniem ze względu na połączenie domu (宀) i świętowania (祝). Całe słowo to mogłoby więc oznaczać jakiś plan świętowania (taki rozpisany i ustalony).
	210B	b) Elementy 比 [PORÓWNANIE] i 心 [SERCE] sugerują podobne znaczenie do podanych wyżej opcji. 比 [PORÓWNANIE] para (osób) cieszy się (tu trzeba naciągnąć znaczenie znaku 心 [SERCE]). Może więc chodzi o połączenie się dwóch osób, jakiś spotkanie wywołujące radość, szczęście.
	301B	b) Człowiek (人) + kobieta (女) + (生) życie… Od razu na myśli nasuwają mi się słowa typu ciąża, poród, macierzyństwo.

512:2437781006

	302B	b) Deszcz (雨) i prawo (法) mogłyby w połączeniu oznaczać jakąś zasadę.
	303B	b) Element ubrania (衤) i kontynuacji (続) kojarzy mi się trochę z istniejącym już znakiem na dziedziczenie (継). Coś na zasadzie ubrania, które potomek również nosi (kontynuuje). Wyobrażam sobie, że mogłaby to być dawna forma znaku 継 [DZIEDZICZYĆ].
	304B	a) *Kin* キン. Noga (足) i (近) blisko mogłyby oznaczać jakiś miejsce, które po prostu znajduje się blisko (nie trzeba używać zbytnio nóg/można dojść na nogach).
	305B	b) Biurko (机) pod zadaszeniem 广… biuro? Może ewentualnie jakiś rzadki znak na coś w rodzaju szkoły/miejsca nauki/warsztatu?
	306B	b) Kojarzy mi się z donicą albo ogródkami balkonowymi (kwiaty 艹 [TRAWA] w deskach 板).
	307B	b) Znak mógłby oznaczać zwierzynę polującą, jakiegoś drapieżnika (zwierzę 犭 polujące na świeżą 鮮 ofiarę).
	308B	b) Okolica/obchód okolicy — iść (彳) na obchód okolicy (辺). Coś podobnego do istniejącego już 巡 [OBCHODZIĆ, PATROLOWAĆ].
	309B	b) Od razu nasuwa mi się jakaś choroba żołądka (dosłownie 疒 [CHOROBA] + 胃 [ŻOŁĄDEK]).
	310B	b) Dom 宅 i 阝 [MUR, MIASTO] (często używany w znaczeniu jakiegoś miejsca)… Być może chodzi o jakieś biuro nieruchomości? Być może to zbyt konkretna definicja jak na jeden znak, ale skłaniałabym się właśnie ku czemuś konkretnemu w przypadku tak ogólnych elementów.
Błędne rozpoznanie elementu semantycznego		
301K-B	301B	b) Kobietę…
Wykorzystanie elementu fonetycznego do odgadnięcia *on'yomi*		
301K-A	202A	a) *Dō* ドウ od lewej strony znaku 同 [TAKI SAM] → *on'yomi*.
	204A	a) *Ka* カ w *on'yomi* 可 [MOŻLIWY].
	206A	a) *Ban* バン od *on'yomi* 番 [KOLEJ, NUMER].
	207A	a) *Han* ハン od *on'yomi* 半 [POŁOWA].
	209A	a) *Un* ウン od *on'yomi* znaków, w których występuje 云 [MÓWIĆ].
	301A	a) *Rin* りん od *on'yomi* 森 [LAS].
	302A	a) *Shū* シュウ od *on'yomi* 叫 [KRZYCZEĆ].
	303A	a) *Ma* マ? Jak przy *mayaku* 麻薬 ['narkotyk'].
	305A	a) *Chō* チョウ od *on'yomi* 鳥 [PTAK].
	307A	a) *Kō* コウ od *on'yomi* 好 [LUBIĆ; DOBRY].
	308A	a) *Ka* カ od *on'yomi* 花 [KWIAT].
	310A	a) *Bai* バイ od *on'yomi* 買 [KUPOWAĆ].

513:6862728473

301K-B	201B	a) *Mai* マイ od *on'yomi* 毎 [KAŻDY, CO KAŻDY].
	203B	a) *Shin* シン od *on'yomi* 身 [CIAŁO].
	302B	a) *Hō* ほう? Od *on'yomi* 法 [SPOSÓB; REGUŁA].
	304B	a) *Kin* きん od *on'yomi* 近 [BLISKI].
	306B	a) *Hen* ヘン od *on'yomi* 反 [PRZECIWNY, ODWROTNY, KRZYWY].
	307B	a) *Gun* グン od odczytania *on'yomi* 鮮 [ŚWIEŻY].
	308B	a) *Hen* ヘン od *on'yomi* 辺 [BOK, OKOLICA].
302K-A	202A	a) Strasznie to dziwne, ale myślę że *dō* どう, bo zawiera element 同 [TAKI SAM], którego *on'yomi* to właśnie *dō* ドウ.
	206A	a) Myślę, że *ban* ばん, znak 番 [NUMER, KOLEJ] ma takie odczytanie, 番 [NUMER, KOLEJ] = *ban* バン.
	305A	a) *Chō* チョウ, tak jak 鳥 [PTAK].
	307A	a) Jak spojrzałam na niego, to pomyślałam *kō* コウ — przez 好 [LUBIĆ; DOBRY]. Mogłoby to być również *kin* キン, ale idę za pierwszą myślą, niech to będzie *kō* コウ.
	309A	a) Nie pamiętam *on'yomi* 田 [POLE RYŻOWE]. *Den* デン? *Omg* to chyba *den* デン. Ale nie wiem, nie umiem zdecydować czy iść za sercem, czy polem ryżowym.
302K-B	302B	a) Tak jak zaznaczyłam powyżej. Po prostu znajomy element. [Na znaku zakreślony komponent 法 SPOSÓB, REGUŁA z dopiskiem „*hō* ホウ".]
	303B	a) Trochę miałam problem. Poszłabym po prostu w *on'yomi* 続 [KONTYNUOWAĆ], czyli *zoku* ゾク.
	304B	a) Może *kin* キン? Od 近 [BLISKI].
	308B	a) Wydawało mi się że już go widziałam. *Deja vu*. Myślę że *hen* ヘン, po 辺 [OKOLICA; BOK].
	309B	a) *I* イ po brzuchu.
303K-A	203A	a) *Gen* げん. Chodzi chyba o słowo *genki* 元気 ['zdrowy; energiczny'], stąd to odczytanie. Do tego prawy element znaku to 現 [POJAWIAĆ SIĘ], które ma też odczytanie *gen* げん.
	206A	a) *Ban* ばん. Odczytanie ze względu na prawy element 番 [KOLEJ, NUMER] + chodzi chyba o *kanji* na słowo „wieczór"?
	207A	a) *Han* はん. Odczyt ze względu na prawe 半 [POŁOWA] + chyba chodzi o znak 飯 [POSIŁEK].
	303A	a) *Ma* マ. Odczyt z względu na poniższy element 麻 [KONOPIE].
	305A	a) *Chō* チョウ. Odczyt ze względu na znak na ptaka z prawej strony.
	306A	a) *Katsu* カツ. Odczyt ze względu na 活 [WYKORZYSTYWAĆ].
	307A	a) *Kō* コウ. Odczyt ze względu na 好 [LUBIĆ; DOBRY].

514:7136746335

	308A	a) *Ka* カ. Odczyt ze względu na prawe 花 [KWIAT].
	310A	a) *Bai* バイ. Odczyt ze względu na prawą część 買 [KUPOWAĆ].
303K-B	302B	a) *Hō* ホウ. Ze względu na element 法 [SPOSÓB; REGUŁA].
	303B	a) *Zoku* ゾク. Ze względu na prawy element 続 [KONTYNUOWAĆ].
	304B	a) *Kin* キン. Ze względu na 近 [BLISKI].
	306B	a) *Han/ban* ハン／バン. Ze względu na dolny znak na deskę (板).
	307B	a) *Sen* セン. Ze względu na prawy znak 鮮 [ŚWIEŻY].
	308B	a) *Hen* ヘン. Ze względu na prawe 辺 [OKOLICA; BOK].
	309B	a) *I* イ. Ze względu na dolne 胃 [ŻOŁĄDEK].
	310B	a) *Taku* タク. Zazwyczaj odczytanie pochodzi chyba od prawej strony znaku, ale tutaj mamy element (po prawej stronie) 阝 [MUR, MIASTO], który ma bardzo dużo różnych odczytań, w zależność w którym znaku się znajduje. Wzięłam więc odczytanie od [lewego] 宅 [DOM].
Przypisywanie *kun'yomi* na podstawie komponentu		
301K-A	309A	a) *Ta* タ od *on'yomi* 田 [POLE RYŻOWE].
303K-A	309A	a) *Ta/da* タ／ダ. Odczyt ze względu na 田 [POLE RYŻOWE].
Przypisywanie *on'yomi* na podstawie elementu semantycznego		
302K-A	207A	a) Może *shoku* しょく, ze względu na obecność 食 [JEDZENIE]?
	302A	a) *Shoku* しょく bo 食 [JEDZENIE].
Świadomość ograniczeń elementów fonetycznych		
301K-A	201A	a) *Butsu* ブツ od prawej części 仏 [BUDDA], ponieważ jest to jego regularnie odczytanie *on'yomi*. b) W sumie to zupełnie zgaduję, może kimono, ale ani wymowa nie pasuje ani nie… ale pomyślałam, że jak ktoś chce to spróbować ponosić, to może jakiś *gaijin* 外人 ['obcokrajowiec'] i nigdy nie nosił… a nie wiem czym byłoby *kibutsu* きぶつ. c) Chciałbym założyć *kimono*.
	205A	a) [Wykreślone: „może *kō/maza* コウ / まざ od *kun'yomi* 交 [KRZYŻOWAĆ SIĘ, MIESZAĆ SIĘ] i *mazaru* 交ざる ['mieszać się'] / było takie słowo czy tylko *mazeru* 交ぜる ['mieszać']?".] Pewnie jakieś *kun'yomi*… więc nie wiem.
301K-B	202B	a) Będzie *kun'yomi* potrzebne? Nie wiem.
	205B	a) Skoro łączy się z *okuriganą*, pewnie potrzebne będzie *kun'yomi*… Nie wiem.
Błędny rozkład na elementy		
301K-A	306A	a) *Wa* ワ od *on'yomi* 話 [ROZMOWA].

515:1975462517

301K-B	301B	a) *Sei* セイ od *on'yomi* 生 [ŻYCIE].
302K-A	306A	a) Przez to że to jest 話 [ROZMOWA] z wodą pomiędzy, to myślę że to będzie odczytanie *wa* ワ. Zbyt bardzo kojarzy mi się z 話 [ROZMOWA] żebym powiedziała inaczej.
302K-B	207B	a) Z kontekstu wynika *sen(taku)* せん（たく）. Ale dlaczego? *On'yomi* 山 [GÓRA] to *san* サン, co jest w sumie bliskie do *sen* セン, ale to nie to samo. Ciężko stwierdzić w tym przypadku.
	301B	a) Myślę, że *sei* セイ, bo znaki z 生 [ŻYCIE] często mają takie odczytanie.
	306B	a) Pójdę za odczytaniem 反 [ODWROTNY, PRZECIWNY, KRZYWY] [strzałka wskazująca na komponent 反 z dopiskiem „*han* ハン"]. Jest to dla mnie jedyny „krzykliwy" element tego znaku. W sensie, często jak się pojawia w znakach to jest po nim odczytanie.
303K-B	301B	a) *Sei* セイ. Ze względu na prawy element 生 [ŻYCIE].
Nierozróżnianie elementów semantycznych i fonetycznych, sumowanie odczytań komponentów		
301K-A	301A	a) *Rin* りん od *on'yomi* 森 [LAS]. b) Nie wiem… zbieranie patyków w lesie? Bo jest ręka i las…
	305A	a) *Chō* チョウ od *on'yomi* 鳥 [PTAK]. b) Trasa wędrownych ptaków kiedy lecą do ciepłych krajów bo droga i ptaki.
	307A	a) *Kō* コウ od *on'yomi* 好 [LUBIĆ; DOBRY]. b) Coś jak *kechi* ケチ ['skąpiec'] albo *okanemochi* お金持 ['bogacz'], może osobę, która kocha pieniądze, której pieniądze się trzymają… albo kogoś kto ma szczęście do pieniędzy, kogoś komu się powodzi.
	308A	a) *Ka* カ od *on'yomi* 花 [KWIAT]. b) Może jakiś pąk… otwiera się jak buzia.
	309A	a) *Ta* タ od *on'yomi* 田 [POLE RYŻOWE]. b) Dbałość, uwaga, troska. Serce i pole, pola wymagają dbałości…
	310A	a) *Bai* バイ od *on'yomi* 買 [KUPOWAĆ]. b) Handel, mam pieniądze, kupuję… Konsumpcjonizm.
301K-B	303B	a) *Zoku* ぞく od 続 [KONTYNUOWAĆ]? b) Kontynuować...
	304B	a) *Kin* きん od *on'yomi* 近 [BLISKI]. b) Krótką drogę… skrót, bo droga 足 i blisko 近.
	306B	a) *Hen* ヘン od *on'yomi* 反 [ODWROTNY, PRZECIWNY, KRZYWY]. b) Recykling… jakby ponowne wykorzystanie drzewa i trawy… albo rozkład.
	308B	a) *Hen* ヘン od *on'yomi* 辺 [OKOLICA; BOK].

516:2486972942

		b) Sąsiadów? Sąsiedztwo. Jakby ludzie mieszkający w okolicy.
	309B	a) *I* イ od odczytania 胃 [ŻOŁĄDEK]. b) Chorobę żołądka… bo 胃 żołądek i 疒 choroba.
	310B	a) *Taku* タク od *on'yomi* 宅 [DOM]. b) Mieszkać od 宅 [DOM] albo dom.
302K-A	301A	a) Odczytanie będzie *shin* シン albo *rin* リン, ale niestety zapomniałam jakie 森 [LAS] ma *on'yomi*. Jednak myślę że po tym elemencie można je zgadnąć. b) Wycinać drzewa, bo jest 扌 [RĘKA] czyli (występuje w znakach z przemocą albo niszczeniem). No i jest 森 czyli las.
	302A	a) *Shoku* しょく bo 食 [JEDZENIE]. b) Nie wiem co ten drugi element oznacza, dlatego ciężko mi coś wymyślić, ale będę strzelać w coś związanego z jedzeniem, właśnie ze względu na element z lewej strony.
	305A	a) *Chō* チョウ, tak jak 鳥 [PTAK]. b) Ptak i droga. No to może to by była część złożenia na wędrówkę ptaków na zimę?
302K-B	301B	a) Myślę, że *sei* セイ, bo znaki z 生 [ŻYCIE] często mają takie odczytanie. b) Nie mam pomysłu, może coś z płcią, kobietą? Jest 女 [KOBIETA] i 生 [ŻYCIE], dlatego mam takie skojarzenia.
	304B	a) Może *kin* キン? Od 近 [BLISKI]. b) Jako że mamy 足 czyli nogę i 近 czyli blisko, może to będzie coś z poruszaniem się? Chodzeniem? Jakiś znak czasownikowy na konkretny rodzaj chodzenia?
	306B	a) Pójdę za odczytaniem 反 [ODWROTNY, PRZECIWNY, KRZYWY] [strzałka wskazująca na komponent 反 z dopiskiem „*han* ハン"]. Jest to dla mnie jedyny „krzykliwy" element tego znaku. W sensie, często jak się pojawia w znakach to jest po nim odczytanie. b) Trawa + drzewo + 反 [ODWROTNY, PRZECIWNY, KRZYWY]. 反 mi się kojarzy ze sprzedawaniem, ale to nie musi być to. Nie mam pomysłu.
	307B	a) Myślę, że *yō* よう, bo ponownie inne części tego znaku mi nie pasują na elementy fonetyczne. [Na znaku zakreślony okręgiem komponent 羊 [OWCA] z dopiskiem „*yō* よう"]. b) Coś zwierzęcego. Może jakaś ławica, czy coś? Jest 魚 [RYBA], a 羊 [OWCA] chyba było w tym znaku na stado (*gun* ぐん ['stado']). Chyba taki: 群 [STADO].
	308B	a) Wydawało mi się że już go widziałam. *Deja vu*. Myślę że *hen* ヘン, po 辺 [OKOLICA, BOK]. b) 辺 oznacza okolicę, a 彳 [IDĄCY CZŁOWIEK] kojarzy mi się z chodzeniem trochę, ale to przez 行 [IŚĆ]. Myślę, że ten znak może mieć coś wspólnego z terytorium.
	309B	a) *I* イ po brzuchu. b) 100% jakaś choroba brzucha, coś np. z niestrawnością, nie wiem. Nie wiem co dokładnie, ale coś z brzusio bolusio. [Na znaku zakreślony komponent 疒 z dopiskiem „choroba" i 胃 z dopiskiem „*i* イ 'brzuch'".]

517:1055930557

303K-A	301A	a) Gdybym pamiętała *on'yomi* w 森 [LAS], to bym je tu podała, bo prawa część znaku jest czasami tą, od której pochodzi odczyt. b) Ręka (扌) + las (森) kojarzy mi się z drwalem, więc może chodzi o to znaczenie.
	303A	a) *Ma* マ. Odczyt z względu na poniższy element 麻 [KONOPIE]. b) Element bambusa (竹) i konopi 麻 sugeruje jakąś roślin. Może chodzi o jakiś konkretny gatunek? Jeśli nie, to pomyślałabym o czymś związanym z konstrukcją, ze względu na bambusa (tak jak 築 [ARCHITEKTURA]), może „budowanie"?
	304A	a) Tutaj znowu nie pamiętam odczytu *on'yomi* na element śniegu z prawej strony, w przeciwnym wypadku bym go podała. b) Śnieg (雪) + (氵) woda sugerują coś zamrożonego, może „sopel lodu" albo „szron"?
	305A	a) *Chō* チョウ. Odczyt ze względu na znak na ptaka z prawej strony. b) Ptak (鳥) w drodze (辶)… „padlina"?
	306A	a) *Katsu* カツ. Odczyt ze względu na 活 [WYKORZYSTYWAĆ]. b) Słowa 言 i *lifestyle*/życie (活) kojarzą mi się np. ze sposobem mówienia, więc może o to chodzi? Z jakiegoś powodu wydaje mi się również, że jakiś gatunek prozy lub liryki mógłby być zapisany tym znakiem.
	307A	a) *Kō* コウ. Odczyt ze względu na 好 [LUBIĆ; DOBRY]. b) Pieniądze/złoto (金) i lubić (好), czyli może „materialista"? Ewentualnie mniej oczywiste, „szczęście" (bardziej jako „fuks"?) (coś na zasadzie „pieniądze kogoś lubią" = ktoś ma dużo szczęścia).
	308A	a) *Ka* カ. Odczyt ze względu na prawe 花 [KWIAT]. b) Usta/buzia (口) i kwiat (花) kojarzy mi się z pięknym sposobem mówienia. Może więc „poezja" albo „umiejętny"?
	309A	a) *Ta/da* タ／ダ. Odczyt ze względu na 田 [POLE RYŻOWE]. b) *Kokoro* ['serce'] (忄) i pole ryżowe (田) może oznaczać coś na zasadzie „ważny" lub „potrzebny"? Kieruję się tu logiką: pole ryżowe = jedzenie = potrzeba + *kokoro* (serce) = coś o czym ciągle myślimy (jakaś część nas).
	310A	a) *Bai* バイ. Odczyt ze względu na prawą część 買 [KUPOWAĆ]. b) Pieniądze/złoto (金) + kupować (買), czyli może po prostu jakiś rzadki znak na „kupowanie". Jeśli nie, to może coś na zasadzie „wartość" lub „kamień szlachetny" (tutaj element 金 [ZŁOTO; METAL] jako jakiś minerał, który warto kupić 買).
303K-B	301B	a) *Sei* セイ. Ze względu na prawy element 生 [ŻYCIE]. b) Człowiek (人) + kobieta (女) + (生) życie… Od razu na myśli nasuwają mi się słowa typu ciąża, poród, macierzyństwo.
	302B	a) *Hō* ホウ. Ze względu na element 法 [SPOSÓB; REGUŁA]. b) Deszcz (氵) i prawo (法) mogłyby w połączeniu oznaczać jakąś zasadę.
	303B	a) *Zoku* ゾク. Ze względu na prawy element 続 [KONTYNUOWAĆ]. b) Element ubrania (衤) i kontynuacji (続) kojarzy mi się trochę z istniejącym już znakiem na dziedziczenie (継). Coś na zasadzie ubrania, które potomek również nosi (kontynuuje). Wyobrażam sobie, że mogłaby to być dawna forma znaku 継 [DZIEDZICZYĆ].

518:5874983609

	304B	a) *Kin* キン. Ze względu na 近 [BLISKI]. b) Noga (足) i (近) blisko mogłyby oznaczać jakiś miejsce, które po prostu znajduje się blisko (nie trzeba używać zbytnio nóg/można dojść na nogach).
	306B	a) *Han/ban* ハン／バン. Ze względu na dolny znak na deskę (板). b) Kojarzy mi się z donicą albo ogródkami balkonowymi (kwiaty ⺾ [TRAWA] w deskach 板).
	307B	a) *Sen* セン. Ze względu na prawy znak 鮮 [ŚWIEŻY]. b) Znak mógłby oznaczać zwierzynę polującą, jakiegoś drapieżnika (zwierzę 犭 polujące na świeżą 鮮 ofiarę).
	308B	a) *Hen* ヘン. Ze względu na prawe 辺 [BOK; OKOLICA]. b) Okolica/obchód okolicy – iść (彳) na obchód okolicy (辺). Coś podobnego do istniejącego już 巡 [OBCHODZIĆ, PATROLOWAĆ].
	309B	a) *I* イ. Ze względu na dolne 胃 [ŻOŁĄDEK]. b) Od razu nasuwa mi się jakaś choroba żołądka (dosłownie 疒 [CHOROBA] + 胃 [ŻOŁĄDEK]).
	310B	a) *Taku* タク. Zazwyczaj odczytanie pochodzi chyba od prawej strony znaku, ale tutaj mamy element (po prawej stronie) 阝 [MUR, MIASTO], który ma bardzo dużo różnych odczytać, w zależność w którym znaku się znajduje. Wzięłam więc odczytanie od prawego 宅 [DOM]. b) Dom 宅 i 阝 [MUR, MIASTO] (często używany w znaczeniu jakiegoś miejsca)… Być może chodzi o jakieś biuro nieruchomości? Być może to zbyt konkretna definicja jak na jeden znak, ale skłaniałabym się właśnie ku czemuś konkretnemu w przypadku tak ogólnych elementów.
Niepewność, bezsilność, intuicja		
301K-A	205A	b) Nie wiem, co to może być.
	304A	a) Nie pamiętam *on'yomi* od śniegu…
301K-B	202B	b) Coś robi w aptece ale nie wiem co.
	205B	a) Skoro łączy się z *okuriganą*, pewnie potrzebne będzie *on'yomi*… Nie wiem. b) Nie wiem.
	302B	a) *Kyo* きょ? od *on'yomi* 去 [ODCHODZIĆ]. *Hō* ほう? Od *on'yomi* 法 [SPOSÓB, REGUŁA].
	305B	a) Nie wiem.
302K-A	106A	Znowu się waham, bo 忄 [SERCE] z prawej strony widzę (chyba?) pierwszy raz, ale intuicyjnie zaznaczyłam TAK, więc tak zostanie. [W pytaniu zamkniętym błędnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	109A	Wygląda dziwnie, ale jakoś nie umiem wskazać co by miało tutaj być nie tak. [W pytaniu zamkniętym poprawnie zaznaczona odpowiedź TAK.]
	208A	a) Nic mi nie przychodzi do głowy. Próbowałam z *mori* もり i *rin* りん (nie jestem pewna czy na pewno *rin* りん, czy *shin* しん). Ale nic nie pasuje. b) ? c) [Pole odpowiedzi puste.]
	209A	a) Do kontekstu zdania pasowałoby *un* うん, ale nigdzie nie widzę żadnej wskazówki żeby ten znak mógł mieć takie odczytanie. Powinno to być bardziej *ten* てん albo *den* でん.

519:1089448092

	301A	a) Odczytanie będzie *shin* シン albo *rin* リン, ale niestety zapomniałam jakie 森 [LAS] ma *on'yomi*. Jednak myślę że po tym elemencie można je zgadnąć.
	303A	a) Strzelam w *chiku* チク. Bardziej wygląda na znak, który się czyta *chiku* チク. Może to kwestia estetyczna. b) Nie mam pojęcia. Skojarzył mi się z podłogą.
	304A	a) No pierwsze co mi przyszło na myśl to *yo* ヨ, tylko dlatego że zobaczyłam [komponent przypominający znak morariusza *katakana yo*] ヨ na dole znaku. Innych pomysłów nie mam.
	306A	b) Nie mam pomysłu, ale to może być kompletnie niezwiązanego z rozmową.
	308A	b) Usta/wejście + kwiat/zmiana. Też nic mi nie przychodzi do głowy.
302K-B	205B	a) Czasowniki są trudniejsze do odgadnięcia. Nie mam w ogóle pomysłu.
	208B	a) No nie wiem, nic sensownego mi nie przychodzi do głowy, więc mogę tylko zgadywać. Powiedziałabym, że *shuku* シュク, ale nigdzie go tam nie widzę, więc trochę bez sensu. b) Całe słowo: „zadanie domowe", znak: jeśli iść drogą mojej dotychczasowej dedukcji, to będzie to odpowiednik 宿 [GOSPODA; DOM]. Poza 宀 [DACH] nie widzę podobieństw.
	302B	b) Nie wiem co ma deszcz do tego. 0 pomysłu.
	303B	b) ?
303K-A	205A	a) *Ka* か. Nie jestem pewna o jaki znak chodzi, jedyne co przychodzi mi do głowy to 借 [POŻYCZAĆ], chociaż wtedy kontekst zdania zdaje się być nie do końca logiczny (chyba, że chodzi o wypożyczanie czegoś za opłatą).
	208A	a) …Nie kojarz do końca o jakie słowo i znak chodzi :c Jedyne co przychodzi mi do głowy to *yomu* よむ ['czytać'] od znaku na „czytać" (chociaż wtedy partykuła chyba nie pasuje).
	301A	a) Gdybym pamiętała *on'yomi* w 森 [LAS], to bym je tu podała, bo prawa część znaku jest czasami tą, od której pochodzi odczyt.
	304A	a) Tutaj znowu nie pamiętam odczytu *on'yomi* na element śniegu z prawej strony, w przeciwnym wypadku bym go podała.
303K-B	205B	b) Jedyne co przychodzi mi do głowy, to to samo znaczenie co 借 [POŻYCZAĆ]. Ale nie mam jakiegoś konkretnego wytłumaczenia.
	206B	b) Znak ten może mieć chyba podobne znaczenie do 服 [UBRANIE], ze względu na użyte tu elementy nici 糸 i powrotu 復. Nić ma oczywisty związek, zaś 復 [POWTÓRZENIE, POWRÓT] wysypuje również w znaku na zakładać (dolną) część ubrania (履 [ZAKŁADAĆ NA DOLNĄ CZĘŚĆ CIAŁA]), więc elementy te mogłyby chyba utworzyć znak o takim znaczeniu.

520:1040491722

Aneks 6. Glosariusz

Niżej podano najważniejsze terminy i wyrażenia używane w rozprawie wraz z ich definicjami. Uszeregowano je w porządku alfabetycznym.

Akwizycja języka (również: **przyswajanie języka**). Szeroka gama procesów, zarówno świadomych, jak i nieświadomych, prowadzących do nabycia zdolności posługiwania się danym językiem.

Alfabet. Pismo, które charakteryzuje alfabetyczność. Znak takiego pisma to *litera*.

Alfabetyczność. Typ fonografii, w którym podstawą relacji *grafem–jednostka języka* jest fonem. Pismo wykazujące ten typ fonografii to *alfabet*.

Allografy. Warianty grafemu, które występują w dystrybucji komplementarnej bądź są wzajemnie wymienne (patrz też: grafem).

Allomorfy. Warianty morfemu, które występują w dystrybucji komplementarnej bądź są wzajemnie wymienne (patrz też: mofem).

Artykulacja grafemiczna. Proces pisania danego grafu.

Desygnat (również: **element znaczony**). To, do czego odwołuje się znak.

Diakryt. Jednostka kodu nieposiadająca żadnego konkretnego desygnatu.

Diakrytofon. Diakryt warstwy mówionej języka.

Diakrytograf. Diakryt warstwy pisanej języka.

Dydaktyka. Uczenie się i nauczanie.

Dyskretność (również: **wielopoziomowość**). Cecha języka polegająca na tym na tym, że mniejsze jednostki języka tworzą większe, np. fonemy składają się na morfemy, z morfemów tworzy się słowa i wyrazy, z wyrazów wypowiedzenia.

Elementy pozagrafemiczne. Elementy służące porządkowaniu tekstów pisanych, które nie spełniają definicji grafemu takie jak znaki interpunkcyjne czy odstępy międzywyrazowe (patrz też: grafem, system pisma).

Fon. Realizacja fonemu w obiektywnej rzeczywistości.

Fonem. Najmniejsza, abstrakcyjna, kontrastywna jednostka mowy, której rzeczywiste realizacje — fony — zachowują podobieństwo fonetyczne.

521:1943987967

Fonografia. Stosowanie odrębnych grafemów do zapisu fonemów lub ich grup z pominięciem warstwy morfemicznej. Znak pisma fonograficznego to *fonogram*.

Furigana **振り仮名**. Adnotacje fonograficzne, zwykle sporządzane w piśmie *hiragana*, wskazujące na ich wymowę.

Glottodydaktyka. Dziedzina nauk humanistycznych zajmująca się procesem uczenia się/nauczania języków obcych, to jest nieprymarnych dla uczącego się, lub też jako sam proces uczenia się i nauczania języków obcych.

Głębia ortografii (również: **głębia ortograficzna**). Sposób zapisu alomorfów — w ortografii głębokiej są one pisane jednakowo mimo zmian fonetycznych, w ortografiach płytkich — zmiany są oddawane w piśmie.

Graf. Realizacja grafemu w obiektywnej rzeczywistości.

Grafem. Najmniejsza abstrakcyjna kontrastywna jednostka pisma, której można przypisać element języka (patrz też: pismo).

Grafomorfem. Jednostka języka łącząca w sobie morfem i odpowiadający mu grafem.

Język. Każdy system znaków (kod), komunikacja za pomocą którego wykazuje cechy właściwe dla komunikacji językowej (patrz też: komunikacja językowa).

Język obcy. Język nieprymarny dla osoby uczącej się.

Kanji kana majiribun **漢字かな交じり文 ‘tekst mieszający znaki *kanji* oraz *kana*’**. Standardowa ortografia japońska, w której część elementów zapisana jest za pomocą znaków *kanji*, a część — morariuszami *hiragana* oraz *katakana*; pojawiają się w nich także cyfry arabskie, znaki interpunkcyjne oraz bardziej sporadycznie — litery alfabetu łacińskiego i inne, niekoniecznie grafemiczne symbole.

Kod. System znaków (patrz też: znak).

Kompetencja grafemiczna. Kompetencje czytania i pisania.

Kompetencja komunikacyjna. Ogólna umiejętność komunikowania się oraz wiedza do tego celu konieczna.

Komunikacja intencjonalna. Typ komunikacji, który cechuje: a) kierowanie komunikatu do odbiorcy lub odbiorców, wykorzystanie sygnałów zwracających uwagę odbiorcy i jej podtrzymywanie; b) wytrwałość w nadawaniu komunikatu i jego modyfikacja w przypadku

522:9512777909

nieuzyskania pożądanych efektów; c) antycypowanie reakcji ze strony odbiorcy; d) elastyczne wykorzystanie tych samych sygnałów w różnych sytuacjach lub różnych sygnałów w celu osiągnięcia tego samego celu.

Komunikacja językowa. Komunikacja oparta na współpracy powstała w wyniku ewolucji gatunku ludzkiego, umożliwiająca przekazywanie informacji w sposób efektywny, dokładny i pełny za pomocą znaków akustycznych, graficznych, kinetycznych i sensorycznych, wykazująca cechy wielopoziomowości, zdalności, umowności, produktywności, zwrotności oraz przekazywana w procesie transmisji kulturowej.

Komunikacja mówiona. Rodzaj komunikacji językowej wykorzystujący znaki akustyczne lub kinetyczne w celu przekazania znaczeń językowych.

Komunikacja nieintencjonalna. Typ komunikacji niespełniający kryteriów komunikacji intencjonalnej (patrz też: komunikacja intencjonalna). Obejmuje wokalne sposoby porozumiewania się gatunków innych niż *homo sapiens*, które nie są wyuczone, a ich wykonanie bez obecności konkretnego bodźca jest dla przedstawicieli tego gatunku praktycznie niemożliwe; działają one jako głęboko zakorzeniony biologiczny mechanizm.

Komunikację opartą na współpracy (również: **komunikacja oparta na wspólnocie intencji**, **komunikacja ostentacyjna**). Typ komunikacji, w którym komunikaty opierają się na współdzielonych wyobrażeniach o rzeczywistości oraz założeniu istnienia wspólnych celów komunikacyjnych. Obejmuje ona różne rodzaje komunikatów o różny celach takich jak: wymuszenie własnej woli na odbiorcy, przekazanie informacji, które mogą być interesujące bądź pomocne dla odbiorcy, wyrażenie swoich stanów myślowych bądź emocjonalnych. Za każdym komunikatem stoi jakaś intencja, a jego właściwe odczytania wymaga interpretacji jego treści w szerszym kontekście.

Komunikacja pisana. Rodzaj komunikacji językowej wykorzystujący znaki graficzne lub sensoryczne w celu przekazania znaczeń językowych.

Leksem. Abstrakcyjna jednostka znacząca języka zawierająca w sobie różne postaci gramatyczne (patrz też: wyraz).

Moraiczność (również: **morograficzność**). Typ fonografii, w którym podstawą relacji grafem–jednostka języka jest mora. Pismo wykazujące ten typ fonografii to *morariusz*.

Morariusz. Pismo, które charakteryzuje moraiczność. Znak takiego pisma to *morogram*.

Morf. Realizacja morfemu w obiektywnej rzeczywistości.

523:2547567329

Morfem. Najmniejsza możliwa do wyróżnienia abstrakcyjna, kontrastywna i powtarzalna jednostka języka posiadająca znaczenie lub funkcję.

Morfografia. Wykorzystanie różnych grafemów do zapisu różnych morfemów języka bądź rozróżnianie homofonicznych morfemów za pomocą odmiennych kombinacji grafemów. Znak pisma morfograficznego to *morfogram*.

Mowa. System znaków i diakrytów akustycznych lub kinetycznych będący narzędziem realizacji komunikacji mówionej.

Mówienie. Ogół aktów komunikacji mówionej obserwowalnych w obiektywnej rzeczywistości. Również: posługiwanie się językiem w jego warstwie mówionej.

Na piśmie. Inaczej: w komunikacji pisanej.

Nauczanie. Wszelkie czynności podejmowane w celu przekazania przez jednostkę pewnej wiedzy lub umiejętności innej jednostce, a także pomoc w ich przyswojeniu.

Nauczanie eksplicytne. Nauczanie polegające na prezentowaniu osobom uczącym się informacji na temat zasad i regularności w omawianym materiale językowym przez osobę nauczającą lub autora materiałów dydaktycznych. Należy do niego również praktyka kierowania uwagi osób uczących się na pewne formy językowe w celu doprowadzenia ich do sformułowania metajęzykowych uogólnień.

Nauczanie implicytne. Nauczanie polegające na nieprezentowaniu informacji na temat zasad i regularności oraz nienaprowadzaniu osób uczących się na metajęzykowe uogólnienia; zamiast tego osoba nauczająca może dostarczać swoim podopiecznym okazji do kontaktu z autentycznym materiałem językowym, używania języka w praktyce, zlecać czynności związane z uczeniem się bez uprzedniego wyjaśnienia ćwiczonych mechanizmów językowych, a także korygować ich błędy bez wyraźnego wyjaśnienia, dlaczego ich wypowiedzi mają brzmieć tak a nie inaczej, licząc na to, że osoby uczące się intuicyjnie zinternalizują sobie pewne wzorce i zasady.

Okres krytyczny. Okres, w którym dziecko musi nabyć umiejętności językowe, by być w stanie posługiwać się językiem w przyszłości.

Okurigana 送り仮名. W wyrazie zapisywanym za pomocą mieszanki znaków *kanji* i *kana*: część wyrazu zapisywana morariuszem.

Ortografia. Zestaw zasad rządzących zestawianiem grafemów i elementów pozagrafemicznych w ramach danego systemu pisma.

Osoba nauczająca (również: **nauczający**, **nauczyciel**). Podmiot procesu nauczania.

524:7679998834

Osoba ucząca się (również: **uczący się**, **uczeń**). Podmiot procesu uczenia się.

Pisanie. Ogół aktów komunikacji pisanej obserwowalnych w obiektywnej rzeczywistości. Również: posługiwanie się językiem w jego warstwie pisanej.

Pismo. Konwencjonalny zestaw grafemów współdzielących ze sobą pewne cechy formalne i funkcjonalne, będący jednym z narzędzi realizacji komunikacji pisanej (patrz też: system pisma).

Produktywność. Cecha języka polegająca na jego zdolności adaptacji do nowych sytuacji.

Semazjografia. Przekazywanie znaczeń z zupełnym pominięciem warstwy językowej.

Sinogram (w kontekście japońskiego systemu pisma również: **znak *kanji*** 漢字). Dowolny grafem wywodzący się bezpośrednio z pisma chińskiego lub grafem pokrewny utworzony z zastosowaniem zasad wewnętrznej budowy grafemu znaków pisma chińskiego.

Słowo. Spójna, obserwowalna sekwencja diakrytów, interpretowalna jako jednostka znacząca języka.

Słowo ortograficzne. Zespół grafemów oddzielony odstępami międzywyrazowymi od innych otaczających go słów.

Standardowy model czytania. Model czytania uwzględniający dwie ścieżki przetwarzania tekstu pisanego — leksykalną i fonologiczną.

Sylabiczność (również: **sylabograficzność**). Typ fonografii, w którym podstawą relacji grafem–jednostka języka jest sylaba. Pismo wykazujące ten typ fonografii to sylabariusz.

System niepełny. Odnośnie do systemu komunikacji: system niespełniający definicji systemu pełnego (patrz też: system pełny).

System pełny. Odnośnie do systemu komunikacji: system, za pomocą którego można wyrazić wszystko, co przedstawiciel gatunku ludzkiego jest w stanie pomyśleć lub doświadczyć.

System pisma. Pismo lub pisma oraz inne elementy służące organizacji tekstu pisanego wraz zasadami regulującymi ich użycie w obrębie danego języka. Zespół pisma lub pism, elementów pozagrafemicznych oraz ortografii (patrz też: elementy pozagrafemiczne, pismo, ortografia). Także: określenie abstrakcyjnej kategorii w typologii systemów pisma obecne w sformułowaniach typu *alfabetyczny system pisma* czy *moraiczny system pisma*.

Świadomość grafemiczna. W kontekście znaków *kanji*: świadomości tego, że sinogramy mogą być dzielone na mniejsze jednostki, oraz tego, jakie funkcje pełnią ich poszczególne części.

Świadomość ortograficzna. Znajomość zasad ortograficznych danego systemu pisma.

525:9132707235

Transmisja kulturowa. Cecha języka polegająca na tym, że jest on przekazywany kulturowo, z pokolenia na pokolenie, przy aktywnym udziale starszych pokoleń w nauczaniu młodszych. Również: proces takiego przekazywania.

Uczenie się. Wszelkie czynności podejmowane w celu nabycia i przyswojenia sobie przez jednostkę pewnej wiedzy lub umiejętności,

Umowność. Cecha języka polegająca na tym, że znaki językowe nie wykazują żadnego naturalnego, obiektywnego powiązania z obiektami i pojęciami, które symbolizują.

W mowie. Inaczej: w komunikacji mówionej.

Wariant pisma. Spójny styl graficzny pisma, którego nie uznaje się za odrębne pismo ze względu na jednakową relację *grafem–jednostka* języka co w innych wariantach tego samego pisma.

Warstwa mówiona języka. Te elementy języka, które służą realizowania komunikacji mówionej za jego pomocą (patrz też: komunikacja mówiona).

Warstwa pisana języka. Te elementy języka, które służą realizowania komunikacji pisanej za jego pomocą (patrz też: komunikacja mówiona).

Wiedza eksplicytna. Wiedza, której osoba ją posiadająca jest świadoma i potrafi ją opisać. Może być ona przetwarzana w sposób kontrolowany oraz wyrażona w sposób werbalny, jeśli zachodzi taka potrzeba.

Wiedza implicytna. Wiedza, która nie jest eksplicytna; przetwarzana jest ona w sposób intuicyjny i może być wykorzystywana przez osobę ją posiadającą w praktyce, jednak taka osoba nie potrafi jej opisać i nie ma świadomości obecnych w niej mechanizmów

Wypowiedzenie. Abstrakcyjna, zamknięta i ukształtowana składniowo jednostka komunikatywna.

Wypowiedzenie ortograficzne. Jednostka składniowa pisma oddzielana od innych wypowiedzeń ortograficznych za pomocą odpowiednich znaków interpunkcyjnych, na przykład kropki.

Wypowiedź. Realizacja wypowiedzenia w obiektywnej rzeczywistości.

Wyraz. Odmieniona postać leksemu.

Zabiegi autoglottodydaktyczne (również: **czynności autoglottodydaktyczne**, **wysiłki autoglottodydaktyczne** i tym podobne). Zabiegi, czynności lub wysiłki glottodydaktyczne podejmowane przez osobę uczącą się samodzielnie, bez udziału nauczyciela.

Zdalność. Cecha języka polegająca na tym, że komunikaty w nim sformułowane mogą się odnosić do przeszłości, przyszłości oraz miejsc położonych poza zasięgiem zmysłów nadawcy i odbiorcy.

526:3268199087

Zdanie. Zamknięta i spójna składniowo jednostka komunikatywna zawierająca (jedno) orzeczenie.

Znak. Zjawisko fizyczne, percypowane zmysłowo, które odsyła do czegoś innego niż ono samo, które coś znaczy, komunikuje lub abstrakcyjna jednostka zawierająca w sobie wszystkie tego typu zjawiska współdzielące formę fizyczną i znaczenie.

Znak fikcyjny. Znak nieistniejący w danym piśmie bądź systemie pisma, ale mający go imitować.

Znak językowy. Znak należący do języka.

Znak konwencjonalny. Znak dwustronny (mający nadawcę i odbiorcę), zamierzony jako nośnik informacji (patrz też: znak).

Zwrotność. Cecha języka polegająca na jego możliwości do autoopisu.

527:1429677754

Bibliografia

3A Corporation 2008. *Minna-no Nihongo. Chūkyū I, honsatsu* [Japoński dla wszystkich. Poziom średnio zaawansowany I, tom główny]. 3A Corporation, Tokyo.｜スリーエーネットワーク（2008）.『みんなの日本語．中級Ｉ本冊』．スリーエーネットワーク.

3A Corporation 2012. *Minna-no Nihongo. Shokyū I, dainihan, honsatsu* [Japoński dla wszystkich. Poziom podstawowy I, wydanie drugie, tom główny]. 3A Corporation, Tokyo.｜スリーエーネットワーク（2012）.『みんなの日本語．初級Ｉ第２版本冊』．スリーエーネットワーク.

3A Corporation 2012a. *Minna-no Nihongo. Shokyū I, dainihan, kanji renshūchō* [Japoński dla wszystkich. Poziom podstawowy I, wydanie drugie, zeszyt ćwiczeń sinogramów]. 3A Corporation, Tokyo.｜スリーエーネットワーク（2012a）.『みんなの日本語．中級Ｉ第２版漢字練習帳』. スリーエーネットワーク.

3A Corporation 2013. *Minna-no Nihongo. Shokyū II, dainihan, honsatsu* [Japoński dla wszystkich. Poziom podstawowy II, wydanie drugie, tom główny]. 3A Corporation, Tokyo.｜スリーエーネットワーク（2013）.『みんなの日本語．初級Ⅱ第２版本冊』．スリーエーネットワーク.

Andrychowicz-Trojanowska, Agnieszka 2018. *Podręczniki glottodydaktyczne. Struktura – funkcja – potencjał w świetle badań okulograficznych*. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej, Warszawa.

ASAHI 2025. https://web.archive.org/web/20160518004607/http://www.asahi.com/articles/ASJ5K4VGYJ5KUTIL02Q.html [ostatni dostęp 04.08.2025]

Banno, Eri; Yoko Ikeda; Yutaka Ohno; Chikako Shinagawa; Kyoko Tokashiki 2020. *GENKI. An Integrated Course in Elementary Japanese I. Third Edition.* The Japan Times Publishing, Tokyo.

Bańczerowski, Jerzy; Jerzy Pogonowski; Tadeusz Zgółka 1982. *Wstęp do językoznawstwa. Skrypt dla studentów studiów uniwersyteckich*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.

Bańko, Mirosław 2007. *Wykłady z polskiej fleksji*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Barešová, Ivona 2016. *Japanese Given Names. A Window into Contemporary Japanese Society.* Palacký University Olomouc, Olomouc.

528:4801281446

BENRICHO 2025. https://www.benricho.org/kanji/jyoyokanji-busyu/ [ostatni dostęp 28.04.2025]

BNA 2026. https://bna-anime.com/story/ [ostatni dostęp: 07.08.2026]

Boltz, William G. 2006. “Pictographic myths”. *Bochumer Jahrbuch zur Ostasienforschung* 30, 39–54.

BRAILLE 2025. http://www.braille.jp/topics/yonndemiyo.html [ostatni dostęp 06.08.2025]

Braun, Virginia; Victoria Clarke; Elicia Boulton; Louise Davey; Charlotte McEvoy 2020. “The online survey as a qualitative research tool”. *International Journal of Social Research Methodology*, 1–14.

Brown, James Dean 2009. “Open-Response Items in Questionnaires”. [w:] Juanita Heigham; Robert A. Croker (red.) *Qualitative Research in Applied Linguistics. A Practical Introduction*. Palgrave Macmillan: Basingstoke/New York, 200–219.

BUNKA 2025a. https://www.bunka.go.jp/seisaku/kokugo_nihongo/kokugo_shisaku/kikigengo/index.html [ostatni dostęp 28.04.2025]

BUNKA 2025b. https://www.bunka.go.jp/kokugo_nihongo/sisaku/joho/joho/kijun/naikaku/okurikana/index.html [ostatni dostęp 10.08.2025]

Bunkachō 2021. *Atarashii „kōyōbun sakusei-no yōryō”-ni mukete (hōkoku).* [Raport: ku nowym wytycznym sporządzania tekstów oficjalnych.]｜文化庁（2021）.『新しい「公用文作成の要領」に向けて（報告）』

Bybee, Joan 2010. *Language, Usage and Cognition*. Cambridge University Press, New York.

B-NAME 2026a. https://b-name.jp/%E8%B5%A4%E3%81%A1%E3%82%83%E3%82%93%E5%90%8D%E5%89%8D%E8%BE%9E%E5%85%B8/all/%E5%92%8C%E4%BA%BA/?t=s&mode=4 [ostatni dostęp 06.08.2026]

B-NAME 2026b. https://b-name.jp/%E5%A7%93%E5%90%8D%E5%88%A4%E6%96%AD/ [ostatni dostęp 06.08.2026]

Castairs-McCarthy, Andrew 2002. *An introduction to English morphology. Words and their structure*. Edinburgh University Press, Edinburgh.

Chen, Tianxu 2022. “Development of radical awareness at initial learning stage in L2 Chinese: stronger vs. weaker learners of Chinese characters”. *Language Awareness* 31(1), 73–94.

529:7207830164

Chen, Tianxu; Sihui Ke; Keiko Koda 2021. “The Predictive Role of Grapho-Morphological Knowledge in Reading Comprehension for Beginning-Level L2 Chinese Learners”. *Frontiers in Psychology* 12, 1–10.

Chikamatsu, Nobuko 1996. “The Effects of L1 Orthography on L2 Word Recognition”. *Studies in Second Language Acquisition* 18 (4), 403–432.

Chikamatsu, Nobuko 2005. “L2 Japanese Kanji Memory and Retrieval: An Experiment on the Tipof-the-pen (TOP) Phenomenon”. [w:] Vivian Cook; Benedetta Bassetti (red.) *Second Language Writing Systems*. Multilingual Matters LTD, Clevedon/Buffalo/Toronto, 71–96.

Comrie, Bernard 1989. *Language Universals and Typology*. *Second Edition.* The University of Chicago Press, Chicago.

Cook, Vivian; Benedetta Bassetti 2005. “An Introduction to Researching Second Language Writing Systems”. [w:] Vivian Cook; Benedetta Bassetti (red.) *Second Language Writing Systems*. Multilingual Matters LTD, Clevedon/Buffalo/Toronto, 1–67.

Coulmas, Florian 1999. *The Blackwell encyclopedia of writing systems*. Blackwell Publishing, Malden/Oxford/Carlton.

Coulmas, Florian 2003. *Writing Systems. An Introduction to their Linguistic Analysis*. Cambridge University Press, Cambridge.

Coulmas, Florian 2013. *Writing and Society: An Introduction*. Cambridge University Press, Cambridge.

Crystal, David 2008. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Sixth Edition*. Blackwell Publishing, Malden.

Dakowska, Maria 2014. *O rozwoju dydaktyki języków obcych jako dyscypliny naukowej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Daniels, Peter T. 1990. „Fundamentals of Grammatology”. *Journal of the American Oriental Society* 110 (4), 727–731.

Davenport, Mike; S. J. Hannahs 2005. *Introducing Phonetics and Phonology.* Hodder Education, London.

Dawey, Dan P. 2004. “Connections Between Teacher and Student Attitudes Regarding Script Choice in First-Year Japanese Language Classrooms.” *Foreign Language Annals* 37 (4), 567–583.

530:5437279159

DeFrancis, John 1989. *Visible Speech. The Diverse Oneness of Writing Systems*. University of Hawaii Press, Honolulu.

Denzin, Norman K.; Yvonna S. Lincoln 2005. "Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research". [w:] Norman K. Denzin; Yvonna S. Lincoln (red.) *The Sage Handbook of Qualitative Research. Third Edition.* Sage Publications, Thousand Oaks/London/New Delhi, 1–32.

Don, Jan 2014. *Morphological theory and the morphology of English*. Edinburgh University Press, Edinburgh.

Dörnyei, Zoltán 2007. *Research Methods in Applied Linguistics. Quantitative, Qualitative, and Mixed Methodologies.* Oxford University Press, Oxford.

Dörnyei, Zoltán; Tatsuya Taguchi 2010. *Questionnaires in Second Language Research: Construction, Administration, and Processing*. Routledge, New York.

Dryer, Matthew S. 2007. "Word order". [w:] Timothy Shopen (red.) *Language Typology and Syntactic Description. Second edition. Volume I: Clause Structure*. Cambridge University Press, Cambridge.

Elbourne, Paul 2011. *Meaning. A Slim Guide to Semantics.* Oxford University Press, Oxford.

Everson, Michael E. 2011. "Best Practices in Teaching Logographic and Non-Roman Writing Systems to L2 Learners". *Annual Review of Applied Linguistics* 31, 249–274.

Fábregas, Antonio; Sergio Scalise 2025. *Morphology. From Data to Theories. 2nd Edition.* Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh.

Fischer, Steven Roger 2001. *A History of Writing*. Reaktion Books, London.

Foley, William A. 2007. "A typology of information packaging in the clause". [w:] Timothy Shopen (red.) *Language Typology and Syntactic Description. Second edition. Volume I: Clause Structure*. Cambridge University Press, Cambridge.

Fontana, Andrea; James H. Frey 2005. "The Interview: From Neutral Stance to Political Involvement". [w:] Norman K. Denzin; Yvonna S. Lincoln (red.) The Sage Handbook of Qualitative Research. Third Edition. Sage Publications, Thousand Oaks/London/New Delhi, 695–728.

Frellesvig, Bjarke 2010. *A History of the Japanese Language*. Cambridge University Press, New York.

531:3607791842

Fromkin, Victoria; Robert Rodman; Nina Hyams 2017. *An Introduction to Language, 11th Edition*. Cengage, Boston, MA.

Gamage, Gayathri Haththotuwa 2003. "Perceptions of kanji learning strategies: Do they differ among Chinese character and alphabetic background learners?". *Australian Review of Applied Linguistics* 26 (2), 17–30.

Gottlieb, Nanette 2010. "The Rōmaji movement in Japan". *Journal of the Royal Asiatic Society* 20(1), 75–88.

Gottlieb, Nanette 2012. *Language Policy in Japan. The Challenge of Change*. Cambridge University Press, Cambridge.

Grabowska, Małgorzata 2015. „Sprawozdanie z konferencji: Świat głuchoniewidomych — wyzwania współczesności". *Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej* 17, 119–131.

Greimas, A.-J. 1983. *Structural Semantics: An Attempt at a Method*. University of Nebraska Press, Lincoln and London.

Grzegorczykowa, Renata 2008. *Wstęp do językoznawstwa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Hagiwara, Akiko 2016. „The Role of Phonology and Phonetics in L2 Kanji Learning". *The Modern Language Journal* 100(4), 880–897.

Halliday, M.A.K. 1978. *Language as a social semiotic. The social interpretation of language and meaning.* Edward Arnold, London.

Halliday, M.A.K. 1989. *Spoken and written language*. Oxford University Press, Oxford.

Handel, Zev 2019. *Sinography. The Borrowing and Adaptation of the Chinese Script*. Brill, Leiden.

Hasegawa, Yoko 2015. *Japanese. A Linguistic Introduction*. Cambridge University Press, Cambridge.

Hashimoto Shinkichi 1948. *Kokugohō kenkyū.* Iwanami Shoten, Tōkyō.｜橋本進吉（1948）. 『國語法研究』. 岩波書店.

Hatta, Takeshi; Ayako Kawakami; Katsuo Tamaoka 1998. "Writing errors in Japanese kanji: A study with Japanese students and foreign learners of Japanese". *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal* 10, 457–470.

532:7700204356

Hattie, John A. C. 2009. *Visible learning: a synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Routledge, London/New York.

Heisig, James W. 2007. *Remembering the Kanji Vol. 1. A Complete Course on How Not to Forget the Meaning and Writing of Japanese Characters. Fifth Edition*. University of Hawai'i Press, Honolulu.

Hersch, Marion 2013. "Deafblind People, Communication, Independence, and Isolation". *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 18(4), 446–463.

Honda, Keisuke 2009. "Homographic kanji, their ambiguity and the effectiveness of okurigana as a device for disambiguation". *Written Language & Literacy* 12(2), 213–236.

Honda, Keisuke 2019. "What Do Kanji Graphs Represent in the Current Japanese Writing system? Towards a Unified Model of Kanji as Written Signs". [w:] Yannis Haralambous (red.) *Graphemics in the 21st Century. Brest, June 13-15, 2018. Proceedings*. Fluxus Editions, Brest, 185–208.

Huan, Quoc Minh 2019. "Japanese language learners' perceptions of strategies use and their effectiveness in kanji learning". *Ho Chi Minh City Open University Journal of Science* 9 (2), 65–74.

Huszcza, Romuald 2000. „Tetrady klasycznochińskie w japońszczyźnie — wielosystemowość i współsystemowość wschodnioazjatycka". *Japonica* 13, 47–68.

Huszcza, Romuald 2001. „Podgramatyka skrótów w systemie gramatycznym oraz leksykalnym współczesnej japońszczyzny". *Japonica* 14, 133–146.

Huszcza, Romuald 2012. *Gramatykalizacje japońszczyzny.* Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Huszcza, Romuald; Maho Ikushima; Jan Majewski 2003. *Gramatyka japońska. Podręcznik z ćwiczeniami tom I*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Huszcza, Romuald; Jan Majewski; Maho Ikushima; Jarosław Pietrow 2003a. *Gramatyka japońska. Podręcznik z ćwiczeniami tom II*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Irwin, Mark 2011. *Loanwords in Japanese*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.

Iventosch, Mieko Shimizu 2012. „Teaching Japanese Written Language". [w:] Ken Goodman; Shaomei Wang; Mieko Shimizu Iventosch; Yetta Goodman (red.) *Reading in Asian Languages. Making Sense of Written Texts in Chinese, Japanese, and Korean.* Routledge, Nowy Jork, 236–257.

533:7972094485

Iwaniec, Janina 2020. “Questionnaires: Implications for effective implementation”. [w:] Jim McKinley; Heath Rose (red.) *The Routledge Handbook of Research Methods in Applied Linguistics*. Routledge, Abingdon, 324–335.

Jabłoński, Arkadiusz 2013. *Homeostaza tekstu. Tłumaczenie i komunikacja międzykulturowa w perspektywie polsko-japońskiej.* Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.

Jabłoński, Arkadiusz 2021. *Polski leksykon japońskich terminów gramatycznych. Tom 1: A–K*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

Jabłoński, Arkadiusz 2021a. *Polski leksykon japońskich terminów gramatycznych. Tom 2: L–R*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

Jabłoński, Arkadiusz 2021b. *Polski leksykon japońskich terminów gramatycznych. Tom 3: S–Z*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

Jabłoński, Arkadiusz 2021c. *Japanese nominal elements as abandoned parts of speech*. Wydawnictwo Rys, Dąbrówka.

Jabłoński, Arkadiusz 2022. *Case in Japanese — A Morphological Approach*. Wydawnictwo Rys, Dąbrówka.

Janowska, Iwona 2015. „Kompetencja komunikacyjna a glottodydaktyka”. *LingVaria* 2(20), 41–54.

Japan Foundation 2013. *Marugoto. Nihon-no kotoba-to bunka. Nyūmon A1 Rikai* [Wszystko razem. Język i kultura Japonii, wprowadzenie. Poziom A1: rozumienie]. Sanshūsha, Tōkyō.｜独立行政法人国際交流基金（ジャパンファウンデーション）（2013）.『まるごと．日本のことばと文化．入門 A1 りかい』．三修社.

Japan Foundation 2014. *Marugoto. Nihon-no kotoba-to bunka. Shokyū 1 A2 Rikai* [Wszystko razem. Język i kultura Japonii dla początkujących 1. Poziom A2: rozumienie]. Sanshūsha, Tōkyō.｜独立行政法人国際交流基金（ジャパンファウンデーション）（2014）.『まるごと．日本のことばと文化．初級 1 A2 りかい』．三修社.

Japan Foundation 2014a. *Marugoto. Nihon-no kotoba-to bunka. Shokyū 2 A2 Rikai* [Wszystko razem. Język i kultura Japonii dla początkujących 2. Poziom A2: rozumienie]. Sanshūsha, Tōkyō.｜独立行政法人国際交流基金（ジャパンファウンデーション）（2014a）.『まるごと．日本のことばと文化．初級 2 A1 りかい』．三修社.

534:1015244021

Japan Foundation 2015. *Marugoto. Nihon-no kotoba-to bunka. Shochūkyū A2/B1* [Wszystko razem. Język i kultura Japonii dla początkujących i średnio zaawansowanych. Poziom A2/B1]. Sanshūsha, Tōkyō. ｜独立行政法人国際交流基金（ジャパンファウンデーション）（2015）. 『まるごと．日本のことばと文化．初中級 A2/B1』．三修社.

Jaroszewska, Anna 2014. „O glottodydaktyce słowami glottodydaktyków". *Języki Obce w Szkole* 4/2014, 52–66.

Jaroszewska, Anna 2020. „Studium przypadku w badaniach glottodydaktycznych". *Czasopismo Polskiego Towarzystwa Neofilologicznego* 54(2), 245–268.

JITENON 2026. https://kanji.jitenon.jp/ [ostatni dostęp 28.06.2026]

Joyce, Terry 2013. "The significance of the morphographic principle for the classification of writing systems". [w:] Susanne R. Borgwaldt; Terry Joyce (red.) *Typology of Writing Systems*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 61–84.

Joyce, Terry; Hisashi Masuda 2018. "Introduction to the multi-script Japanese writing system and word processing". [w:] Hye K. Pae (red.) *Writing Systems, Reading Processes, and Cross-Linguistic Influences. Reflections from the Chinese, Japanese and Korean Languages*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 179–200.

Kageyama, Taro; Michiaki Saito 2016. „Vocabulary strata and word formation processes". [w:] Taro Kageyama; Hideki Kishimoto (red.) *Handbook of Japanese Lexicon and Word Formation*. Walter de Gruyter Inc., Boston/Berlin, 11–50.

Kakihana, Shinichiro 2025. "The Roles of Okurigana and Lexical Context in Reading Kanji Words with Kun-Reading and Their Relationship to Reading Amount". *Japanese Psychological Research* 2025, 1–20.

KANKEN 2026a. https://www.kanken.or.jp/kotoshinokanji/about/ [ostatni dostęp: 06.08.2026]

KANKEN 2026b. https://www.kanken.or.jp/kanken/about/outline/ [ostatni dostęp: 06.08.2026]

Kano Chieko; Shimizu Yuri; Yabe Hiroko; Ishii Eriko 2015. *Shinpan Basic Kanji Book. Kihon Kanji 500 Vol. 1* [Nowe wydanie Basic Kanji Book. 500 podstawowych sinogramów, tom 1]. Bonjinsha, Tōkyō.｜加納千恵子、清水百合、谷部弘子、石井恵理子（2015）.『新版 Basic Kanji Book 基本漢字 500 Vol. 1』．凡人社.

535:2166054321

Katsuki-Pestemer, Noriko 2003. *Japanese postpositions: theory and practice*. LINCOM Europa, Muenchen.

Keehl, Oleksandra G. 2023. *Evidence-Based Gamification and Mnemonics for Logographic Writing Systems*. [rozprawa doktorska napisana pod opieką naukową prof. Edwarda Melcera, profesor Sri Kurniawan oraz dr. Ryana Redmonda w Uniwersytecie Kalifornijskim w Santa Cruz].

Keehl, Oleksandra G.; Edward F. Melcer 2021. "Music to My Ears: Developing Kanji Stroke Knowledge through an Educational Music Game". *Multimodal Technology and Interaction* 5 (83), 1–19.

Kindaichi Haruhiko; Hayashi Ōki; Shibata Takeshi (red.) 1988. *Nihongo hyakka daijiten. An Encyclopaedia of The Japanese Language*. Taishūkan Shoten, Tōkyō.｜金田一春彦、林大、柴田武［編集］(1988).『日本語百科事典』. 大修館書店.

Kirk, Bruce S. J. 2022. *Exploring the Relationships Between Japanese L2 Acquisition Rates, Study Environments and Kanji Learning Strategies.* [praca magisterska napisana na Uniwersytecie Oksfordzkim]

Kiyose, Gisaburo N. 1995. *Japanese grammar. A new approach*. Kyoto University Press, Kyoto.

Kobayashi Yoshiko 1998. "Kanji jugyō-ni okeru gakushū katsudō: ninchi shinrigakuteki moderu-ni yoru kentō". *Hokkaidō Daigaku Ryūgakusei Sentā Kiyō* 2, 88–102.｜小林由子（1998）.「漢字授業における学習活動―認知心理学的モデルによる検討―」.『北海道大学留学生センター紀要』第 2 号，pp. 88‐102.

Kocimaheni, Amira Agustin 2018. "SILK as Kanji Learning Model for Students at Japanese Department". *Advances in Social Science, Education and Humanities Research* 108, 223–226.

Kondo-Brown, Kimi 2006. "How Do English L1 Learners of Advanced Japanese Infer Unknown Kanji Words in Authentic Texts". *Language Learning* 56 (1), 109–153

Kondo-Brown, Kimi 2006a. "Affective Variables and Japanese L2 Reading Ability." *Reading in a Foreign Language* 18 (1), 55–71.

Künstler, Mieczysław Jerzy 1970. *Pismo chińskie*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

536:1739730819

Lass, Roger 1984. *Phonology. An Introduction to Basic Concepts.* Cambridge University Press, Cambridge.

Leong, Che Kan; Katsuo Tamaoka 1995. "Use of phonological information in processing kanji and katakana by skilled and less skilled Japanese readers". *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal* 7, 377–393.

Li, Charles N.; Sandra A. Thompson 1976. "Subject and Topic: A New Typology of Language". [w:] Charles N. Li (red.) *Subject and Topic*. Academic Press Inc., New York/San Francisco/London, 457–490.

Loh, Elizabeth Ka Yee; Xian Liao; Shing On Leung; Loretta Chung Wing Tam 2021. "How do Chinese as a second language (CSL) learners acquire orthographic knowledge: component, structure and position regularity". *Language Awareness* 30(3), 297–316.

Machida, Sayuki 2013. "Kanji Learning in a Mixed Class of Students from Character and NonCharacter Based Language Backgrounds". *Electronic Journal of Foreign Language Teaching* 1, 17–34.

Maeng, Unkyoung 2020. "Explicit Versus Implicit Instruction: A Meta-Analysis of Comparative Studies". *Modern English Education* 21(4), 11–23.

Majewicz, Alfred F. 1989. *Języki świata i ich klasyfikowanie.* Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Martin, Samuel E. 1988. *A Reference Grammar of Japanese*. Charles E. Tuttle Company, Tokyo.

Masuda, Hisashi; Hirofumi Saito 2002. "Interactive Processing of Phonological Information in Reading Japanese Kanji Character Words and Their Phonemic Radicals". *Brain and Language* 81, 445–453.

Matsunaga, Sachiko 2016. "Teaching and Learning to Read Kanji as L2: Why Are They Difficult?". [w:] Jun Xing; Pak-sheung Ng (red.) *Indigenous Culture, Education and Globalization. Critical Perspectives from Asia*. Springer, New York, 245–262.

Matthews, P. H. 1991. *Morphology. Second Edition*. Cambridge University Press, Cambridge.

Matthews, P. H. 1981. *Syntax*. Cambridge University Press, Cambridge.

Matthews, Peter 1993. "Central Concepts of Syntax". [w:] Joachim Jacobs; Arnim von Stechow; Wolfgang Sternefeld; Theo Vennemann (red.) *Syntax. Ein internationales Handbuch*

537:7435900342

zeitgenössischer Forschung. An International Handbook of Contemporary Research. Walter de Gruyter, Berlin/New York, 89–117.

McBride, Catherine 2018. *Foreword*. [w:] Hye K. Pae (red.) *Writing Systems, Reading Processes, and Cross-Linguistic Influences. Reflections from the Chinese, Japanese and Korean Languages*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, IX–XII.

Milewski, Tadeusz 2005. *Językoznawstwo*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Miyagawa, Shigeru 1987. „Lexical Categories in Japanese". *Lingua* 73, 29–51.

MEXT 2017. *Shōgakkō gakushū shidō yōryō (Heisei 29 nen kokuji) [Wytyczne dla szkół podstawowych dotyczące nauczania i uczenia się (ogłoszone w 29 roku ery Heisei)]*.｜文部科学省（2017）.『小学校学習指導要領（平成29年告示』. https://www.mext.go.jp/content/20230120-mxt_kyoiku02-100002604_01.pdf [ostatni dostęp 04.08.2025]

Mori, Yoshiko 1998. "Effects of First Language and Phonological Accessibility on Kanji Recognition". *The Modern Language Journal* 82 (i), 69–82.

Mori, Yoshiko 1999. "Beliefs about Language Learning and their Relationship to the Ability to Integrate Information from Word Parts and Context in Interpreting Novel Kanji Words". *The Modern Language Journal* 83 (iv), 534–547.

Mori, Yoshiko 2002. "Individual differences in the integration of information from context and word parts in interpreting unknown kanji words". *Applied Psycholinguistics* 23, 375–397.

Mori, Yoshiko 2003. "The Roles of Context and Word Morphology in Learning New Kanji Words". The Modern Language Journal 87 (iii), 404–420.

Mori, Yoshiko 2012. "Five Myths about "Kanji" and "Kanji" Learning". *Japanese Language and Literature* 46 (1), 143–169.

Mori, Yoshiko 2014. "Review of Recent Research on Kanji Processing, Learning, and Instruction". *Japanese Language and Literature* 48(2), 403-430.

Mori, Yoshiko; William Nagy 1999. "Integration of information from context and word elements in interpreting novel kanji compounds". *Reading Research Quarterly* 34 (1), 80–101.

Mori, Yoshiko; Hideko Shimizu 2007. „Japanese Language Students' Attitudes Toward Kanji and Their Perceptions on Kanji Learning Strategies". *Foreign Language Annals* 40 (3), 473–490.

538:8361992965

Mori, Yoshiko; Kumi Sato; Hideko Shimizu 2007. “Japanese Language Students’ Perceptions on Kanji Learning and Their Relationship to Novel Kanji Word Learning Ability”. *Language Learning* 57 (1), 57–85.

Morohashi Tetsuji 2000. *Dai Kanwa Jiten*. *Shūteiban [Wielki Słownik Znaków* Kanji*. Wersja poprawiona]*. Tōkyō: Taishūkan Shoten,.｜諸橋轍次（2000）.『大漢和辞典』修訂版. 大修館書店.

MPG 2015. Bernard Comrie; Martin Haspelmath; Balthasar Bickel. *The Leipzig Glossing Rules: Conventions for interlinear morpheme-by-morpheme glosses*. https://www.eva.mpg.de/lingua/pdf/Glossing-Rules.pdf [ostatni dostęp: 27.07.2026]

Mulekova, Linara Ramilevna 2025. “Advancing Kanji Pedagogy: Challenges, Strategies, and Innovations in Teaching Japanese Characters”. *International Journal of Formal Education* 4 (2), 284–289.

Muszyński, Heliodor 2018. *Metodologiczne vademecum badacza pedagoga.* Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.

Nagórko, Alicja 2007. *Zarys gramatyki polskiej*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Nakamura, Wataru 2018. “Case”. [w:] Yoko Hasegawa (red.) *The Cambridge handbook of Japanese linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge, 249–275.

NIKKEI 2025. https://www.nikkei.com/article/DGXLASDG24H0N_U7A920C1000000/ [ostatni dostęp 04.08.2025]

Nowak, Bogusław 2009. *Słownik znaków japońskich.* Wiedza Powszechna, Warszawa.

Nowak, Radosław 2022. *Nauczanie i nauka znaków kanji wśród osób uczących się języka japońskiego jako obcego – analiza wybranych materiałów do nauki*. [praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Arkadiusza Jabłońskiego na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu].

Nowak, Radosław 2026. “The ambiguous descriptions of Japanese morphography and agglutination: a critical analysis of relations between graphemics and morphology in the Japanese language”. *Silva Iaponicarum* LXXV, 12–51.

Nesbitt, Dallas 2009. “Achieving Unconscious Recall of Kanji: Can Rote Learning Help?”. *New Zealand Studies in Applied Linguistics* 15 (2), 61–73.

539:8689084257

Oka, Mayumi; Junko Kondo; Michio Tsutsui; Yuta Mori; Tomoko Okuno; Yoshimi Sakakibara; Ayaka Sogabe; Masae Yasuda 2021. *Tobira I: Beginning Japanese.* Kurushio Shupppan, Tokyo.

Omori, Mikimasa; Jun'ichi Yamamoto 2018. „Kanji Writing Acquisition Through Sequential Stimulus Pairing in Japanese Students with Writing Difficulties". *The Psychological Record* 68, 189–200.

Oxford, Rebecca L. 1990. *Language Learning Strategies. What Every Teacher Should Know*. Heinle & Heinle Publishers, Boston, Massachusetts.

O'Malley, J. Michael; Anna Uhl Chamot 1990. *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. Cambridge University Press, New York.

Pae, Hye K. 2018. "Written languages, East-Asian scripts, and cross-linguistic influences. An introduction". [w:] Hye K. Pae (red.) *Writing Systems, Reading Processes, and Cross-Linguistic Influences. Reflections from the Chinese, Japanese and Korean Languages*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 1–24.

Paolo, Ezequiel A. Di; Elena Clare Cuffari; Hanne De Jaegher 2018. *Linguistic Bodies. The Continuity between Life and Language.* The MIT Press, Cambridge/London.

Paxton, Simon Regin; Chavalin Svetanant 2021. "Kanji selection and ordering in beginner-Level Japanese language textbooks". *NIDA Journal of Language and Communication* 26 (39), 40–54.

Peirce, Charles Sanders 1932. *The Collected Papers of Charles Sanders Peirce. Volume II: Element of Logic.* Harvard University Press, Cambridge.

PERFECTWORLD 2026. https://nte.perfectworld.com/jp/ [ostatni dostęp: 07.08.2026]

Perfetti, Charles A.; Susan Dunlap 2008. "Learning to read. General principles and wiriting system variations". [w:] Keiko Koda; Annette M. Zehler (red.) *Learning to Read Across Languages*. Routledge, New York, 13–39.

Pfeiffer, Waldemar 2001. *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*. Wagros, Poznań.

Pitura, Joanna 2023. "Using the e-questionnaire in qualitative applied linguistics research". *Research Methods in Applied Linguistics* 2 (1), 1–10.

Polański, Kazimierz (red.) 1999. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego.* Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław.

540:3169294588

Rasiban, Linna Meilia; Dadang Sudana; Dedi Sutedi 2019. “Indonesian students’ perceptions of mnemonic strategies to recognize Japanese kanji characters”. *Indonesian Journal of Applied Linguistics* 8 (3), 697–702.

Rädiker, Stefan; Udo Kuckartz 2020. *Focused Analysis of Qualitative Interviews with MAXQDA. Step by Step*. MAXQDA Press, Berlin.

Robins, R.H. 2013. *General Linguistics. An Introductory Survey (Fourth Edition)*. Routledge, London/New York.

Roehr-Brackin, Karen 2022. “Explicit and implicit knowledge and learning of an additional language: A research agenda”. *Language teaching*, 1–19.

Rogers, Henry 2005. *Writing Systems. A Linguistic Approach*. Blackwell Publishing, Malden.

Rose, Heath 2017. *The Japanese Writing System. Challenges, Strategies and Self-regulation for Learning Kanji*. Multilingual Matters, Bristol/Blue Ridge Summit.

Rozov, Nikolai S. 2023. *The Origin of Language and Consciousness. How Social Orders and Communicative Concerns Gave Rise to Speech and Cognitive Abilities*. Springer, Cham.

Rönnberg, Jerker; Erik Borg 2001. “A Review and Evaluation of Research on the Deaf-blind from Perceptual, Communicative, Social and Rehabilitative Perspectives”. *Scandinavian Audiology* 30(2), 67–77.

Rutkowski, Paweł 2016. „Opisać język głuchych”. *ACADEMIA. Magazyn Polskiej Akademii Nauk* 4(48), 60–64.

Ryan, Richard M.; Edward L. Deci 2000. “Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being”. *American Psychologist* 55(1), 68–78.

Saito, Hirofumi; Osamu Yamazaki; Hisashi Masuda 2002. “The Effect of Number of Kanji Radical Companions in Character Activation with a Multi-Radical-Display Task”. *Brain and Language* 81, 501–508.

Sampson, Geoffrey 1985. *Writing Systems. A linguistic introduction*. Stanford University Press, Stanford.

Sandler, Wendy; Diane Lillo-Martin 2007. *Sign Language and Linguistic Universals*. Cambridge University Press, New York.

541:7331769795

Sasaki Hitoko; Matsumoto Noriko 2017. *Nihongo sōmatome N4. Kanji, kotoba* [Podsumowując język japoński na poziomie N4. Sinoramy i słownictwo]. Ask Publishing, Tōkyō.｜佐々木仁子、松本紀子（2017）.『日本語総まとめ N4．漢字、ことば』. アスク出版.

Sato, Eriko 2018. "Sociocultural implications of the Japanese multi-scripts. Translanguaging in translation". [w:] Hye K. Pae (red.) *Writing Systems, Reading Processes, and Cross-Linguistic Influences. Reflections from the Chinese, Japanese and Korean Languages*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 313–334.

Saussure, Ferdinand de 2007. *Kurs językoznawstwa ogólnego*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Scott-Phillips, Thomas C. 2015. "Nonhuman Primate Communication, Pragmatics, and the Origins of Language". *Current Anthropology* 56(1), 56–80.

Seeley, Christopher 1990. *A History of Writing in Japan*. E.J. Brill, Leiden.

Shen, Helen A.; Chuanren Ke 2007. "Radical Awareness and Word Acquisition Among Nonnative Learners of Chinese". *The Modern Language Journal* 91(i), 97–111.

Shibatani, Masayoshi 1990. *The Languages of Japan*. Cambridge University Press, Cambridge.

Shibatani, Masayoshi 2020. "Japanese and the mainland dialects". [w:] Martine Robbeets; Alexander Savelyev (red.) *The Oxford Guide to the Transeurasian*. Oxford University Press, Oxford, 163–195.

Shibatani, Masayoshi; Taro Kageyama 1988. „Word formation in modular theory of grammar: post-syntactic compounds in Japanese". *Language* 64, 451–484.

Shibatani, Masayoshi; Taro Kageyama 2015. „Introduction to the Handbooks of Japanese Language and Linguistics". [w:] Patrick Heinrich; Shinsho Miyara; Michinori Shimoji (red.) *Handbook of the Ryukyuan Languages. History, Structure, and Use*. De Gruyter, Berlin/Boston/Munich, vii–xxxiii.

Shimizu, Hideko; Kathy E. Green 2002. "Japanese Language Educators' Strategies for and Attitudes toward Teaching Kanji". *The Modern Language Journal* 86 (ii), 227–241.

Shimoji, Michinori 2022. „The Japonic Languages: an Introduction". [w:] Michinori Shimoji (red.) *An Introduction to the Japonic Languages. Grammatical Sketches of Japanese Dialects and Ryukyuan Languages*. Brill, Leiden/Boston, 1–24.

542:5801284342

Song, Jae Jung 2018. *Linguistic Typology.* Oxford University Press, Oxford.

Sproat, Richard 2000. *A Computational Theory of Writing Systems.* Cambridge University Press, Cambridge.

Stauder, Andréas 2022. “Paths to Early Phoneticism: Egyptian Writing in the Late Fourth Millennium BCE”. [w:] Ludwig D. Morenz (red.) *Wege zur frühen Schrift: Niltal und Zweitstomland. Thot. Beiträge zur historischen Epistemologie und Medienarchäologie. Band 3*. EB-Verlag, Berlin, 217–290.

Stechow, Arnim von 1993. “Die Aufgaben der Syntax”. [w:] Joachim Jacobs; Arnim von Stechow; Wolfgang Sternefeld; Theo Vennemann (red.) *Syntax. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. An International Handbook of Contemporary Research. Halbband / Volume 1*. Walter de Gruyter, Berlin/New York.

Tajima Masaru 2006. „Hyōgo moji-to shite-no kanji”. [w:] Maeda Tomiyoshi; Nomura Masaaki (red.) *Asakura kanji kōza 2. Kanji-no hataraki.* Asakura Shoten, Tōkyō. ｜田島優（2006）. 「表語文字としての漢字」. 前田富祺、野村雅昭［編集］『朝倉漢字講座２. 漢字のはたらき』. 朝倉書店.

Tanaka Harumi i in. (red.) 1988. *Gendai gengogaku jiten. Seibido’s Dictionary of Linguistics*. Seibidō, Tōkyō.｜田中春美［編集］（1988）.『現代言語学辞典』. 成美堂.

Tanaka, Mitsuko 2013. “Examining kanji learning motivation using self-determination theory”. *System* 41, 804–816.

Taniguchi Atsushi 2017. “Kanji keitaiso-no ichi-ga futekisetsu-na kanji-ni okeru shoji renshū-no kōka”. *Nagoya Gakuin Daigaku Kyōshoku Sentā Nenpō* 1, 11–19.｜谷口篤（2017）.「漢字形態素の位置が不適切な漢字における書字練習の効果」.『名古屋学院大学教職センター年報』創刊号，pp. 11‐19.

Taylor, Insup; M. Martin Taylor 2014. *Writing and Literacy in Chinese, Korean and Japanese*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

Thomas, Margaret 2013. “"Air Writing" and Second Language Learners' Knowledge of Japanese Kanji”. *Japanese Language and Literature* 47, 23–58.

Tollini, Aldo 1994. “The Importance of Form in the Teaching of Kanji”. *Sekai no Nihongo Kyōiku* 4, 107–116.

543:1098618991

Tomasello, Michael 2008. *Origins of Human Communication*. MIT Press, Cambridge/Massachusetts.

Tomasello, Michael 2019. *Becoming Human. A Theory of Ontogeny*. Harvard University Press, Cambridge/London.

Tomasello, Michael; Josep Call 2019. "Thirty years of great ape gestures". *Animal Cognition* 22, 461–469.

Toyoda, Etsuko 1998. "Development of Graphemic Awareness and Reading Proficiency". *Proceedings: The 9th International University of Japan Conference on SLR in Japan 1998*, 76–88.

Toyoda, Etsuko 2009. „An Analysis of L2 Readers' Comments on *Kanji* Recognition". *Electronic Journal of Foreign Language Teaching* 6 (1), 5–20.

Toyoda, Etsuko; Arief Muhammad Firdaus; Chieko Kano 2013. "Identifying Useful Phonetic Components of *kanji* for Learners of Japanese". *Japanese Language and Literature* 47(2), 235–272.

Tsujimura, Natsuko 2007. *An Introduction to Japanese Linguistics*. *Second Edition.* Blackwell Publishing, Malden.

Tsujimura, Natsuko 2014. *An Introduction to Japanese Linguistics*. *Third Edition.* Wiley Blackwell, Chichester.

UNESCO 2010. *Atlas of the World's Languages in Danger*. https://en.wal.unesco.org/countries/japan [ostatni dostęp 28.04.2025]

Unger, J. Marshall 1996. *Literacy and Script Reform in Occupation Japan. Reading between the Lines.* Oxford University Press, New York/Oxford.

Unger, J. Marshall 2014. "Empirical Evidence and the Typology of Writing Systems: A Response to Handel". *Scripta* 6, 75–95.

Van Rooy, Raf 2020. *Language or Dialect? The History of a Conceptual Pair*. Oxford University Press, Oxford.

Velupillai, Viveka 2012. *An Introduction to Linguistic Typology*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.

Vernus, Pascal 2022. "Writing and "(Restricted) Semiographies." Clarifying Their Relationships in Light of the Most Ancient Egyptian Data". [w:] Ludwig D. Morenz (red.) *Wege zur*

544:4296296343

frühen Schrift: Niltal und Zweitstomland. Thot. Beiträge zur historischen Epistemologie und Medienarchäologie. Band 3. EB-Verlag, Berlin, 21–56.

Vovin, Alexander 2020. *A Descriptive and Comparative Grammar of Western Old Japanese. Revised, Updated and Enlarged 2nd Edition*. Brill, Leiden/Boston.

Wang, Min; Ying Liu; Charles A. Perfetti 2004. "The Implicit and Explicit Learning of Orthographic Structure and Function of a New Writing System". *Scientific Studies of Reading* 8 (4), 357–379.

Wasilewska, Halina 2019. *Adaptacje i metamorfozy – znaki chińskie w wybranych sinograficznych systemach pisma Azji Wschodniej*. Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań.

Wąsowicz-Peinado, Aleksandra 2016. *Glottodydaktyka grafemiczna języka japońskiego w polskim środowisku językowym (Semiotyka pisma ideograficznego w nauczaniu języka)*. [Rozprawa doktorska napisana pod opieką naukową prof. dr. hab. Romualda Huszczy na Uniwersytecie Warszawskim.]

Wąsowicz-Peinado, Aleksandra 2019. „Przekład tekstu japońskiego z perspektywy znaczeń konotowanych przez warstwę grafemiczną". [w:] Ewa Gruszczyńska, Małgorzata Guławska-Gawkowska, Anna Szczęsny (red.) *Translatoryczne i dyskursywne oblicza komunikacji*. Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Warszawa, 131–152.

Wilczyńska, Weronika; Anna Michońska-Stadnik 2010. *Metodologia badań w glottodydaktyce. Wprowadzenie*. Wydawnictwo AVALON, Kraków.

Wnuk, Zuzanna 2023. *Rozwój metajęzykowej świadomości ortograficznej w kontekście nauczania i uczenia się języka chińskiego jako języka obcego*. [Rozprawa doktorska napisana pod opieką naukową dr hab. Haliny Wasilewskiej oraz promotora pomocniczego dr. Kamila Burkiewicza na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.]

Wnuk, Zuzanna 2024. "Graphemic Awareness Development of Polish Learners of Chinese as a Foreign Language". *Theory and Practice of Second Language Acquisition* 10 (1), 1–27.

Wydell, Taeko N.; Brian Butterworth; Karalyn Patterson 1995. "The Inconsistency of Consistency Effects in Reading: The Case of Japanese Kanji". *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 21 (5), 1155–1168.

545:1014130872

Xu, Wen; Garth Stahl 2021. “Teaching Chinese with Chinese characteristics: ‘difficult’ knowledge, discomforting pedagogies and student engagement”. *Pedagogy, Culture & Society*, 1–17.

Yamada, Jun; Yasushi Mitarai; Tatsuhiro Yoshida 1991. “Kanji words are easier to identify than katakana words”. *Psychological Research* 53, 136–141.

Yamanishi Ryōsuke; Oizumi Junpei; Nishihara Yōko; Fukumoto Jun’ichi 2015. “*Jinmei-no gengoteki tokuchō-no bunseki-ni motozuku kirakira nēmu hantei*” [Wykrywanie efektownych imion na podstawie analizy cech językowych antroponimów]. *Nihon Kansei Kōgakkai Ronbunshi* 15(1), 31–37.｜山西良典、大泉順平、西原陽子、福本淳一（2016）.「人名の言語的特徴の分析に基づくキラキラネーム判定」.『日本感性工学会論文誌』第 15 巻第 1 号，pp．31-37.

Yamashita, Hiroko; Yukiko Maru 2000. “Compositional Features of Kanji for Effective Instruction”. *The Journal of the Association of Teachers of Japanese* 34 (2), 159–178.

Yngve, Victor H. 1975. “Human Linguistics and Face-to-Face Interaction”. [w:] A. Kendon i in. (red.) *Organization of Behavior in Face-to-Face Interaction*. Mouton Publishers, The Hague/Paris, 47–62.

Yule, George 2020. *The Study of Language, 7th Edition*. Cambridge University Press, Cambridge.

Zając, Jolanta 2010. „Glottodydaktyka w ujęciu epistemologicznym”. *Neofilolog* 34, 37–48.

Zawadowski, Leon 1966. *Lingwistyczna teoria języka*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Źródła leksykograficzne i wykorzystane hasła słownikowe (w przypadku słowników elektronicznych, jeśli w tekście rozprawy nie podano numeru strony). W «nawiasie ostrokątnym» podany sposób odwołania do danego słownika w przypisach w tekście rozprawy:

Matsumura Akira (red.) 1995. *Super Daijirin*. Sanseidō, Tōkyō. [Wersja elektroniczna drugiego wydania słownika Daijirin]｜松村明［偏］（1995）.『スーパー大辞林』．三省堂.【『大辞林 第 2 版』の電子版】

おおき オホキ 【大き】

おおき・い オホキイ [3] 【大きい】 （形）

546:8073729285

おお・し オホシ 【大し】 （形ク）

い-こ-み-き [1]-[1][0] 【已己巳己】

からだ [0] 【体・躯・身体】

く-の-いち [2] 【くノ一】

じゅう-じ ジフ― [1][0] 【十字】

にて （格助）

ほん 【本】

みる [1] 【見る】 （動マ上一）[文]マ上一

みる [1] 【診る】 （動マ上一）

Matsumura Akira (red.) 1997. *CD-ROM-ban Daijisen.* [Słownik elektroniczny] ｜松村明［偏］(1997). 『CD-ROM 版「大辞泉」』. 小学館.

みる【見る・△視る・△観る】

生

Ogawa Tamaki; Nishida Taichirō; Akatsuka Kiyoshi (red.) 1991. *Shinjigen*. Kadokawa Shoten, Tōkyō.｜小川環樹、西田太一郎、赤塚忠［偏］(1991). 『新字源』. 角川書店.

Streszczenie

Ta rozprawa porusza tematykę zależności między eksplicytnym nauczaniem o wewnętrznej strukturze znaków *kanji* a świadomością grafemiczną uczących się języka japońskiego jako obcego, a także omawia różne kwestie natury teoretycznej i praktycznej powiązane z tym tematem. Jej głównym celem była odpowiedź na pytanie badawcze: „W jaki sposób eksplicytne nauczanie o wewnętrznej strukturze znaków *kanji* wpływa na rozwój świadomości grafemicznej w zakresie posługiwania się znakami *kanji* u osób uczących się języka japońskiego jako obcego na wybranych poziomach kompetencji grafemicznej?" Narzędziem realizacji tego celu było badanie empiryczne przeprowadzone z zastosowaniem jakościowych metod badawczych.

W toku rozważań części teoretycznej (Rozdziały od 1. do 3.) ustalono podstawową terminologię dotyczącą opisu języka japońskiego oraz japońskiego systemu pisma, a także podjęto próbę rozwiązania wszelkich niejasności obserwowanych w literaturze przedmiotu, które mogłyby wpłynąć na spójność wywodu. W szczególności w Rozdziale 3. przeprowadzono kompleksowy przegląd literatury przedmiotu z naciskiem na rolę świadomości grafemicznej w rozwoju kompetencji językowych rodzimych i nierodzimych użytkowników japońszczyzny.

Badanie empiryczne opisane w części praktycznej (Rozdziały 4. i 5.) wykazało zależność między wprowadzeniem komponentu eksplicytnego a rozwojem pewnych aspektów świadomości grafemicznej uczących się języka japońskiego jako obcego. W szczególności w grupie eksperymentalnej zaobserwowano poprawę świadomości możliwych pozycji i konfiguracji części sinogramów, wzrost wiedzy o komponentach, zwiększenie poziomu wykorzystania informacji strukturalnych i ich konsolidacji ze wskazówkami kontekstowymi, nieznaczne zwiększenie poziomu wykorzystania informacji o wymowie znaku zawartych w jego strukturze, niewielkie przeniesienie uwagi uczących się na informacje niesione przez elementy semantyczne oraz ogólny wzrost pewności siebie w zakresie udzielanych odpowiedzi.

Rozprawa niesie pewne implikacje dla praktyki dydaktycznej wyrażone w Rozdziale 5. oraz jej zakończeniu. Sugeruje się włączanie elementów nauczania eksplicytnego do programów nauczania języka japońskiego, jako że wyniki badania wskazują, iż zastosowanie takich praktyk dydaktycznych może przyspieszyć rozwój świadomości grafemicznej w przypadku większości osób uczących się. Dla niektórych uczniów brak eksplicytnego nauczania może zadecydować o wyraźnym opóźnieniu rozwoju świadomości grafemicznej, a w sytuacjach skrajnych jej niektóre aspekty mogą nie wykształcić się wcale.

548:4734610081

Abstract

This dissertation investigates the relationship between explicit instruction on the internal structure of *kanji* characters and the development of graphemic awareness among learners of Japanese as a foreign language. In addition, it addresses a range of theoretical and practical issues related to this topic. The central aim of the study was to answer the following research question: *How does explicit instruction on the internal structure of* kanji *characters influence the development of graphemic awareness in the use of* kanji *among learners of Japanese as a foreign language at selected levels of graphemic competence?* To address this question, an empirical study based on qualitative research methods was conducted.

The theoretical part of the dissertation (Chapters 1–3) establishes the conceptual and terminological framework for describing the Japanese language and its writing system. It also resolves a number of terminological inconsistencies and conceptual ambiguities identified in the existing literature in order to provide a coherent foundation for the study. Chapter 3 presents a comprehensive review of previous research, with particular emphasis on the role of graphemic awareness in the development of language competence among both native speakers of Japanese and learners of Japanese as a foreign language.

The empirical investigation, presented in Chapters 4 and 5, demonstrates that the introduction of an explicit instructional component is associated with the development of several aspects of learners' graphemic awareness. Compared with the control group, participants receiving explicit instruction exhibited greater awareness of the possible positions and configurations of character components, improved knowledge of *kanji* components, increased use of structural information and more effective integration of such information with contextual cues, a modest increase in the use of pronunciation-related information encoded in character structure, a slight increase in attention to semantic information conveyed by character elements, and greater overall confidence in their responses.

The findings have important implications for the teaching of Japanese as a foreign language. As discussed in Chapter 5 and the concluding remarks, the results support the integration of explicit instruction on *kanji* structure into Japanese language curricula, suggesting that such instruction can facilitate the development of graphemic awareness for most learners. Conversely, the absence of explicit instruction may substantially delay this developmental process for some learners, and in certain cases may prevent specific aspects of graphemic awareness from developing altogether.

549:1109243455